KAFKA®

İKİNCİ EL ZAMAN SVETLANA ALEKSİYEVİÇ

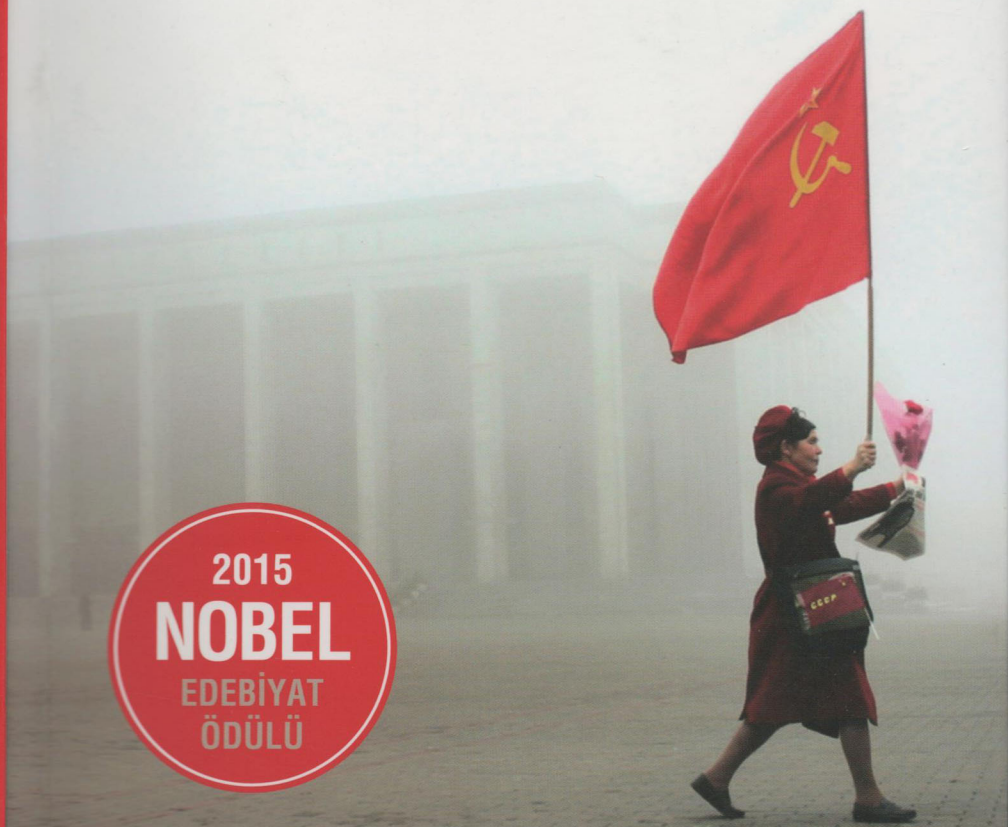
KAFKA®

İKİNCİ EL ZAMAN

KIZIL İNSANIN SONU

SVETLANA **ALEKSİYEVİÇ**

"Bize kimse özgürlüğü öğretmemişti. Sadece özgürlük adına ölmeyi öğretmişlerdi."

Çeviri: Sabri Gürses

İKİNCİ EL ZAMAN

(Kızıl İnsanın Sonu)

İKİNCİ EL ZAMAN (Kızıl İnsanın Sonu)

Orijinal Adı: Время секонд хэнд (Vremya Sekond Hend)
Yazarı: Svetlana Aleksiyeviç
Yayın Yönetmeni: Enis Köksaldı
Çeviri: Sabri Gürses
Editör: Uğur Büke
Kapak Tasarım: Berna Özbek Keleş

1. Baskı: Eylül 2016

ISBN: 978-605-4820-38-2

YAYINEVİ SERTİFİKA NO: 12280

© 2013 Svetlana Aleksiyeviç

Türkçe Yayım Hakkı: Ayser ve Azeri Telif Ajansı aracılığı ile
© Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.
KAFKA, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.'nin tescilli alt markasıdır.

Baskı ve Cilt: Mimoza Matbaacılık
Merkez Efendi Mah. Davutpaşa Cad. No: 123
Kat: 1-3 Topkapı-İst
Tel: (0212) 482 99 10 Fax: (0212) 482 99 78
Sertifika No: 33198

Yayımlayan:
Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.
Osmanlı Sk. Osmanlı İş Merkezi 18/ 4-5 Taksim / İstanbul
Tel: (0212) 252 38 21 Faks: 252 63 98
İnternet adresi: www.epsilonyayinevi.com
e-mail: epsilon@epsilonyayinevi.com

İKİNCİ EL ZAMAN

(Kızıl İnsanın Sonu)

Svetlana Aleksiyeviç

Rusçadan çeviren:
Sabri Gürses

KAFKA®

Kitapta yer alan dipnotlar çevirmene ve editöre aittir.

Kurban ve cellat aynı derecede iğrençtir ve biz kamptan şu dersi aldık: Bayağılıkta ikisi kardeştir.

David Rousset. *Öldüğümüz Günler*

Her koşulda şunu hatırlamak gerekiyor: Yeryüzünde kötülüğün zafer kazanmasının birincil sorumluları, onun gözleri kör olmuş failleri değil, iyiliğin manevi gözlerle gören hizmetkârlarıdır.

F. Stepun. *Olan ve Olmayan*

İÇİNDEKİLER

Bir Suç Ortağının Notları 9

BİRİNCİ KISIM · APOKALİPSİSLE TESELLİ 19
Sokak Gürültüsünden ve Mutfak Sohbetlerinden
(1991-2001) 21

Kızıl İç Kısımda On Hikâye 45
Diktatörün Güzelliği ve Betondaki Kelebeğin
Sırrına Dair 47
Erkek ve Kız Kardeşlere, Cellatlar ve Kurbanlara...
ve Seçmenlere Dair 87
Fısıltı ve Çığlığa... ve Heyecana Dair 101
Yalnız Bir Mareşal ve Unutulmuş Devrimin
Üç Gününe Dair 119
Hatıraların Sadakası ve Anlamanın Şehvetine Dair 157
Başka Bir İncil ve Diğer İnananlara Dair 183
Alevlerin Şiddeti ve Yücelişle Kurtuluşa Dair 206
Eziyetin Tatlılığı ve Rus Ruhunun Şaşırtıcılığına Dair.. 232
Öldüren Herkesin Tanrıya Hizmet Ettiğine İnandığı
Zamana Dair 262
Küçük Kızıl Bayrağa ve Baltanın Gülümsemesine
Dair 276

İKİNCİ KISIM · BOŞLUĞUN CAZİBESİ 315
Sokak Gürültüsünden ve Mutfak Sohbetlerinden
(2002-2012) 317

İç Kısmı Olmayan On Hikâye 335
Romeo ve Juliet'e Dair... Ama Onların Adı Margarita
ve Ebulfez 337
Komünizmden Sonra Bir Anda Başkalaşan
İnsanlara Dair 354
Mutluluğa Çok Benzeyen Yalnızlığa Dair 373
Onların Hepsini Öldürmek Arzusuna Dair Bir de
Bunu İstemiş Olmaktan Duyulan Korkuya Dair.. 389
Tırpanlı Kocakarı ile Güzel Kıza Dair 407
Tanrının Kapımıza Bıraktığı Başkasının Acısına Dair.. 433
Kahpe Hayat ve Beyaz Vazodaki Yüz Gram Küle Dair. 449
Ölülerden Tiksinmemeye ve Tozun Sessizliğine Dair... 461
Kurnaz Karanlığa ve "Bundan Çıkabilecek Başka Bir
Yaşama" Dair 484
Kahramanlığa ve Sonrasına Dair 506
Sıradan İnsanın Yorumu 523

BİR SUÇ ORTAĞININ NOTLARI

Sovyet dönemiyle vedalaşıyoruz. Hayatımızın o kısmıyla. Sosyalist dramın bütün katılımcılarına dürüstçe kulak vermeye çalışacağım.

Komünizmin delice bir planı vardı – "eski" insanı, antika olmuş Âdem'i yeniden yapmak. Ve bunu yaptı da... Belki de bir tek onu yaptı. Yetmiş küsur yılda Marksizm-Leninizm laboratuvarında ayrı bir insan tipi ortaya çıkardılar: *homo sovyeticus*. Bunun trajik bir karakter olduğuna inanıyor bazısı, bazısı da ona "sovkom"* diyor. Sanırım, bu insanı tanıyorum, çok iyi tanıyorum, onunla yan yana, sırt sırta yaşadım yıllarca. O – benim. Benim tanıdıklarım, arkadaşlarım, annem babam. Birkaç yıl bütün eski Sovyetler Birliği'ni gezdim, çünkü *homo sovyeticus* sadece Rus değil, aynı zamanda Belarus, Türkmen, Ukraynalı, Kazak... Artık farklı devletlerde yaşıyoruz, farklı diller konuşuyoruz, ama bizi kimseyle karıştıramazlar. Hemen tanırlar! Hepimiz, sosyalizmden çıkan insanlar, diğer insanlara hem benziyoruz hem benzemiyoruz; kendi sözlüğümüz var, kendi iyilik ve kötülük, kahraman ve aziz kavramlarımız var. Ölüme karşı özel tutumlarımız var. Kayda aldığım hikâyelerde hep sözcükler yankılanıyor: "ateş etmek", "kurşuna dizmek", "tasfiye etmek", "yok etmek" ya da kaybolmanın şu tür Sov-

*"Sovyet komünisti" ifadesinin kısaltması.

yet çeşitlemeleri: "tutuklama", "yazışma hakkı olmadan on yıl mahkûmiyet", "göçmek". Eğer daha kısa süre önce milyonlarcasının yok olduğunu hatırlarsak, insan hayatı ne kadar değerli olabilir ki? Nefret ve önyargıyla doluyuz. Her şey oradan, GULAG'ın ve korkunç savaşın olduğu yerden geliyor. Kolektifleştirme, mülklere el koyma, halkların sürgünü...

Bu sosyalizmdi ve bu basitçe hayatımızdı. O zaman bundan çok az bahsederdik. Şimdiyse, dünya dönüşsüz şekilde değişmişken, herkes o hayatımızla ilgileniyor – ne kadar önemsiz olursa olsun, bizim hayatımızdı o. Yazıyorum, minik minik parçaların üzerinde, kırıntıların üzerinde "ev" sosyalizminin... "içerideki" sosyalizmin tarihini arıyorum. Onun insan ruhunda nasıl yaşadığını arıyorum. Beni hep işte o küçük uzam çekmiştir – yani insan... bir insan. Aslında her şey de orada olup bitiyor.

Neden kitapta bu kadar çok intihar hikâyesi var da, sıradan Sovyet biyografileri olan sıradan Sovyet insanları yok? Sonuçta, insanlar aşktan da, ihtiyarlıktan da canlarına kıyıyorlar, sırf öylesine, merak için, ölümün sırrını bulmak için yapıyorlar... Ben sıkıca bir fikre bağlananları, bu fikri koparılamayacak denli içine alanları aradım – devlet onların kozmosları olmuş, onların her şeyinin, hatta kendi hayatlarının yerini almıştı. Büyük tarihten çıkamıyor, onunla vedalaşamıyorlardı, başka türlü mutlu olamıyorlardı. Dalamıyorlardı... özel varoluşun içinde kaybolamıyorlardı, oysa küçüğün büyük olduğu bugün böyle oluyor. İnsan sadece yaşamak istiyor, büyük bir fikir olmadan. Bu asla mümkün olmuyor Rus hayatında, bunu Rus edebiyatı da tanımıyor. Genel olarak savaşçı insanlarız. Ya savaştık ya da savaşa hazırlandık. Başka türlü hiç yaşamadık. Buradan geliyor savaş psikolojisi. Barış hayatında da her şey savaşa göreydi. Trampetler çaldı, sancak çekildi... Kalp göğüste hop etti... İnsan köleliğini fark etmedi, hatta sevdi köleliğini. Şunu hatırlıyorum: Okuldan sonra bütün sınıflar tarlada çalışmak

üzere gitmeye hazırlanırdık, reddedenleri küçümserdik, devrimin, iç savaşın hep bizsiz yaşanmış olmasına ağlayacak kadar üzülürdük. Bir bakıyorsun: Gerçekten bu biz miyiz? Ben miyim? Kendi kahramanlarımla birlikte hatırladım. Birisi şöyle demişti: "Sovyet insanı anlayabilir sadece Sovyet insanını." Tek bir komünist belleği olan insanlardık. Bellek komşuları.

Babam komünizme şahsen Gagarin'in uçuşundan sonra inandığını hatırlıyordu. Biz ilk olmuştuk! Her şeyi yapabiliriz! Annemle birlikte bizi de böyle yetiştirdiler. Ben Ekim çocuğuydum, üzerinde kıvırcık saçlı çocuk resmi olan bir rozetim vardı, hem Piyonerka hem Komsomolka'ydım. Hayal kırıklığı daha sonra geldi.*

Perestroyka'dan sonra herkes arşivlerin açılmasını bekledi. Açtılar. Bizden sakladıkları tarihi öğrendik:

"Sovyet Rusya'da yaşayan yüz milyon kişiden 90 milyonunu yanımıza çekmeliyiz. Geri kalanlarla konuşmaya gerek yok – yok etmek lazım onları." (Zinovyev, 1918)

"En az 1000 toprak ağasını, zengini asmak (kesinlikle asmak ki halk görsün)... hepsinin elinden ekmeği almak, esir almak... Yüzlerce versta etrafta kim varsa görsün, titresin diye böyle yapmalı..." (Lenin, 1918)

"Moskova tam anlamıyla açlıktan ölüyor." (Profesör Kuznetsov'dan Troçki'ye)

"Bu açlık değil. Titus Kudüs'ü aldığı zaman, Musevi anneler çocuklarını yedi. Sizin annelerinizi çocuklarını yemeye zorladığım zaman, o zaman bana gelip 'Açlık çekiyoruz,' diyebilirsiniz." (Troçki, 1919)

*1923-1924 yıllarında Moskova'da başlatılan bir projeyle, Ekim Devrimi yaşıtlarına (Ekim çocuklarına) üzerinde Lenin'in çocukluk resmi olan rozet taşıma ayrıcalığı tanınmış ve onların gerek Piyoner (10-15 yaşlarındaki çocukların üye olabildiği gençlik organizasyonunun üyesi) gerekse Komsomol (15-28 yaşlarındaki gençlerin üye olabildiği gençlik organizasyonunun üyesi) olmalarına öncelik verilmişti.

İnsanlar gazeteleri, dergileri okuyor, susuyordu. Aşılmaz bir korku çökmüştü üzerlerine! Nasıl yaşanır bununla? Birçokları gerçeği düşman sayıyordu. Özgürlüğü de öyle. "Biz kendi ülkemizi tanımıyoruz. İnsanların çoğunun ne düşündüğünü bilmiyoruz, onları görüyoruz, her gün karşılaşıyoruz, ama ne düşünürler, ne isterler, bilmiyoruz. Ama onları eğitmeye cüret edebiliyoruz. Yakında hepimiz öğreneceğiz – ve dehşete düşeceğiz," diyordu bir tanıdığım, mutfakta sıkça beraber oturduğum biri. Onunla tartıştım. Doksan bir yılıydı... Mutlu zamanlar! İnanıyorduk, yarın, kesinlikle yarın özgürlük başlayacak diye. Hiçliğin içinden, isteklerimizin içinden çıkıverip başlayacaktı.

Şalamov'un *Not Defterleri*'nden: "Yaşamın gerçekten yenilenmesi için yapılan ve kaybedilen büyük mücadelenin bir ferdiydim." Bunu on yedi yıl Stalin kamplarında kalan biri yazıyordu. İdeale olan özlem duruyordu... Sovyet insanlarını dört kuşağa ayırabilirim: Stalin, Kruşçev, Brejnev ve Gorbaçovcular. Ben sonunculardandım. Bizim için komünist fikirlerin çöküşünü kabul etmek kolaydı, çünkü fikrin genç ve güçlü olduğu, öldürücü romantizmin ve ütopik umutların dizginsiz büyüsüyle dolu olduğu zamanı yaşamamıştık. Biz Kremlinli ihtiyarların zamanında büyüdük. Vejetaryenlerin zamanında.* Komünizmin büyük kanı artık unutulmuştu. İhtiras kasıp kavurmuştu ama ütopyanın hayata dönemeyeceği bilgisi duruyordu.

İlk Çeçen savaşı sırasındaydı... Moskova'da garda bir kadınla tanıştım, Tambod yakınlarında bir yerden geliyordu. Oğlunu savaştan almak için Çeçenistan'a gidiyordu: "Onun ölmesini istemiyorum. Öldürmesini istemiyorum." Devlet artık onun ruhuna hâkim değildi. Özgür bir insandı bu. Böyle insanlar azdı. Daha çok, özgürlükten tedirgin olanlar vardı:

*Sovyet modernist şair Anna Ahmatova(1889-1966), milyonlarca insanın ve pek çok şair arkadaşının öldürüldüğü Stalin döneminin kan dökücülüğüne karşılık, kendi şiirlerinin yalnızca yayınlanmamakla yetinildiği görece munis yıllara "vejetaryen yıllar" adını vermişti.

"Üç gazete aldım ve hepsinin de kendi doğrusu var. Nerede gerçek doğru? Eskiden sabahleyin *Pravda* gazetesini okurduk ve her şeyi bilirdin. Her şeyi anlardın." Fikirler narkozdan ağır ağır çıkıyordu. Eğer pişmanlıktan bahsetmeye kalksam, yanıt olarak şöyle deniyordu: "Neden pişman olmalıyım?" Herkes kendini kurban sayıyordu, suç ortağı saymıyordu. Biri şöyle derdi: "Ben de içerde yattım." Bir başkası: "Ben savaştım." Bir üçüncüsü ise: "Ben şehrimi yıkımlardan ayağa kaldırdım, gece gündüz tuğla taşıdım." Bu kesinlikle beklenmedik bir şeydi: Herkes sarhoştu özgürlükten, ama özgürlüğe hazır değildi. Nerede o, özgürlük? Sadece mutfakta, alışkanlıkla iktidara küfrettiğimiz yerde. Yeltsin ve Gorbaçov'a küfrediyorlardı. Yeltsin'e Rusya'yı değiştirdiği için. Peki Gorbaçov'a? Gorbaçov'a her şeyi değiştirdiği için. Bütün yirminci yüzyılı. Ve şimdi bizde de başkalarındaki gibi olacak. Her yerdeki gibi. Bu kez tutar diye düşünüyorduk.

Rusya değişiyordu ve değiştiği için kendinden nefret ediyordu. Rusya hakkında "Hantal Moğol" diye yazmıştı Marx.

Sovyet uygarlığı... Telaşla onun izlerini kayda geçiriyorum. Tanıdık yüzler. Sosyalizm hakkında soru sormuyorum; aşk, kıskançlık, çocukluk, yaşlılık hakkında soruyorum. Müzik, danslar, saç kesimleri. Kaybolan hayatın bin bir ayrıntısı. Felaketi alışılmış olanın çerçevesinde tutmanın ve bir şeyler anlatmayı denemenin tek yolu bu. Bir şeyleri tahmin etmenin. Sıradan insan hayatının ne kadar ilginç olduğuna şaşmaktan bıkmıyorum. Sonsuz miktarda insani doğru var... Tarih sadece olgularla ilgilenir, duygular güverteye alınmaz. Onlar tarihe de alınmaz. Ben zaten dünyaya insancıl bakıyorum, tarihçi olarak değil. İnsan şaşırtıyor beni...

Babam artık yok. Onunla yaptığımız baş başa konuşmalarımızdan birini artık bitiremem... Savaşta ölmenin kendileri için bugün Çeçenistan'da ölen çaresiz çocuklar için olduğun-

dan daha kolay olduğunu söylemişti. Kırklı yıllarda cennetten cehenneme düşmüşler. Savaştan önce babam Minsk'te Gazetecilik Enstitüsü'nde okuyormuş. Tatilden döndükleri zaman, çoğunlukla, tanıdıkları öğretmenlerinden biriyle bile karşılaşamadıklarını anlatmıştı, hepsini tutukluyorlarmış. Ne olduğunu anlamıyorlarmış, ama bu korkunçmuş. Savaştaki gibi korkunç.

Babamla pek az samimi konuşmamız oldu. Bana acırdı. Ben ona acır mıydım? Bu soruya yanıt vermem güç... Kendi anne ve babalarımıza karşı katıydık. Bize öyle gelirdi ki, özgürlük... çok basit bir şey. Bir süre geçti ve biz kendimiz eğildik onun ağırlığı altında, çünkü bize kimse özgürlüğü öğretmemişti. Sadece özgürlük adına ölmeyi öğretmişlerdi.

İşte o – özgürlük! Böylesini mi bekliyorduk? İdeallerimiz adına ölmeye hazırdık. Mücadeleye girmeye. Ama "Çehov" hayatı başladı. Tarihsiz. Bütün değerler yıkıldı, hayatın değeri dışında. Genel olarak hayatın. Yeni hayaller: ev inşa etmek, iyi bir araba satın almak, böğürtlen yetiştirmek... Özgürlüğün, genellikle Rus hayatında hor görülen küçük burjuvalığın rehabilitasyonu olduğu anlaşıldı. Ekselansları Tüketim'in özgürlüğü. Yüce karanlığın. Arzuların, içgüdülerin karanlığı – hakkında yaklaşık bir fikre sahip olduğumuz gizli insan hayatının karanlığı. Tarih boyunca var olmuş, ama yaşamamıştık. Şimdiyse savaş deneyimi gerekmiyor artık, onu unutmak lazım. Binlerce yeni duygu, durum, tepki... Bir şekilde birdenbire bütün etraf farklı bir hal aldı: perdeler, eşyalar, paralar, bayraklar... Ve insanın kendisi. Daha renkli, bağımsız oldu, tekdüzelik kırıldı ve hayat parçalara, atomlara, hücrelere ayrıldı. Aynı Dal'in sözlüğündeki gibi: özgürlük-irade... canın nasıl isterse... koca bir enginlik. Büyük kötülük uzak bir masala, politik polisiyeye dönüştü. Kimse artık bir fikirden bahsetmiyordu, kredilerden, faizlerden, senetlerden bahsediliyor, para kazanılmıyor, "yapılıyor", "vuruluyordu". Çok sürdü mü bu? "Paranın sahte

bir şey olduğu gerçeği Rus ruhundan silinemez," diye yazmıştı Tsvetayeva. Ama sanki canlandı ve dolanıyor sokaklarımızda Ostrovski ve Saltıkov-Şçedrin'in kahramanları.

Kimle karşılaşsam, "Nedir bu özgürlük?" diye sordum. Babalar ve oğullar farklı farklı yanıt verdi. SSCB'de doğanlarla SCCB'de doğmayanların ortak bir deneyimi yok. Farklı gezegenlerin insanı onlar.

Babalar: Özgürlük korkunun olmaması; ağustostaki darbeyi* önlediğimiz o üç gün; bir dükkânda yüz çeşit sosis seçebilen insan, on çeşitten seçim yapan insandan daha özgürdür; hiç sopa yememek, ama sopa yememiş bir kuşağı asla bekleyemeyiz; Rus insanı özgürlüğü anlamaz, ona Kazak ve kırbaç lazımdır.

Çocuklar: Özgürlük aşktır; iç özgürlük mutlak değerdir; kendi arzularından korkmazsan; çok paran olursa, o zaman her şeyin olur; özgürlüğü düşünmeyecek şekilde yaşayabilirsin. Özgürlük normal olandır.

Bir dil arıyorum. İnsanın bir sürü dili var: Çocuklarıyla konuştuğu dil bir tane, bir de aşkta konuştuğu dil var... Ayrıca kendi kendimizle konuştuğumuz, iç konuşmamızı yaptığımız dil var. Sokakta, işte, yolculukta – her yerde farklı bir şey çınlar, sadece dil değil, başka bir şey. Hatta sabah ve akşam insan farklı konuşur. Geceleyin iki insan arasında geçenler, tarihten kesinlikle kaybolur. Sadece gündüz insanının tarihiyle bizim işimiz. İntihar ise – gece teması; insan, olmakla olmamak arasındaki sınırda durur. Rüyada. Gündüz insanının titizliğiyle anlamak istiyorum bunu. Şunu duydum: "Hoşunuza gitmesinden korkmuyor musunuz?"

*Ağustos Darbesi: 19-21 Ağustos 1991 tarihinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin sol kanadınca kalkışılan ve reform politikaları nedeniyle Gorbaçov'u yönetimden düşürmek amacını taşıyan üç günlük tarihi darbe girişimi. Gorbaçov üç günün sonunda tekrar iktidara dönse de, bu darbe girişimi tüm dengeleri altüst ederek hem SSCB'nin hem de Komünist Parti'nin sonunu getirmiştir.

Smolenşçina'da geziyoruz. Bir köyde bir dükkânın yanında duruyoruz. Nasıl tanıdıklar (ben de köyde büyüdüm), nasıl yakışıklı, güzel yüzler – ve ne kadar aşağılayıcı, sefil bir hayat var çevrede. Hayat hakkında konuştuk. "Özgürlüğü mü soruyorsunuz? Bizim dükkâna girin: Votka var, istediğin her türden: *Standart, Gorbaçov, Putinka*, sosis de var, peynir ve balık da. Muzumuz bile var. Daha ne özgürlüğü lazım? Bize bu yeter."

"Peki size toprak verdiler mi?"

"Kim uğraşacak onunla? İstiyorsan – al. Bizden bir Vaska Krutoy aldı. Küçük çocuğu sekiz yaşında, ama babasıyla tarlaya gidiyor. Yanında çalışmaya kalksan, çalamazsın, uyuyamazsın. Faşist!"

Dostoyevski'nin "Büyük Engizisyoncu Efsanesi"nde bir özgürlük tartışması yapılır. Özgürlük yolunun zorlu, acı verici ve trajik olduğu söylenir... "Bu kadar şeye mal olurken, bu iyilik ve kötülük şeytanını didikleyip araştırmak niye?" İnsan sürekli seçmek zorunda kalıyor: Özgürlük mü, yoksa yaşamda başarı ve istikrar mı; ıstıraplarıyla birlikte özgürlük mü, yoksa özgürlük olmadan mutluluk mu? İnsanların çoğu ikinci yoldan gider.

Büyük Engizisyoncu yeryüzüne dönen İsa'ya şöyle der:

"Sen neden gelip de bize engel çıkarıyorsun? Çünkü bize engel çıkarmaya geldin ve bunu biliyorsun.

"İnsana ne kadar saygı duyarsan duy, onun acıları karşısında içinde hiç şefkat yokmuş gibi davrandın sen, çünkü ondan hep çok şey istedin... Eğer ona daha az saygı duysaydın, ondan daha az şey talep ederdin ve bu da sevgiye daha yakın bir şey olurdu, çünkü onu taşımak daha kolay olurdu. İnsan zayıf ve bayağı bir varlık... O zavallı bir ruh, o denli korkunç nimetleri taşıyamıyor diye neden suçlu olsun ki?

"Özgür kalır kalmaz hemen önünde boyun eğeceği birini aramaktan, talihsiz bir varlık olarak içine doğduğu o özgürlük

nimetini kendi elleriyle götürüp teslim edeceği birisini aramaktan daha acil ve daha eziyetli bir görev yoktur insan için."

***

Doksanlarda... evet, mutluyduk, o naifliğimize artık dönmeyeceğiz. Bize seçim yapıldı, komünizm umutsuzca kaybetti gibi gelmişti. Ama her şey daha yeni başlıyordu...

Yirmi yıl geçti... "Bizi sosyalizmle korkutmayın," diyor çocuklar anne babalarına.

Tanıdık bir üniversite öğretmeniyle konuşmalardan: "Doksanlı yılların sonunda öğrenciler değişti," diyor, "Sovyetler Birliği dönemini anımsıyorum da, öğrenciler önlerinde yeni bir geleceğin açılacağına inanıyorlardı. Artık farklı bir manzara var... Bugünün öğrencileri artık kapitalizmi öğrendiler, tanıdılar; eşitsizlik, yoksulluk, uğursuz servet, gözlerinin önünde duruyor anne babalarının hayatı, soyulan ülkeden hiçbir şey elde edememiş olan anne babalarının hayatı. Ve onlar da radikal bir havaya büründüler. Kendi devrimlerini hayal ediyorlar. Üzerinde Lenin ve Che Guevara'nın resimleri olan kızıl tişörtler giyiyorlar."

Toplumda da Sovyetler Birliği'ne bir merak uyandı. Stalin kültüne. 19 ila 30 yaşlarındaki gençlerin yarısı Stalin'i "büyük politik lider" sayıyor. Stalin'in Hitler kadar insanı yok ettiği ülkede, yeni bir Stalin kültü mü doğuyor?! Tekrar moda oluyor Sovyet olan şeyler. Mesela "Sovyet" kafeteryası – Sovyet isimleri ve Sovyet lezzetleriyle. "Sovyet" şekerlemeleri ve "Sovyet" sosisi çıktı; çocukluğumuzdan tanıdığımız kokusu ve lezzetiyle. Ve elbette "Sovyetskaya" votkası geldi. Televizyonlarda onlarca Sovyet temalı program var, internette de Sovyet nostaljisine adanmış onlarca site. Stalin kamplarında – Solovka'da, Magadan'da turistlere rastlayabilirsiniz. Reklamlar kamp giysilerini, çekiçleri size vermişler gibi bir hisse kapılacağınızı vaat ediyor. Restore edilmiş barakaları gösteriyorlar. Sonunda da balığa çıkılıyor...

Eski moda fikirler diriliyor: Büyük İmparatorluk, "demir yumruk", "özel Rus yolu"... Sovyet marşı geri döndü, Komsomol da var, ama buna "Bizimkiler" diyorlar; bir iktidar partisi var, Komünist Parti'yi kopyalamışlar. Eskiden iktidar nasıl Genel Sekreter'de idiyse, şimdi de Başkan'da. Marksizm-Leninizm yerine Ortodoksluk geçmiş...

1917 yılından önce Aleksandr Grin şöyle yazmıştı: "Gelecek nedense kendi yerinde durmuyor." Yüz yıl geçti ve gelecek yine yerinde değil. İkinci el bir zaman geldi.

Barikat, sanatçı için tehlikeli bir yerdir. Tuzaktır. Orada görüş bozulur, gözbebeği kısılır, dünya rengini kaybeder. Orada siyah beyazdır dünya. Orada insan ayırt edilmez olur, sadece kara bir nokta görünür – hedef. Hayatım boyunca barikatlardaydım, oradan ayrılmak isterdim. Yaşama sevincini öğrenmek. Normal görüşüme kavuşmak. Ama on binlerce insan yeniden sokaklara çıkıyor. El ele tutuşuyor. Ceketlerinde beyaz kurdeleler var. Dirilişin simgesi. Işığın. Ben de onlarla birlikteyim.

Sokakta orak çekiçli ve Lenin portreli tişörtler giymiş genç çocuklar görüyorum. Biliyorlar mı komünizmin ne olduğunu?

BİRİNCİ KISIM

APOKALİPSİSLE TESELLİ

Sokak Gürültüsünden ve Mutfak Sohbetlerinden
(1991-2001)

Aptal İvanuşka ve Altın Balığa Dair

– Ne mi anladım? Bir zamanın kahramanının genellikle başka bir zamanın kahramanı olamadığını anladım, yani Aptal İvanuşka dışında. Bir de Emelya. Rus masallarının sevilen kahramanları. Bizim masallarımız talihi anlatır, başarı anını anlatır. Mucizevi bir yardım beklemeyi anlatır, armut piş ağzıma düş misali. Ocağın üstünde yat, her şey ayağına gelsin. Fırın kendisi pişirsin böreği, altın balık her dileği yerine getirsin. Şunu isterim, bunu isterim. Güzeller Güzeli Çariçe'yi isterim! Hem de başka bir çarlıkta yaşamak isterim – sütten nehirler ve kaymaktan kıyıları olsun. Biz hayalperestiz, elbette. Ruh çalışıp çabalıyor, ama iş pek ilerlemiyor, çünkü ona gücü kalmamış oluyor artık. İş öylece duruyor. Anlaşılmaz Rus ruhu... Herkes onu anlamaya çabalıyor... Dostoyevski'yi okuyor... Onlarda ruhun arkasında ne var? Bizde ruhun arkası yine ruh. Mutfakta sohbet etmeye, kitap okumaya bayılırız. Başlıca mesleğimiz okurluk. Seyircilik. Ve o arada kendimizi özel, sıradışı hissedip dururuz, oysa bunlar için petrol ve gazdan başka bir temel yok. Bir yandan, hayatta değişimi önlüyor bu, diğer yandan bir tür anlam hissi veriyor. Rusya yaratmalı, sıradışı bir şeyler göstermeli dünyaya, bu hep havada asılı duruyor. Tanrı'nın seçtiği halk. Kendine has Rus yolu. Her taraf bizde Oblomovlarla dolu, divanda yatar, bir mucize bekler. Ama Ştoltz yoktur. İş bitirici, eli çabuk Ştoltzlar sevgili akağaç korusunu,

vişne bahçesini yerle bir etti diye küçümsenir. Oraya fabrika yapar, para kazanırlar. Ştoltzlar uzaktır bize...

– Rus mutfağı... Sefil mi sefil "Kruşçev" mutfakçığı – dokuz-on iki metrekare (o da şansın varsa!), incecik duvarın arkası da tuvalet. Sovyet projesi. Bir köşede mayonezin altında bir kavanoz soğan, bir kâsede nezle için sarısabır. Bizde mutfak sadece yemek hazırlama yeri değildir, salondur, misafir odasıdır, çalışma odasıdır, tribündür. Toplu psikoterapi seansı mekânıdır. On dokuzuncu asırda bütün Rus kültürü soylu çiftliklerinde yaşıyordu, yirminci asırdaysa mutfaklarda. Perestroyka da öyle. "Altmışlıların"* bütün hayatı "mutfak" hayatından ibaret. Sağ olsun Kruşçev! Onun döneminde çıktık komün evlerinden, ayrı mutfaklara geçtik, orada rahat rahat küfrettik iktidara, en önemlisi de korkmadan, çünkü mutfakta herkes tanıdıktı. Orada doğdu fantastik projeler, fikirler. Fıkralar uyduruldu... Fıkralar çiçek açtı! "Marx okuyana komünist denir, ama onu anlayana antikomünist denir." Biz mutfaklarda büyüdük, bizim çocuklarımız da öyle, bizimle birlikte Galiç ve Okucava'yı dinlediler. Vısotski plaklarını çevirip durdular. BBC yayınlarını yakalamaya çalıştılar. Her şeyi konuştular: Her şeyin nasıl çürüdüğünü, hayatın anlamını, herkes için mutluluğu. Komik bir olay hatırlıyorum... Bir gece yarısı oturmuşuz, bizim kız, on iki yaşlarındaydı, o da orada, küçük divanda uyumuş. Biz de bağıra çağıra bir şeyler tartışıyoruz. Kızcağız uykusunun arasından bağırmaya başlıyor: "Yeter artık politika! Yine mi Saharov... Soljenitsin... Stalin..." (*Gülüyor.*)

Sonsuz çay. Kahve. Votka. Yetmişli yıllarda da Küba romu içerdik. Herkes âşıktı Fidel'e! Küba devrimine! Bereli Che. Hollywood güzeli! Sonsuz bir boşboğazlık. Bizi dinliyorlar, kesinlikle dinliyorlar diye korkmak. Konuşmanın ortasında ke-

*Altmışlılar: Sovyetler Birliği Komünist Partisi XX. Kongre kararları ve Kruşçev'in getirdiği nispi özgürlük içinde daha rahat yazan, düşünen ve yayan aydınlar. Yevtuşenko, Okucava, Voznesenski, Ahmadulina, Aksyonov, Tvardovski, Katayev gibi yazar ve şairlerin liderliğini yaptığı grup.

sinlikle birisi gülerek avizeye ya da bir prize bakar: "Duyuyor musunuz, binbaşı yoldaş?" Bir tür risk... bir tür oyun... Hatta bu yalan yaşamdan bir tür hoşnutluk da duyardık. Çok çok az sayıda insan açık açık kafa tutardı, çoğunluksa "mutfak muhalifi". Elleri ceplerinde hareket çeken...

– Artık yoksul olmak, atletik olmamak ayıp... Yetişemiyorsun demek ki. Ben kapıcı ve bekçiler kuşağındanım. Böyle bir iç göç fırsatı vardı. Yaşayıp gidiyorsun ve fark etmiyorsun etrafında ne var, pencerenin ötesindeki manzara ne. Karımla Petersburg (o zamanlar Leningrad'dı) Felsefe Fakültesi'ni bitirmiştik, kapıcı olmuştu o, ben de kazan dairesinde ateşçi. Yirmi dört saat çalışırsın, iki gün evde yatarsın. O zamanlar mühendis yüz otuz ruble alırdı, ben de kazan dairesinde doksan alıyordum, yani, kırk ruble kaybetmeyi göze alıyorsun, ama böylece mutlak özgürlük elde ediyorsun. Kitap okurduk, çok okurduk. Konuşurduk. Fikirler ürettiğimizi sanırdık. Devrimi hayal ederdik, ama korkardık göremeyeceğiz diye. Genel olarak kapalı bir hayat sürerdik, dünyada ne olup bittiğini kimse bilmezdi. "Oda bitkileri"ydik. Daha sonradan anlaşıldı, herkesin kendince bir şeyler uydurduğu, fantezi kurduğu Batı, kapitalizm, Rus halkı hakkında. Serap görüyorduk. Kitaplardaki ve mutfaklarımızdaki gibi bir Rusya, asla olmadı. Sadece kafamızda vardı.

Perestroyka'da her şey bitti... Kapitalizm gürlüyordu... Doksan ruble on dolar oldu. Onunla da yaşanmaz. Mutfaktan sokağa çıktık ve orada da bizde fikir mikir olmadığı anlaşıldı, tek yaptığımız bütün gün oturup konuşmakmış. Bir yerlerden tamamen bambaşka insanlar geldi – kırmızı ceketli ve altın yüzüklü genç çocuklar. Ve de yeni oyun kuralları: Paran varsa insansın, yoksa kimse değilsin. Hegel'in tamamını okumandan kime ne? "Sosyal Bilimler" tabiri, teşhis terimi gibi geliyordu kulağa. Yani, sosyal bilimcilerin bütün yapabildikleri ellerinde Mandelştam cildi tutmak. Bir sürü bilinmeyen çıktı ortaya.

Aydınlar korkunç biçimde yoksullaştı. Bizim parkta hafta sonları Krişnacılar açık mutfak kurup çorba ve basit bir sıcak yemek dağıtırlardı. Temiz giyimli, derli toplu ihtiyarlardan öyle bir kuyruk olurdu ki boğazına bir yumruk gelir oturur. Bazıları yüzlerini saklardı. O zaman bizim iki küçük çocuğumuz vardı. Doğal olarak acıkırlardı. Karımla birlikte ticarete başladık. Fabrikadan dört-beş kasa dondurma alıp pazara giderdik, orası kalabalık olurdu. Buzdolabı yoktu, birkaç saat sonra dondurma erimiş olurdu. O zaman onu aç çocuklara dağıtırdık. Nasıl da mutlu olurlardı! Karım satardı, bense getirir götürürdüm, satış yapmamak için ne gerekirse yapmaya hazırdım. Uzun süre kendimi rahatsız hissettim.

Eskiden sık sık "mutfak hayatımızı" hatırlıyordum... Nasıl bir aşk vardı! Ne kadınlar vardı! Bu kadınlar zenginleri küçümserdi. Onları satın alamazdın. Şimdiyse duyguya zaman yok – herkes para peşinde. Paranın keşfi, atom bombası patlaması gibi...

Gorbi'yi Nasıl Sevdiğimize ve Sevmekten Nasıl Vazgeçtiğimize Dair

– Gorbaçov dönemi... Mutlu yüzlerle büyük insan kalabalıkları. Öz-gür-lük! Herkes bunu soluyordu. Gazeteler yok satıyordu. Büyük umutların zamanıydı, cennete bir adım kalmıştı. Demokrasi – tanımadığımız bir yaratık. Deliler gibi mitinglere koşuyorduk: Artık Stalin hakkında, GULAG hakkında bütün gerçeği öğreneceğiz, Rıbakov'un yasaklanan *Arbat Çocukları*'nı ve diğer güzel kitapları okuyacağız ve birden demokrat olacağız. Nasıl da yanılmışız! Bütün radyolardan bu gerçek yankılanıyordu... Daha çabuk – daha çabuk! Okuyun! Dinleyin! Herkes buna hazır değilmiş... İnsanların büyük kısmı antisovyet değildi, sadece tek bir şey istiyorlardı – iyi yaşamak. Kot pantolon, "video" ve hayallerin ötesi olan otomobili satın

almak için! Herkes parlak giysiler, lezzetli yemekler istiyordu. Soljenitsin'in *GULAG Takımadaları*'nı eve getirdiğim zaman, annem dehşet içinde kalmıştı: "Eğer hemen bu kitaptan kurtulmazsan, seni evden kovarım." Ninemin kocasını savaştan önce kurşuna dizmişlerdi, ama o da şöyle dedi: "Vaska'ya üzülmüyorum. Haklı olarak tutukladılar. Uzun dili yüzünden." "Anneanne, neden bana hiçbir şey anlatmadın?" diye sordum. "Bırak benim hayatım benimle gitsin, sizin acı çekmenize gerek yok." Böyle yaşıyordu anne babamız ve onların anne babaları. Herkes aynı yağda kavrulup gidiyordu. Perestroyka'yı halk yapmamıştı, bunu tek bir kişi yapmıştı – Gorbaçov. Gorbaçov ve bir avuç entelektüel...

– Gorbaçov gizli Amerikan ajanı... Mason... Komünizmi sattı. Komünistler çöp kutusuna, Komsomollar çöplüğe! Gorbaçov'dan benden Vatan'ımı çaldığı için nefret ediyorum. Sovyet kimliğimi, en değerli şey gibi saklıyorum. Evet, morarmış tavuklar ve çürük lahanalar için kuyruğa giriyorduk, ama Vatan'dı bu. Onu seviyordum. Siz "roketli Yukarı Volta'da"* yaşıyordunuz, bense yüce ülkede yaşıyordum. Rusya hep Batı için düşman oldu, ondan korktu Batı. Boğaza takılmış kemik gibi. Kimsenin ihtiyacı yok güçlü Rusya'ya – ister komünistlerle olsun ister onlarsız. Bize bir depoya bakar gibi bakıyorlar – petrol, gaz, orman ve maden deposu. Petrol verip don alıyoruz. Ivır zıvır olmadan da bir uygarlık vardı. Sovyet uygarlığı! Kime lazımdı onun olmaması? CIA operasyonu. Bizi artık Amerikalılar yönetiyor. Gorbaçov'a iyi para ödediler buna karşılık... Er ya da geç mahkemeye çıkacak. Umarım, Yahuda, halk intikam alıncaya dek yaşar. Memnuniyetle vururdum onu ensesinden Butovo poligonunda.** (*Yumruğunu masaya vuruyor.*) Mutluluk geldi, ha? Salam ve muz geldi. Bok içinde yuvarlanıp ya-

*Soğuk Savaş döneminde Batı basınında SSCB için kullanılan alaycı ifade.

**Butovo Poligonu: 1937-38 yıllarında 20.000'den çok aydının kurşuna dizilerek öldürüldüğü ve gömüldüğü Moskova yakınlarındaki köy, şimdilerde Moskova'nın bir semti.

bancı şeyler yiyoruz. Vatan yerine büyük bir süpermarket geldi. Eğer buna özgürlük deniyorsa, böyle özgürlük lazım değil bana. Tüüü! Halk süpürgeliğin bile altında, köleyiz biz. Köle! Komünistlerin zamanında, aşçı yönetirdi devleti, Lenin böyle derdi; işçiler, sütçüler, terziler – ama şimdi mecliste haydutlar oturuyor. Dolar milyonerleri. Onların hapiste oturmaları lazım, mecliste değil. Kandırdılar bizi Perestroyka'yla!

Ben SSCB'de doğdum ve orayı sevdim. Babam komünistti, bana okumayı *Pravda* gazetesinden öğretti. Her bayram günü gösteriye giderdik. Gözlerimiz yaşlarla dolardı... Piyonerdim, kırmızı kravat takardım. Gorbaçov geldi ve Komsomol olamadım, buna üzülüyorum. *Sovok*um* değil mi? Anne babam da Sovok, dedemle anneannem de Sovok? Sovyetli dedemi Moskova yakınlarında, kırk bir yılında kaybettik... Sovok anneannem de partizandı... Liberal beyler de üzerlerine düşeni yapıyorlar. Geçmişimizi kara bir delik sayalım istiyorlar. Hepsinden nefret ediyorum: gorbaçov, şevardnadze, yakovlev – küçük harfle yazın onları, o kadar nefret ediyorum. Amerika'yı istemiyorum, SSCB'yi istiyorum...

– Onlar güzel, naif yıllardı... Gorbaçov'a inandık, şimdi kimseye öyle kolayca inanmıyoruz. Bir sürü Rus sürgünden Vatan'a döndü... Böyle bir hücum vardı! Bu barakayı yıkıyoruz sandılar. Yeni bir şey inşa edeceğiz. MGU Filoloji Fakültesi'ni** bitirip yüksek lisansa başlamıştım. Bilimle uğraşmayı hayal ediyordum. O yıllarda idolüm Averintsev'di,*** onun derslerine giderdi bütün aydın Moskova. Buluşur ve birbirleriyle, yakında farklı bir ülke olacak, biz de bunun için mücadele ediyoruz illüzyonunu paylaşırlardı. Benim sınıfımdan birinin İsrail'e

*Sovyet sözcüğünün kullanıldığı her anlamda bu sözcüğün yerini tutması için uydurulan ve kaynağı hakkında şehir efsaneleri anlatılan küçümseyici söz.

**MGU: Moskova Devlet Üniversitesi.

***Sergey Averintsev (1937-2004): 19. ve 20. yüzyıl Rusya ve Avrupa kültür ve felsefeleri konusunda en önemli bilim adamlarından.

gittiğini öğrendiğim zaman, çok şaşırdım: "Gerçekten yanlış değil mi gitmen? Bizde her şey daha yeni başlıyor."

Ne kadar çok "Özgürlük! Özgürlük!" der ve yazarsak, o kadar hızla kayboluyordu tezgâhtan peynir ve et, tuz ve şeker. Boş dükkânlar. Korkunçtu. Her şey karneyle, savaştaki gibi. Bizi ninemiz kurtardı, bütün gün şehirde koşuşturur ve bu karneleri bozdururdu. Bütün balkon çamaşır tozuyla dolmuştu, yatak odasında şeker ve tahıl dolu çuvallar vardı. Çorapları karneyle verdikleri zaman, babam ağladı: "SSCB'nin sonu demek bu." Hissetmişti... Babam askeri fabrikada proje bürosunda çalışıyordu, roketlerle ilgileniyordu ve bundan delice hoşlanıyordu. İki yüksek eğitimi vardı. Fabrika roket yerine çamaşır makinesi ve elektrikli süpürge yapmaya başladı. Babamı işten çıkardılar. Annemle birlikte ateşli birer Perestroyka karşıtı oldular: Pankartlar yazdılar, bildiriler dağıttılar – ve işte final... Kaybettiler. Özgürlüğün işte böyle bir şey olduğuna inanamadılar. Bununla barışamadılar. Sokaklarda bağırıyorlardı artık: "Gorbaçov beş para etmez, Yeltsin'e dikkat!" Brejnev'in portrelerini göğüslerindeki madalyalarda taşıyorlardı, Gorbaçov'un portrelerini ise karnelerinde. Yeltsin'in çarlığı başlamıştı: Gaydar* reformları ve işte şu nefret ettiğim "al-sat" olayı... Geçinebilmek için çuval çuval lamba ve oyuncak alıp Polonya'ya gittim. Vagon tıka basa doluydu: öğretmenler, mühendisler, doktorlar... Hepsinin de elinde çuval ve çantalar. Bütün gece oturup Pasternak'ın *Doktor Jivago*'sunu tartıştık... Şatrov'un piyeslerini... Moskova'da bir mutfaktaymış gibi.

Üniversiteden arkadaşlarımı hatırlıyorum... Ne olduysak olduk, ama filolog olamadık – reklam ajanslarında yönetici, banka memuru, "bavulcu"... Taşradan yeni gelmiş, eski bir Komsomol çalışanı bir kadının yanında, emlakçıda çalışıyorum. Bugün şirketler kimin? Kıbrıs'taki ve Miami'deki villalar?

*Yegor Gaydar (1956-2009): 1992 yılında fiili olarak başbakanlık görevi yapan, pazar ekonomisini savunan ve bu yönde şok tedbirler alan ekonomist, politikacı.

Eski parti bürokratlarının. Partinin paralarını onlarda aramak lazım... Bizim liderlerimiz... altmışlılar ise... Savaşta kanlarını döktüler, ama çocuk gibi saftılar... Alanlarda yatıp kalkmamız gerekiyordu. İşi sonuna kadar götürmek gerekliydi – SSKP'yi Nürnberg'e* götürmek gerekliydi. Çok çabuk çekildik evlerimize. Karaborsacılar ve dövizciler aldı iktidarı. Ve Marx'a inat, sosyalizmden sonra kapitalizmi inşa ediyoruz. (*Susuyor.*) Ama ben mutluyum, öyle bir zamanda yaşadığım için. Komünizm düştü! Tamamen düştü, artık dönmeyecek. Başka bir dünyada yaşıyoruz ve dünyaya başka gözlerle bakıyoruz. O günlerin özgür soluğunu asla unutmayacağım...

Aşkın Gelmesine Ama Pencerenin Altında Tanklar Olmasına Dair

– Âşıktım, başka hiçbir şey düşünemiyordum. Sadece bununla yaşıyordum. Sonra annem sabahleyin "Pencerenin altından tanklar geçiyor!" diye uyandırdı. "Herhalde darbe oldu!" Uyku arasında, "Anne, bu tatbikattır," dedim. Ne demezsin! Pencerenin altında gerçek tanklar duruyordu, asla görmemiştim tankları bu kadar yakından. Televizyonda *Kuğu Gölü Balesi* vardı... Annemin arkadaşı geldi, o da çok heyecanlanmıştı, birkaç aylık parti aidatı borcu vardı. Okullarında bir Lenin büstü vardı, onu bir kenara kaldırmıştı, ama şimdi ne yapacaktı onunla? Her şey bir anda yerli yerine oturdu: Bu yasak, şu yasak. Olağanüstü hal açıklamasını okudu spiker... Annemin arkadaşı her sözde irkiliyordu: "Tanrım! Tanrım!" Babam televizyona tükürüyordu.

Oleg'i aradım... "Beyaz Ev'e** gidelim mi?" – "Gidelim!" Gorbaçov'un rozetini taktım. Sandviç hazırladım. Metroda

*II. Dünya Savaşı sonunda savaş suçlularının yargılandığı mahkeme.
**Rusya Federasyonu parlamento binası.

insanlar suskundu, herkes bir felaket bekliyordu. Her tarafta tank vardı... tanklar... Zırhın üstünde katiller değil, suçlu yüzlerle bakan ürkek delikanlılar vardı. Yaşlı kadınlar onları reçelli yumurta ve börekle besliyordu. Beyaz Ev'in yanında on binlerce kişiyi görünce içim ferahladı! Herkesin ruh hali muhteşemdi. Her şeyi yapabileceğimiz hissi vardı. "Yeltsin, Yeltsin! Yeltsin!" diye bağırıyorduk. Gönüllü birlikleri bile oluşmuştu. Sadece gençler yazılıyordu, yaşlıları kabul etmiyorlardı ve onlar da bundan hoşnutsuzdular. Bir ihtiyar isyan etti: "Komünistler benim hayatımı çaldı! Bırakın en azından rahat öleyim!" – "Babalık çekil şöyle..." Şimdi diyorlar ki, o zamanlar kapitalizmi savunmak istiyormuşuz. Hiç değil! Ben sosyalizmi savundum, ama başka türlüsünü... Sovyet türünü değil... Benim savunduğum şey oydu işte! Böyle düşünüyordum. Hepimiz öyle düşünüyorduk... Üç gün sonra tanklar Moskova'dan çıktı, bunlar iyi tanklardı artık. Zafer! Ve öpüşüp durduk durmaksızın...

Moskovalı arkadaşlarımın mutfağında oturuyorum. Buraya büyük bir topluluk doluşmuş: dostlar, taşradan akrabalar. Yarın ağustos hükümet darbesinin yıldönümü olacağını hatırlıyoruz.

– Yarın bayram...

– Neyin bayramı? Trajedi. Halk kaybetti.

– Çaykovski müziği eşliğinde gömdüler Sovyetleri...

– İlk iş olarak ne yaptım, parayı alıp dükkânlara koştum. Bu işin sonunun nereye varacağını biliyordum, fiyatlar fırladı.

– Sevindim: Gorbi'yi götürüyorlar! Bıkmıştım bu gevezeden!

– Devrim dekordu sadece. Halk için gösteri. Kiminle konuşursan konuş, tam bir aldırışsızlık vardı. Herkes bekliyordu.

– Ben işe telefon ettim – sonra devrim yapmaya gittim. Evdeki bütün bıçakları aldım dolaptan. Savaş olacağını anladım... Silah lazımdı...

– Ben komünizmi savunuyordum! Bizim bütün ailemiz ko-

münistti. Ninni yerine devrim şarkıları söylerdi annem. Şimdi de torunlarına söylüyor. "Sen aklını mı kaçırdın?" diyorum. "Başka şarkı bilmiyorum," diyor. Dedem de Bolşevikti... ninem de...

– Hâlâ komünizm güzel bir masalmış diyorsunuz. Babamın annesi, babası Mordovya kamplarında kayboldu.

– Annem ve babamla birlikte Beyaz Ev'e gittim. Babam "Gidelim," dedi. "Yoksa sosis ve iyi kitap hiç olmayacak." Kaldırım taşlarını söküp barikat yaptık.

– Şimdi halk ayıldı, komünistlere karşı tutum da değişiyor. Saklamaya gerek yok artık... Komsomol bölge komitesinde çalışıyordum. İlk gün bütün Komsomol kimliklerini, boş antetli kâğıtları ve rozetleri eve götürüp bodruma sakladım, sonra patatesi koyacak yer bulamadım. Onların bana neden lazım olduğunu bilmiyordum, ama basmaya gelip bütün bunları yok edeceklerini düşündüm, bunlar benim için değerli simgelerdi.

– Gidip birbirimizi öldürebilirdik... Tanrı korudu!

– Kızımız doğumhanedeydi. Yanına gittim, "Anne devrim mi oluyor?" diye sordu. "İç savaş mı başlıyor?"

– Ben askeri liseyi bitirdim. Moskova'da görev yaptım. Birini tutuklamamızı emretseler, hiç kuşku yok, bu emri yerine getirirdik. Birçokları bunu inanarak yapardı. Ülkedeki kargaşadan bezmiştik. Her şey eskiden açıktı, berraktı, yazıldığı gibiydi. Düzen vardı. Askerler böyle yaşamayı sever. Genel olarak insanlar da sever böyle yaşamayı.

– Sarhoş biri gelip yazlığı yakacak diye özgürlükten korkuyorum.

– Fikir nedir kardeşler? Yaşam kısa. Haydi içelim!

19 Ağustos 2001 – Ağustos darbesinin onuncu yılı. İrkutsk'tayım, Sibirya'nın başkentinde. Şehrin sokaklarında birkaç yıldırım röportaj yapıyorum.

Soru:

– Olağanüstü Hal Devlet Komitesi kazansa ne olurdu?

Yanıtlar:

– Büyük ülkeyi korurlardı...

– Çin'e baksanıza, orada komünistler iktidarda. Çin dünyanın ikinci ekonomisi oldu...

– Gorbaçov ile Yeltsin, vatan hainleri olarak yargılanırdı.

– Ülkede kan dökülürdü... İnsanları toplama kampına tıkarlardı.

– Sosyalizme ihanet edilmezdi. Zengin ve yoksul diye bölünmezdik.

– Çeçenistan'da savaş olmazdı.

– Hitler'i Amerikalıların yendiğini söylemeye cesaret edemezdi kimse.

– Beyaz Ev'in önündeydim ben. Beni aldattılar gibi geliyor bana.

– Darbe başarılı olsaydı ne mi olacaktı? Başarılı oldu ya! Dzerjinski'nin* anıtını devirdiler, ama Lubyanka kaldı. KGB kontrolünde kapitalizmi inşa ediyoruz.

– Hayatım değişmezdi...

Eşyaların Fikirlerle ve Sözlerle Eşit Hale Gelmesine Dair

– Dünya rengârenk onlarca parçaya ayrıldı. Kasvetli Sovyet işgünlerinin bir Amerikan filminden çıkma tatlı tablolara dönüşmesini nasıl da istemiştik! Beyaz Ev'in önünde durduğumuzu artık çok az hatırlayan var... O üç gün dünyayı sarstı, ama bizi sarsmadı... İki bin kişi miting yapıyordu, diğerleri de yanlarından geçip onlara aptallar diye bakıyordu. Herkes çok içmiş, bizde her zaman çok içerler, ama o zaman sahiden çok içmiştik. Toplum durmuştu: Nereye gidiyoruz? Kapitalizm mi

*Feliks Dzerjinski (1877-1926): Ekim Devrimi öncülerinden, fiili olarak KGB'nin kurucusu. Moskova'da KGB binasının önündeki Lubyanka meydanında 1958 yılında açılan anıt, 1991'de yıkılmıştır. Lubyanka sözcüğü genel olarak oradaki KGB binasını anlatır.

olacak, iyi bir sosyalizm mi olacak? Kapitalistler yağlı, korkunç kişiler – çocukluktan beri bu işlenmişti bize... (*Gülüyor.*)

Ülke bankalarla ve alışveriş çadırlarıyla kaplandı. Tümüyle farklı eşyalar belirdi. Kaba saba çizmeler ve yaşlı kadınlara has giysiler değil, hep hayal ettiğimiz eşyalar: kotlar, montlar... kadın çamaşırı ve iyi kap kacak... Hepsi renkli, güzel. Bizim Sovyet eşyalarımız gri, iticiydi, askeri şeylere benzerlerdi. Kütüphaneler ve tiyatrolar boşaldı. Onların yerine pazarlar ve dükkânlar geldi. Herkes mutlu olmak, mutluluğu hemen satın almak istiyordu. Çocuklar gibi kendine yeni bir dünya buldu herkes... Süpermarkette ayılıp bayılmalar bitti... Tanıdığım bir genç biznes* yapmaya başladı. Bana şöyle dedi: "İlk seferinde bin kavanoz hazır kahve getirdim, iki günde dağıttım, yüz elektrik süpürgesi aldım, onu da bir anda elden çıkardım." Ceketler, kazaklar, her tür ıvır zıvır – ver yeter! Herkes yeniden giyindi, yeni ayakkabılar giydi. Evdeki aletleri ve mobilyayı değiştirdik. Yazlıkları tamir ettik... Güzel çitler ve çatılar yapmak istedik... Bazen arkadaşlarla bunları hatırlıyoruz, gülmekten ölüyoruz... Vahşiler! Kesinlikle yoksullaşmıştı insanlar. Her şeyi öğrenmek gerekiyordu... Sovyet zamanı bir sürü kitaba sahip olmaya izin vardı, pahalı bir araba ve eve değil. Ve biz iyi giyinmeyi, güzel konuşmayı, sabahları meyve suyu içip yoğurt yemeyi öğrendik... Önceleri küçümserdim parayı, çünkü ne olduğunu bilmezdim. Ailemizde asla paradan bahsedilmezdi. Ayıptı. Deyim yerindeyse, içinde para olmayan bir ülkede büyümüştük. Ben de herkes gibi yüz yirmi rublemi alıyordum – ve bana yetiyordu. Para, Perestroyka ile geldi. Gaydar ile. Gerçek para. "Geleceğimiz komünizmdir" yerine her yere "Satın alın! Satın alın!" posterleri yapıştırıldı. İstersen seyahat et. Paris'i görebilirsin... Ya da İspanya'yı... Fiesta... boğa güreşi... Hemingway'den okumuştum bunları, okumuş ve bunları asla

*O dönemde ortaya çıkan ve Sovyet insanının yabancı olduğu, daha çok vurgun vurmaya yönelik "al-satçı" ticaret için, o dönemki Sovyetlerin İngilizceden devralarak kullandıkları sözcüğü biz de çeviride muhafaza ettik.

göremeyeceğimi anlamıştım. Kitaplar vardı hayatın yerine... Mutfaklardaki gece sohbetlerimiz böyle bitti ve mesailer, fazla mesailer başladı. Para özgürlükle eşanlamlı hale geldi. Bu herkesi heyecanlandırdı. En güçlü ve agresif olanlar biznes ile uğraşıyordu. Lenin ve Stalin unutuldu. Böyle kurtulduk iç savaştan, yoksa tekrar "beyazlar" ve "kızıllar" olacaktı. "Bizimkiler" – "bizim olmayanlar". Kan yerine eşyalar... Yaşam! Güzel yaşamı seçtik. Kimse güzel ölmek istemiyordu, herkes güzel yaşamak istiyordu. Pasta herkese yeter mi yetmez mi başka bir konu...

– Sovyet dönemi... Sözün kutsal, büyülü bir statüsü vardı. İşsizlikten, entelektüel mutfaklarda biz hâlâ Pasternak'ı konuşuyor, çorba pişiriyorduk, elimizden Astafyev ile Bıkov düşmüyordu, ama yaşam sürekli bunların artık önemli olmadığını gösteriyordu. Söz hiçbir anlam taşımıyordu. Doksan birde... Annemi ağır pnömoniyle hastaneye yatırmıştık ve oradan bir kahraman olarak döndü. Stalin'i anlatmış, Kirov'un öldürülmesini, Buharin'i anlatmış... Gece gündüz onu dinlemeye hazırlarmış. O zamanlar insanlar gözlerinin açılmasını istiyordu. Ama geçenlerde tekrar yattı hastaneye ve orada olduğu sürece hiç ağzını açmadı. Beş yıl geçti toplamda, gerçeklik farklı roller dağıttı. Bu kez kahraman, zengin bir biznesmen karısıymış... Onun hikâyeleriyle büyüleniyorlarmış. Nasıl bir evi varmış – üç yüz metrekareymiş! Bir sürü hizmetçi varmış: aşçı, dadı, şoför, bahçıvan... Kocasıyla tatilde Avrupa'yı gezmişler... Müzeler tamam, bir de mağazalar... Mağazalar! Bir tane şu kadar kıratlık yüzük, bir tane de... Kolyeler... altın küpeler... Tam bir gösteriş! GULAG falan hakkında tek söz bile yok. Olan olmuş. Ne âlemi varmış şimdi ihtiyarlarla tartışmanın?

Alışkanlıkla sahafları geziyorum – orada sakin sakin duruyor iki yüz cilt "Vsemirka" ve "Biblioteka Priklyuçeniy",* hem

*Vsemirka: 1919'da Gorki'nin inisiyatifiyle yayınlanmaya başlanan 200 ciltlik Dünya Edebiyatı seçkisi. Biblioteka Priklyuçeniy: 1955'te yayınlanmaya başlayan 60 ciltlik bilimkurgu ve fantastik edebiyat seçkisi.

de benim bayıldığım portakal renkliler. Sırtlarına bakıp uzun süre kokularını çektim içime. Bir kitap dağı duruyor öylece! Aydınlar kütüphanelerini satıyordu. Halk elbette yoksullaştı, ama bu yüzden çıkartmadılar kitaplarını evlerden, sadece para yüzünden değil – kitaplar hayal kırıklığı yarattı. Tam bir hayal kırıklığı. Artık ayıp hale geldi şöyle sormak: "Şimdi ne okuyorsun?" Hayatta pek çok şey değişti, ama kitaplarda bu yok. Rus romanları hayatta nasıl başarı elde ediliri anlatmıyor. Nasıl zengin olunuru anlatmıyor... Oblomov koltukta yatıyor, Çehov'un kahramanları ise hep çay içip yaşamdan yakınıyor... (*Susuyor.*) Çinlilerin bir deyişi var – Tanrı değişim zamanında yaşatmasın insanı. Çok azımız elindekileri korudu. Terbiyeli insanlar bir yerlere kayboldu. Her taraf bir itiş kakış...

– Doksanlardan bahsedeceksek... Güzel zamanlardı demem, iğrenç zamanlardı. Akıllarda yüz seksen derecelik değişim yaşandı... Bazısı dayanamayıp delirdi, ruh hastalığı hastaneleri tıka basa doluydu. Orada bir arkadaşımı ziyaret ettim: Biri "Ben Stalin'im! Ben Stalin'im!" diye bağırıyordu, diğeri de "Ben Beryezovski'yim!' Ben Beryezovski'yim!" diyordu. Onların koğuşunun tamamı Stalin ve Beryezovski'lerle doluydu. Sokaklarda sürekli silahlı çatışmalar vardı. Çok sayıda insan öldürüldü. Her gün hesaplaşmalar oluyordu. Kap. Yetiş. Başkaları yetişmeden. Biri yağmalıyor, biri hapse düşüyor. Tahttan bodruma. Diğer yandan, tam bir keyif – her şey gözlerinin önünde olup bitiyor...

İş açmak isteyen insanlar bankalarda kuyruk olmuştu: fırın açmak, elektronik eşyalar satmak... Ben de girdim o sıraya. Ne kadar çok olduğumuza şaşırdım kaldım. Örme bereli bir teyze, spor tişörtlü bir delikanlı, hapis kaçkınına benzeyen iriyarı bir adam... Yetmiş yıl öğrettiler: Mutluluk para değildir, insan ha-

*Boris Beryezovski: Yeltsin döneminin en zengin ve en önemli kişilerinden birisidir. Putin ile anlaşmazlığa düşünce İngiltere'ye yerleşmiş ve orada ölmüştür.

yatındaki her iyi şey bedavaya alınır. Mesela aşk. Ama tribünlerden "alıp satın, zengin olun" denmesi yetti, her şey unutuldu. Bütün Sovyet kitapları unutuldu. Bu insanlar asla benim sabahlara kadar beraber oturup gitar tıngırdattığım insanlara benzemiyordu. Anca yarım yamalak üç akort öğrenmiştim bu arada. Onları "mutfak" insanlarıyla birleştiren tek şey, onların da kızıl flamalardan ve bütün bu gösterilerden bıkmış olmasıydı: Komsomol toplantıları, politik çalışmalar... Sosyalizm insanı aptal yerine koymuştu...

Ben hayal nedir, çok iyi biliyorum. Çocukken hep bana bisiklet almalarını istedim ve almadılar. Yoksul yaşıyorduk. Okuldayken karaborsada kot satardım, enstitüde ise Sovyet askeri üniforması ve her türlü sembol. Yabancılar alırdı. Sıradan karaborsa. Sovyet zamanında bunun cezası üç ila beş yıldı. Babam kemerle peşimden koşup "Spekülatör!" diye bağırıyordu. "Moskova önünde kanımı döktüm ben, böyle bir şerefsiz benden mi çıktı!" Dün suçtu, bugünse biznes. Bir yerden çivi alıyorsun, başka yerden basma kumaş – polietilen poşetlere paketleyip yeni bir mal diye satıyorsun. Eve para getiriyorsun. Her şeyi alabildim, buzdolabını doldurdum. Annemle babam gelip beni tutuklamalarını bekliyordu. (*Kahkaha atıyor.*) Mutfak eşyası sattım. Düdüklü tencereler, tavalar... Almanya'dan bir karavan dolusu bu mallardan getirdim. Hepsi peynir ekmek gibi gitti... Çalışma odamda bilgisayarın altında bir kutu var, para dolu, ancak böyle anladım paranın ne olduğunu. O kutudan alıyorsun, alıyorsun, ama hiç bitmiyor. Her şeyi böyle aldım: araba, ev... "Roleks" saat... O sarhoşluğu hatırlıyorum... Bütün isteklerini yerine getirebilir insan, gizli fantezilerini. Kendim hakkında çok şey öğrendim: Birincisi, bende zevk yok, ikincisi, kompleksliyim. Parayla iş yapamıyorum. Büyük paranın öylece yatamayacağını, paranın çalışması gerektiğini bilemedim. Para büyük bir deneyim insan için, güç gibi, aşk gibi... Hayal ettim. Kalkıp Monaco'ya gittim. Monte-Carlo kumarhanesinde büyük paralarla oynadım, bir sürü para kaybettim. Kapılıp

gittim... Kendi kutumun kölesi oldum. Orada para var mı yok mu? Ne kadar var? Daha çok, daha çok olmalı. Daha önce ilgilendiğim şeyler ilgimi çekmez oldu. Politika... mitingler... Saharov öldü. Onunla vedalaşmaya gittim. Yüz binlerce insan vardı... Hepsi ağlıyordu, ben de ağladım. Geçenlerde onun hakkında bir gazetede şunu okudum: "Rusya'nın büyük budalası öldü." Tam zamanında öldüğünü düşündüm o zaman. Soljenitsin Amerika'dan döndü, herkes ona koştu. Ama o bizi anlamadı, biz de onu. Bir yabancıydı. Rusya'ya gelmişti, ama Chicago'nun penceresinden bakıyordu...

Perestroyka olmasaydı nasıl biri olurdum? Düşük ücretli bir mühendis... (*Gülüyor.*) Şimdiyse benim kendi göz kliniğim var. Ailesi, dedesi, ninesiyle yüzlerce insan benim elime bakıyor. Siz içinize kapanıyorsunuz, düşünüyorsunuz, benimse öyle bir sorunum yok. Gece gündüz çalışıyorum. Yepyeni araç gereç aldım, cerrahları Fransa'ya staj yapmaya gönderdim. Ama özgeci değilim, iyi kazanıyorum. Her şeyi kendi kendime yaptım... Cebimde üç yüz dolarım vardı sadece. Biznese ortaklarla girdim, şimdi odaya girecek olsalar ağzınız açık kalırdı. Tam goril! Acımasız bakışlı adamlar! Şimdi yoklar ortada, dinozorlar gibi ortadan kayboldular. Kurşungeçirmez yelekle gezerdim, kurşunladılar beni. Birileri benden daha kötü sosis yiyorsa, bu beni ilgilendirmez. Siz hepiniz istemiştiniz kapitalizmin gelmesini. Hayal etmiştiniz! Sizi kandırdılar diye bağırmayın...

Cellatlar Ve Kurbanlar Arasında Büyümemize Dair

– Akşamleyin sinemaya gidiyorum. Bir adam yatıyor kan gölü içinde. Paltosunun sırtında bir kurşun deliği. Yanında bir polis var. Ölü bir insanı ilk kez böyle gördüm. Kısa sürede alıştım buna. Apartmanımız büyük, yirmi girişli. Her sabah avluda cesetler bulurduk, irkiltmezlerdi artık bizi. Gerçek kapi-

talizm başlamıştı. Kanla. Sarsılmayı bekledim, ama yoktu. Stalin'den sonra bizde kana karşı farklı bir yaklaşım oldu... Kardeş kardeşi nasıl öldürdü hatırlayalım... Ve neden öldürüldüklerini bilmeyen insanların kitlesel katliamını... Bu kaldı, bu duruyor hayatımızda. Cellat ve kurbanlar arasında büyüdük. Bizim için normaldi – beraber yaşadık. Barış ile savaş arasında bir sınır yok. Hep savaş. Televizyonu açıyorsun – herkes haydut ağzıyla konuşuyor: siyasetçiler de, işadamları da, başkan da; ödenen haraçlar, rüşvetler, avantalar... İnsan hayatı – ayağınla üstüne basıp dağıttığın tükürük. Toplama kampında gibi...

– Neden yargılamadık Stalin'i? Size söyleyeyim... Stalin'i yargılamak için, yakınlarımızı, tanıdıklarımızı yargılamamız gerekiyordu. En yakın insanları. Kendi ailemden bahsedeyim... Babamı otuz yedide aldılar, Tanrı'ya şükür döndü, ama on yıl yattı. Döndü ve yaşamayı çok istiyordu... Bütün o gördüklerinden sonra yaşamak istediğine kendisi de şaşmıştı... Ama herkeste böyle olmadı, hem de hiç olmadı... Benim kuşağım ya sürgünden ya savaştan dönen babalarıyla birlikte büyüdü. Bize anlatabildikleri tek şey, zorbalıktı. Ölümdü. Çok fazla gülmezlerdi, çok susarlardı. Ve içerlerdi... içerlerdi... Sonunda da alkolik olurlardı. İkinci versiyon... Tutuklanmayanlar da alınacaklar diye korkardı. Bütün bunlar bir ya da iki ay değil, yıllarca, yıllarca sürdü. Tutuklanmadılarsa başka bir soru doğuyordu: Neden herkesi tutukladılar da beni bıraktılar? Onlardan farklı ne yapıyorum? Tutuklayabilirler, NKVD'de* çalışmaya gönderebilirler... Parti istiyor, parti emrediyor. Hoş bir seçim değil, ama birçok kimsenin bunu yapması gerekti... Cellatlara gelince... Sıradan olanlara, öyle korkunç olanlara değil... Babamı komşumuz ihbar etmişti... Yura Amca... Bir hiç için yaptı diyordu annem. Yedi yaşındaydım. Yura Amca beni çocuklarıyla balığa götürür, ata bindirirdi. Bizim çitimizi tamir

*İçişleri Halk Komiserliği'nin kısaltması. Bünyesinde pek çok güvenlik birimini barındırmış ve Stalin döneminde epeyce korku salmıştır.

etmişti. Anlıyor musunuz, işte, cellatın bambaşka bir portresi – sıradan bir insan, hatta iyi bir insan... Normal... Babamı tutukladılar ve birkaç ay sonra da babamın kardeşini aldılar. Yeltsin döneminde bize onun dava dosyasını verdiler, birkaç ihbar vardı, bir tanesini Olya Teyze yazmıştı... Yeğeni... Güzel kadındır, neşelidir... İyi şarkı söyler... Artık yaşlanmıştı, ben ona sordum: "Olya Teyze, bize otuz yedi yılını anlatsana..." – "Hayatımın en mutlu yılıydı, âşık olmuştum," dedi bana... Babamın kardeşi eve dönmedi. Kayboldu. Ya hapiste ya kampta – bilinmiyor. Benim için zordu, ama yine de bana azap veren soruyu sordum: "Olya Teyze, neden yaptın bunu?" – "Stalin zamanında dürüst insanı nerede gördün sen?" (*Susuyor.*) Bir de Pavel Amca vardı, Sibirya'da NKVD ordusunda hizmet ediyordu... Anlıyor musunuz, kimyasal açıdan temiz bir kötülük yok... Sadece Stalin ve Beriya* değil konu... Yura Amca ve güzel Olya Teyze de var..."

1 Mayıs. O gün komünistler Moskova caddelerinde binlerce kişilik yürüyüşler yapıyorlar. Başkent yeniden "kızıl" oluyor: kızıl bayraklar, kızıl balonlar, orak çekiçli kızıl tişörtler. Lenin ile Stalin'in portreleri taşınıyor. Stalin'in portreleri daha çok. Pankartlar: "Mezara gömdük sizin kapitalizminizi!" – "Kızıl bayrak – Kremlin'e!" Sıradan Moskova kaldırımda duruyor, "kızıl" olan çığ gibi yuvarlanıyor araba yolunda. Aralarında sürekli bir itiş kakış, zaman zaman yumruklaşmaya varıyor. Polis çaresizce ayırıyor bu iki Moskova'yı. Ben ise bütün duyduklarımı yazmaya yetişemiyorum...

– Lenin'i gömün, hem de onursuzca.

– Amerikan uşakları! Neye sattınız vatanı?

– Aptalsınız siz kardeşler...

– Yeltsin ve çetesi elimizdeki her şeyi çaldı. İçin! Zengin olun! Bir gün sona erecek bu...

*Stalin zamanında NKVD'nin başındaki isim.

– Kapitalizmi kurduğumuzu halka açıkça söylemekten mi korkuyorsunuz? Silah almaya hazır herkes, ev kadını olan annem bile.

– Süngüyle çok şey yapılır, ama üzerine oturmak hoş değildir.

– Ben olsam burjuvaları ezerdim kahrolası tanklarla!

– Komünizmi uyduran Marx bir Yahudi...

– Bizi tek kişi kurtarabilir – yoldaş Stalin. Bizi iki günde adam ederdi... Hepsini kurşuna dizsin, sonra yine gitsin yatmaya.

– Şükürler olsun sana Tanrım! Bütün azizlere duacıyım.

– Stalin'in piçleri! Daha elinizdeki kan kurumadı. Çar ailesini neden öldürdünüz? Çocuklara bile acımadılar.

– Büyük Rusya büyük olmazdı Stalin olmasa.

– Halkın beynini s.ktiler...

– Sıradan biriyim ben. Stalin sıradan insanlara dokunmazdı. Bizim ailede kimse acı çekmedi – herkes işçiydi. Amirlerin kafası uçardı, sıradan insanlar sakin sakin yaşardı.

– Kızıl ajan! Yakında Piyonerlerinki dışında kamp mamp diye bir şey yoktu dersiniz. Dedem kapıcıydı benim.

– Benimki de kadastro memuru.

– Makinist...

Belarus garında bir miting başladı. Kalabalık bir yandan alkışlıyor, bir yandan bağırıyordu: "Hurra! Hurra! Yaşasın!" Sonunda bütün meydan "Varşavyanka" şarkısını söylemeye başladı – farklı bir güfteyle bir Rus "Marseillaise"idir bu şarkı: "Üzerimizden liberal zincirleri atalım, / Yıkalım kanlı suçlu rejimi." Sonra kızıl bayrakları toplayıp bazısı metroya yöneldi, bazısı

*Sözleri, sosyalist düşünceleri nedeniyle gönderildiği Sibirya sürgününde Polonyalı Wacław Święcicki (1848-1900) tarafından 1879'da yazılan bu şarkı, 1905 yılı 1 Mayıs'ında ünlenmeye başlamış ve gerek Rus gerekse Polonyalı sosyalistler tarafından sıklıkla söylenmeye başlanmıştır. Rusça sözleri, G. Krjijanovski'ye aittir. Müzik Polonyalı Włodzimierz Wolski'nin 1863 ayaklanması için yazdığı marştan alınmıştır.

*börek ve bira satan büfelerin önünde kuyruğa girdi. Sefa âlemi başladı. Dans edip eğlendiler. Kızıl başörtülü yaşlı bir kadın bir mızıkacının etrafında dönüyor ve yeri dövüyordu: "Neşeyle dans ediyoruz / Büyük çamın yanında. / Vatan'ımızda / Bize her şey güzel! / Neşeyle dans ediyoruz, / Çınlayarak şarkı söylüyoruz, / Ve bu şarkımızı / Stalin'e gönderiyoruz..." *Metroya kadar kovaladı beni sarhoş ezgiler: "Gitsin bütün kötülükler, gelsin başımıza iyilikler."*

Neyi Seçmemiz Gerektiğine Dair: Büyük Bir Tarih Mi Yoksa Bayağı Bir Hayat Mı?

Birahane hep gürültülü. Türlü türlü insan var. Orada profesörle de, işçiyle de, öğrenciyle de, berduşla da karşılaşılır... İçip felsefe yapıyorlar. Hepsinin konusu Rusya'nın kaderi. Komünizm.

– Ben içkiciyim. Neden içiyorum? Yaşadığım hayatı sevmiyorum. Alkol yardımıyla bir ters takla atmak ve bir şekilde başka yere geçmek istiyorum. Orası güzel olacak, iyi olacak.

– Benim için sorun daha somut: Nerede yaşamak istiyorum – büyük bir ülkede mi yoksa normal bir ülkede mi?

– İmparatorluğu sevmiştim... İmparatorluktan sonraki hayatım sıkıcı. Pek ilginç değil.

– Büyük fikirler kan gerektirir. Günümüzde kimse bir yerlerde ölmek istemiyor. Hele ki savaşta. Şu şarkıdaki gibi: "Hep para, para, para. / Hep para, bayım burada..."** İlle de bir amacımız var bizim derseniz, nedir o? Herkese bir Mercedes ve Miami seyahati mi?

– Rusların hep bir şeye inanması gerekiyor... Aydınlık, yüce bir şeylere. Genlerimize işlemiş imparatorluk ve komünizm. Destan havası bize daha yakın geliyor.

*Sözleri şair Mariya Klokova'ya ait şarkı, ilk kez 1937 yılında seslendirildi.

** Bestecisi ve söz yazarı bilinmeyen eski bir Çingene romansı olan "Yar'daki Sokolov Korosu"nun müziği kullanılarak Boris Taygin'in sözleriyle 1950'li yıllarda yeniden düzenlenen şarkı.

– Sosyalizm insanı tarihte yaşamaya zorladı... büyük bir şeye tanık olmaya...

– Has.ktir!! Biz çok manevi, çok özel insanlarmışız falan.

– Bizde demokrasi olmadı. Biz nasıl demokrat oluruz?

– Hayatımızın en son büyük olayı – Perestroyka'ydı.

– Rusya ya büyük olur ya da hiç olamaz. Bize güçlü bir ordu lazım.

– Aman ne yapayım büyük ülkeyi? Ben küçük bir ülkede yaşamak istiyorum Danimarka gibi. Nükleer silahım olmasın, petrol, gaz olmasın. Kimse kafama tabanca dayamasın. Belki, o zaman kaldırımları da şampuanla yıkamayı öğreniriz...

– Komünizm insanın gücünün yetişmeyeceği bir şey... Bizde hep böyle oldu: Ya anayasa isteriz ya da hardallı balık...*

– Bir fikri olan insanları nasıl da kıskanıyorum! Artık fikirsiz yaşıyoruz biz. Büyük Rusya'yı istiyorum! Hatırlamıyorum, ama var olduğunu biliyorum.

– Tuvalet kâğıdı için kuyruğa girdiğimiz bir büyük ülke vardı... Sovyet lokantaları ve Sovyet dükkânları nasıl kokardı çok iyi hatırlıyorum.

– Rusya dünyayı kurtaracak! Kendini de öyle kurtaracak!

– Babam doksan yıl yaşadı. Hayatı boyunca iyi bir şey görmediğini, hep savaş gördüğünü söylerdi. Bizim yapabildiğimiz bir tek bu.

– Tanrı, içimizde olan sonsuzluktur... Onun suretinde, ona göre yaratılmışızdır...

Her Şeye Dair...

– İçimdeki her şey yüzde doksan Sovyetti... Neler olup bittiğini anlamadım. Gaydar'ın televizyona çıktığını hatırlıyorum: "Ticaret yapmayı öğrenin... Piyasa bizi kurtaracak... Bir

*Şçedrin'in bir öyküsünde geçen bir ifade.

sokakta bir şişe soda alırsın, diğerinde satarsın – buna biznes denir." İnsanlar hayretle dinliyorlardı. Eve gittim. Kapıyı kapatıp ağladım. Annem kalp krizi geçirdi, o kadar ürkütmüştü bunlar onu. Belki daha iyi bir şeyler yapmak istiyorlardı, ama kendi halklarına merhamet duyguları yetmedi. Sadaka dilenen ihtiyarları asla unutmayacağım, kuyruk olup yolun kenarına sıralanmışlardı. Eprimiş şapkalar, yırtık pırtık ceketler... Evden işe, işten eve koşturup duruyordum, işte de kafamı kaldırmaya korkuyordum... Bir parfüm fabrikasında çalışıyordum. Para yerine bize parfüm... kozmetik... verirlerdi...

– Bizim sınıfta yoksul bir kız vardı, anneyle babasını otomobil kazasında kaybetmişti. Ninesiyle yaşıyordu. Bütün yıl hep aynı elbiseyle gidip geldi. Ona kimse üzülmemişti. Birden yoksul olmak ayıp bir şey haline geldi...

– Doksanlara bakınca pişmanlık duymuyorum... Canlı, aydınlık bir zamandı. Daha önce hiç politikayla ilgilenmezdim, gazete de okumazdım, milletvekilliğine aday oldum. Perestroyka'nın ustabaşıları* kimdi? Yazarlar, sanatçılar... şairler... SSCB Halk Vekilleri Birinci Kongresi'nde imza toplamak mümkündü. Kocam ekonomisttir, deliye döndü bunu görünce: "Şairler sözle insanların kalbini yakmayı bilir. Siz devrim yapıyorsunuz. Ama sonra, sonra ne olacak? Demokrasi nasıl inşa edilecek? Kim yapacak? Şimdiden anlaşılıyor neler olacağı." Gülüyordu bana. Onunla bu yüzden ayrıldık... Ama haklı çıktı...

– Korkunç şeyler oldu, bu yüzden halk kiliseye gitti. Komünizme inandığım zamanlarda, bana kilise lazım değildi. Karım da benimle geliyor, çünkü kilisedeki peder ona "Canımın içi," diyor.

– Babam şerefli bir komünistti. Komünistleri suçlamıyorum, komünizmi suçluyorum. Şu vakte dek bilemedim Gorbaçov'a nasıl bakacağımı... Yeltsin'e... Kuyruklar ve boş tezgâhlar, Reichstag'daki kızıl bayraktan daha çabuk unutuluyor.

*"Yeniden yapılanma" anlamına gelen Perestroyka sözcüğü ile yapılmış bir söz oyunu.

– Zafer kazandık. Kime karşı? Neden? Televizyonda bir kanalda film oynuyor, filmde "kızıllar" yeniyor "beyazları", ama diğerinde cesur "beyazlar" yeniyor "kızılları". Şizofreni bu!

– Sürekli acılardan bahsediyoruz... Bu bizim kavrama biçimimiz. Batılılar bize naif geliyor, çünkü acı çekmiyorlar bizim gibi, onların her şeye karşı ilacı var. Ama biz kampları gördük, savaşta toprağın üzerini ceset dağlarıyla doldurduk, Çernobil'de çıplak ellerle topladık nükleer yakıtı. Şimdi de sosyalizmin harabesi üzerinde oturuyoruz. Savaş sonrası gibi. Çok yıprandık, çok hırpalandık. Kendi dilimiz var. Acının dili.

– Öğrencilerimle bu konuda konuşmaya çalıştım... Yüzüme güldüler: "Acı çekmek istemiyoruz. Bizim için yaşam farklı bir şey." Biz yakın geçmişteki dünyamızı tam anlamadık daha, şimdi yenisinde yaşıyoruz. Bütün uygarlık çöpe atıldı...

KIZIL İÇ KISIMDA ON HİKÂYE

DİKTATÖRÜN GÜZELLİĞİ VE BETONDAKİ KELEBEĞİN SIRRINA DAİR

Elena Yuryevna S.
Parti bölge komitesi üçüncü sekreteri
49 yaşında

Beni iki kişi bekliyordu – buluşmak üzere sözleştiğimiz Elena Yuryevna ve onun misafirliğe gelmiş Moskovalı arkadaşı Anna İliniçna M. O da katıldı konuşmaya: "Ben de çoktandır birinin bana neler olup bittiğini açıklamasını istiyordum." Gorbaçov, Yeltsin gibi tanıdık isimler dışında, anlattıkları hikâyelerin hiçbir yeri örtüşmüyordu... Ama her birinin kendi Gorbaçov'u, kendi Yetsin'i vardı. Ve kendi 90'ları.

Elena Yuryevna:

– Yani artık sosyalizmi anlatmak mı gerekiyor? Kime? Zaten herkes tanık. Yemin ediyorum, kalkıp bana gelmenize şaşırdım. Ben komünistim... parti bürokratıyım... Şimdi bize kimse söz vermiyor... ağzımızı kapıyorlar. Lenin haydut, Stalin... Hepimiz suçluyuz, elimde bir damla kan olmasa da. Ama bize damga vurdular, herkese...

Belki elli, yüz yıl sonra bizim şu sosyalizm denen yaşamımız hakkında nesnel olarak yazacaklar. Gözyaşı ve lanet olmadan.

Eski Troya gibi övmeye başlayacaklar. Yakın zamana kadar sosyalizm hakkında iyi bir şey söylemek imkânsızdı. Batıda, SSCB çöktükten sonra Marksist fikirlerin sona ermediğini, onları geliştirmek gerektiğini anladılar. Onlara tapmayı değil. Marx orada bizdeki gibi put olmamıştı. Aziz olmamıştı! Biz önce onu tanrılaştırdık, sonra aforoz ettik. Her şey karalandı. Bilim de insanlığa sayısız felaket getirdi. O zaman kurşuna dizelim bilimcileri! Lanetleyelim atom bombasının babalarını, daha da iyisi barutu icat edenle başlayalım! Onlarla başlayalım... Haksız mıyım? (*Bu sorusuna yanıt vermeye yetişemiyorum.*) Doğru bir iş... Moskova'nın dışına çıkmış olmanız doğru bir iş. Gerçek Rusya'ya geldiniz denebilir. Moskova'da gezerken, Avrupa'da sanıyor insan kendini: gösterişli arabalar, restoranlar... Altın kubbeler ışıl ışıl! Ama bir de taşrada insanlar neler konuşuyor bir dinleyin... Rusya Moskova değil, Rusya Samara, Tolyatti, Çelyabinsk... ya da Kıçinsk...* Moskova mutfaklarında Rusya hakkında ne öğrenilebilir? Sohbetlerde? Bla-bla-bla... Moskova başka bir devletin başkenti, çevre yolunun** ötesinde kalanların değil. Turistik cennet. Moskova'ya inanmayın...

Bizim buraya gelince hemen "Vay, işte burası tam Sovyet," diyorlar. İnsanlar Rus ölçülerine göre bile çok yoksul yaşıyor. Zenginlere küfrediyor, herkese lanet ediyorlar. Devlete küfrediyorlar. Kandırıldıklarını düşünüyorlar, kimsenin onlara kapitalizm olacak demediğini düşünüyorlar, onlar sosyalizmin düzelmeye başlayacağını sandılar. Herkesin bildiği hayatın. Sovyet hayatının. Mitinglerde var güçleriyle "Yeltsin! Yeltsin!" diye bağırırlarken soyuldular. Onlar olmadan tesis ve fabrikalar bölüşüldü. Petrol de gaz da öyle – hani bizim deyimimizle Tanrı'dan gelen şeyler. Ama bunu ancak şimdi anladık. Doksan birdeyse herkes devrime gitmişti. Barikatlara. Özgürlük istemiştik, peki ne aldık? Yeltsin'inkini... onun haydut devrimi-

*Bir söz oyunu. Sovyet şehirlerinin sonundaki "insk" takısıyla geride kalmışlığı ifade ediyor.

**1980'lere kadar Moskova'nın idari sınırını da oluşturan ve şehrin çevresini kuşatan otoban kastediliyor.

ni... Kız arkadaşımın oğlu az kalsın sosyalist fikirleri yüzünden öldürülüyordu. "Komünist" sözcüğü hakaret olmuştu. Bizim avludaki gençler de bir delikanlıyı öldürüyordu neredeyse. Tanıdıkları. Bir bankta gitarla oturmuş sohbet ediyorlarmış: Haydi, komünistlere saldıralım, elektrik direğine asalım, demişler. Mişka Slutser –babası bizde, bölge komitesinde çalışırdı– eğitimli bir delikanlıdır, İngiliz yazar Chesterton'dan bir alıntı yapmış onlara: "Ütopyası olmayan insan burunsuz insandan daha korkunçtur..." Ve bunun için onu botlarıyla... çizmeleriyle dövmüşler... "Çıfıta bak! On yedi yılında devrimi kim yapmıştı?" Perestroyka'nın başında insanların gözlerinde gördüğüm o ışıltıyı hiç unutmayacağım. Komünistleri linç etmeye hazırdılar, idama göndermeye de... Çöp tenekeleri Mayakovski'nin, Gorki'nin kitaplarıyla doluydu... Lenin'in eserleri kâğıt olmaya gönderildi. Ben sakladım... Evet! İşte!! Hiçbir şeyden pişman değilim! Hiç de utanmıyorum! Rengim değişmedi benim, kızıldan griye dönmedi. Öyle insanlar var: "Kızıllar" gelince, mutlulukla "kızıl" olurlar, "beyazlar" gelince, mutlulukla "beyaz" olurlar. İnanılmaz taklalar atıldı: Dün komünistti, bugün ultra demokrat. Gözlerimin önünde "onurlu" komünistler dindar ve liberallere dönüştü. Ama ben "yoldaş" sözcüğünü seviyorum ve asla vazgeçmeyeceğim sevmekten. En güzel sözcük! *Sovok* mu? Dilinizi ısırın! Sovyet insanı çok iyi bir insandı, Ural'a gidebilirdi, çöle gidebilirdi fikirleri uğruna, dolarlar için değil. Başkalarının yeşil kâğıtları uğruna değil. Dinyeper Hidro Elektrik Santrali, Stalingrad savaşı, açık uzaya çıkış – hepsi oydu. Yüce *Sovok*! Şu vakte dek hâlâ SSCB yazmaktan keyif alıyorum. Bu benim ülkemdi, ama artık kendi ülkemde yaşamıyorum. Yabancı bir ülkede yaşıyorum.

Sovyet doğdum ben... Ninemiz Tanrı'ya inanmazdı, ama komünizme inanırdı. Babamız da ölünceye dek sosyalizmin dönmesini bekledi. Berlin Duvarı yıkıldığında, Sovyetler Birliği dağıldığında bile, bekledi. Kızıl bayrağa paçavra diyen en iyi arkadaşına sonsuza dek küstü. Bizim kızıl bayrağımız! Kızıl

renkli! Babam Finlandiya Savaşı'na katılmıştı, ne için savaştıklarını anlamamıştı, ama gitmek gerekiyordu, gitti. Bu savaş hakkında hiç konuşmazdı, ona savaş değil, Fin seferi denirdi. Ama babam bize anlattı... Sessizce. Evde. Seyrek de olsa hatırlıyordu. İçtiği zaman... Onun savaşının peyzajları – kış peyzajlarıydı: orman ve metrelerce derin kar. Finler kayaklarla savaşıyorlarmış, beyaz kamuflajlarla, dört bir yandan aniden, melek gibi ortaya çıkıyorlarmış. "Melek gibi" – bu babamın sözü... Geceleyin bütün nöbetçileri, bütün birliği kurşuna dizebilirlermiş. Ölüler... Babamın hatıralarında ölüler hep kan gölü içinde yatıyordu, uyuyan bir insandan kan çok fazla akarmış. O kadar çok kan oluyormuş ki bir metre karı kaplıyormuş. Savaştan sonra babam bir tavuk bile kesemedi. Ya da tavşan. Her tür ölü hayvan ve sıcak kan kokusundan şiddetle tiksiniyordu. Sık yapraklı büyük ağaçlardan korkuyordu, Finli keskin nişancılar böyle ağaçların ardına saklanırmış, onlara "kukuşka"* derlermiş. (*Susuyor.*) Şunu da eklemek istiyorum... Kendimden... Zaferden sonra bizim köy çiçek içinde kalmıştı, delilik gibiydi ortalık. En önemli çiçek de hercai menekşeydi, onun soğanlarını kışın donmasın diye korumak gerekir. Tanrı korusun! Onu sarar sarmalarlardı, sanki küçük bir çocukmuş gibi. Çiçekler binaların yanında, evlerin arkasında, kuyuların yanında ve çitler boyunca yetişirdi. Korkudan sonra insan özellikle yaşamak istiyor, mutlu olmak istiyor. Sonra çiçekler kayboldu, şimdi yok artık. Ama hatırlıyorum... Şimdi hatırladım... (*Susuyor.*). Babam... Babamız yarım yıl savaştı ve esir düştü. Nasıl mı esir düştü? Donmuş bir gölün üzerinden hücuma kalkmışlar, düşmanın topçusu da buza isabet kaydetmiş. Kıyıya çok azı ulaşabilmiş, onların da ne gücü ne silahı varmış. Yarı çıplakmışlar. Finliler o zaman ona el uzatmışlar. Kurtarmışlar. Kimi uzatılan eli tutmuş, kimi tutmamış. Düşmanın yardımını kabul etmeyenler de varmış bir sürü. Onlara öyle öğretmişler. Ama babam birinin elini tutmuş, onu çıkarmışlar. Babamın hayretini çok

*Guguk kuşu.

iyi hatırlıyorum: "Bana şnaps verdiler ısınmam için. Kuru giysi verdiler. Gülüp sırtıma vurdular: 'Geçmiş olsun İvan!' diye. Babam daha önce düşmanı hiç yakından görmemiş. Neden sevindiklerini anlamamış...

Kırk yılında Finlandiya seferi bitti... Sovyet savaş esirleri bizde esir düşen Finlilerle takas edildi. Sıra sıra, karşı karşıya yürümüşler. Kendi yurttaşlarıyla yan yana gelen Finliler kucaklaşmaya, el sıkışmaya başlamış... Bizimkileri öyle karşılamamışlar, düşman gibi karşılamışlar. "Kardeşler! Canlar!" diye seslenmişler bizimkiler kendi yurttaşlarına. – "Dur! Kenara! Ateş ederim!" Sırayı çoban köpekli askerler çevrelemiş ve onları özel hazırlanmış barakalara götürmüşler. Barakaların çevresinde dikenli teller varmış. Sorgular başlamış... "Nasıl esir düştün?" diye sormuş sorgucu babama. "Beni Finliler gölden kurtardı." – "Sen hainsin! Sen kendi kıçını kurtardın, Vatan'ı değil." Babam da suçlu olduğuna inanmıştı. Ona öyle öğretmişlerdi... Mahkeme falan yapılmamış. Onları bir meydana götürmüşler ve askerlerin önünde kararı okumuşlar: Vatana ihanetten altı yıl çalışma kampı. Vorkuta'ya göndermişler onu. Orada sonsuz soğukta demiryolu inşa etmişler. Tanrım! Kırk bir yılıymış... Almanlar artık Moskova önündeymiş... Ama onlara savaşın başladığını söylemiyorlarmış, onlar düşmanmış ne de olsa, sevinirlermiş.

Artık bütün Belarus Alman işgalindeymiş. Smolensk'i almışlar. Bunu öğrenince hemen herkes cepheye gitmek istemiş, kamp amirine mektup yazmışlar... Stalin'e... Onlara şöyle yanıt verilmiş: "Sizin gibi pislikler zafer için cephe gerisinde çalışsın, cephede hainlere ihtiyacımız yok." Ve onlar... babam... babamdan duydum bunu... Hepsi ağlamışlar... *(Susuyor.)* İşte böyle biriyle karşılaşmalıydınız... Ama babam artık yok. Kamp onun hayatını kısalttı. Perestroyka da. Çok acı çekti. Ne olduğunu anlamadı. Ülkeye, partiye. Babamız... kampta altı yıl sonra elma nedir, lahana çorbası nedir unutmuştu... yatağı ve yastığı da... Günde üç kez sulu bir çorba veriyorlarmış onlara

ve bir somun ekmek – yirmi beş kişiye. Başlarının altına bir kütük koyup yatıyorlarmış, şilte yerine de yere konmuş bir tahta. Babamız... tuhaf biriydi, başkalarınınki gibi değildi... Bir ata ya da ineğe vuramazdı, köpeği ayağıyla kovamazdı. Babam için hep üzüldüm. Diğer erkekler onunla alay ederdi: "Ne biçim erkeksin sen! Karı kılıklı!" diye. Annem ağlardı onun... onun diğerleri gibi olmamasına. Eline bir lahana koçanı alır ve bakardı... Domates... İlk zamanlar hep sustu, kimseyle konuşmadı. On yıl sonra konuştu. Daha önce değil... Evet... Bir ara kampta ölüleri taşımış. Her gün on on beş ceset topluyormuş. Canlılar barakaya yürüyerek dönüyormuş, ölülerse kızakla. Ölülerin giysilerini çıkarmalarını emrediyorlarmış ve ölüler kızakların üstünde çıplak yatıyormuş, tarla faresi gibi. Babamın sözleriyle söylüyorum... Benim kafam karışıyor... Duygulardan... heyecanlanıyorum, evet... Kampta ilk iki yıl kimse hayatta kalacaklarına inanmamış; evi unutmuşlar, kimine beş-altı yıl verilmiş, kimine on-on beş yıl, evden hiç bahsetmemişler. Kimseyi hatırlamamışlar: ne eş, ne çocuk. Ne anne ne baba. "Eğer hatırlamaya başlarsan, hayatta kalamazsın," derdi babam. Biz onu bekliyorduk oysa... "Babam dönecek... beni tanıyamayacak..." "Babamız..." Durup dururken "baba" demek isterdim. Sonra o döndü. Babaannem bahçe kapısının orada asker paltolu birini gördü: "Asker, kimi aradın?" – "Anne beni tanımadın mı?" Babaannem olduğu yere yığılmış. Böyle dönmüş babam... Her yeri donmuş bir haldeymiş, ayakları ve elleri asla ısınmadı. Annem mi? Annem babamın kamptan iyi döndüğünü söylerdi, korkardı... onu ürkütmüşlerdi... oradan kinle dönerler diye. Babamız hayatta mutlu olmak isterdi. Her fırsatta "Cesur ol – daha kötüsü sonra gelecek" atasözünü söylerdi.

Unuttum... Unuttum bunların nerede olup bittiğini... neredeydi? Bir aktarma kampında mıydı acaba? Büyük avluda dört ayak üstünde sürünüp ot yemişler. Hepsi kas hastası ol-

muş, hepsi pellegraya* tutulmuş. Babamın önünde hiçbir şeyden yakınılmazdı, o bilirdi: "Hayatta kalmak için insana üç şey lazım – ekmek, soğan ve sabun." Topu topu üç şey... hepsi bu... Bu insanlar artık yok, yakınlarımız... Eğer biri kaldıysa, onları müzeye koymak lazım, bir camın arkasına koyup, elle dokunmamak lazım. Nelere katlanmadılar ki! Babamı aklayıp onurunu geri verdikleri zaman, çektiklerinin karşılığında iki asker maaşı vermişler. Ama bizim evde uzun süre Stalin'in büyük bir portresi asılı durdu. Çok uzun süre... çok iyi hatırlıyorum bunu... Babam hiç gücenmeden yaşadı, o zamanlar öyle oldu diye düşünüyordu. Ağır zamanlardı. Güçlü bir ülke inşa ediyorduk. İnşa ettik, Hitler'i yendik! Babamın sözleri...

Ciddi bir kız olarak yetiştim, tam bir Piyonerka oldum. Şimdilerde herkes eskiden Piyoner örgütüne zorla götürürlerdi sanıyor. Hiçbir yere zorlamadılar. Bütün çocuklar Piyoner olmayı hayal ederdi. Beraber gezmeyi. Trampetle, fularla. Piyoner şarkıları söylemek isterdi: "Memleketim, sonsuza dek sevilen / Nerede bulunur böylesi!"** "Kartal idaresinde milyonlarca kartal yavrusu olur, bizimle gurur duyar ülkemiz..."*** Babamın kampta yatmasının izi ailemizde hep vardı, annem benim Piyonerlere alınmayacağımdan ya da hemen alınmayacağımdan korkardı. Ama ben hepsiyle birlikte olmak isterdim. Kesinlikle, evet... "Kimin tarafındasın: Ayın mı güneşin mi?" diye sorguya çekerdi çocuklar beni sınıfta. Hep tetikte olmak şarttı! "Ayın." – "Doğru! Sovyet ülkesinin." "Güneş," dersen – "Lanet olası Japonların," demekti. Gülerler, alay ederler. Birbirimize şöyle yemin ederdik: "Piyoner sözü veriyorum" ya da "Lenin adına söz veriyorum". En büyük yemin – "Stalin adına söz veriyorum," demekti. Annemle babam da "Stalin adına söz veriyorum," dediğim zaman yalan söylemediğimi bilirdi. Tanrım! Stalin'i hatırlamıyorum, ama hayatımızı hatırlıyorum... Bir

*B vitamini eksikliği sonucu ortaya çıkan bir deri hastalığı.

**Sözleri A. Prişeltz, bestesi D. Kabalevski'ye ait çocuk şarkısı "Memleketim!".

***Sözleri Y. Şvedov, bestesi V. Belıy'e ait çocuk şarkısı "Kartal Yavrusu".

gruba yazıldım ve akordeon çalmayı öğreniyordum. Annem yoğun çalıştığı için bir madalyayla ödüllendirilmişti. Sadece kötü şeyler yoktu... sadece mahpus hayatı yoktu... Kampta babam eğitimli kişilerle çok sık karşılaşmış. Başka hiçbir yerde böyle ilginç kişilerle karşılaşmamış. Bazıları şiir yazıyormuş, bu gibiler genellikle hayatta kalıyorlarmış. Tıpkı dua eden papazlar gibi. Babam da bütün çocuklarının yüksek eğitim almasını istiyordu. Hayaliydi bu. Hepimiz –dört çocuk– enstitüyü bitirdik. Ama o bize pulluk sürmeyi de, ot biçmeyi de öğretti. Arabaya saman yığıp tınaz yapabiliyordum. "Her şeye hazır olmak lazım," derdi babam. Haklıydı.

Şimdi hatırlamak istiyorum... Yaşananları anlamak da istiyorum. Sadece şahsi hayatlarımızı değil, hepimizin ortak hayatımızı... Sovyet yaşamını... Kendi halkımdan heyecan duymuyorum. Komünistlerden de, bizim komünist liderlerimizden de. Özellikle de bugün. Hepsi yerle bir oldu, burjuvalaştı, hepsi iyi yaşamak, tatlı yaşamak istiyor. Tüketmek ve tüketmek. Yeter! Komünist değil artık bunlar. Bizde yüz binlerce dolar geliri olan komünistler var. Milyonerler! Londra'da daire... Kıbrıs'ta köşk... Ne biçim komünistler? İnandıkları ne? Sorsan – aptala bakar gibi bakarlar. "Bize Sovyet masalları anlatmayın. Hiç lazım değil." Böyle bir ülkeyi yıktılar! Üç kuruşa sattılar. Bizim Vatan'ımızı... Birileri Marx'a küfredip Avrupalarda gezebilsin diye. Stalin zamanındaki kadar kötü bir zamandayız... Sözlerimin arkasındayım! Yazıyor musunuz bunu? İnanmıyorum... (*Görüyorum – inanmıyor.*) Artık ne bölge komitesi var, ne şehir komitesi. Sovyet iktidarıyla birlikte dağıldı. Peki ne aldık? Bir ring, bir cangıl... Hırsızların iktidarı... Kimin eli çabuksa o kaptı pastayı. Tanrım! Çubays.* "Perestroyka'nın ustabaşısı"... Şimdi kendiyle övünüp duruyor, bütün dünyada konferanslar veriyor. Başka ülkelerde kapitalizmin ortaya çıkması yüzyıllar sürmüş, bizde sadece üç yıl. Cerrahi yöntemler kullanıldı...

*A. Çubays (1955-): Yeltsin iktidarının önemli isimlerinden, pazar ekonomisini savunan en önemli politikacılardan biri.

Eğer biri çalarsa, Tanrı aşkına, belki de torunları düzgün insanlar olur. Brrrr! Ve bu demokratlar... (*Susuyor.*) Amerikan kostümlerini giydiler, Sam Amcalarını dinlediler. Amerikan kostümü olmuyor ama. Çarpık duruyor. İşte!! Özgürlük peşinde koşmadılar, kot pantolon peşinde koştular... süpermarket peşinde... Parlak paketler aldık... Artık dükkânlar her şeyle dolu. Bolluk var. Ama sosis dağlarının mutlulukla bir alakası yok. Şanla da yok. Biz büyük bir halktık! Bundan satıcı ve yağmacılar çıkardılar... mısır tüccarı ve menecırlar...*

Gorbaçov geldi... Lenin ilkelerinin geri dönmesinden bahsedilmeye başlandı. Genel bir canlanma. Heyecan. Halk uzun zamandır bir değişimi bekliyordu. Zamanında Andropov'a da inanmıştık... Evet KGB'liydi, ne yapalım... Nasıl açıklamalı size? SBKP'den artık korkmuyorduk. Birahanede erkekler partiye küfredebilirdi, ama KGB'ye asla... Daha neler! Akıllarına yer etmiş bir kere... Biliyorlardı, çelik elli, bu kor gibi demirli, kirpi eldivenli... çocuklar düzeni sağlardı. Banal laflar etmek istemem yine, ama Cengiz Han'ın genleri bizi mahvetti... ve serflik... Herkesi dövmek gerektiğine alıştık, dayak olmadan bir şey elde edilemeyeceğine alıştık. Andropov da öyle başladı – vida sıkarak. Herkes gevşemişti: Çalışma zamanında sinemaya gidiyorduk, hamama gidiyorduk, dükkânlarda geziniyorduk. Çay içiyorduk. Polis baskınlar, çevirmeler yapmaya başladı. Belgelere bakar, gezinenleri doğruca sokakta, kafede, dükkânda toplar ve işyerlerine bildirirlerdi. Damgalar, işten çıkartırlardı. Ama Andropov ağır hastaydı. Hemen öldü. Onları gömdük, üst üste gömdük. Brejnev, Andropov, Çernenko... Gorbaçov'dan önceki en popüler fıkra şöyleydi: "TASS'ın geçtiği son haberi veriyoruz. Çok güleceksiniz, ama sıradaki SBKP MK Genel Sekreteri öldü..." Ha-ha-ha. Mutfaklarda

*Önceki bir dipnotta biznes sözcüğü için yaptığımız açıklama, benzer bir mantıkla bu kullanım için de geçerli. İngilizcede ticari bir kurumun müdürü, idarecisi anlamında kullanılan "manager" sözcüğü, İngilizcedeki telaffuzuyla Rusçaya aktarılmıştı. Rusların yaşadığı yabancılaşmayı yansıtmak için aynı şekilde muhafaza ettik.

gülerdi herkes, biz de mutfakta gülerdik. Üç karış yerin özgürlüğü. Mutfak saçmalıkları... (*Gülüyor.*) Çok iyi hatırlıyorum, konuşmalar sırasında televizyon ya da radyonun sesi ardına dek açılırdı. İnce bir bilim. Birbirimize, nasıl kurnazlık edip, telefonları dinleyen KGB'lilerin bir şey işitmemesini sağlayacağımızı öğretiyorduk: Numarayı çevirirsin; eski telefonlarda numaralar için delikler vardı, deliklerden bir tanesine kalem koyup sabitlersin... Parmağınla da tutabilirsin, ama parmak durmaz... Belki size de öğretmişlerdir? Hatırlıyor musunuz? "Gizlice" bir şey söylemek gerekiyorsa, telefondan, ahizeden iki-üç metre uzaklaş. Muhbirlik, gizli mikrofonlar – her yerdeydi bunlar, yukarıdan aşağıya toplumun her yerindeydi ve biz bölge komitesinde tahmin etmeye çalışırdık: Bizdeki muhbir kim? Daha sonra ortaya çıktı ki en masum kişiden kuşkulanmışım, muhbir tek kişi değilmiş, birkaç kişiymiş. Onları da asla tahmin edemezmişim... Bir tanesi bizim temizlikçiymiş. Konuşkan, iyi kalpli bir kadın. Zavallı. Kocası alkolikti. Tanrım! Gorbaçov'un kendisi... SBKP MK Genel Sekreteri... Bir söyleşide onun çalışma odasında yapılan gizli görüşmeler sırasında aynı şeyi yaptığını okudum – televizyonun ya da radyonun sesini sonuna dek açarmış. Yani olmazsa olmaz bir şey. Ciddi konuşmalar için insanları şehir dışındaki yazlığına davet edermiş. Orada da onlar... Ormana gider, gezer, öyle konuşurlarmış. Kuşlar ihbar etmez... Herkes bir şeyden korkardı, korktukları kişiler de korkardı. Ben de korkardım.

Sovyetlerin son yılları... Ne mi hatırlıyorum? Utanma duygusu hiç gitmedi. Göğsündeki madalyalar ve yıldızlar yüzünden Brejnev'den ve Kremlin'in halkta rahat bir huzurevi olarak tanınmasından utanıyordum. Boş tezgâhlardan. Planlar yerine getiriliyor, hatta aşılıyor ama dükkânlarda hiçbir şey yok. Nerede sütümüz? Etimiz? Bütün bunların nereye gittiğini şimdi bile anlamıyorum. Süt, dükkânlar açılır açılmaz bitiyordu. Öğle yemeğinden sonra satıcılar tertemiz yıkanmış tezgâhların başına dikiliyordu. Raflarda akağaç suyundan üç litrelik bidonlar

ve tuz paketleri, nedense hep ıslak. Konserve balık. Hepsi bu! Salam satışa çıkar, bir anda biter. Sosis ve mantı tatlı niyetineydi. Bölge komitesinde sürekli bir şeyler paylaştırılır: şu fabrikaya on buzdolabı ve beş kürk, şu kolhoza iki Yugoslav mobilya takımı ve Polonya malı on kadın çantası. Tencereler ve kadın çamaşırları bölüşülürdü... Külotlu çoraplar... Böyle bir toplum ancak korkuyla dizginlenebilir. Olağanüstü durumda daha çok kurşuna dizme ve daha çok hapis. Ama sosyalizm Solovki ve Belomorkanal'la* bitti. Farklı bir sosyalizm lazımdı.

Perestroyka... İnsanların bize tekrar yöneldiği bir an vardı. Partiye katıldılar. Herkeste büyük umutlar. O zamanlar herkes naifti – solcular ve sağcılar, komünistler ve Sovyet karşıtları. Hepsi romantikti. Bugün bundan utanıyorlar, bu naifliklerinden. Soljenitsin'e dua ediyorlar. Vermont'tan gelen büyük bilgeye! Bir tek Soljenitsin de değil, birçok kişi anlıyor artık o zamanlar nasıl yaşadığımızı, böyle yaşanamayacağını. Göz göre göre yalan söylediler. Komünistler de –siz bana inanıyor musunuz, inanmıyor musunuz?– bunu anlamıştı. Komünistler arasında çok sayıda akıllı ve dürüst insan vardı. Samimi. Şahsen tanıdım böylelerini, özellikle sık sık karşılaşırdık taşrada. Babam gibi... Babamı partiye almadılar, partiden uzaklaştı, ama ona inandı. Partiye ve ülkeye inandı. Her sabah şöyle başlardı güne, önce *Pravda* gazetesini açar ve onu baştan sona okurdu. Parti üyesi olmayan komünistler parti üyesi olanlardan daha çoktu, ruhen komünisttiler. (*Susuyor.*) Bütün gösterilerde "Halk ve parti bir bütündür!" pankartını taşıdılar. Bunlar uydurma sözler değil, bunlar gerçek. Hiç ajitasyon yapmıyorum, ne olduysa onu anlatıyorum. Artık her şey unutuldu... Birçok kişi partiye vicdanlarının sesini dinleyerek katılmıştı, sadece kariyer için ya da "Eğer partisiz olursam ve çalarsam beni hapsederler, ama eğer partiye girersem ve çalarsam, beni partiden

*Solovki: Beyaz Deniz yakınlarında bulunan aynı adlı adadaki toplama kampı. Belomorkanal: 1931-1933 yıllarında toplama kampına gönderilen mahkûmlar tarafından Beyaz Deniz ile Baltık Denizi arasında yapılan kanal.

atarlar, ama hapse atmazlar," gibi pragmatik bir düşünceyle değil. Marksizme küçümseyici, alaylı bir tavırla yaklaşılmasından rahatsız oluyorum. Hemen atalım onu çöp kutusuna! Çöplüğe! Bu büyük öğreti, bütün baskıları aşacak. Ve bizim Sovyet başarısızlığımız da öyle. Çünkü... birçok sebebi var... Sosyalizm sadece toplama kampı değil, muhbirlik ve Demir Perde değil, adil, parlak bir dünya: herkesle paylaşmak, güçsüzlere acımak, merhamet etmek, altında kalanları ezmemek. Bana, bir araba alamaz mıydın diyorlar, ama kimsede araba yoktu. Kimse Versace'den elbise giymiyordu ve Miami'de ev almıyordu. Tanrım! SSCB liderleri orta sınıf biznesmen düzeyinde yaşıyordu, oligarkların yanına bile yaklaşamazlardı. Tanrı'ya şükür! Duşundan şampanya akan yat yaptırmadılar kendilerine. Bir düşünsenize! Televizyonda reklamlar çıkıyor: Bakır banyo alın, fiyatı iki odalı bir ev fiyatı. Kimin için bunlar – söylesenize? Altın kaplama kapı kolları... Bu mu özgürlük? Küçük, sıradan insan – kimsedir o, sıfırdır. Yaşamın dibindedir. O zamanlar bir gazeteye yazabilir, gidip bölge komitesine şikâyette bulunabilirdi: Amirinden de, kötü bir hizmetten de yakınabilirdi... sinirli bir kocadan... Aptallıklar oldu, reddetmiyorum, ama bugün kim bu sıradan insanı dinliyor ki? Kime lazım o? Sovyet isimlerini hatırlayın – Metal İşçileri Caddesi, Çalışanlar Caddesi... Fabrika, Proleter Caddeleri... Küçük insan... önemli olan oydu... Laftaydı bu, paravandı sizin tabirinizle, ama şimdi kimsenin o insana yönelik küçümsemesini saklamasına gerek kalmadı bile. Paran yoksa – defol! Tezgâhın altına! Caddelere yeni isimler veriyorlar: Tüccar, Kuyumcu, Soylu Caddeleri... Hatta geçenlerde Knyaz* salamı gördüm, bir de General şarabı. Para ve başarı kültü. Güçlü olan kazanıyor, çelikten pazıları olan. Ama herkes başkalarını çiğneyerek yürüyemiyor, başkasının elinden lokmasını alamıyor. Bazılarının doğası öyle, yapamıyorlar, bazılarına da itici geliyor.

*Bir Rus soyluluk unvanı.

Bununla... (*Başıyla kız arkadaşını gösteriyor.*) Tartışıyoruz, elbette... Gerçek sosyalizm için ideal insanlar gerekir, onlar da yok diyor. Bu saçma bir fikir... masal... Bizim insanımız artık asla Schengen vizesi vurulmuş pasaportunu ve eskimiş yabancı marka arabasını Sovyet sosyalizmiyle değiştirmezmiş. Ben farklı görüyorum: İnsanlık sosyalizme doğru ilerleyecek. Adalete doğru. Başka bir yol yok. Almanya'ya bakın... Fransa'ya... İsveç örneği de var. Rus kapitalizminin ne değerleri var? "İnsancıkları" küçümsemek... Milyonları olmayan, Mercedes'i olmayanları. Kızıl bayrak yerine İsa dirildi! Ve tüketim kültü... İnsanın öyle yüce değerler falan düşündüğü yok, yalnızca bugün neyi alamadığını düşünüyor. GULAG hakkındaki gerçekler öğrenildi diye mi dağıldı sanıyorsunuz ülke? Kitap yazanlar öyle düşünüyor. Ama insan... normal insan tarihte yaşamıyor, daha sade yaşıyor: Seviyor, evleniyor, çocuk yapıyor. Ev inşa ediyor. Ülke kadın çizmesi ve tuvalet kâğıdı olmadığı için, portakal olmadığı için dağıldı. Bu lanet kotlar yok diye! Artık dükkânlarımız müzelere benziyor. Tiyatrolara. Ve beni Versace ve Armani'den alınan paçavraların, bütün bunların insan için vazgeçilmez olduğuna inandırmak istiyorlar. Bu ona yetermiş. Hayat finansal piramit ve banknot demekmiş. Özgürlük para demekmiş, para da özgürlük. Bizim hayatımız beş kapik etmezmiş. Yani bu... yani bu... anlıyor musunuz... Buna ne diyeceğimi bile bilemiyorum... Küçük torunlarıma üzülüyorum. Üzülüyorum. Her gün televizyonda vura vura bunları sokuyorlar kafalarına. Ben kabul etmiyorum. Komünisttim ve öyle kalacağım.

Bir süre ara veriliyor. Her zamanki gibi çay, bu kez vişne reçeliyle, ev sahibesinin kendi tarifiyle pişirilmiş.

Seksen dokuz yılı... O sırada parti bölge komitesinin üçüncü sekreteriydim. Parti çalışmasına beni okuldan aldılar, Rusça ve edebiyat dersi veriyordum. En sevdiğim yazarlar Tolstoy, Çehov'du... Teklif ettikleri zaman tedirgin olmuştum. Böyle bir sorumluluk! Ama bir an bile tereddüt etmedim, içten bir hamleydi – partiye hizmet etmek. O yaz izinde eve gittim.

Genellikle süs takmam, ama yine de kendime ucuz bir kolye almıştım, annem beni görünce, "Ne kadar güzel olmuşsun," dedi. Beni övüyordu... ama kolye yüzünden değil! Babam "İçimizden hiçbiri senden bir şey istemeyecek. Senin insanların karşısına tertemiz çıkman lazım," dedi. Annem babam gurur duyuyordu! Mutluydular! Bense... bense... ne yaşamıştım ben? Partiye inanıyor muydum? Dürüstçe söyleyeyim – inanıyordum. Şimdi de inanıyorum. Parti kimliğimi asla atmayacağım, ne olursa olsun. Komünizme inanıyor muydum? Dürüstçe söyleyeyim, yalan söylemeyeceğim: Hayatın adil bir şekilde inşa edilebileceğine inanıyordum. Ve şimdi de... dediğim gibi... inanıyorum. Sosyalizm sırasında ne kadar kötü yaşadığımızla ilgili hikâyeler dinlemekten bıktım. Sovyet zamanıyla gurur duyuyorum! Gösterişli bir hayat yoktu, ama normal bir hayat vardı. Sevgi ve dostluk vardı... giysi ve ayakkabı... Yazar ve ressamları hevesle dinlerdik, şimdiyse bitti bu. Stadyumlarda şairlerin yerini büyücüler ve ispiritizmacılar aldı. Büyücülere inanıyorlar Afrika'daki gibi. Bizim... Sovyet hayatımız... o bir alternatif uygarlık denemesiydi, öyle de diyebilirsiniz. Ama bir heyecanı vardı... Halkın iktidarı! Kesinlikle sakinleşemiyorum! Bugün nerede görüyorsunuz sütçüyü, metal ustasını ya da metro makinistini? Yok onlar – ne gazete sayfalarında, ne televizyon ekranlarında, ne de madalya ve nişanlar dağıtılırken Kremlin'de. Hiçbir yerde yoklar. Her yerde yeni kahramanlar: bankacılar ve biznesmenler, modeller ve fahişeler... menecırlar... Gençler hâlâ uyum sağlayabiliyor, ama ihtiyarlar sessizce ölüyorlar, kapalı kapılar ardında. Boş yere ölüyorlar, unutularak. Benim bir emekli maaşım var – elli dolar... (*Gülüyor.*) Gorbaçov'unki de, okuduğum kadarıyla, elli dolarmış... Bizim için şöyle diyorlar: "Komünistler köşklerde yaşardı, siyah havyarı kaşıkla yerlerdi. Kendileri için kurdular komünizmi." Tanrım! Size benim köşkümü gezdireyim – sıradan iki odalı bir ev, toplam alan elli yedi metrekare. Hiçbir şeyi saklamadım: Sovyet kristali, Sovyet altını...

– Peki özel poliklinikler ve özel karneler, ev ve resmi yazlık almak için "kişiye özel" sıralar... parti dinlenme tesisleri?

– Dürüst olayım mı? Vardı bunlar... vardı tabii... ama daha çok onlara... (*Elini yukarı kaldırıyor.*) Ben hep aşağıdaydım, iktidar zincirinin en altında. Aşağıda, insanların arasında. Hep göz önünde. Eğer bir yerde bir şeyler olmuşsa... tartışmıyorum... Reddetmiyorum! Sizin gibi ben de Perestroyka gazetelerinde okudum... MK sekreterinin çocuklarının Afrika'ya avlanmaya uçtuğunu. Pırlanta satın aldıklarını... Yine de şimdi "yeni Rusların" yaşadıklarıyla kıyaslanmaz onlarınki. Bunların kaleleri ve yatları var. Baksanıza, Moskova'nın çevresini nasıl kuşattılar. Saraylarla! İki metrelik taş duvarlar, elektrikli tellerle koruma, kamerayla gözetlemeler. Silahlı muhafızlar. Böylesi ancak savaş alanında ya da gizli bir savaş bölgesinde olur. Ne yani, orada bilgisayar dehası Bill Gates mi yaşıyor? Yoksa satrançta dünya şampiyonu olan Garri Kasparov mu? Orada kazananlar yaşıyor. Bir iç savaş falan olmadı, ama kazananlar var. Taş duvarlar arkasında yaşıyorlar. Kimden saklanıyorlar? Halktan mı? Halk komünistleri kovunca harika bir dönem başlayacağını sanıyordu. Cennet hayatı. Özgür insanlar yerine bunlar geldi... milyon ve milyarlarıyla bunlar... Gangsterler! Güpegündüz kurşunluyorlar... Hatta bizde bir işadamının balkonunu tarumar ettiler. Kimseden korkmuyorlar. Altın kaplama tuvaletleri olan özel uçaklarla uçuyor, bir de övünüyorlar. Kendim gördüm televizyonda... bir tanesi saatinin fiyatını gösteriyordu, bir savaş uçağı fiyatı. Bir başkasının elmaslı cep telefonu vardı. Ve hiç kimse! Koca Rusya'da hiç kimse bunun ayıp olduğunu haykırmıyor. İğrenç bir şey. Bir zamanlar Uspenski ile Korolenko vardı. Şolohov, Stalin'e köylüleri savunmak için mektup yazmıştı. Şimdi ben de sormak istiyorum... Bana soruyorsunuz, ben de size sormak istiyorum: Nerede bizim elitlerimiz? Neden ben her gün gazetelerde Berezovski ve Potanin diye birilerinin görüşlerini okuyorum, niye Okucava'yı okumuyorum... ya da İskander'i... Nasıl oldu bu, nasıl bıraktınız yerinizi? Kendi kür-

sünüzü... Ve ilk koşan onlar oldular oligarkların masasındaki artıklara. Hizmet etmeye. Rus aydınları eskiden koşup hizmet etmezdi. Artık kimse kalmadı – papaz dışında kimse bahsetmiyor artık ruhtan. Peki nerede Perestroykacılar?

Benim kuşağımdan komünistlerin Pavka (Pavel) Korçagin'le* pek ortak bir yanı yoktu. Çanta ve revolverleri olan ilk Bolşeviklerle de. Onlardan geriye sadece savaş dili kalmıştı: "parti askerleri", "emek cephesi", "hasat mücadelesi". Biz artık kendimizi parti askerleri hissetmiyorduk, biz parti çalışanlarıydık. Kâtipler. Bizim bir törenimiz vardı – aydınlık gelecek diye bir tören: Tiyatro salonunda Lenin'in portresi asılıydı, köşede kızıl bayrak dururdu. Tören... ritüel... Askerlere gerek yoktu artık, icracılar gerekliydi: "Haydi, haydi," ama yapmıyorsan – "parti kimliği masaya". Emrederler – yapardın. Yerine getirirdin. Parti, askeri karargâh değil, bir araç. Makine. Bürokratik makine. Sosyal bilimcileri pek işe almazlardı genelde, parti onlara Lenin zamanından beri güvenmezdi, o yazmıştı aydın kesim hakkında şu sözleri: "Milletin beyni değil, boku." Benim gibiler azdı. Filologlar. Kadrolar mühendislerden, veterinerlerden, uzmanlığı makine, et ve tohum olanlardan oluşuyordu, insan bilimleri olanlardan değil. Parti kadrolarının mutfağı tarım işleri enstitüsüydü. İşçi ve köylü çocukları gerekliydi. Halktan. Gülünç bir hale gelmişti iş: Mesela, bir veteriner partide iş bulabilirdi, ama pratisyen hekim asla. Orada ne şair, ne fizikçi gördüm. Başka? Orduda olduğu gibi tabiiyet... Ağır ağır yükselirsin, basamaktan basamağa: Parti bölge komitesi kâtibi olursun, sonra partide şef... eğitmen... Üçüncü sekreter... ikinci sekreter... Bütün basamakları tırmanmam on yıl sürdü. Şimdiyse genç bilimsel kadrolar ve laboratuvar şefleri yönetiyor ülkeyi, kolhoz başkanı ya da elektrikçi başkan oluyor. Kolhoz yerine hemen ülke yönetimine! Böylesi ancak devrimde olur... (*Soru biraz bana, biraz kendine yönelik.*) Bilmiyorum doksan birden beri yaşananları nasıl adlandıracağımı...

* *Ve Çeliğe Su Verildi* adlı romanın kahramanı.

Devrim mi karşıdevrim mi? Kimse hangi ülkede yaşadığımızı açıklamaya bile çalışmıyor. Salamdan başka ne fikrimiz var bizim? Ne inşa ediyoruz... İleri – kapitalizmin zaferine. Öyle mi? Yüz yıl kapitalizme küfrettik: canavar... kâbus... Şimdi de herkeste olduğu gibi bizde de olacağı için gururlanıyoruz. Eğer herkes gibi olursak, kime ilginç geleceğiz? İnanan halk... bütün ilerici insanlığın umudu... (*İronik bir tavırla.*) Kapitalizm hakkında herkes yakın zamana kadar komünizm hakkında hissettiklerini hissediyor. Hayaller! Marx'ı yargılıyorlar... fikrini suçluyorlar... Katilin fikriymiş! Bense uygulayıcıları suçluyorum. Bizde Stalinizm vardı, komünizm değil. Şimdi de ne sosyalizm var, ne kapitalizm. Ne doğu modeli, ne batı. Ne imparatorluk, ne cumhuriyet. Saçmalıyoruz yani... Susacağım... Stalin! Stalin! Onu toprağa verdiler... toprağa verdiler... Ama gömmeyi asla başaramıyorlar. Moskova'da nasıldır bilmiyorum, ama bizde portreleri otomobillerin kelebek camlarında duruyor. Otobüslerde. Uzun yol şoförleri özellikle seviyor onu. Generallisimus üniformasıyla... Halk! Halk! Nedir bu halk? Kendi söylüyor ne olduğunu: Ya sopa ya ikona. Odun gibi... Ne yaparsan o olur... Hayatımız barakayla düzensizlik arasında gidip geliyor. Şimdi sarkaç ortada. Ülkenin yarısı yeni Stalin'i bekliyor. İşte gelecek ve düzeni sağlayacak... (*Yine susuyor.*) Bizde... elbette... bölge komitesinde de Stalin hakkında çok konuşulurdu. Parti mitolojisi. Onu kuşaktan kuşağa aktardılar. Patron zamanında nasıl yaşadığımızı anlatmayı severdi herkes... Stalin'in düzeni şöyleydi: Mesela, MK sektör müdürlerine sandviçle çay verilirdi, konuşmacılara ise sadece çay. Sektör müdür yardımcılığı kadrosu verdiler. Ne yapılacak? Ona sandviçsiz çay verilmesine karar verildi ama beyaz peçeteyle. Böylece birbirlerinden ayırt edilmiş oldular... Olimpos'a, tanrıların, kahramanların makamına yükselmişlerdi. Şimdi sıra yemliğin başında yer kapmaya gelmişti... Sezar zamanında, Büyük Petro zamanında da böyle olurdu. Hep de böyle olacak. O sevgili demokratlarınıza bir bakın hele... İktidarı alınca da hemen bir koşu – nereye? Yemli-

ğe. Bereket boynuzuna. O yemlik sadece tek bir devrimin sonu olmadı. Hem de gözlerimizin önünde... Yeltsin ayrıcalıklarla mücadele etti ve kendine demokrat dedi, şimdi de onu Çar Boris diye yücelttikleri zaman hoşuna gidiyor. Vaftiz babası oldu...

İvan Bunin'in *Lanetli Günler* kitabını yeniden okudum. (*Raftan kitabı alıyor. İşaretlediği yeri bulup okuyor.*) "Kapının eşiğindeki yaşlı işçiyi hatırlıyorum, eskiden *Odessa Haberleri* gazetesinin olduğu yerde, Bolşeviklerin yerleştiği ilk gün. Birdenbire kapının ardından daha yeni basılmış *İzvestiya* tomarıyla bir çocuk fırlayıp bağırmaya başladı: 'Odessa burjuvalarına 500 milyonluk katkı bedeli yüklendi!' İşçi bir hırıltı çıkardı, öfke ve kininden boğulur gibi oldu: 'Yetmez! Yetmez!'" Bu size hiçbir şey hatırlatmıyor mu? Ben... Evet... Hatırlıyorum... Gorbaçov yıllarında... İlk isyanlar... Halk sokaklara çıkıp talep etmeye başlayınca kâh ekmek kâh özgürlük... Kâh votka, kâh sigara... Tam bir korku! Parti çalışanlarının çoğu felç ve kalp krizi geçirdi. Partinin dediği gibi, "düşman çemberinde" yaşıyorduk, "kuşatılmış kalede". Dünya savaşına hazırlanmıştık... Her şeyden çok atom bombasından korkuyorduk, ama çöküş beklemiyorduk. Beklemiyorduk... Hiç... Mayıs ve Ekim geçit törenlerinde, pankartlara alışmıştık: "Lenin'in eseri asırlarca yaşayacak", "Parti bizim liderimiz." Şimdi ise düzen yok, felaket var. Sovyet halkı yok; başka, tanımadığımız bir şey var. Başka pankartlar var: "Komünistler mahkemeye!" "Komünist böcekleri ezelim!" Bir anda Novoçerkassk'ı* hatırladım... Gizli bilgiydi, ama biliyorduk... Kruşçev döneminde aç işçiler sokaklara çıkmıştı... onları kurşuna dizdiler... Hayatta kalanları kamplara gönderdiler, hâlâ akrabaları bilmiyor nerede olduklarını... Sonra... sonra bir de Perestroyka... Kurşuna dizemezsin,

*2 Haziran 1962'de ücretlerinin düşürülmesini ve yiyecek maddelerinin fiyatının artmasını protesto için grev yapan işçilerin üstüne ateş açılmış ve 23 işçi öldürülmüştü. 1990'larda yapılan yeniden yargılamada işçilere ateşi askerlerin değil özel KGB birliklerinin açtığı kanıtlanmıştı.

kesemezsin de. Konuşarak vazgeçirmek lazım. Peki hangimiz kalabalığa gidip konuşmaya kalkışacak? Diyalog başlatacak... Propaganda yapacak... Bizler bürokrattık, hatip değil. Mesela, ben ders verir ve kapitalistleri lanetlerdim, Amerika'daki siyahileri savunurdum. Benim çalışma odamda Lenin'in tüm toplu eserleri vardı... elli beş cilt... Ama kim onu gerçekten okudu? Enstitülerde sınavlardan önce karıştırırdık: "Din halkın afyonudur" ve "Her tanrıcılık ölü seviciliktir."

Panik halinde korku vardı... Okutmanlar, eğitmenler, bölge ve semt komitesi sekreterleri – hepimiz fabrikalardaki işçilerin, yurttaki öğrencilerin yanına gitmeye korkuyorduk. Telefon sesinden ürküyorduk. Birdenbire Saharov ya da Bukovski'yi soruyorlar... Ne diyeceksin? Bunlar Sovyet iktidarının düşmanları mıydı değil miydi şimdi? Rıbakov'un *Arbat Çocukları*'nı ve Şatrov'un piyeslerini nasıl değerlendireceğiz? Yukarıdan hiçbir emir yok... Daha önce sana söylerlerdi – sen de emri yerine getirirdin, partinin çizgisini hayata geçirirdin. Şimdiyse: Öğretmenler grev yapıyor, ücretlerin yükseltilmesini istiyorlar, bilmem hangi fabrika kulübündeki genç rejisör yasaklanmış bir piyesi sahneliyor... Tanrım! Karton fabrikasında işçiler müdürlerinin boğazına yapışmış. Bağırıyorlar. Camları kırıyorlar. Geceleyin çelik halatlar bağlayıp Lenin'in anıtını deviriyorlar. Ona nah çekiyorlar. Parti şaşkın... Partinin şaşkın halini hatırlıyorum... Çalışma odalarında kapalı perdelerin arkasında oturuyorduk. Bölge komitesi binasının girişinde gece gündüz bir polis birliği nöbet tutuyordu. Halktan korkuyorduk, atalet içindeki halk ise bizden korkuyordu. Sonra korkmayı bıraktı. Meydanlara binlerce insan toplandı... Şu pankartı hatırlıyorum: "1917 yılını ver! Devrimi!" Sarsılmıştım. Yüksek okul öğrencileri vardı çevresinde... genç çocuklar... civcivler! Bir keresinde bölge komitesine parlamenterler gelmişti: "Bize özel marketinizi gösterin! Sizde her şey varmış, bizdeyse çocuklar açlık nöbetinden derste devrilip kalıyorlar." Bizim büfelerde ne mink kürk ne de siyah havyar buldular, ama yine de inanma-

dılar: "Sıradan halkı kandırıyorsunuz." Her şey harekete geçti. Yer sarsılmaya başladı. Gorbaçov zayıftı. Manevra yapıyordu. Sanki sosyalizmi savunur gibi... ve kapitalizm istiyorken... Daha çok Avrupa'da nasıl görüneceğini düşünüyordu. Amerika'da. Orada onu alkışlıyorlardı: "Gorbi! Gorbi! Yaşasın Gorbi!" Gevezeliğe sardı Perestroyka'yı... (*Susuyor.*)

Sosyalizm gözümüzün önünde öldü. Bu demir çocuklar geldi.

Anna İliniçna:

– Yakın bir zamanda oldu, ama başka bir çağda... Başka bir ülkede... Orada kaldı bizim naifliğimiz, romantizmimiz. Güvenimiz. Hatırlamak istemeyenler var, çünkü tatsız geliyor böyle bir sürü altüst oluşlar yaşamış olmamız. Ama kim söylemiş hiçbir şeyin değişmediğini? İncil'i geçiremezdiniz sınırdan. Unutuldu mu bu? Moskova'dan hediye olarak Kaluga'daki akrabalarıma un ve makarna getirirdim. Onlar da mutlu olurdu. Unutuldu mu? Artık kimse şeker ve sabun için kuyruğa girmiyor. Paltoyu karneyle almak da yok.

Gorbaçov'u hemen sevdim! Şimdi ona hakaret ediyorlar "SSCB'nin haini!" diye. "Gorbaçov ülkeyi pizzaya sattı!" Ama ben hayret ettiğimizi hatırlıyorum. Sarsılmıştık! Sonunda normal bir lider gelmişti. Ondan utanmıyorduk! Birbirimize onun Leningrad'da korteji durdurup halkın arasına karıştığını anlatıyorduk, bir fabrikada da değerli bir hediyeyi geri çevirmişti. Geleneksel ziyafet sırasında sadece çay içmişti. Gülümsüyor. Elinde kâğıt olmadan konuşma yapıyor. Genç. Hiçbirimiz inanmıyorduk Sovyet iktidarının bir gün biteceğine ve dükkânlara salam geleceğine, ithal sutyenler için kilometrelerce kuyruk olmayacağına. Birçok şeyi tanıdıklarla elde etmeye alışmıştık: *Vsemirka*'ya abone olmak için, çikolatalı şekerlemeler ve Doğu Alman malı eşofmanlar için. Bir parça et satın almak için kasapla arkadaş oluyorduk. Sovyet iktidarı ebedi görünüyordu. Çocuklara ve torunlara da yetecekti! Birdenbire herkes

için sona erdi. Şimdi anlaşılıyor ki Gorbaçov bile beklemiyormuş, sadece bir şeyleri değiştirmek istiyormuş, nasıl yapacağını bilmiyormuş. Kimse hazır değildi. Kimse! Hatta, bu duvarı yıkanlar bile. Ben sıradan bir teknisyenim. Kahraman değilim, hayır... komünist de değilim... Kocam sayesinde, o ressamdır, ben de erkenden bohem bir ortama girdim. Şairler, ressamlar... Aramızda hiç kahraman yoktu, kimsenin muhalif olmaya, inançları yüzünden hapiste ya da akıl hastanesinde yatmaya cesareti yoktu. Kızgınlığımız bile gizliydi.

Mutfaklarda oturur, Sovyet iktidarına küfreder ve fıkralar uydururduk. *Samizdat* okurduk. Birinin eline yeni bir kitap geçecek olsa, günün her saatinde arkadaşlarının yanına gelebilirdi – hatta gecenin ikisinde üçünde, ne olursa olsun istenen bir misafir olurdu. Moskova'nın o gece hayatını çok iyi hatırlıyorum... özel bir hayattı... Orada kendi kahramanlarımız vardı... kendi korkak ve hainlerimiz... kendi heyecanımız! Bunu eğitimsiz birine anlatmak imkânsız. Öncelikle bizim heyecanımızı açıklayamıyorum. Başka şeyleri de açıklayamıyorum... Yani bu... Bizim gece hayatımız... hiç de gündüz hayatına benzemiyordu. Bir damla bile! Sabahleyin hepimiz işe gidiyor ve sıradan Sovyet insanları oluyorduk. Diğer herkes gibi. Rejim için çalışıyorduk. Ya konformistsindir ya da kapıcı, bekçi olacaksın, başka türlü kendini koruyamazsın. İşten eve dönerdik... Ve yine votka içerdik mutfaklarda, yasaklanmış Vısotski'yi dinlerdik. Cızırtılar arasından "Amerika'nın Sesi"ni bulurduk. Hiç unutmadım o enfes cızırtıyı. Habire aşklar yaşanırdı aramızda. Âşık olurduk, ayrılırdık. Ve o arada birçoğumuz kendini ülkenin vicdanı gibi hissederdi, kendi halkını eğitme hakkını kendinde görürdü. Peki ne biliyorduk? Turgenyev'in *Avcının Notları*'ndan ve bizim "köy yazarlarından" okuduğumuz şeyleri. Rasputin'den... Belov'dan... Hatta babamı bile anlamamıştım. Ona bağırırdım: "Baba, eğer onlara parti kimliğini geri vermezsen, seninle asla konuşmayacağım." Babam ağlamıştı.

Gorbaçov'un bir çardan daha fazla iktidarı vardı. Sınırsız

bir iktidar. Ama o gelip şöyle dedi: "Artık böyle yaşanmaz." Onun ünlü cümlesi bu. Ve ülke bir tartışma kulübüne döndü. Evde, işte, ulaşımda tartışıyorduk. Farklı görüşler yüzünden aileler dağıldı, çocuklar anne babalarıyla tartışıyordu. Bir tanıdığım, oğlu ve geliniyle Lenin yüzünden öyle bir kavga etti ki onları sokağa attı; kış vakti, şehir dışında, soğuk bir kır evinde yaşadılar. Tiyatrolar boşaldı, herkes evde televizyonun karşısında oturuyordu. SSCB Halk Vekilleri Birinci Kongresi'nde yapılmış röportajlar yayınlanıyordu. Bundan önce koskoca bir tarih yaşanmıştı, biz seçmiştik bu vekilleri. İlk özgür seçimler! Gerçekten! Bizim çevremize iki aday gelmişti: bir parti memuru ve genç bir demokrat, bir üniversite öğretmeni. Şimdi bile hatırlıyorum soyadını; Malışev... Yura Malışev. Şimdi, tesadüfen öğrendiğim kadarıyla, tarım ürünleri ticaretiyle ilgileniyormuş; domates ve salatalık satıyormuş. O zamansa devrimciydi! Söz alır ve öyle büyük bir cazibeyle konuşurdu ki! Hiç duyulmamış bir şeydi! Marksist-Leninist edebiyatı yetersiz bulurdu... naftalinli, derdi... Anayasanın altıncı maddesini kaldırmak istiyordu, o madde SSKP'nin yönetici rolü maddesiydi. Marksizm-Leninizmin temel taşıydı... Bunu duydum ve hayal bile edemedim. Saçmalık! Kim yapabilir... kim izin verir ona dokunmaya? Her şey dağılacak o zaman... Çünkü bu her şeyi bir arada tutan kopça... Ne kadar da zombileşmiştik. Sovyet insanını kendimden söküp attım yıllarca, kova kova boşalttım. (*Susuyor.*) Bizim ekip... Yirmi sekiz gönüllü bir araya gelmiştik, işten sonra bölgemizdeki evlere gidip propaganda yapıyorduk. Pankartlar hazırlıyorduk: "Malışev'e oy verin!" Bir düşünsenize; o kazandı! Büyük bir üstünlükle. İlk zaferimizdi! Sonra, hepimiz kongreden açık röportajları izlerken şok geçiriyorduk, vekiller bizim mutfakta konuştuğumuzdan çok daha açık konuşuyordu. Ya da mutfağın en fazla iki metre ötesinde. Herkes uyuşturucu bağımlısı gibi televizyonlara yapışmıştı. Kopamıyorduk. İşte şimdi Travkin onlara gösterecek! Gö-ö-ö-sterdi!! Peki ya Boldıryev? Şimdi de o... Ooo harika!

Gazete ve dergilere, kitaplardan çok süreli yayınlara tarifsiz bir tutku vardı! "Kalın dergilerin" tirajı milyonları aşmıştı. Sabahleyin metroda her gün gözlerimizin önünde aynı tablo oluyordu: Bütün vagon oturmuş okuyor. Ayakta duranlar, onlar da okuyor. Birbirleriyle gazete değiştiriyorlar. Yabancı insanlar. Kocamla yirmi yere abone olmuştuk, bir maaşı aboneliğe yatırıyorduk. İşten hemen eve koşuyordum, üzerimi değiştirip okumak için. Geçenlerde annem öldü, şöyle diyordu bana: "Çöp kutusunda bir sıçan gibi ölüyorum." Tek odalı evi bir okuma salonuna benziyordu: Dergiler, gazeteler kitap raflarında, dolapta yığın yığın. Yerde ve holde. Pahalı *Noviy Mir* ve *Znamya*... *Daugava*... Her yerde yazı kesikleri... Büyük kutularda. Hepsini kır evine götürdüm. Atmaya elim varmadı, versek kime vereceğiz? Geri dönüşüm kâğıdı şimdi! Hepsi de tekrar tekrar okunmuş. Bir sürü yerin altı çizilmiş kırmızı kalemle, sarıyla. Kırmızı; en önemlisi demek. Yarım ton var sanırım bende. Kır evi tıka basa dolu.

Gerçek bir inançtı... Naif bir inanç... Yakında olacağına inanmıştık... sokakta bizi demokrasiye götürecek otobüsler duruyordu artık. Güzel evlerde yaşayacağız, gri "Kruşçev" binalarında değil, kırık dökük yollar yerine otobanlar yapacağız, herkes iyi olacak. Buna kimse rasyonel bir kanıt aramıyordu. Yoktu. Zaten ne gerek vardı ki? Kalple inanıyorduk, sağduyuyla değil. Ve seçilmişlere kalple oy veriyorduk. Kimse ne yapmak gerektiğini somut olarak söylemiyordu: Özgürlük ve hepsi bu. Eğer kapalı bir asansörde otururbut tek bir şey hayal edersin, asansör kapılarının açılmasını. Onu açtıkları zaman mutlu olursun. Bir coşku yayılır! Şimdi bir şeyler yapmak zorunda kalacağını düşünmezsin... Sonunda havayı dolu dolu içine çekersin... Mutlusundur artık! Kız arkadaşlarımdan biri bir Fransızla evlendi, adam Moskova elçiliğinde çalışıyordu. Ve arkadaşımdan hep şunu duyardı: Baksana, biz Ruslarda nasıl enerji var. "Sen söylesene bana, ne için bu enerji?" diye sorardı adam ona. Ne o, ne ben hiçbir şey açıklayamazdık ona. Ona

şöyle demiştim: "Enerji doluyoruz, hepsi bu." Etrafımda canlı insanlar, canlı yüzler görüyordum. Nasıl da güzeldi hepsi o sırada! Nereden çıktı bütün bu insanlar? Dün yoktular!

Evde televizyon hiç kapanmazdı... "Haberler" saat başı vardı. Oğlum daha yeni doğmuştu, onunla avluya çıkar ve kesinlikle yanımda götürürdüm radyomu. İnsanlar radyoyla köpek gezdirirdi. Şimdi oğluma gülüyoruz: Sen bizimle çocukluktan beri politikanın içindeydin, ama hiç ilgilenmiyorsun. Müzik dinliyor, dil öğreniyor. Dünyayı görmek istiyor. Başka türlü yaşıyor. Çocuklarımız da benzemiyor bize. Kime mi benziyorlar? Kendi zamanlarına, birbirlerine. Ama biz... "Oy-oy! Az sonra Sobçak kongrede konuşacak..." Herkes işi gücü bırakıp ekran başına koşuyor. Sobçak'ın, kadifeydi sanırım, güzel bir ceketle, "Avrupai" bir kravatla televizyona çıkması hoşuma gitmişti. Saharov kürsüde... Demek, sosyalizmin "insani yüzü" olabilirmiş? İşte o... Benim için bu, akademisyen Lihaçov'un yüzüydü, general Yaruzelski'nin değil. Eğer "Gorbaçov" dersem, kocam hemen "Gorbaçov... ve de Raisa Maksimovna," derdi. İlk kez görmüştük kendisinden utanılmayan bir genel sekreter eşini. Güzel bir endamı var, iyi giyinmiş. Birbirlerini seviyorlar. Birisi bir Polonya dergisi getirmişti, orada Raisa için "şık" demişlerdi! Nasıl da gururlanmıştık! Sonu gelmez mitingler... Caddeler bildirilerle dolardı. Bir miting biter, bir diğeri başlar. İnsanlar yürür de yürürdü, herkes oraya gelip bir keşif yapacağına inanırdı. İşte şimdi düzgün insanlar düzgün yanıtlar buluyordu... Önümüzde bilinmeyen bir hayat vardı, hepimizi çekiyordu o hayat. Sanki özgürlük krallığı hemen eşikteydi...

Ama hayat daha kötüleşti. Bir süre sonra, kitaplar dışında hiçbir şey satın alamaz olduk artık. Tezgâhlarda yalnızca kitaplar...

Elena Yuryevna:

Doksan bir yılının on dokuz ağustosu... Bölge komitesine gidiyorum. Koridorda yürürken hep aynı şeyi duyuyorum: Bü-

tün çalışma odalarında, bütün katlarda radyo açılmış. Sekreter "Bir numara" benden yanına gelmemi istediğini söylüyor. Gidiyorum. "Bir numara"nın odasında bangır bangır televizyon; o da asık suratla, radyonun yanında, bir "Svoboda"yı açıyor, bir "Nemetskaya volna"yı... "Bi-bi-si"yi... Ne bulabilirse. Masada Olağanüstü Hal Devlet Komitesi üyelerinin listesi var... GKÇP... sonradan böyle denirdi. "Varennikov diye biri," diyor bana, "bende sadece o saygı uyandırıyor. Ne de olsa savaş generali. Afganistan'da savaşmış." İkinci sekreter geliyor içeri... organizasyon dairesinin başındaki... Şöyle bir konuşma başlıyor aramızda: "Korkunç bir şey! Kan çıkacak. Kan dökeceğiz." – "Herkesinki değil, kimin gerekiyorsa onun dökülsün." – "Sovyetler Birliği'ni kurtarmanın vakti geldi." – "Ceset dağları yığılacak." – "Gorbaçov'un işi bitti valla. Sonunda normal insanlar, generaller gelecek iktidara. Kargaşa bitiyor." "Bir numara" sabah toplantısını yapmama kararını açıklıyor. Neyin raporunu versin? Hiçbir itiraz olmuyor. Biz oradayken polisi arıyor: "Sizde ne haberler var?" – "Hiç." Yine Gorbaçov hakkında konuşuluyor; hasta mı, tutuklanmış mı. Herkes üçüncü seçeneğe meyilli, ailesiyle birlikte Amerika'ya kaçmış. Başka neresi olacak?

Böyle bütün gün televizyonla telefonun başında oturduk. Telaş içindeydik: Başa kim geçecek acaba? Bekledik. Dürüstçe söylüyorum, bekledik. Bütün bunlar biraz Kruşçev'in devrilmesini hatırlatıyordu. Hatıraları artık yayınlandı... Konuşmalarımız, tabii, tek bir şey hakkında... Nasıl bir özgürlük? Bizim insanımıza özgürlük, maymun için gözlük neyse o. Kimse bilmiyor onunla ne yapacağını. Bütün o küçük bakkallar, pazaryerleri falan... Bizim ruhumuza hiç uygun değil. Birkaç gün önce eski şoförümle karşılaştığımı hatırladım. Şöyle bir hikâye... Bizim bölge komitesine ordudan yeni çıkmış bir adam gelmişti. Güçlü bir hamisi vardı. Son derece mutluydu. Ama değişiklikler başladı, kooperatif kurmaya izin çıktı, o da ayrıldı bizden. Biznes ile uğraşmaya başladı. Onu güçlükle tanıdım:

sıfır numara saçlar, deri bir çanta, eşofman. Anladığım kadarıyla üniformaları böyleydi. Bir günde parti bölge genel sekreterinin bir ayda kazandığından fazlasını kazanmakla övünüyordu. Risksiz bir iş yapıyordu, kot satışı. Sıradan bir çamaşırhane kiralamışlar ve orada "taşlama" yapıyorlarmış. Basit bir teknoloji (muhteşem bir kurnazlık): Sıradan, bayağı kotları beyazlatıcı ya da klorla dolu bir kazanın içinde tuğla tozuyla kaynatıyorlar. Bir saat "kaynatılınca" kotların üzerinde çizgiler, desenler, resimler... Soyutlamacılık! Kurutup Montana etiketi dikiyorlar. Bir anda anladım: Eğer hiçbir şey değişmezse, bunlar, bu kot satıcıları bizim yöneticimiz olacak yakında. Nepçiler!* Komik ama onlar besleyecek herkesi, onlar giydirecek. Bodrumlarda fabrikalar kuracaklar... Böyle de oldu. İşte!! Şimdi bu adam, ya milyoner ya milyarder (benim için milyonla milyar aynı delice miktar), Duma üyesi. Kanarya Adaları'nda bir evi var... Bir tane de Londra'da... Çar zamanında Londra'da Hertsen ve Ogarev yaşardı, şimdi bunlar... Bizim "yeni Ruslarımız"... Kot, mobilya, çikolata kralları. Petrolcüler.

Gecenin dokuzunda "bir numara" bir kez daha herkesi yanına topladı. KGB bölge müdürü rapor verdi. İnsanlar arasındaki ruh halini anlattı. Onun dediğine göre, halk GKÇP'yi destekliyordu. İsyan etmemişti. Gorbaçov herkesi bıktırmıştı... Her şey karneye bağlıydı, tuz dışında her şey... Votka yoktu... KGB'den çocuklar şehirde gezinip konuşmaları kayda alıyorlardı. Kuyruklarda isyan vardı: "Darbe! Ne olacak ülkenin bu hali?" "Sende neler altüst oldu? Yatağın yerinde duruyor. Votka da öyle." "İşte özgürlük bitti." "Ha! Sosis tasfiye özgürlüğü." "Kimi sakız istiyor. Kimi Marlboro içmek istiyor." "Vakti geldi geçiyor! Ülke çöküşün sınırında!" "İkiyüzlü Gorbaçov! Vatan'ı bir dolara satmak istedi!" "Kan akacak..." "Kan olmadan iş olmaz bizde..." "Ülkeyi kurtarmak için... Partiyi kurtarmak

*NEP: Rusça "Yeni Ekonomi Politikası" tabirinin baş harflerinden oluşan kısaltma. Bolşevik Devrimi sonrasında 1921 yılıyla beraber Lenin liderliğinde uygulanmaya başlanan denetimli kapitalizm politikaları.

için... Kot lazım. Kırmızı kadın iç çamaşırı ve salam lazım, tank değil." "İyi yaşamak mı istemiştiniz? Alın size! Unutun gitsin!" (*Susuyor.*)

Kısacası, halk bekliyordu... Bizim gibi... Akşam olduğunda parti kütüphanesinde polisiye roman kalmamıştı, hepsi alınmıştı. (*Gülüyor.*) Lenin herkesin okumasını isterdi, ama polisiye değil. Lenin ve Marx'ı okumalıydık. Bizim havarilerimizi.

GKÇP'nin basın toplantısını hiç unutmadım... Yanayev'in* elleri titriyordu. Durdu ve kendini savundu: "Gorbaçov her tür saygıyı hak ediyor... O, benim dostum..." Gözlerini kaçırıyor... Ürkek gözler... İçim sıkıldı. Bunlar bu işi yapabilecek insanlar değil... Beklediklerimiz bunlar değil... Bunlar pigme... sıradan parti bürokratları... Ülkeyi kurtarmakmış! Komünizmi kurtarmakmış! Kurtarabilecek kimse yok... Ekranda: Moskova caddeleri, tam bir insan denizi. Deniz! Banliyö trenlerinde, vagon vagon insan Moskova'ya akıyor. Yeltsin tankın üstünde. Bildiriler dağıtıyor... "Yeltsin! Yeltsin!" diye bağırıyor kalabalık. Zafer! (*Masa örtüsünün kenarını çekiştiriyor sinirle.*) İşte şu masa örtüsü... Çin malı... Bütün dünya Çin mallarıyla doldu. Çin bir ülke, GKÇP'nin zafer kazandığı bir ülke... Peki biz neredeyiz? Üçüncü dünya ülkesi. "Yeltsin! Yeltsin!" diye bağıranlar nerede? Amerika ya da Almanya'daki gibi yaşayacaklarını sandılar, ama Kolombiya'da gibi yaşıyorlar. Biz kandırıldık... Ülkeyi kandırdılar... Bizler, komünistler, o sırada on beş milyondu sayımız! Parti yapabilirdi... Onu sattılar... On beş milyondan bir tane lider çıkmadı. Bir tane bile! O taraftaysa lider vardı. Yeltsin vardı! Hiçbir yetenek göstermeden her şeyi kazandılar! Ülkenin yarısı bizim kazanmamızı bekliyordu. Bir ülke yoktu artık. Artık iki tane vardı.

Kendilerine komünist diyenler, birdenbire beşikten beri ko-

*Gennadi Yanayev (1937-2010): Gorbaçov'a karşı yapılan darbenin ve GKÇP'nin fiili lideri. Gorbaçov döneminde cumhurbaşkanı yardımcılığı yaptı. Darbenin bastırılmasından sonra yargılanıp vatana ihanetten ceza aldı ancak 1994'te affedildi.

münizmden nefret ettiklerini söylemeye başladılar. Parti kimliklerini attılar... Bazısı parti kimliğini sessizce getirip bıraktı, bazısı kapıyı çarptı. Geceleyin gelirlerdi bölge komitesinin binasına... Hırsız gibi. Komünizmle dürüstçe vedalaşın bari. Hayır, gizlice yapacağız. Sabahleyin kapıcılar gidip avludan parti kimliklerini, Komsomol belgelerini toplar, bize getirirdi. Paket paket, büyük plastik torbalarla getirirlerdi... Bunlarla ne yapalım? Nereye atalım? Emir yok.

Yukarıdan hiç sinyal gelmiyor. Ölüm sessizliği. (*Düşünceye daldı.*) Böyleydi o zamanlar... insanlar hep değişmeye başladılar... Kesinlikle herkes. Tümü. Bazısı gitti, ülke değiştirdi. Bazısı fikir ve ilke değiştirdi. Kalanları evdeki eşyaları değiştirdi, eşyaların hepsini değiştirdi. Eski Sovyet eşyaları atıldı, hep ithal olanlar alındı... "Bavulcular" her şeyi getiriyordu: çaydanlıklar, telefonlar, mobilya... buzdolapları... Bir yerlerden yığınla geliyordu. "Bende Bosch marka ütü var." "Siemens televizyonu aldım ben de." Her konuşmada: "Panasonics", "Sony", "Phillips"... Komşuyla karşılaşıyoruz: "Alman malı kahve makinesine sevinmek utanç verici... Ama o kadar mutluyum ki!" O daha dün... evet daha dün... gece Ahmatova kitabı için sıraya girmişti, şimdi kahve makinesine seviniyormuş. Tam bir saçmalık... Parti kimliğine de veda ettiler, gereksiz bir eşya diye. İnanmak çok zordu... Ama birkaç gün içinde her şey değişti. Çarlık Rusyası, kitaplarda okuduğumuz gibi, üç günde ortadan kalkmıştı, komünizm de öyle oldu. İki günde. Aklım almadı... Ancak kırmızı renkli parti kimliklerini saklayanlar da vardı ne olur ne olmaz diye. Geçenlerde bir ailenin evinde Lenin'in büstünü gördüm. Saklıyorlar... bakarsın aniden işe yarar... Komünistler dönsün, ilk önce onlar takar kızıl bantları. (*Uzun süre susuyor.*) Benim masamda partiden çıkmak için yüzlerce dilekçe duruyordu... Hepsi de kısa sürede toplandı ve çöp gibi atıldı. Çöplükte kokuşup çürüdü. (*Masadaki dosyaların içinde bir şeyler arıyor.*) Bir çift bildiriyi sakladım... Bir gün bir müze isteyecek benden bunları. Aramaya koyulacak... (*Okuyor.*)

"...Sadık bir Komsomolkaydım... Partiye bütün samimiyetimle katıldım. Şimdi partinin benim üzerimde herhangi bir gücü olmadığını söylemek istiyorum..."

"...Zamanla kafam karıştı... Büyük Ekim Devrimi'ne inanmıştım. Soljenitsin'i okudum, 'komünizmin muhteşem ideallerinin' hep kanla dolu olduğunu anladım. Hepsi yalanmış..."

"...Beni korkutarak partiye katılmaya zorladılar... Leninist Bolşevikler dedemi kurşuna dizdiler, Stalinist komünistler annemle babamı Mordovya kamplarında yok ettiler..."

"...Kendi adıma ve merhum kocam adına partiden çıktığımı ilan ediyorum..."

Bunu da yaşamak lazımdı... Korkudan ölünmez... Bölge komitesinde kuyruklar oluyordu, dükkânmış gibi. Parti kimliklerini geri vermek isteyenlerin kuyrukları. Sade bir kadın geldi yanıma. Sütçüymüş. Ağlıyordu: "Ne yapacağım? Nasıl hareket etmeli? Gazetelerde parti kimliklerini atmak gerektiğini yazıyorlar." Üç çocuğu olduğunu söyleyerek savunuyordu kendini, onlar için korkuyordu. Birileri komünistleri yargılayacakları söylentisini yayıyordu. Sürgüne göndereceklerini. Sibirya'da eski barakaları tamir ettiklerini... Polise kelepçeler dağıtıldığını... Birileri onları tenteli kamyonlarla topladıklarını görmüştü... Korkunç haberlerdi, evet! Ama gerçek komünistleri de hiç unutmayacağım. Fikirlerine sadık olanları. Genç bir öğretmeni... GKÇP'den kısa süre önce katılmış partiye, ama kimliğini alamamıştı daha, rica ediyordu: "Sizi yakında kapatacaklar. Bana şimdi parti kimliğimi hazırlayın, yoksa asla alamayacağım." O dönemde insanlar özellikle berrak bir şekilde görünüyordu. Bir savaş gazisi geldi... Askeri madalyalarıyla. Göğsünde haç vardı! Ona cephede verilen parti kimliğini şöyle diyerek verdi: "Bu hain Gorbaçov'la aynı partide olmak istemiyorum!" Açıkça... açıkça... insanlar kendini gösteriyordu. Yabancılar da, tanıdıklar da. Hatta akrabalar bile. Eskiden karşılaşınca "Ah, Elena Yuryevna!" derlerdi. "Sağlığınız nasıl

Elena Yuryevna?" Sonra uzaktan görünce selam vermemek için caddenin karşı tarafına geçer oldular. Bölgedeki en iyi okulun müdürü... Bütün bu olaylardan kısa süre önce onun okulunda Brejnev'in *Küçük Toprak* ve *Diriliş* adlı kitapları üzerine bilimsel parti konferansı yapmıştık. O zaman Büyük Anayurt Savaşı'nda Komünist Parti'nin... ve de şahsen yoldaş Brejnev'in önder rolü hakkında parlak bir konuşma yapmıştı... Ben vermiştim ona parti bölge komitesi plaketini. İnançlı bir komünistti! Leninist! Tanrım! Bir ay geçmemişti... Sokakta karşılaştık ve hemen hakaret etmeye başladı: "Sizin zamanınız sona erdi! Her şeyin hesabını vereceksiniz! Öncelikle de Stalin'in!" Öyle incinmiştim ki nefesim kesilmişti... Bunu o, bana mı söylüyor! Bana mı? Babası kampa gönderilen bana mı?.. (*Birkaç dakika sakinleşiyor.*) Stalin'i asla sevmedim. Babam affetti, ben asla. Affetmedim... (*Susuyor.*) "Siyasi" tutukluların aklanmaları yirminci kongreden sonra başladı. Kruşçev'in konuşmasından sonra... Bu da... Bu da Gorbaçov zamanındaydı... Beni siyasi baskı kurbanlarının aklanması bölge komisyonunun başkanı yaptılar. Önce başkalarına önerdiklerini biliyordum: Bizim savcıya ve parti bölge komitesi ikinci sekreterine. Reddetmişler. Neden? Belki, korkmuşlardır. O zamandan beri KGB'yle ilgili her şeyden korkarlar. Ben bir an bile tereddüt etmedim; evet, kabul ediyorum. Babam acı çekmiş. Neden korkayım? İlk seferinde bir bodruma götürdüler... On binlerce dosya... Bir "dava" iki sayfa, diğeri bir cilt. Otuz yedi yılında nasıl planlı yapıldıysa... Kotalar... "Halk düşmanlarının ilan edilmesi ve sökülüp atılması" için... Seksenli yıllarda da bölge ve semtlerde aklanma için kotalar açıklandı. Plana uyulacak hatta geçilecekti. Stalin stili: toplantılar, gaza getirmeler, kınamalar. Haydi-haydi... (*Başını sallıyor.*) Geceleri oturup okurdum, ciltleri karıştırırdım. Dürüstçe... dürüstçe söylüyorum... Saçlarım diken diken olurdu... Kardeş kardeşi, komşu komşuyu ihbar etmiş... Bir bahçe yüzünden küfürleşmişler, komünalka-

da* bir oda yüzünden. Düğünde mani söylemiş: "Sağ olasın Gürcü Stalin, hepimize lastik giydirdin." Bu kadarı yetmiş. Bir yandan, sistem kesip parçalamış insanı, diğer yandan insanlar birbirlerine acımamış. İnsan hazırmış...

Sıradan bir komünalka... Beş aile bir arada yaşıyor; yirmi yedi kişi. Bir mutfak ve bir tuvalet. İki komşu arkadaşlık ediyor: Birinin kızı var beş yaşında, diğeri tek başına. Komünalkalarda, doğal olarak, herkes birbirini izliyor. Dinliyor. On metrelik odası olanlar, yirmi beş metrelik odası olanları kıskanıyor. Hayat... böyle... Ve işte geceleyin "kara kuzgun"** geliyor... Küçük kızı olan kadını tutukluyorlar. Onu götürürlerken, arkadaşına bağırıyor: "Eğer dönmezsem, kızımı yanına al. Yurda verme." O da alıyor kızı. Onu ikinci odaya kaydettiriyor... Kız ona anne demeye başlıyor... "Anna anne"... On yedi yıl geçiyor... On yedi yıl sonra gerçek anne dönüyor. Kızının elini ayağını öpüyor. Masallar genellikle burada biter, ama hayatta başka bir son var. *Happy end*** yok. Gorbaçov zamanında, arşivleri açtıkları zaman, eski kamp mahkûmlarına soruyorlardı: "Kendi davanıza bakmak istiyor musunuz?" – "İstiyorum." Kadın da kendi dosyasını almış... Açmış... Üstte bir ihbar var... Tanıdık bir el yazısı... Komşusunun... "Anna annenin"... İhbar yazmış... Anlayabiliyor musunuz? Ben anlayamıyorum. Ve o kadın, o da anlayamamış. Eve gidip kendini asmış. (*Susuyor.*) Ben ateistim. Tanrı konusunda bir sürü sorum var... Hatırlıyorum... Babamın bir sözünü hatırlıyorum: "Kampla baş edilebilir, ama insanlarla hayır." Bir de şöyle derdi: "Bugün sen öl, ben yarın ölmeye razıyım, bu sözleri ilk kez kampta duymadım, komşumdan duydum. Karpuşa'dan..." Karpuşa hayatı boyunca

*SSCB'nin ilk yıllarında baş gösteren konut sıkıntısını çözmek amacıyla büyük evlerde birkaç ailenin yaşadığı ve mutfakların, banyo ve tuvaletlerin ortak kullanıldığı evler. Özellikle büyük şehirlerde uygulanan bu sistem Kruşçev'in başlattığı inşaat seferberliği sonunda azalmasına karşın SSCB'nin son yıllarına kadar varlığını sürdürmüştür.

**KGB'nin kullandığı GAZ-M-1 otomobilinin halk dilindeki adı.

***(İng.) "Mutlu son".

anne ve babamla bahçesine giren tavuklar yüzünden tartışıp durdu. Penceremize koşardı av tüfeğiyle... (*Susuyor.*)

Yirmi üç ağustos... GKÇP üyelerini tutukladılar. İçişleri Bakanı Pugo intihar etti... Kendinden önce karısını vurmuştu... İnsanlar sevindi: "Pugo intihar etmiş!" Mareşal Ahromeyev Kremlin'deki çalışma odasında kendini astı. Tuhaf birkaç ölüm daha oldu... Merkez Komite [MK] özel kalem müdürü Nikolay Kruçina beşinci kat penceresinden düştü... İntihar mı cinayet mi? Hâlâ bilinmiyor... (*Susuyor.*) Nasıl yaşamalı? Sokağa nasıl çıkmalı? İşte sokağa çıkıyorsun ve biriyle karşılaşıyorsun. Ben o zaman... birkaç yıldır tek başıma yaşıyordum. Kızım bir subayla evlenmiş, Vladivostok'a gitmişti. Kocam kanserden ölmüştü. Akşam boş eve dönüyordum. Zayıf biri değilim... Ama türlü türlü fikirler... Korkunç şeyler... Geliyor... Dürüstçe söyleyeyim... Geliyordu, evet... (*Susuyor.*) Bir süre yine bölge komitesindeki işe gidip geldik. Orada çalışma odalarımıza kapanıyorduk. Televizyondaki haberleri seyrediyorduk. Bekliyorduk. Bir şeyler umuyorduk. Partimiz nerede? Yenilmez Leninist partimiz! Dünya yerle bir oldu... Bir kolhozdan telefon geliyor: Orak ve sabanlarla, avcı tüfekleriyle köylüler, Sovyet iktidarını korumak için toplanmışlar. "Bir numara" emir verdi: "Herkesi eve gönderin." Ürkmüştük... hepimiz ürkmüştük... Ama insanlar kararlı görünüyordu. Birkaç olay biliyorum. Ama biz ürkmüştük...

Ve işte... O gün... Bölge İcra Komitesi'nden telefon ettiler: "Çalışma odalarınızı mühürlemeye mecburuz. İki saatiniz var, eşyalarınızı toplayın." (*Heyecandan konuşamıyor.*) İki saat... İki... Çalışma odalarını mühürledi özel komisyon... Demokratlar! Bir çilingir, genç bir gazeteci, o beş çocuk annesi kadın... Onu mitinglerde tanımıştım. Bölge komitesine yazdığı mektuplarla... gazetemize yazdıklarıyla... Bir barakada büyük bir ailesi vardı. Her yere başvurup ev istemişti. Komünistlere lanet ederdi. Onun yüzünü hiç unutmadım... Bu onun zafer anıydı... "Bir numara"ya geldikleri zaman, "bir numara" onlara

sandalye fırlattı. Benim çalışma odamda komisyon üyelerinden biri pencereye yanaştı ve göstere göstere storu yırttı. Eve götürürüm diye mi acaba? Tanrım! Çantamı açmaya zorladılar... Birkaç yıl sonra sokakta bu beş çocuk annesine rastladım. Adını bile hatırlıyorum şimdi, Galina Avdey. Ona sordum: "Evi aldınız mı?" Semt idaresinin binasını yumruğuyla göstererek tehdit etti: "Bu alçaklar beni kandırdı." Böyle şeyler işte... Başkaa? Bölge komitesinin binasının girişinde bizi bekleyen bir kalabalık vardı: "Komünistler – yargıya! Şimdi onları gönderin Sibirya'ya!" "Şimdi makineli tüfekleri alıp pencerelere doğru gitmeli." Dönüyorum; arkamda iki sarhoş adam, bunlar... makineli tüfek diyenler... Yanıt veriyorum: "Bilin ki ben de karşı ateş açarım." Yanımda bir polis duruyor ve hiçbir şey duymuyormuş gibi yapıyor. Tanıdık bir polis.

Hep bir his vardı... Sanki arkamdan duyuyorum: u-u-u... Bir tek ben değildim böyle yaşayan... Okulda bizim şefin kızına, aynı sınıftan iki kız gelmiş: "Seninle arkadaşlık etmeyeceğiz. Senin baban parti bölge komitesinde çalıştı." "Babam iyi biridir." "İyi bir baba orada çalışamazdı. Dün bir mitinge gittik..." Beşinci sınıf... Çocuklar... Onlar bile şimdiden fişeklikleri takmaya hazır sokak çocukları. "Bir numara" enfarktüs geçirdi. "Acil yardım" aracında öldü, hastaneye kadar götüremediler. Eskisi gibi bir sürü çelenk, orkestra olur sandım, ama bir baktım; kimse yok, hiçbir şey yok. Tabutun arkasından birkaç kişi yürüdü... Bir avuç yoldaş... Karısı mezar taşına orak çekiç ve Sovyet marşının ilk dizelerinin konmasını sipariş etmişti:

"Yıkılmayacak özgür insanlar birliği..." Ona güldüler. Hep şu fısıltıyı duydum: u-u-u... Deliriyorum sandım... Dükkânda yabancı bir kadın: "Ne oldu komünist, ülkeyi kaybettiniz!" Yüzüme söyledi.

Nasıl kurtulduk? Gelen telefonlarla kurtulduk... Kız arkadaşımdan gelen telefon: "Eğer Sibirya'ya gönderirlerse, korkma hiç. Orası çok güzel." (*Gülüyor.*) Turla gitmişti oraya. Hoşuna gitmiş. Kiev'deki kuzinim de aradı: "Bize gelsene. Sana anahtar

vereyim. Bizim kır evinde de saklanabilirsin. Orada seni kimse bulamaz." "Ben suçlu değilim. Saklanmayacağım." Anne ve babam her gün telefon ediyor: "Ne yapıyorsun?" "Salatalık turşusu." Günlerce kavanozları ovalıyorum. Sigara içiyorum. Gazete okumuyorum, televizyon seyretmiyorum. Polisiye okuyorum, bir kitabı bitirince hemen diğerine başlıyorum. Televizyon korku veriyor. Gazeteler de.

Uzun süre işsiz kaldım... Herkes bizim partinin parasını paylaştığımızı ve her birimizde bir parça petrol borusu ya da en kötü ihtimalle, küçük bir benzin istasyonu olduğunu düşünüyordu. Hayır, benim benzincim, dükkânım, büfem falan yok. Artık onlara "komisyoncu" diyorlar. "Komki", "çelnoki"...* Büyük Rus dili tanınmaz hale geldi: *Voucher*, döviz koridoru, IMF *tranch*.. Yabancı dille konuşuyoruz artık. Okula döndüm. Sevgili Tolstoy ile Çehov'umu okutuyorum. Başkaları ne mi yapıyor? Yoldaşlarımın kaderleri farklı yönlerde gelişti. Şeflerimizden biri intihar etti... Özel kalem müdürünün sinirli bir hali vardı, uzun süre hastanede yattı. Birisi işadamı oldu... İkinci sekreter sinemanın müdürü oldu. Bölge komitesinden bir şef de rahip oldu. Onunla karşılaştım. Konuştuk. İkinci hayatını yaşıyor adam. Kıskandım onu. Hatırlıyorum... Sanat galerisindeydim... Bir tabloda, hatırlıyorum, çok ama çok fazla ışık vardı ve bir kadın duruyordu köprüde. Uzaklara bakıyordu... Bir sürü, bir sürü ışık... Bu tablodan ayrılmak istemiyordum. Çıkıyorum ve yine dönüyorum, ona çekiyor bir şey beni. Benim de başka bir hayatım olabilirdi. Ama bilmiyorum, nasıl bir hayat?

Anna İliniçna:

Gümbürtüyle uyandım... Pencereyi açtım... Moskova'da! Başkentte tanklar ve BTR'ler.** Radyo! Hemen radyoyu aç!

*Komki: Komisyon karşılığı, verilen eşyaları satan yer ve kişi.

Çelnok: Mekik anlamındaki bu sözcük bavul ticareti yapanlar için kullanılıyordu.

**Zırhlı asker taşıyıcı.

Sovyet halkına hitap vardı radyoda: "Vatan'ımız ölümcül bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı... Ülke bir zorbalık ve kanunsuzluk uçurumunun kıyısına sürükleniyor... Sokakları suçlu öğelerden temizleyelim... Bu karışık zamana bir son verelim..." Anlaşılmıyordu. Gorbaçov sağlık durumu nedeniyle emekliye mi ayrıldı, yoksa tutuklandı mı? Kocama telefon ettim, yazlıktaydı: "Ülkede darbe oldu. İktidar..." "Aptal karı! Kapat telefonu, şimdi götürürler seni." Televizyonu açtım. Bütün kanallarda *Kuğu Gölü Balesi* var. Benimse gözlerimin önünde başka kadrajlar var, çocukken gördüğümüz Sovyet propagandası: Şili'de Santiago... Başkanlık sarayı yanıyor... Salvador Allende'nin sesi... Telefon çalmaya başladı: Şehre savaş makineleri dolmuş, Puşkin Meydanı'nda tanklar duruyor, Teatralnaya'da da... O sırada kayınvalidem bizdeydi, çok korkuya kapıldı: "Sokağa çıkma. Ben diktatörlük döneminde yaşadım, biliyorum bunun ne olduğunu." Bense diktatörlük yaşamak istemiyorum!

Yemekten sonra kocam yazlıktan döndü. Mutfakta oturduk. Sigara içtik bol bol. Telefonun dinlendiğinden korkuyorduk... Telefonun üstüne yastık koyduk... (*Gülüyor.*) Muhalif edebiyatı okumuştuk. Dinlemiştik. Şimdi işe yarıyorlardı işte... Biraz nefes alma fırsatı vermişlerdi, şimdi toptan boğuyorlardı. Tekrar kafese itiyorlar, bizi yeniden asfalta sürüklüyorlar... betondaki kelebekler gibi olacağız... Tianenmen Meydanı'ndaki yeni yaşanmış olayları hatırladık. Tiflis'te askerlerin küreklerle göstericileri kovduklarını. Vilnius'ta televizyon merkezine yapılan saldırıyı... "Tam biz Şalamov ile Platonov'u okuduğumuz sırada," dedi kocam, "iç savaş başladı. Daha önce mutfaklarda tartışır, mitinglere giderdik, şimdi de birbirimizi kurşunlayacağız." Böyle bir ruh hali vardı... Felaket gibi bir şey yakındı... Radyoyu bir an bile kapatmıyorduk, kanal arayıp duruyorduk; her yerde müzik, klasik müzik yayınlıyorlardı. Ve birden mucize! Radyo Rusya çalıştı: "Yasal olarak seçilmiş Başkan iktidardan düşürüldü... Ahlaksız bir darbe girişimi oldu..." Böylece binlerce kişinin sokaklara çıktığını öğrendik. Gorbaçov tehli-

kedeydi... Gitmeli miydik gitmemeli mi, bunu düşünmedik bile. Gidilecek! Kayınbabam önce beni vazgeçirdi: "Bir düşünsene, çocuğunu düşün, deli misin, nereye koşuyorsun?" Sustum. Ama hazırlandığımızı gördü: "Madem bu kadar aptalsınız, o zaman en azından soda solüsyonu alın yanınıza, sargı bezini onunla ıslatıp yüzünüze sararsınız gaz saldırısı olursa." Bu solüsyondan üç litrelik bir şişe hazırladım, bir çarşafı parçalara ayırdım. Yanımıza her şeyi aldık, yemek de vardı, dolaptan bütün konserveleri aldım.

Bir sürü insan, tıpkı bizim gibi, metroya yürüyordu... Kimi dondurma kuyruğundaydı... Kimi çiçekler alıyordu. Neşeli bir topluluğun yanından geçtik... "Eğer yarın tanklar yüzünden konsere gidemezsem, onları bu yüzden asla affetmeyeceğim," dediğini duyuyorum birinin. Karşıdan file torbalı bir adam koşarak geliyor, filenin içinde boş şişeler. Bizim yanımıza gelince: "Stroitel Sokağı nerede söyleyebilir misiniz?" Ona sağa dönmesini, sonra düz gitmesini söyledim. Teşekkür etti. Şişeleri satmak için dünyanın öbür ucuna bile giderdi. 1917 yılında farklı mıydı ki? Bazıları kurşuna dizildi, diğerleri balolarda dans etti. Lenin de zırhlı araçta...

Elena Yuryevna:

Fars! Bir fars oynadılar! GKÇP kazansaydı, bugün başka bir ülkede yaşıyor olurduk. Gorbaçov ürkmeseydi... İnsanlara maaş yerine araba lastiği, bebek vermeselerdi... Şampuan vermeselerdi. Çivi fabrikası çivi veriyordu. Sabun fabrikası sabun. Herkese aynı şey söylüyorum: Çinlilere bakın... Onların kendi yolları var. Kimseye bağlı değiller, kimseden etkilenmiyorlar. Bütün dünya bugün Çinlilerden korkuyor... (*Yine bana dönüyor soruyla.*) Söylediklerimi çıkaracaksınız, eminim.

Söz veriyorum – iki hikâye olacak. Soğukkanlı bir tarihçi olarak kalmak istiyorum, elinde meşalesi olan bir tarihçi değil. Bırakalım zaman yargıç olsun. Zaman adildir, ama uzak zaman,

yakın zaman değil. Bizsiz olacak olan zaman. Bizim tutkularımızdan yoksun olan zaman.

Anna İliniçna:

Bütün bu günlere gülmek, bir operet diye adlandırmak mümkün. Dalga geçmek moda oldu artık. Ama o zaman yaşanan her şey ciddiydi. Sahiciydi. Her şey gerçekti ve hepimiz gerçektik. Silahsız insanlar duruyordu tankların karşısında ve ölmeye hazırdılar. Bu barikatlarda oturdum ve bu insanlara baktım, ülkenin dört bir yanından gelmişlerdi. Moskovalı yaşlılar, yaşlı başlı iki kadın köfte getirmişler, havluya sarıp sıcak patates getirmişler. Beslediler herkesi... Tankçıları bile: "Yiyin çocuklar. Ama ateş etmeyin. Gerçekten ateş edecek misiniz?" Askerler hiçbir şey anlamıyordu... Kapakları açıp tanklardan çıktıkları zaman, ağızları açık kalmıştı. Bütün Moskova sokaktaydı! Kızlar boyunlarına atıldı, kucakladılar, öptüler. Böreklerle beslediler. Oğulları Afganistan'da ölmüş olan asker anneleri ağlıyordu: "Çocuklarımız yabancı topraklarda öldü, peki siz kendi toprağınızda mı ölmeye geldiniz?" Bir binbaşı... Kadınlarla çevrelendiği zaman, sinirlenip bağırdı: "Ben de bir babayım! Ateş etmeyeceğim! Yemin ederim size, etmeyeceğim! Halka karşı harekete geçmeyiz!" Orada bir sürü gülünç ve ağlatacak kadar dokunaklı olay yaşandı. Kalabalıkta birisi: "Adam kötü oldu, kimsede Validol var mı?" Hemen Validol bulundu. Bebek arabasındaki çocuğuyla bir kadın vardı (bunu kayınvalidem görmeliydi!), bebeğin kundağına bir kızıl haç çizmek istiyordu. Neyle? "Kimin ruju var?" Hemen yağmaya başladı ucuz rujlar da diğerleri de... Lancome'lar... Christian Dior... Channel... Kimse bunun fotoğrafını çekmedi, ayrıntılarda yer almadı. Üzücü. Çok. Olayın sağlamlığı, güzelliği... Bütün bunlar sonradan görünür hale gelir, işte bayraklarla, müziklerle... Ve her şey bronza dökülür... Ama hayatta her şey sersefil, çamurlu ve leylak: İnsanlar bütün gece ateşin yanında, yerde oturdu. Gazete ve kâğıtların üstünde. Çıplak, aç. Küfrettiler

ve içtiler, ama sarhoş olmadılar. Birisi salam getirdi, peynir, ekmek. Kahve. Bunlara Kooperatifçiler... Biznesmenler... dediler. Bir keresinde birkaç kutu kırmızı havyar bile gördüm. Havyar birinin cebinde kayboldu. Sigaralar da bedava dağıtılıyordu. Yanımda dövmeli bir eski mahkûm oturuyordu. Kaplan dövmeli! Rockçılar, punklar, gitarlı öğrenciler. Ve profesörler. Herkes beraberdi. Halk! Bu benim halkımdı! Orada enstitüden arkadaşlarımla karşılaştım, en az on beş yıldır görmemiştim. Birisi Vologda'da oturuyordu... Birisi Yarovslav'da... Ama trene binip Moskova'ya gelmişlerdi! Hepimiz için önemli olan bir şeyleri korumak için. Sabahleyin onları evimize aldık. Yıkandılar, kahvaltı ettiler ve geri döndüler. Metrodan çıkarken herkese bir parça demir ya da taş veriyorlardı. "Kaldırım taşı proletaryanın silahıdır," diye gülüştük. Barikatlar inşa ettiler. Troleybüsleri devirdiler, ağaçları devirdiler.

Kürsü kurulmuştu bile. Kürsünün üstünde "Cuntaya hayır!", "Halk ayaklarınızın atındaki çamur değil" diye pankartlar vardı. Konuşmaya çıkan hoparlöre konuşuyordu. Konuşmalarına normal sözlerle başlıyorlardı, sıradan insanlar da, ünlü politikacılar da. Birkaç dakika sonra normal sözcükler kimseye yetmiyordu ve o zaman torbanın ağzı açılıyordu. "Biz bu dangalaklardan..." Ve küfür! Güzel Rus küfrü! "Onların vakti doldu..." Ve yüce, güçlü Rus dili! Savaş narasına benzeyen küfürler. Ve bunlar herkes tarafından anlaşılıyordu. İçinde bulunulan ana uygundu. Coşkunun iyice kabardığı dakikalar! Güç hissinin! Eski sözcükler yetmiyordu, yenileri de doğmamıştı daha... Her an bir saldırı bekleniyordu. Sessizlik, özellikle de geceleyin, inanılmaz geliyordu. Herkes diken üstündeydi. Binlerce insan ve tam bir sessizlik. Şişelere doldurulmuş benzinin kokusunu hatırlıyorum. Bu, savaşın kokusuydu...

Orada en iyiler vardı! Orada seçkin insanlar vardı! Şimdi votka ve uyuşturucu diye bir sürü şey yazıyorlar. Nesi devrimmiş bunun? Sarhoşlar ve bağımlılar barikatlara gitmiş. Yalan! Herkes dürüstçe ölmeye gitmişti. O makinenin yetmiş yıl bo-

yunca insanları ezdiğini biliyorduk... Kimse kolayca devrileceğini düşünmüyordu... Çok kan akıtmadan... Söylentiler vardı: Köprüyü mayınlamışlar, yakında gaz sıkacaklar. Tıp fakültesi öğrencilerinden biri gaz saldırısı olduğu zaman ne yapmak gerektiğini anlatıyor. Nöbet her yarım saatte bir değişiyor. Korkunç bir haber geliyor: Üç çocuk tankın altında ölmüş... Ama kimse irkilmedi, meydandan çekip gitmedi. Bu senin hayatın için o kadar önemli ki bundan sonra ne olursa olsun. Ne kadar hayal kırıklığına uğrarsan uğra. Ama biz bunu yaşadık... Bizler böyleydik! (*Ağlıyor.*) Sabaha doğru meydanın üstünde "Hurra! Hurra!" sesleri yükseliyor. Yine küfürler... gözyaşları... bağrışlar... Kulaktan kulağa yayıldı: Ordu halkın tarafına geçmiş, "Alfa" birliğinden özel askerler hücuma katılmayı reddetmiş. Tanklar başkentten çekiliyor... Darbecileri tutukladıklarını ilan ettikleri zaman, insanlar birbirlerini kucakladılar, çok büyük bir mutluluktu! Bizimkiler kazandı! Özgürlüğümüzü geri almıştık. Hep birlikte yapabildik bunu! Demek ki yapabiliriz! Yağmurdan sırılsıklam olmuştuk, üstümü başımız pisti ama yine de uzun süre eve gitmek istemedik. Birbirimizin adresini yazdık. Unutmamaya yemin ettik. Dost olmaya. Metrodaki polisler çok saygılıydılar, ondan önce asla, ondan sonra asla, böyle saygılı polis görmedim.

Biz kazandık... Gorbaçov bambaşka bir ülkeye döndü Foros'tan.* İnsanlar şehirde gezerken birbirine gülümsüyordu. Kazanmıştık! Uzun süre gitmedi üzerimden bu duygu... Geziyor ve hatırlıyordum... Gözlerimin önünden sahneler geçiyordu... Birisi bağırıyor: "Tanklar! Tanklar gidiyor!" Herkes el ele tutuştu ve zincir oldu. Gecenin ikisi üçü. Yanımdaki adam bir paket kurabiye çıkardı: "Kurabiye ister misiniz?" – herkes aldı onun kurabiyesinden. Nedense kahkahalarla gülmeye başladık. Kurabiye istiyorduk... yaşamak istiyorduk! Ama ben... hâlâ bugün bile... orada bulunmuş olduğum için mutluyum. Kocamla, ar-

*Darbe sırasında Gorbaçov, Yalta yakınlarındaki Foros'ta tatildeydi, orada gözaltına alındığı açıklanmıştı.

kadaşlarımla. O zamanlar herkes çok samimiydi. Üzgünüz... Artık öyle olmadığımıza... Özellikle de eskiden üzülürdüm.

Vedalaşırken onlara soruyorum: Bildiğim kadarıyla üniversiteden arkadaştılar, bunu korumayı nasıl başarmışlardı?

– Bir anlaşmamız var; bu konulara girmiyoruz. Birbirimizi üzmüyoruz. Tartıştığımız zaman ilişkimiz yara alıyor. Yıllarca konuşmadık birbirimizle. Ama bu geçti.

– Artık sadece çocuklardan ve torunlardan bahsediyoruz. Kim yazlıkta ne yetiştiriyor, onu konuşuyoruz.

– Arkadaşlarımız toplanıyor... Onlar da tek kelime politika konuşmuyor. Herkes bizim gibi davranıyor. Beraber yaşıyoruz: efendiler ve yoldaşlar. "Beyazlar " ve "Kızıllar". Ama kimse artık ateş etmek istemiyor. Yeter bu kadar kan.

ERKEK VE KIZ KARDEŞLERE, CELLATLAR VE KURBANLARA... VE SEÇMENLERE DAİR

Aleksandr Porfiryeviç Şarpilo
Emekli
63 yaşında

Komşusu Marina Tihonovna İsayçik'in anlatımından

Yabancılar, ne lazım size? Geliyorlar da geliyorlar. Neyse... Sebepsiz ölüm olmaz, bir sebep hep vardır. Ölüm bir sebep bulur.

Adam salatalık bostanında yanıyor... Başına aseton döküp kibritle tutuşturmuş. Oturuyorum, televizyonu açmışım, çığlıklar duyuyorum. Yaşlı bir ses, tanıdık... Saşa'nın* sesi, sanki onun sesi ve bir de genç sesi. Yanından bir öğrenci geçiyormuş, teknik lise hemen yakınımızda, bir bakmış, adam yanıyor. Yani ne dersin! Koşup söndürmeye çalışmış. Kendisi de yanmış. Ben koşup gittiğimde, yerde yatıyordu Saşka, inliyordu... Başı sapsarıydı... Yabancılar bundan size ne... Size ne başkasının felaketinden?

Herkes ölüme bakmaya bayılıyor. Ooy! Neyse işte... Neyse... Bizim köyde, genç kızken anne ve babamla yaşadığım köyde, bir ihtiyar vardı, gidip insanların nasıl öldüklerine bakmayı

*Saşa: Aleksandr isminin samimi biçimde söylenen hali.

severdi. Kadınlar ayıplardı, kovarlardı onu evden: "Defol, şeytan!" derlerdi, ama o gitmez, otururdu. Uzun bir ömür sürdü. Belki gerçekten de şeytandı! Neye bakıyordu? Nereye... Hangi yöne? Ölümden sonrası yok ki. Öldün, bitti ve gömdüler. Canlıyken, öyle de böyle de yaşayıp gidersin. Ruh gidince, insan yok, toprak var. Ruh bu ruh, geri kalan her şey toprak. Toprak. Biri beşikte ölür, diğeri ak saçlı olana kadar yaşar. Mutlu insanlar ölmek istemez... Ve onlar... Sevilenler de istemez. Yalvarırlar yaşamak için. Peki nerede bu mutlu insanlar? Radyoda bir ara birisi savaştan sonra hep mutlu olacağımızı söylemişti, Kruşçev de hatırlıyorum, söz vermişti... Yakında komünizmin geleceğini söylemişti. Gorbaçov yemin ediyordu, öyle güzel konuşuyordu ki... Ustaca. Şimdi Yeltsin yemin ediyor, rayların üstüne yatacağını söylüyor... İyi bir hayatı bekleyip durdum ben. Çocukken bekledim... Ve büyüyünce... Şimdi yaşlandım... Kısacası, herkes kandırdı, hayat daha kötü oldu. Bekle sabret, bekle sabret. Bekle sabret... Kocam öldü. Sokağa çıktı, düştü ve hepsi bu, kalbi durmuş. Metreyle ölçemedim, tartıyla tartamadım bütün yaşadıklarımızı. Ama işte, yaşıyorum. Yaşıyorum. Çocuklar dağıldı dört bir yana: Oğlum Novosibirsk'te, kızım Riga'da ailesiyle kaldı, ki şimdi, yurtdışında sayılır. Yabancı bir ülkede. Orada Rusça da konuşmuyorlar artık.

Köşede bir ikonam var, konuşacak biri olsun diye bir de köpek besliyorum. Hani derler ya, tek parça odunla ateş yakılmazmış, ama çabalayıp duruyorum. Yaa işte... Tanrı iyi ki insana köpek vermiş, kedi vermiş... Ağaç vermiş, kuş vermiş... Bütün bunları insan mutlu olsun ve hayatı ona uzun görünmesin diye vermiş. Bıktırmasın diye. Bıkmadan seyrettiğim tek şey, buğdayın sarardığını görmek. Hayatım boyunca öyle çok aç kaldım ki tahılların olgunlaşmasını, başakların sallanmasını her şeyden çok seviyorum. Siz nasıl müzede tabloya bakıyorsanız, ben de bunlara bakıyorum... Ve şimdi beyaz ekmeğin peşinden koşmuyorum, tatlı çayla tuzlu kara ekmek çok daha lezzetli. Sabret, bekle... Sabret, bekle... Her acıdan bizi kurta-

racak tek ilaç vardı; sabır. Hayat böyle geçti. İşte Saşka... Bizim Porfiriç... Sabretti, sabretti, sabredemedi. Yoruldu adam. Toprağa yatan bedendir, ruh hesap vermeye gider. (*Gözyaşlarını siliyor.*) Ya işte! Ağlıyoruz... Ve gidince, yine ağlayacağız...

İnsanlar yine Tanrı'ya inanmaya başladı, çünkü başka umut yok. Bize okulda Lenin için Tanrı demişlerdi, Karl Marx'a da. Kilisede tohum saklarlar, turp depolarlar. Savaş başlamadan önce böyleydi. Savaş başladı... Stalin Rus ordusunun zaferi için dualar edilsin diye kiliseleri açtı ve halka döndü: "Kardeşler... dostlarım..." Ondan önce, kimdik ki biz? Halk düşmanları... kulaklar* ve kulak çocukları... Bizim köyde bütün köylü ailelerinin mallarına kulak denerek el konmuştu, eğer iki atı ve iki ineği varsa avluda, o kulak demekti. Sibirya'ya gönderdiler onları, çıplak halde ormana attılar... Kadınlar acı çekmesin diye çocuklarını boğdu. Ah, ne acıydı... İnsan gözyaşları... yeryüzündeki sulardan fazlaydı. O sırada Stalin konuşuyordu: "Kardeşler..." İnandık ona. Bağışladık. Ve Hitler'i yendik! Hitler bize de gelmişti... zırhlılarla... Yine de kazandık! Ama şimdi, kimim ben? Biz? Seçmen. Televizyon seyrediyorum. Haberleri kaçırmıyorum... Şimdi seçmen olduk. İşimiz, doğru dürüst oy vermeye gitmek ve geri dönmek. Bir keresinde hastaydım, sandığa gidememiştim, bana getirmişlerdi. Kırmızı sandığı. O gün akıllarına geliyoruz... İşte böyle...

Nasıl yaşarsak, öyle ölürüz... Kiliseye de gidiyorum, haç taşıyorum, mutluluk öyle de yoktu, böyle de. Mutluluk toplayamadım hayattan. Artık talep etmem de. Yakında ölebilsem... Yakında göksel krallık var, sabrettiğim yeter. Saşka'ya da böyle oldu... Şimdi mezarlıkta yatıyor... Dinleniyor... (*Haç çıkarıyor.*) Müzikle gömdüler, gözyaşlarıyla. Herkes ağladı. O gün birçok kişi ağlıyor. Üzülüyorlar. Ne diye pişman oluyorsun? Ölümden sonra kim duyar? Ondan iki oda kaldı bir barakada, bir şilte,

*Kulak: 1917 devrimi öncesinde, büyük miktarda toprağı olan ve diğer köylüleri çalıştıran kişi. Devrimden sonra bunların mallarına el kondu ve hepsi aileleriyle birlikte sürgüne gönderildi.

kızıl diplomalar ve "Sosyalist yarışma kahramanı" madalyası. Benim de öyle bir madalyam var rafta. Stahanovcuydum ben.* Vekil de oldum. Yiyecek her zaman yetmezdi, ama kızıl diplomayı hep verdiler. Fotoğraf çekerler verirken. Burada üç aile bir barakadayız. Gençken yerleştik, bir-iki yıl diye düşündük, ama bütün hayatımız orada geçti. Barakada ölüyoruz. Yirmi, otuz yıl... Ev için kuyruklara girdik, bekledik... Şimdi Gaydar çıkıp gelmiş gülüyor: Gidin, satın alın diyor. Hangi parayla? Paramız pul oldu... Bir reform, sonra bir tane daha... Soydular bizi! Böylece ülkenin üstüne çektiler sifonu! Her ailenin iki odası, bir kulübesi, bir bostanı vardı. Hepimiz aynıydık. Çalıştık çabaladık! Servet yaptık! Hayatımız boyunca, bir gün iyi yaşayacağımıza inandık. Yalan! Büyük bir yalan! Hayat... En iyisi hatırlamamak... Sabrettik, çalıştık, acı çektik. Şimdi ise yaşamıyoruz artık, gün geçiriyoruz.

Saşka'yla aynı köydeniz... Orada... Brest'in oralarda... Onunla akşamleyin bir banka oturur hatırlardık bazen. Başka ne konuşacağız? İyi bir adamdı. İçmezdi, alkolik değildi... Hiiiç... Ama tek başına yaşardı. Bir erkek tek başına ne yapar? İçer, sızar... İçer... Avluda dolanıyorum. Çamurlara basıyorum. Gezinirken düşünüyorum: Dünyevi hayat, her şeyin sonu değil. Ölüm, ruhun enginliği... O, Saşka, nerede peki? Son anlarında komşuları düşünmüş. Unutmamış. Baraka eski, hemen savaştan sonra yapılmış, tahtası kurumuş ve tutuşsa kâğıt gibi yanar. Bir anda! Bir saniyede! Temele kadar yanar... Kumlara kadar... Çocuklara bir pusula yazmış: "Torunları iyi yetiştirin. Hoşça kalın" ve görünür bir yere bırakmış. Bahçeye gitmiş... kendi bostanına...

Oy-oy! İşte... İşte... Ambulans geldi, onu sedyeye koydular, ama o birden kalktı, kendi gitmek istedi. "Ne o Saşka, ne

*A. Stahanov: 1935 yılında çalıştığı kömür ocağında bir vardiyada iki arkadaşıyla 102 ton kömür çıkararak üretim rekoru kırmış ve bu başarısından dolayı kendisine Lenin nişanı verilmiştir. Daha sonra bütün üretim alanlarında öngörülen üretimi büyük bir miktarda aşan işçiler "Stahanovcu" olarak adlandırılmış, kendilerine ikramiye ve ödüller verilmiştir.

oldu?" diye onu arabaya kadar geçirdim. "Yaşamaktan yoruldum. Oğluma telefon et, hastaneye gelsin." Hâlâ konuşuyordu benimle... Ceketi yanmış, omzu beyaz, temiz. Beş bin ruble bırakmış... Bir zamanlar büyük paraydı! Bankadan çekmiş ve pusulayla masaya koymuş. Hayatı boyunca biriktirmişti. Perestroyka'ya kadar böyle bir parayla Volga marka araba satın alabilirdin. En pahalısını! Ya şimdi? Yeni çizme ve çelenge anca yetti. Ya işte! Sedyede uzanmış kararıyordu... Gözlerimin önünde kararıyordu... Doktorlar onu kurtaran ve ipten aldığı çarşafımı (daha yeni yıkamıştım) onun üstüne örten genci de götürdüler. Yabancı bir genç... öğrenci... yanından geçiyormuş, bakmış; adam yanıyor! Oturmuş bostanda, kamburu çıkmış ve öylece yanıyor. Duman çıkarıyor. Susuyor! Sonra bize şöyle dedi: "Susmuş, yanıyor." Canlı bir adam... Sabahleyin oğlu kapımı çaldı: "Babam öldü." Tabutta yatıyordu... Bütün kafası ve elleri yanmış... Kara... Kapkara... Onun elleri mahirdi! Her iş gelirdi elinden. Marangozluk da, taş ustalığı da. Herkeste onun bir hatırası kaldı; birinde masa, birinde kitap rafı... Etajerler... Gece yarılarına kadar oturur ve yontup dururdu bazen, şimdi bile gözümün önünde, öylece rendeleyip duruyor. Ağacı severdi. Ağacı kokusundan, yüzeyinden tanırdı. Her ağaç, derdi, kendince kokar, en güçlü koku çamdadır: "Çam güzel bir çay gibi kokar, akağaçtaysa neşeli bir koku vardır." Son güne kadar çalıştı. Haklı bir deyiş vardır: Kolunda altın bilezik oldukça, dişinde ekmek olur. Emekli maaşıyla artık asla yaşayamazsın. Ben de dadı oldum, şimdi başkalarının çocuklarına dadılık yapıyorum. Birkaç kapik veriyorlar, böylece şeker alıyorum, Doktorskaya* salamı alıyorum. Peki bizim emekli maaşımız? Ekmekle süt alırsın, yazlık terlik almaya yetmez. Yetmez. İhtiyarlar daha önce avludaki bankta işsiz güçsüz otururdu. Lak lak ederlerdi. Artık yapamıyorlar... Kimi şehirde boş şişe topluyor, kimi kilisenin yanında duruyor... para dileniyor... Kimi otobüs

*SSCB'de 1930'lı yıllarda üretilmeye başlanan düşük yağlı diyet salamı.

durağında çekirdek, kimi de sigara satıyor. Votka için kupon. Geçenlerde içki bölümünde birini ölesiye dövdüler. Ölümüne. Şimdi votka şeyden değerli... Neydi? İşte şu, Amerikan dolarından... Votkayla her şeyi alabilirsin. Tesisatçı da gelir, elektrikçi de. Başka türlü uğramazlar bile. Neyse işte... neyse... Yaşam bitti... Parayla alınamayacak tek şey zaman. Tanrı'nın önünde ağla ya da ağlama, alamazsın. Böyle düşünülmüş.

Saşka yaşamak istemiyordu. Reddetti. Tanrı'ya biletini kendi geri verdi... Ah, Tanrım! Şimdi polis gezip duruyor. Sorguluyor... (*Sesleri dinliyor.*) Oooo... Tren düdüğü ötüyor... Bu Moskova treni; Brest-Moskova. Bana saat lazım olmuyor. Varşova treninin çığlığıyla kalkıyorum, sabahın altısında. Şuradan Minsk ve ilk Moskova treninin sesi... Sabah ve akşam farklı sesler çıkarırlar. Bazen bütün gece dinliyorum. Yaşlılıkta uyku uçup gidiyor... Ben şimdi kiminle sohbet edeceğim? Şimdi tek başıma oturuyorum bankta... Onu teselli ettim: "Saşka," dedim, "iyi bir kadın bul. Evlen." "Lizka dönecek," dedi, "bekleyeceğim." Ondan ayrıldığından beri yedi yıldır görmedim kadını. Bir subayla ilişkisi olmuştu. Gençti... Ondan çok gençti. Saşa onu çok sevdi. Kadın çok dövündü tabutunun başında: "Saşka'nın hayatını ben mahvettim," diye. Oy-oy! Sonuçta... Aşk saç değil ki kesip atasın. Tokayla da bağlayamazsın aşkı. Sonra niye ağlıyorsun? Kim duyacak seni toprak altından... (*Susuyor.*) Oy, Tan-rım! Kırk yaşına kadar her şeyi yapabilirsin, günah da işleyebilirsin. Ama kırktan sonra tövbe etmek lazım. O zaman Tanrı affeder.

(*Gülüyor.*) Her şeyi yazıyor musun? İyi, yaz-yaz. Daha da anlatayım... Benim acım bir çuvala sığmaz... (*Başını yukarı kaldırıyor.*) Oooo bak... Kırlangıçlar uçtu... Sıcak olacak. Doğrusunu söylemek gerekirse, bir kere daha muhabir gelmişti bana... Savaş hakkında sorular sormuştu... Elimde ne var ne yok gitsin yeter ki savaş olmasın. Savaştan korkunç bir şey yoktur! Alman kurşunları altında duruyoruz, kulübelerimiz yanıyor çatır çatır. Bostanlar bile yanıyor. Oy-oy! Saşka'yla her gün

savaşı hatırlardık... Onun babasından hiç haber alınamamıştı, kardeşi de partizandı, öldü. Brest'e yolladılar esirleri, bir sürü insanı! Onları yollarda at gibi kovalamışlar, şehir dışında toplamışlar, esirler ölmüş ve çöp yığını gibi kalmış cesetler. Bütün yaz, Saşka gidip annesiyle babasını aramış orada... Bana anlatmaya başlıyordu... Hiç duramıyordu... Ölülerin arasında aramışlar, canlıların arasında aramışlar. Artık kimse ölümden korkmuyormuş, ölüm sıradan bir şey olmuş. Savaştan önce şöyle bir şarkı vardı: "Taygalardan Britanya denizlerine kadar / Kızıl Ordu hepsinden güçlü..."* Gururla söylerdik şarkıyı! Baharda buzlar çözüldü... Harekete geçti... Köyün ardındaki bütün nehir cesetle doldu, çıplak, kararmış, sadece bellerindeki kemerler ışıldıyordu. Kızıl yıldızlı kemerler. Susuz deniz olmaz, kansız savaş olmaz. Tanrı verir canı, savaşta herkes alır... (*Ağlıyor.*) Avluda dolanıp duruyorum. Ayaklarımı yere vuruyorum. Sanki Saşka hemen arkamdaymış gibi geliyor. Sesini duyuyorum. Bakıyorum, kimse yok. İşte... İşte... Ne yaptın Saşka? Böyle bir acıya nasıl katlandın! Neyse bir teselli var: Yeryüzünde acı çeken, gökte acı çekmez. Eziyeti sona erdi. Bir yerlerde toplanıyor bütün gözyaşlarımız... Orada onu nasıl karşıladılar? Sakatlar yeryüzünde sürünür, felçliler yatar, dilsizler yaşar gider. Karar bize kalmamış... bizim irademizde değil... (*Haç çıkarıyor.*)

Hayatım boyunca savaşı unutmayacağım... Almanlar köye geldi... Gençtiler, neşeliydiler. Ve öyle bir gürültü koptu ki! Büyük büyük araçlarla geldiler, üç tekerlekli motosikletleri vardı. Ondan önce hiç görmemiştim motosiklet. Kolhozdaki araçlar bir buçuk tonluktu, ahşap kasalı, basık araçlardı. Ya bunlar! Ev gibiydi! Onların atlarını gördüm, at değil dağdı. Okula boyayla yazdılar: "Kızıl ordu sizi bıraktı!" Alman düzeni başladı... Bir sürü Yahudi yaşıyordu bizde: Abraham, Yankel, Morduh...

*SSCB dışında Kızıl Ordu Marşı olarak ünlenen, 1920'lerde yazılıp bestelenen ancak ne söz yazarı ne de bestecisi kesin olarak bilinen marş. Türkiye'de ise Avusturya İşçi Marşı olarak bilinir.

Onları toplayıp bir yere götürdüler. Yastıkları, yorganları vardı yanlarında, ama bir anda hepsini katlettiler. Bütün bölgeden toplayıp bir günde kurşuna dizdiler. Çukura yığdılar... Binlerce... binlerce insanı... Üç gün boyunca yukarıya kan çıktığını anlatırlardı... Toprak nefes almış... Canlıydı toprak... Orada şimdi bir park var. Dinlenme alanı. Mezardan ses yok. Kimse bağırmıyor... Yaaani... Bence böyle... (*Ağlıyor.*)

Bilmiyorum... Nasıl oldu? Onlar mı geldi, yoksa o mu ormanda buldu onları? Komşumuz olan bir kadın bir kulübede iki Yahudi çocuğu saklıyordu, güzel mi güzellerdi. Melek gibi! Herkesi kurşuna dizmişlerdi, ama onlar saklanmış. Kaçmışlar. Biri sekiz, diğeri on yaşındaydı. Annem onlara süt götürürdü... "Çocuklar, sakın sakın..." diye tembihleşmişti bize, "asla kimseye tek kelime etmeyin." O ailede de yaşlı mı yaşlı bir dede vardı, Almanlarla yapılan o savaşı hatırlıyordu... ilkini... Çocuklara yemek verip ağlıyordu: "Oy, çocuklar, sizi yakalayıp işkence edecekler size. Keşke yapabilsem de ben öldürsem sizi." Böyle sözler... Ama şeytan her şeyi işitir... (*Haç çıkarıyor.*) Kara motosikletli ve büyük kara köpekli üç Alman geldi. Birisi ihbar etmiş... Hep çıkar böyleleri, kapkara ruhları vardır. Yaşarken de... ruhsuz gibi yaşarlar... ve kalpleri yapaydır, insani değil. Kimseye acımazlar. Çocuklar tarlaya kaçtı... başakların arasına... Almanlar üstlerine köpek saldı... Sonra insanlar onların parçalarını topladı... Paçavralarını... Gömülecek bir şey yoktu, hangi soyadıyla gömeceklerini de bilmiyordu kimse. Komşu kadını Almanlar motosiklete bağladılar, kadın koştu, kalbi dayanamaz hale gelene dek... (*Artık gözyaşlarını silmiyor.*) Savaşta insan, insandan korkuyor. Tanıdığın insandan da yabancıdan da. Gündüz söylersen kuşlar duyar, gece söylersen fareler duyar. Annem bize dua öğretmişti. Tanrı olmazsa seni solucanlar yutar.

9 Mayıs'ta... Bizim bayramımızda...* Saşka'yla birer kadeh

*9 Mayıs Zafer Günü. II. Dünya Savaşı'nda Almanların teslim olduğu tarih.

içerdik... ağlardık... Gözyaşlarını yutmak zordur... Ne yapacaksın işte... On yaşındayken evin reisi oldu, hem baba oldu, hem kardeş. Savaş bittiğinde ben on altıma basmıştım. Bir çimento fabrikasında işe girdim. Anneme yardım etmem lazımdı. Ellişer kiloluk çimento çuvallarını taşıdım, harç makinesine kum, çimento, katkı maddesi döktüm. Ama okumak istiyordum... Çapa yapardık ve inekle çift sürerdik... İnekler bağırırdı böyle çalışmaktan... Peki ne yerdik? Ne yerdik? Meşe palamudu toplardık, ormandan kozalak toplardık. Yine de hayal kurardım... Bütün savaş boyunca hayal ettim: Okulu bitireceğim, öğretmen olacağım. Savaşın son günü... çok sıcaktı... Annemle tarladaydık... Süvari atına binmiş bir polis çıktı karşımıza. "Zafer! Almanlar teslim oldu!" Tarlalarda dolaşıyor ve herkese bağırıyordu: "Zafer! Zafer!" İnsanlar köye koştular. Bağırıyor, ağlıyor, küfrediyorlardı. Daha da çok ağlıyorlardı. Yarını düşünmeye başlamışlardı: Şimdi nasıl yaşayacağız? Evler boş, barakalarda rüzgâr var. Konserve kutularından yapılmış kadehler... Alman askerlerinden geriye kalan kutular... Mermi kovanlarından mumlar. Savaş boyunca tuzu unutmuştuk, herkesin kemikleri eğilmişti. Almanlar giderken bizdeki yaban domuzlarını da götürdüler, son tavukları topladılar. Onlardan önce de partizanlar geceleyin ineği götürmüştü... İneği vermemişti annem, o zaman bir partizan havaya ateş etmişti. Tavana. Dikiş makinesiyle annemin elbiselerini de çuvala doldurdular. Partizan mıydı bunlar haydut mu? Silahlı... Ya işte... işte... İnsan hep yaşamak istiyor, savaşta bile. Savaşta çok şey öğreniyorsun... İnsandan daha kötü bir hayvan yok. İnsan insanı öldürür, mermi değil. İnsan insanı... Ca-nım-sın benim!!

Annem bir falcı çağırdı... Falcı "Her şey iyi olacak," dedi falında. Ona verecek bir şeyimiz yoktu. Annem bodrumda iki pancar buldu ve çok sevindi. Falcı da sevindi. Pedagoji enstitüsüne başvurmaya gittim, zaten hayalimdi. Orada bir anket doldurmam gerekiyordu... Her şeyi yazdım ve sonra şu soru çıktı: Siz ya da akrabalarınız esir alındı mı ya da işgal altında kaldı

mı? "Evet," dedim ben, "elbette." Okul müdürü beni odasına çağırdı: "Kızım, topla evraklarını." Cepheye gidenlerdendi, tek kolu yoktu. Boştu ceketinin bir kolu. Böylece anladım bizim... işgal altında kalan hepimizin... güvenilmez sayıldığını. Kuşku altında olduğumuzu. Artık kimse bize "kardeşim" demiyordu... Ancak kırk yıl sonra bu anketi değiştirdiler. Kırk yıl! Ömrüm tükendi, onlar anca değiştirdiler. "Peki bizi Almanların elinde kim bıraktı?" "Sus, kızım, sus..." diye kapıyı kapattı müdür kimse duymasın diye. "Sus... sus..." Kadere nasıl karşı koyarsın? Orakla suyu kesmek gibi... Saşka askeri okula başvurmuştu... Ankete ailesinin işgal altında yaşadığını, babasından haber alınamadığını yazmış. Hemen atmışlar onu... (*Susuyor.*) Size kendimi, hayatımı anlatıyorum, sorun olmuyordur değil mi? Hepimiz aynı yaşadık. Yeter ki bu konuşma yüzünden beni hapse atmasınlar. Hâlâ Sovyet iktidarı mı var yoksa tamamen yıkıldı mı?

Acılar yüzünden iyiliği de unuttum... Ne kadar gençtik ve sevmiştik. Saşka'nın düğününe gitmiştim... Lizka'yı sevmişti, uzun süre beklemişti. Erimişti onun için! Düğünde giyeceği beyaz duvağı Minsk'ten getirtmişti. Gelini barakaya kollarında taşımıştı... Eski geleneklerimiz... Damat gelini kollarında taşır çocuk gibi, böylece ev cini onu takip etmez. Fark etmez. Ev cini yabancıları sevmez, kovalar. Evde efendi odur, onun sizi beğenmesi gerekir. Amaaan... (*Elini sallıyor.*) Şimdi hiçbir şeye inanmıyorlar. Ne ev cinine ne komünizme. İnsanlar inançsız yaşıyor! Belki, aşka hâlâ inanıyorlardır... "Öp! Öp!" diye bağırdık Saşka'ya masanın başından. Peki ne mi içmiştik o zaman? Koca masada bir şişe vardı, on kişiydik... Şimdi herkese bir şişe koyacaksın. İneği satmak lazım oğluna ya da kızına düğün yapmak için. Lizka'yı sevmişti... Ama kalbin almıyorsa, kulak vermezsin asla; zorla güzellik olmaz. Ya işte böyle... Liza kedi gibi geziyordu ortalıkta. Çocuklar büyüyünce, Saşka'yı tamamen terk etti. Dönüp bakmadı bile. Ona demiştim: "Saşka, iyi bir kadın bul. Alkolik olacaksın." "Bir bardak içiyorum. Artis-

tik patinaj seyredip uyuyorum." Tek başına uyursan, yorgan ısıtmaz. Tek başınaysan cennette bile sıkılır insan. İçti, ama alkolik olmadı. Yani... başkaları gibi içmedi. Ah! Şurada bir komşumuz var... "Gvozdika" kolonyası içer, losyon, ispirto, deterjan içer... Ve yine de, hayatta! Şimdi bir şişe votka parasına eskiden palto alınıyordu. Peki meze? Yarım kilo salam, emekli maaşımın yarısı. Şimdi özgürlüğü için bakalım! Özgürlüğü yiyin! Böyle teslim ettiler ülkeyi! Devleti! Bir kurşun atmadan... Bir tek şunu anlamıyorum, neden kimse sormadı bize? Hayatım boyunca büyük bir ülke inşa ettim. Bize böyle söylediler. Söz verdiler.

Ormanda kesim de yaptım, ray da döşedim... Kocamla Sibirya'ya inşaata gittik. Komünist inşaatlara. Nehirleri hatırlıyorum: Yenisey, Biryusa, Mana... Abakan-Tayşet demiryolunu inşa ettik. Bizi oraya yük vagonlarıyla götürdüler: iki sıra tahta, ne yatak, ne çarşaf, kafanın altına kolun. Döşeme delik deşik... Büyük tuvalet için kova (etrafına bir çarşaf germiştik). Vagonlar tarlalarda durduğunda, saman topluyorduk üstünde yatmak için, işte yatağımız! Vagonlarda ışık yoktu. Ama bütün yol boyunca Komsomol şarkıları söyledik! Boğazımız patladı. Yedi gün gittik... Vardık! Bomboş tayga, kar; adam yüksekliğinde. Bir süre sonra iskorbüt başladı, dişlerimiz takırdadı. Bitler. Ama iş, ohooo! Avcılığı beceren erkekler ayı avına çıkardı. Ancak o zaman bizim kazana et girerdi, yoksa lapa üstüne lapa. Ayının sadece gözünden vurulduğunu hatırlıyorum. Barakalarda yaşıyorduk, ne duş var, ne banyo. Yazın şehre giderdik ve çeşmede sabunlanırdık. (*Gülüyor.*) Dinlemek istiyorsan devam edeyim...

Nasıl evlendiğimi anlatmayı unuttum... On sekiz yaşındayım. Artık kerpiç fabrikasında çalışıyordum. Çimento fabrikası kapatılmıştı, ben de kerpiç fabrikasına geçmiştim. Önce kilciydim. O zamanlar kil elle eziliyordu, kürekle... Arabaları boşaltıyor ve kili avluya düzgün katmanlar halinde yayıyorduk, böylece kil "olgunlaşıyordu". Yarım yıl sonra yüklü vagonları

presten sobaya kadar götürmeye başladım: Yaş kerpiçler halinde gidiyor, geriye pişirilmiş, sıcak halde geliyordu. Kerpiçleri biz çıkarıyorduk sobadan... Delice bir sıcaktı! Bir vardiyada dört ya da altı bin kerpiç çıkarıyorsun. Yirmi ton kadar. Yalnızca kadınlar çalışıyordu... Ve genç kızlar... Genç erkekler de vardı, ama onlar daha çok arabalarda olurdu. Direksiyonun başında. Bir tanesi peşime takıldı... Geliyor, gülüyor... Ve elini omzuma atıyor... "Benimle gelir misin?" dedi bir keresinde. "Gelirim," dedim. Nereye diye sormadım bile. Böylece Sibirya'ya yollandık. Komünizmi kurmaya! (*Susuyor.*) Şimdi de... Ah! Ya işte böyle... böyle... Her şey boşuna... Boşuna acı çektik... Bunu kabul etmek zor ve bununla yaşamak da zor. Ne çok çalıştık! İnşa ettik. Hep ellerimizle. Zor zamanlardı! Kerpiç fabrikasında çalışıyordum... Bir keresinde uyuyakalmışım. Savaştan sonra işe geç kalmanın cezası... On dakika geç kalsan bile, hapis. Vardiya çavuşu kurtardı: "Seni madene gönderdiğimi söylersin..." Birisi gammazlasa onu da yargılarlardı. Elli üçten sonra geç kalmaya cezayı kaldırdılar. Stalin'in ölümünden sonra insanlar gülmeye başladı, ama ona kadar dikkatle yaşıyorlardı. Hiç gülmeden.

Peki... Şimdi hatırlamanın faydası ne? Yangın yerinden çivi toplamak. Hepsi yanmış! Bütün hayatımız... Bizim olan her şey kayıp... İnşa ettik... İnşa ettik... Saşka bakir topraklara gitti çalışmaya. Orada komünizmi inşa etti! Aydınlık gelecek. Kışın çadırlarda uyurlarmış, uyku tulumları olmadan. Sadece giysileriyle. Elleri donup yapışırmış üstlerine... Ama yine de gurur duyardı! "Yol uzun dolanıp gidiyor, / Selam sana, bakir toprak!"* Parti kimliği vardı, üzerinde Lenin olan kırmızı bir defter, çok değer verirdi ona. Yerel yönetimdeydi ve Stahanovcuydu benim gibi. Yaşam geçip gitti, uçtu. İz kalmadı, bulunmaz artık... Dün üç saat süt için kuyrukta bekledim ve bana

*Sözleri N. Solohina, bestesi Y. Rodıgin'e ait, bakir toprakların yerleşime açılması çalışmalarında popüler olan şarkı.

yetişmedi. Eve hediyelerle dolu bir Alman paketi getirdiler: Hububat, çikolata, sabun vardı içinde... Yenenlere, yenilenlerden. Bana Alman paketi lazım değil. Hayır... Almadım. (*Haç çıkarıyor.*) Köpekli Almanlar... köpeklerin tüyleri parıldıyor... Onlar ormanda gidiyorlar, biz ise bataklık içinde. Boğazımıza kadar suyun içinde. Nineler, çocuklar. İnsanlarla birlikte inekler de var. Susuyorlar. İnekler de insanlar gibi susuyor. Herkes anlıyor. Alman şekeri ve Alman bisküvisi istemiyorum. Benimkiler nerede? Benim emeklerim? Biz böyle inanmıştık! Bir gün iyi yaşayacağımıza inanmıştık. Bekle, sabret... Evet, bekle, sabret... Bütün hayatımız barakalarda, yurtlarda, kulübelerde geçti.

Ama ne yapacaksın? Böyle oluyor... Ölüm dışında her şeye katlanılır. Ölüme katlanılmaz... Saşka otuz yıl mobilya fabrikasında çalıştı. Kambur oldu. Bir yıl önce onu emekliye ayırdılar. Saat hediye ettiler. Ama çalışmadan duramadı. İnsanlar gelip gidiyor, sipariş veriyordu. İşte böyle... Ama yine de neşeli değildi. Sıkılıyordu. Tıraş olmayı bıraktı. Otuz yıl tek bir fabrikada, bir hesap et, ömrün yarısı! Orası evi olmuş artık. Fabrikadan ona bir tabut gönderdiler. Pahalı bir tabut! Her yeri ışıl ışıl, içi de kadife kaplı. Böylelerinde artık sadece haydutları ve generalleri gömüyorlar. Herkes dokundu durdu, benzersiz bir şey! Barakadan mezara götürürken, eşiğe tohum saçtık. Yaşayanlar huzur bulsun diye böyle yapmak gerekir. Bizim eski gelenekler... Tabutu avluya koyduk... Akrabalarından biri rica etti: "İyi insanlar hakkınızı helal edin." "Helal olsun," dedi herkes. Neyi helal edeceğiz? Dostça, bir aile gibi yaşadık. Sende yoksa ben veririm, bende kalmadıysa sen getirirsin. Bayramlarımızı severdik. Sosyalizmi inşa ettik, şimdi radyoda sosyalizm bitti diyorlar. Ama biz... biz kaldık...

Trenler takırdıyor... takırdıyor... Yabancı insanlar size ne lazım? Ne? Birbiriyle eş ölüm yok... İlk oğlumu Sibirya'da doğurdum, difteriye yakalandı ve gidiverdi. Yine de yaşıyorum. Dün mezarına gittim Saşka'nın, yanında oturdum. Lizka'nın

nasıl ağladığını anlattım. Başını nasıl tabuta vurduğunu. Aşk yıllarla azalmıyor...

Öleceğiz... Ve her şey iyi olacak...

FISILTI VE ÇIĞLIĞA... VE HEYECANA DAİR

Margarita Pogrebitskaya
Doktor
57 yaşında

Benim bayramım... 7 Kasım... Büyük, parlak... Çocukluğumdan kalan en parlak iz; Kızıl Meydan'daki askeri geçit töreni...

Babamın omuzlarındayım, elimde de kırmızı bir balon var. Gökyüzünde, sütunların üzerinde devasa Lenin ve Stalin... Marx portreleri asılmış... Kırmızı, mavi, sarı balonlardan çelenk ve buketler. Kırmızı renk. Sevdiğim, en sevdiğim. Devrimin rengi, onun adına dökülen kanın rengi... Büyük Ekim Devrimi! Ya şimdi: Askeri darbe... Bolşevik komplo... Rus felaketi... Lenin, Alman ajanıydı, devrimi asker kaçakları ve sarhoş denizciler yaptı. Kulaklarımı tıkıyorum, duymak istemiyorum! Benim gücümü aşıyor... Hayatım boyunca şu inançla yaşadım: En mutlu kişiler biziz, görülmemiş ve mükemmel bir ülkede doğduk. Böyle başka bir ülke yok! Kızıl Meydan'ımız var bizim, oradaki Spaskaya Kulesi'nde saatler çalar bütün dünyadaki zamanı belirleyen. Böyle demişti babam bana... annem de, ninem de... "7 Kasım; takvimin kızıl günü..." Bayramdan önce uzun süre uyuyamazdık, bütün aile krepon kâğıdından çiçekler yapar, kartondan kalpler keserdik. Boyardık. Sabah-

leyin annemle ninem evde kalır, bayram yemeği hazırlardı. O gün kesinlikle misafir gelirdi. Fileyle pasta ve şarap getirirlerdi... Poşetler yoktu o zaman... Ninem ünlü lahana ve mantarlı böreklerini pişirirdi, annem de Olivye* salatasını döktürür ve o unutulmaz donmuş etten yapardı. Ben de babamla vakit geçirirdim!

Sokakta bir sürü insan var, hepsinin palto ve ceketlerinde kızıl kurdeleler. Kızıl kumaş ışıldıyor, askeri üflemeli çalgılar orkestrası çalıyor. Kürsüde bizim liderlerimiz... Ve şarkı: "Dünyanın başkenti, vatanın başkenti / Kremlin yıldızıyla göz kamaştırıyorsun / Bütün evren gururlanıyor seninle / Mermer güzellik Moskova..."** Sürekli "Yaşasın!" diye bağırmak istedim. Hoparlörden: "Çift Lenin Nişanı ve Kızıl Bayrak nişanı sahibi Moskova Lihaçov Fabrikası emekçilerine selam olsun!" "Hurra yoldaşlar!" "Hurra, hurra!!" – "Selam olsun kahraman Lenin Komsomol'umuza... Selam olsun Komünist Parti'ye... Selam olsun şanlı gazilerimize..." "Hurra! Hurra!" Ne güzellik! Ne heyecan! İnsanlar ağlıyor, mutluluk saçıyordu her yer... Üflemeliler orkestrası marşlar ve devrim şarkıları çalıyordu: "Ona batıya gitme emri verildi / Karısını da başka yöne gönderdiler / Gitti Komsomollar / Kurtuluş savaşına..."*** Bütün şarkıların sözlerini ezbere hatırlıyorum, hiç unutmadım, sık sık söylüyorum onları. Kendi kendime söylüyorum. (*Hafifçe söylüyor.*) "Geniş benim anavatanım / Bir sürü orman, tarla ve nehir var / Başka bir ülke bilmem / İnsanın böyle özgürce nefes aldığı..."**** Geçenlerde dolapta eski plaklar buldum, raftan

*Türkiye'de Rus salatası olarak bilinen, adını 1860'larda Moskova'daki Hermitage lokantası şefi Belçikalı Lücien Olivier'den alan ve SSCB'de özel günlerle bayramlarda mutlaka hazırlanan salata.

**Sözleri G. Akulov, bestesi B. Mokrousov'a ait "Moskova Kolhoz Toprakları" adlı şarkı.

*** Sözleri M. İsakovski'ye, bestesi Dimitri ve Danil Pokrass'a ait olan, iç savaş sırasında ünlenen "Komsomol'un Vedası" adlı şarkı.

****Sözleri Vasili Lebedev Kumaç, bestesi İsaak Dunayevski'ye ait "Vatan Şarkısı" adlı şarkı. 1936 yılında *Sirk* filminde kullanılmış ve sonra çok popüler olmuştur.

gramofonu indirdim, bütün gece hatıralara daldım. Dunayevski ve Lebedev-Kumaç'ın şarkıları – nasıl da severdik onları! (*Susuyor.*) İşte ben havalarda uçuyorum. Babam beni kollarında kaldırmış... Yukarı, daha yukarı... En önemli an geliyor – şimdi roketler taşıyan kocaman kamyonlar, tanklar ve toplar taş yoldan gümbürdeyerek geçecek. "Bunu hayatın boyunca unutma!" diye bağırmaya çalışacak babam gürültünün içinde. Unutmayacağımı biliyorum! Eve giderken yolda bir dükkâna uğruyoruz, ben de en sevdiğim "Buratino"* limonatasını alıyorum. O gün bana iki şeye daha izin veriliyor: düdük ve çubuklu horoz şekeri...

Geceleyin Moskova'yı severdim... O ışıklar... On sekiz yaşındayken... on sekiz! Âşık oldum. Âşık olduğumu anlayınca, hemen gittim, nereye gittiğimi asla tahmin edemezsiniz! Kızıl Meydan'a gittim önce, o anlarda Kızıl Meydan'da olmak istiyordum. Kremlin Duvarı, kar altında karaçamlar ve kar kaplı Aleksandrov Bahçesi. Bütün bunlara bakınca mutlu olacağımı anladım. Kesinlikle olacağımı!

Geçenlerde kocamla Moskova'ya gittik. Ve ilk kez... ilk kez Kızıl Meydan'a gitmedik. Selam vermedik. İlk kez... (*Gözleri doluyor.*) Kocam Ermenidir, öğrenciyken evlendik. Onun bir yorganı, benim de portatif yatağım vardı; böyle başladık hayata. Moskova Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra Minsk'e gönderildik. Bütün arkadaşlarım bir yerlere dağıldı: biri Moldavya'ya, diğeri Ukrayna'ya, başka biri İrkutsk'a. İrkutsk'a gidenlere "Dekabristler"** dedik. Ülke bir; nereye gidersen git! O zaman sınır yoktu, vize, gümrük yoktu. Kocam dönmek istedi Vatan'ına. Ermenistan'a. "Sevan'a gidelim, Ararat'ı görürsün. Gerçek Ermeni lavaşı yersin," diye söz verdi bana. Ama onlar Minsk'e atadılar bizi. Biz de "Beyaz Rusya olsun!" dedik. "Haydi!" Bu gençlikti, önümüzde bir sürü zaman vardı, sanki

*Pinokyo'nun yerelleştirilmiş adı.

**1825 yılının aralık ayında, Çar I. Nikolay'ın tahta çıkmasına isyan edenler. Aralıkçılar.

her şeye yetecekti. Minsk'e gittik, oradan hoşlandık. Gidiyorsun gidiyorsun: göller ormanlar, partizan ormanları, bataklık ve korular. Bu ormanların arasında yer yer tarlalar. Çocuklarımız burada büyüdü, en sevdikleri yemekler; patatesli krep, Beyaz Rus *moçanka*'sı. "Patatesin kızartmasını yapıyorlar, haşlıyorlar..." Ermeni kelle paçası geri plana düştü... Ama her yıl ailecek Moskova'ya gittik. Gidilmez mi! Bu olmasa yaşayamazdım, Moskova'da gezmem şart. Onun havasını solumam lazım. Bekledim... Hep sabırsızca bekledim bu ilk dakikaları, trenin Belarus Garı'na girdiği anları, bir marş sesi duyulur ve kalbim onun sözlerinden titrer: "Yolcu yoldaşlar, trenimiz Vatan'ımızın başkentine giriyor; kahraman şehir Moskova'ya!" "Kıpır kıpır, güçlü, kimsenin yenemediği / Moskova'm benim, ülkem, sevdiğim..."* Vagondan bu müzik eşliğinde çıkarsın.

Ne oldu... Neredeyiz? Bizi yabancı, tanımadığımız bir şehir karşılıyor... Rüzgâr caddelerde çamurlu bezler, gazete parçaları savuruyor, ayaklarımızın altında bira kapakları. Garda... metroda da... Her yerde gri insan toplulukları, herkes bir şeyler satıyor: Kadın çamaşırları ve çarşaflar, eski ayakkabılar ve oyuncaklar, sigaralar tane tane alınabilir. Savaş filmlerindeki gibi. Sadece orada gördüm bunu. Yerde paramparça birtakım kâğıtların, karton kutuların üzerinde salam, et, balık. Bir yerde yırtık pırtık bir poşetle örtülmüş, diğerinde yok. Moskovalılar da bunu alıyor. Alıp satıyorlar. Örme çoraplar, peçeteler. Şurada çiviler, öbür yanda yemekler, giysiler. Ukrayna, Belarus, Moldavya konuşmaları... "Vinnitsy'den geldik biz..." "Biz de Brest'ten..." Bir sürü dilenci... Nereden gelmiş hepsi bunların? Sakatlar... Film gibi... Bir benzetmem var; eski bir Sovyet filmi gibi. Sanki bir film seyrediyorum...

Eski Arbat'ta, sevgili Arbat'ımda pazar tezgâhları gördüm; matruşkalar, semaverler, ikonalar, çar ve ailesinin fotoğrafları. Beyaz Ordu generallerinin, Kolçak'ın, Denikin'in portreleri ve

*Sözleri V. Lebedev-Kumaç'a, bestesi Danil Pokrass'a ait "Mayıs Moskova'sı..." adlı Moskova şarkısı.

Lenin'in büstü. Her tür matruşka var; "Gorbaçov matruşkaları" ve "Yeltsin matruşkaları". Kendi Moskova'mı tanıyamadım. Ne olmuş bu şehre? Hemen asfaltta, tuğlaların üstünde bir ihtiyar oturmuş ve akordeon çalıyor. Madalyalarıyla. Savaş şarkıları söylüyor, ayaklarının dibinde içi bozuk para dolu bir şapka. En sevdiğimiz şarkılar: "Sıcak ocakta alev çırpınıyor / Kütüklerde reçine gözyaşı gibi..."* Yanına gitmek istedim... Ama etrafı turistlerle çevrili... Fotoğraf çekmeye başlıyorlar. İtalyanca, Almanca, Fransızca bir şeyler bağırıyorlar ona. Omzuna vuruyorlar: "Haydi! Haydi!" Neşeleniyorlar, memnun oluyorlar. Nasıl olur! Nasıl da korkarlardı eskiden... Şimdiyse... İşte! Çöp yığını... Koskoca İmparatorluk; çat! Matruşka ve semaverlerin yanında kızıl bayrak ve rozetlerden, parti ve Komsomol kimliklerinden bir yığın. Savaşa ait Sovyet madalyaları! Lenin Madalyası ve Kızıl Bayrak. Madalyalar! "Cesaret" ve "Hizmet". Dokunuyorum onlara... Okşuyorum... İnanmıyorum! İnanmıyorum! "Sivastopol savunması" ve "Kafkasya savunması". Hepsi gerçek. Yerli. Sovyet asker üniforması: ceketler, paltolar... yıldızlı gömlekler... Fiyatları; dolar üzerinden... "Ne kadar bu ?" diye sordu kocam ve "Cesaret" madalyasını gösterdi. "Yirmi dolardan satıyoruz. Ama sen yabancı değilsin, bin ruble ver yeter." "Peki Lenin madalyası?" "Yüz dolar..." "Ya vicdan?!" Kocam kavga çıkarmaya hazır. "Nesin sen, deli mi? Hangi mağaradan çıktın? Totalitarizm çağının malları bunlar." Böyle dedi... Sanki bunlar artık hurdaymış gibi, ama turistlerin hoşuna gidiyor, artık Sovyet simgeleri onlar için moda. Alınıp satılan mal. Bağırdım... Polisi çağırdım... "Bakın! Bakın... Aaaa..." diye bağırdım. Polis de söyleneni doğruladı: "Totalitarizm çağının eşyaları... Biz narkotik ve pornografiye bakıyoruz..." On dolara parti kimliği pornografi sayılmaz mı? Şan madalyası... Ya da bu; Lenin portreli kızıl bayrak, dolarla satıyorlar? Sanki bir tür sahnenin ortasındaydık. Bizimle bir oyun oynuyorlardı. Başka bir yere gelmiştik. Durup ağladım.

*Sözleri A. Surkov'a, bestesi K. Listov'a ait "Sığınakta" adlı Moskova şarkısı

Yanımızda İtalyanlar asker paltolarını ve kızıl yıldızlı şapkaları deniyordu. "Karaşo! Karaşo!" Rus işi...

Mozoleye ilk kez annemle gitmiştim. Yağmur yağıyordu, soğuktu, sonbahar yağmuru vardı. Altı saat kuyrukta beklemiştik. Basamaklar... Karanlık... Çelenkler... Fısıltı: "Girin. Bir şeye dokunmayın." Gözyaşlarından hiçbir şey göremiyordum. Ama Lenin... O bana ışık saçıyor gibi geldi... Küçüktüm, anneme söz verdim: "Anne, ben asla ölmeyeceğim." "Neden böyle düşünüyorsun?" diye sordu annem. "Herkes ölüyor. Lenin bile öldü." Lenin bile... Bütün bunlardan nasıl bahsedeceğimi hiç bilmiyorum, ama bunu yapmak zorundayım... İstiyorum. Bütün bunları biriyle konuşmak isterim, ama kiminle konuşacağımı bilmiyorum. Ne hakkında konuşacağımı? Ne kadar baş döndürücü bir mutluluk içinde olduğumuz hakkında! Şimdi bundan kesin olarak eminim. Yoksul ve naif büyüdük, ama bunu hiç düşünmedik ve kimseyi kıskanmadık. Okula ucuz kalemliklerle ve kırk kapiklik kalemlerle giderdik. Yazın keten terlikler giyerdik, onları diş fırçasıyla temizlerdik, tertemiz olurdu! Kışın lastik botlar giyerdik, soğuk tabanlarımızı yakardı. Neşeliydik! Yarının bugünden daha iyi olacağına inanırdık, yarından sonrası yarından da güzel olacaktı. Geleceğimiz vardı. Geçmişimiz de. Her şeyimiz vardı!

Severdik, sınırsızca severdik Vatan'ı, çok ama çok! İlk Sovyet otomobili – yaşasın! Okuma yazma bilmeyen işçi paslanmaz Sovyet çeliğinin sırrını buldu – zafer! Bu sırrı çoktandır bütün dünya biliyormuş meğer, sonradan öğrendik. O zamanlar: Kutbu uçakla ilk geçen biz olacağız, kuzey ışıklarını yönetmeyi öğreneceği... Dev nehirleri tersine çevireceğiz... Sonsuz çöllerde tarım yapacağız... İnanç! İnanç! İnanç! Akıldan yüce olan bir şey. Saat alarmı yerine milli marş sesleriyle uyanıyordum: "Özgür insanların yıkılmaz birliği / Sonsuza dek birleşti Büyük Rusya..."* Okulda çok söylemiştik... Hatırlıyorum şarkılarımı-

*Sözleri S. Mihalkov ile El-Registan'a, bestesi A. Aleksandrov'a ait olan, SSCB'nin 1944-1990 dönemindeki ulusal marşı.

zı... (*Söylüyor.*) "Babalar özgürlük ve mutluluk hayal ederdi / Bunun için çarpıştılar çok kez. / Savaşla yarattı Lenin ve Stalin / Yurdumuzu bizim için..."* Evdeydik, hatırlıyorum da... Beni Piyonerliğe kabul ettiklerinin ertesi günü, sabahleyin marş çaldı, yataktan fırladım ve marş bitinceye dek ayakta durdum yatağın üzerinde. Piyoner yemini: "Ben... saflara katılırken... yoldaşlarımın karşısında... saygıyla söz veriyorum: Vatan'ımı coşkuyla seveceğim..." Evde bayram vardı, benim onuruma börekler yapılmıştı. Kızıl kravatımdan asla ayrılmazdım, her sabah tek bir kırışıklık olmasın diye onu siler ve ütülerdim. Hatta enstitüde bile eşarbımı Piyoner düğümüyle bağlardım. Komsomol kimliğim... şimdi bile bende... Hemen Komsomol'a katılabilmek için bir yıl fazladan eklemiştim yaşıma. Sokağı severdim, orada hep radyo yayını vardı... Radyo hayatımız demekti, her şeydi. Pencereyi açarsın, içeri müzik dolar ve öyle bir müziktir ki kalkar rap rap yürürsün evde. Askerde sıraya girmişsin gibi... Belki de o bir hapishaneydi, ama içim daha sıcaktı bu hapiste. Öyle alışmışım... Hatta bugün bile kuyrukta yan yana dururuz, yüz yüze, birlikteymiş gibi. Fark ettiniz mi? (*Ve yine sessizce şarkı söylüyor.*) "Stalin savaş onurumuz / Stalin gençliğimizin göğü / Şarkılarla, mücadeleyle ve zaferle / Halkımız Stalin'i izliyor..."**

Ve, evet! Evet! Evet! En büyük hayal, ölmek! Kendini feda etmek. Vermek. Komsomol yemini: "Gerektiğinde hayatımı halkıma vermeye hazırım." Ve bunlar sözden ibaret değildi, gerçekten böyle yetişmiştik. Eğer sokakta askerler yürüyorsa, herkes dururdu... Zaferden sonra asker sıra dışı bir insan haline gelmişti... Partiye katılırken, şu açıklamayı yazdım: "Programı ve Tüzüğü öğrendim ve kabul ediyorum. Vatan için bütün gücümle çabalamaya hazırım, eğer gerekirse hayatımı da veririm." (*Dikkatle bana bakıyor.*) Benim hakkımda ne düşünüyorsunuz? Budala kadın, değil mi? Çocukça... Bazı tanıdıkla-

*Sözleri S. Mihalkov'a, bestesi A. Lepin'e ait "Genç Piyonerler Şarkısı".
**Sözleri A. Surkov'a, bestesi M. Blanter'e ait "Stalin Şarkısı".

rım... Onlar açık açık gülüyorlar: duygusal sosyalizm, kâğıttan idealler... Onlara böyle görünüyorum. Budala! Aptal! İnsan ruhunun mühendisisiniz siz. Beni teselli etmek ister misiniz? Bizde yazar, yazardan çok daha fazlasıdır. Öğretmen. Ruhani lider. Eskidendi bu, artık böyle değil. Kiliselerde birçok insan var ayine katılan. İnananlar çok az, acı çekenler çoğunlukta. Benim gibi... travmalılar... Ben dogmalara göre inanmıyorum, kalben inanıyorum. Dua bilmiyorum, ama dua ediyorum... Bizim papaz eski bir subay, hep ordu hakkında, atom bombası hakkında vaazlar veriyor. Rusya'nın düşmanları ve Mason komploları. Bense başka sözler istiyorum, bambaşka sözler... Bunları değil. Ama çevremde bunlar var sadece... Bir sürü nefret... Ruhumu dinlendirebileceğim bir yer yok. Televizyonu açıyorum, orada da aynı... Sadece lanetler... Eski olan her şeyi reddediyorlar. Lanet ediyorlar. En sevdiğim yönetmen Mark Zaharov,* artık onu da sevmiyorum ve ona eskisi gibi inanmıyorum... Televizyonda gösterdiler, parti kimliğini yaktı... Herkesin önünde. Bu bir tiyatro değil! Bu hayat! Benim hayatım. Nasıl yapabilirsin bunu ona? Benim hayatıma... Böyle şovlara gerek yok... (*Ağlıyor.*)

Yetişemiyorum... Yetişemeyenlerdenim ben... Sosyalizme uçarak giden trenden, hızla kapitalizme giden trene atlıyor herkes. Ben geç kalıyorum... *Sovok*lara gülüyorlar: Hem aptal hem saf. Bana da gülüyorlar... "Kızıllar" artık vahşi, "Beyazlar" ise şövalye. Aklım ve yüreğim fizyolojik olarak karşı buna. Kabul edemiyorum. Yapamıyorum, yapamam... Gorbaçov'u eleştirsem de iyi karşıladım... O... şimdi anlaşılıyor ki, o da bizim gibi hayalperestmiş. Düş görüyormuş. Böyle denebilir. Ama hazır değildim Yeltsin'e... Gaydar'ın reformlarına. Bir günde paralar uçup gitti. Paralar... ve hayatımız... Bir anda değersizleşti. Aydınlık gelecek yerine şöyle demeye başladık: Zenginleşin, parayı sevin... Secde edin bu hayvana! Bütün halk hazır

*Mark Zaharov (1933): SSCB Devlet Nişanı sahibi ünlü tiyatro ve sinema yönetmeni, senarist, pedagog.

değildi buna. Kimse kapitalizmi hayal etmiyordu, kendi adıma kesin olarak söyleyeyim, bu değildi hayal ettiğim... Ben sosyalizmi sevdim. Brejnev yıllarında... Vejetaryen yıllarda... Yamyam yılları görmedim ben. Pahmutova'nın şarkılarını söyledik: "Uçağın kanadı altında tayganın yeşil denizi bir şeyler söylüyor..."* Güçlü dostluklar kurup "mavi şehirler"** inşa etmeye hazırlanmıştım. Hayal etmeye! "Şehir olacak biliyorum..." "Burada olacak bahçe gibi şehir..."*** Mayakovski'yi sevdim. Yurtsever şiirler, şarkılar. O zamanlar bu çok önemliydi. Bizim için çok anlamlıydı. Kimse inandıramaz beni hayatın sırf lezzetli yemek yiyip uyumak için olduğuna. Bir yerden aldığını başka bir yerde üç kapik fazlasına satan kahraman oluyor. Bize şimdi bunu dayatıyorlar. Anlaşılıyor ki hayatını başkasına feda edenler aptalmış. Yüksek idealler uğruna feda edenler. Hayır! Hayır! Dün bir dükkânda kasanın yanındaydım... Önümdeki yaşlı kadın cüzdanındaki kapikleri sayıyor, tekrar sayıyor ve sonunda alıyor, yüz gram en ucuz salamdan... "Köpek"**** salamından alıyor... ve iki yumurta. Onu tanıyorum... Hayatı boyunca öğretmenlik yapmıştı...

Bu yeni hayatta mutlu olamam! Bu hayatta iyi olmayacağım, asla iyi olmayacağım tek başıma. Yapayalnız. Ama hayat itiyor, itiyor beni bu çamura. Toprağa. Çocuklarım artık bu yasalara göre yaşayacak. Onlara lazım değilim, gülüncüm ben. Bütün hayatım... Geçenlerde evrakları karıştırdım ve gençlik günlüğümü buldum: ilk aşkım, ilk öpüşmem ve Stalin'i nasıl sevdiğimi, onu görmek için ölmeye hazır olduğumu anlattığım sayfalar. Bir delinin hatıraları... Atmak istedim; yapamadım. Sakladım. Korktum: Kimsenin gözüne ilişmesin istedim. Alay

*Sözleri S. Grebennikov ve N. Dobronravov'a, bestesi A. Pahmutova'ya ait "Önemli Olan, Çocuklar, Yüreğin Yaşlanmaması" adlı şarkı.

**1960'larda popüler olmuş aynı isimli şarkıda sözü edilen, geleceğin rüya şehirleri.

***Mayakovski'nin 1929 yılında yazdığı "Kuznetsk İnşaatı ve Kuznetsk İnsanları Hakkında Hrenov'un Hikâyesi" şiiri.

**** İnsanın yiyemeyeceği kadar kötü olan gıdalar için böyle deniyordu.

edecek, gülecekler. Kimseye göstermedim... (*Susuyor.*) Birçok şey hatırlıyorum, sağduyuyla açıklanamayacak şeyler. Nadir bir örneğim, değil mi! Her psikoterapistin hoşuna giderdi... Haksız mıyım!? İşinize yarıyorum değil mi?.. (*Hem ağlıyor, hem gülüyor.*)

Bir sorun... Sormanız lazım, nasıl böyle şeyler yan yana var olabildi: Bir yandan bizim mutluluğumuz, bir yandan da geceleri gelip birilerini almaları, götürmeleri? Kimi kayboldu, kimi kapının ardında hıçkırdı. Bunu nedense hatırlamıyorum. Hatırlamıyorum! Bahar vakti leylak nasıl kokardı, topluca nasıl gezilirdi, ahşap, güneşle ısınmış kaldırımlar nasıldı onu hatırlıyorum. Güneşin kokusunu hatırlıyorum. Jimnastikçilerin göz kamaştıran geçit törenlerini ve Kızıl Meydan'daki jimnastikçilerin vücutları kullanılarak yazılmış, rengârenk çiçekli isimleri hatırlıyorum: Lenin – Stalin. Anneme de sormuştum bu soruyu...

Beriya hakkında ne hatırlıyoruz? Lubyanka hakkında? Annem pek konuşmazdı... Bir keresinde yazın, tatilden sonra babamla Kırım'dan dönüşlerini hatırlamıştı. Ukrayna'ya gitmişlerdi. Otuzlu yıllardı... Kolektifleştirme... Ukrayna'da büyük bir açlık vardı, Ukraynaca, holodomor.* Milyonlarca insan öldü... Köydeki herkes ölüyordu... Gömecek kimse yoktu... Ukraynalılar kolhozlara gitmek istemedikleri için öldürüldü. Aç bırakılarak öldürüldüler. Şimdi bunu biliyorum... Bir zamanlar onların kendi Zaporojnaya Seç'leri** vardı, halk özgürlüğü hatırlıyordu... Orada öyle bir toprak var ki kazık çaksan ağaç olur. Ama onlar öldüler... Hayvanlar gibi öldürüldüler. Her şeyi aldılar onlardan, evlerin kubbelerine kadar. Toplama kampındaki gibi çevirdi askerler çevrelerini. Şimdi biliyorum...

*Holodomor: Açlıktan ölüm. 1932-1933 yıllarında özellikle Ukrayna'da milyonlarca kişinin ölümüne neden olan açlık. Kolektifleşmeye karşı çıkan Ukrayna köylüsü, aç bırakılarak cezalandırılmıştır.

**16-18. yüzyıllarda Kazakların Dinyeper civarında kurdukları askeri ve idari yapılanmalar. Katılmak için özgür bir birey olmak, Kazakça konuşmak gibi koşullar isteniyordu.

İşyerinde Ukraynalı bir arkadaşım var, ninesinden duymuş... Onların köyünde annesi bir çocuğu baltayla kesmiş, pişirip diğerlerini beslemek için. Kendi çocuğunu... Bunların hepsi olmuş... Çocukları avludan çıkarmaya korkarlarmış. Kedi köpek gibi avlarlarmış çocukları. Bahçeyi kazıp solucan yemişler. Becerebilen şehre, trenlere gidiyormuş. Birisi onlara bir parça ekmek atsın diye bekliyorlarmış. Askerler çizmeleriyle kovarmış onları, dipçiklerle vururlarmış... Tren durmadan geçer, var gücüyle geçermiş. Kondüktörler pencereleri kapatmış, storları "indirmiş" olurmuş. Kimse kimseye bir şey sormazmış. Önceleri Moskova'ya gelirlerdi. Şarap, meyve getirirlerdi, güneş yanıklarıyla gururlanır ve denizi hatırlarlardı. (*Susuyor.*) Stalin'i seviyordum... Uzun süre sevdim onu. Hatta onun hakkında onun ufak tefek, kızıl saçlı, çolak biri olduğunu yazdıkları zaman bile sevdim. Kendi karısını öldürmüş. Aşağıladılar. Mozoleden attılar. Yine de sevdim onu.

Uzun süre Stalin kızı oldum. Çok uzun süre. Çok... Evet, bu oldu! Benim başımdan geçti... Bizim başımızdan... O yaşam olmayınca ellerim boş kalacak. Hiçbir şeyim olmayacak... Yoksul olacağım! Komşumla, Vanya Amca'yla gurur duymuştum – kahramandı! İki ayağını da kaybetmiş döndü savaştan. Avluda el yapımı tahta bir tekerlekli sandalyeyle gezerdi. Bana "Margaritacığım" derdi, herkesin çizme ve botlarını onarırdı. Sarhoşken şarkı söylerdi: "Sevgili kardeşlerim... / Kahramanca savaştım..." Stalin'in ölümünden birkaç gün sonra yanına gittim: "Eee Margarita, geberdi gitti şu..." Şu dediği, benim Stalin'im! Botlarımı kaptım: "Nasıl cüret edersiniz? Siz kahramansınız! Madalyanız var." İki gün düşünüp karar verdim: Ben Piyoner'im, yani, NKVD'ye gidip Vanya Amca'yı anlatmam lazım. Dilekçe vermeliyim. Bu kesinlikle ciddi... Evet! Pavlik Morozov* gibi... Babamı da ihbar edebilirdim... annemi de...

*Kolektifleştirme dönemi sırasında sahte belge düzenleyen babasını ihbar eden, bu ihbarı sonucunda babası idam edilen ve sonrasında akrabaları tarafından intikam için öldürülünce bir Sovyet kahramanına, Sovyet mitolojisinin kahramanına dönüşen genç köylü.

Yapabilirdim... Evet! Hazırdım buna! Okuldan döndüm, Vanya Amca sarhoş bir halde kapıda yuvarlanıp duruyor. Tekerlekli sandalyesinden düşmüş, kalkamıyor. Üzüldüm ona.

Bu da benim... Kulağımı hoparlöre verip oturuyorum, haberlerde saat saat yoldaş Stalin'in sağlığının nasıl verildiğini dinliyorum. Ve ağlıyorum. Bütün kalbimle. Bunlar oldu! Oldu! Stalin dönemi de yaşandı... Ve biz de Stalin halkıydık... Annem soylu bir ailedendi. Devrimden birkaç ay öncesinde bir subayla evlenmişti, sonra adam Beyaz Ordu'ya katılmış. Odessa'da ayrılmışlar; adam Denikin'in birliklerinden kalanlarla göçmüş ama annem felç olan annesini bırakamamış. Bir Beyaz Ordulunun karısı olduğu için Çeka* almış annemi. Davaya bakan savcı anneme âşık olmuş. Bir şekilde kurtarmış onu... Ama kendisiyle evlenmeye zorlamış. İşten sonra eve sarhoş döner ve başına tabancasını vurarak dövermiş onu. Sonra bir yerlere kaybolmuş. Ve işte annem... Güzel kadın... Müziğe düşkün, birkaç dil bilen annem kendini bildi bileli Stalin'i severdi. Bir şeyden hoşnutsuz olursa babamı tehdit edermiş: "Bölge komitesine gider senin nasıl bir komünist olduğunu anlatırım," dermiş. Babam da... babam devrime katılmış... 37 yılında tutuklanmış... Ama kısa sürede serbest kalmış, çünkü onu şahsen tanıyan ünlü Bolşeviklerden biri onun için ricada bulunmuş. Garanti vermiş. Ama babamı partiye almadılar tekrar. Bu atlatamadığı bir darbe oldu. Hapiste dişlerini kırmışlar, kafasını yarmışlar. Yine de babam değişmedi, komünist kaldı. Bana açıklayın bunu... Bunlar aptal diye mi düşünüyorsunuz? Naiflik? Hayır, bunlar zeki ve eğitimli insanlardı. Annem Shakespeare ve Goethe'yi asıl dilinden okurdu, babam da Timiryazev Akademisi'ni bitirmişti. Blok... Mayakovski... İnessa Armand? Benim idollerimdi... İdeallerimdi... Onlarla büyüdüm... (*Düşünceye dalıyor.*)

Bir ara uçuş kulübünde uçmayı öğrenmiştim. Nelerle uçar-

*Sovyet devlerinin ilk güvenlik teşkilatı. Çeka üyelerine Çekist deniyordu.

dık, şimdi şaşarsınız: Nasıl hayatta kalmışız!? Planör bile değil, el yapımı şeyler, üzerine bez gerilmiş kalaslar. İdaresi de kol ve pedalla. Ama uçtuğun zaman, kuşları görüyorsun, yüksekler-den toprağı görüyorsun. Kanatları hissediyorsun! Gök değiş-tiriyor insanı... Yükseklik değiştiriyor... Anlıyor musunuz ne demek istediğimi? Ben o hayatımızdan bahsediyorum... Ken-dime üzülmüyorum, sevdiğimiz her şeye üzülüyorum...

Her şeyi dürüstçe hatırladım... Hatta bilmiyorum... neden-se şimdi utanıyorum bütün bunları birine anlatmaktan...

Gagarin uçtu... İnsanlar sokaklara çıktı, güldüler, kucak-laştılar, ağladılar. Birbirini tanımayan insanlar. Tulumlu işçiler fırladı fabrikalarından, beyaz önlüklü tıpçılar, gökyüzüne hay-kırdılar: "Biz ilk olduk! Bizden biri var uzayda!" Unutulmaz bir şey bu! Bu coşku verici bir şeydi, çok şaşırtmıştı. Şu şarkıyı ne zaman dinlesem kıpır kıpır olur içim: "Fırlatma üssünün gümbürtüsü değil rüyalarımızda gördüğümüz / Buzulların ma-viliği değil / Bizim rüyalarda gördüğümüz, evimizin önündeki otlar / Yeşil, yemyeşil otlar..."* Küba devrimi... Genç Castro... Haykırmıştım: "Anne! Baba! Kazandılar! Viva Küba!" (*Şar-kı söylüyor.*) "Küba, aşkım benim! / Al renkli şafağın adaları / Şarkımız uçuyor gezegenin üstünde çınlayarak / Küba, aş-kım benim!"** Okulumuza İspanya savaşının gazileri gelirdi... Birlikte "Granada" şarkısını söylerdik: "Çıktım kulübemden, gittim savaşa / Granada'da toprağı köylülere vermeye..."*** Ma-samın üstünde Dolores İbarruri'nin**** fotoğrafı asılıydı. Evet... Granada'yı hayal ettik... sonra Küba'yı... Birkaç on yıl sonra aynı şekilde başka çocuklar da Afganistan'ı sayıklıyordu. Bizi kandırmak kolaydı. Ama ne fark eder... Ne fark eder! Bunu

*Sözleri A.Poperechniy'e, bestesi V. Migulya'ya ait "Evin Önündeki Otlar" adlı şarkı.

**Sözleri S. Grebennikov ve N. Dobronravov'a, bestesi A. Pahmutova'ya ait "Küba, Aşkım Benim" adlı şarkı.

***Sözleri M. Svetlov'a, bestesi V. Berkovski'ye ait "Grenada" adlı şarkı.

**** İspanya İç Savaşı'nın Bask kökenli Cumhuriyetçi kahramanı komünist politikacı.

unutmayacağım! Bütün onuncu sınıfın bakir topraklara nasıl gittiğini unutmayacağım. Sıralar halinde gidiyorlardı, sırt çantalarıyla ve bayrak sallayarak. Bazılarının sırtında gitarlar vardı. "İşte bunlar kahramanlar!" diye düşünüyordum. Birçoğu sonra hasta döndü: Bakir toprağa gitmemişler, taygada bir yerde demiryolu yapmışlar, rayları kemerlerle sırtlarında taşımışlar buzlu suda. Yeterli teknoloji yokmuş... Çamurlu patates yemişler, hepsi iskorbüte yakalanmış. Ama bu çocuklar vardı! Onlara coşkuyla yolcu eden bir de kız vardı. Bendim o! Anılarım... Onları kimseye vermem; ne komünistlere, ne demokratlara, ne brokerlara. Onlar benim! Sadece benim! Her şeysiz yapabilirim: Bana çok para lazım değil, pahalı yiyecekler ve moda giysiler de... Gösterişli arabalar da... Kendi Jiguli'mizle* bütün Sovyet ülkesini dolaştık: Karelya'yı gördüm... Sevan gölünü... Pamir'i. Bütün bunlar benim vatanımdı. Benim vatanım SSCB. Birçok şey olmadan yaşayabilirim. Sadece yaşananlar olmadan yaşayamam. (*Uzun süre susuyor. Öyle uzun sürüyor ki sesleniyorum ona.*)

Korkmayın... Her şey normal... artık normal... Şimdilik evde oturuyorum... Kedi seviyorum, eldiven örüyorum. Örgü gibi böyle basit eylemler, çok yardımcı oluyor... Ne engel oldu? Sonuna kadar gitmedim... Hayır... Doktor olarak her şeyi öngörebiliyordum... Bütün küçük ayrıntıları... Ölüm çirkin bir şey, güzel değil. Kendilerini asanları gördüm... Son anlarında bir orgazm yaşarlar ya da işerler, sıçarlar. Gazdan insan masmavi olur... Morarır... Bir kadın için bunun düşüncesi bile korkunçtur. Güzel ölüm diye bir yanılsamam olmadı asla. Ama... Bir şey seni savuruyor, çekiyor, irkilmeye zorluyor. Çaresiz bir çırpınıştasın... nefes ve ritim var... Ve boğulma var... Orada kendini tutmak zorlaşıyor artık. Acil durum frenini çek! Dur! Ben bir şekilde direndim. Çamaşır ipini fırlatıp attım. Sokağa koştum. Yağmurda sırılsıklam oldum, bütün bunların ardın-

*Lada arabaların halk arasındaki adı.

dan yağmurda ıslanmak ne mutluluk! Ne hoş! (*Susuyor.*) Uzun süre konuşmadım... Sekiz ay depresyonla yattım. Yürümeyi unuttum. Sonunda kalktım. Yürümeyi yeniden öğrendim. Ben varım... Yeniden kararlıyım... Ama kötü olmuştum... İğneyle patlatılmış bir balon gibi... Neler anlatıyorum ben? Yeter! Lütfen, yeter... (*Oturup ağlıyor.*) Yeter...

Doksan yılı... Minsk'teki üç odalı dairemizde on beş kişi yaşardı, bir de kundakta bebek vardı. Önce Bakü'den kocamın akrabaları geldi; ailesiyle birlikte kız kardeşi ve kuzenleri. Misafirliğe gelmediler, beraberlerinde "savaş" sözcüğünü de getirdiler. Çığlıkla girdiler eve, şişmiş gözlerle... Bir sonbahar ya da kış vaktiydi... Hava soğuktu artık. Evet, sonbaharda gelmişlerdi, kışın daha da çoğalmıştık. Tacikistan'dan geldiler kışın. Duşanbe şehrinden kız kardeşim, ailesi, kocasının anne ve babasıyla geldi. Tam da böyle oldu... Yani... Her yerde uyuyorlardı, hatta yazın balkonda uyuyorlardı. Ve... konuşmuyor, bağırıyorlardı... Onlar kaçarken, savaş da peşlerindeydi. Enselerindeydi. Ama onlar... hepsi, benim gibi, Sovyet... kesinlikle Sovyet. Yüzde yüz! Bununla gurur duyuyorlardı. Ve birden, hiçbir şey kalmadı bundan. Hiç! Sabahleyin uyandılar, pencereden baktılar, artık başka bayrak altındaydılar. Başka ülkede. Artık yabancılardı.

Ben dinledim. Dinledim. Onlar konuştu...

"...Yani nasıl zamanlardı! Gorbaçov geldi... Ve birdenbire pencerelerin altında kurşunlar. Tanrım! Başkentte... Duşanbe'de... Herkes televizyonun başına geçmiş son haberleri izlemeye korkuyordu. Bizim fabrikada kadınlar da çalışıyordu, daha çok Ruslar. Sordum onlara: 'Kızlar, ne olacak?' diye. 'Savaş başlıyor, artık Rusları kesecekler.' Birkaç gün sonra bir dükkân gündüz vakti yağmalandı... Bir başkası..."

"...İlk aylarda ağlıyordum, sonra bıraktım. Gözyaşları çabuk bitiyor. En çok erkeklerden korkuyordum, tanıdık ve tanımadıklardan. Seni alıp bir eve, bir arabaya sürükleyebilirler... 'Gözelim! Kiz, hadi düzüşelim...' Komşu kızının ırzına geçtiler

sınıf arkadaşları. Tanıdığımız Tacik çocuklar. Kızın annesi, çocuklardan birinin evine tek başına gitmiş. 'Neden buraya geldin?' diye bağırmışlar ona. 'Defol git Rusya'nıza. Yakında siz Ruslardan, hiçbiriniz kalmayacak burada. Yalnızca donunuzla kaçacaksınız.'"

"...Neden oraya gitmiştik? Komsomol'un talimatıyla. Nurek hidroelektrik santralini, alüminyum fabrikasını inşa ettik... Tacik dili öğrendim: Çayhana, piala, arık, arça, çinara... 'Şuravi' derlerdi bize. Rus kardeşler."

"...Pembe dağları görüyorum rüyamda, bademler çiçek açıyor. Gözyaşları içinde uyanıyorum..."

"...Bakü'de... dokuz katlı bir binada yaşıyorduk. Sabahleyin Ermeni ailelerini getirdiler avluya... Herkes etraflarına toplandı ve ne kadar insan varsa yanlarına gitti, her birine bir şekilde vurdu. Küçücük çocuk... Beş yaşında... Gidip kum küreğiyle vurdu. Yaşlı bir Azerbaycanlı kadın onun başını okşadı..."

"...Dostlarımız, onlar da Azerbaycanlıydı, ama bizi bodrumlarında sakladılar. Çöpleri, sandıkları yığdılar önümüze. Geceleyin yemek getirdiler..."

"...Sabahleyin işe gidiyordum, sokaklarda cesetler vardı. Yuvarlanmışlar ya da duvarda oturuyorlar, canlı gibi oturuyorlar. Kiminin üstü *dastarhan*la (Rusçası örtüyle) örtülmüş, kiminin yok. Bulamamışlar. Çoğu çıplak yatıyor... erkekler, kadınlar... Oturanları soyamamışlar, çünkü kaskatı kesilmişlerdi..."

"...Önceleri Taciklerin çocuk gibi olduğunu, kimseyi incitmeyeceklerini sanırdım. Yarım yıl geçmeden, hatta belki daha da az zaman sonra, Duşanbe tanınacak halde değildi, insanlar tanınacak halde değildi. Morglar tıka basa doluydu. Sabahleyin asfaltta, üzerinden basılıp geçilmediyse o zamana kadar, donmuş kan gölüne basıyordun... Jel gibi..."

"...Günlerce evimizin yanından pankartlarla geçtiler: 'Ermenilere ölüm! Ölüm!' Erkek ve kadınlar. Yaşlı ve gençler. Çıldırmış bir kalabalık, bir tane insan yüzü yok. Gazeteler ilanlarla doluydu: 'Bakü'deki üç odalı dairemi Rusya'nın herhangi bir

şehrindeki herhangi bir evle değiştireceğim...' Evimizi üç yüz dolara sattık. Buzdolabı gibi. Bu paraya satmasaydık, ölmüş olabilirdik..."

"...Eve karşılık olarak, Çin malı bir kaban almıştım, kocam da sıcak bot. Mobilya, kap kacak... halılar... hepsi kaldı..."

"...Işıksız ve gazsız yaşıyorduk... Susuz... Pazarda fiyatlar korkunçtu. Evimizin yanında bir büfe açıldı. Orada çiçek ve çelenk satıyorlardı. Sadece çiçek ve çelenk..."

"...Geceleyin komşu binanın duvarına birisi boyayla şunu yazmış: 'Kork, Rus domuzu! Tankçıların sana yardım edemez.' Yönetici pozisyonundaki Rusları işten çıkardılar... Köşe başlarından ateş ediliyordu... Şehir hızla kışlak gibi çamur içinde kaldı. Yabancı bir şehir oldu. Sovyetlikten çıktı..."

"...Her şey için öldürdüler... Orada doğmadığın için, o dili konuşamadığın için. Makineli tüfekli biri hoşlanmadı diye... Ondan önce nasıl yaşıyorduk? Bayramlarda ilk kadeh 'dostluk için' kaldırılırdı, 'es kes sirum em' (Ermenice, seni seviyorum) denirdi. 'Men seni sevirem' (Azerbaycanca, seni seviyorum). Beraber yaşardık."

"...Sıradan insanlar... Tanıdığımız Tacikler oğullarını kilitlediler, evden çıkarmadılar, öğrenmesinler diye... Kimse onları birini öldürmeye zorlamasın diye."

"...Gidiyoruz... Trene bindik artık, artık tekerleklerden buhar çıktı. Son dakikalar. Birisi tekerleklere makineli tüfekle ateş açtı. Askerler yan yana dizilerek bize koridor yaptılar, bizi korudular. Eğer askerler olmasaydı, vagonlara kadar bile sağ koşamazdık. Şimdi televizyona bakıp da savaş gördüğüm zaman, hemen hissediyorum... O kokuyu... Yanmış insan eti kokusunu... Mide bulandırıcı... şekerleme kokusu..."

Yarım yıl sonra kocam ilk enfarktüsünü geçirdi... Yarım yıl daha sonra da ikincisini... Kız kardeşi felç olmuştu. Hep bu yüzden... Aklımı kaçırdım... Aklını kaçıranların saçlarını gördünüz mü? Diken gibi dimdik olur. Önce saçlar delirir... Kim dayanabilir bunlara? Küçük Karina... Gündüzleri normal bir

çocuk, ama dışarıda hava karardı mı, titremeye başlar. Bağırır: "Anne, gitme! Uyursam, babamla sizi öldürecekler!" Sabahleyin işe giderken beni arabayla ezip öldürsünler diye dua ederdim. Asla kiliseye gitmezdim, ama artık orada saatlerce dizlerimin üstünde duruyordum: "Kutsal Meryem Ana! Beni duyuyor musun?" Uyumayı bırakmıştım, yemek yiyemiyordum. Siyasetçi değilim, siyasetten anlamam. Sadece korkunçtu. Bana hâlâ ne sormak istiyorsunuz? Her şeyi anlattım... Her şeyi!!

YALNIZ BİR KIZIL MAREŞAL VE UNUTULMUŞ DEVRİMİN ÜÇ GÜNÜNE DAİR

Sergey Fedoroviç Ahromeyev (1923-1991)
SSCB Mareşali, SSCB kahramanı (1982). SSCB Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı (1984-1988). Lenin Ödülü (1980). SSCB Cumhurbaşkanlığı Askeri Danışmanı (1990-1991)

Kızıl Meydan'da yapılan görüşmelerden (Aralık 91)

– Ben öğrenciydim...

Her şey çok hızlı oldu... Üç gün içinde devrim sona erdi... Televizyondaki haber özetlerinde bildirdiler: GKÇP üyeleri tutuklandı... İçişleri Bakanı Pugo tabancayla intihar etti, Mareşal Ahromeyev kendini astı... Bu konu ailemizde uzun süre tartışıldı. Hatırlıyorum, babam şöyle demişti: "Bunlar savaş suçu. Onların Alman generaller Speyer ile Hess'in kaderini paylaşması gerekiyordu." Herkes bir Nürnberg bekliyordu...

Biz gençtik... Devrim! İnsanlar tanklara karşı sokaklara çıkınca ülkemle gurur duymaya başlamıştım. O zamana kadar Vilnius, Riga, Tiflis'teki olaylar vardı. Vilnius'ta Litvanyalılar kendi televizyon merkezlerini savunmuş, hepimize bütün bunları göstermişlerdi, biz neydik, öküz müydük? Daha önceden çıkmayan insanlar sokağa çıktı; mutfakta oturan ve gevezelik

eden insanlar. Onlar dışarı çıktı... Kız arkadaşımla şemsiyemizi aldık yanımıza, hem yağmur için, hem de mücadele etmek için. (*Gülüyor.*) Tankın üzerinde durduğu zaman Yeltsin'le gurur duydum, anladım ki bu benim başkanım! Benim! Gerçek! Orada bir sürü genç vardı. Öğrenciler vardı. Hepimiz Korotiç'in *Ogonyok*'uyla yetişmiştik, "altmışlıların" temelinde. Savaş ortamı... Megafonla birisi bağırıyor, yalvarıyordu bir erkek sesi: "Kızlar, gidin. Ateş açılacak ve çok ceset olacak." Yanımdaki genç adam gebe karısını eve gönderdi, kadın ağladı: "Sen neden kalıyorsun?" "Öyle gerekiyor."

Çok önemli bir şeyi atladım... O günün nasıl başladığını... Sabahleyin annemin yüksek sesle ağlamasıyla uyandık. Hıçkırıyordu. Annem babama soruyordu: "Bu olağanüstü durum nedir? Ne diyorsun, ne yaptılar Gorbaçov'a?" Ninem de bir televizyona, bir mutfaktaki radyoya koşuyordu: "Kimseyi tutuklamadılar mı? Kurşuna dizmediler mi?" Ninem yirmi iki yılında doğmuştu, hayatı boyunca ateş edilmiş ve birileri kurşuna dizilmişti. Tutuklanmıştı. Böyle geçmişti hayatı... Ninem öldüğü zaman, annem bir aile sırrını açtı. Perdeyi kaldırdı... O storları... Elli altı yılında, ninemle anneme kamptan babamı geri göndermişlerdi, yani bir kemik çuvalını. Kazakistan'dan. Yanında muhafızlarla gelmişti, o kadar hastaydı. Ve onlar kimseye söyleyememişti bunun babam olduğunu... Bunun bir koca olduğunu... Korkmuşlardı... Kimse değil demişlerdi, uzak bir akraba. Birkaç ay onlarla yaşamıştı, sonra onu hastaneye yerleştirmişlerdi. Orada kendini asmıştı. Benim... Benim artık bir şekilde bununla yaşamam lazımdı, bu bilgiyle. Bunu anlamam lazım... (*Tekrar ediyor.*) Bir şekilde bununla yaşamak... Her şeyden çok ninem yeni bir Stalin ve savaştan korkuyordu, hayatı boyunca tutuklanmayı ve açlığı beklemişti. Pencerede kutularla soğan yetiştirirdi, büyük tencerelere lahana turşusu kurardı. Şeker ve yağ stoklardı. Hol çeşit çeşit hububat doluydu. Yulaf vardı. Hep bana "Sen sus! Sus!" derdi. Okulda sus... Üniversitede... Böyle insanların arasında büyüdüm. Sovyet

iktidarını sevmemiz zordu. Hepimiz Yeltsin'in tarafındaydık! Kız arkadaşımı annesi evden bırakmamıştı: "Cesedimi çiğnersin! Nasıl anlamıyorsun her şeyin geri geldiğini?" Patrica Lumumba Halkların Dostluğu Üniversitesi'nde okuduk. Orada dünyanın dört bir yanından öğrenciler vardı, büyük kısmı SSCB'nin balalayka ve atom bombası ülkesi olduğu fikriyle gelmişti. Gücenmiştik. Başka bir ülkede yaşamak istiyorduk...

– Fabrikada metal işçisi olarak çalışıyordum...

Darbeden Voronej bölgesinde haberim oldu... Teyzemin yanında misafirdim. Rusya'nın büyüklüğüyle ilgili bütün bu yırtınmalar tam bir saçmalık. Şarlatan yurtseverler! Aptal kutusunun önünde yaşıyorlar. Moskova'dan elli kilometre uzağa gitseler... İnsanların nasıl yaşadığına, evlerine baksalar. Sarhoş kutlamalarına... Köyde erkek kalmadı neredeyse. Öldüler. Beyinleri büyükbaş hayvanlar kadar; ölümüne içiyorlar. Yere yığılana dek. Yanıcı her şeyi içiyorlar: kolonyadan benzine dek her şeyi. İçiyorlar, sonra da kavga ediyorlar. Her ailede hapse düşmüş ya da hapiste biri var. Polis başa çıkamıyor. Bir tek karılar bırakmadı kendini, bostanları çapalıyorlar. Eğer bir çift içmeyen erkek kaldıysa, onlar da Moskova'ya işe gidiyorlar. Köydeki (benim gittiğim köydeki) tek çiftçinin mallarını tam üç kere yaktılar, sonunda çekti gitti! Gözlerine görünmesin yeter! Doğal bir nefret besliyorlardı adama... Fiziksel bir nefret...

Moskova'da tanklar... Barikatlar... Köyde kimse bu konuya özel bir ilgi göstermemişti. Olan biteni kafaya takmamışlardı. Herkes daha çok Colorado böceği ve lahana güvesiyle uğraşıyordu. Dayanıklıydı bu Coloradolu... Genç delikanlıların ise aklındaki tek şey çekirdek çitlemek ve kızlar. Akşam kandili nerede söndürmeli? Ama halk yine de GKÇP'yi daha çok destekledi. Ben öyle anladım... Hepsi komünist değildi belki, ama büyük bir ülke istiyorlardı. Değişimden korkuyorlardı, çünkü bütün değişimlerden sonra köylü aptallaşıyordu. Dedemizin ne dediğini hatırlıyorum: "Eskiden biz boktan yaşardık... Bok-

tan ama sonra daha da kötü oldu." Savaşa kadar ve savaştan sonra kimliksiz yaşadık. Köylülere kimlik vermemişlerdi, şehre almıyorlardı. Köleler. Tutuklular. Savaştan madalyayla döndük. Avrupa'nın yarısını fethettik! Ama kimliğimiz yoktu.

Moskova'da arkadaşlarımın hepsinin barikatlarda olduğunu öğrendim. Kargaşaya onlar da katılmıştı. (*Gülüyor.*) Eh ben de madalya alabilirdim...

– Mühendisim ben...

Mareşal Ahromeyev de kim? *Sovok* fanatiği. Ben *Sovok*'ta yaşadım, yeniden istemem *sovok*'u. Fanatik biriydi, gerçekten komünist fikre kendini adamış biriydi. Benim düşmanımdı. Onun konuşmalarını dinleyince içimde nefret uyanıyordu. Bu adam sonuna kadar gidecek, bunu anlıyordum. Onun intiharı? Sıradan bir davranış olmadığı ve saygı uyandırdığı belli. Ölüme saygı duymak lazım. Ama bir soru soracağım: Ya kazansalardı? Herhangi bir ders kitabını ele alın... Tarihteki tek bir darbe bile terörsüz olmamıştır, kesinlikle kanla biter. Diller koparılır ve gözler sökülür. Ortaçağ usulü. Bunun için tarihçi olmaya gerek yok...

Sabahleyin televizyonda "Gorbaçov'un ağır hastalığı nedeniyle ülkeyi yönetmesinin imkânsız olduğunu" duydum... Sokakta tankları gördüm... Arkadaşlara telefon ettim; hepsi Yeltsin'i savunuyor. Cuntaya karşı. Yeltsin'i savunacağız! Buzdolabını açıyorum – cebime bir parça peynir koyuyorum. Masada bisküviler var – bisküvileri alıyorum. Peki silah? Yanıma bir şey almam lazım... Masada mutfak bıçağı duruyor... Alıyorum, sonra yerine bırakıyorum. (*Düşünüyor.*) Peki ya... ya onlar kazansaydı?

Şimdi televizyonda resimler gösteriyorlar: Üstat Rostropoviç Paris'ten uçup gelmiş ve makineli tüfekle oturuyor, kızlar bir askeri dondurmayla teselli ediyor... Tankın üstünde çiçek buketleri... Benim resimlerimse farklı... Moskovalı nineler askerlere sandviç dağıtıyor ve işemeleri için onları evlerine götü-

rüyorlar. Başkente bir tank tümeni sevk edilmiş; ne konserve var, ne tuvalet. Tank mazgallarından incecik boyunları çıkmış gençlerin, aynen şöyle! Gözlerinde ürkeklik var. Hiçbir şey anlamıyorlar. Üçüncü gündür zırhlının içinde oturuyorlar; sinirliler, açlar. Uyumamışlar. Kadınlar sarıyor çevrelerini: "Oğlum, bize ateş edecek misiniz?" Askerler susuyor, subay bağırıyor: "Emir verilirse ateş edeceğiz." Asker aceleyle delikte kayboluyor. İşte böyle! Benim gördüklerim sizinkilerle uyuşmuyor... Donmuş gibi duruyoruz, saldırıyı bekliyoruz. Sesler: Yakında gaz atarlar, çatılarda keskin nişancılar var... Yanımıza bir kadın geliyor, ceketinin üzerinde madalyalar asılı: "Kimi koruyorsunuz? Kapitalistleri mi?" "Ne diyorsan ya anacığım? Biz özgürlük için duruyoruz burada." "Ben de Sovyet iktidarı için savaştım, işçi ve köylüler için. Tezgâhçılar ve kooperatifler için değil. Şimdi bana vereceklerdi makineli tüfeği..."

Herkes diken üstündeydi. Havada kan kokusu vardı. Bayram falan hatırlamıyorum...

– Ben yurtseverim...

İzin verin anlatayım. (*Göğsünde devasa bir haç olan, önü açık kürk giymiş bir adam geliyor.*) Tarihimizin en utanç verici dönemini yaşıyoruz. Korkaklar, hainler kuşağıyız biz. Böyle bir anı bırakıyoruz çocuklarımıza. "Anne ve babalarımız büyük bir ülkeyi kot için, Marlboro ve sakız için satmış," diyecekler. Vatan'ımızı, SSCB'yi savunamadık. Korkunç bir suç. Sattık her şeyi! Rus'un üç renkli bayrağına asla alışamayacağım, gözlerimin önünde hep kızıl bayrak olacak. Büyük ülkenin bayrağı! Büyük zaferin! Ne yapmak lazımdı bizimle... Sovyet insanlarıyla... Ne yapmalıydı ki gözlerimizi kapatıp bu sikik kapitalist cennete koşalım? Şekerlemelerle, salam tezgâhlarıyla, parlak ambalajlarla satın aldılar. Gözümüzü kör ettiler, serseme çevirdiler. Her şeyi ıvır zıvırla değiştirdik. Masal anlatmaya gerek yok... Yok CIA mahvetmiş Sovyetler Birliği'ni, yok

Brzezinski'nin* entrikalarıymış... Peki neden KGB, Amerika'yı mahvedemedi? Ne aptal Bolşevikler sıçtılar içine ülkenin, ne de entelektüel reziller yok etti, yurtdışına çıkabilsinler, *GULAG Takımadaları*'nı okuyabilsinler diye... Yahudi-Mason komplosu da aramayın. Biz kendimiz yıktık her şeyi. Kendi ellerimizle. Biz, sıcak hamburgerleriyle McDonald's'lar açılsın ve herkes kendine Mercedes alabilsin, video alabilsin diye hayal ettik. Dükkânlarda porno filmler satılsın diye hayal ettik...

Rusya'ya güçlü bir yumruk gerekli. Demir. Sopalı bir bekçi. Tam da yüce Stalin gibi! Hurra! Hurra! Ahromeyev, bizim Pinochet'imiz olabilirdi... General Yaruzelski olabilirdi... Büyük bir kayıp...

– Ben komünistim...

GKÇP'yi, daha doğrusu SSCB'yi savundum. Tutkulu bir GKÇP'ciydim, çünkü imparatorlukta yaşamak hoşuma gidiyordu. "Geniştir benim anavatanım..." Seksen dokuz yılında beni Vilnius'a geçici görevle gönderdiler. Gitmeden önce fabrikanın başmühendisi (oraya daha önceden gitmişti) yanına çağırıp beni uyardı: "Onlarla Rusça konuşma. Eğer Rusça konuşursan bakkaldan bir kibrit dahi alamazsın. Ukraynacayı unutmadın değil mi? Ukraynaca konuş." İnanmadım, bu ne saçmalık? Ama ısrar etti: "Yemekhanede dikkat et, zehirleyebilirler ya da kırık cam koyabilirler. Sen artık orada işgalcisin, anlıyor musun?" Ama benim kafamda halkların kardeşliği falan filan vardı. Sovyet kardeşliği. Vilnius garına ininceye kadar inanmadım. İstasyona indim... Daha ilk anda, Rusça konuştuğumu duyar duymaz, başka bir ülkeye geldiğimi gösterdiler. İşgalciydim. Çamurlu, geri kalmış Rusya'dan gelmiştim. Rus İvan. Barbar.

Ve şu küçük kuğuların dansı... Tek kelimeyle, GKÇP olayını sabahleyin dükkânda duydum. Eve koştum, televizyonu açtım: Yeltsin'i öldürdüler mi öldürmediler mi? Televizyon kimin

*Zbigniev Brzezinski (1928): Polonya asıllı Amerikalı siyasetçi.

elinde? Kim yönetiyor orduyu? Bir ahbap telefon etti: "Ya bu piçler, şimdi yine somunları sıkacaklar. Vida ve çivi olacağız." Sinirlendim: "Ben iki elimle desteklerim. Ben SSCB'yi desteklerim!" Bir anda yüz seksen derece döndü: "Lekeli Mihail'e* son! Onu Sibirya'ya sürün!" Anlıyor musunuz? İnsanlarla konuşmak lazımdı. Öneri getirmek. Onları işlemek. Öncelikle "Ostankino"yu** ele alıp yirmi dört saat yayın yapmak: "Ülkeyi kurtaracağız! Sovyet Vatanı tehlikede! Hemen Sobçaklarla, Afanasyevlerle ve diğer hainlerle hesaplaşmamız lazım." Halk arkasındaydı bunun!

Ahromeyev'in intiharına inanmıyorum. Bir savaş subayı kendini öldürmez... Pasta kutusunun kurdelesiyle... Mahkûm gibi. Hapiste bir hücrede böyle olur; otursun ve ayaklarını kıvırırsın. Tek başına. Askeriyede böyle gelenek yok. Subaylar ipten ilmikten iğrenir. İntihar değil bu, cinayet. Sovyetler Birliği'ni öldürenler onu da öldürdüler. Ondan korkuyorlardı; Ahromeyev ordunun en yüksek otoritesiydi, bir direniş örgütleyebilirdi. Halk şimdiki gibi asker kaçağı, dağılmış değildi. Hâlâ bir örnek yaşıyor ve aynı gazeteleri okuyorlardı. Şimdiki gibi değildi: Şimdi kimine çorbası sulu geliyor, kimine incisi küçük.

İşte böyle... Ben böyle gördüm... Genç çocuklar Staraya Meydanı'nda SBKP MK binasına merdiven dayamışlardı, kimse korumuyordu binayı. Uzun yangın merdivenleri. Yukarılara tırmandılar... SBKP MK'nin altın harflerini çekiç ve keskilerle söktüler. Diğerleri aşağıda onları testereyle kesiyor ve parçaları hatıra diye dağıtıyorlardı. Barikatları dağıttılar. Dikenli teller de hediyelik eşyalar arasına girdi.

Böyle hatırlıyorum ben komünizmin düşüşünü...

---

*Daniel kitabında anlatılan, dünyanın sonunda gelecek olan Mesih: "O zaman senin halkını koruyan büyük önder Mikael görünecek. Ulusun oluşumundan beri hiç görülmemiş bir sıkıntı dönemi olacak. Bu dönemde halkın –adı kitapta yazılı olanlar– kurtulacak." Daniel: 12:1. Halk arasında Gorbaçov'a böyle deniyordu.

**Televizyon yayınlarının yapıldığı bina ve semt.

Soruşturma belgelerinden

24 Ağustos 1991 günü akşam saat 9'u 50 geçe Moskova Kremlin'inin 1. binasındaki 19 Nolu çalışma odasında, görevli muhafız subayı Koroteyev tarafından, SSCB Başkanı'nın danışmanı olan Sovyetler Birliği Mareşali Sergey Fedoroviç Ahromeyev'in (1923 doğumlu) cesedi bulundu.

Ceset, çalışma odasının pencere kıyısında oturur konumdaydı. Cesedin sırtı radyatörün üstünü örten tahta korkuluğa yaslanmıştı. Cesedin üzerinde Sovyetler Birliği Mareşal üniforması vardı. Üniformada herhangi bir zorlama yoktu. Cesedin boynunda kaygan, sentetik iplikten yapılmış, ikiye katlanmış, boynun her yerini saran bir ilmik vardı. İlmiğin üst ucu "Skotch" tipi bir yapışkan malzemeyle pencere çerçevesinin koluna bağlanmıştı. Cesedin üstünde, asılmayla bağlantılı olanlar dışında, herhangi bir bedensel zarara rastlanmadı...

Yazı masasının içeriği incelendiği zaman, görünür bir yerde beş not bulundu. Hepsi de elyazması notlardı. Notlar düzgün bir yığın halinde duruyordu. Liste notların yerleştirilme sırasına göre yapılmıştır...

Ahromeyev ilk notun ailesine verilmesini rica ediyor, bu notta intihar kararı aldığını açıklıyor: "Benim için başlıca vazifem ordu ve yurttaşlardı. Siz ikinci plandaydınız. Bugün ilk kez vazifenin yerine ön plana sizleri koyuyorum. Sizden bu günleri cesurca karşılamanızı rica ediyorum. Birbirinizi destekleyin. Düşmanlara hainlik için fırsat vermeyin..."

İkinci not Sovyetler Birliği Mareşali S. Sokolov'a yazılmıştı. Bu notta Sokolov'dan ve ordu komutanı General Lobov'dan cenaze törenine yardım etmesi ve ailesini bu zor günlerde yalnız bırakmaması rica ediliyordu.

Üçüncü notta Kremlin Lokantası'na olan borcun ödenmesi rica ediliyordu ve bunun için de nota 50 ruble değerinde bir yemek fişi iliştirilmişti.

Dördüncü notun alıcısı belirsizdi: "Vatan'ım yok olur ve hayatım boyunca anlamlı saydığım her şey yıkılırken yaşamaya devam etmem imkânsız. Yaşım ve yaşadığım hayat bana hayata veda etme hakkı veriyor. Sonuna kadar mücadele ettim."

Son not ayrı duruyordu: "İntihar silahı hazırlamakta beceriksizim. İlk girişimde (saat 9:40) başarılı olamadım; ip koptu. Gücümü toplayıp yeniden denemeye hazırlanıyorum..."

Grafoloji uzmanı bütün notların Ahromeyev'in elinden çıktığını doğruladı...

...Ahromeyev'in son gecesini yanında geçirdiği küçük kızı Natalya, şunu anlattı: "Ağustos ayına kadar bir kez bile babama 'Bizde bir hükümet darbesi olması mümkün mü?' diye sormamıştık. Birçok kişi Gorbaçov Perestroyka'sının gidişatından hoşnutsuzdu; onun gevezeliklerinden, zayıflığından, Sovyet-Amerikan silahsızlanma görüşmelerinde geri adım atmasından, ülkenin ekonomik durumunu kötüleştiren politikalarından... Ama babam bu konuşmalardan hoşlanmazdı, şuna inanırdı: 'Hükümet darbesi olmayacak. Eğer ordu bir darbe yapmak isteseydi, bunu iki saatte yapardı. Ama Rusya'da hiçbir şeyi güçle elde edemezsin. Uygun olmayan bir lideri görevden almak, en büyük sorun değil. Peki sonra ne yapılacak? Asıl sorun bu."

23 Ağustos'ta Ahromeyev işten erken bir vakitte döndü. Bütün aile beraber yemek yedi. Büyük bir karpuz aldılar ve uzun süre oturdular masa başında. Kızının söylediğine göre, babası samimiydi. Tutuklanmayı beklediğini itiraf etmişti. Kremlin'de kimse onun yanına gidip de konuşmuyordu. "Anlıyorum," demişti, "sizin için zor olacak, şimdi ailemize bir sürü çamur atacaklar. Ama başka türlü davranamazdım." Kızı ona "Moskova'ya uçtuğun için pişman değil misin?" diye sormuş. Ahromeyev "Eğer bunu yapmamış olsaydım, hayatım boyunca kendime lanet ederdim," diye yanıt vermiş.

Uyumadan önce Ahromeyev torununa yarın parkta salıncaklara gideceklerini söylemiş. Sabahleyin Soçi'den uçup ge-

lecek olan karısını kim karşılayacak diye telaşlanmış. Gelişini hemen bildirmelerini rica etmiş. Kremlin garajına onun için bir araba ayırmalarını söylemiş...

Kızı babasına sabah 9:35'te telefon etmiş. Sesi her zamanki gibiymiş... Babasının karakterini bilen kızı, intihara inanmıyor...

Son kayıtlardan

...Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne yemin ettim... Hayatım boyunca ona hizmet ettim. Şimdi ne yapabilirim? Kime hizmet edebilirim? Yaşadığım, nefes aldığım sürece Sovyetler Birliği için mücadele edeceğim...

Vzglyad televizyon programı. 1990.

Artık her şey kararıyor... Ekim Devrimi'nden sonra ülkede yaşanan her şey reddediliyor... Evet, o zaman Stalin vardı, Stalinizm vardı. Evet, o zaman baskı vardı, halk üzerinde zor vardı, bunu reddetmiyorum. Bütün bunlar oldu. Hatta bunu araştırmak ve nesnel ve adil bir şekilde değerlendirmek de gerekiyor. Sözgelimi, ben bile bundan kaçamam, ben de o yıllardanım. Kendim gördüm insanların nasıl inançla çalıştığını... Amaç bir şeyleri iyi gösterip saklamak değil. Hiçbir şey saklanıp gizlenemez. Ülkede olup bitenler ortadayken ve herkesin bildiği bir şeyken, nasıl saklamak gibi oyunlara kalkışılabilir? Ama faşizmle savaşı biz kazandık, kaybetmedik. Bizim bir zaferimiz var.

Otuzlu yılları hatırlıyorum... Benim gibiler ortaya çıkmıştı. On milyonlarca kişi. Ve biz sosyalizmi bilinçli olarak kuruyorduk. Her türlü fedakârlığa hazırdık. Savaştan önceki yıllarda general Volkogonov'un* yazdığı gibi sadece Stalinizm'in olduğunu kabul etmiyorum. O bir antikomünist. Ama bugün biz-

*Dmitri Volkogonov (1928-1995): Orgeneral, tarihçi, politikacı. Altı ciltlik *Liderler* (Stalin, Lenin, Troçki) adlı kitabın yazarı.

de "antikomünist" sözcüğü bir hakaret sayılmıyor artık. Ben komünistim, o antikomünist. Ben antikapitalistim, o bilmiyorum kim; kapitalizmin muhafızı mı, değil mi? Gerçeğin sıradan bir açıklanışı bu sadece. Fikir tartışması. Ona "ikiyüzlü" dediğim için beni eleştirmekle kalmıyor, açıkça hakaret ediyorlar bana... Daha düne kadar Volkogonov Sovyet düzenini savunuyordu, komünist idealleri savunuyordu benimle birlikte. Ve birdenbire sert bir dönüş. Askeri yeminini niye bozduğunu söylesin...

Bugün birçokları inançlarını kaybetti. Bunların en önde gideni olarak Boris Nikolayeviç Yeltsin'i söyleyebilirim. Rusya cumhurbaşkanı eskiden SSKP MK sekreteriydi, Politbüro üye adayıydı. Şimdiyse açıkça sosyalizme ve komünizme inanmadığını söylüyor, komünistlerin yaptığı her şeyi yanlış sayıyor. Militan antikomünist oldu. Başkaları da var. Artık hiç de az değiller. Ama siz benimle görüştünüz... İlke olarak kabul etmiyorum... Ülkemizin varlığını tehdit altında görüyorum, açıkça ortada. Şu anda tıpkı kırk bir yılındaki gibi...

N. Zenkoviç. *XX. Yüzyıl. Sarsıntı Yıllarında Generaller.* Moskova. Olma-Press. 2005.

SSCB 70'li yıllarda ABD'den 20 kat daha fazla tank üretti.

SSKP Genel Sekreteri M. Gorbaçov'un yardımcısı G. Şahnazarov'un sorusu (1980'li yıllar): "Neden bu kadar çok silah üretmek gerekiyor?"

Genelkurmay Başkanı S. Ahromeyev'in yanıtı: "Çünkü büyük bir fedakârlık sayesinde birinci sınıf, Amerikalılarınkinden geri kalmayan fabrikalar yarattık. İşi bırakıp tencere üretmelerini mi istersiniz?"

Yegor Gaydar. *İmparatorluğun Ölümü.* Moskova. Rossiskaya politiçeskaya entsiklopedia. 2007.

SSCB Halk Vekilleri Birinci Kongresi'nin dokuzuncu çalışma gününde, salonda broşürler ortaya çıktı; bunlarda Saha-

rov'un Kanada gazetelerinden birinde şöyle dediği yazıyordu: "Afgan Savaşı sırasında Sovyet helikopterleri, kuşatma altında kalan askerlerine, esir düşmesinler diye ateş açtı..."

Çerkask Şehri Komsomol Birinci Sekreteri, Afgan Savaşı gazisi S. Çervonopiski kürsüye çıkıyor, bacakları yok, kürsüye kadar yardım ediyorlar ona. Afganistan gazilerinin mesajını okuyor: "Bay Saharov Sovyet helikopterleri tarafından Sovyet askerlerine ateş açıldığının kanıtları olduğunu söylüyor... Sovyet Ordusu'nun kitlesel iletişim araçlarında benzersiz bir şekilde karalanmasından ciddi olarak rahatsızız. Ünlü bilginin bu sorumsuz, provokatif çıkışıyla ruhumuz çok derinden yaralanmıştır. Ordumuza karşı yapılan bu kötü niyetli saldırı, onun onurunun ve yeterliğinin küçümsenmesi, ordumuzun, halkımızın ve partimizin kutsal birliğini bozmaya yönelik cüretkâr bir girişimdir..." (*Alkışlar.*) "Salondakilerin yüzde 80'den fazlası komünist. Ama kimse söylemediği gibi, yoldaş Gorbaçov'un raporunda da komünizm sözcüğü ağza alınmıyor. Oysa bugün bütün dünyaya karşı savunmamız gereken üç sözcük var: Devlet, Vatan, Komünizm..."

(*Alkışlar. Bütün vekiller, demokratlar ve Metropolit Aleksey dışında herkes ayağa kalkıyor.*)

Özbekistanlı bir öğretmen:

"Akademisyen yoldaş! Siz tek bir tavrınızla bütün işlerinizi karaladınız. Bütün orduya, bütün şehitlerimize hakaret ettiniz. Ben de size karşı ortak teessüfü dile getiriyorum..."

Mareşal Ahromeyev:

"Akademisyen Saharov'un söylediği yalandır. Afganistan'da böyle bir şey asla olmadı. Bunu tam bir sorumlulukla ilan ediyorum. Birincisi, iki buçuk yıl hizmet ettim Afganistan'da, ikincisi, önce Genelkurmay Birinci Başkan Vekili, daha sonra da Genelkurmay Başkanı olarak, her gün ilgilendim Afganistan'la, askeri harekâtın her emrini, her gününü biliyorum. Olmadı!"

V. Kolesov. *Perestroyka, elyazmaları. 1985-1991.* Lib.ru. Çağdaş Edebiyat.

"Yoldaş Mareşal, Afganistan nedeniyle Sovyetler Birliği Kahramanı nişanını aldığınıza göre, ne gibi hisler yaşıyorsunuz? Akademisyen Saharov rakamı verdi: Afgan halkının kaybı bir milyon kişi..."

"Bu yıldızı aldığım için mutlu olduğumu mu sanıyorsunuz? Emri yerine getirdim, ama orada yalnızca kan vardı... Pislik... Bilmediğimiz zor koşullarda bir harekâta sürüklendiğimiz için birçok kez askeri yönetim bu savaşa karşı çıkmalıydı dedim. SSCB'ye karşı bütün doğu İslamizmi ayaklanmıştı. Avrupa'daki itibarımızı yitiriyorduk. Bize net biçimde şöyle söylendi: 'Ne zamandan beri ülkemizdeki generaller politikaya karışıyor?' Afgan halkı için verdiğimiz savaşı kaybettik... Ama bunda ordumuzun günahı yok..."

Televizyon röportajı. 1990.

"'Olağanüstü Hal Devlet Komitesi' tarafından suç olarak adlandırılan eylemlere katılışımla ilgili rapor veriyorum...

"6 Ağustos günü sizin emrinizle Soçi askeri dinlenme tesislerine gittim, 19 Ağustos'a kadar orada kaldım. Tesislere gitmeden önce ve tesislerde 19 Ağustos sabahına kadar bir komplo hazırlandığı hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Kimse, ima yoluyla bile, bana bunun örgütlendiğinden ve örgütleyicilerinden bahsetmedi, yani onun hazırlığına ve gerçekleştirilmesine asla katılmadım. 19 Ağustos sabahı, televizyonda bu adı geçen 'Komite'nin belgelerini duyunca, kendi irademle Moskova'ya uçma kararı verdim. Akşam sekizde G. İ. Yanayev ile buluştum. Ona, onun halka hitabında ilan ettiği 'Komite'nin programını kabul ettiğimi söyledim ve ona onunla birlikte, SSCB Cumhurbaşkanı danışmanlığını vekaleten yürütmeyi önerdim. G. İ. Yanayev bunu kabul etti, ama iş yoğunluğunu bahane ederek, bir sonraki görüşmeyi 20 Ağustos saat on iki olarak belirledi. 'Komite'de mevcut durum hakkında bilgi toplanmadığını ve benim bununla ilgilenmemin iyi olacağını söyledi...

"20 Ağustos sabahı O. D. Baklanov ile görüştüm, o da

aynı emri almıştı. Bu konuda birlikte çalışmaya karar verdik... Daire çalışanlarından bir çalışma grubu oluşturarak durumun analizini ve derlemesini yaptık. Genel olarak bu çalışma grubu iki rapor hazırladı: Bunlar da 'Komite'nin 20 Ağustos akşam dokuz ve 21 Ağustos sabaha doğru yapılan oturumlarında ele alındı.

"Bunun dışında, 21 Ağustos günü G. İ. Yanayev'in SSCB Yüksek Prezidyum'unda okuyacağı rapor üzerinde çalıştım. 20 Ağustos akşamı ve 21 Ağustos sabahı 'Komite'nin oturumlarına katıldım, daha doğrusu, davet edilenlerin hazır bulunmasının emredildiği kısmına. 20 ve 21 Ağustos günü katıldığım böyle bir çalışmaydı. Ayrıca, 20 Ağustos'ta, yaklaşık olarak saat üçte, Savunma Bakanlığı'nda, kendi ricasıyla D. T. Yazov ile görüştüm. Durumun güçleştiğini ve düşünülen başarıya ulaşmanın şüpheli olduğunu söyledi. Görüşmeden sonra, birlikte Savunma Bakan Yardımcısı General V. A. Açalov'un yanına gitmemizi istedi, orada RSFSC Yüksek Sovyeti binasının ele geçirilmesi planı üzerinde çalışılıyordu. Yazov üç dakika boyunca V. A. Açalov'un sadece ordunun durumu ve harekât planını dinledi. Ben hiç kimseye herhangi bir soru sormadım...

"Neden kendi inisiyatifimle Moskova'ya gittim –sonuçta kimse beni Soçi'den çağırmamıştı– ve 'Komite'de çalışmaya başladım ki? Bu maceranın yenilgiye uğrayacağına inanıyordum, Moskova'ya gidince buna bir kez daha inandım. Çünkü 1990 yılı başlarından itibaren, bugün olduğu gibi, ülkemizin yıkıma gittiğine inanıyordum. Kısa süre sonra dağılma yaşanacaktı. Bunu yüksek sesle ilan etmenin bir yolunu arıyordum. 'Komite'nin çalışmalarına katılmamın ve daha sonra onunla ilgili sürdürülecek soruşturmanın bana bu konuda doğrudan konuşma fırsatı vereceğini düşündüm. Herhalde, inandırıcı olmaktan uzak ve naif geliyordur, ama durum böyle. Bu kararımda hiçbir çıkar söz konusu değildir..."

SSCB Başkanı M. S. Gorbaçov'a Mektup. 22 Ağustos 1991.

"...Gorbaçov değerli, ama Anayurt daha değerli! Yeter ki tarihte bir iz kalsın; böyle büyük bir devletin mahvolmasını protesto ettiler densin. Tarih kimin haklı, kimin haksız olduğunu değerlendirecek..."

Bir not defterinden. Ağustos. 1991.

N.'nin anlatımından. (Soyadını ve Kremlin'deki görevini belirtmememizi rica etti.)

Bu nadir bulunan bir tanıktı. Kutsalların kutsalından, Kremlin'dendi, komünizmin baş kalesinden. Bizden saklı olan o hayatın tanığıydı. Çin imparatorlarının hayatı gibi korunuyordu. Yeryüzü tanrılarının hayatı gibi. Konuşması için onunla epey uğraştım.

Telefon görüşmelerimizden:

...Tarihin burada ne alakası var? "Yağlı" gerçekler mi vereyim size, keskin bir şeyler, kokular saçan? Kana ve ete herkes koşar. Ölüm bir mal artık. Her şey çıkarılıyor pazara. Sıradan insan hayret içinde... Kendine bir adrenalin arıyor... Bir imparatorluk öyle her gün çökmez. Yüzüstü çamura devriliyor! Kan içinde! Üstelik öyle her gün, imparatorluk Mareşali intihar etmez... Kremlin'de kendini radyatöre asarak...

...Neden gitti? Ülkesi gitmişti ve o da onunla birlikte gitti, daha fazla görmek istemedi kendini burada. O... bence... olacak her şeyi tahmin etti. Sosyalizmin nasıl çökeceğini. Gevezeliğin kanla biteceğini. Yağmacılıkla. Anıtları yıkacaklarını. Sovyet tanrılarının eritileceğini. Hurdaya atılacağını. Komünistleri Nürnberg'le tehdit edeceklerini... Yargıçlar kim olacak? Bazı komünistler diğer komünistleri yargılayacak; partiden çarşamba günü çıkanlar, partiden perşembe günü çıkanları

yargılayacaktı. Leningrad'ın yeniden isim değiştirmesi gibi... Devrimin beşiğinin... SBKP'ye küfretmeye başlamaları gibi, biri yaparsa herkes yapabilir. Sokaklarda "SBKP – bitti!", "Boris iktidara!" diye pankartlarla dolaşılacağını. Binlerce kişilik gösteriler... Nasıl da bir heyecan var yüzlerde! Ülke mahvolmuş, ama bunlar mutlu. Yok et! Yık! Bizim için hep bayram... Bayramcık! "Hücum!" emrini verseler yeterdi! Pogromlar başlardı... "Yahudiler ve komiserler duvara!" Halk bunu bekliyordu. Memnun olurdu. Yaşlı emeklileri ava çıkarlardı. Ben kendim sokakta MK önemli çalışanlarının isimleriyle, evlerinin, dairelerinin adresleriyle dolu olan sayfalar buldum, resimleri ise hemen her yere asılıyordu. Bir şey olursa bilinsin diye. Parti çalışanları çalışma odalarından poşetlerle kaçıyordu. File çantalarla. Çoğu evde kalmaya korkuyordu, akrabalarına saklanıyordu. Bizde istihbarat vardı... Romanya'da olan her şeyi biliyorduk... Çavuşesku'yla karısını vurmuşlar ve Çekistleri, parti elitini küme küme tutup duvara dizmişlerdi. Hendeklere doldurmuşlardı... (*Uzun bir ara.*) O da... o da idealist, romantik bir komünistti. "Komünizmin ışıl ışıl doruklarına" inanıyordu. Tam anlamıyla. Komünizmin sonsuza dek süreceğine. Bunu itiraf etmek bugün saçma... budalaca... (*Duraksama.*) Başlayan şeyi kabul edemedi. Genç avcıların nasıl toplandığını gördü... Kapitalizmin öncülerini... Kafalarında Marx ve Lenin olmayan, dolar olanların...

...Ateş etmedikleri zaman darbe nasıl olacak? Ordu korkakça kaçtı Moskova'dan. GKÇP üyelerinin tutuklanmasından sonra sıranın kendisine geleceğini, bileklerine kelepçe takacaklarını bekledi. Başkanın bütün yardımcı ve danışmanlarından bir tek o "darbecileri" destekledi. Açıkça destekledi. Diğerleri bekledi. Bekledi, bekledi. Bürokratik mekanizma – manevra yapmaya çok yetenekli olan bir makinedir bu... Hayatta kalmaya. İlkeler mi? Bürokraside inanç, ilke yoktur, bunların hepsi bulanık metafiziktir. En önemlisi koltukta oturmak, gittiği yere kadar oturmaktır, sev beni seveyim seni, gör beni göreyim seni meselesi. Bürokrasi bizim dar geçidimizdir. Lenin bile bürokrasinin

Denikin'den daha korkunç olduğunu söylemişti. Bir tek şeye değer verilir; kişisel sadakat ve kimin efendi olduğunu, kimin elinin sıkılacağını unutmamak. (*Duraksama.*) GKÇP hakkında kimse gerçeği bilmiyor. Herkes yalan söylüyor. Yani... işte... Aslında, büyük bir oyun, gizli hatlar var ve katılanların hepsini tanımıyoruz. Gorbaçov'un puslu rolü... Foros'tan döndüğü zaman gazetecilere ne demişti? "Her şeyi size yine de söylemeyeceğim." Gerçekten de söylemeyecek! (*Duraksama.*) Ve, belki de, bu da gitmesinin nedenlerinden biridir. (*Duraksama.*) Yüz binlik gösteriler... Bunların çok güçlü bir etkisi oldu... Durumu korumak zordu... Kendi adına korkuyor değildi... Yakında her şeyin yerle bir olacak olmasını, Sovyet düzeninin, Sovyet sanayisinin üzerine beton dökülecek olmasını kabul edemezdi... Büyük Zafer'in üzerine... Ve anlaşılan, *Avrora* da ateş etmemişti, Kışlık Saray'a da baskın yapılmamıştı...

...Zamana küfrediyorlar... Zamanımız kötü. Boş. Her yer paçavra ve videokasetlerle dolu. Nerede büyük ülke? Bugün hiç kimseyi yenmiyoruz. Gagarin de uçmuyor.

Konuşmalarımızdan birinin sonunda, hiç beklenmedik bir biçimde şu sözleri duydum: "Tamam, gelin." Ertesi gün onun evinde buluştuk. Hava çok sıcak olmasına rağmen siyah bir takım elbise ve kravat giymişti. Kremlin üniforması.

– Siz... (*Ünlü birkaç soyadı sıralıyor.*) onlara gittiniz mi? Ha... (*Uzun zamandır herkesin bildiği bir isim daha söylüyor.*) Onlara göre, onu öldürdüler! Buna inanmıyorum. Bazı tanıklar olduğuyla ilgili söylentiler var... Olgular... O ip olmazmış, incecikmiş, onunla ancak adam boğabilirmişsin, çalışma odasının anahtarı da dışarıda bırakılmış. Her şey söyleniyor... İnsanlar saray entrikalarına bayılır. Başka bir şey söyleyeyim: Tanıklar da yönlendirilmiş. Robot değiller. Onları televizyon yönetiyor. Gazeteler. Arkadaşlar... Kooperatifler... Gerçek kimde? Gerçeği özel eğitimli insanlar arıyormuş gibi geliyor bana:

yargıçlar, bilginler, rahipler. Geri kalanlar hep kendi heveslerinin emrinde... duygularının... (*Duraksama.*) Kitaplarınızı okudum... Boşuna inanıyorsunuz insana... İnsanın doğrusuna... Tarih; fikirlerin hayatıdır. İnsanlar yazmaz, zaman yazar. İnsanın doğrusu ise kendi şapkasını astığı bir çividir.

...Gorbaçov'la başlamak lazım... O olmasa şimdi hâlâ SSCB'de yaşıyor olurduk. Yeltsin Sverdlovsk'ta parti bölge komitesi baş sekreteri olacaktı, Yegor Gaydar da *Pravda* gazetesindeki ekonomi makalelerini düzeltiyor ve sosyalizme inanıyor olacaktı. Sobçak ise Leningrad Üniversitesi'nde ders vermeye devam edecekti... (*Duraksama.*) SSCB daha uzun süre dayanırdı. Kil ayaklı dev mi? Tam bir saçmalık! Her şeye kadir süper güçtük, birçok ülkeye kendi irademizi dayatıyorduk. Amerika bizden korkuyordu. Külotlu çorap ve kot mu eksikti? Bir nükleer savaşı kazanmak için, külotlu çorap değil, modern roketler ve bombardıman uçakları gerekir. Bizde vardı onlar. Birinci sınıf. Her savaşı biz kazanırdık. Rus askeri ölmekten korkmaz. O konuda biz Asyalıyız... (*Duraksama.*) Stalin tabandan delinmesi imkânsız bir devlet yarattı, oradan hiçbir şey geçirmezdi içine. Ama üst kısmı apaçık, savunmasızdı. Kimse onu yıkmaya yukarıdan başlayacaklarını düşünmedi, ihanetin ülkenin en yüksek kademesinden başlayacağını. İlk dönekler! Genel sekreterin Kremlin'de oturan baş devrimci olduğu ortaya çıktı. Yukarıdan bu devleti yıkmak kolay oldu. Partideki sert disiplin ve hiyerarşi ona karşı çalıştı. Tarihte benzersiz bir vaka... Hani sanki... Roma İmparatorluğu'nu Sezar'ın kendisi yıkmaya başlamış gibi... Hayır, Gorbaçov pigme değil, koşulların elindeki bir oyuncak da değil, CIA ajanı da değil... Peki kim o?

"Komünizmin mezar kazıcısı" ve "Vatan haini", "Nobel sahibi" ve "Sovyet iflasçısı", "Altmışlıların başı" ve "Gerçek Alman", "Peygamber" ve "Yehuda", "Büyük reformcu" ve "Büyük artist", "Büyük Gorbi" ve "Kambur", "Asrın insanı" ve "Herostratus"*. Hepsi bir kişilikte.

*Şöhret için her şeyi yapmaya hazır kişi

...Ahromeyev intihara birkaç gün hazırlanmış: Yirmi ikisinde iki intihar notu yazmış, yirmi üçünde bir tane ve sonuncusu da yirmi dördünde. O gün ne olmuş peki? Tam da 24 Ağustos'ta radyo ve televizyonda Gorbaçov'un SSKP MK Genel Sekreterliği yetkilerinden feragat ettiğine ve partiyi gönüllü olarak dağılmaya çağırdığına dair açıklaması okunmuştu: "Zor, ama dürüst bir karar almak gerekiyor." Genel sekreter mücadele etmeden gitti. Halka ve milyonlarca komüniste seslenmedi... İhanet etti. Sattı herkesi. O dakikalarda Ahromeyev'in hayatta olduğunu düşünmek mümkün. İşe giderken, yolda devlet dairelerinden bayrakların indirildiğini görmüş olmalı büyük olasılıkla. Kremlin kulesinden. Neler hissetmiş olabilir? Komünist... Gazi... Bütün hayatı anlamını yitiriyor... Onu bugünkü hayatımızın içinde hayal edemiyorum. Sovyet olmayan hayatımızın içinde... Prezidyum'da, kızıl bayrak değil, Üç renkli Rus bayrağı altında oturacağını. Lenin'in portresi altında değil de, Çarlık arması altında. Ahromeyev'in yeni iç dekorla hiçbir ortak yanı yok. Sovyet mareşaliydi o... Anlıyor musunuz... Sovyet!! Sadece öyle, başka türlü olmasına imkân yok. Sadece öyle...

Kremlin'de de rahat değildi. "Çirkin ördek yavrusu"... "Kara koyun"... Böyle yaşayamazdı; her zaman "Samimi çıkarsız yoldaşlık sadece askerler arasında olur," derdi. Bütün... Bütün hayatını orduda geçirmişti. Ordudaki insanlarla. Yarım yüzyıl. Askeri üniformayı on yedi yaşında giydi. Bu süre ne demek! Tam bir ömür! Kremlin'deki çalışma odasına genelkurmay başkanı görevinden emekli olduktan sonra geldi. Ayrılma dilekçesini kendisi yazdı. Bir yandan, gitmenin (yeterince katafalk görmüştü), gençlere yol açmanın vakti geldiğine inanıyordu, diğer yandan Gorbaçov'la çelişkiler başlamıştı. Gorbaçov orduyu sevmiyordu, tıpkı generallere ve askerlere neredeyse sadece "parazit" diyen Kruşçev gibi. Ülkemiz askeri bir ülkeydi, ekonominin yüzde yetmişi öyle ya da böyle orduya hizmet ediyordu. En iyi akıllar da... fizikçiler, matematikçiler... Hepsi

tank ve bomba yapımında çalışıyordu. İdeoloji de askeriydi. Gorbaçov basit bir devlet memuruydu. Ondan önceki genel sekreterler ordudandı, ama o Moskova Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ndendi. "Savaşmaya mı hazırlanıyorsunuz?" diye sormuştu askerlere. "Ben hazırlanmıyorum. Sadece Moskova'da, bütün dünyadakinden daha çok general ve amiral var." Daha önce kimse askerlerle böyle konuşmamıştı, onlar önde gelen insanlardı. Politbüro'da önce ekonomi bakanı değil, savunma bakanı konuşurdu: Ne kadar silah üretildiğini anlatırdı, video üretimini değil. Bu yüzden video bizde bir ev bedelindeydi. Sonra her şey değişti... Ve elbette, askerler ayaklandı. Bize büyük ve güçlü bir ordu lazım, böyle bir toprağımız var; dünyanın yarısıyla sınırımız var. Güçlü olduğumuz sürece sayıyorlar bizi, güçsüz olunca hiçbir "yeni fikir" kimseyi hiçbir şeye ikna edemez. Şahsen Ahromeyev birçok kez ona rapor vermişti... O sırada başlamıştı aralarındaki başlıca uzaklaşma... Şimdi hatırlamak bile istemediğim küçük konularda çatışmalarla... Gorbaçov'un konuşmalarından her Sovyet insanı için önemli olan sözcükler kaybolmuş durumdaydı: "uluslararası emperyalizmin entrikalar", "karşı saldırı", "okyanus ötesi kodamanlar"... Bütün bunları silip atıyordu. Varsa yoksa "glasnost düşmanları" ve "Perestroyka düşmanları". Kendi çalışma odasında küfredip (bunda çok ustaydı!) onlara moron derdi. (*Duraksama.*) "Sanat meraklısı"ymış, "Rus Gandhi'si"ymiş... Kremlin koridorlarında çınlayan cümlelerin en nahoşları da bunlar değildi. "Kremlin ihtiyarları" tabii şok içindeydi, felaketin kokusunu almışlardı: Kendi batacak, herkesi de sürükleyecek. Amerika için biz "şeytan imparatorluğu"yduk, bizi haçlı seferiyle korkutuyorlardı... "Yıldız savaşları"yla... Bizim başkomutanımız ise Budist keşiş gibi bir şeydi: "Dünya ortak evimizdir", "zorlamadan ve kansız değişim", "savaş artık politikanın devamı değildir" vb. Ahromeyev uzun süre mücadele etti, ama yoruldu. İlk zamanlarda yukarıya yanlış raporlar verildiğini, onları kandırdıklarını düşündü, sonra bunun ihanet olduğunu anladı. Ve dilekçesini

yazdı. Gorbaçov emekliliğini kabul etti, ama yanından uzaklaştırmadı. Askeri danışman olarak atadı.

...Bu yapıyı bozmak tehlikeliydi. Stalin'inki... Sovyet... Ne derseniz... Bizim devletimiz hep seferberlik rejimi oldu. İlk günden beri. Barış hayatına geçmedi. Yine de... bir düşünün, moda kadın çizmelerini ve güzel sutyenleri biz de yapamaz mıydık? Plastik "videokasetleri". Çocuk oyuncağı bizim için. Ama bizim başka bir hedefimiz vardı... Ya halk? (*Duraksama.*) Halk sıradan eşyalar bekliyor. Pasta bolluğunu. Ve yeni Çarı! Gorbaçov çar olmak istemedi. Reddetti. Yeltsin'e gelince... 93 yılında, altındaki başkanlık koltuğunun sallandığını hissedince, hiç vakit kaybetmedi ve Parlamento'ya ateş edilmesi emrini verdi. 91 yılında komünistler ateş etmekten korkmuştu... Gorbaçov kansız teslim etti iktidarı... Yeltsin ise tanklarla ateş açtı. Savaş çıkardı. Ya işte... Ve onu desteklediler. Bizim ülkede çarlık mantığı var, bilinçaltında. Genlerde var. Herkese bir çar lazım. İvan Grozniy (Avrupa'da ona "korkunç" diyorlar), Rus şehirlerini kana boğmuş ve Livonya Savaşı'nı kazanmıştı, onu korku ve hayranlıkla hatırlıyorlar. Birinci Petro da, Stalin de öyle. Ama Kurtarıcı İkinci Aleksandr'ı... yani Rusya'ya özgürlüğü veren çarı... öldürdüler... Çeklerde bir Vaclav Havel olabilir, ama bize Saharov değil bir çar lazım. Çar baba! Genel sekreter ya da başkan, bizim için hep çar sayılır. (*Uzun bir duraksama.*)

Marksist klasik eserlerden alıntılarla dolu not defterini gösteriyor bana. Lenin alıntılarından birini kopyalıyorum: "Domuz ahırında bile yaşamaya razıyım, yeter ki orada Sovyet iktidarı olsun." İtiraf edeyim, bunu Lenin'den hiç okumamıştım.

...Neyse, bu başka bir şey... İşin başka bir yönü... Rahatlamak için... Bizde bir sohbet, nasıl derler, dar bir çevrede, masa başında yapılır. Kremlin'in kendi aşçısı vardı. Politbüronun bütün üyeleri ona balık, tuz, siyah havyar sipariş ederdi, Gorbaçov genellikle yulaf lapasıyla yetinirdi. Salatayla. Siyah havyar

vermemelerini rica etmişti: "Havyar votkayla iyi gidiyor, ama ben içmiyorum." Raysa Maksimovna ile onun diyetleri, detoks günleri vardı. Eski genel sekreterlerden hiçbirine benzemiyordu. Hiç Sovyet tarzı değildi, karısını kibarca severdi. El ele tutuşup gezerlerdi. Örnek olarak Yeltsin daha sabahtan kadehiyle hıyar turşusunu sipariş ederdi. İşte tam Rus işi. (*Duraksama.*) Kremlin bir fanustur. Anlatayım... Ama soyadımı kullanmadan yayınlayın... Anonim bilgi deyin... Artık emekliyim... Yeltsin kendi ekibini kurdu, "Gorbaçovcuları" attı, başkalarını seçti. Bu yüzden şimdi karşınızda emekli olarak oturuyorum, yoksa bir partizan gibi susardım. Ses kaydından korkmuyorum, ama beni rahatsız ediyor. Alışkanlık, bilirsiniz. Sonuçta o zamanlar o kadar sıkı denetlenirdik ki, röntgen gibi içimizi dışımız ortadaydı... (*Duraksama.*) Küçük bir şey ama insanın karakterini belli eder... Ahromeyev Kremlin'e atandı ve maaşının birkaç kat artırılmasına kesinlikle karşı çıktı. Eski maaşıyla devam etmek istedi: "Bana yetiyor." Hangimiz Don Kişot'uz? Ve söyler misiniz, Don Kişot'u normal sayan var mı? SBKP MK'nin ve yönetimin yurtdışından gelen 500 rubleden pahalı hediyelerin devlet kasasına teslim edilmesi kararı yayınlanınca (ayrıcalıklarla mücadele başlamıştı), bu kararı uygulayan az sayıdaki kişilerin ilki o olmuştu. Kremlin ahlakı... Hizmet eder, eğilir, kine nasıl davranacağını, kime ne zaman güleceğini bilirsin. Kiminle merhabalaşacağını, kime hafifçe baş selamı vereceğini. Her şeyi önceden hesaplarsın... Size nerede oda verdiler? Başkanın yanında, aynı katta mı? Öyle değilse, insan değilsiniz... Yani... önemsiz sovok... Sizde hangi telefon var? "Helik" kullandırıyorlar mı? Bizzat "başkanın" "kendisiyle" doğrudan hattınız var mı? Özel garajdan araç veriyorlar mı?..

...Troçki'nin *Hayatım* kitabını okuyorum. Orada devrimin mutfağı çok iyi gösterilmiş... Şimdi herkes Buharin'in peşine takılıyor. Onun sloganı şöyleydi: "Zenginleşin, biriktirin." Şimdiki zamanla gayet uyumlu. Tam zamanında. "Buharçik" (Stalin onu böyle vaftiz etmişti) "sosyalizme derece derece

geçmeyi" önermişti. Stalin'e Cengiz Han demişti. Ama o da değişik biriydi... Herkes gibi o da insanları devrimin kargaşasına atmaya, hiç hesap yapmadan atmaya hazırdı. Kurşunlarla eğitmeye. Bunu ilk düşünen Stalin değildi... Hepsi de asker insanlardı; devrimden sonra, iç savaştan sonra. Kandan sonra... (*Duraksıyor.*) Lenin'in bir sözü vardı, devrim birisi istediği zaman değil, kendisi istediği için gelir. Evet... işte... böyle... Perestroyka... Glasnost... Her şeyi elden kaçırdık... Neden? İktidarın yüksek zirvelerinde bir sürü akıllı insan vardı. Brzezinski'yi okumuşlardı... Ama şöyle düşünülüyordu: Tamir edelim, elden geçirelim ve devam edelim. Bizim insanlarımızın, Sovyet olan her şeyden ne kadar bıktığını bilmiyorlardı. Kendileri de çok az inanıyordu "aydınlık geleceğe", ama halkın inandığına inanıyorlardı... (*Duraksıyor.*) Hayır... Ahromeyev'i öldürmediler... Komplo teorilerini bırakalım... İntihar, bu onun son argümanıydı. Bu gidişiyle yine de en önemli şeyi söyledi: Uçuruma gidiyoruz. Büyük bir ülke vardı, bu ülke korkunç bir savaş verdi ve işte yıkılıyor. Çin yıkılmadı. İnsanların açlıktan öldüğü Kuzey Kore de öyle. Küçük sosyalist Küba duruyor, biz ise kaybediyoruz. Bizi tanklarla ve roketlerle ele geçirmediler, en güçlü olduğumuz şeyi yıktılar. Ruhumuzu. Sistem çürüdü, parti çürüdü. Belki de, tam da bu yüzden... Bu da onun gidişinin sebeplerinden biri...

...Uzak Mordova köylerinden birinde doğmuştu, anne babasını erken kaybetmiş. Savaşa askeri deniz lisesi öğrencisiyken gitmiş. Gönüllü olarak. Zafer Günü'nü hastanede karşılamış – tam bir sinir bozukluğu içinde, otuz sekiz kilo. (*Duraksıyor.*) Perişan, hasta bir ordu zafer kazanmıştı. Tükenmiş, aksırıklı öksürüklü. Radikulitli, artritli... Mideleri ülserli... Böyle hatırlıyorum zaferi... Onunla aynı kuşaktanız – savaş çocuklarıyız. (*Duraksıyor.*) Liseden askeri piramidin en yüksek noktalarına tırmandı. Sovyet iktidarı ona her şeyi verdi: En yüksek Mareşal rütbesini, Kahraman Yıldızı'nı, Lenin Ödülü'nü... Son prens değildi, sıradan bir köylü ailesinin çocuğuydu. Taşranın derin-

liklerinden geliyordu. Ve onun gibi binlercesine şans verilmişti. Yoksul... küçük insanlara... Ve o Sovyet iktidarını sevdi.

Kapı çalıyor. Tanıdık birisi geliyor. Holde uzun süre bir şey konuşuyorlar. N. dönünce, biraz gergin olduğunu ve önceki gibi gönüllü konuşmadığını fark ediyorum, ama neyse ki, sonra yine eskisi gibi oluyor.

Beraber çalışırdık... Yanımıza çağırdım... Reddetti: Bunlar parti sırrıymış ve açıklamak yasakmış. Neden onları yabancılara açacakmışız? (*Duraksıyor.*) Ahromeyev'in arkadaşı değildim ama onu uzun yıllar tanıdım. Ülkeyi kurtarmak için kimse çarmıha gitmedi. Bir tek o gitti. Biz ise şahsi emekli maaşlarımız için, resmi yazlıklarımızı elimizde tutmak için koşuşturmaya başladık. Sessiz kalamam...

...Gorbaçov'a kadar halk liderlerini sadece mozolenin balkonunda görürdü: Kunduz kürkü şapkalar ve taş gibi yüzler. Bir fıkra vardı: "Kunduz kürkü şapkalar neden kayboldu?" – "Çünkü bizim nomenklatura kunduzlardan daha hızlı ürüyor." (*Gülmüyor.*) Kremlin'deki kadar çok fıkra hiçbir yerde anlatılmamıştır. Politik fıkralar... Sovyet karşıtı... (*Duraksıyor.*) Perestroyka... Tam hatırlamıyorum, ama bana öyle geliyor ki bu sözcüğü ilk kez yurtdışında yabancı gazetecilerden duymuştum. Bizde daha çok "ivmelenme" ve "Leninci yol" denirdi. Yurtdışındaysa, bir Gorbaçov fırtınası başladı, bütün dünya "gorbimani" hastalığına kapıldı. Orada bizde olan her şeye Perestroyka diyorlardı. Bütün değişimlere. Sokakta Gorbaçov'la bir kortej geçerse, yolun kıyısına binlerce insan dizilirdi. Ağlamalar, gülüşler. Bütün bunları hatırlıyorum... Bizi sevmişlerdi! KGB korkusu kalkmış, en önemlisi de nükleer deliliğe son verilmişti... Ve bu yüzden dünya bize minnettardı. Onlarca yıldır nükleer savaştan korkuyordu herkes, çocuklar bile. Birbirlerine siperlerden bakmaya alışmışlardı. Nişangâhtan... (*Duraksıyor.*) Avrupa ülkelerinde Rusça öğretmeye başladılar... Restoranlarda Rus yemekleri çıkıyor: borşç, pelmeni... (*Duraksıyor.*) ABD ve

Kanada'da on yıl çalıştım. Gorbaçov zamanında döndüm eve... Her şeye katılmak isteyen samimi, dürüst insanlar gördüm. Böyle insanları Gagarin uzaya uçtuğu zaman görmüştüm... Aynı yüzler... Gorbaçov'un kendi gibi düşünen çok yandaşı vardı, ama nomenklatura arasında azdı bunlar. Merkez Komitesi bürokrasisinde... Bölge komiteleri bürokrasisinde azdı... Onu Stavropol'dan Moskova'ya getirdikleri için, "Tatil sekreteri" diyorlardı. Politbüro üyeleri ve Genel Sekreterler orada tatil yapmayı severdi. Alkole açtığı savaştan dolayı da "Madensuyu sekreteri" ve "Meyve suyu çocuğu*". İtibarını zedeleyen olaylar gittikçe artıyordu: Londra'dayken Marx'ın mezarını ziyaret etmedi... Olacak şey değil! Kanada'dan döndü, orada her şey çok iyi diye övdü. Şu iyi, bu böyle... ama bizde... Bizde ne olduğu gayet belli... Birisi kendini tutamadı: "Mihail Sergeyeviç, bizde de yüz yıl sonra böyle olacak." "Vay, sen iyimsermişsin." Bu arada, herkese "sen" diye hitap ediyordu... (*Duraksıyor.*) "Demokrat" bir yayında, savaş kuşağının... yani bizim... iktidarda çok kaldığımızı okudum. Zafer kazanmışız, ülkeyi inşa etmişiz ve gitmemiz lazımmış, çünkü askeri ölçülere göre yaşamak dışında başka bir hayat fikrimiz yokmuş. Bu yüzden dünyadan böyle geri kalmışız... (*Sinirle.*) "Chicago çocukları"... "Pembe pantolonlu yenilikçiler"... Nerede büyük ülke? Eğer bu bir savaş olsaydı, biz kazanırdık. Eğer savaş olsaydı... (*Uzun sürüyor sakinleşmesi.*)

...Üstelik Gorbaçov gün geçtikçe genel sekreterden çok bir vaize benziyordu. Televizyon yıldızı olmuştu. Bir süre sonra herkes sıkıldı onun vaazlarını dinlemekten: "Lenin'e dönüş"... "Gelişmiş sosyalizme sıçrayış"... Şöyle bir soru doğdu: O zaman yaptığımız şey ne; "gelişmemiş sosyalizm" mi? Bizdeki... (*Duraksıyor.*) Yurtdışında başka bir Gorbaçov görüyorduk, orada yurtta tanıdığımız Gorbaçov'a çok az benziyordu. Orada kendini özgür hissediyordu. Rahatça şakalaşıyor, güzelce dile

*Sözcük oyunu. Gorbaçov için Rusçadaki "sukin sın" (orospu çocuğu) sözcüklerinden "sokin sın" (meyve suyu çocuğu) türetilmişti.

getiriyordu fikirlerini. Yurt içindeyse entrikalar çeviriyor, lafı dolandırıyordu. Bu yüzden de güçsüz görünüyordu. Çenebaz görünüyordu. Ama güçsüz değildi. Cesurdu hatta. Korkak da değildi. Bütün bunlar yanlış. Soğuk ve görmüş geçirmiş bir siyasetçiydi. Neden iki Gorbaçov vardı? Yurtta da "setin ötesindeki" gibi samimi olsa, "ihtiyarlar" onu çiğ çiğ yerdi. Bir sebep daha var... O... bence... uzun zaman önce çıkmıştı komünistlikten... Artık komünizme inanmıyordu... Gizlice ya da bilinçdışı biçimde sosyal-demokrat olmuştu. Özellikle göstermiyordu, ama herkes onun gençliğinde Moskova Üniversitesi'nde (MGU) Prag Baharı'nın lideri Aleksandr Dubçek ve onun yoldaşı Zdenek Mlınar'la birlikte okuduğunu biliyordu. Dosttular. Mlınar hatıralarında eskiden üniversitedeki kapalı parti toplantısında Kruşçev'in 20. kongredeki raporunu okuduklarını yazmıştı, öyle sarsılmışlardı ki bütün gece gezmişlerdi Moskova'da. Sabahleyin Lenin Tepeleri'nde, tıpkı eskiden Hertsen ve Ogarev'in yaptığı gibi, hayat boyu Stalinizmle mücadele etmeye yemin etmişlerdi. (*Duraksıyor.*) Bütün Perestroyka oradan geliyor... Kruşçev'in buzların çözülmesi döneminden...

...Biz artık bu temaya girdik... Stalin'den Brejnev'e kadar ülkenin başında savaşan liderler vardı. Terör zamanını yaşamışlardı. Psikolojileri zorlu koşullarda şekillenmişti. Sürekli dehşet. Kırk bir yılını da unutamamışlardı... Sovyet Ordusu'nun Moskova'ya kadar utanç verici çekilişini. Askerlerin savaşa nasıl "Silahınızı savaş meydanında bulun," denerek yola çıkarıldığını. İnsanları saymazlardı, ama kurşunları sayarlardı. Normal... Böyle bir hatırası olan insanların düşmana karşı zaferin tank ve uçaklarla güçlendirilmesi gerektiğine inanması mantıklı. Ne kadar çok, o kadar iyi. Dünyada o kadar çok silah birikti ki SSCB ve Amerika birbirlerini bin kez öldürebilirlerdi. Silah yapmaya devam ettiler. Ve işte yeni bir kuşak geldi... Gorbaçov'un ekibindeki herkes, savaş yıllarının çocuklarıydı... Onların bilincinde dünyanın mutluluğu iz bırakmıştı... Beyaz atının üzerinde Zafer kıtasını selamlayan Mareşal

Jukov... Daha başka bir kuşak... Ve başka bir dünya... İlkler Batıya inanmıyordu, onu düşman görüyordu, ikincilerse Batıdaki gibi yaşamak istiyordu. Elbette, Gorbaçov "yaşlıları" ürkütüyordu... Onun "nükleersiz dünya inşa etme" konuşmaları onları ürkütüyordu – elveda savaş sonrasının "dehşet dengesi" doktrini; "nükleer savaşta kazanan olamaz" konuşmaları da ürkütüyordu onları, hani yani "savaş sanayii"ni kaldıralım, orduyu küçültelim falan. Birinci sınıf askeri fabrikalar tencere ve portakal sıkacağı üretsin... Öyle mi olsun? Üst düzey generallerin, neredeyse politik yönetime karşı savaşa girdiği bir an geldi. Genel sekretere karşı. Doğu Bloku'nun kaybedilmesinden ve Avrupa'dan kaçışımızdan dolayı onu affedemiyorlardı. Özellikle de Doğu Almanya'dan. Hatta Şansölye Kohl, Gorbaçov'un hesapsızlığına şaşırmıştı: Avrupa'dan çıkmak için bize büyük paralar teklif etmişlerdi, o da reddetmişti. Naifliği şaşırtıcıydı. Rus saflığı. O, kendini sevsinler istiyordu... Fransız hippileri onun resmi olan rozetler taşısın istiyordu... Ülkenin çıkarları yeteneksiz ve utanç verici bir şekilde teslim ediliyordu. Orduyu ormana, Rus tarlasına götürmüşlerdi. Subay ve askerler çadırlarda kalıyordu. Hendeklerde. Perestroyka... Savaş gibiydi... Bu hiç de dirilişe benzemiyordu...

Sovyet-Amerikan silahsızlanma anlaşmalarında Amerikalılar hep istedikleri şeyi aldılar. Ahromeyev *Bir Mareşal ve Diplomatın Gözünden* adlı kitabında Oka roketi (Batıda ona SS-23 diyorlardı) için yapılan tartışmaların nasıl yürüdüğünü anlatıyor. Yeni bir roketti, bu kadar büyüğü yapılmamıştı daha önce ve Amerikan tarafı onu imha etme hedefi güdüyordu. Ama anlaşma koşullarına göre bunu elde edemedi: İmhaya verilenler 1000 ila 5500 km menzilli orta mesafedekilerle 500 ila 1000 km menzilli kısa mesafeli roketler oldu. Oka'nın menzili 400 kilometreydi. Sovyet Genelkurmayı, Amerikalılara şunu önerdi: Gelin dürüstçe 500 değil, 400 ila 1000 km menzilli bütün roketleri yasaklayalım. Ama o zaman Amerikalılar kendi modernleştirilmiş, 450-470 km menzili olan Lens-2 roket-

lerini feda etmek zorundaydılar. Uzun bir kulis mücadelesi oldu... Gorbaçov Oka'nın imha edilmesi kararını askerlerden gizli olarak, şahsen aldı. İşte o zaman Ahromeyev ünlü cümlesini söyledi: "Belki de, bizim hemen tarafsız İsviçre'den politik sığınma talep etmemiz ve eve dönmememiz gerekiyor artık?" Bütün hayatını verdiği şeyin böyle dağılmasına katılamazdı... (*Duraksıyor.*) Dünya tek kutuplu hale gelmişti, artık Amerika'ya aitti. Biz güçsüzleşmiştik, orada bizi kenara ittiler. Üçüncü sınıf, yenilmiş bir ülkeye çevirdiler. İkinci Dünya Savaşı'nda kazandık... Üçüncü Dünya Savaşı'nı kaybettik... (*Duraksıyor.*) İşte o... buna katlanamadı...

...14 Aralık 1989... Saharov'un cenazesi. Moskova caddelerinde binlerce insan. Polis raporlarına göre yetmiş ila yüz bin kişi. Tabutun başında Yeltsin, Sobçak, Starovoytova var... Amerikan elçisi Jack Metlock anılarında cenazede bulunan kişilerin "Rus devriminin simgesi" olduğunu yazdı, "ülkenin baş muhalifi"nin hak ettiği bir şeydi bu, ama "biraz kenarda tek başına duran Mareşal S. Ahromeyev'i görünce" şaşırmıştı. Saharov hayattayken onlar düşmandılar, uzlaşmaz muhaliftiler. (*Duraksıyor.*) Ama Ahromeyev vedalaşmaya gitmişti. Kremlin'den kimse, onun dışında kimse yoktu orada... Genelkurmaydan da...

...Biraz özgürlük verilince, dört bir yandan fırsatçılar geldi. Çileci ve çıkar beklemeyen bir insan olan Ahromeyev için bu bir darbe oldu. Tam kalbinden. Bizde kapitalizm olabileceğine inanamadı. Bizim Sovyet insanlarımızla, bizim Sovyet tarihimizle... (*Duraksıyor.*) O sahneler hâlâ gözlerimin önünde: Ahromeyev'in ailesinden sekiz kişiyle yaşadığı resmi yazlığa, sarışın bir kız bağırarak koşuyor: "Baksanıza; iki buzdolabı ve iki televizyon! Kim bu Mareşal Ahromeyev ki onun iki televizyonu ve iki buzdolabı var?" Bugün susuyorlar... Hiç ses yok... Yazlıklar, daireler, arabalar ve diğer ayrıcalıklarla ilgili bütün eski rekorlar çoktan kırıldı. Gösterişli otomobiller, odalarda Batı mobilyaları, Kırım'da değil, İtalya'da tatiller... Çalışma odalarımızda Sovyet mobilyası olurdu ve Sovyet arabalarıyla

gezerdik. Sovyet giysileri ve ayakkabıları giyerdik. Kruşçev bir madenci ailesindendi... Kosıgin köylü ailesindendi... Hepsi de dediğim gibi savaştan gelmişti. Yaşam deneyimleri elbette kısıtlıydı. Sadece halk değil, liderler de "demir perdenin" arkasında yaşardı. Herkes akvaryumda gibi yaşardı... (*Duraksıyor.*) Yine de... Belki, özel bir şey bu, ama Mareşal Jukov'un savaştan sonra gözden düşmesi sadece Stalin'in onun şöhretini kıskanması yüzünden değildi, Almanya'dan getirdiği, yazlığında sakladığı çok sayıda halı, mobilya, av tüfekleri yüzündendi. Bütün bunları iki küçük kamyon taşıyabilirdi aslında. Ama Bolşevik bu kadar çok mala sahip olamaz... Şimdi bakınca gülünç tabii... (*Duraksıyor.*) Gorbaçov lüksü severdi. Foros'ta ona bir yazlık yapmışlardı... Mermeri İtalya'dan getirilmişti, yer döşemeleri Almanya'dan... Plaj için kumları Bulgaristan'dan... Batılı liderlerin hiçbirinin böyle bir şeyi yoktu. Gorbaçov'unkiyle kıyaslayacak olursak, Stalin'in Kırım'daki yazlığı çadır gibiydi bunun yanında. Genel sekreterler değişmişti... Özellikle de eşleri...

Kim savundu komünizmi? Profesörler ve MK sekreterleri değil... Leningradlı kimya öğretmeni Nina Andreyevna komünizmi savunmak için harekete geçti... Onun "İlkelerden Vazgeçemem" adlı makalesi büyük yankı yaptı... Ahromeyev de yazdı... konuştu... Bana şöyle demişti: "Karşılık vermek lazım." Ona telefon ediyor, tehditler savuruyorlardı: "Savaş suçlusu," dediler, Afganistan yüzünden. Onun Afganistan savaşına karşı olduğunu çok az kimse biliyordu. Kabil'den elmas ve diğer değerli taşlar, milli müzeden tablolar getirmemişti diğer generaller gibi. Onu sürekli karalıyorlardı basında... Bizde hiçbir şey olmadığını, geride hep boşluk olduğunu kanıtlamaya mecbur olan "yeni tarihçiler"e köstek olduğu için. Zafer bile olmamışmış. Zorla askere göndermeler ve cezalar varmış. Savaşı mahkûmlar kazanmış, kurşun altında Berlin'e kadar giden onlarmış. Ne Zaferiymiş? Avrupa'yı cesetle doldurmuşuz... (*Duraksıyor.*) Orduyu aşağılayıp ona hakaret ettiler. Böyle bir ordu doksan bir yılında kazanabilir miydi? (*Duraksıyor.*) Onun mareşali hayatta kalabilir miydi?..

Ahromeyev'in cenazesi... Mezarın başında akrabalar ve birkaç arkadaş vardı. Askeri tören yapılmadı. *Pravda* gazetesi dört milyonluk ordunun eski genelkurmay başkanına bir veda yazısı yazamadı. Yeni Savunma Bakanı Şapoşnikov (eski bakan Yazov diğer "darbecilerle" birlikte hapisteydi), herhalde, o sırada, Yazov'un evine nasıl yerleşeceğini düşünüyordu, oradan hemen kovmuştu Yazov'un karısını. Bencil çıkarlar... Ama... Söyleyeyim... Bu önemli... GKÇP üyelerini her şeyle suçlamak mümkün, fakat şahsi çıkarlarının peşinde olduklarını söylemek mümkün değil. Kâr peşinde... (*Duraksıyor.*) Kremlin koridorlarında Ahromeyev hakkında "Doğru ata oynamadı," denirdi fısıltıyla. Üst düzey yetkililer Yeltsin'e koştular... (*Soruyor.*) Şeref kavramı mı? Naif sorular sormayın... İyi insanların modası geçiyor artık... Ölümüyle ilgili makale Amerikan dergisi *Times*'ta çıktı. Reagan zamanında ABD Kurmay Başkanları Komite Başkanı olan (bu bizde genelkurmay başkanına karşılık geliyor) Amiral William Crow yazmış. Askeri konulardaki görüşmelerde sıkça karşılaşmışlar. Kendisine yabancı bile olsa, inancı yüzünden Ahromeyev'e saygı duymuş. Düşmanına selam vermiş... (*Duraksıyor.*)

Sadece bir Sovyet insanı anlayabilir bir Sovyet insanını. Başkası olsa anlatmazdım...

Hayattan sonraki hayattan

"Moskova'da 1 Eylül günü, yüksek mevkideki kişilere ayrılmış özel Troyekurovsk mezarlığında (Moskova'daki Novodeviçye Mezarlığı'na bağlıdır) Sovyetler Birliği Mareşali S.F. Ahromeyev toprağa verildi.

Eylülün birini ikisine bağlayan gece, bilinmeyen kişiler Ahromeyev'in mezarını ve onun yanında yatan, oraya bir hafta önce gömülmüş Tuğgeneral Srednev'in mezarını kazdılar. İncelemeler önce Srednev'in mezarının belli ki yanlışlıkla açıl-

dığını gösteriyor... Mezar soyguncuları Ahromeyev'in altın düğmeleri olan mareşal üniformasını... ve askeri geleneğe göre tabuta çiviyle çakılan mareşal şapkasını götürmüşler... Ayrıca sayısız nişan ve madalyayı da almışlar.

Soruşturmayı yürütenler, Mareşal Ahromeyev'in mezarının politik değil, ticari sebeplerle soyulduğundan eminler. Yüksek askeri amirlerin üniformaları antika eser alıcıları tarafından özel ilgi görüyor. Mareşal üniforması ise kapışılır..."

Kommersant gazetesi. 9 Eylül 1991.

Kızıl Meydan'daki görüşmelerden (Aralık 1997)

– Ben inşaatçıyım...

Doksan bir yılı Ağustos ayına kadar bir ülkede yaşardık, ağustostan sonra başka bir ülkeye geçtik. Ağustosa kadar benim ülkemin adı SSCB'ydi...

Kimim ben? Yeltsin'i savunan aptallardan biriyim. Beyaz Ev'in önünde durmuştum ve tankın altına yatmaya hazırdım. İnsanlar bir dalga halinde sokağa çıkmıştı. Ama özgürlük için ölmeye hazırdılar, kapitalizm için değil. Kendimi kandırılmış sayıyorum. Bana bizi sürükleye sürükleye götürdükleri kapitalizm lazım değildi... Bize kakaladıkları... Hem de hiçbir şekliyle; ne Amerikan, ne İsveç tarzı. Ben birilerinin cebi para dolsun diye devrim yapmadım. Biz "SSCB" diye bağırmak yerine "Rusya" diye bağırdık. Bizi o zaman itfaiye hortumlarıyla püskürtmedikleri ve meydana iki tane kurşun atmadıkları için üzgünüm. İki üç yüz kişiyi tutuklamak lazımdı, geri kalanları kaçıp kaybolurdu. (*Duraksıyor.*) Bugün nerede, bizi "Kahrolsun Kremlin mafyası!" "Yarın özgürlük!" diye meydanlara çıkaranlar? Onlara diyecek hiçbir şeyimiz yok. Batıya kaçtılar, şimdi orada sosyalizme küfrediyorlar. Chicago laboratuarlarında oturuyorlar... Ama biz... buradayız...

Rusya... Onu paspas yaptılar. Herkes suratına bir yumruk

vurabilir artık. Batının eskimiş paçavralar, kullanılmış ilaçlar çöplüğüne çevirdiler. Çöplüğe! (*Küfrediyor.*) Hammadde kaynağı, gaz deposu... Sovyet iktidarı? İdeal değildi o, ama şimdi olandan daha iyiydi. Daha değerliydi. Genel olarak, sosyalizmden memnundum: Ne aşırı zengin vardı, ne yoksul... Berduş ve evsiz de yoktu... İhtiyarlar emekli maaşlarıyla yaşayabilirdi, sokaktan şişeleri, artıkları toplamazlardı. Gözünün içine bakmazlardı, ellerini açıp durmazlardı... Perestroyka ne çok insanı öldürdü, saymak lazım. (*Duraksıyor.*) Eski hayatımız yerle bir oldu, taş taş üstünde kalmadı. Yakında oğlumla bile bir şey konuşamayacağız. "Baba, Pavlik Morozov ahlaksızmış, Marat Kazey manyakmış," diyor bana oğlum okuldan gelince. "Ama sen bana demiştin ki..." Ben ona bana ne öğrettilerse onu öğrettim. Düzgün biçimde öğrettim. "Bu korkunç Sovyet eğitimi..." Peki ama "bu korkunç Sovyet eğitimi" bana sadece kendimi değil başkalarını da düşünmeyi öğretti. Daha güçsüz olanları, durumu kötü olanları. Benim kahramanım Gastello'ydu, bunlar değil... Mor ceketliler değil... Her koyun kendi bacağından asılır, felsefesini savunanlar değil. "Uydurma baba, 'Pespaye'"... "Hümanist çorba"... Nerede öğretiyorlar bunu ona? İnsanlar artık başka... Kapitalist... Anlıyor musunuz! O bunu benimsiyor, on iki yaşında. Artık örnek olamıyorum ona.

Neden savundum Yeltsin'i? Tek bir sözü, nomenklatura'dan ayrıcalıkları almak gerektiğini söylemesi ona milyonlarca yandaş sağladı. Makineli tüfeği alıp komünistlere ateş etmeye hazırdım. Beni inandırmışlardı... Mevcut sistem yerine bizim için ne gibi bir şey hazırlıyorlardı, anlamamıştık. Neyi kakalayacaklarını. Muhteşem bir yalan! Yeltsin "kızıllara" karşı çıktı ve kendini "beyaz" gibi gösterdi. Bu bir felaketti... Soru: Ne istemiştik? Yumuşak sosyalizm... insani... Ne elde ettik? Sokakta; acımasız kapitalizm. Kurşunlar. Kavgalar. Kim dükkân sahibi, kim fabrika sahibi paylaşım savaşları. Yukarıya çıktı haydutlar... Karaborsacılar ve tefeciler aldı iktidarı... Dört bir yan düşman ve avcılarla doldu. Çakallar! (*Duraksıyor.*) Hiç

unutamıyorum... Beyaz Ev'in önünde nasıl durduğumuzu unutamıyorum... Kim için kestaneleri ateşten çekip almıştık? (*Küfrediyor.*) Babam gerçek bir komünistti. Hakiki. Büyük bir fabrikanın parti örgütünde çalışırdı. Savaşa katılmıştı. Ben ona "Özgürlük! Normal olacağız... Uygar bir ülke olacağız..." derken o bana "Çocukların bir efendiye hizmet edecek," dedi. "Bunu mu istiyorsun?" Gençtim... aptaldım... Güldüm ona... Çok naiftik biz. Bilmiyorum neden böyle oldu her şey? Bilmiyorum. İstediğimiz gibi olmadı. Aklımızda başka şeyler vardı. Perestroyka... Bunda ihtişamlı bir şeyler vardı... (*Duraksıyor.*) Bir yıl sonra proje büromuzu kapattık, karımla sokağa düştük. Nasıl yaşadık? Her tür değerli eşyamızı pazara çıkardık. Kristal, Sovyet altını ve bizim için en değerli olan, kitapları. Haftalarca sadece patates püresi yedik. Ben de "biznes"le uğraştım. Pazarda "izmarit" yani bitmemiş sigara sattım. "İzmarit" dolu litrelik kutu... üç litrelik... Karımın annesiyle babası (yüksek okul öğretmenleri) sokaktan topluyordu onları, ben de satıyordum. İnsanlar da alıyordu. İçiyorlardı. Ben de içiyordum. Karım bir ofiste temizlikçilik yapıyordu. Bir ara bir Tacik'in yanında mantı sattık. Naifliğimin cezasını fazlasıyla ödedik. Hepimiz... Şimdi karımla tavuk üretiyoruz, o durmadan ağlıyor. Keşke her şey geri dönseydi... Böyle dedim diye beni hor görmeyin hemen... İki ruble yirmi kapiklik gri salam nostaljisi değil bu...

– Ben biznesmenim...

Lanet olası komünistler ve Gebeler*... Komünistlerden nefret ediyorum. Sovyet tarihi NKVD, GULAG, SMERŞ'tir.** Kırmızı renk içimi bunaltıyor. Kızıl karanfiller... Karım kırmızı bir bluz almıştı: "Ne yapıyorsun, aklını mı kaçırdın!" diye bağırdım. Stalin'i Hitler'le aynı kefeye koyuyorum. Kızıl piçler için Nürnberg istiyorum. Bütün kızıl köpeklere ölüm!

*KGB kısaltmasındaki "Komite" sözünü "Kanlı" olarak söyleyerek ve yanına GB (Gosudarstvennoy Bezopasnosti - Devlet Güvenlik) ekleyerek yapılan aşağılama.

**SMERŞ: Savaş sırasında casus ve hainleri tespit edip cezalandırmakla görevli karşı istihbarat birimi.

Dört bir yanımızı beş köşeli yıldızlar çevirmiş. Bolşevik putlar olduğu gibi duruyor meydanlarda. Oğlumla yürüyoruz sokakta, "Bu kim?" diye soruyor. Roza Zemlyaçka'nın anıtı bu, Kırım'ı kana bulayan kadının. Genç Beyaz subayları bizzat kurşuna dizmeye bayılırdı... Yani bilemiyorum çocuğa ne diyeceğimi?

Bu arada o mumya... o Sovyet firavunu... Kızıl Meydan'daki tapınağının altında yattığı sürece, acı çekeceğiz. Lanetleneceğiz ..."

– Ben pastacıyım...

Kocam anlatabilirdi aslında... Nerede o? (*Etrafına bakınıyor.*) Peki ben – ben neye yararım ki? Pasta börek pişiririm işte...

Doksan bir yılı mı? İyiydik o zamanlar... Güzeldik... Boş kalabalık değildik. Bir adamın dans ettiğini gördüm. Dans edip bağırıyordu: "Orospu cunta! Orospu cunta!" (*Yüzünü elleriyle örtüyor.*) Ay, kaydetmeyin. Ay-ay! Şarkıdan söz çıkarılmaz gerçi ama yayınlanamayacak bir söz bu. Genç değildi bu adam... Dans eden... Onları yenmiştik ve sevinç içindeydik. Onların elinde bir öldürülecekler listesi hazırmış diyorlar. Yeltsin baştaymış... Geçenlerde hepsini televizyonda gördüm... Şu cuntayı... Yaşlı ve akılsızlar. O zaman üç gün boyunca korkunç bir çaresizlik olmuştu: Her şeyin sonuna gelindi mi gerçekten? Fiziksel bir korku duymuştuk. O özgürlüğün ruhu yok mu... Onu herkes hissetti... Ve korku, onu kaybetme korkusuydu. Gorbaçov büyük insan... Kilitleri açtı... Onu sevdiler, ama uzun sürmedi, ona da sinirlenmeye başladı herkes: Nasıl konuşuyor, ne konuşuyor, tavırları, karısı. (*Gülüyor.*) Rusya'da bir troyka koşuyor: Rayka, Mişka, Perestroyka.* İşte bakın Naina Yeltsina... Onu daha çok seviyorlar, o hep kocasının arkasında.

*Rayka ve Mişka, sırasıyla Raisa ve Mihail adlarının samimi biçimde söylenmiş halleridir. Burada Raisa ve Mihail Gorbaçov kastediliyor.

Raisa ise yanda durmaktan da çıktı, öne geçti. Bizde böyledir: Ya kendin çariçe olursun ya da çarın işine karışmazsın.

Komünizm içki yasağı gibi bir şey: Fikir olarak iyi, ama işlemiyor. Kocam böyle söylüyor... Kızıl azizler... Vardılar... Mesela Nikolay Ostrovski... Azizmiş! Ne kadar çok kan döküldü. Rusya savaşta ve devrimde kan limitini aştı... Yeni kan dökmek için güç yok, o delilik kalmadı. İnsanlar her türlü acıyı çekti. Şimdi pazarlarda geziyorlar; perde ve tül seçiyorlar, duvar kâğıdı, halı var türlü türlü. Parlak olan şeylerden hoşlanıyorlar. Çünkü daha önce her şey griydi, boyasızdı. On yedi programlı çamaşır makinesine çocuklar gibi seviniyoruz. Annemle babam yok artık: Annem yedi, babam sekiz yıldır yok, ama ben o zamandan beri annemin sakladığı kibritleri kullanıyorum, tahıllar da duruyor. Tuz da. Annem her şeyi alırdı (o zamanlar "almak" demezlerdi, "edinmek" derlerdi) ve kötü günler için saklardı... Şimdi pazarlarda, dükkânlarda sergi gezer gibi geziyoruz; her şey yığın yığın. Kendimi şımartmak, sevindirmek istiyorum. Bu, psikoterapi... Hepimiz hastayız... (*Düşünüyor.*) Kibrit saklamak için ne kadar sıkıntı çekmiş olmak lazım. Benim dilim varmıyor buna küçük burjuvalık demeye. Eşyacılık demeye. Bu, tedavi... (*Susuyor.*) Ne kadar uzaklaşırsak o kadar az hatırlıyoruz darbeyi. Utanmaya başladık. Zafer duygusu yok artık. Çünkü... Ben Sovyet devletini yıkmak istemiyordum. Nasıl yıktık onu! Mutlulukla! Ama hayatımızın yarısını orada geçirmiştik... Bunu alıp da üstünü çizemezsin... Kabul edin siz de! Benim kafamdaki her şey Sovyet usulü. Bunu değiştirmek için kendimi paralamam gerek. İnsanlar kötü şeyleri artık çok az hatırlıyorlar; Zafer'le, uzaya ilk bizim uçmuş olmamızla gururlanıyorlar. Ama dükkânlar boştu... Bu unutuldu... Artık o zamanların böyle olduğunu aklımız almıyor...

Darbeden sonra hemen köydeki dedemin yanına gittim... Radyoyu da elimden bırakmadım. Sabahleyin çapa yapmaya gidiyorduk. Beş-on dakika geçiyor, bırakıyorum kazmayı: Dede, dinle bak... Yeltsin konuşuyor... Sonra yine: Dede... Gel

şuraya... Dedem sabretti, sabretti, sonunda patladı: "Sen doğru dürüst çapala, dinleme oradaki saçmalıkları. Bizim kurtuluşumuz toprakta; patates olmuş mu olmamış mı, ona bakarız biz." Akıllıydı dedem. Akşamleyin komşu geldi. Ona Stalin konusunu sordum. Komşu "İyi adamdı, ama çok yaşadı," dedi. Dedem "Ben o alçaktan daha çok yaşadım," dedi. Bense hep radyonun başındaydım. Heyecandan içim içime sığmıyordu. En büyük üzüntüm milletvekillerinin yemeğe gitmesiydi. Yayına ara veriliyordu o zaman.

...Benim neyim var? Ne kaldı bende? Benim büyük bir kütüphanem ve plak arşivim var; hepsi bu! Annemde de, kimya profesörüydü, onda da kitaplar ve nadir maden koleksiyonu var. Evine hırsız girmiş... Geceleyin uyanmış, evin ortasında (tek odalı bir ev) genç bir hırsız duruyor. Dolabı açıp oradaki her şeyi çıkartmış. Eşyaları yere atarken: "Lanet olsun entellere... doğru dürüst bir kürk bile yok..." diyormuş. Sonra çarpmış kapıyı gitmiş. Hiçbir şey alamamış. İşte böyle bizim aydınlarımız. Böyle de kaldık. Etrafta birileri villalar yaptırıyor, pahalı arabalar alıyorlar. Doğduğumdan beri bir tane bile pırlanta görmedim ben...

Rusya'da hayat; edebiyattır. Ama ben orada yaşamak istiyorum, Sovyet insanlarıyla... Ve Sovyet filmleri seyretmek. İsterse yalan olsun, isterse siparişle yapılmış olsun, seviyorum onları. (*Gülüyor.*) Tanrı aşkına, kocam beni televizyonda görmesin...

– Ben subayım...

Şimdi ben... Konuşabilir miyim? (*Genç bir delikanlı – yirmi beş yaşlarında.*) Kaydedin: Ben Ortodoks bir Rus yurtseveriyim. Tanrımıza hizmet ediyorum. Gönüllü olarak hizmet ediyorum... Dualar yardımıyla... Rusya'yı kim sattı? Yahudiler. Soysuzlar. Yahudiler yüzünden Tanrı da çok kez ağladı.

Dünya çapında bir komplo... Rusya'ya karşı komplo var. CIA planı... Dinlemek istemiyorum... Bana bunun yalan olduğunu söylemeyin! Susun! CIA Başkanı Allen Dulles'ın planı...

"Kaos çıkarırken belli etmeden onların değerlerini sahteleriyle değiştireceğiz. Rusya'da bile kendimiz gibi düşünenleri, müttefiklerimizi bulacağız... Genç insanlar arasında sinikler, işe yaramazlar, kozmopolitler bulacağız. İşte böyle yapacağız..." Anlaşıldı mı? Yahudiler ve Amerikoşlar; bizim düşmanlarımız. Aptal Yankiler. Başkan Clinton üst düzey Amerikan politikacılarına yaptığı gizli konuşmasında şöyle dedi: "Başkan Truman'ın nükleer bomba kullanarak yapmaya çalıştığı şeyi başardık... Dünya egemenliği için verilen savaşta, Amerika'nın rakibi olan bir devleti kansız bir şekilde savaş dışı bırakmayı başardık..." Düşmanlar tepemize daha ne kadar çullanacak? İsa şöyle demişti: "Korkmayın ve tedirgin olmayın, kararlı ve cesur olun." Tanrı Rusya'ya merhamet edecek ve onu çilelerden geçirerek yüce bir şana ulaştıracak...

Onu durduramıyorum.

...Doksan bir yılında askeri liseyi bitirdim, iki yıldız kazandım. Asteğmen oldum. Gurur duydum ve üniformamı çıkarmadım. Sovyet subayıydım! Bekçiydim! GKÇP'nin çöküşünden sonra birliğe sivil kıyafetle gidip orada üstümü değiştirirdim. Yoksa otobüs durağında her dede gelip soruyordu: "Neden vatanını savunmadın oğlum? Orospu çocuğu! Yemin etmiştin." Subaylar açtı. Subay maaşıyla bir kilo ucuz salam alınırdı ancak. Ordudan ayrıldım. Bazen geceleri fahişelere fedailik yaptım. Şimdi bir şirkette güvenlik görevlisiyim. Yahudiler! Bütün bela onlardan geldi... Rus insanına fırsat vermiyorlar. İsa'yı çarmıha gerdiler... (*Bana bir bildiri uzatıyor.*) Okuyun... Ne polis, ne de Sobçak ve Çubays'ların ordusu... Ne Nemtsov'larınki... Hiçbiri halkın haklı öfkesinden kaçamaz. "Hayim, duydun mu, yakında pogrom olacakmış?" – "Hiç korkmuyorum. Rus kimliğim var benim." – "Aptal, suratına vuracaklar, kimliğine değil." (*Haç çıkarıyor.*)

Rus toprağında; Rus düzeni! Ahromeyev, Makaşov... Bizim bayraklarımızdaki diğer kahramanlar! Tanrı bizi bırakmayacak..."

– Ben öğrenciyim... Ahromeyev mi? Kim o? Ne iş yapıyor?
– GKÇP... Ağustos devrimi...
– Affedersiniz... Hiçbir fikrim yok...
– Kaç yaşındasınız?
– On dokuz. Politikayla ilgilenmiyorum. O şovdan uzak duruyorum. Ama Stalin'i beğeniyorum. O ilginç. Bugünkü liderleri asker üniformalı liderlerle bir kıyaslasanıza. Kim kârlı çıkar bu kıyastan? Yani... Bana büyük Rusya lazım değil. Aptal çizmeler giyip boynuma bir makineli tüfek asamam. Ölmek istemiyorum! (*Sustu.*) Rus hayali: Al çantanı ve s...r git Rusya'dan! Amerika'ya! Ama gidip de orada hayatım boyunca garson olarak çalışmak istemiyorum. Yani galiba.

HATIRALARIN SADAKASI VE ANLAMANIN ŞEHVETİNE DAİR

İgor Poglazov
8. sınıf öğrencisi
14 yaşında

Annesinin anlatımından

– Bana bu ihanet gibi geliyor... Kendi duygularıma ihanet ediyorum, hayatımıza ihanet ediyorum. Kendi sözlerimize ihanet ediyorum... O sözler sadece bize özel sözlerdi, bense bizim dünyamıza yabancı birini sokuyorum. İyi mi, kötü mü bu kişi? Bu önemli değil artık. Anlar mı beni anlamaz mı... Anımsıyorum, pazarda bir kadın vardı, elma satıyordu ve herkese oğlunu nasıl gömdüğünü anlatıyordu. O zaman kendi kendime yemin ettim: "Bu benim başıma asla gelmeyecek." Kocamla genellikle suskunuz bu konuda, ağlıyoruz, ama ayrı ayrı, birimiz diğerini görmeyecek şekilde ağlıyoruz. Tek bir kelime yetiyor, hemen hıçkırmaya başlıyorum. İlk yıl asla hiçbir şekilde sakinleşemiyordum: Neden? Neden yaptı bunu? Bizden uzaklaşmak istemiyordu aslında diye teselli ediyorum kendimi, böyle düşünmek istiyorum... Denemek istedi sadece... Bakmak... Gençken heyecanlanırlar orada ne var diye? Özellikle de delikanlıları heyecanlandırır bu... Öldükten sonra onun defterlerine, şiirlerine

bakıp durdum. Tazı gibi koklayıp durdum. (*Ağlıyor.*) O pazar gününe bir hafta vardı... Aynanın önünde duruyor, saçlarımı tarıyordum... Bana doğru geldi, omzumdan tuttu: Yan yana durduk, aynaya bakıp gülümsedik. "İgor'cuğum," dedim ona, "sen yanımda ne kadar güzelsin. Güzelsin çünkü aşkla doğdun sen. Büyük bir aşktan." Daha da güçlü sarıldı bana: "Anne, sen her zamanki gibi benzersizsin." Bir fikir hiç çıkmıyor aklımdan: O zaman, aynanın başında, bunu yapmayı düşünüyor muydu düşünmüyor muydu... çoktan düşünmüş müydü?

Sevgi... Tuhaf geliyor bu sözcüğü söylemek. Sevginin ne olduğunu hatırlamak. Bir zamanlar sevginin ölümden büyük olduğunu düşünürdüm... Her şeyden daha güçlü olduğunu... Kocamla onuncu sınıfta tanıştık. Komşu okuldan çocuklar bize dans etmeye gelmişti. İlk akşamımızı hatırlamıyorum, çünkü Valika'yı, yani kocamı, görmemiştim, o beni fark etmiş, ama yanıma gelmemiş. Hatta yüzümü bile görmemiş, sadece siluetimi görmüş. Bir ses ona "Bu senin gelecekteki karın," demiş sanki. Daha sonra itiraf etti bunu... (*Gülümsüyor.*) Uydurmuş olabilir mi? Hayalperesttir. Ama aramızda hep mucizevi şeyler oldu, beni havalara uçurdu. Neşeliydim, delicesine neşeliydim, dizginsizdim, böyle biriydim. Kocamı severdim ve başka erkeklere pas atmayı da severdim, oyun gibiydi: Yürürsün, sana bakarlar, sen de bakmalarından hoşlanırsın, bırak hafif hafif âşık olsunlar. Sevdiğim şarkıcı Maya Kristallinskaya gibi "Bu kadar çok şey yalnızca bana mı?"* diye şarkı söylerdim ben de. Savrulup gittim hayatta ve şimdi neden her şeyi ezberlemedim diye üzülüyorum, artık asla öyle mutlu olamayacağım. Sevmek için çok güç harcamak lazım, ama başka türlüyüm ben artık. Sıradan oldum. (*Susuyor.*) Bazen istiyorum ki... Ama genellikle eskiyi hatırlamak hoşuma gitmiyor...

İgor'cuk üç-dört yaşındaydı... Onu yıkarken "Anne," dedi, "seni Pamuk Pvenses kadav çok seviyovum." Uzun süre söyle-

**Şarkılar Bitmezken* filminden sözleri Y. Printsev, bestesi G. Portnov'a ait olan "Yalnızca Bana Mı?" adlı şarkı.

yememişti "r"leri... (*Gülümsüyor.*) Bundan güç alarak yaşanabilir belki, şimdi de bundan güç alarak yaşıyorum. Hatıralar sayesinde... Bütün kırıntıları topluyorum... Bir okulda Rus dili ve edebiyatı öğretmeniyim. Sıradan ev manzarası: Ben kitaplarımın başındayım, o da mutfak dolabının. O dolaptan tencere, tava, kaşık, çatal çıkarırken, ben de yarınki dersleri hazırlıyorum. Büyüyor. Ben oturup yazıyorum, o da masasına oturup yazıyor. Erken öğrendi okumayı. Yazmayı. Üç yaşında Mihail Svetlov'u ezbere biliyordu: "Kahovka, Kahovka, canım tüfeğim... / Ateşli mermi, uç git haydi!" Burada durup biraz daha ayrıntı vermek lazım... Onun cesur, güçlü olmasını istiyordum ve ona kahramanlıkla, savaşla ilgili şiirleri öğretiyordum. Vatan'la ilgili. Bir gün annem beni kenara çekti: "Vera, kes artık savaş şiiri okumayı. Sadece savaş oyunu oynuyor." – "Bütün çocuklar savaşçılık oynamayı sever." – "Evet, ama İgor ona ateş etsinler, yere düşsün istiyor. Ölmeyi seviyor! Öyle bir arzuyla, heyecanla düşüyor ki beni korkutuyor. Diğer çocuklara 'Siz ateş edin, ben de öleyim,' diye bağırıyor. Asla tersini yapmıyor." (*Uzun bir duraksamadan sonra.*) Neden dinlemedim ki annemi?

Ona savaş oyuncakları hediye ettim: tanklar, kamuflajlı askerler, keskin nişancı tüfeği... Erkek çocuğuydu, asker olması gerekiyordu. Keskin nişancı tüfeğindeki açıklama şöyleydi: "Keskin nişancı sakin ve seçici olmalı... önce hedefiyle iyice 'tanışmalı'..." Nedense bu normal geliyordu insanlara, kimseyi ürkütmüyordu. Neden? Psikolojimiz asker psikolojisiydi. "Yarın savaş olursa, yarın sefere çıkılırsa..." Başka açıklama bulamıyorum. Başka bir açıklamam yok... Şimdi kılıçlar... tabancalar... daha az hediye ediliyor çocuklara... Pat-pat! Ya biz... Okuldaki öğretmenlerden birisi İsviçre'de asker oyuncaklarının yasaklandığını söyleyince çok şaşırdığımı hatırlıyorum. Bir erkeği nasıl eğiteceğiz? Bir koruyucuyu? (*Kesik kesik bir sesle.*) "Ölümü, ölümü hizala / şarkıcı ve yoksul atlı..."* Ne için

*Aleksandr Vvedenski'nin "Eleji Elegiya" adlı şiiri (1940).

toplanırsak toplanalım... Hep... Beş dakika sonra savaşı hatırlıyoruz. Sık sık savaş şarkıları söylerdik. Başka bir yerde bizim gibi insanlar var mı? Polonyalılar sosyalizm yaşadı, Çekler de, Rumenler de, ama hepsi farklıydı... (*Susuyor.*) Şimdi nasıl yaşayacağımı bilmiyorum. Neye bağlanmalı? Neye...

Fısıldar gibi oluyor. Ama bana bağırıyormuş gibi geliyor.

...Gözlerimi kapatıyorum: Onun tabutta nasıl yattığını görüyorum... Mutluyduk biz... Neden ölümün daha güzel olduğuna karar verdi...

Bir arkadaşım beni terziye götürdü: "Kendine yeni bir elbise yaptırman lazım. Ben ne zaman bunalıma girsem yeni bir elbise diktiririm..."

...Rüyamda birisi başımı okşuyor... İlk yıl evden parka kaçıp orada ağlardım... Kuşlar ürkerdi...

On yaşındaydı, hayır, herhalde, on bir... İki çantayla zar zor gidiyorum eve. Okulda koca bir günden sonra. İçeri giriyorum. İkisi de divanda: Biri gazete okuyor, diğeri kitap. Evin içi darmaduman, her yer altüst olmuş! Yıkanmamış bulaşıklar dağ gibi! Bir sinirlenmişim. Süpürgeyi kaptım. Sandalyelerin ardına saklanıyorlar. "Çıkın dışarı!" – "Asla!" – "Uzatın ellerinizi, kime ilk dayak?" – "Kız anne, kızma," diye ilk İgorcuk atılıyor, artık babasıyla aynı boyda. "Kız anne" benim evdeki ismim. O uydurmuştu... Yazın genellikle güneye giderdik, "güneşe herkesten yakın olan palmiyelere". (*Mutlulukla.*) Söylediklerimiz aklıma geliyor...Bizim sözlerimiz... İltihaplı burnuna iyi gelirdi güneş. Sonra marta kadar borçtan kurtulamaz, tutumlu olmaya çalışırdık: çorba yerine mantı, sıcak yemek yerine mantı, çayın yanına mantı. (*Susuyor.*) Parlak bir afiş geliyor aklıma... Sıcacık Gurzuf. Ve deniz... Dalgalarla güneşten ağarmış taşlar ve kum... Birçok fotoğraf kaldı, şimdi onları kendimden saklıyorum. Korkuyorum... Bir anda içim darmadağın oluyor... Bir anda bir patlama! Bir keresinde onsuz gidecek olduk. Yarı yoldan döndük. "İgorcuk!" diye bağırdık evde. "Sen de bizimle geliyorsun. Biz sensiz gidemiyoruz!" Boynuma atılmıştı "Hur-

ra!!" diyerek. (*Uzun bir suskunluktan sonra.*) Onsuz gidemiyoruz...

Bizim sevgimiz neden engel olmadı ona? Bir zamanlar sevginin her şeyi yapabileceğine inanırdım. Yine ben... Yine...

Bütün bunlar oldu... O artık yanımızda değil... Uzun süre felç gibi dolaştım. "Vera," diye sesleniyor kocam. Duymuyorum. "Vera..." Duymuyorum. Ve birdenbire kriz! Nasıl haykırdım, nasıl vurdum ayaklarımı yere, kendi anneme, sevgili anneme nasıl bağırdım: "Sen canavarsın, canavarsın, şişko! Senin gibi canavarlar, sana benzeyen canavarlar yetiştirdin, sen yetiştirdin bizi böyle! Hayat boyu senden ne işittik? Başkaları için yaşamak lazım... Yüksek hedefler için yaşamak lazım... Tankların altına yat, yan uçakta Vatan için. Gümbür gümbür devrim... kahramanca ölüm... Ölüm hep hayattan daha güzeldir. Biz canavar ve ucube gibi yetiştik. Ben de İgorcuğu öyle yetiştirdim. Sen suçlusun bütün bunlardan! Sen!!"

Annem büzüldü ve birdenbire küçücük oluverdi. Küçücük bir ihtiyarcık. İçim fena oldu. Onca günün ardından ilk kez bir acı hissettim, daha önce troleybüste ağır bir çanta koymuşlardı ayağımın üstüne, hissetmemiştim. Geceleyin parmaklarım sızladı da ancak o zaman bavulu hatırladım. (*Gözyaşları içinde.*) Şimdi durup annemi anlatmam gerekiyor... Annem savaş öncesi entelektüel kuşağından. "Enternasyonal" çaldığı zaman gözleri dolan insanlardan. Savaşı yaşadı ve Reichstag üzerinde kızıl bayrağı dalgalandıran Sovyet askerini hep hatırladı: "Bizim ülkemiz kazandı o savaşı!" On... yirmi... kırk yıl... Bunu hep bir nakarat gibi söylerdi. Bir dua gibi... Bu onun duasıydı... "Hiçbir şeyimiz yoktu ama mutluyduk," derdi kesin bir kararlılıkla. Tartışmak boşunaydı. "Rus devriminin aynası" Lev Tolstoy'u, *Savaş ve Barış* romanından dolayı ve kont, ruhunu kurtarmak adına her şeyi yoksullara dağıtmak istediği için severdi. Sadece benim annem böyle değildi, bütün arkadaşları böyleydi; ilk Sovyet entelektüelleri, Çernişevski, Dobrolyubov, Nekrasov'la doğanlar... Marksizmle... Şu manzarayı bir düşü-

nün, annem oturmuş dantel örmüş ya da özellikle süslemiş evimizi: porselen vazolar, küçük filcikler her yerde... Hiç olur mu! Bu boşa vakit kaybı. Küçük burjuvalık! En önemlisi manevi çalışma... Kitaplar... Bir giysi yirmi yıl giyilir, iki palto hayat boyu yeter, ama Puşkin olmazsa ya da Gorki'nin tüm eserleri olmazsa yaşamak imkânsızdır. Büyük bir plana katılıyorsun ve büyük bir plan var... Böyle yaşıyorlardı...

...Bizim şehrin merkezinde eski bir mezarlık vardı. Bir sürü de ağaç. Leylak çalılıkları. Orada botanik bahçesindeymiş gibi gezerdik. Az ihtiyar vardı, gençler de gülüyor, öpüşüyorlar. Hoparlör bağırıyor... Geç vakitte dönünce sorarlar: "Neredeydin?" – "Mezarlığa gittim." – "Ne işin varmış birdenbire mezarlıkta?" – "İlginç bir yer orası. Artık var olmayan insanların gözünün içine bakıyorsun."

...Onun odasının kapısını açıyorum... Boylu poslu duruyor pencerenin kıyısında, bizim pervaz sağlam değil, düz de değil. Altıncı kat! İçim ürperiyor. Çocukken olduğu gibi bağıramıyorum da, ufacık bir ağaca tırmansa ya da yıkık bir kilisenin yüksek eski duvarına tırmansa dediğim gibi "Eğer tutunamayacak gibiysen, benim üzerime doğru düş" diyemiyorum. Ne bağırabiliyorum, ne ağlayabiliyorum ürkmesin diye. Duvara sürtüne sürtüne geri çıkıyorum. Bana sonsuz gibi gelen beş dakika sonra yine içeri giriyorum; pervazdan inmiş ve odaya girmiş bile. Hemen sarılıyorum ona: Öpüyorum, kokluyorum, azarlıyorum: "Neden? Söyle bana, neden?" – "Bilmiyorum. Denedim."

...Bir keresinde sabahleyin komşu eşikte çelenkler gördüm. Birisi ölmüştü. Ölmüşse ölmüş. İşten dönünce babasından onun da oraya gittiğini öğrendim. Sordum: "Neden? Orada hep yabancı insanlar var." – "Genç bir kızdı. Çok güzel yatıyordu. Ben de ölüm korkunç bir şey sanırdım." (*Susuyor.*) Ölümün etrafında dönüp duruyordu... Bir şey onu öte tarafa doğru çekiyordu... (*Susuyor.*) Ama kapı kapalı... Oraya erişimimiz yok.

...Dizlerinin üzerine çöküyor: "Anne, küçükken nasıldım?" Ben de başlıyorum... Kapıda Noel Baba'yı nasıl beklediğini. Kaf dağının ötesine hangi otobüsle gidebileceğini sorduğunu. Köyde bir Rus sobası görmüş, bütün gece onun masaldaki gibi canlanmasını beklediğini. Çok kolay kanıyordu...

Sokakta kar vardı, hatırlıyorum... Koşuyor: "Anne! Bugün öpüştüm!" – "Öpüştün mü?!" – "Evet. İlk randevuma gittim bugün." – "Ama bana hiçbir şey söylemedin?" – "Fırsat olmadı. Dimka ile Andrey'e söyledim, üçümüz birden gittik." – "Randevuya üçünüz mü gittiniz?" – "Ne yapayım, tek başıma karar veremedim." – "Üçünüz ne yaptınız ki randevuda?" – "Çok iyiydi. Biz onunla nehrin kıyısında el ele gezip öpüştük. Dimka ile Andrey de kıyıda oturdular." Ah Tanrım! "Anne, beşinci sınıftan biri dokuzuncu sınıftan bir kızla evlenebilir mi? Yani eğer bu aşksa..."

..İşte bu... Bu... (*Uzun süre ağlıyor.*) Bunu anlatamayacağım...

... En sevdiğimiz ay ağustostu. Şehir dışına gidip örümcekleri gözleriz. Güleriz... güleriz... güleriz... (*Susuyor.*) Niye hep ağlıyorum? Tam on dört yılımız oldu dolu dolu... (*Ağlıyor.*)

Mutfakta kızartma yapıyorum. Pencere açık. Babasıyla balkonda konuştuklarını işitiyorum. İgor: "Baba, bu ne tuhaf bir şey? Sanırım anladım. Dinle bak... Bir dede ile karısı varmış, bir de Ryaba diye tavukları varmış. Tavuk yumurtlamış, ama sıradan yumurta değil altın yumurtlamış. Dede vurmuş vurmuş; kıramamış. Karısı vurmuş vurmuş; kıramamış. Fare koşmuş, kuyruğunu savurmuş, yumurta düşüp kırılmış. Dede ağlamış, karısı ağlamış..." Baba: "Mantık açısından bakılırsa, kesinlikle saçma. Vurmuş, vurmuş kırılmamış, sonra birden ağlamışlar! Düşünsene, kaç yıl, hatta yıllarca, asırlarca çocuklar bu masalı dinlediler şiir gibi." İgor: "Baba ben de önce akılla anlarım sanıyordum her şeyi." Baba: "Birçok şeyi akılla anlayamazsın. Mesela, aşkı." İgor: "Bir de ölümü."

Çocukluğundan beri şiir yazardı... Masada, ceplerinde,

divanın altında karalanmış kâğıtlar bulurdum. Yazar, atar, unuturdu onları. Hatta onun olduğuna da inanmazdım hep: "Gerçekten sen mi yazdın?" – "Ne var ki?" Okuyorum: "İnsanlar birbirine misafirliğe gider / Hayvanlar birbirine misafirliğe gider..." – "Hıı, eski bir şey. Unutmuştum." – "Peki ya bu dizeler?" – "Hangileri?" Okuyorum: "Hırpalanmış bir dalda / Yıldız damlaları toplanmış..." On iki yaşında yazdı ölmek istediğini. Sevmek istediğini ve ölmek istediğini; iki arzu. "Seninle nişanlandık / Mavi suyla..." Başka?! İşte: "Ben sizin değilim, gümüş bulutlar / Sizin değilim, mavi karlar..." Bana okurdu bunları Okurdu! Ama gençken sık sık ölüm hakkında yazılır zaten...

Evimizde şiir duyulurdu hep, günlük konuşma gibi: Mayakovski, Svetlov... En sevdiğim Semyon Gudzenko'ydu: "Ölüme yürürken şarkı söylerler / ama öncesinde ağlanabilir. / Oysa en korkunç saat savaşta / saldırıyı bekleme saatidir." Fark ettiniz mi? Tabii, elbette... Niye soruyorsam? Biz hepimiz böyle yetiştik... Sanat ölümü sever, bizimki özellikle sever. Fedakârlık ve ölüm kültü kanımızda var. Aortunu patlatırcasına yaşam.* "Eh, Rus halkı, sevmez kendi ölümüyle ölmeyi!" diye yazmıştı Gogol. Vısotski'nin de şöyle bir şarkısı vardı: "Biraz daha uçta dursam..." Uçta!! Sanat ölümü sever, Fransız komedisi diye bir şey de var ama. Neden bizde pek komedi yok? "Vatan için ileri!" "Ya vatan ya ölüm!" Ben öğrencilerime şöyle öğretirdim: Başkalarını ışıtarak yanıyorum. Danko'nun** göğsünden kalbini çıkarıp başkalarının yolunu aydınlatma kahramanlığını öğretirdim. Hayattan bahsetmezdik biz... Az bahsederdik... Kahraman! Kahraman! Kahraman! Yaşam kahramanlardan ibaretti... Kurbanlar ve cellatlardan... Başka kimse yoktu. (*Bağırıyor. Ağlıyor.*) Benim için okula gitmek bir işkence artık. Çocuklar bekliyor... Sözler ve hisler bekliyorlar... Ne diyeyim... onlara ne diyebilirim?

*Osip Mandelştam'ın ünlü "Uzun Parmaklı Pagani'nin Ardından" şiirine yapılmış bir atıf.

**Maksim Gorki'nin "Danko'nun Yüreği" adlı öyküsündeki kahraman.

Hepsi oldu... Aynen şöyle oldu... Gece geç vakit, yatakta *Üstat ile Margarita* romanını okuyorum (hâlâ muhalif sayılıyordu, daktiloda yazılmış halini getirmişlerdi bana). Son sayfaya kadar geliyorum... Hatırlar mısınız, Margarita Üstat'ın bırakılmasını rica ediyor; Voland, yani İblis'in ruhu da şöyle diyor: "Dağlarda bağırılmaz ama, o yine de çığlara alışıktır ve bu onu kaygılandırmıyor. Senin onun adına ricada bulunmana gerek yok Margarita, çünkü konuşmaya yöneldiği kişi çoktan yaptı bunu..." Nasıl anlaşılmaz bir güç alıp beni yandaki odaya, oğlumun uyuduğu divana sürükledi. Dizlerimin üstüne çöküp dua gibi fısıldadım: "Yapma İgorcuk, gerek yok. Canım benim, gerek yok. Gerek yok!!" Bana büyüdükten sonra artık yasaklanmış olan bir şeyi yapmaya başladım sonra; onun ellerini ayaklarını öptüm. Gözlerini açtı: "Anne, ne yapıyorsun?" Geveledim: "Yorgan kaymış üstünden, onu düzelttim," diye. Uyudu. Bense... Bense bana ne olduğunu anlamadım. Neşeliydi, benimle "Ateş Kız"* diye dalga geçerdi. Hayatım çok rahattı.

Onun doğum günü yaklaşıyordu... ve bir de yılbaşı. Arkadaşlarından biri bize bir şişe şampanya getirmeyi vaat etmişti, o zamanlar dükkânlardan az şey alabiliyorduk, her şeyi başka yollardan temin edebiliyorduk. El altından. Tanıdıklardan, tanıdıkların tanıdıklarından. Tütsülenmiş salam, çikolatalı şeker temin etmeyi başardık... Yılbaşında bir kilo mandalina bulmak muhteşem bir başarıydı! Mandalina sıradan bir meyve değildi, biraz yabaniydi, yalnızca yılbaşı mandalina kokardı. Yılbaşı masasındaki lezzetleri aylarca toplardık. Bu kez ben bir kavanoz morina ciğeri ve bir parça somon saklamıştım. Sonra hepsini oğlumun ölümünden sonraki ziyafet masasına koyduk... (*Susuyor.*) Hayır, hikâyemi böyle çabuk bitirmek istemiyorum. Dolu dolu on dört yılımız oldu. On dört yıl eksi on gün...

*A. Bajov'un masalı.

Bir keresinde dolabı temizlerken orada mektup dolu bir paket buldum. Ben doğum için hastanedeyken, kocamla birbirimize her gün mektuplar, pusulalar yazardık, hatta günde birkaç kez yazardık. Okurdum, gülerdim... İgor daha yedi yaşındaydı... Bir türlü anlayamıyordu, nasıl olmuştu da o yokken babasıyla ben vardık? Yani, o da var gibiydi, mektuplarda hep ondan bahsediyorduk: İşte bebek döndü, beni tekmeledi... Kıpırdıyor... "Ben bir kez öldüm de sonra yine yanınıza mı geldim, öyle mi oldu?" Serseme dönmüştüm sorusundan. Ama çocuklar... Hep böyle konuşurlar... Filozof gibi, şair gibi... Bunları kaydetmem lazımdı... "Anne, dedem öldü... Gömdüklerine göre demek sonra topraktan büyüyecek..."

Yedinci sınıfta bir kız arkadaşı olmuştu... Ciddi biçimde âşık olmuştu. "Gidip de ne ilk gördüğün kızla evleneceksin, ne de bir tezgâhtarla!" diye tehdit etmiştim. Onu biriyle baş göz etmem gerekeceği fikrine alışıyordum. Kendimi hazırlıyordum. Kız arkadaşımın da bir oğlu vardı, İgor'la aynı yaştaydılar, arkadaşım bana bir ara itiraf etti: "Gelinimle henüz tanıştırılmadım, ama çoktan nefret ediyorum artık ondan." Oğlunu bu kadar çok seviyordu. Onun başka bir kadına gitmesini hayal bile edemiyordu. Ne olmuştu bize böyle? Bana? Bilmiyorum... Deliceydi... Delice seviyordum... İşgünüm nasıl geçerse geçsin, evin kapısını açıyorum ve bir yerlerden ışık geliyor. Bir yerlerden değil, sevgiden.

İki korkunç rüyam var. Birinde, onunla boğuluyoruz. Çok iyi yüzerdi, bir keresinde açık denizde onunla birlikte dalmayı denemiştim. Gücümün yetmeyeceğini anlayınca yüzeye çıktım hemen, sıkı sıkı ona tutundum. "Bırak!" diye bağırdı. "Yapamam!" dedim. Sarıldım, onu da dibe çekiyordum. Zar zor kurtardı kendini ve beni kıyıya doğru çekti. Hem destek oldu, hem sakinleştirdi. Böyle beraber yüze yüze çıktık sudan. Rüyamda her şey tekrar oluyor, ama onu batırmıyorum. Boğulmuyoruz, yüzmüyoruz. Suyun içinde bir kargaşa oluyor... İkinci rüya; Yağmur yağıyor, ama bunun yağmur olmadığını

hissediyorum, dökülen şey toprak. Kum. Kar yağmaya başlıyor, ama hışırtısını duyuyorum, bu kar değil, toprak. Bir kürek sesi, kalp gibi, pat-pat, pat-pat, pat-pat...

Su... Su onu büyülerdi... Gölü, nehri, kuyuyu severdi. Özellikle de denizi. Çok şiiri vardı su hakkında. "Sadece dingin yıldız beyazdır su gibi. Karanlıkta." Ya da: "Su akıyor tek başına... Usulca." (*Durakstyor.*) Artık denize gitmiyoruz.

Son yıl... Sık sık toplu akşam yemekleri için bir araya gelirdik. Tabii kitaplardan bahsediliyordu. Hep beraber samizdat okuyorduk... *Doktor Jivago*, Mandelştam'ın şiirleri... Kimin şair olup olmadığını nasıl tartıştığımızı hatırlıyorum. Rusya'da şairin kaderi neydi? İgor'a göre: "Şair erken ölmeli, yoksa şair değildir. Yaşlı şair gülünç bir şey." İşte... Ve bunu gözden kaçırdım... Önem vermedim... Noel Baba'nın çuvalı nasıl eşya tutmaz da her şey dışarı dökülürse, ben de dökülen hiçbir şeyi tutamıyordum işte. Hemen her Rus şairinin Vatan şiiri vardır. Birçoğunu ezbere biliyorum. En sevdiğim Lermontov'u okurdum: "Yurdumu seviyorum, ama tuhaf bir şekilde seviyorum." Yesenin: "Seni seviyorum zarif vatanım..." Blok'un mektuplarını satın alınca mutlu oldum... Koca bir cilt! Yurtdışından döndükten sonra annesine yazdığı mektup... Vatan'ın ona bir anda hem domuz burnunu hem tanrısal yüzünü gösterdiğini yazmış... Elbette ben tanrısal yüzde ısrar ettim... (*Odaya kocası giriyor. Kucaklaşıyorlar ve yan yana oturuyorlar.*) Başka? İgor Moskova'ya Vısotski'nin mezarına gitmişti. Hatta kafasını kazıttı. Mayakovski'ye çok benzemişti. (*Kocasına soruyor.*) Hatırlıyor musun? Nasıl kızmıştım ona? Benzersiz saçları vardı.

Son yaz... Bronzlaşmış. İriyarı, güçlü. On sekiz yaşında görünüyordu. Onunla Tallinn'e tatile gittik. İkinci kez gidiyordu oraya, beni her yere, türlü türlü mekânlara götürdü. Üç gün içinde bir yığın para harcadık. Geceleyin bir otelde kaldık. Şehirde gezindikten sonra el ele döndük, gülüşerek kapıyı açtık. Kapıcının yanına gittik, ama içeri almadı bizi: "Bir kadın saat on birden sonra bir erkekle gelemez." Ben dönüp İgor'un ku-

lağına "Sen git, ben hemen geliyorum," dedim. O gitti; ben de kadına fısıltıyla "Ne kadar utanmazsın!" dedim. "O benim oğlum!" Ne kadar mutluyduk... ne güzeldi! Derken birden, oradayken... bir gece vakti... korkuya kapıldım. Onu bir daha göremeyeceğim diye korktum. Yeni bir şeylerden korktum. Daha hiçbir şey olmamıştı.

Son ay... Kardeşim öldü. Bizim ailemizde erkek azdır, İgor'u bana yardım etsin diye yanıma almıştım. Eğer bilseydim... İgor orada ölüme uzun uzun baktı, baktı... "İgor, çiçekleri diz. Sandalye getir. Ekmek getir." Ölümün yanı başında böyle sıradan işler yapmak... Tehlikeli bir şeydir bu... Ölümü hayatla karıştırabilirsin. Bunu şimdi anlıyorum... Otobüs geldi. Bütün akrabalar binip oturdu, oğlum yok. "İgor, neredesin? Gel buraya." Geldi, baktı her yer dolu. Hep birtakım işaretler... Kim bilir, ya aracın sarsılmasından, ya da... İşte otobüs hareket etti ve kardeşim bir an gözlerini açtı. Kötüye işaret; ailede bir ölüm daha olacak demektir bu. Bir anda annem için ürktüm; kalbi kötüydü. Tabutu çukura koyarlarken, bir şey düştü oraya... Bu da kötü...

Son gün... Sabah. Yüzümü yıkarken onun kapının ağzında durduğunu hissediyorum, iki eliyle kapı koluna tutunmuş ve bakıyor, bana bakıyor. Bakıyor. "Neyin var? Otursana dersinin başına. Geliyorum birazdan." Sessizce dönüp odasına gitti. İşten sonra arkadaşımla buluştum. Oğlum için son moda bir kazak örmüştü, ona doğum günü armağanım olacaktı bu. Eve getirdim, kocam bir de kızdı üstüne: "Gerçekten anlamıyor musun, ona böyle şık şeyler almak için erken daha?" Yemekte onun en sevdiği yuvarlak köftelerden yaptım. Genellikle fazladan isterdi, ama o gün tabağındaki lokmalarla oynayıp bıraktı. "Okulda bir şey mi oldu?" Susuyor. O sırada ağladım, bir sebeple gözyaşlarımı tutamadım. Yıllardır ilk kez bu kadar yüksek sesle ağlamıştım, kardeşimin cenazesinde bile böyle olmamıştı. İgor da ürktü. Öyle ürktü ki onu teselli etmek zorunda kaldım: "Harika bir kazak. Giydim bak. Hoşuna gitti mi?"

"Çok." Bir süre sonra odasına gidip baktım, yatmış kitap okuyordu. Diğer odada da babası daktiloda yazı yazıyordu. Başım ağrıyordu, uyudum. Yangın sırasında insan her zamankinden daha ağır uyurmuş... Onu bırakmıştım... Puşkin okuyordu... Köpeğimiz, Timka holde yatıyordu. Havlamıyor, ses çıkarmıyordu. Ne kadar zaman geçti hatırlamıyorum, gözlerimi açtım: Kocam yanımda duruyor. "İgor nerede?" – "Tuvalete kapandı. Herhalde şiir ezberliyor." Yabancı, dilsiz bir korkuya kapıldım. Koştum, kapıya vurdum, kapıyı ittim. Ellerimle, ayaklarımla vurdum kapıya. Sessizlik. Seslendim, bağırdım, yalvardım. Sessizlik. Kocam bir çekiç, balta aranıyor. Kapıyı kırıyor... Eski pantolon, kazak, ev terlikleri... Bir kemerle... Tırmanmış, asmış. Yumuşak, sıcak. Suni teneffüs yapmaya çalışıyoruz. Ambulans çağırıyoruz...

Nasıl uyudum? Neden Timka hissetmedi? Köpekler zekidir, insanlardan on kat iyi hissederler. Neden... Oturup tek bir noktaya baktım. Bana bir iğne yaptılar ve bir yere yığıldım. Sabahleyin uyandırdılar: "Vera, kalk. Sonra kendini affedemezsin." – "Şimdi kızacağım sana bu şakalar yüzünden. Görürsün sen," diye düşündüm. O sırada kimseye bir şey yapamayacağımı hatırladım.

Tabutta yatıyor... Üzerinde doğum günü için hazırladığım kazak var...

Bağırmaya başlamadım hemen... Birkaç ay sonra oldu... Ama gözyaşı yoktu. Bağırmasına bağırdım, ama ağlamadım. Ancak bir ara bir bardak votka içince ağladım. Ağlamak için içtim... İnsanlara karışmak için... Arkadaşlarımızdan birinin evinde kaldık, evden hiç çıkmamıştık, tam iki gün. Şimdi anlıyorum, çok zor olmuş olmalı onlar için, nasıl eziyet etmişizdir onlara. Kendi evimizden kaçmıştık... İgor'un mutfakta hep oturduğu sandalye kırılmıştı, ona hiç dokunmadım, öylece kaldı, sevdiği bir şeyi evden atmam ya hoşuna gitmezse diye düşündüm. Onun odasının kapısını ne ben ne kocam açabildik. İki kez evi değiştirmek istedik, belgeleri de hazırla-

dık, insanları heveslendirdik, eşyaları topladık. Ama evden çıkamadık, o burada bir yerde duruyor sanki, sadece görmüyorum onu... Ama o burada bir yerde... Dükkânları geziyorum, ona bir şeyler seçiyorum: İşte pantolon, onun sevdiği renk, bu gömlek de. Kaçıncı bahar... Hatırlamıyorum... Eve gelip kocama şöyle diyorum: "Biliyor musun, bugün bir adam benimle ilgilendi. Benimle görüşmek istedi." Kocam da "Çok sevindim senin adına Veroçka," diyor, "kendine geliyorsun artık..." Bu sözlere sonsuz minnettarım. Burada kocamdan da bahsetmek isterim... Fizikçidir, arkadaşlarımız şaka yapar: "İşiniz iş; fizik ile lirik bir arada." Onu severdim... Neden *severdim* diyorum da *seviyorum* demiyorum? Çünkü yeni kendimi daha bilmiyorum. Korkuyorum... Hazır değilim... Artık mutlu olamam ben...

Geceleyin gözlerim açık yatıyorum. Zil çalıyor. Kapı zilini açıkça duyuyorum. Sabahleyin kocama anlatıyorum. "Ben bir şey duymadım," diyor. Geceleyin yine zil sesi. Uyumuyorum, kocama bakıyorum, o da uyanmış. "Duydun mu?" – "Duydum." İkimizde de evde yalnız olmadığımıza benzer bir his var. Timka yatağın etrafında koşuyor, daireler çiziyor, birini izler gibi. Ben de düşüyorum, sıcak bir yere. Şöyle bir rüya görüyorum... Nerede olduğu belli değil, İgor yine o kazakla, onu gömdüğümüz kazakla geliyor. "Anne, sen beni çağırıyorsun ama yanına gelmenin ne kadar zor olduğunu bilmiyorsun. Kes artık ağlamayı." Ona uzanıyorum, yumuşacık. "Evde mutlu muydun?" – "Çok." – "Peki orada?" Yanıt veremeden gözden kayboluyor. O geceden sonra ağlamayı kestim. O da artık rüyama küçük, sadece küçük haliyle giriyor. Onunla konuşabilmek için büyümesini bekliyorum...

Rüya değildi bu. Sadece gözlerimi kapatmıştım... Odanın kapısı açıldı, hiç görmediğim bir yetişkin haliyle ansızın girdi içeri. Yüzünde öyle bir hal vardı ki anladım: Burada olup bitenlerle alakası yok. Onunla ilgili konuşmalarımız, hatıralar. Bizden çok uzakta artık. Ama ilişkimizin kopmasını istemiyo-

rum. İstemiyorum... Uzun süre düşündüm... Ve doğurmaya karar verdim... Yapamazdım, geç olmuştu, doktorlar korktu, ama ben doğurdum. Bir kız doğurdum. Ona sanki bizim kızımız değil de, İgor'un kızıymış gibi davranıyoruz. Onu İgor'u sevdiğim gibi sevmeye korkuyorum... Onu öyle sevemem zaten. Deliymişim ben! Deli! Çok ağlıyorum, gidip geliyorum mezarlığa. Kız hep benimle, ama ben ölümü düşünmeyi bırakamıyorum. Olmuyor. Kocam taşınmamız gerektiğini söylüyor. Başka bir ülkeye. Her şeyi değiştirmek için: manzarayı, insanları, alfabeyi. Arkadaşlarım İsrail'e çağırıyorlar. Sık sık telefon ediyorlar: "Oraya bağlayan ne var ki sizi?" (*Neredeyse bağırıyor.*) Ne mi var? Ne mi?

Tek bir korkunç fikir var aklımda: Ya birden çıkagelip size bambaşka bir hikâye anlatırsa o? Bambaşka...

Arkadaşlarla sohbetlerden

"...bu müthiş zamkla her şey birbirine tutundu"

O zamanlar çok gençtik... Gençlik saçma bir zaman, bilmiyorum onun en harika çağ olduğunu kim uydurmuş. Tuhafsındır, aptalsındır, öne çıkmak için kendini ortaya atarsın, dört bir yandan savunmasızsındır. Annen baban için hâlâ küçüksündür, seni sarıp sarmalarlar. Sürekli bir şapkanın altındasındır ve kimse sana uzanamaz. O his... O hissi çok iyi hatırlıyorum... Hastanede, camın ardındaki bir bölmede yattığım zaman. Bir enfeksiyonla. Annen baban seninleymiş gibi yaparlar (sen öyle sanırsın), ama aslında tümüyle başka bir dünyada yaşarlar. Uzak bir yerdedirler... Yanında gibi, ama uzakta... Annen baban çocukları için her şeyin ne kadar ciddi olduğunu anlamaz. İlk aşk, korkunç bir şeydir. Ölümüne tehlikelidir. Benim kız arkadaşım, İgor'un ona duyduğu aşk yüzünden hayatına son verdiğini sanıyordu. Aptallık! Kız aptallığı... Bütün kızlar ona âşıktı. Yaa! Çok yakışıklıydı, hepimizden büyükmüş gibi davranırdı, ama çok tek başına olduğu hissedilirdi. Şiir

yazardı. Şairin de mesafeli ve yalnız olması şarttır. Düelloda ölmesi. Hepimizin kafasında gençlik saçmalıkları vardı.

Bunlar Sovyet yıllarıydı... komünist yıllar... Bizi Lenin'le, ateşli devrimcilerle, çok ateşlileriyle eğitiyorlardı, devrimi bir hata ve suç saymıyorduk, ama Marksist-Leninist hikâyeler de umurumuzda değildi. Devrim artık bir soyutlamaydı... Daha çok bayramları ve bu bayramlar öncesindeki bekleyişi hatırlıyorum. Her şeyi çok berrak hatırlıyorum... Sokaklarda bir sürü insan olurdu. Hoparlörlerden sesler gelirdi, bazısı bu sözlere tamamen inanırdı, bazısı kısmen inanırdı, bazısı da hiç inanmazdı. Ama sanırım, herkes mutluydu. Bir sürü müzik olurdu. Annem gençti, güzeldi. Hep beraberdik... Bütün bunları hep beraber mutluluk olarak hatırlıyorum... O kokular, o sesler... Hüzünlü bir daktilonun klavye tıkırtısı, köyden gelen sütçülerin sabah bağrışları: "Süt! Süt!" Buzdolabı yoktu daha herkeste, süt kutuları balkonlarda saklanırdı. Tavuk fileleri sallanırdı pervazlardan. İki çerçeveli pencerelerin arasına simli yünler ve kış elmaları, Antonovka'lar* konurdu süs diye. Kedi kokusu gelirdi bodrumlardan... Ya Sovyet yemekhanelerinin o sarsıcı, klorlu paspas kokusu? Bütün bunlar bir bakıma birbiriyle alakasızdı, ama şimdi benim üzerimde tek bir hisle kaynaşıyor. Tek bir hisle. Özgürlüğün başka kokuları var... Ve resimleri... Bambaşka... Yurtdışına yaptığı ilk yolculuktan sonra... Gorbaçov zamanıydı... Arkadaşım oradan şöyle diyerek döndü: "Özgürlük güzel bir sos gibi kokuyor." Ben de çok iyi hatırlıyorum Berlin'de gördüğüm ilk süpermarketi; yüz çeşit salam ve yüz çeşit peynir görmüştüm. Anlaşılmaz bir şeydi. Perestroyka'dan sonra bizi bir sürü keşif bekliyordu, bir sürü yeni duygu ve düşünce. Bunlar daha yazılmadı, tarihe geçmedi daha. Formülü hâlâ yok... Ama acele ediyorum... Bir zamandan diğerine sıçrıyorum... Büyük dünya bize sonradan açılacaktı. O sırada sadece hayal ediyorduk onu... Olmayan

*SSCB ve Rusya'da oldukça popüler olan bir yeşil elma türü.

şeyi, istenen şeyi... Bilmediğimiz bir dünyayı hayal etmek güzeldi. Hayal ettik... Ama oyunun ortak kurallarının olduğu Sovyet hayatını yaşadık, onlara göre oynadık. İşte biri duruyor kürsüde. Yalan söylüyor, herkes alkışlıyor, ama herkes biliyor onun yalan söylediğini ve o da onların yalan söylediğini bildiğini biliyor. Ama bütün bunları söylüyor ve alkışlardan memnun oluyor. Böyle yaşayıp bir sığınak aramak zorunda kalacağımıza şüphe yoktu. Annem yasaklanan Galiç'i dinlerdi... ben de dinlerdim Galiç'i...*

Başka bir şey daha hatırlıyorum... Vısotski'nin cenazesi için Moskova'ya gitmek istemiştik, polis bizi trende yakalamıştı... Biz ise onun şarkısını söylüyorduk: "Kurtarın ruhumuzu! / Havasızlıktan saçmalıyoruz..." "Geride. Geçti. Geride. Topçu bizimkileri dövüyor..."** Skandal! Müdür okula, anne ve babamızı getirmemizi istemişti. Annem geldi benimle ve orada hali tavrı çok iyiydi... (*Düşünüyor.*) Mutfakta yaşıyorduk... Bütün ülke mutfaklarda yaşıyordu... Birinde oturuyoruz, içki içiyoruz, şarkı dinliyoruz, şiirlerden bahsediyoruz. Konserve kutuları açılmış, kara ekmek dilimlenmiş. Hepimizin keyfi yerinde. Kendi ritüellerimiz vardı: kanolar, çadırlar, geziler. Ateş başında şarkılar. Birbirimizi tanıdığımız ortak işaretler de vardı. Kendi modamız, kendi şakalarımız vardı. Uzun zamandır yok bu gizli mutfak toplulukları. O arkadaşlıklarımız da yok, oysa sonsuza dek süreceğini sanmıştık. Evet... Ruh halimiz sonsuza göre ayarlanmıştı... Hiçbir şey dostluktan yüce değildi. Bu kopmaz bağla birleşmişti her şey...

Aslında, içimizden hiçbiri SSCB'de yaşamıyordu, herkes kendi topluluğundaydı. Turistler topluluğu, dağcılar topluluğu... Derslerden sonra bir JEK'te*** toplanırdık, orada bize

*Aleksandr Galiç (Ginsburg) (1918-1977): Sovyet şair, dramaturg ve şarkıcı. 1974'te SSCB'den çıkarıldı.

**Sözleri A. Mejirov, bestesi A. Agranovski'ye ait "Topçu Bizimkileri Dövüyor" adlı şarkı.

***JEK: Mahallelerde evlerin durumu, temizliği, düzeni, onarımı gibi işlerle uğraşan birim.

oda ayırmışlardı. Tiyatro oyunu hazırlanırdı, ben de oynadım bu oyunda. Edebiyat topluluğu vardı. İgor'un orada şiirlerini okuduğunu hatırlıyorum, Mayakovski'yi çok iyi taklit ederdi ve karşı konulmaz biriydi. Onun lakabı "Öğrenci"ydi. Bize yetişkin şairler de gelirdi, bizimle rahatça konuşurlardı. Prag olaylarının aslını astarını onlardan öğrenmiştik. Afganistan'daki savaşı da. Yani... Daha başka? Gitar çalmayı öğrenmiştik. Bu kesinlikle şarttı! O yıllarda gitar kesinlikle gerekli eşyalar listesindeydi. Diz çöküp sevdiği şair ve ozanları dinlemeye hazırdı herkes. Şairler koca stadyumları doldururdu. Atlı polis görev yapardı. Söz bir tavırdı. Toplantılarda kalkıp gerçeği söylemek bir tavırdı, çünkü tehlikeliydi. Sokağa çıkmak... Bu öyle bir dürtü, öyle bir adrenalin, öyle bir hava deliğiydi ki. Söze dökülüyordu her şey... Bugün artık bu imkânsız, bugün bir şeyler söylemek değil, yapmak lazım. Kesinlikle her şeyi söyleyebilirsin, ama sözün hiçbir hükmü yok. İnanmak isterdik, ama inanamıyoruz. Herkes her şeye tükürüyor, gelecekse pislikten ibaret. Bizde böyle değildi... Ah-ah! Şiirler, şiirler... Sözcükler, sözcükler...

(*Gülüyor.*) Onuncu sınıfta başımdan bir gönül macerası geçti. Adam Moskova'da yaşıyordu. Onun yanına sadece üç günlüğüne gitmiştim. Sabahleyin garda onun arkadaşlarından Nadejda Mandelştam'ın anılarının teksir baskısını almıştık, o zamanlar herkes onu okuyordu. Ertesi gün sabahın dördünde kitabı geri vermek gerekiyordu. Gelen trene götürecektik. Yirmi dört saat ara vermeden okuduk, sadece süt ve ekmek almak için bir kez çıkmıştık dışarı, o da acele acele. Öpüşmeyi bile unutmuştuk, birbirimize bu yaprakları veriyorduk sadece. Böyle bir kargaşayla, böyle bir heyecanla geçiyordu her şey... Bu kitabı elinde tutuyorsun diye... Onu okuyorsun diye... Yirmi dört saat sonra ıssız sokaklardan gara koşuyorduk, araç da yoktu o saatte. Şehrin o geceki halini çok iyi hatırlıyorum, yürüyoruz, o sırada kitap çantamda. Onu gizli bir silah gibi taşıyorduk... Sözün dünyayı sarsabileceğine inanıyorduk.

Gorbaçov yılları... Özgürlük ve kuponlar. Karneler... kuponlar... Her şey için: ekmekten hububata ve çoraplara dek her şeye. Beş-altı saat kuyrukta beklerdik... Ama kitapla, daha önce alamadığın bir kitapla beklersin ve akşamleyin de daha önce yasak olan, on yıl rafta durmuş olan bir filmin gösterileceğini bilirsin. Ne keyif! Ya da bütün gün aklından çıkmaz, saat onda *Vzglyad* programı vardır... Onu sunan Aleksandr Lyubimov ve Vladislav Listyev halk kahramanı oldular. Biz gerçeği öğreniyorduk... Sadece Gagarin değil, Beriya da varmış... Aslında bana sözün özgürlüğü yeterdi, çünkü daha sonra ortaya çıktığı gibi, Sovyet kızıydım ben, Sovyet olan her şey sandığımızdan daha derinlerimize nüfuz etmişti. Bana sadece Dovlatov ve Viktor Nekrasov'a saygı duymak yeterdi, Galiç'i dinlemek yeterdi. Bu kadar yeterdi bana. Paris'e gitmeyi, Montmartre'da gezmeyi hayal etmiyordum... Gaudi'nin "Kutsal Aile"sini görmeyi de... Sadece okumamıza ve konuşmamıza izin verin. Saygı duyun! Oleçka hastalandı, daha dört aylıktı, ağır bronşit sorunu vardı. Korkudan delirecektim. Beni onunla birlikte hastaneye götürdüler, ama onu bir an bile yatırmak mümkün değildi, sadece sallarken, kucağımda sakinleşiyordu. Öylece sallıyordum. Koridorlarda geziniyordum onunla. Eğer yarım saat uyursa, neyle uğraşıyordum sizce? Ben... tükenmiş bir haldeydim, uyumuyordum... Ne yapıyordum? Hep kolumun altında *GULAG Takımadaları* vardı, hemen onu açıyordum. Bir elimde bebek ölüyor, diğerinde Soljenitsin. Kitaplar hayatın yerini almıştı bizde. Bu bizim dünyamızdı.

Sonra bir şeyler oldu... Yeryüzüne indik. Mutluluk ve coşku hissi yerle bir oldu. Tamamen ve bütünüyle. Bu yeni dünyanın benim olmadığını, benim için olmadığını anladım. O başka insanlar içindi. Düşene bir de sen vur! Her şey altüst olmuştu... Yani bir devrim daha... Ama bu devrimde hedefler dünyeviydi: Herkese villa ve araba. İnsan için küçültücü değil mi? Sokaklar eşofman giymiş birtakım "badicilerle" dolmuştu. Kurtlar! Herkesi eziyorlardı. Annem dikiş fabrikasında terzi

olarak çalışıyordu. Hızla... Çok hızlı bir şekilde kapattılar fabrikayı... Annem evde oturup don dikmeye başladı. Bütün arkadaşları don dikiyordu, hangi eve girsen böyleydi. Fabrikanın işçiler için yaptığı evde, lojmanda oturuyorduk, herkes don ve sutyen dikiyordu. Mayo. Hepsi bütün eski giysilerdeki – hem kendi giysilerindeki hem tanıdıklarından ricayla aldıkları giysilerdeki– etiketleri, markaları, tabii tercihen ithal olanlarını kesiyor ve bu mayolara dikiyordu. Sonra kadınlar grup halinde toplanıyor ve çuvallarla Rusya'ya dağılıyorlardı, buna "donculuk" denmişti. O sırada yüksek lisans yapıyordum ben. (*Neşeyle.*) Hatırlıyorum... Bu komediyi hatırlıyorum. Üniversite kütüphanesinde ve dekanın çalışma odasında tuzlu salatalık, domates, mantar ve lahana turşusu dolu teneke kutular olurdu. Turşu satarlardı ve bu parayla öğretmenlere maaşlarını öderlerdi. Sonra birden, bütün fakülte portakalla doluverdi. Ya da paket paket erkek gömleği gelirdi... Büyük Rus entelijansiyası hayatta kalmaya çabalıyordu. Eski tarifleri hatırlıyorduk... Savaşta ne yerlerdi... Parkların uzak köşelerine... Demiryolu kıyılarına patates ekilirdi... Haftalarca sadece patates yenirdi; bu açlık sayılır mı sayılmaz mı? Peki ya sadece ekşi lahana yemek? Hayatımın sonuna kadar ondan tiksineceğim. Patates kabuklarından cips yapmayı öğrendiler, birbirlerine bu mucizevi tarifi verdiler: Kabukları kaynar ayçiçek yağına at ve tuz ekle. Süt yoktu, ama dondurma satılırdı, buğday lapasını dondurmayla yapardık. Şimdi olsa yer miyim?

Önce arkadaşlığımız kayboldu... Herkesin birtakım işleri çıktı; para kazanmak gerekliydi. Daha önce bu paralar bizim neyimize gerek diye düşünürdük... Bizim üzerimizde hiçbir güçleri yok gibiydi... Ama sonra herkes yeşil kâğıtların güzelliğini anladı, bunlar Sovyet rubleleri değildi, "kâğıt parçaları" değildi. Kitap kurdu kızlar ve oğlanlar... Oda bitkileri... Beklediğimiz yeni hayata uyumlu olmadığımız ortaya çıkmıştı. Başka bir şey bekliyorduk biz, bunu değil. Bir yığın romantik kitap okumuştuk, ama hayat bizi tekme tokat başka yöne fırlattı.

Vısotski yerine Kirkorov geldi. Pop geldi! Bu her şeyi anlatıyor zaten... Geçenlerde benim mutfağımda toplandık, çok nadir oluyordu artık ve şunu tartıştık: Vısotski, Abramoviç için şarkı söyler miydi? Farklı görüşler vardı. Büyük kısmı evetçiydi: Elbette söylerdi, dediler. Diğer soru da; kaça söylerdi?

İgor mu? O benim belleğimde Mayakovski gibi duruyor. Yakışıklı ve tek başına. (*Susuyor.*) Bir şeyler açıklayabildim mi size? Becerebildim mi acaba...

"...pazaryeri bizim üniversitemiz oldu"

Çok yıllar geçti... Benim için şu vakte dek soru değişmedi: Neden? Neden böyle bir karar verdi? Dosttuk, ama her şeye o karar verdi... Tek başına... Ama çatıdaki adama ne söyleyeceksiniz? Ne? Gençken intiharı ben de düşünmüştüm, ama neden; bilinmez. Annemi, babamı seviyorum... kardeşimi... Evde her şey iyi... Ama bir şey seni çekiyor. Orada bir yere... Orada bir şey var... Ne? Bir şey... Orada işte... Orada bütün dünya, daha parlak, daha anlamlı, yaşadığımız hayattan daha iyi, orada çok daha önemli bir şeyler oluyor. Ve orada bir sırra dokunabiliriz, başka yolla ona erişmek imkânsız, rasyonel olarak ona ulaşamazsın. İşte istiyorsun... Bir deneyeyim... Pervaza çık... Balkondan atla... Ama ölmeye hazır değilsin, yukarı çıkmak istiyorsun, uçmak istiyorsun, uçabilirsin gibi geliyor. Rüyada gibi hareket ediyorsun... Baygınmışsın gibi... Kendine gelince, bir ışık, bir ses hatırlıyorsun... Ve o haldeyken iyi olduğun hissini... Senin için burada olmaktan çok daha iyi olduğun hissini...

Bizim topluluk... Leşka da bizim gruptandı... Aşırı dozdan öldü geçende. Vadim doksanlarda kayboldu. Kitap işiyle uğraşıyordu. Şaka gibi başlamıştı... Saçma bir fikir... Tam para kazanmaya başlayınca hemen mafya geldi, silahlı çocuklar geldi. Bir haraç veriyor, bir kaçıyordu onlardan, ormanda ağaç tepelerinde yatıyordu. O yıllarda dayak atmayı bırakmışlardı, onun yerine daha çok öldürüyorlardı. Vadim nerede mi? Hiç

iz yok... Bu vakte dek polis bulamadı... Bir yerlere gömmüşlerdir. Arkadiy ise soluğu Amerika'da aldı: "En iyisi gidip New York'ta köprü altında yaşayayım." Benle İlyuşa kaldık... İlyuşa büyük bir aşkla evlendi. Karısı onun tuhaflıklarına sabretti, o sırada şair ve ressamlar modaydı, ama sonra broker ve muhasebeciler moda oldu. Karısı da gitti. Ağır bir depresyona düştü İlyuşa, sokağa çıktığı zaman panik atak geçiriyor. Korkudan tir tir titriyor. Evde oturuyor. Anne babasıyla yaşayan geçkin bir evlat gibi. Şiir yazıyor, içini döküyor... Gençken aynı kasetleri dinler ve aynı Sovyet kitaplarını okurduk. Aynı bisikletlere binerdik... Her şey çok basitti o hayatta: Yılın her vakti aynı botları giyerdik, aynı ceket, aynı pantolon. Bizi eski Spartalı genç savaşçılar gibi yetiştirirlerdi: Eğer Vatan emrederse, elini taşın altına korsun.

...Bir askeri bayram... Bizim anaokulunu Piyoner kahraman Marat Kazey'in anıtına götürmüşlerdi: "İşte çocuklar," dedi öğretmen, "bu genç kahraman, kendini el bombasıyla havaya uçurdu ve bir sürü faşist öldürdü. Büyüdüğünüz zaman, sizin de onun gibi olmanız gerekir." Kendini el bombasıyla havaya uçurmak mı? Aslında bunu kendim hatırlamıyorum... Annemin anlattıklarından biliyorum... Geceleyin şiddetle ağladım: Ölmem lazım, bir yerde tek başıma, annesiz babasız yatacağım... Madem ağlıyorum o zaman kahraman falan değildim... Hastalandım.

...Okulda okurken, bir hayalim vardı; şehrin merkezindeki Ebedi Ateş'te nöbet tutan ekibe seçilmek istiyordum. Oraya en iyi öğrencileri seçiyorlardı. Askeri kaputlar, kürklü şapkalar dikiyorlardı onlara ve askeri eldivenler veriyorlardı. Bu bir mecburiyet değildi, büyük bir gururdu, yani oraya gitmek. Batı müziği dinliyorduk, kot pantolonların peşinden koşuyorduk, bunlar bizde de görüldü... Kalaşnikov otomatik silah gibi bir yirminci yüzyıl simgesi... Benim ilk kotumun markası Montana'ydı, nasıl da şıktı! Geceleyin rüyamda düşmana el bombasıyla saldırdığımı görürdüm ama...

...Ninem öldü, dedem bizimle yaşamaya geldi. Yarbaydı. Bir sürü nişan ve madalyası vardı, ben hep sorardım ona: "Dede, neden sana nişan verdiler?" – "Odessa'yı savunduğum için." – "Peki sen ne gibi bir kahramanlık gösterdin?" – "Ben Odessa'yı savundum." Ve nokta. Ona bu yüzden gücenmiştim. "Dede, sen soylu, yüce bir şey hatırlasana." – "Bunun için bana değil, kütüphaneye git. Kitap alıp oku." Dedem harika biriydi, sadece kimyalarımız uyuşmuyordu. Nisan ayında öldü, mayısa kadar yaşamak istiyordu. Zafer Günü'ne kadar.

...On altı yaşımda, gerektiği gibi, askerlik şubesine çağrıldım: "Hangi orduyu istiyorsun?" Askerlik şubesine okulu bitirip Afganistan'a gideceğimi söyledim. "Aptal," dedi komutan. Ama uzun süre hazırlandım buna: Paraşütle atladım, makineli tüfek kullanmayı öğrendim... Biz son Piyonerleriyiz Sovyet Ülkesi'nin. Hazır ol!

...Bizim sınıftan bir çocuk İsrail'e gidiyordu... Okul toplantısı yapıp onu ikna etmeye çalışmışlar: "Eğer annen ve baban gitmek isterse, bırak gitsinler, ama bizde güzel çocuk evleri var, orada okursun ve SSCB'de yaşamaya devam edersin." Bize göre o bir haindi. Onu Komsomol'dan attılar. Ertesi gün bütün sınıf kolhoza "patates" işine gittik, o da geldi, onu otobüsten attılar. Okul müdürü herkesi sıraya dizip uyardı: "Onunla mektuplaşacak olan olursa, okulu bitiremez." O gittikten sonra ona topluca mektuplar yazmaya başladık...

...Perestroyka'da... Aynı öğretmenler bize şöyle dediler: "Daha önceden öğrettiğimiz her şeyi unutun, gazete okuyun." Gazeteleri çalıştık biz de. Tarih finalleri kaldırıldı, bütün o SBKP kongrelerini falan ezberlemeye de gerek kalmadı. En son ekim gösterilerinde bize liderlerin pankart ve portrelerini dağıttılar, ama bizim için artık bu Brezilya karnavalı gibi bir şey olmuştu.

...İnsanların boş dükkânlarda çuval çuval Sovyet parasıyla dolaştığını hatırlıyorum.

Üniversiteye girdim... Çubays o sırada hisse senedi için

propaganda yapıyordu, bir senedin ileride iki Volga alacağını vaat ediyordu, oysa o senet şu anda anca iki kapik ediyor.* Coşkulu zamanlar! Ben metroda ilan dağıtıyordum!.. Herkes yeni hayatı hayal ediyordu... Hayal ediyordu... Tezgâhlarda yığın yığın salam olacağını, hepsinin Sovyet fiyatlarıyla satılacağını ve Politbüro üyelerinin de onlarla kuyruğa gireceğini hayal ediyordu. Salam; her şeyin çıkış noktası. Bizde salama varoluşsal bir aşk duyulur... Tanrılara ölüm! Fabrikalar işçilerin! Toprak köylülerin! Nehirler kunduzların! İnler ayıların! Sokak törenleri ve halk meclislerinin, kongre görüşmelerinin yerini kolayca Meksika dizileri aldı... Üniversiteye iki dönem gittim... ve sonra bıraktım. Anneme babama üzülüyordum, onlara açıkça şöyle diyorlardı: "Siz zavallı Sovyet insanlarısınız, sizin hayatınız boşa geçmiş, Nuh'un tufanından başlayarak her şeyden siz suçlusunuz, kimseye lazım değilsiniz artık." Bütün hayatınızı adıyorsunuz, sonuçta hiçbir şey kalmıyor. Bütün bunlar onları huzursuz etti, dünyalarını yerle bir etti, ne karşı koyabiliyorlar, ne de herhangi bir şeyi tersine çevirebiliyorlardı. Küçük kardeşim derslerden sonra araba yıkıyor, metroda sakız ve ıvır zıvır satıyordu, babamızdan daha çok çalışıyordu... Babam bilimciydi. Doktorası vardı! Sovyet eliti! Dükkânlarda salam göründü, herkes bakmaya koştu. Fiyatını gördüler! Böylece hayatımıza kapitalizm girdi...

Ben hamallık yapmaya başladım. Büyük mutluluktu! Arkadaşımla şeker taşıyorduk, bize para ve bir çuval şeker veriyorlardı. Doksanlarda bir çuval şeker ne demekti? Büyük servet! Para! Para! Kapitalizm başlamıştı... Bir günde milyoner olabilir ya da kafana kurşun yiyebilirdin. Şimdi o günleri hatırlıyorlar... İç savaş çıkabilirdi diye ürkütüyorlar... Uçurumun eşiğindeymişiz! Bunu hissetmemiştim. Sokakların boşaldığını, barikatlarda kimse olmadığını hatırlıyorum. Gazetelere abo-

*1992 yılında A. Çubays'ın propagandasını yaptığı hisse senetleri. Milyonlarca kişi paralarını bu kâğıtlara yatırmış ve sonunda bırakın iki Volga almayı, paralarını kurtaramamışlardı.

ne olup okumayı bırakmıştık. Avluda erkekler Gorbaçov'a küfretmeye başlamıştı, sonra da votka pahalandı diye Yeltsin'e küfrettiler. Kutsala dokunmuştu! Vahşi, açıklanamaz bir açgözlülük sarmıştı herkesi. Havada para kokusu vardı. Büyük paralar. Ve mutlak özgürlük; ne parti olsun, ne yönetim. Herkes "canlı para" yapmak istiyordu, "canlı"yı yapamayanlar, yapabilenleri kıskanıyordu. Kimi satıyor, kimi alıyordu... Kimi saklıyor, kimi "hasıraltı" yapıyordu... İlk "canlılarımı" kazandım... Arkadaşlarımla restorana gittim. Martini ve Royal votka ısmarladık; o zamanlar süperdi bu! Kadehi elimizde tutup hissetmek istedik. Hava atmak. Marlboro içtik. Her şey – Remarque'ta okuduğumuz gibi. Uzun süre o hayali resimlere göre yaşadık. Yeni dükkânlar... Restoranlar... Yabancı bir hayattan dekorlar gibi...

...Kızarmış sosis satıyordum. Deli gibi "canlı" geliyordu...

Türkmenistan'a votka götürdüm... Bir hafta ortağımla kapalı mal vagonunda oturdum. Baltalar hazırdı. Levye de. Ne taşıdığımızı bilseler öldürürlerdi bizi!.. Dönüşte kadife havlu getirdik.

Oyuncak sattım... Bir keresinde bütün malı toptan almışlar ve bir vagon dolusu gazlı içecekle ödemişlerdi, ben de onları bir kamyon ay çekirdeğiyle değiş tokuş yaptım, sonra çekirdekleri fabrikaya verip çekirdek yerine yağ aldım, bir kısmını sattım, kalanını teflon tava ve ütüyle takas ettim...

...Artık çiçek biznesindeyim... Gül "tuzlamayı" öğrendim... Bir karton kutuya ısıtılmış tuz koyuyorsun, bir santimetre kadar kalınlıkta, sonra yarı açmış gülleri dizip üstlerine biraz daha tuz döküyorsun. Kutuyu kapatıyorsun, naylonla sıkıca sarıyorsun. Bir ay sonra... Ya da bir yıl, alıp yıkıyorsun... İstediğiniz saat buyurun, beklerim. İşte kartvizitim.

Pazaryeri bizim üniversitemiz oldu... Üniversite demek abartılı oldu, ama hayatımızın ilkokulu olduğu kesin. Buraya müzeye gelir gibi gelirdik. Kütüphaneye gelir gibi. Genç erkek ve kızlar zombi gibi geçerdi yanımızdan... delice yüzlerle... İşte

bir çift duruyor Çin malı epilatörlerin başında... Kadın epilasyonun ne kadar önemli olduğunu açıklıyor: "Bunu istemez misin, ha? Benim de hani şu kadın gibi olmamı..." Aktrisin adını hatırlamıyorum... Neydi, Marina Vladi, mesela, ya da Catherine Deneuve. Milyonlarca yeni kutu, kavanoz. Onları eve kutsal metinler gibi getirirdik, içindekini kullandıktan sonra kavanozu atmazdık, kitap raflarında ya da vitrinli büfede camın arkasında saygıdeğer bir yere koyardık. İlk cilalı dergileri klasik eser gibi okumuştuk, o kapağın ardında, o saçmalığın ardında muhteşem bir yaşam olduğuna inanıyorduk. İlk "McDonald's"ta kilometrelerce kuyruk oldu... Televizyonda röportajlar yaptılar. Yetişkin entelektüel insanlar kutu ve peçete almıştı oradan. Gururla misafirlere gösteriyorlardı.

İyi bir arkadaşım... Karısı iki işte çalışıyordu, kendisiyse gururla "Ben şairim," diyordu. "Tencere tava satmaya gidemem. Tiksiniyorum." Bir zamanlar onunla, herkes gibi, sokaklara çıkıp bağırmıştık: "Demokrasi! Demokrasi!" ve bu kavramın ardından ne geleceğini bilmiyorduk. Tencere satmaya hazırlanmamıştı kimse. Şimdi... Seçenek yok: Ya ailene bakacaksın, ya çürümüş ideallerine tutunacaksın. Ya o-ya bu... Başka şık yok... Şiir yaz, gitar tıngırdat, omzunu sıvazlarlar: "Haydi, haydi!" diye, ama cebin boştur. Ya ülkeden gidenler? Onlar da orada tencere satıyor, pizza dağıtıyor... Karton fabrikasında kutu yapıyorlar... Orada ayıp değil.

Beni anladınız mı? İgor'dan bahsettim... Bizim kayıp kuşaktan; komünist çocukluk ve kapitalist yaşam. Gitardan nefret ediyorum! Benimkini size hediye edebilirim.

BAŞKA BİR İNCİL VE DİĞER İNANANLARA DAİR

Vasili Petroviç N.
1922 yılından beri Komünist Parti üyesi
87 yaşında

– Tabii... istedim... Doktorlar oradan geri döndürdüler beni... Peki nereden döndürdüklerini biliyorlar mı acaba? Elbette, ateistim ben, ama güvenilmez bir ateistim yaşlılığımda. Baş başa kalıyorsun bu... bu fikirle, gitmek gerek fikriyle... Bir yere gitmek... Tabii... Başka bir bakış oluyor... Eveeeeet... Toprağa... Kuma... Sakin sakin bakamam her zamanki kuma. Çoktandır yaşlıyım. Kediyle pencere kenarında oturuyoruz. (*Dizlerinde bir kedi. Sırtını okşuyor.*) Televizyonu açıyoruz...

Ve elbette... Beyaz generallerin anıtlarının dikildiğini görünceye kadar yaşayacağımı hiç düşünmemiştim. Daha önce kimdi kahramanlar? Kızıl komutanlar... Frunze, Şors... Şimdiyse Denikin, Kolçak... Oysa Kolçak yanlılarının bizi sokak lambalarına astığını hatırlayanlar hâlâ hayatta. "Beyazlar" kazandı... Böyle mi oldu gerçekten? Savaştım, savaştım, savaştım. Ne için? İnşa ettim, ettim... Ne için? Yazar olsaydım, hatıralarımı yazardım. Geçende radyoda, çalıştığım fabrikayla ilgili bir haber dinledim. İlk müdürüydüm ben oranın. Be-

nim hakkımda artık hayatta olmadığımı söylediler; ölmüşüm. Ama ben... hayattayım... Benim hâlâ burada olduğumu tahmin edememişler... Evet! Neyse... (*Gülüyoruz üçümüz. Torunu da yanımızda. Dinliyor.*) Kendimi müze deposundaki unutulmuş bir sergi eşyası gibi hissediyorum. Tozlu bir kafatası. Büyüktü imparatorluk; bir denizden bir denize uzanırdı, kutup bölgesinden tropiklerin altına... Nerede o? Bomba atılmadan mağlup edildi... Hiroşima olmadan... Onu Majesteleri Salam yendi! İyi nevale kazandı! Mercedes-Benz. İnsana başka hiçbir şey gerekmez, ona başka bir şey teklif etmeyin. İhtiyacı yoktur. Ekmek ve gösteri yeter! Yirminci yüzyılın en büyük buluşu bu. Bütün büyük hümanistlere yanıt. Kremlin hayalperestlerine. Bizse... Benim kuşağımsa... Bizim büyük planlarımız vardı. Dünya devrimini hayal ediyorduk: "Bütün burjuvaları mahvedeceğiz / Dünya yangınına atacağız."* Yeni bir dünya inşa edip herkesi mutlu kılacağız. Bize bu mümkün gelmişti, sahiden inanmıştık! Kesinlikle samimiyetle! (*Öksürükten nefessiz kalıyor.*) Astım felaket. Bekleyin... (*Duraksıyor.*) İşte, hayatta kaldım... Hayal ettiğimiz geleceğe kadar hayatta kaldım. Onun için ölürdük, öldürürdük. Çok kan döküldü... Hem kendimizin, hem başkasının... "Git ve öl kusursuzca. / Boşuna ölmezsin, iş sağlamdır, / uğruna kan döküldüğü için..."** "Nefret etmekten yorulmuş kalbe öğretemezsin sevmeyi..."*** (*Hayretle.*) Hatırlıyorum... unutmamışım! Damar tıkanıklığı yüzünden bellekten her şey silinmemiş. Tam olarak silinmemiş. Şiirleri politik eğitim derslerinde okumuştuk... Kaç yıl geçti? Dilim varmıyor...

Nasıl mı sarsıldım? Neyle mi yıkıldım? İdealler ayaklar altına alındı! Komünizmi aforoz ettiler! Her şey paramparça oldu! Ben delirmiş bir ihtiyarım. Kanlı bir manyak... Seri katil...

*Aleksandr Blok'un "On İki" adlı şiirinden.

**Nikolay Nekrasov'un "Ozan ve Yurttaş" adlı şiirinden (*Yüzyıllık Sessizlik*, çev. Uğur Büke, s. 41).

***N. Nekrasov'un "Sus, İntikam ve Hüznün Esin Perisi" şiirinin son iki dizesi.

Böyle mi oluyor yani? Çok uzun yaşadım, bu kadar yaşamaya gerek yok. Vaktim hayatımdan önce bitti. Kendi zamanımla birlikte ölmek lazım. Yoldaşlarım gibi... Onlar erken öldüler, yirmili otuzlu yaşlarda... Mutlu öldüler... İnançla! Kalplerinde devrimle, o zamanlar dendiği gibi. Kıskanıyorum onları. Anlayamazsınız... Kıskanıyorum onları... "Genç trampetçimizi kaybettik..."* Şanlı ölüm! Büyük dava uğruna! (*Düşünüyor.*) Hep ölümle yan yana yaşadım, ama pek düşünmedim ölümü. Ama bu yaz beni yazlığa götürdüler. Toprağa baktım, baktım... o yaşıyor...

– Ölüm ve cinayet – ikisi de aynı şey değil mi? Siz cinayetler arasında yaşadınız.

– (*Kızıyor.*) Böyle sorular için... kampa gönderirlerdi sizi. Kuzeye ya da kurşuna dizilmeye; küçük bir seçim hakkı. Benim zamanımda böyle sorular sorulmazdı. Böyle sorular yoktu bizde! Biz... Biz kendimize adil bir yaşam, yoksulu zengini olmayan bir yaşam hayal etmiştik. Devrim için öldük, idealist olarak öldük... Azizler gibi... Benim dostlarım çoktandır yok artık, yalnız kaldım. Sohbet edecek kimsem yok... Geceleri ölülerle sohbet ediyorum... Ya siz? Siz bizim duygu ve sözlerimizi bilmezsiniz: planlı yiyecek dağıtımı, yiyecek dağıtım birliği, yoksun, yoksullar komitesi...** Sanskritçe gibi gelir size! Hiyeroglif gibi! Yaşlılık, her şeyden önce, yalnızlıktır. Komşu kapıdaki son yaşlı tanıdık beş yıl önce öldü, belki daha da fazla... Yedi olabilir... Çevremde birtakım yabancı insanlar. Geliyorlar: müzeden, arşivden... ansiklopediden... Ben başvuru kitabıyım... Canlı arşiv... Ama sohbet edecek kimse yok... Kiminle konuşmak isterdim? Lazar Kaganoviç*** olabilir... Biz-

*Alman komünistlerinin ünlü şarkısı "Der kleine Trompeter"in A. Davidenko'nun uyarlaması ve M. Svetlov'un sözleriyle tanınan Piyoner şarkısı.

**1919-22 yıllarındaki askeri komünizm döneminde köylülerden kendilerine ayrılandan fazla gıda maddesi toplanmış ve başka bölgelere dağıtılmıştı, bu işlerin yapılması için özel birlikler kurulmuştu. Yoksulların saptanması için de özel komiteler oluşturulmuştu. Yoksun: 1936'da çıkarılan yasayla SSCB yurttaşlık haklarından yoksun bırakılanlara verilen isim.

***Lazar Kaganoviç (1893-1991): Ekim Devrimi'nin önemli liderlerinden.

den az kaldı, bunamamış olanlar daha da az. O benden de büyüktür, doksan vardır. Gazetelerde okudum... (*Gülüyor.*) Gazeteler avludaki ihtiyarların onunla domino oynamak istemediğini yazıyor. İskambil de. "Cani!" diye kovuyorlarmış. O da gücenip ağlıyormuş. Bir zamanların taş kalpli halk komiseri. Kurşuna dizme listelerine imza atardı, on binlerce insanı öldürttü. Otuz yıl Stalin'le yan yanaydı. Ama yaşlılık yıllarında kimseyle iskambil oynayamıyor... Domino oynayamıyor... Sıradan işçiler ondan nefret ediyor... (*Sonra sessizce konuşuyor. Ayırt edemiyorum. Ancak birkaç sözcüğü çıkarabiliyorum.*) Korkunç bir şey... uzun süre yaşamak korkunç.

...Ben tarihçi değilim, hatta uzman da değilim. Doğru, bir ara tiyatro müdürü oldum, şehir tiyatromuzun müdürü oldum. Parti her yere gönderdi, ben de nereye gönderdiyse orada hizmet ettim. Partiye adamıştım kendimi. Hayatı çok az hatırlıyorum, sadece işi hatırlıyorum. Ülke bir inşaat alanıydı... Yüksek fırınlar... Metalurji fabrikaları! Artık çalışmıyorum. Günde üç saat uyurdum. Üç saat... Gelişmiş ülkelerden elli-yüz yıl geriydik. Koca bir yüzyıl geriydik. Stalin'in planı on beş-yirmi içinde onlara yetişmekti. Ünlü Stalin sıçrayışı. Biz de buna inandık; yetişeceğiz! Şimdi insanlar hiçbir şeye inanmıyor, o zamanlar inanırdık. Kolayca inanırdık. Sloganlarımız vardı: "Endüstriyel harabeye devrimci hayallerle saldıralım!" "Bolşeviklerin teknolojiye sahip olması gerekiyor!" "Kapitalizme yetişelim!" Evde yaşamıyordum... Fabrikada yaşıyordum... İnşaatta. Ama evet... Gecenin ikisinde... üçünde telefon çalabilirdi. Stalin uyumazdı, geç yatardı ve bu yüzden biz de uyumazdık. Yönetici kadrolar. Tepeden aşağıya. İki madalyam ve üç enfarktüsüm var. Otobüs fabrikasının müdürü, inşaat amiri oldum, oradan et kombinesine gönderdiler. Parti arşivini idare ettim. Üç enfarktüsten sonra tiyatroyu verdiler... Bizim zamanımız... Benim zamanım... Büyük bir zamandı! Kimse kendisi için yaşamazdı. Bu yüzden güceniyorum işte... Geçende kibar bir hanımefendi bir görüşme yaptı benimle.

Beni "aydınlatmaya" başladı, o zamanlar ne korkunç bir dönemde yaşadığımız konusunda. O kitaplardan okumuştu, bense orada yaşamıştım. Orada doğmuştum. O yıllarda. Ve bana "Siz köleydiniz," diye anlatıyor. "Stalin köleleri." Bacaksız! Köle değildim ben! Değildim! Şimdi de kendimi şüphelerden kurtaramıyorum... Ama köle değildim... İnsanların kafasında beyin yerine lapa var. Her şey birbirine karışmış: Kolçak ile Çapayev, Denikin ile Frunze... Lenin ile çar... Beyazlı-kızıllı bir salata. Okraşka çorbası.* Mezarların üzerinde tam tam dansı yapıyorlar! Büyük bir dönemdi o! Bir daha asla böyle güçlü ve büyük bir ülkede yaşamayacağız. Sovyetler Birliği dağılınca ben ağladım... Bizi hemen lanetlediler. İftiralar attılar. Sıradan insan kazandı. Bit. Solucan.

Benim vatanım – Ekim. Lenin... sosyalizm... Devrimi seviyorum! Parti benim için en değerli şey. Yetmiş yılımı partide geçirdim. Parti kimliğim benim İncil'im. (*Tumturaklı bir dille.*) "Şiddetin dünyasını yıkacağız / Temeline kadar, sonra da / Biz kendi dünyamızı, biz kendi yeni dünyamızı inşa edeceğiz. Kimse olmayanlar her şey olacak..."** Yeryüzünde Tanrının Krallığı'nı inşa etmek istedik. Güzel ama olmayacak bir hayaldi, insan hâlâ hazır değil buna. Tamamlanmış değil. Yani... Pugaçev'den ve Dekabristlere... Lenin'e kadar... herkes eşitlik ve kardeşlik hayali kurdu. Adalet fikri olmazsa başka bir Rusya ve başka insanlar olur. Bambaşka olur ülke. Hâlâ komünizmi sevmeyi bırakmadık. Ümitlenmeyin. Dünya da bırakmadı. İnsan hep Güneş Şehri'ni*** hayal edecek. Daha çıplak gezerken, mağarada yaşarken, yine de adalet isterdi. Sovyet şarkılarını ve Sovyet filmlerini hatırlayın... Nasıl bir hayal vardı orada! Nasıl bir inanç... Mercedes ise bir hayal değil...

---

*Sosis, salatalık, yumurta, hardal, sirke, soğanla yapılan çorba.

**A. Kots'un Rusçaya çevirdiği ve 1922-1944 yıllarında SSCB Ulusal Marşı olan "Enternasyonal"den bir kısım.

***Filozof Tommaso Campanella'nın aynı isimli ütopyasına atıfta bulunuluyor.

Torun bütün konuşma boyunca susacak. Sorularıma yanıt olarak sadece birkaç fıkra anlatacak.

Torunun anlattığı fıkralardan

Otuz yedi yılı... İki yaşlı Bolşevik bir odada oturuyor. Biri diğerine "Hayır, komünizmi göremeyiz biz, ama çocuklarımız görür," diyor. Diğeri: "Zavallı çocuklarımız!"

Yaşlıyım... Çok uzun zamandır... Ama yaşlılık; bu da ilginç bir şey. İnsanın hayvan olduğunu anlıyorsun... Birden kendinde bu hayvanı fazlasıyla görür oluyorsun... Ranevskaya'nın* dediği gibi, doğum günü pastasındaki mumların pastadan daha pahalı olduğu, sidiğin yarısının analize gittiği bir zaman bu. (*Gülüyor.*) İnsanı yaşlılıktan hiçbir şey kurtaramaz; ne nişan ne madalya... Haaayır... Buzdolabı tangırdar, saat tıkırdar. Başka bir şey olmaz. (*Sohbetin seyri torununa doğru dönüyor. O sırada torun mutfakta çay yapıyor.*) Şimdiki çocuklar... Onların kafasında sadece bilgisayar var... Dokuzuncu sınıfta bu benim torun, küçük olan, bana şöyle dedi: "Korkunç İvan hakkında okuyacağım, ama Stalin hakkında okumak istemiyorum. Bıktırdı senin şu Stalin!" Hiçbir şey bilmiyorlar, ama bıkmışlar. Defolsunlar! Herkes on yedi yılına lanet ediyor. "Aptallar!" diyorlar bizim için. "Ne diye yaptınız şu devrimi?" Ama ben kendi hafızamda... alev alev bakan insanları hatırlıyorum. Kalplerimiz yanıyordu! Kimse bana inanmıyor! Ama daha delirmedim... Hatırlıyorum... Evet-e-e... Bu insanlar hiçbir şey istemediler kendileri için, şimdiki gibi en önde olan şey "ben" değildi. Lahana çorbası... Küçük bir ev... Küçük bir bahçe... Biz vardı. Biz! Biz!! Bazen yanıma geliyor oğlumun bir arkadaşı, üniversite profesörü. Yurtdışında geziyor, orada ders veriyor. Onunla avazımız çıktığı kadar küfürleşiyoruz. Ben ona Tuhaçevski'den bahsediyorum, o "Kızıl komutanlar Tambov köylülerini gazla yaktı, denizcileri Kranştad'da astı," diyor.

*Faina Rayevskaya (1896-1984): Ünlü Sovyet komedyen ve film yıldızı.

"Önce," diyor "soyluları ve papazları öldürdünüz... on yedi yılında... Otuz yedi yılındaysa siz kendiniz öldürüldünüz..." Lenin'e kadar geldiler. Lenin'i kimseye vermem! Kalbimde Lenin'le öleceğim! Şimdi... Bekleyin...(*Şiddetli bir öksürük. Öksürüğün arasından yine anlaşılmaz bir şeyler.*) Daha önce filolar kurduk, uzaya gittik, şimdi villalar, yatlar... Dürüstçe itiraf edeyim, genellikle hiçbir şey düşünmüyorum. Bağırsaklarım çalışıyor mu çalışmıyor mu; işte sabahları bu çok önemli. Yaşam böyle sona eriyor.

...On sekiz yirmi yaşlarındaydık. Ne konuşurduk? Devrim ve aşktan bahsederdik. Devrim fanatikleriydik. O dönemde popüler olan Aleksandr Kolontay'ın *Emekçi Arıların Aşkı* kitabını çok tartışmıştık. Yazar serbest aşkı savunuyordu, yani fazladan hiçbir şey olmayan aşkı... "Su içer gibi bardaktan"...* İç çekmesiz, çiçeksiz, kıskançlık ve gözyaşı olmadan. Öpücüklerle ve aşk pusulalarıyla olan aşkı burjuva önyargısı sayıyordu. Gerçek devrimci bütün bunları içinde yenmeliydi. Hatta bu konuda toplantılar yapmıştık. Görüşlerimizi paylaştık: Bazısı özgür aşk taraftarıydı, ama "kuş kirazlı" yani duygularla olmalıydı, başkalarıysa herhangi bir "kuş kirazı" olmadan da olur diyordu. Ben "kuş kirazı" olmasından yanaydım, yeter ki öpüşmek olsun. Ya! Tabii... (*Gülüyor.*) Tam da o sırada âşık oldum, gelecekteki eşimi ayarttım. Nasıl ayarttım? Beraber Gorki okuyorduk: "Fırtına! Yakında gürleyecek fırtına! ... Aptal penguen ürkekçe saklıyor yağlı gövdesini kayalara..." Naif mi? Ama hem de muhteşem. Lanet olsun, muhteşem! (*Genç bir tavırla gülüyor. Onun hâlâ ne kadar yakışıklı olduğunu fark ediyorum.*) Danslar... sıradan danslar... Onları küçük burjuvalık sayıyorduk. Danslar için mahkemeler kuruluyor ve dans eden, kızlara çiçek veren Komsomollar cezalandırılıyordu. Bir ara dans mahkemesinin yargıcı olmuştum hatta. Marksist

*Sovyetler Birliği'nin ilk dönemlerinde hayli öne çıkmış bir kadın olan Aleksandra Kollontay'ın (1872-1952) cinsel ilişki ve komünist ahlakı üzerine yazdığı kitabından ünlü bir söz.

inancım yüzünden öğrenmedim dans etmeyi. Sonra pişman oldum. Güzel bir kadınla asla dans edemedim. Kalas gibiydim! Komsomol düğünleri yapılırdı. Şamdansız, taçsız. Rahipsiz. İkona yerine Lenin ve Marx portreleri olurdu. Benim karımın uzun saçları vardı, düğünde onları kesmişti. Güzelliği küçümserdik biz. Elbette yanlıştı bu. Derler ya, abartı biraz... (*Yine öksürüyor. Ses cihazını kapatmamam için elini sallıyor.*) Geçer-geçer... Sonraya bırakamam... Yakında fosfor, kalsiyum ve diğer şeylere karışacağım. Başka kimden öğreneceksiniz gerçeği? Bir tek arşivler kaldı. Evraklar. Tabii ya... Arşivde de çalıştım, bilirim: Evraklar insanlardan da beter yalan söyler.

Ne diyordum? Aşk... İlk karım... Oğlumuz doğduğunda, ona Ekim adını koyduk. Büyük Ekim Devrimi'nin onuncu yılı şerefine. Bir de kız istiyordum. "Benden ikinci çocuğu da istediğine göre, demek ki âşıksın," diye gülmüştü karım. "Kızımıza ne ad vereceğiz?" Ben Lyublena adını seviyordum, "lyublyu Lenina" (Lenin'i seviyorum) sözcüklerinden oluşuyordu. Karım bir kâğıda sevdiği kadın isimlerini yazdı: Marksana, Stalina, Engelsina... İskra... En moda isimler bunlardı o zaman. O liste de öylece durdu masada...

İlk Bolşeviki kendi köyümde görmüştüm... Asker kaputu giymiş genç bir öğrenciydi. Kilisenin yanındaki meydanda konuşuyordu: "Şimdi bazıları çizmeyle geziyor, bazıları paçavrayla. Bolşevik iktidarı olduğu zaman, herkes aynısını giyecek." Köylüler bağırıyordu: "Nasıl olacak yani?" – "Öyle muhteşem bir zaman gelecek ki, karılarınız ipek giysiler ve topuklu ayakkabılar giyecek. Zengin-yoksul olmayacak. Herkes için iyi olacak." Annemin ipek elbisesi olacak, kız kardeşimin de topuklu ayakkabısı. Ben de okuyacağım... Bütün insanlar kardeş gibi yaşayacak, herkes eşit olacak. Nasıl sevilmez böyle bir hayal! Bolşeviklere yoksul insanlar, ihtiyaç sahipleri inanmıştı. Gençlik gitmişti Bolşeviklerin peşinden. Sokaklarda yürüyor ve "Yıkılsın çan, yaşasın traktör!" diye bağırıyorduk. Tanrı hakkında tek bir şey biliyorduk: Tanrı yoktu. Rahiplerle

alay ediyor, evdeki ikonaları kırıyorduk. Haç törenleri yerine, kızıl bayraklarla gösteriler yapıyorduk... (*Durdu.*) Bunu zaten anlatmış mıydım? Damar tıkanıklığı... Yaşlandım... Uzun zaman oldu... Tabii... Marksizm dinimiz oldu. Mutluydum, bir zamanlar Lenin'le yaşardım. Hep beraber toplanıp "Enternasyonal" söylerdik. On beş-on altı yaşında; Komsomolken. Komünistken. Devrim askeriyken. (*Susuyor.*) Ölümden korkmuyorum... Benim yaşımdayken... nahoş bir şey sadece... Nahoş gelmesinin de bir sebebi var: Birisinin benim cesedimle uğraşması gerekecek. Ceset belası... Bir keresinde kiliseye gitmiştim. Papazla tanıştık. Papaz "Günah çıkartman lazım," dedi. Yaşlıyım... Tanrı var ya da yok; yakında öğreneceğim. (*Gülüyor.*)

Yarı aç, yarı çıplak... Ama yıl boyu *subbotnik** olurdu bizde, kışın bile. Ayaz! Karımın ince bir paltosu vardı, gebeydi. İstasyonda kömür, kereste yüklüyoruz, tekerlekli arabalarla taşıyoruz. Bizimle birlikte çalışan tanımadığımız bir kız, karıma soruyor: "Senin üzerindeki palto yazlık palto. Daha sıcak tutanı yok mu?" – "Yok." – "Bak, bende iki tane var. İyi bir paltom vardı, sonra da Kızıl Haç'tan yenisini aldım. Bana adresini ver, akşamleyin sana getireyim." Akşamleyin paltoyu getirdi, ama kendi eski paltosunu değil, yenisini. Bizi tanımıyordu, ama parti üyesi olmamız yetmişti, o da parti üyesiydi. Kardeş gibiydik. Evimizde kör bir kız yaşıyordu, çocukluktan beri kördü ve onu *subbotnik*e götürmezlerse ağlardı. Çok beceremese de, bizimle birlikte şarkı söylerdi. Devrim şarkıları!

Yoldaşlarım... Taşların altında yatıyorlar artık... Taşların üzerine şöyle yazılmış: Yirmi yılından beri Bolşevik partisi üyesi... Yirmi dörtten beri... Yirmi yediden beri... Ölümden sonra önemli mi neye inandığın? Partilileri ayrı gömerlerdi, kızıl kumaş kaplı tabutla. Lenin'in öldüğü günü hatırlıyorum... Nasıl? Lenin öldü mü? Olamaz! Azizdi o... (*Torunun-*

*Toplum yararına birtakım işlerin yapıldığı günler. Genelde tatil günleri, tipik olarak da cumartesileri.

dan raftaki küçük Lenin büstlerini getirip bana göstermesini rica ediyor. Bakır, demir, seramik.) Koleksiyon yaptım. Hepsi hediye. Dün de... Radyoda söylüyorlardı: Şehrin ortasındaki Lenin heykelinin elini kesmişler geceleyin. Hurdaya vermek için... İki kuruş para için. İkona gibiydi. Tanrı gibiydi! Şimdi; renkli metal. Kilo kilo alıp satıyorlar... Ama ben hâlâ hayattayım... Komünizme lanet ediyorlar! Sosyalizm çöp artık! Bana şöyle diyorlar: "Kim artık Marksizmi ciddiye alıyor? Artık onun yeri tarih kitapları." Peki hanginiz Lenin'in son yapıtlarını okuduğunu söyleyebilir? Bütün Marx'ı bilen var mı? Bir erken dönem Marx var... Bir de hayatının sonundaki Marx... Bugün sosyalizm diye hakaret ettikleri şeyin sosyalist fikirle hiçbir alakası yok. Fikir suçlu değil. (*Öksürükten yine bir şey anlaşılmıyor.*) İnsanlar tarihlerini kaybettiler... İnançsız kaldılar... Ne sorsan boş boş bakıyorlar. Müdürler haç çıkarmayı öğrendi, mumu sağ ellerinde, bir bardak su gibi taşımayı öğrendi. Naftalinli iki başlı kartal da geri döndü... İkonalı kilise amblemi de... (*Birden çok anlaşılır biçimde.*) Benim son bir arzum var; gerçeği yazın. Ama benim gerçeğimi... Sizinkini değil. Böylece benim sesim kalsın...

(*Fotoğraflarını gösteriyor. Bazen yorumlar yapıyor.*)

...Komutanın yanına götürdüler. "Yaşın kaç?" diye sordu komutan. "On yedi," diye yalan söyledim. On altımı doldurmamıştım. Böylece Kızıl Ordu askeri oldum. Bize şapka için kızıl yıldız ve ayak için sargı verdiler. Miğfer yoktu, ama kızıl yıldız vermişlerdi. Kızıl yıldızsız Kızıl Ordu mu olurdu? Tüfekler verdiler. Biz de kendimizi devrim muhafızları olarak hissettik. Etrafımızda açlık vardı, salgın vardı. Tifonun her türü vardı... Ama biz mutluyduk... Bir çiftlik sahibinin yıkılmış evinden birisi bir piyano çıkarttı... Bahçede duruyordu, yağmurda ıslanıyordu. Çobanlar inekleri oraya doğru sürüyor ve sopayla çalıyorlardı piyanoyu. Çiftliği âlem sırasında yakmışlardı. Yağmalamışlardı. Köylüler ne yapsın piyanoyu?

...Bir kiliseyi yıktık... hâlâ kulaklarımda ihtiyarların çığlığı:

"Çocuklar, bunu yapmayın!" Yalvardılar. Ayaklarımıza kapandılar. İki yüz yıldır duruyordu kilise. Kutsal bir yermiş dediklerine göre. Kilisenin yerine şehir tuvaleti yapıldı. Rahipleri oraya toplanmaya zorladılar. Bok temizlettiler. Şimdi... tabii... Şimdi anlıyorum... Ama o zaman... eğlenceliydi...

...Tarlada yatıyordu yoldaşlarımız... Alınlarına ve göğüslerine yıldızlar kazınmıştı. Kızıl yıldızlar. Mideleri deşilmiş, karınlarına toprak doldurulmuş: Toprak mı istiyordun, al sana toprak! Hislerimiz; ya zafer ya ölüm! Gerekirse ölelim, ama ne için öldüğümüzü bilelim.

...Nehir kıyısında süngülerle deşilmiş beyaz subaylar görmüştük. Güneş altında kararmıştı "majesteleri". Midelerine tıkılmıştı apoletleri... Tıka basa apolet vardı midelerinde... Acıma yok! Canlı gördüğüm kadar ölü insan gördüm...

– Bugün herkese üzülüyorum ben: "Beyazlar"a da "Kızıllar"a da. Üzülüyorum.

– Siz üzgünsünüz... Üzgün müsünüz? (*Konuşmamız burada bitmiş gibi gelmişti bana.*) Yani, tabii... elbette... "Ortak insani değerler"... "Soyut hümanizm"... Televizyona bakıyorum, gazete okuyorum. Bizde merhamet rahiplere has bir sözdü. Vurun beyaz sürüngene! Devrimci terbiye alsın! Devrimin ilk yıllarının sloganıydı: Demir yumrukla insanlığı mutluluğa götürelim! Parti söylediyse inanırım partiye! İnanırım!

Orenburg yakınlarındaki Orsk şehri. Gece gündüz yük trenleriyle kulaklar gönderiliyor. Sibirya'ya. İstasyonu koruyoruz biz. Bir vagonu açıyorum: Köşede yarı çıplak bir adam kemerle asmış kendini. Anne kollarında bir bebeği sallıyor, biraz daha büyük bir çocuk da yanında oturuyor. Elleriyle kendi bokunu yiyor, lapa gibi. "Kapat!" diye bağırıyor bana komiser. "Bunlar kulak pislikleri! Yeni hayata layık değil bunlar!" Gelecek... O güzel olacaktı... Sonra güzel olacak... Ben buna inanmıştım be! (*Neredeyse bağırıyor.*) Biz güzel bir hayata inanmıştık. Ütopya... Bu bir ütopyaydı... Ya siz? Sizin de kendi ütopyanız var; piyasa. Piyasa cenneti. Piyasa herkesi mutlu

kılacak! Kimera! Sokaklarda boyunlarından altın zincir sarkan, kırmızı ceketli gangsterler geziyor. Kapitalizm karikatürleri, tıpkı Sovyet dergisi *Krokodil*'dekiler gibi. Parodi! Proletarya diktatörlüğü yerine cangıl yasası: Senden zayıf olanı ez, daha güçlü olana boyun eğ. Yeryüzündeki en eski yasa bu... (*Öksürüğe tutuluyor. Nefesini toparlıyor.*) Oğlum kızıl yıldızlı kasket giyerdi... Çocukken onun için en iyi doğum günü armağanıydı bu. Uzun zamandır gitmiyorum dükkânlara. Kasket satıyorlar mı orada? Uzun süre giydiler. Kruşçev zamanında hâlâ giyiliyordu. Şimdi hangi moda var? (*Gülmeye çalışıyor.*) Yoruldum... tabii... Antikayım artık... Benim tek oğlum... öldü... Gelinim ve torunlarımla yaşıyorum. Oğlum tarihçiydi ve inançlı komünistti. Torunlar mı? (*Alayla.*) Torunlarım Dalay-Lama okuyor. *Kapital* yerine *Mahabharata* var. Kabbala... Şimdi herkes farklı şeylere inanıyor. Ya... şimdi böyle... İnsan hep bir şeylere inanmak ister. Tanrıya ya da teknik ilerlemeye. Kimyaya, polimerlere, kozmik akla. Şimdi de piyasaya. Diyelim karnımızı doyurduk, peki sonra ne olacak? Torunlarımın odasına gidiyorum; orada her şey yabancı: gömlekler, kotlar, kitaplar, müzikler, diş fırçaları; bizim değil. Raflarda boş Pepsi, Coca-Cola kutuları duruyor... Vahşiler! Süpermarketleri müze gibi geziyorlar. Doğum günlerini "McDonald's"ta kutlamak; şıklık! "Dede, Pizza-Hut'a gittik!" Sanki Mekke! Soruyorlar bana: "Gerçekten inandın mı komünizme, peki neden uzaylılara inanmadın?" Benim hayalim "kulübelere barış, saraylara savaş"tı,* ama onlar milyoner olmak istiyorlar. Arkadaşları geliyor. Konuşmalarını duyuyorum: "Gerekirse güçsüz bir ülkede yaşayalım, ama yoğurt ve iyi bira olsun." "Lanet olsun komünizme!" "Rusya'nın tek yolu var, monarşi. Tanrı çarı korusun!" Şarkılar söylüyorlar: "Her şey güzel olacak Teğmen Golitsın / Bütün komiserler alacak hak ettiğini..."** Bense hayattayım...

*Fransız Devrimi dönemindeki hiciv yazarlarından Nicolas Chamfort'un ünlü bir sözü.

**Anonim bir şarkının sözlerinden.

Hâlâ buradayım... Gerçekten öyle... Delirmedim... (*Torununa bakıyor. Susuyor o da.*) Dükkânlar salam dolu, ama mutlu insan yok. Alev alev gözlerle bakan kimse görmüyorum.

Torunun anlattığı fıkralardan

Bir ruh çağırma seansı sırasında. Bir profesörle yaşlı bir Bolşevik konuşuyorlar. Profesör: "Komünizm fikri daha en baştan yanlış. Hatırlar mısınız şu şarkıyı: 'Lokomotifimiz uç ileriye / Durağımız komün...'" Yaşlı Bolşevik: "Hatırlıyorum tabii. Neresi hatalı?" Profesör: "Lokomotifler uçmaz."

– Önce karımı tutukladılar... Tiyatroya gitti ve eve dönmedi. İşten döndüm: Oğlum kediyle birlikte holdeki halıda oturuyor. Annesini beklemiş, beklemiş uyumuş. Karım ayakkabı fabrikasında çalışıyordu. Kızıl mühendisti. "Anlaşılmaz bir şeyler oluyor," demişti. "Bütün arkadaşlarımı götürdüler. Bir değişiklik var..." – "Bizim bir suçumuz yok, bizi götürmezler." Buna inanıyordum... Kesinlikle inanıyordum... içtenlikle! Önce Leninciydim, sonra Stalinci oldum. Otuz yedi yılına kadar Stalinciydim. Stalin'in yaptığı, söylediği her şeye inanıyordum. Evet... Bütün zamanların ve halkların en büyük... en zeki lideri. Buharin, Tuhaçevski ve Blyuher'i halkın düşmanları ilan ettiği zaman bile inandım ona. Kurtarıcı bir fikir... Aptalca... Şöyle düşünmüştüm: Stalin'i kandırıyorlar, hainler toplanmış yukarılara. Parti çözecek bunu. Ama sonra karımı tutukladılar, partinin dürüst ve sadık savaşçısını.

Üç gün sonra benim için geldiler... İlk iş olarak sobayı kokladılar: Duman kokusu var mı, bir şey yakmış mıyım diye. Üç kişiydiler. Biri dolaşıp eşya seçti kendine: "Bu size lazım değil artık." Duvar saatini aldı. Şaşkına dönmüştüm... Beklemiyordum... Ama aynı zamanda bunda insanca bir şey vardı, umut verici bir şey. Bu insana dair fenalıkta... Eveeet... Demek bu insanlarda his varmış... Arama gecenin ikisinden sabaha kadar sürdü. Evde bir sürü kitap vardı, her kitabı tek tek tara-

dılar. Giysileri elden geçirdiler. Yastıkları tersyüz ettiler... Benim de düşünecek zamanım oldu. Hatırladım... Heyecanla... İçeri tıkmalar artık kitlesel oluyordu. Her gün birilerini alıp götürüyorlardı. Korkunç bir durum. Birini alıp götürüyorlar, etraftaki herkes susuyor. Sormak boşuna. İlk sorguda sorgucu bana açıkladı: "Siz öncelikle, karınızı ihbar etmemekten suçlusunuz." Yo, bu hapisteykendi... O sırada hafızamdaki her şeyi gözden geçirdim. Her şeyi... Bir tek şeyi hatırlıyordum... Şehirdeki son parti konferansını hatırlıyordum... Yoldaş Stalin'in selamını okumuştuk ve bütün salon ayağa kalkmıştı. Bağırmıştı hatip: "Yaşasın yoldaş Stalin, zaferimizin organizatörü ve esin kaynağı!" "Yaşasın Stalin!" "Yaşasın lider!" On beş dakika... Yarım saat... Herkes birbirine bakıyor, ama kimse ilk oturan olmuyor. Herkes duruyor ayakta. Ben nedense oturdum. Mekanik biçimde. Sivil giyimli iki kişi yanıma geldi: "Yoldaş, neden oturuyorsunuz?" Fırladım ayağa! Kurulmuş gibi sıçradım. Ara olunca sürekli etrafıma bakındım. Biri gelip tutuklayacak diye bekledim... (*Duruyor.*)

Sabaha doğru arama sona erdi. Emir verildi: "Toplanın!" Dadı oğlumu uyandırdı... Gitmeden önce onun kulağına fısıldamayı başardım: "Kimseye annen, baban hakkında bir şey söyleme." Böyle hayatta kaldı işte. (*Kayıt cihazını yakınına çekiyor.*) Kaydedin, hâlâ hayattayım... "H.h."... "hâlâ hayattayım"... Tebrik kartlarına yazıyorum bunu... Tabii, kimseye göndermiyorum artık... Bana sık sık soruyorlar: "Neden sustunuz hep?" –"Öyle bir zamandı." Hainlerin; Yagoda'nın, Yejov'un suçlu olduğunu, partinin suçlu olmadığını düşünüyordum. Elli yıl sonra yargılamak kolay. Kikirdemek... Yaşlı aptallara kikirdemek... O zamanlar herkesle birlikte yürüyordum, ama şimdi kimse kalmadı...

...Bir ay tecritte kaldım. Taştan bir tabut, baş kısmı daha geniş, ayak kısmı daha dar. Bir kuzgun geliyordu pencereme, onu ekmek kırıntılarıyla besliyordum. O zamandan beri kuz-

gun en sevdiğim kuştur. Savaşta... Çarpışma sona ermiş. Sessizlik. Yaralıları almışlar, bir tek ölüler duruyor. Başka bir kuş yok, sadece kuzgun uçuyor.

...Sorguya iki hafta sonra çağırdılar. Karımın yurtdışında kız kardeşi olduğunu biliyor muymuşum? "Karım dürüst bir komünisttir." Sorgucunun masasında bir ihbar duruyor, inanamadım! Komşumuz imzalamış. El yazısını tanıdım. İmzayı. Yoldaşımdı, iç savaş yıllarından hatta. Bir asker... Yüksek rütbeli... Hatta biraz âşıktı karıma, kıskanırdım. Tabii ya... Kıskanırdım... Karımı çok severdim... İlk karımı... Sorgucu bütün konuşmalarımızı ayrıntılı olarak tekrarladı. Yanılmadığımı anladım... Evet, bu komşu... Bütün konuşmaları onun yanında yapmıştık... Karımla hikâyemiz şöyleydi: Minsk yakınlarındandı. Beyaz Rustu. Brest Antlaşması'ndan sonra Beyaz Rus toprağının bir kısmı Polonya'ya geçmişti. Anne babası da orada kalmıştı. Kız kardeşi de öyle. Anne ve babası kısa süre sonra ölmüştü, kız kardeşi de bize mektup yazmıştı: "Polonya'da kalmaktansa en iyisi Sibirya'ya gitmek." Sovyetler Birliği'nde yaşamak istiyordu. O zamanlar komünizm popülerdi Avrupa'da. Bütün dünyada. Çok kişi vardı ona inanan. Sadece sıradan insanlar değil, Batılı elitler de. Aragon, Barbusse gibi yazarlar... Ekim Devrimi "entelektüellerin afyonu" olmuştu. Bir yerde okumuştum bunu... Şimdi çok okuyorum. (*Soluklanıyor.*) Karım "düşmandı."... Yani, "karşıdevrimci faaliyeti" olmalıydı... "Örgüt" uydurmak istediler... "Terörist yeraltı örgütü"... "Karınız kiminle görüşüyordu? Kime verdi çizimleri?" Ne çizimleri! Hepsini reddettim. Dövdüler. Çizmeleriyle tekmelediler. Hepsi bizimkilerdi. Parti kimliğim vardı, onların da vardı. Karımın da parti kimliği vardı.

...Ortak hücre... Hücrede elli kişi. Tuvalete günde iki kez çıkarıyorlar. Geri kalan zamanda? Bir kadına nasıl açıklarsın? Girişte kocaman tahta bir kova vardı... (*Sinirleniyor.*) Oturup herkesin önünde sıçmayı bir deneyin! Tuzlu balık yediriyor ve su vermiyorlardı. Elli kişi... İngiliz... Japon casusları... Köylü

bir ihtiyar, cahil... Onu ahırda yangın çıkardığı için almışlardı. Anlattığı fıkra yüzünden gelen bir öğrenci vardı... "Duvarda Stalin portresi var. Konuşmacı Stalin hakkında bir yazı okuyor. Koro bir Stalin şarkısı söylüyor. Sanatçı Stalin şiirini okuyor. Bu da ne böyle? Puşkin'in yüzüncü ölüm yıldönümü için yapılan akşam toplantısı." (*Gülüyorum, ama o gülmüyor.*) Bu öğrenci on yıl kampta kaldı, mektuplaşma hakkı olmadan. Stalin'e benzediği için tutuklanan bir şoför vardı. Gerçekten de benziyordu. Çamaşırhane şefi, parti üyesi olmayan bir berber, bir cilacı... Çoğu sıradan insanlardı. Ama bir de folklor bilimci vardı. Geceleyin bize masallar anlatırdı... Çocuk masalları... Herkes de dinlerdi. Folklor bilimciyi öz annesi ihbar etmişti. Yaşlı bir Bolşevik. Bir keresinde bir nakilden önce annesi ona sigara getirmişti. Yaaa... Bizde yaşlı bir *eser** vardı, açıkça sevinçliydi: "Ne kadar mutluyum siz komünistlerin de burada benim gibi hiçbir şey anlamadan oturmanıza." Karşıdevrimci! Sovyet iktidarının artık var olmadığını düşündüm. Stalin'in de.

Torunun anlattığı fıkralardan

Tren garı... Yüzlerce insan. Deri ceketli bir adam kalabalıkta deri ceketli başka bir adama yaklaşıyor: "Yoldaş, parti üyesi misin?" – "Parti üyesiyim." – "Söylesene, tuvalet nerede?"

Her şeyi almışlardı: Kemeri, eşarbı, botların bağcıklarını çıkarmışlardı, ama kendini öldürmek yine de mümkündü. Öyle bir fikir vardı. Yani... Vardı... Kendini pantolonla ya da külot lastiğiyle boğmak. Kum dolu çuvalla mideye vuruyorlardı. Üzerimden her şeyi çıkardılar solucan gibi. Kancalara astılar. Ortaçağdan sanki! Her şey akıp gidiyor vücudundan, organizmanı artık kontrol edemiyorsun. Dört bir yandan akı-

*Çarlık dönemde Sosyalist Devrimci. Rusça "Sosyalist Revolutsioner" sözcüklerinin baş harflerinin okunuşudur. *Eser*ler, Sovyetler Birliği döneminde karşıdevrimcilikle suçlanmışlardı.

yor... Bu acıya dayanmak... Utanç verici! En iyisi ölmek... (*Soluklanıyor.*) Hapiste eski bir yoldaşımla karşılaştım... Nikolay Verhovtsev, bin dokuz yüz yirmi dört yılından beri parti üyesiydi. İşçi fakültesinde ders veriyordu. Herkes tanıdık... Yakın bir çevre... Birisi yüksek sesle *Pravda* gazetesini okuyormuş ve orada şöyle bir bilgi varmış: Merkez Komite bürosunda atların döllenmesi sorunu ele alındı. Bizimki de kalkıp "Merkez Komite'nin başka işi kalmamış, atların nasıl dölleneceğini düşünüyor," demiş. Gündüz söylemiş bunu, akşam onu alıp götürmüşler. Parmaklarını kapının arasına sıkıştırıp kurşunkalem gibi kırmışlar. Yirmi dört saat gaz maskesiyle oturtmuşlar. (*Susuyor.*) Bugün bunu nasıl anlatıyorum bilemiyorum... Barbarlıktı bunlar. Aşağılayıcı şeyler. Bir et parçasısın... Çişin içinde yatıyorsun... Verhovstev'e sadist bir sorgucu düşmüş. Hepsi sadist değildi... Yukarıdan onlara belli bir limit veriliyor, düşmanlara karşı aylık ve yıllık planlara uymaları gerekiyordu. Vardiya değiştiriyorlar, çay içiyorlar, eve telefon ediyorlar, işkencedeki adam bilincini kaybedince çağırdıkları hemşirelerle flört ediyorlardı. Nöbetleri de var... Vardiyaları... Seninse yaşamın altüst olmuş. Böyle şeyler... Benim davama bakan sorgucu eskiden okul müdürüymüş, bana inandı: "Naif biriymişsin sen. Seni öldürüp suçu da hazırlarız; 'Kaçmaya teşebbüs etmişti,' deriz. Gorki ne demişti biliyorsun: 'Eğer düşman teslim olmazsa, onu yok ederler.'" – "Ben düşman değilim." – "Anlasana: Bizim için sadece pişman olmuş insan tehdit değildir, çözülmüş insan." Onunla bu temada konuşup duruyorduk... İkinci sorgucu kadrolu subaydı. Bütün o evrakları doldurmanın ona zor geldiği belliydi. Sürekli bir şeyler yazıyordu. Bir keresinde bana bir sigara verdi. Uzun süre kalırdı insanlar. Aylarca. Cellatlarla kurbanlar arasında insani... yani insani demesek de, birtakım ilişkiler doğardı. Ama biri diğerini dışlamazdı... "İmzalayın." İfadeyi okudum. "Ben böyle demedim." Dövüyorlar. Acımasızca dövüyorlar. Sonra onların hepsini kurşuna dizdiler. Kamplara gönderdiler.

Bir sabah vaktiydi... Hücreyi açtılar. Komutan "Dışarı!" dedi. Bir gömlek vardı üzerimde. Giyinmek istedim. "Hayır!" Bir bodruma götürdüler... Orada da elinde evrakla bir sorgucu bekliyor: "İmzalıyor musun, imzalamıyor musun?" Reddediyorum. "O zaman duvara!" Dan! Kafamın üstüne ateş ettiler... "İmzalıyor musun?" Dan! Hem de üç kez. Geri götürüyorlar, labirentlerden geçiyoruz... Kim derdi ki hapiste bunca bodrum var! Aklımdan bile geçmemişti. Mahkûmun hiçbir şey göremeyeceği şekilde götürüyorlar. Kimseyi de tanımayacağı. Eğer karşıdan biri gelirse, muhafız emir veriyor: "Duvara dön yüzünü!" Ama artık tecrübeli olmuştum. Göz ucuyla bakıyordum. Kızıl komutanlık kurslarındaki amirimle böyle karşılaştım. Sovyet parti okulundaki eski profesörümle de öyle... (*Susuyor.*) Verhovtsev'le açık konuşuyorduk: "Suçlular! Sovyet iktidarını yıkıyorlar. Bunun hesabını verecekler." Birkaç kez onu kadın sorgucu sorgulamış: "Bana işkence yaptıkları zaman o güzelleşiyor. Anlıyor musun? Güzelleşiyor." Hassas bir insandı. Stalin'in gençliğinde şiir yazdığını ondan öğrendim... (*Gözlerini kapatıyor.*) Şimdi bile bazen, soğuk terler dökerek uyanıyorum: Beni NKVD'de çalışmaya gönderebilirlerdi. Ben de giderdim. Cebimde parti kimliğim vardı. Kızıl defter.

Kapı çalıyor. Hemşire geliyor. Tansiyonuna bakıyor. İğne yapıyor. Bu arada konuşma kesik kesik olsa da devam ediyor.

...Bir ara şöyle düşündüm: Sosyalizm ölüm sorununu çözemiyor. Yaşlılığı da. Yaşamın metafizik anlamını da. Yanından geçiyor. Sadece dinde var bunların yanıtı. Yaa... Otuz yedi yılında bu tür konuşmalar yapıyorum diye beni...

...Aleksandr Belyayev'in *Amfibi İnsan* kitabını okudunuz mu? Orada deha bir bilim adamı, oğlunu mutlu etmek ister ve onu amfibi insana dönüştürür. Ama oğlu bir süre sonra okyanusta tek başına sıkılır. Herkes gibi olmak ister: karada yaşamak, sıradan bir kızı sevmek. Bu artık imkânsızdır. O da ölür. Babası onun sırra erdiğini düşünür... Onun Tanrı olduğunu düşünür! İşte bu – bütün büyük ütopyacıların aradığı yanıt!

...Fikir harikaydı! Ama insanla ne yapacaksınız? İnsan eski Roma zamanından beri değişmedi...

Hemşire gidiyor. Gözlerini kapatıyor o da.

Bekleyin... Yine de bitireceğim... Bir saat daha gücüm yeter. Devam edelim... Hapiste en azından bir yıl kaldım. Mahkemeye çıkmaya hazırlanıyordum. Yargının önüne. Şaşırıyordum: Ne diye işi ağırdan alıyorlar ki benimle? Anladığım kadarıyla hiçbir mantığı yoktu onlar için de. Binlerce dava... Kaos... Bir yıl sonra beni yeni sorgucu çağırdı... Davamı gözden geçirmeye karar vermişler. Beni bıraktılar, bütün suçlamaları kaldırdılar. Yani bir hataymış. Parti bana inanıyormuş! Stalin büyük bir rejisördü... Tam da o sırada "kanlı cüce"den kurtuldu, Halk Komiseri Yejov'dan. Onu yargıladılar. Kurşuna dizdiler. Rehabilitasyon başladı. Halk bir nefes aldı: Hakikat Stalin'e kadar ulaşmıştı... Ama bu yeni bir kan dökme sürecinden önceki soluklanmaymış sadece... Bir oyun! Ama herkes inandı. Ben de inandım. Verhovtsev'le vedalaştım... Bana kırık parmaklarını gösteriyor: "Burada on dokuz ay yedi gün yattım. Kimse beni buradan çıkarmayacak. Korkuyorlar." Nikolay Verhovtsev... bin dokuz yüz yirmi dört yılından beri parti üyesiydi... Kırk bir yılında kurşuna dizildi, Almanlar şehre girince. NKVDciler tahliye edemedikleri bütün mahkûmları kurşuna dizdiler. Adi suçluları bıraktılar, bütün "siyasileri" hain diye tasfiye ettiler. Almanlar şehre girdi ve hapishane kapılarını açtı; orada yalnızca ceset yığınları vardı. Daha cesetler çürümemişken, şehir sakinlerini hapse götürüp onlara Sovyet iktidarının eserini seyrettirdiler.

Oğlumu yabancı insanların yanında buldum, dadı onu köye götürmüştü. Kekeliyordu, karanlıktan korkuyordu. Onunla birlikte yaşamaya başladık. Karım hakkında bir şeyler öğrenmeye çalıştım. Aynı zamanda partiye tekrar girmeye çalıştım. Bana parti kimliğimi geri vermelerini istedim. Yılbaşı... Evde süslü bir çam ağacı. Oğlumla misafirleri bekliyoruz. Kapı çalıyor. Açıyorum. Eşikte kötü giyimli bir kadın duruyor:

"Size karınızdan selam getirmeye geldim." – "Hayatta mı!" – "Geçen yıl hayattaydı. Bir ara onunla domuz ağılında çalıştık. Domuzlardan donmuş patates çalıyorduk, bu sayede ölmedik. Şimdi hayatta mı bilmiyorum." Hemen gitti. Ona engel olmadım... Misafirlerin gelmesi lazımdı... (*Susuyor.*) Kuledeki saatler çaldı. Şampanya açıldı. İlk olarak "Stalin'in şerefine!" kadeh kaldırıldı. Yaaa...

Kırk bir yılı.

Herkes ağlıyordu... Ben ise mutluluktan şakıyordum; savaş! Savaşa gidiyorum! Bana bunun için izin veriyorlar. Gönderiyorlar. Cephe için ricacı oldum. Uzun süre almadılar. Sevkten sorumlu komutan tanıdıktı: "Yapamam: Elimde talimat var, 'düşmanları' gönderme diyor." – "Kimmiş bu düşman? Ben mi düşmanım!" – "Karın 58. maddeden kamp cezası aldı; karşıdevrimci faaliyet içindeymiş." Kiev düştü... Stalingrad mücadelesi başladı... Askeri üniforma giyen herkesi kıskanıyordum; Vatan'ı savunuyor! Kızlar cepheye gidiyordu... Ya ben? Parti bölge komitesine mektup yazıyorum: Ya kurşuna dizin ya cepheye gönderin! İki gün sonra bana talimat geldi: Yirmi dört saat içinde toplanma noktasına gel. Savaş kurtarıcı oldu... Onurumu kurtarmak için tek şanstı. Sevindim.

...Devrimi iyi hatırlıyorum. Sonrasını, bağışlayın, zar zor. Savaşı daha da az hatırlıyorum, oysa zaman olarak daha yakın. Hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu hatırlıyorum. Sadece savaşın sonuna doğru bizde başka silahlar vardı; kılıç ve tüfek değil, "katyuşa"lar vardı. Askerlik hayatı mı? Eskisi gibi, yıllarca arpa çorbası ve darı lapası yiyebilir, aylarca kirli çamaşırla gezebilirdik. Yıkanmadan. Çıplak yerde uyuyarak. Ama başka türlü olsaydık, nasıl zafer kazanırdık?

...Saldırdılar... Makineli tüfeklerle! Herkes yere kapandı. Aynı anda havanlar da düşmeye başladı, insanı paramparça ediyordu. Yanıma kapanan komiser: "Ne yatıyorsun hain! İleri! Ateş ederim!!"

...Kursk yakınlarında benim sorgucuyla karşılaştım. Eski

okul müdürüyle... Şu fikir geçti aklımdan: "Şimdi bak elimdesin. Savaş sırasında sessizce ateş ediveririm." Mümkündü... Yani... İstedim. Ama yapamadım. Hatta onunla bir kez konuştuk bile. "Vatan'ımız ortak." Onun sözleri. Cesur bir adamdı. Kahraman. Königsberg yakınlarında öldü. Ne diyeyim... Ne diyebilirim ki... Tanrı benim yapacağımı yaptı diye düşündüm... Yalan söylemeyeyim...

Eve iki yarayla döndüm. Üç madalya ve nişanla. Parti bölge komitesinden çağırdılar: "Ne yazık ki karınızı size geri getiremeyeceğiz. Karınız öldü. Ama onurunuzu geri verebiliriz..." Parti kimliğimi verdiler bana. Ve mutlu oldum! Mutlu oldum...

Ona bunu anlayamadığımı – hiç anlayamayacağımı söylüyorum. Patlıyor.

Mantık kurallarıyla yargılayamazsınız bizi. Muhasebeciler sizi! Anlasanıza! Bizi ancak dini kurallara göre yargılayabilirsiniz? İnanç kurallarına göre! İnancımız sizi kıskandırır bile! Yüce olan neyiniz var sizin?? Hiç. Bir tek konfor. Her şey mide için... Onikiparmak bağırsağı için... Göbeği şişirirsin ve keyiflerle çevrelenirsin... Peki ya ben... Benim kuşağım... Neyiniz varsa hepsini biz yaptık. Fabrikalar, barajlar... Elektrik santralleri... Nerede sizinkiler? Hitler'i de biz yendik. Savaştan sonra... birinin oğlu mu olmuş; büyük mutluluk! Savaştan öncekine benzemeyen bir mutluluk. Başka türlü. Ağlayabilirdim... (*Gözlerini kapatıyor. Yorulmuş durumda.*) Aaa... Biz inanmıştık... Şimdiyse bizi yargılıyorlar: Siz ütopyaya inanmışsınız... İnandık! En sevdiğim roman Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?* romanıdır... Artık onu okumuyorlar. Sıkıcı geliyor. Sadece ismini okuyorlar; ebedi Rus sorusu: Ne yapmalı? Bizim için o kitap bir ilmihaldi. Devrimin kitabı. Bütün o sayfaları ezberlemiştim. Vera Pavlovna'nın dördüncü rüyası... (*Şiir gibi okuyor.*) "Kristal ve alüminyumdan evler... Kristal saraylar! Şehirlerin ortasında limon ve portakal bahçeleri. İhtiyar yok neredeyse, insanlar çok geç yaşlanıyor, çünkü yaşam mükemmel.

Her şeyi makineler yapıyor, insanlar sadece gezip makineleri idare ediyor... Makineler basıyor, bağlıyor... Tarlalar bereketli ve verimli. Çiçekler ağaç gibi. Herkes mutlu. Neşeli. Güzel giysilerle geziyor erkek ve kadınlar. Serbest bir emek ve haz hayatı sürüyorlar. Herkese çok yer var, yeterli iş var. Gerçekten biz miyiz bu? Gerçekten bu bizim dünyamız mı? Hep böyle mi yaşayacağız? Gelecek aydınlık ve mükemmel..." İşte... (*Torununu gösteriyor başıyla.*) Alay ediyor... Aptalım ben ona göre. Böyle yaşıyoruz.

– Dostoyevski'nin Çernişevski'ye verdiği bir yanıt vardır: "İnşa et, inşa et kristal sarayını, ben alıp bir taş atacağım ona... Ama bodrumda aç yaşıyorum diye değil, sadece canım öyle çektiğinden..."

(*Sinirleniyor.*)

Bize komünizm ya da bugünlerde gazetelerin yazdığı şekliyle bu bulaşıcı hastalık, Almanya'dan zırhlı bir vagonla mı getirildi sanıyorsunuz? Ne saçmalık! Halk ayaklandı. Çar zamanında, şimdilerde birdenbire hatırladıkları o "altın çağ" falan yoktu. Masallar! Yok Amerika'nın karnını doyurduğu ekmeği biz veriyormuşuz, Avrupa'nın kaderini belirliyormuşuz. Rus askeri herkes için öldü – bu doğru. Ama yaşayış şeklimiz... Bizim ailemizde beş çocuğa bir lastik çizme vardı. Ekmekle patates yerdik, ama kışın ekmek bulamazdık. Bir tek patates... Bir de de kalkmış soruyorsunuz: Nereden çıktı komünistler?

O kadar çok şey hatırlıyorum ki... Peki neden? Neden ha? Şimdi bununla ne yapayım? Geleceği severdik. Gelecekteki insanları. Bu geleceğin ne zaman geleceğini tartışırdık. Yüz yıl sonra olacak, nokta. Ama bu bize çok uzak gibi gelirdi... (*Soluklanıyor.*)

Ses kayıt cihazını kapatıyorum.

Kayıt cihazı olmadan... Böyle iyi... Birine bunu anlatmam lazım...

On beş yaşındaydım. Bizim köye Kızıl Ordulular geldi. Süvariler. Sarhoşlardı. Yiyecek dağıtım birliğinden. Akşama

kadar uyudular, akşam bütün Komsomolları topladılar. Komutan çıkıp konuştu: "Kızıl Ordu açlık çekiyor. Lenin açlık çekiyor. Kulaklar ise ekmeği saklıyor. Yakıyor." Biliyordum, annemin öz kardeşi... Semyon Dayı... Ormana çuval çuval buğday gömmüştü. Ben de Komsomol'dum. Yemin etmiştim. Geceleyin birliğe gidip onları gömülen yere götürdüm. Hepsini el arabasıyla götürdüler. Komutan elimi sıktı: "Kardeşim, hemen büyü," dedi. Sabahleyin annemin çığlığıyla uyandım: "Semyon'un evi yanıyor!" Semyon Dayı'yı ormanda bulmuşlardı... Kılıçlarla paramparça etmişlerdi onu Kızıl Ordululer... On beş yaşındaydım. Kızıl Ordu açlık çekiyordu... Lenin de öyle... Sokağa çıkmaya korktum. Kulübede oturup ağladım. Annem her şeyi tahmin etmişti. Geceleyin benim elime bir torba verdi: "Git oğlum! Tanrı seni affetsin, talihsiz çocuk." (*Gözlerini kapadı eliyle. Ama açıkça görüyordum – ağlıyordu.*)

Komünist olarak ölmek istiyorum. Son arzum bu...

90'lı yıllarda bu itirafın sadece bir kısmını yayınladım. Kahramanım hikâyeyi birine okutmuş, birinden görüş almış ve onu hikâyenin tam olarak yayınlanmasının "partiye gölge düşüreceğine" ikna etmişler. En çok bundan korkuyordu. Ölümünden sonra vasiyetini buldular: Şehir merkezindeki üç odalı büyük evini torunlarına değil, "her şeyi borçlu olduğum sevgili Komünist Parti'min ihtiyaçları" için bağışlamıştı. Hatta bunu akşam gazetesinde bile yazdılar. Bu davranış artık anlaşılır gibi değildi. Deli ihtiyara güldü herkes. Mezarına kimse anıt falan da dikmedi.

Artık hikâyeyi tam olarak yayınlamaya karar verdim. Bütün bunlar artık bir kişiye değil, tarihe ait.

ALEVLERİN ŞİDDETİ VE YÜCELİŞLE KURTULUŞA DAİR

Timeryan Zinatov
Cephe askeri
77 yaşında

Komünist gazetelerden

Timeryan Habuloviç Zinatov – Bretsk Kalesi'nin kahraman savunucularından biri, Hitlercilerin 22 Haziran 1941 günü yaptığı ilk saldırıya göğüs gerenlerden.

Milliyeti – Tatar. Savaştan önce askeri okul öğrencisi (44. Avcı Tümeni 42. Avcı Alayı). Kale savunmasının ilk günlerinde yaralandı. Esir düştü. İki kez Alman toplama kampından kaçtı; ikincide başarılı oldu. Savaşı cephedeki orduda, başladığı gibi sıradan er olarak tamamladı. Brest Kalesi savunmasından dolayı II. Dereceden Anayurt Savaşı madalyasına layık görüldü. Savaştan sora bütün ülkeyi dolaştı, uzak Kuzey'deki inşaatlarda çalıştı, BAM'ın* inşasında görev aldı, emekliye ayrılınca da Sibirya'da kaldı. Ust-Kut'ta.

Ust-Kut'tan Brest'e kadar binlerce kilometre olmasına rağmen, Timeryan Zinatov her yıl Brest Kalesi'ne gidiyor, müze çalışanlarına pastalar hediye ediyordu. Herkes tanıyordu onu. Neden bu kadar sık geliyordu kaleye? Orada karşılaştığı asker

*Baykal-Amur Demiryolu hattı.

kardeşleri gibi o da, sadece kalede kendini güvende hissediyordu. Burada kimse asla şüphelenmiyordu onun uydurma değil, gerçek kahraman olduğundan. Kalede kimse yüzüne karşı şöyle demeye cesaret edemiyordu: "Eğer siz zafer kazanmış olmasaydınız, biz şimdi Bavyera birası içiyor olabilirdik. Avrupa'da yaşardık." Perestroykacıların derdi de bu! Keşke bilselerdi, eğer dedeleri zafer kazanmış olmasaydı, biz hizmetçiler ve domuz çobanlarıyla dolu bir ülke olacaktık. Hitler, Slav çocuklarına sadece yüze kadar saymayı öğretmek gerektiğini yazmıştı...

Zinatov Brest'e son kez 1992 yılında geldiğinde, her şey normaldi: Cephe arkadaşlarıyla buluştu, kalede gezdi. Elbette ziyaretçi akınının belirgin bir şekilde azaldığını fark etti. Sovyet geçmişimizi ve onun kahramanlarını karalamanın moda olduğu zamanlar gelmişti...

Ayrılık vakti geldi... Cuma günü herkesle vedalaştı, hafta sonu için eve gideceğini söyledi. Kimsenin aklından onun kaleye bu kez sonsuza dek kalmaya geldiği geçmemişti.

Kale çalışanları pazartesi günü işe geldikleri zaman, ulaştırma savcılığından bir telefon geldi: 41 yılında Brest Kalesi'ne yapılan kanlı saldırıda burayı savunanlardan biri kendini trenin altına atmıştı...

Birisi daha sonra peronda, elinde bavulla uzun süre duran düzgün giyimli bir ihtiyarı hatırladı. Üzerinden kendi cenaze masrafları için evden getirdiği yedi bin ruble ve bir de Yeltsin-Gaydar yönetimine, yarattıkları bu küçük düşürücü dilenci hayatı yüzünden lanetler eden bir veda mektubu çıkmıştı. Büyük Zafer'e ihanet ettikleri için lanetler eden. Kaleye gömülmeyi rica etmişti.

İntihar mektubundan:

"...Eğer o zaman, savaş sırasında, aldığım bir yara yüzünden ölseydim Vatan uğruna öldüğümü bilecektim. Ama şimdi köpek gibi yaşadığım için öldüğümü biliyorum. Mezarıma da böyle yazılsın... Beni deli sanmayın...

"...Ayakta ölmek istiyorum, yaşlı hayatımı sürdürebilmek için dizlerimin üstüne çöküp o küçük maaşı istemek ve mezara kadar elim açık dilenmek yerine ayakta ölmek istiyorum! Saygıdeğer insanlar, beni kınamayın ve kendinizi benim yerime koyun. Bir miktar para bırakıyorum, eğer soyulmazsam, umarım, cenaze masraflarıma yeter... Tabuta gerek yok... Olduğum gibi, bu giysi yeter, sadece unutmayın cebime Brest Kalesi'ni savunanlardan biri olduğumu gösteren belgemi koymayı; bizden sonrakiler için. Biz kahramandık, ama sefil ölüyoruz! Kendinize iyi bakın, herkesin yerine protesto eden bu yalnız Tatar için yas tutmayın: 'Ölüyorum, ama teslim de olmuyorum. Elveda Vatan'ım!'"

Savaştan sonra Brest Kalesi'nin bodrumunda, duvara süngüyle yazılmış bir yazı bulunmuştu: "Ölüyorum, ama teslim de olmuyorum. Elveda Vatan'ım! 22.VII.1941." MK kararıyla bu yazı Sovyet halkının cesaretinin ve SBKP'nin davasına adanmışlığının bir simgesi oldu. Brest Kalesi savunmasından hayatta kalanlar bu yazının sahibinin askeri öğrenci, parti üyesi olmayan Timeryan Zinatov olduğunu öne sürdüler, ama komünist ideologlar onun ölen bir Meçhul Asker'e ait olması için ısrar etti. Kahramanın Brest şehir yönetimi tarafından üstlenilen cenaze masrafları şehir "imar bakım ve onarım giderleri"nden karşılandı.

RFKP. Sistemli bir bakış. 5.sayı

...Neden kendini trenin altına attı yaşlı asker Timeryan Zinatov? Epey eskiden başlayalım... Krasnodar bölgesinin Leningradskiy köyünden Viktor Yakovleviç Yakovlev'in *Pravda*'ya gönderdiği mektuptan. Büyük Anayurt Savaşı'na katılan, 41 yılında Moskova'yı savunan ve Zaferin 55. yılında Moskova'daki geçit törenine katılan Yakovlev, çok kırıldığı için yazı işlerine mektup göndermeye mecbur kalmış...

Geçenlerde dostuyla (eski albay ve savaş gazisi dostuyla) Moskova'ya gitmişler. Bunun için bayramlık ceketlerini giymişler, madalyalarını takmışlar. Bir gün içinde başkentin gürültüsünden yorulmuşlar ve Leningrad garına geldikleri zaman trenin gelişini beklemek için bir yere oturmak istemişler. Boş yer bulamamışlar, o zaman bir büfeyle rahat koltukların olduğu boş bir salona girmişler. Yanlarına hemen salonda içecek servisi yapan bir garson kız gelmiş ve kaba bir şekilde çıkışı göstermiş: "Buraya giremezsiniz. Burası biznes salonu!" Buradan sonrasını mektuptan aktaralım: "Ona sinirle yanıt verdim: 'Ne yani, hırsız ve spekülatörler için mi burası, bize yasak mı? Amerika'da olduğu gibi yani: Zenciler ve köpekler giremez!' Her şey ortadayken konuşmak boşa. Çıkıp gittik oradan. Ama bu biznesmenlerden birkaç tanesinin, yani haydutların, orada kahkaha atıp tıkındığını, içtiğini gördüm... Burada kan döktüğümüz unutulmuştu bile... Her şeyi almıştı elimizden bu domuz Çubayslar, Vekselbergler, Grefler...* Paramızı, şerefimizi. Hem geçmişi, hem şimdiyi. Her şeyi! Şimdi torunlarımız saçlarını kestirip askere gidiyor, onların milyarlarını korumak için. İşte soruyorum: Ne için savaştık biz? Siperlerde oturuyorduk; sonbahar vakti dizlerimize kadar suyun içinde, kışın tipinin ortasında, dizlerimize kadar karın içinde, aylarca üzerimizdeki giysiyi çıkarmadan ve insanca uyumadan. Kalinin'de, Yahroma'da, Moskova önlerinde böyle oldu... Orada bizi ayırmıyorlardı zengin ve yoksul diye..."

Belki, tabii, gazinin haklı olmadığı söylenebilir, bütün biznesmenler "hırsız ve spekülatör" değil. Ama komünizm sonrası ülkemize onun gözleriyle bakalım... Hayatın yeni efendilerinin kibrine, onların "geçmişten kalan insanlara" yönelik ya da şık dergilerde söylendiği gibi, "yoksulluk kokusu" saçanlara yönelik hor görülerine. Bu şık dergilerin yazarlarına göre, Za-

*Viktor Vekselberg: SSCB sonrası ortaya çıkan oligarklardan. Rusya'nın en zengin kişisi.

German Gref: Sberbank başkanı, politikacı, RF Ekonomik Gelişmeler ve Ticaret eski Bakanı.

fer Günü'nde büyük salonlarda yapılan zafer toplantıları da böyle kokuyor, yılda bir kez oraya gazileri çağırıyor ve onların onuruna ikiyüzlü övgü nutukları atıyorlar. Aslında bugün kimseye lazım değil onlar. Adalet fikirleri de naif. Sovyet yaşam tarzına bağlılıkları da...

Başkanlığının başında Yeltsin halkın yaşam koşullarının seviyesinin düşürülmesine izin vermektense kendini raylara atacağına yemin etmişti. Bu seviye düşmekle kalmadı, deyim yerindeyse, yerle bir oldu. Fakat Yeltsin kendini raylara atmadı. 1992 sonbaharında, yaşlı asker Timeyan Zinatov attı protesto için kendini rayların üstüne...

Pravda gazetesinin internet sitesinden. 1997.

Anma masasının başında

Geleneğimize göre ölüler toprağa, yaşayanlar masaya. Bir sürü insan toplanmıştı, bazıları uzaklardan gelmişti: Moskova'dan, Kiev'den, Smolensk'ten... Hepsi de Zafer Günü'nde olduğu gibi madalya ve nişanlarını takıp gelmişti. Ölümden yaşamdan bahseder gibi bahsediyorlardı.

– Merhum yoldaşımız şerefine! Bir dikişte. (*Herkes kalkıyor.*)

–Toprağı bol olsun...

– Ah Timeryan... Timeryan Habuloviç... Gücenmişti. Hepimiz çok gücendik. Sosyalizme alışmıştık. Sovyet vatanına; SSCB'ye. Şimdi farklı ülkelerde, başka bir düzende yaşıyoruz. Başka bayraklar altında. Kendi muzaffer kızıl bayrağımızın değil... On yedi yaşımda koşmuştum cepheye...

– Büyük Anayurt Savaşı'nı kaybederdi torunlarımız. Onlarda fikir yok, büyük hayaller yok.

– Başka kitapçıklar okuyor ve başka filmler seyrediyorlar.

– Anlatıyorsun... masal gibi geliyor onlara... Sorular soruyorlar: "Alay sancağını korurken neden öldü askerler? Yenisini

dikebilirlerdi." Savaşmışlar, öldürmüşler; kimin için? Stalin için mi? Senin için aptal!

– Teslim olmak, Alman çizmesi temizlemek lazımdı...

– Babamın ölüm haberini getirdiler, ben de hemen cepheye gitme başvurusunda bulundum.

– Sovyet Vatan'ımızı yağmalıyorlar... Satıyorlar... Böyle olacağını bilseydik, bir daha düşünürdük...

– Annem savaşta öldü, babam daha önce tüberkülozdan ölmüştü. On beş yaşımdan beri çalışıyorum. Fabrikada günde yarım somun ekmek verirlerdi, başka bir şey yoktu, selüloz, talaş vardı ekmekte. Bir kere açlıktan bayıldım... sonra ikinci kez... Askerlik şubesine gittim: "Ölmeme izin vermeyin. Cepheye gönderin." Ricamı kabul ettiler.

– Gidenlerin de yolcu edenlerin de gözleri deli gibiydi! Bir vagon tıka basa kız doluydu. "Kızlar, savaş ulaştı nerdeyse Ural'a / Ah, kızlar, nereye kayboldu gençlik?" diye şarkı söylüyorduk. İstasyonlarda leylaklar açıyordu... bazı kızlar gülüyor, bazıları ağlıyordu...

– Hepimiz destekledik Perestroyka'yı. Gorbaçov'u. Ama bu olan şeyi desteklemedik...

– Kambur,* ajanmış...

– Gorbaçov'un ne dediğini anlamıyordum... Anlaşılmaz bir şeyler söylüyordu, daha önce duymadığım şeyler... Bize vaat ettiği neydi? Ama dinlemekten hoşlanıyordum... Yalnız biraz kof çıktı, mücadele etmeden verdi nükleer bavulu. Komünist partimizi...

– Rus insanına vücudunu donduracak, omuriliğini karıncalandıracak fikirler lazım.

– Büyük bir ülkeydik...

– Vatan'ımız için! Zafer için! İçelim! (*Kadeh tokuşturuyorlar.*)

– Şimdi anıtların üzerinde yıldızlar var... Ama arkadaş-

*Rusça "kambur" anlamına gelen "gorba" kelimesiyle Gorbaçov kastediliyor.

larımızı nasıl gömdüğümüzü hatırlıyorum... Çukurun içine yuvarlıyoruz, kum atıyoruz, komutan bağırıyor: İleri, ileri! Devam ediyoruz. Yeni bir mücadele. Ve yine dolu bir çukur. Çukurdan çukura batıp çıkıyorduk. Destek getiriyorlar, iki-üç gün sonra yine cesetler. Sayılı insan kalmıştı. Talihliler! Kırk üç yılının sonunda, artık savaşmayı öğrenmiştik. Düzgün şekilde savaşıyorduk. Daha az insan ölmeye başlamıştı... Ancak o zaman arkadaşlarım oldu...

– Savaş boyunca en öndeydim, bir çizik bile almadım, bir tane bile! Ben ateistim. Berlin'e kadar gittim... Hayvanın inini gördüm...

– Savaşa dört kişiye bir tüfekle gittik. Biri ölüyor, ikincisi alıyor tüfeği, ikincisi ölünce sonraki... Almanlardaysa yepyeni makineliler vardı.

– Önce Almanlar çok kibirliydi. Avrupa'yı yenmişlerdi artık. Paris'e girmişlerdi. İki ay içinde SSCB sorununu çözmeyi planlıyorlardı. Bize yaralı olarak esir düşerlerse, hemşirelerimizin yüzüne tükürüyorlardı. Sargıları yırtıyor. "*Heil Hitler!*" diye bağırıyorlardı. Ama savaşın sonunda "Rus, ateş etme. Kahrolsun Hitler!" diyorlardı.

– Her şeyden çok utançla ölmekten korkuyordum. Eğer biri korkup kaçarsa komutan hemen orada kurşuna dizdiriyordu... Bu sıradan bir işti...

– Nasıl demeli... Bizi Stalin usulü yetiştirmişlerdi: Başkalarının topraklarında savaşacaktık ve "...taygadan Britanya denizine kadar / Kızıl ordu hepsinden güçlü..."ydü. Düşmana acınmayacaktı! Savaşın ilk günleri... Korkunç bir kargaşa hatırlıyorum... Bir kuşatmaya düşmüştük... Herkeste tek bir soru vardı: Ne oluyor? Stalin nerede? Tek bir uçağımız yoktu gökte... Parti ve Komsomol kimliklerimizi gömüp kendimizi orman yollarına vurduk... Yeter yani... Bunu yazmanız gerekmez... (*Kayıt cihazını uzaklaştırıyor.*) Almanlar propaganda yapıyordu, hoparlörleri yirmi dört saat çalışıyordu: "Rus İvan, teslim ol! Alman ordusu sana yaşam ve ekmek güvencesi ve-

riyor." Kendime kurşun sıkmaya hazırdım. Ama bir şey yoksa elinde! Yoksa işte! Mermi yoksa... Askercikler... on sekiz, on dokuz yaşındaydık... Komutanlar kendini asıyordu ikide bir. Kimisi kemeriyle, kimisi... ne bulursa... Çamlara asıyorlardı... Dünyanın sonuydu, anam!

– Ya Vatan ya ölüm!

– Stalin'in bir planı vardı; esir düşenlerin ailelerini Sibirya'ya göndermek. Üç buçuk milyon esir vardı! Hepsini gönderemezsin! Bıyıklı yamyam!

– Kırk bir, lanet olası bir yıldı...

– Her şeyi söyle... Artık mümkün bu...

– Böyle bir alışkanlığım yok...

– Cephede birbirimize açılmaktan korkardık. İnsanları savaştan önce de hapse atarlardı... Savaşta da... Annem ekmek fabrikasında çalışıyordu, arama yapmışlar ve eldiveninde ekmek kırıntısı bulmuşlar, bu ihanet demekti. On yıl hapis verdiler. Ben cephedeydim, babam cephedeydi, küçük erkek ve kız kardeşim ninemle kalmıştı, onlar da ona "Nine, sen babamla Saşka (ben) savaştan dönmeden önce ölme," diye yalvarmıştı. Babamdan hiç haber alamadık.

– Neremiz kahraman bizim? Bizimle asla kahraman gibi konuşmazlardı. Çocuklarımızı eşimle beraber kulübede büyüttük, sonra bize komünalka verdiler. Şimdi aldığımız üç kapik... gözyaşı bu, emekli maaşı değil... Televizyonda Almanların nasıl yaşadığını gösteriyorlar. Gayet iyi yaşamları! Kaybedenler kazananlardan yüz kat iyi yaşayabiliyor.

– Tanrı bilmez, küçük insan olmak ne demek.

– Komünisttim, komünistim ve komünist kalacağım! Stalin ve Stalin'in partisi olmasa kazanamazdık. Demokrasi, senin anan... Savaş madalyalarını takmaya korkuyorum. "Kaçık ihtiyar, nerede hizmet ettin? Cephede mi, yoksa hapiste mi kampta mı?" İşte bunu duyuyorum gençlerden. Bira içip gülüşüyorlar.

– Liderimiz yüce Stalin'in anıtlarını eski yerlerine koymayı öneriyorum. Çöpmüş gibi arka bahçelere saklıyorlar.

– Senin yazlığına götürsene...

– Savaşı yeniden yazmak istiyorlar. Hepimizin ortadan kalkmasını bekliyorlar.

– Kısacası, artık biz *soveticus-aptalus* olduk...

– Rusya'yı büyük oluşu kurtardı. Ural... Sibirya...

– En korkunç olan şey de saldırıya kalkmak. İlk on dakika... Beş dakika... Önce fırlayanın yaşama şansı olmazdı. Mermi deliğini bulur. Komünistler, ileri!

– Vatan'ımızın askeri gücü adına! (*Kadeh kaldırıyorlar.*)

– Kısacası... kimse öldürmek istemez. Hoş değil. Ama alışıyorsun... Öğreniyorsun...

– Stalingrad önlerinde katıldım partiye. Açıklama olarak şunu yazdım: "Vatan'ı savunanların ön saflarında olmak istiyorum... Genç yaşamıma acımıyorum..." Piyadeye pek ödül vermiyorlardı. "Cesaret" madalyam var bir tek.

– Savaş yaralarım hayatımı etkiledi... Sakat kaldım, ama yine de direniyorum.

– Şunu hatırlıyorum: iki Vlasov* askeri esir alındı... Biri "Babamın intikamını aldım," diyordu... Babasını NKVD kurşuna dizmiş... Diğeri: "Alman toplama kampında ölmek istemedim." Genç çocuklar, bizim gibi, bizimle aynı yaşta. Bir adamla konuşurken gözlerinin içine bakarsan... onu öldürmek zor olur... Ertesi gün hepimizi özel şubede sorguladılar: "Hainlerle neden konuştunuz? Neden hemen kurşuna dizmediniz?" Kendimi savunmaya çalıştım... Özel şubeci masaya vurdu: "Şimdi seni... Sen hâlâ hakkını mı arıyorsun... Tek bir söz daha edersen..." Vlasovculara kimse acımıyordu. Tankçılar onları tanklara bağlıyor, motoru çalıştırıyor ve zıt yönlere iler-

*Andrey Vlasov (1901-1946): Sovyet generali. Moskova savunmasına katılmıştır. 1942 yılında Almanlara esir düşmüş, daha sonra Almanların desteğiyle Rusya Kurtuluş Ordusu'nu kurmuş ve SSCB'ye karşı savaşmıştır. Bu orduda Almanlar tarafından esir alınan Sovyet esirlerinin yanında Ukrayna'dan, Kafkasya ülkelerinden gönüllü birlikleri de bulunuyordu. Vlasov 1945 yılında Kızıl Ordu tarafından yakalanmış ve 1946 yılında Moskova'da "vatana ihanet" suçlamasıyla asılmıştır.

liyorlardı... Paramparça ediyorlardı insanları... Hainler! Hepsi hain miydi acaba?

– Özel şubecilerden, Almanlardan daha çok korkulurdu. Generaller bile korkardı onlardan...

– Korku... Bütün savaş korkuydu...

– Stalin olmasaydı... "Demir yumruk" olmasaydı, Rusya hayatta kalmazdı...

– Stalin için değil, Vatan için savaştım. Çocuk ve torunlarım adına yemin ederim, bir kez bile duymadım "Stalin için!" diye bağırıldığını.

– Asker olmasa savaş kazanılmaz.

– Anamı...

– Tanrıdan korkmalı sadece. Hâkim odur.

– Tanrı varsa eğer...

(*Düzensiz bir koro.*) "Ve demek ki bize bir zafer lazım! / Bir tane hepimiz için. Bedeli ne olursa olsun..."*

Bir adamın hikâyesi

Kendimi bildim bileli... kollarımı hep hazır oldaymışım gibi iki yanımda tuttum. Sesimi bile çıkarmazdım. Ama şimdi size hikâyemi anlatacağım.

Hatırladığım kadarıyla, çocukken hep babamı kaybetmekten korkardım... Babaları geceleyin götürürlerdi ve nereye gittikleri bilinmezdi. Annemin öz kardeşi Feliks de böyle kayboldu... Müzisyendi. Onu aptalca bir şey yüzünden aldılar... Bir saçmalık yüzünden... Bir dükkânda karısına yüksek sesle şöyle demiş: "Bak yirmi yıldır Sovyet iktidarı var, ama hâlâ düzgün bir pantolon satılmıyor." Şimdi herkesin karşı olduğunu yazıyorlar... Bense halkın tutuklamaları desteklediğini söylüyorum. Annemi ele alalım... Kardeşi içeri atılmıştı ama şöyle diyordu: "Bizim Feliks'in başına bir hata geldi. İncelemeleri lazım. Ama suçluları içeri tıkmak da lazım, baksana

*Bulat Okucava'nın *Belarus Garı* (1970) adlı film için yazdığı "Bize Bir Zafer Lazım" adlı şarkıdan.

ne çok rezalet yaşanıyor etrafta." Halk destekliyordu... Savaş! Savaştan sonra savaşı hatırlamaya korktum... Kendi savaşımı... Partiye katılmak istedim; kabul etmediler: "Nasıl bir komünistsin sen, gettoya gitmişsen?" Sustum... sustum... Partizan birliğimizde Rozoçka adlı güzel bir Yahudi kız vardı, yanında hep kitap olurdu. On altı yaşındaydı. Komutanlar sırayla yattılar onunla... "Orasında hâlâ çocuk tüyleri vardı... Ha-ha..." Rozoçka gebe kaldı... Sonra onu ormanın içine götürüp köpek gibi vurdular. Çocuklar doğuyordu tabii, doğal bir şey, orman sağlıklı erkeklerle doluydu. Uygulama şöyleydi: Çocuk doğar doğmaz hemen köye verirler onu. Çiftliğe. Ama Yahudi çocuğunu kim alır? Yahudiler doğurma hakkına sahip değildi. Çıktığım görevden döndüm: "Rozoçka nerede?" – "Sana ne? O yok artık; başkasını bulurlar." Gettodan kaçan yüzlerce Yahudi ormanlarda geziniyordu. Köylüler onları yakalıyor, bir kilo un için, bir kilo şeker için Almanlara veriyorlardı. Yazın bunları... Uzun süre sustum... Bir Yahudi hayatı boyunca korku içindedir. Nerede bir taş düşse, hep Yahudi suçludur.

Yanan Minsk'ten ninem yüzünden çıkamamıştık... Ninem 1918 yılında Almanları görmüş ve herkesi Almanların kültürlü bir millet olduğuna, barışçıl insanlara dokunmadıklarına ikna etmişti. Evlerinde bir Alman subayı kalmış, her akşam piyano çalmıştı. Annem kuşkuya düşmeye başladı: Gitmeli mi gitmemeli mi? İşte bu piyano olayı yüzünden... elbette çok vakit kaybettik. Alman motosikletliler geldi şehre. İşlemeli gömlek giymiş birileri onları ekmek ve tuzla karşıladı. Mutlulukla. Bir sürü insan şöyle düşünüyordu: İşte Almanlar geldi ve normal hayat başlayacak. Birçoğu Stalin'den nefret ediyordu ve bunu saklamıyorlardı artık. Savaşın ilk günlerinde bir sürü yeni ve anlaşılmaz şey vardı...

"Çıfıt" sözcüğünü de ilk kez savaşın ilk günlerinde duydum... Komşularımız kapıya vurup "Buraya kadar, çıfıtlar, sonunuz geldi! İsa'nın hesabını vereceksiniz!" diye bağırmaya başladılar. Sovyet çocuğuydum ben. Beşinci sınıfı bitirmiştim,

on iki yaşındaydım. Ne dediklerini anlayamıyordum. Neden böyle konuşuyorlar? Şimdi bile anlamıyorum bunu... Ailemiz karışıktı: Babam Yahudi, annem Rus. Paskalya'yı kutlardık, ama özel bir şekilde: Annem o günün iyi bir insanın doğum günü olduğunu söylerdi. Turta yapardı. Hamursuz Bayramı'nda da (Tanrı'nın Yahudilere acıdığı zaman) babam ninemden mayasız ekmek getirirdi. Ama bunun açıkça yapılamayacağı bir zamanda yaşıyorduk... Susmak lazımdı...

Annem hepimizin üzerine sarı yıldızlar dikti... Birkaç gün kimse evden çıkamadı. Utanç vericiydi... Artık yaşlandım, ama bu hissi anlıyorum... Ne kadar utanç vericiydi... Şehrin her yerine bildiriler asılmıştı: "Komiserleri ve çıfıtları tasfiye edin," "Rusya'yı çıfıt Bolşeviklerin iktidarından kurtarın." Bir bildiri de bizim kapının altından atılmıştı... Çok geçmeden de... Dedikodular başladı: Amerikan Yahudileri bütün Yahudileri satın almak ve Amerika'ya taşımak için altın topluyormuş. Almanlar düzeni seviyor ve Yahudileri sevmiyormuş, bu yüzden Yahudilerin savaşı gettoda geçirmesi gerekiyormuş... İnsanlar olup bitenlerde anlam bulmaya çalışıyordu... Bir ipucu... İnsan cehennemi bile anlamaya çalışır. Hatırlıyorum... Gettoya nasıl yerleştirildiğimizi çok iyi hatırlıyorum. Binlerce Yahudi yürüyordu şehirde... Çocuklarıyla, yastıklarıyla... Ben de yanıma, gülünç ama, kelebek koleksiyonumu almıştım. Bu gülünç geliyor şimdi... Minskliler kaldırımlara dizilmişti: Bazısı bize merakla bakıyordu, bazısı kinle, ama bazısı da gözyaşları içindeydi. Zar zor bakıyordum etrafa, tanıdığım çocuklardan birini görmekten korkuyordum. Utanç vericiydi... Sürekli bir utanç hissi hatırlıyorum...

Annem evlilik yüzüğünü elinden çıkarmıştı; onu bir mendilin içine koydu ve nereye gideceğimi söyledi. Geceleyin telin altından sürünerek dışarı çıktım... Söylenen yerde beni bir kadın bekliyordu, yüzüğü ona verdim, o da un verdi. Sabahleyin un yerine kireç getirdiğimi gördük. Beyazdı. Böyle gitti annemin yüzüğü. Başka da değerli bir şeyimiz yoktu... Açlıktan şiş-

meye başladık... Gettonun yanında büyük çuvallı köylüler nöbet tutuyordu. Gece gündüz. Sonraki pogromu bekliyorlardı. Yahudiler kurşuna dizilmeye götürülünce, terk ettikleri evleri yağmalamaya koşuyorlardı. *Politzei* değerli eşyaları alıyordu, köylüler de ne bulurlarsa dolduruyorlardı çuvala. "Artık size bir şey lazım olmayacak," diyorlardı bize.

Bir gün getto, pogromlardan önce olduğu gibi sessizleşti. Oysa tek bir silah sesi yoktu. O gün ateş etmediler... Arabalar... Bir sürü araba... Arabalardan güzel kılıklı ve ayakkabılı çocuklar, beyaz önlüklü kadınlar, pahalı çantalı erkekler indi. Şıktı çantalar! Hepsi de Almanca konuşuyordu. Muhafızlar ve nöbetçiler ne yapacağını bilmez durumdaydı, özellikle de *politzei*, hiç bağırmıyor, kimseye sopalarla vurmuyor, köpekleri üstlerine salmıyorlardı. Gösteri... Tiyatro... Bu bir gösteriye benziyordu... O gün bunların Avrupa'dan getirilen Yahudiler olduğunu öğrendik. Onlara Hamburglu Yahudiler dediler, çünkü büyük çoğunluğu Hamburg'dan geliyordu. Disiplinli, uysal insanlardı. Kurnazlık etmiyor, nöbetçiyi kandırmıyor, saklanmaya çalışmıyorlardı... Sonları kaçınılmazdı... Bize yüksekten bakıyorlardı. Biz yoksulduk, kötü giyimliydik. Biz başkaydık... Almanca konuşmuyorduk.

Hepsini kurşuna dizdiler. On binlerce Hamburglu Yahudiyi...

O gün... Her şey sis içinde... Bizi evden nasıl kovmuşlardı? Nasıl getirmişlerdi? Ormanın yanında büyük bir tarla hatırlıyorum... Güçlü köylüleri seçmiş ve onlara iki çukur kazmalarını emretmişlerdi. Derin. Biz de durup bekledik. Önce küçük çocukları attılar bir çukura... Ve toprak atmaya başladılar... Anne ve babalar ağlamıyor, yalvarmıyordu. Sessizlik vardı. Neden? diye soracaksınız. Bunu düşündüm... Eğer insana kurt saldırırsa, insan ondan af dilemez, hayatını bağışlamasını istemez. Ya da yaban domuzu saldırırsa... Almanlar çukura bakıp gülüyor, oraya şeker atıyorlardı. *Politzei* körkütük sarhoştu... Cepleri tıka basa saat doluydu... Çocukları gömdüler...

Ve herkese diğer çukura atlamayı emrettiler. Annem, babam, ben ve kız kardeşim vardı. Sıra bize geldi... Komuta eden Alman annemin Rus olduğunu anladı ve eliyle işaret etti: "Sen git." Babam anneme "Kaç!" diye bağırdı. Annemse babama, bana sarılıp "Ben sizinleyim," dedi. Onu ittik... Gitmesi için yalvardık... Önce annem atladı çukura...

Bütün hatırladığım bundan ibaret... Birisi keskin bir şeyle bacaklarıma sertçe vurunca kendime geldim. Acıdan çığlık attım. Bir fısıltı duydum: "Şurada biri canlı." Köylüler çukura atlayıp ölülerden çizmeleri, botları çıkarıyorlardı... Alabildikleri her şeyi aldılar... Benim yukarı çıkmama yardım ettiler. Ben de çukurun kıyısına oturup bekledim... Bekledim... Yağmur yağdı. Toprak sıcak, sıcacıktı. Bir parça ekmek verdiler bana: "Kaç, çıfıtçık. Belki kurtulursun."

Köy boştu... Kimsecikler yoktu, ama evler sağlamdı. Acıkmıştım, ama yemek isteyecek biri yoktu. Tek başıma geziyordum. Yolda lastik bir bot görüyordun ya da galoş... başörtüsü... Kilisenin ardında yanmış insanlar gördüm. Kararmış cesetler. Benzin ve yanık kokuyordu... Yine ormana kaçtım. Mantar ve meyve yemeye çalıştım. Bir ara ağaç kesen bir ihtiyarla karşılaştım. "Köye gitme," diye uyardı beni. "Köylüler tutup askerlere veriyor. Geçenlerde iki Yahudi çocuk yakaladılar böyle."

Bir gün uyuyakaldım ve kafamın üzerinde çınlayan bir silah sesiyle uyandım. Sıçradım: "Almanlar mı?" Atların üzerinde genç delikanlılar vardı. Partizanlar! Gülüp aralarında tartışmaya başladılar: "Çıfıtçıktan bize ne? Haydi..." – "Bırak komutan karar versin." Beni birliğe götürdüler, ayrı bir yere koydular. Nöbetçi diktiler başıma... Sorgu başladı: "Birliğin yerini nereden öğrendin? Kim gönderdi seni?" – "Beni kimse göndermedi. Kurşuna dizdikleri çukurdan kaçtım." – "Yoksa casus musun?" Yüzüme iki tokat attılar ve yine kapattılar. Akşamleyin iki genç köylü daha katıldı yanıma, onlar da Yahudiydi, üzerlerinde iyi deri ceketler vardı. Yahudilerin birliğe silahsız alınmadığını öğrendim. Silahın yoksa, altın getirmen

gerekiyordu. Altın bir şey. Yanlarında altın saat ve sigara tabakası vardı, bana gösterdiler – komutanla görüşmek istediler. Bir süre sonra onları götürdüler. Bir daha da görmedim onları... Daha sonra altın tabakayı komutanımızda gördüm... Deri ceketi de... Beni babamın tanıdığı, Yaşa Amca kurtardı. Çizmeciydi birlikte, çizmeciler de doktor kadar önemliydi. Ona yardım etmeye başladım...

Yaşa Amca'nın ilk öğüdü: "Soyadını değiştir," oldu. Soyadım Fridman... Lomeyko oldum... İkinci öğüdü: "Sus. Yoksa sırtına kurşunu yersin. Yahudi için kimsenin hesap vermesi gerekmez." Böyleydi işte... Savaş bir bataklıktı, içine düşmek kolay, içinden çıkmak zordu. Bir de Yahudi deyişi vardır: "Sert rüzgâr esiyorsa, çöp her şeyden daha yükseğe çıkar." Nazi propagandası herkesi etkilemişti, partizanlar antisemit olmuştu. Birlikte biz Yahudiler on bir kişiydik... Sonra beş... Özellikle bizim yanımızda konuşmalar yapıyorlardı: "Sizin nereniz savaşçı? Koyun gibi kesime gidiyorsunuz..." – "Çıfıtlar korkaktır..." Sustum. Mücadeleci bir dostum vardı, umutsuz bir delikanlı... David Grinberg... Onlara yanıt verdi. Tartıştı. Onu sırtına bir kurşunla öldürdüler. Kimin öldürdüğünü biliyorum. Bugün bir kahraman; madalyalarla geziyor. Kahramanlık taslıyor! İki Yahudiyi nöbette uyudukları için öldürdü... Bir tanesini de yeni otomatik silahı için... Kıskanmışlardı... Nereye kaçmalı? Gettoya mı? Ben vatanımı savunmak istedim... Akrabalarımın intikamını almak... Ya Vatan? Partizan komutanlarının elinde Moskova'nın gizli emirleri vardı: Yahudilere güvenmeyin, onları birliğe almayın, yok edin. Bizi hain sayıyorlardı. Şimdi Perestroyka sayesinde öğreniyoruz bunları.

İnsana acıyoruz... Peki ya atlar nasıl ölüyor? At diğer hayvanlar gibi saklanmaz: Köpek, kedi, inek, hepsi kaçar, at ise durup bekler biri onu öldürürken. Korkunç bir manzara... Sinemada tepelerinde bağırıp kılıç savuran süvarileri taşıyorlar. Saçmalık! Fantezi! Bizim birlikte bir ara süvariler vardı, kısa süre sonra onları dağıttılar. Atlar tümseklerde, çukurlarda

doğru dürüst gidemiyordu, daha doğrusu gitseler de Almanlar motosikletle geliyordu; iki tekerlekli, üç tekerlekli, kışın da kayak kullanıyorlardı. Araçla geliyor, kahkahalar atarak atlarımızı da, süvarilerimizi de kurşuna diziyorlardı. Güzel atlara üzülmüş olmalılar, çünkü onların da aralarında epey köy çocuğu vardı...

Emir geliyor: *Polizei* kulübesi yakılacak... Aileyle birlikte... Büyük bir aile: kadın, üç çocuk, dede, nine. Geceleyin sardık evi... Dipçikle kapıyı kırdık... Benzin döküp tutuşturduk... Bağırdılar, yalvardılar. Çocuklardan biri pencereden atlıyor... Bir partizan onu vurmak istedi, ama diğeri izin vermedi. Tekrar ateşe attılar. Ben on dört yaşındayım... Hiçbir şey anlamıyorum... Yapabildiğim tek şey; bunu hatırlamak. İşte anlattım... "Kahraman" sözünü sevmiyorum... Savaşta kahraman olmaz... Eğer insan eline bir kez silah almışsa, artık iyi olmaz. Ondan bir şey çıkmaz.

Kuşatmayı hatırlıyorum... Almanlar arka cephelerini temizlemeye karar verdiler ve SS bölüklerini partizanlara karşı harekete geçirdiler. Paraşütlerine ışıldak asmışlardı ve gece gündüz bombalıyorlardı. Bombardımanlardan sonra havan topu atışına başladılar. Birliğimiz küçük gruplar halinde geri çekiliyordu, yaralıları beraberinde götürüyordu, ama onların ağzını kapatıyordu, atlara da özel gemler takılmıştı. Her şey atıldı, evcil hayvanlar atıldı, onlarsa insanların peşinden koştular. İnekler, kuzular... Kurşunlamak gerekti... Almanlar yaklaşmıştı, o kadar yaklaşmışlardı ki sesleri bile duyuluyordu: "*O muter, o muter*"... Sigaralarının kokusunu alabiliyorduk... Herkes son mermisini kendisine saklıyordu... Ama ölmeye asla gecikmezsin. Bir gece biz... koruma grubu olarak üç kişi geride kalıp saklanmıştık... Ölü atların karnını yardık, içini boşalttık, oraya saklandık. İki gün öyle oturduk, Almanların oraya buraya koşuşturmasını dinledik. Ara sıra ateş ediyorlardı. Sonunda tam bir sessizlik oldu. O zaman çıktık: Baştan aşağı kan içindeydik, bağırsaklar... bok... Yarı delirmiş gibiydik. Gece... Ay ışıldıyor...

Kuşlar bile yardım etti bize, inanır mısınız... Bülbül yabancı birini işitince kesinlikle bağırır. İşaret verir. Bizeş alışmışlardı, ama Almanlar farklı kokuyordu: Kolonyaları vardı, kokulu sabunları vardı, sigaraları vardı, özel asker kumaşından kaputları vardı... Ve iyi cilalanmış çizmeleri vardı... Bizimse el yapımı tütünümüz, örtümüz, öküz derisinden pabuçlarımız, ayaklarımıza sardığımız sargılar vardı. Onların yünden sıkı iç çamaşırları vardı... Ölülerini soyuyorduk işte! Köpekler onların yüzünü, parmaklarını yiyordu. Hayvanlar bile sürüklenmişti savaşa...

Uzun yıllar geçti... Yarım asır... Ama onu unutmadım. O kadını... İki çocuğu vardı. Küçüktü. Bodrumda saklamıştı yaralı bir partizanı. Birisi ihbar etmiş... Aileyi köyün ortasında astılar. Önce çocukları astılar. Nasıl da bağırıyordu kadın! İnsan bağırmaz böyle... Hayvanlar bağırır... İnsan kendini böyle feda etmeli mi? Bilmiyorum. (*Susuyor.*) Şimdi savaşa gitmemiş olanlar savaşı yazıyor. Okumuyorum... Gücenmeyin, ama okumuyorum...

Minsk'i kurtardılar... Benim için savaş bitmişti, yaş yüzünden orduya almadılar. On beş yaşındaydım. Nerede yaşayacağım? Evimize başkaları yerleşmişti. Beni kovdular: "Pis çıfıt..." Kimse ev ya da eşya vermek istemedi. Yahudilerin asla dönmeyeceği fikrine alışmışlardı...

(*Ahenksiz bir koro.*) "Eğri büğrü sobada ateş yanıyor / Kütüklerde reçine gözyaşı gibi / Ve kulübede bir akordeon şakıyor / Senin gülüşünü, gözlerini anlatıyor..."*

– Savaştan sonra insanlar aynı değildi. Ben bile eve sinir küpüne döndüm.

– Stalin bizim kuşağımızı sevmedi. Nefret etti. Özgürlüğü tatmış olduğumuz için. Savaş özgürlüktü bizim için! Avrupa'ya gittik, orada insanların nasıl yaşadığını gördük. İşe Stalin anıtının yanından geçerek giderdim, soğuk ter içinde kalırdım: Ya birdenbire anlarsa ne düşündüğümü?

*Sözleri A. Surkov'a bestesi K. Listov'a ait "Sığınakta" adlı Moskova şarkısı.

– "Gerisingeriye ahıra!" dediler bize. Biz de gittik.

– Debokratlar! Mahvettiler her şeyi... Bok içinde yüzüyoruz...

– Her şeyi unuttum... Aşkı unuttum... Ama savaşı hatırlıyorum...

– Partizanlar arasında iki yıl. Ormanda. Savaştan sonra, yedi yıl... sekiz yıl... erkeklere bakamadım bile. Bol bol görmüştüm zaten! O kadar tiksinmiştim. Kız kardeşimle bir şifa yurduna gittik... Ona kur yapıyorlar, o dans ediyor, bense huzur istiyorum. Geç evlendim. Kocam benden beş yaş küçüktü. Kız gibiydi.

– Cepheye gittim, çünkü *Pravda* gazetesinin yazdığı her şeye inanıyordum. Ateş ettim. Büyük bir tutku oldu öldürmek! Öldürmek! Eskiden her şeyi unutmak isterdim, ama yapamadım, şimdi de kendiliğinden siliniyor. Bir tek, savaşta ölümün başka türlü koktuğunu hatırlıyorum... Öldürmenin kokusu kendine özgü... Çok değil de tek bir kişi yatıyorsa yerde, düşünmeye başlıyorsun: Kim bu? Nereden çıktı? Onu biri bekliyor...

– Varşova önlerinde... Yaşlı bir Polonyalı kadın bana kocasının giysisini getirdi: "Çıkar üzerindekileri. Ben yıkarım. Neden bu kadar çamurlu ve sıskasınız? Nasıl zafer kazandınız?" Nasıl zafer kazandık?!

– Haydi... Duygusala kaçmadan...

– Zafer kazandık; evet. Ama bizim büyük zaferimiz, ülkemizi büyük yapmadı.

– Komünist olarak öleceğim... Perestroyka; CIA'nın SSCB'yi yıkma operasyonudur.

– Aklımda ne kaldı? En gücendirici olan şey, Almanların bizi küçümsemesiydi. Yaşayışımızı... Günlük hayatımızı... Hitler, Slavlara tavşan diyordu...

– Almanlar köyümüze geldi. Bahar vakti. Ertesi gün çiçek tarhı ve tuvalet inşa etmeye başladılar. İhtiyarlar hâlâ hatırlar Almanların çiçek ektiğini...

– Almanya'da... Binalara giriyoruz: Dolaplarda bir sürü güzel giysi, iç çamaşırı, kadın eşyaları. Kap kacak dağları. Savaştan önce bize kapitalizm yüzünden çok sıkıntı çektiklerini söylerlerdi. Bakar ve susardık. Kolaysa Alman çakmağını ya da bisikletini öv. "Sovyet karşıtı propaganda" başlıklı elli sekizinci maddeden içeri atılırsın. Bir anda... eve paket göndermeye izin verdiler; generale on beş kilogram, subaya on, askere beş. Postane dolmuş taşıyor. Annem "Paket lazım değil," diye yazıyor. "Senin paketlerin yüzünden bizi öldürecekler." Onlara çakmak, saat, ipek kumaş gönderdim... İri iri çikolatalı şekerlemeler... Sabun sanmışlar...

– On yaşından seksen yaşına düzülmemiş Alman kadını kalmamıştı! Yani orada kırk altıda doğanlar "Rus halkı" sayılır.

– Savaş her şeyi alıp götürüyor... alıp götürdü de zaten...

– İşte geldi; zafer! Zafer! Savaş boyunca insanlar savaştan sonra yaşamanın nasıl iyi olacağını hayal ettiler. İki-üç gün bayram yaptılar. Sonra bir şey yemek istediler, bir şey giymek lazımdı. Yaşamak istediler. Ama hiçbir şey yoktu. Herkes Alman üniformasıyla geziyordu. Yetişkinler de, çocuklar da. Dikiyor, tekrar dikiyorduk. Ekmek karneyle veriliyordu, kilometrelerce kuyruk vardı. Öfke vardı havada. İnsan insanı öylece öldürebilirdi.

– Hatırlıyorum... Bütün gün gürültü kesilmezdi... Sakatlar bilyeli rulman çaktıkları tahta sandalyelerde gezerdi. Yollar, taş döşeliydi. Bodrum ve yarım bodrumlarda yaşardı herkes. İçer, hendeklere yuvarlanırdı. Dilenirlerdi. Madalyayı votkayla değiştirirlerdi. Kuyruğa yanaşıp yalvarırlardı: "Bir parça ekmek alsanıza." Kuyrukta sadece yorgun kadınlar vardı: "Sen hayattasın. Benimki mezarda yatıyor." Kovarlardı onları. Biraz iyi yaşamaya başlayınca, herkes küçümsedi sakatları. Kimse savaşı hatırlamak istemiyordu. Artık herkes hayatla ilgiliydi, savaşla değil. Bir gün onları şehirden topladılar. Polisler onları yavru domuz gibi arabalara doldurdu. Küfür, bağırış, çağırış...

– Bizim şehirde bir Engelliler Evi vardı. Elsiz, ayaksız genç-

ler. Hepsi de madalyalı. Onları evlere dağıtmaya karar verdiler... Resmi karar alındı... Kadınlar erkek özlemi içindeydi ve hemen aldılar onları: Kimi el arabasıyla taşındı, kimisi çocuk arabası. Evde bir erkek kokusu olsun, evin kapısında bir erkek gömleği asılsın istiyorlar. Bir süre sonra onları geri getirdiler... Bu iş oyun değil... Film de değil. Kolaysa sev o insan parçasını. Kötüdür, gücenmiştir, ona ihanet ettiklerini bilir.

Bugün Zafer Günü...

Bir kadının hikâyesi

– Sana kendi aşkımı anlatayım... Almanlar köyümüze büyük araçlarla geldiler, sadece kasklarının tepeleri parıldıyordu. Gençtiler, neşeliydiler. Kızları çimdiklediler. Önceleri her şeyin parasını ödüyorlardı: Tavuğun, yumurtanın. Bunu anlatıyorum ama kimse inanmıyor bana. Gerçekten böyleydi! Alman Marklarıyla ödüyorlardı... Bana ne savaştan? Ben âşığım! Bir tek şey var aklımda; onu ne zaman göreceğim? Geliyor, bankta oturup bana bakıyor da bakıyor. Gülümsüyor. "Neye gülümsüyorsun?" – "Öylesine..." Savaştan önce aynı okulda okumuştuk. Babası tüberkülozdan öldü, dedesi kulaktı, ailesiyle birlikte Sibirya'ya gönderildi. Annesinin onu küçük bir "kız gibi giydirip", biri onlar için gelirse, istasyona koşmasını, bir trene binip gitmesini öğrettiğini hatırlıyordu. İvan derlerdi ona... O da bana: "Lyuboçkam benim..." O kadar... Yıldızımız yokmuş, talihimiz yokmuş. Almanlar geldi ve kısa süre sonra dedesi döndü, kızgın geldi elbette. Tek başına. Bütün ailesini yaban ellerde kaybetmişti. Onları Sibirya nehirlerinden geçirdiklerini anlattı. Karanlık taygalara sürüklemişler. Yirmi, otuz kişiye bir testere ve balta düşüyormuş. Yaprak yemişler... Ağaç kabuğu soymuşlar... Komünistlerden nefret ediyordu dede! Lenin ve Stalin'den! İlk günden başladı intikama. Almanlara gösteriyordu: Bu komünist... Bu da... Adamları alıp bir yerlere götürüyorlardı... Uzun süre anlamadım savaşı...

Nehirde atları beraber yıkıyoruz. Güneş! Samanı birlikte kurutuyoruz ve saman öyle kokuyor ki! Bunların hiçbirini bilmiyordum, daha önce böyle hissetmemiştim. Aşk yokken sıradan bir kızdım, sıradandım, âşık olmamıştım. Kehanete benzer bir rüya görüyorum... Nehrimiz küçüktü, ama ben o nehirde boğuluyorum, akıntı alıp götürüyor beni, suyun altındayım artık. Nasıl olduğunu anlamadım, ama biri beni çıkardı, suyun dışına çekti, ama nedense giysilerim yoktu. Kıyıya koştum. İlk başta geceydi, şimdi sabah olmuştu. Kıyıda bizim bütün köy ahalisi vardı. Sudan çıplak çıktım... çırılçıplak...

Evlerden birinde gramofon vardı. Gençler toplanırlardı. Dans ederlerdi. Müstakbel eş falı bakardık, Kutsal Kitap'la bakardık, reçineyle... fasulyeyle... Reçine için kızın kalkıp ormana gitmesi ve yaşlı bir çam bulması gerekiyordu, genç ağaç olmazdı, onun belleği yoktu. Gücü yoktu. Bütün bunlar gerçek... Buna şimdi de inanıyorum... Fasulye de bir kenara ayrılır ve sayılırdı: Tek-çift. Benim yaşım on sekiz... Tabii yine... kitaplarda bunu yazmazlar... ama Almanlar varken hayat Sovyet zamanından daha iyiydi. Almanlar kiliseleri açmıştı. Kolhozları kapatmış ve toprağı dağıtmıştı; bir kişiye iki hektar düşüyordu, iki toprak sahibine bir at. Katı bir vergi koymuşlardı: Sonbaharda tahıl, bezelye, ekmek ve her avludan bir domuz yavrusu veriyorduk. Veriyorduk ve bize de kalıyordu. Herkes hoşnuttu. Sovyet zamanında yoksulluk çekiyorduk. Ustabaşı çalıştığın iş günleri için deftere çentik atardı. Sonbahar geldiğindeyse bu iş günleri için eline bir şey geçmezdi. Ama Almanların yönetiminde artık elimizde et de vardı, yağ da. Başka bir hayattı bu! İnsanlar istediklerini aldıkları için mutluydu. Alman düzeni gelmişti... Atını beslemezsen, seni kamçılıyorlardı. Avlunun önünü mü süpürmedin, o zaman da!.. Konuşmaları hatırlıyorum: Komünistlere alışmıştık, Almanlara da alışırız. Alman gibi yaşamayı öğreniriz. Öyle oldu... Hepsi hafızamda canlı... Geceleyin herkes "orman insanları"ndan korkardı, davetsiz gelirlerdi. Bir keresinde bize gelmişlerdi; birin-

de balta, diğerinde yaba vardı: "Yağ ver anacığım. Ev votkası ver. Gürültü çıkarma." Hayatta ne olduysa onu anlatıyorum size, kitaplarda yazanı değil. Partizanları başta sevmemiştik...

Düğün günümüz kararlaştırıldı... Hasat sonu. Tarlada işler bitince ve kadınlar son demedi çiçeklerle süsleyince... (*Susuyor.*) Bellek zayıfladı ama ruh her şeyi hatırlıyor... Yemekten sonra yağmur başladı. Herkes kaçıyor tarladan ve annem dönüyor. Ağlayarak: "Tanrım! Tanrım! Senin İvan polislik yapacakmış. *Polizei* karısı olacaksın." – "İstemiyoruuuuuum!" Ağlıyoruz annemle. Akşam İvan geliyor, oturuyor ve gözlerini yerden kaldırmıyor. "İvan, canımın içi, bizi hiç düşünmedin mi?" – "Lyubka... Lyubkacığım..." Dedesi onu zorlamış. Yaşlı şeytan! "Polise yazılmazsan, Almanya'ya gönderecekler. Lyubka'nı göremeyeceksin! Unut onu!" demiş. Dedesinin kendi hayalleri varmış... Alman gelin almak istiyormuş torununa... Almanlar, Almanya hakkında filmler gösteriyorlardı, orada ne güzel bir hayat olduğunu gösteriyorlardı. Bir sürü kız, erkek inandı buna. Gittiler. Gitmeden önce bir tören yaptık. Orkestra çaldı. Trene terliklerle bindirdik... (*Çantasından haplar çıkarıyor.*) Kötü benim halim... Doktorlar tıp çaresiz diyor... Yakında öleceğim... (*Susuyor.*) Aşkım kalsın istiyorum. Ben olmayacağım, ama en azından insanlar okuyacak...

Etrafta savaş vardı, ama biz mutluyduk. Bir yıl karıkoca hayatı sürdük. Ben gebe kaldım. Demiryolu istasyonu bize çok yakındı. Alman birlikleri cepheye gidiyordu, hep genç, neşeli askerler. Şarkılar söylüyorlardı. Beni görünce: "*Mädchen. Kleines Mädchen!*"* Gülüyorlardı. Ama artık gençten çok yaşlı asker olmaya başlamıştı. Öncekilerin hepsi neşeliydi, ama bu yeniler hüzünlüydü. Neşe yoktu. Sovyet ordusu zafer kazanıyordu. "İvan," diye sordum, "biz ne yapacağız?" – "Benim elim kana bulanmadı. Bir kişi bile öldürmedim." (*Susuyor.*) Çocuklarım bunu hiç bilmiyor, onlara itiraf etmedim. Belki,

*(Alm) Kız, küçük kız.

en sonda... Ölmeden hemen önce... Bir tek şöyle derim: Aşk – zehirdir...

İki ev ötemizde benden hoşlanan bir delikanlı yaşıyordu, hep beni danslara çağırırdı. Sadece benimle dans ederdi. "Sana eşlik edeyim." – "Benim eşim var." Yakışıklı biriydi... Ormana gitti. Partizanlara. Görenlerin dediğine göre, kızıl kurdeleli bir kasket giyiyormuş. Geceleyin kapı çaldı: "Kim o?" – "Partizanlar." Bu delikanlıyla birlikte bir de yaşlı adam geldi. Benden hoşlanan sormaya başladı: "Nasıl gidiyor, *polizei* karısı? Uzun zamandır ziyaret etmek istiyordum. Kocan nerede?" – "Ben nereden bileyim? Bugün gelmedi. Garnizonda kaldı herhalde." O zaman beni elimden tutup duvara itiyor: Alman kuklası... Kaldırım süpürgesi... Küfrediyor... "Orospu... Alman uşağını, kulak piçini seçtin, bir de ona bakire rolü yaptın." Göğsünden tabanca gibi bir şey çıkarttı. Annem diz çöktü önlerinde: "Ateş edin, evlatlarım, edin. Ben annelerinizle gezerdim genç kızken. Bırakalım onlar da arkamızdan ağlasın." Annemin sözleri bir şekilde etki etti ona. Aralarında bir şeyler konuşup gittiler. (*Susuyor.*) Aşk; çok acı, acı bir şey...

Cephe gitgide yaklaşıyordu. Hatta geceleri top sesleri duyuluyordu. Geceleyin ziyaretçiler geliyordu. "Kim o?" – "Partizanlar." Benim hayranım geliyor... Yanında da biri daha... Hayranım bana silahını gösteriyor: "İşte bu silahla öldürdüm kocanı." – "Yalan! Yalan!" – "Artık kocan yok senin." Onu öldürmeyi düşündüm... Öldürmeyi... Gözlerini oymayı... (*Susuyor.*) Sabahleyin bana İvan'ımı getirdiler... Kızakla... Kaputuna sarmışlar... Gözleri kapalıydı, çocuksuydu yüzü. Kimseyi öldürmemişti... Ona inanmıştım! Hâlâ inanıyorum! Tarlaya koştum bağıra çağıra. Annem delirdiğimden korktu, bebeği ölü ya da anormal doğuracağımdan korktu, ebeye koştu. Stasa adlı bir kadındı ebe. "Başınıza gelen felaketi biliyorum," demiş kadın anneme, "ama ben de çaresizim bu konuda. Bırak kızın Tanrı'ya yalvarsın." Sonra nasıl yalvarılacağını öğretmiş... İvan'ı gömmeye götürürlerken, benim herkes gibi tabutun ar-

kasından değil, önünden gitmem gerekiyordu. Mezarlığa kadar. O sırada da köyden geçecektik... Savaşın sonuna doğru bir sürü erkek ormana gitmişti. Partizan olmuştu. Her evde kayıplar vardı. (*Ağlıyor.*) Ben de gittim... *Polizei* tabutunun önünden... Ben önde, annem arkada. Bütün herkes çıkmıştı kulübelerinden, kapıda duruyordu, ama kimse kötü bir söz söylemedi. Bakıp ağlaştılar.

Sovyetler döndü... O adam yine geldi yanıma... Atla geldi: "Seni soruşturuyorlar artık." – "Kim?" – "Kim mi? Gerekli kurumlar." – "Benim için fark etmez nerede öleceğim. İsterlerse Sibirya'ya göndersinler." – "Sen ne biçim annesin? Bebeğin de var." – "O çocuğun kimden olduğunu..." – "Ben seni böyle de alırım." Ben de onunla evlendim. Kocamın katiliyle. Ona bir kız doğurdum... (*Ağlıyor.*) Çocukları ayırmadan sevdi: Benim oğlumu da, kendi kızını da. Kötüleyemem. Ama ben... Ben... Yara bere içinde, kanlı çürüklerle geziyordum. Geceleyin dövüyor, sabahleyin de diz çöküp özür diliyordu. Bir tutkuyla yanıp tutuşuyordu... Ölüyü kıskanıyordu... Sabahleyin herkes uyurken kalkıyordum. O uyanmasın diye erken kalkıyorum... Sarılmasın diye... Geceleyin de bütün evlerin ışıkları söndükten sonra bile, mutfakta oluyorum. Tencereleri ovuyorum. Onun uyumasını bekliyorum. Böyle on beş yıl yaşadık, çok ağır hastalandı. Bir sonbahar günü öldü. (*Ağlıyor.*) Ben suçlu değilim... Onun ölmesini istemedim. Vakti gelmişti... Sonu... Yüzü duvara dönük yatıyordu, birden bana döndü: "Beni sevdin mi?" Sustum. Sırıttı, tıpkı tabancasını gösterdiği o akşamki gibi... "Ben hayatta bir tek seni sevdim. Öyle sevdim ki öleceğimi öğrenince seni de öldürmek istedim. Yaşka'dan (komşumuzdu, hayvan derisi tabaklıyordu) zehir istedim. Ama yapamadım: Ölüyorum, seni de başkası alacak. Güzel kadınsın."

Tabutta yatıyordu... Gülüyor gibiydi... Yanına gitmeye korktum. Ama öpmem gerekliydi.

(*Koro.*) "Kalk, büyük ülke / Kalk ölümcül mücadelene... /

Bırak öfke soylu bir şekilde kabarsın bir dalga gibi / Başlıyor halk savaşı / Kutsal bir savaş..."*

– Gücenerek gidiyoruz...

– Kızıma söyledim: Öldüğüm zaman sadece müzik olacak, insanlar susacak.

– Savaştan sonra esir Almanlar taş taşıdı. Şehrimizi sıfırdan inşa ettiler. Aç biilaç. Ekmek istediler. Bir parça ekmek veremedik onlara. Bazen tam da o anı hatırlıyorum... O anı... Böyle şeylerin bellekte kalması ne tuhaf...

Masada çiçekler ve büyük bir Timeryan Zinatov portresi duruyordu. Bütün bu süre boyunca o koroda onun sesini de duyduğumu sandım hep, bizimle birlikteymiş gibi.

Zinatov'un karısının anlatımından

– Çok az şey hatırlayabiliyorum... Ev, aile... Onu hiç ilgilendirmezdi bunlar. Hep kale de kale. Savaşı unutmadı... Çocuklara Lenin'in iyi olduğunu, komünizmi inşa ettiğimizi öğretti. Bir keresinde işten elinde gazeteyle döndü: "Büyük inşaata gidelim. Vatan çağırıyor." Çocuklarımız küçüktü daha. Gidelim; hepsi bu. Vatan emrediyor... Böylece onunla BAM'a gittik... Komünizmi inşa etmeye... İnşa ettiler! Bizde her şeyin ileri olduğuna inandılar! Sovyet iktidarına şiddetle inandılar. İçtenlikle. Artık yaşlandık. Glasnost, Perestroyka... Oturup radyo dinliyoruz. Komünizm yok artık... Nerede bu komünizm? Komünistler de yok... Tepede kim var anlamıyoruz... Gaydar her şeyi yıktı... Halk sefil... Birisi fabrikada ya da kolhozda bir şeyler çalıyor... Birisi düzenbazlık yapıyor... Böyle yaşıyorlar... Benimkiyse... Bulutlarda yaşardı... Hep yüksekte bir yerdeydi... Kızım eczanede çalışıyor, bir keresinde pek bulunmayan ilaçlardan getirmişti, satıp biraz para kazanmak

*Sözleri V. Lebedev-Kumaç, müziği A. Aleksandrov'a ait olup 1941 yılında yayınlanan ve savaş sırasında oldukça ünlenen "Kutsal Savaş" adlı marş.

için. Nereden öğrenmiş? Kokusunu mu almış? "Ayıp! Ne kadar ayıp!" diye bağırdı. Evden kovdu onu. Bir türlü sakinleştiremedim. Diğer gaziler ayrıcalıklardan yararlanıyor... Hakları vardı... "Gitsene," diye rica ettim, "belki sana da bir şeyler verirler." Haykırdı: "Ben Vatan için savaştım, ayrıcalıklar için değil." Geceleyin açık gözlerle yatıyor ve susuyor. Sesleniyorum; yanıt vermiyor. Bizimle konuşmayı kesti. Zor şeyler yaşıyordu. Bizim için yaşamıyordu, ailesi için de değil, herkes için yaşıyordu. Ülke için. Böyle bir adamdı. Sıkıntı çekiyordum onunla... Dürüstçe itiraf ediyorum; bir yazar olarak değil, bir kadın olarak... Onu anlayamadım...

Patates çıkardı, daha iyi giyindi ve kalesine gitti. Bir parça kâğıt yazsaydı keşke bize. Devlete, başka insanlara yazmış. Bize hiçbir şey yok... Tek kelime bile...

EZİYETİN TATLILIĞI VE RUS RUHUNUN ŞAŞIRTICILIĞINA DAİR

Bir aşk hikâyesi
Olga Karimova
Müzisyen
49 yaşında

– Hayır... Hayır, bu imkânsız... Benim için imkânsız. Diyordum ki bir gün... Birine anlatacağım... Ama şimdi değil... Şimdi değil. Her şeyimi kilit altına aldım, kaldırdım, alçıyla sıvadım. İşte... Lahdin altında... Hepsini lahdin altına tıktım... Orada artık yangın yok, ama bir tür tepkime var. Birtakım kristaller oluşuyor. Dokunmaya korkuyorum. Korkuyorum...

İlk aşk... Ona böyle diyebilir miyim? İlk kocam... Bu enfes bir hikâye. İki yıl peşimden koşmuştu. Onunla evlenmeyi çok istemiştim, çünkü o bana bütünüyle lazımdı, hiçbir yere gitmesin diye. Hep benim olsun diye! Neden bana o kadar lazımdı onu da bilmiyorum. İşte asla ayrılmayacağız, hep görüşecek ve birtakım skandallar yaratacağız, düzüşeceğiz, düzüşeceğiz, durmadan düzüşeceğiz. Hayatımdaki ilk erkekti. İlk seferinde öyle şeydi ki... mmmm... merak uyandırıcı; bakalım ne olacak gibilerinden. Bir kez daha; yine aynısı... İşte böyle böyle... Bir tür teknik... Beden... beden, beden... hepsi bundan ibaret!

İşte böyle sürdü yarım yıl. Onun için şart değildi bunun ben olması, başkasını da bulabilirdi. Ama nedense evlendik... Ben yirmi iki yaşındaydım. Müzik okulunda beraber okuyorduk, hep beraberdik. Sonra işte o olay oldu... Benim içimde bir şey açıldı... Ama ben o anı kaçırdım... Erkek bedenine âşık olunca... her şeyiyle sana ait oluyor... Bu enfes bir hikâyeydi... Hiç durmadan da devam edebilirdi, yarım saatte de bitebilirdi. İşte... Bırakıp gittim. Kendiliğimden gittim. Benim kalmam için yalvardı. Nedense gitmeye karar verdim. Yorulmuştum ondan... Tanrım, nasıl da yorulmuştum! Gebeydim artık, karnım şişti... Ona neden ihtiyacım olsundu ki? Düzüşür, sonra kavga ederdik, sonra da ağlardım. Katlanamadım. Affedemedim.

Evden çıktım, kapıyı kapattım ve gittiğim için birdenbire mutlu hissettim kendimi. Onu sonsuza kadar bırakıp gittiğim için. Anneme gittim, kocam hemen o gece koşup geldi, kesinlikle afallamış durumdaydı: "Gebesin, nedense hep hoşnutsuzsun, hâlâ bir şeyler istiyorsun. Daha neye ihtiyacın var?" Ama ben o sayfayı kapatmıştım... O benim olduğu için çok mutlu olmuştum, artık olmadığı için de çok mutluydum. Hayatım hep bir kumbara gibi oldu. Doldu, boşaldı; doldu, boşaldı.

Ay, ne güzel doğurdum Anka'yı... Çok hoşuma gitti... Önce, suyum aktı... Kilometrelerce yürümüştüm ve bir yerde, ormanın içinde bir yerde suyum geldi. Aslında pek iyi anlamamıştım ne olacak, şimdi hastaneye mi gitmem lazım? Akşama kadar bekledim; kıştı, şimdi inanamıyorum buna, kırk derece soğuk vardı. Ağaç kabukları çatlamıştı. Yine de gitmeye karar verdim. Doktor baktı: "İki gün içinde doğuracaksın." Eve telefon ettim: "Anne, çikolata getir. Bir süre yatmam lazım." Sabah vizitinden önce hemşire koşup geldi: "Baksana, kafası geliyor bile. Doktoru arayacağım." İşte böylece doğum koltuğuna aldılar... Bana "İşte-işte. Birazdan-birazdan," diyorlar. Ne kadar zaman geçti hatırlamıyorum. Ama biraz sonra... kısa

süre sonra... Bir pelteyi gösteriyorlar bana: "Kızın oldu." Tartının üzerine koydular, dört kilogram. "Baksanıza, bir kesik bile yok. Annesine acıdı." Aman, onu ertesi sabah getirdikleri zaman, gözleri birer inci, kapkara, fır dönüyor. Bir daha gözüm başka bir şey görmedi...

Yeni, bambaşka bir hayat başlamıştı benim için. Görünüşüm hoşuma gitmişti. Genel olarak... İşte hemen daha güzel olmuştum... Anka bu arada kendi yerini bulmuştu, ona tapıyordum, ama nedense erkeklerle hiç alakası yokmuş gibi geliyordu bana. Bir babası olduğu gerçeğiyle alakası yokmuş gibi... Gökten düşmüştü sanki! Gökten. Konuşmaya başlayınca, ona soruyorlardı: "Aneçka, senin baban yok mu?" – "Benim baba yerine ninem var." – "Köpeğin yok mu?" – "Köpek yerine kedim var." İkimiz işte böyleydik... Hayatım boyunca, bir anda ben olmaktan çıkacağım diye korkardım. Hatta dişimi yaptırırken rica ederdim: "İğne yapmayın." Hislerim benim hislerimdir, iyi olsun kötü olsun, beni benden ayırmayın. Anka'yla ben birbirimizi severdik. İşte böyleyken karşılaştık onunla... Gleb'le...

Eğer o, o olmasaydı asla evlenmezdim bir daha. Her şeyim vardı: çocuk, iş, özgürlük. Birdenbire çıktı karşıma... Tuhaf bir adam, neredeyse kör... Nefes darlığı var... Geçmiş yükü böylesine ağır olan birini kendi dünyana almak... On iki yıl Stalin kamplarında kalmış... Çocukken almışlar, on altı yaşında. Babası... üst düzey bir parti yetkilisiymiş... Kurşuna dizmişler, annesini de su dolu bir fıçıda dondurmuşlar. Uzak bir yerde, karla kaplı bir yerde. Ondan önce asla böyle şeyler düşünmezdim... Piyonerka'ydım... Komsomolkaydım... Hayat harikaydı! Muhteşemdi! Nasıl karar verdim böyle bir şey yapmaya? Nasıl mı? Vakit geçiyor, acı bilgiye dönüşüyor. Yine bilgiye. Beş yıldır yok o şimdi... Beş... Şimdi olduğum halimle beni tanımadığı için üzgünüm hatta. Artık onu daha çok anlıyorum, olgunlaştım, ona yetiştim, ama şimdi onsuzum. Uzun süre, tek başıma yaşamakta zorlandım. Hiç istemedim yaşa-

mayı. Yalnızlıktan korkuyorum diye değil, sebep başkaydı; aşksız yaşayamıyorum ben. Bana o ağrı lazım... O zayıflık... O olmadığı zaman... korkuyorum, denizin ortasında korkmuş gibi oluyorum. Uzaklara yüzüp çok açıldığım zamanlardaki gibi: Tek başımayım... Orada, aşağıda, bir karanlık var... Bilmiyorum orada ne olduğunu...

Terasta oturuyoruz. Yapraklar hışırdıyor – yağmur başlıyor.

Ay şu yaz aşkları... Uzun sürmez. Kısacıktır. Yaşamın küçük bir modeli işte. Güzelce başlanabilir, güzelce bitip gidebilir. Yaşamda isteyip de elde edemediğimiz bir şeydir bu. Bu yüzden bir yerlere gitmeyi çok severiz... Biriyle karşılaşmayı... İşte... Benim iki saç örgüm var, mavi kumaştan elbisem, seyahate çıkmadan bir gün önce Çocuk Dünyası'ndan alınmış. Deniz... Açılıyorum iyice, yeryüzünde en çok yüzmeyi seviyorum. Sabahtan beyaz akasyanın altında jimnastik yapıyorum. Bir adam geliyor, her şeyiyle sıradan bir adam, genç değil, beni görünce nedense seviniyor. Durup bakıyor: "İster misiniz, bu akşam size şiir okuyayım mı?" – "Olabilir, ama şimdi denize girip açılacağım!" – "Ben de beklerim." Bekledi de, birkaç saat bekledi. Kötü şiir okuyordu, hep gözlüklerini düzeltiyordu. Ama dokunaklıydı. Anlamıştım... Ne hissettiğini anlamıştım... İşte bu hareketler, bu gözlük, bu heyecan. Ama hiç hatırlamıyorum ne okuduğunu. Hem bu neden anlamlı olmak zorunda ki? O zaman da yağmur yağıyordu. Yağmur yağmıştı. Bunu hatırlıyorum... Hiçbir şeyi unutmadım... Hisler... Hislerimiz, birbirinden ayrı varlıklardır bir nevi; acı, aşk, şefkat. Bunlar kendi başlarına yaşarlar, bize bağlı değillerdir. Nedense birdenbire bir adamı seçiyorsun, başkasını değil, hatta belki daha iyisini bile değil de o adamı. Ya da yabancı bir hayatın bir parçası oluyorsun, hiçbir şeyden kuşkulanmadan. Ama bulmuşlar artık seni... Sinyali vermişler... "Seni nasıl bekledim," diye karşıladı beni ertesi sabah. Öyle bir sesle konuşuyor ki, nedense o anda inanıyorum ona, oysa hiç de hazır değilim buna. Tam tersi hatta. Ama etrafta bir şey değişiyor... Bu aşk

değil daha, ama öyle bir his ki, ben birden çok farklı bir şeyler hissediyorum. İnsan insanı duymuş. Kapısını çalmış. Uzağa yüzüp açılıyorum. Dönüyorum. Bekliyor. Yine "Seninle aramızda her şey iyi olacak," diyor. Nedense tekrar inanıyorum. Akşamleyin şampanya içtik: "Kırmızı şampanya bu, ama normal şampanya fiyatına." Bu söz hoşuma gidiyor. Yumurta kızartıyor: "Benim bu yumurtalarla başım belada. Yumurtayı bir düzine alıyorum, çift çift kızartıyorum ve hep bir yumurta kalıyor geri." Böyle sevimli şeyler.

Herkes bize bakıp soruyor: "Bu senin deden mi? Baban mı?" Ben hep mini giyiyorum... Yirmi sekiz yaşındayım... O daha sonra yakışıklı oldu. Benimle. Sanırım sırrını biliyorum... Bu kapıyı ancak aşk açıyor... Ancak aşk... "Seni düşündüm." – "Peki ne şekilde düşündün beni?" – "Seninle bir yerlere gitmek istedim. Uzaklara. Ve hiçbir şey lazım değil bana, senin yanında olduğumu hissedeyim yeter. İşte böyle bir yakınlık hissediyorum sana; sadece sana bakıp beraber yürüyeyim." Onunla mutlu saatler geçirdik, kesinlikle çocukça saatler. "Belki, seninle adalara gideriz, orada kumlara yatarız." Mutlu insanlar hep çocuk gibidir. Onları korumak gerekir, onlar kırılgan ve gülünçtür. Savunmasızdır. Biz de onunla böyleydik, başka nasıl olmalıydı, bilmiyorum. Onunla böyle, başkasıyla başka. Nasıl olursa... "Mutsuzluk en iyi öğretmendir," derdi annem. İnsan mutluluk istiyor işte. Geceleyin aklıma bir düşünce takılıyor: "Ne yapıyorum ben?" Kendimde değilim ve bu gerginlik yüzünden... Ben... bende... "Senin kafanın arkasında sürekli bir gerginlik var," demişti. Ne yapıyorum? Nereye düşüyorum? Orası uçurum.

...İşte ekmeklik... Ekmeği görür görmez, sistemli bir şekilde yemeye başlardı. Ne kadar çok olursa olsun. Ekmek asla bırakılmaz. Bu senin tayının. İşte ne kadar ekmek varsa yiyor, ne kadar varsa yer. Bunu ilk başta anlamadım...

...Okuldan bahsediyordu... Tarih derslerinde ders kitabını açar ve Mareşal Tuhaçevski ile Mareşal Blyuher'in portreleri-

nin üstüne hapis parmaklığı çizerlermiş. Okul müdürünün emriymiş bu. O sırada şarkı söyler, gülerlermiş. Oyunmuş gibi. Derslerden sonra onu döver ve sırtına tebeşirle "halk düşmanının oğlu" yazarlarmış.

...Bir adım daha atsan vururlarmış, ormana kaçsan vahşi hayvanlar parçalarmış. Kulübede geceleyin seni kesebilirlermiş. Öylece alır keserlermiş. Hiçbir şey söylemeden... Hiç... Orası toplama kampıymış, herkes kendi hayatını yaşarmış. Bunu anlamam lazımmış...

...Leningrad kuşatması kırıldıktan sonra onlara kuşatmada kalanlardan birilerini yollamışlar. İskelet... Kemik yığını... İnsana pek benzemeyen şeyler... Ölmüş analarının elli gramlık ekmek (günlük tayın) karnelerini sakladıkları için tutuklanmışlar. Ölmüş çocuklarının karnelerini sakladıkları için... Bunun için altı yıl vermişler. Kampta iki gün korkunç bir sessizlik olmuş. Gardiyanlar... Onlar da susmuşlar...

...Bir ara kazan dairesinde çalışmış... Birisi onu, o hasta adamı, kurtarmış. Ateşçi de Moskovalı bir filoloji profesörüymüş, Gleb de ona el arabasıyla odun taşımış. Tartışırlarmış: İnsanın, Puşkin okuyan insanın silahsız insanlara ateş etmesi mümkün müdür? Bach dinleyen bir insanın...

Neden yine de o? Tam da o? Rus kadınları bu tür mutsuzları bulmayı sever. Benim ninem birini sevmiş, ailesi başkasına vermiş. Ne kadar isterse istesin onu sevememiş! Tanrım! Böylece bir karar vermiş: Kilisede papaz dönüp ona "Kendi rızanla evlenmeyi kabul ediyor musun?" diye sorunca, reddedecekmiş. Ama peder sarhoşmuş, gerektiği gibi sormak yerine: "Sen onu incitme, savaşta ayağı donmuş," demiş. İşte, tabii evlenmek zorunlu olmuş. Böylece ninem hayatı boyunca asla sevmediği dedemle birlikte kalmış. Bütün hayatımızın mükemmel bir özeti... "Sen onu incitme, savaşta ayağı donmuş." Annem mutlu muydu? Annem... Babam savaştan kırk beş yılında döndü... Perişandı, yorgundu. Yaralarından dolayı hastalanmıştı. Muzafferler! Sadece karıları biliyor muzafferler-

le yaşamanın ne olduğunu. Annem sık sık ağlıyordu babam döndüğü sırada. Muzafferlerin normal hayata geçmeleri yıllar sürdü. Alışmaları. Babamın hikâyelerini hatırlıyorum, "banyoyu yakalım," "balık tutmaya gidelim," sözlerinden deliriyordu. Bizim erkekler azizdir, hepsi de travmalıdır; ya savaştan dolayı ya da hapisten. Kamptan. Savaş ve hapis; iki temel Rusça sözcük. Rusça! Rus kadınının asla normal bir erkeği olmadı. Bu kadın doktordur, doktor. Erkeği biraz kahraman yerine koyar, biraz çocuk. Kurtarır onu. Bugüne dek böyle odu. Hep rolü aynıdır. Sovyetler Birliği çöktü... Artık imparatorluğun çöküşünden kalan kurbanlar var aramızda. Harabeler. Gleb bile GULAG'dan sonra daha cesur olmuştu. Bir madalyası vardı: İşte hayatta kaldım! İşte atlattım! Neler gördüm neler! Ama kitap yazıyorum, kadınları öpüyorum... Gururluydu. Ama gözlerinde korku vardı. Sadece korku... Ordu küçülüyor, fabrikalar duruyor... Mühendis ve doktorlar pazarda satıcılık yapıyor. Bilimadamları. Trenden atılan ne çok kişi var etrafta. Yol kenarında oturuyor, bir şeyler bekliyorlar. Bir ahbabımın kocası pilottu, filo komutanıydı. Yedeğe çıkardılar. Kadın işsiz kalınca, hemen yeniden eğitim aldı; mühendisti, berber oldu. Adamsa evde oturmuş üzüntüden içiyor, içiyor çünkü zamanında Afganistan'da bulunmuş bir askeri pilot olarak, şimdi çocuklarına lapa yapması gerekiyor. İşte... Her şeye gücenmiş durumda. Öfkeli. Komutanlığa gitti, herhangi bir savaşa gönderilmeyi talep etti, özel kuvvet olarak; onu reddettiler. Gönüllü çok. Bizde binlerce işsiz asker var, sadece makineli tüfek ve tank kullanmayı biliyorlar. Başka bir hayata uygun değiller. Bizim kadınlar da erkeklerden daha güçlü olmaya başladı. Damalı çantalarla bütün dünyayı dolanıyorlar. Polonya'dan Çin'e dek her yeri. Alıp satıyorlar. Eve, çocuğa ve yaşlı anne babalarına bakıyorlar. Kocalarına. Ülkeye. Bunu başka birine açıklamak zor. İmkânsız. Kızım bir İtalyanla evlendi... adı Sergio... Bir gazeteci. Bana geldikleri zaman, onlarla mutfakta oturup sohbet ediyoruz. Rusça... sabahlara kadar... Sergio, Rusların

acı çekmeyi sevdiğine inanıyor, Rus ruhunun temeli bu diyor. Bizim için acı çekmek "kişisel bir mücadele", "kurtuluşa giden yol". Ama onlar, İtalyanlar öyle değil, acı çekmek istemiyorlar, acı değil mutluluk için verilmiş olan hayatı seviyorlar. Bizde bu yok. Mutluluktan nadiren bahsederiz... Mutluluğun bütün bir dünya olduğundan. Muhteşem bir dünya! Orada o kadar çok köşe, pencere, kapı var ki, onların hepsine anahtar bulmak lazım. Bizi ise sürekli olarak Bunin'in karanlık ağaçlıklı yolları çekiyor. İşte... Kızımla süpermarketten geliyorlar; çantayı Sergio taşıyor. Akşamleyin kızım piyano çalacak, kocası da bu sırada yemeği hazırlayacak. Bendeyse her şey bambaşkaydı. Kocam çantayı alır, ben engel olurum: "Kendim taşırım. Gerek yok." Mutfağa gelir, bu sefer: "Senin yerin burası değil. Sen git yazı masanın başına." Hep yansıyan bir ışıkla parlamışım ben.

Bir yıl geçti, belki daha da oldu... Artık benim yanıma, eve gelmesi lazım... yani, herkesle tanışması. Onu annem iyidir, ama kızım pek iyi değildir diye uyardım... Herkes gibi değildir... Kabalık etmeyeceğini, iyi karşılayacağını garanti edemem. Ay, Anka'cığım... Her şeyi kulağına götürür: oyuncak, taş, kaşık... Çocuklar bir şey bulunca ağzına sokar, o kulağına götürür; sesi nasıl diye! Onun müzikle ilgilenmeye başlamasından çok mutluyum, ama tuhaf bir çocuk, plağı koyduğum anda dönüp gidiyor. Kimsenin müziğini beğenmiyor, sadece kendi içinde çınlayan sesi seviyor. Neyse işte, Gleb geldi, çok tedirgindi, saçını kötü kestirmiş, kısacık, zaten pek yakışıklı değil. Plak da getirmiş. Nasıl geldiğini falan anlatmaya başladı... Plakları nasıl aldığını... Bizim Anka'nın da nasıl dinlediği malum... tek bir sözcük bile işitmiyor, onun dinlemesi farklı... Şu tonlamalar... Bir anda aldı plakları: "Ne güysel plaklar," dedi. İşte böyle... Bir süre sonra beni çıkmaza sürükledi: "Ona neden baba diyemiyorum?" Gleb ona kendini beğendirmeye çalışmadı, sadece ilginç gelmişti Anka'ya. Bir anda sevdiler birbirlerini... Hatta kıskandım ben, birbirlerini beni sevdiklerinden daha çok sevmelerini. Sonra kendi kendimi benim

başka bir rolüm var diye ikna ettim... (*Susuyor.*) Gleb ona soruyor: "Anka, kekeliyor musun?" – "Şimdi bu işte iyi değilim, ama eskiden çok iyi kekelerdim." Onun yanında sıkılmazsın. Ağzından çıkanları yazsan yeridir. Derken: "Ben ona niye baba diyemiyorum?" Parkta oturuyoruz... Gleb sigara almaya gitmiş, dönüyor: "Ne konuşuyorsunuz kızlar?" Anka'ya göz kırpıyorum – sakın ha bir aptallık yapma. Ama Anka "O zaman sen söyle," diyor. Eh, şimdi ne yapacağız? Yapılacak ne kaldı ki? İtiraf ediyorum: Anka sana yanlışlıkla baba demekten korkuyor. "Zor bir konu," diyor Gleb, "ama çok istiyorsa, desin tabii." – "Laf olsun diye," diyor ciddiyetle Anka'cığım, "benim zaten bir babam var, ama beni sevmiyor. Annem de onu sevmiyor." Onunla hep böyleyizdir. Köprüleri yakarız. Eve giderken yolda, Gleb artık baba olmuştu. Anka koşup bağırıyordu: "Baba! Baba!!" Ertesi gün yuvada herkese ilan etti: "Bana okumayı babam öğretiyor." – "Kimmiş senin baban?" – "Adı Gleb." Ertesi gün bir kız arkadaşı evden şu haberi getirmiş: "Anka, yalan söylüyorsun, senin baban yok. Bu senin öz baban değil." – "Hayır, diğeri öz babam değil, bu öz babam." Anka'yla tartışmak boşuna, Gleb "baba" olmuştu, ya ben? Ben hâlâ karısı olamamıştım... Hayır...

Tatil vakti... Yine gidiyorum bir yere. Trenin arkasından koşup uzun uzun el sallıyor. Ama trende hemen bir macera başlıyor benim için. Harkov'dan iki genç mühendis var, benim gibi Soçi'ye gidiyorlar. Tanrım! Ne kadar gencim! Deniz. Güneş. Yüzüyoruz, kucaklaşıyoruz, dans ediyoruz. Rahatım, ferahım, çünkü dünya yalın ve hep nasılsam öyleyim. Beni seven biri var... Beni kollarının arasında taşıyan biri... Dağdan yukarı iki saat beni kollarının arasında taşımıştı... Genç fikirler, genç gülüşler. Sabaha kadar şenlik ateşi... Bir rüya görüyorum... Tavan açılmış. Gök masmavi... Gleb'i görüyorum... Bir yere gidiyoruz onunla. Deniz kıyısından gidiyoruz, orada dalgalarla cilalanmış bir çakıl taşı, tırnak gibi sivrilmiş taşlar. Benim ayakkabım var, onun ayakları çıplak. "Çıplak ayak-

la daha iyi hissediliyor," diyor bana. Ama canının yandığını biliyorum. Ağrıdan yükselmeye başlıyor... toprağın üzerinde uçuyor... Onu uçarken görüyorum. Sadece, elleri nedense ölü birininkiler gibi kavuşturulmuş... (*Duruyor.*) Tanrım! Delirmişim ben... Kimseye itiraf etmemem lazım bunları... Sık sık bu hayatta mutluymuşum gibi bir his geliyor bana... Mutlu! Mezarlığa, onu ziyarete gittim... Yürüdüğümü hatırlıyorum. Buralarda bir yerdeymiş gibi hissediyorum. Ve öyle keskin bir mutluluk duyuyorum ki, mutluluktan ağlamak istiyorum. Ağlamak. Ölülerin bizim aramıza gelmediğini söylüyorlar. İnanmayın.

Tatil bitiyor, ben dönüyorum. Mühendis Moskova'ya kadar eşlik ediyor bana. Her şeyi anlatmaya söz veriyorum Gleb'e... Ona gidiyorum... Masasında bir günlük var, her yeri karalanmış, çalışma odasının duvar kâğıtları karalanmış, hatta okuduğu gazetelerde bile, her yerde sadece üç harf: s... h... b... Büyük, küçük, matbu, el yazısı. Üç nokta... üç nokta... Soruyorum: "Bu ne?" Şifreyi açıklıyor: Sanırım hepsi bitti! Neyse, ayrılıyoruz, bunu bir şekilde Anka'ya açıklamak gerekiyor. Onu almaya gidiyoruz, ama onun da evden çıkmadan önce illa resim yapması lazımmış! Olmuyor tabii, arabada oturup ağlıyor. Gleb onun deliliklerine alışmıştı, bunun bir yetenek göstergesi olduğunu düşünüyordu. Tam bir aile manzarası: Anka ağlıyor, Gleb onu teselli ediyor, ben de aralarında kalmışım... Gleb bana öylesine, öylesine bakıyor ki... Ben de... bir dakikada... bir saniyede... anlıyorum: Bu adam delice yalnız bir adam. Delice! Ve... onunla evleneceğim... Evlenmem lazım... (*Ağlıyor.*) Birbirimizi kaçırmamamız ne büyük bir mutluluk. Yanından geçip gitmemiş olmam. Ne mutluluk! Bana koca bir hayat verdi! (*Ağlıyor.*) Böylece onunla evlendim... O korkuyor, tedirgin oluyor, çünkü iki kez evlenmiş zaten. Kadınlar ihanet etmiş ona, bırakmışlar... Onları suçlamak zor... Aşk ağır bir çaba. Öncelikle, benim için bu bir iş. Düğün yapmadan evlendik, beyaz gelinlik giymeden. Her şey çok sade oldu. Ben

hep düğün ve gelinlik olacak diye hayal etmiştim, köprüden aşağı bir buket çiçek atacaktım. Böyle hayallerim vardı.

Ona soru sormalarını sevmiyordu... Hep bir cesaret gösterisi içindeydi... Her şeyi hafife alırdı... Mahkûm alışkanlığı işte, ciddi şeyleri hep şakaların ardına saklar. Başka bir düzlemdedir. Mesela, asla "özgürlük" demedi, hep "dışarıda" dedi. "İşte ben de dışarıdayım artık." Nadir zamanlarda... o zamanlar da öyle büyük bir keyifle, coşkuyla anlatırdı ki... Oradan gelen mutluluğunu hissederdim: Bir araba lastiği parçası buluşunu, onu çizmelerine sarışını anlatmasından. Onları yürütüyorlarmış, o yüzden bu lastikleri bulunca çok sevinmiş Bir gün bir çuval patates getirmişler ve "dışarıda" bir yerde çalışırken, birisi büyük bir parça et vermiş. Geceleyin kazan dairesinde çorba yapmışlar: "Biliyor musun, o çorba çok lezzetli oldu! Enfes oldu!" Serbest bırakıldıkları zaman, babası için tazminat almış. Ona "Sana ev için, mobilya için de borçluyuz," demişler. Büyük paralar hesaplamışlar. Yeni bir ceket, yeni gömlek, yeni ayakkabılar almış, fotoğraf makinesi almış ve Moskova'nın en iyi restoranı Natsional'e gitmiş, en pahalı şeyi ısmarlamış, konyak içmiş, turtayla kahve içmiş. Sonunda, doyunca da, birisinden hayatının bu en mutlu anının fotoğrafını çekmesini istemiş. "Sonra yaşadığım eve döndüm," diye hatırlıyor, "ve bir mutluluk hissetmediğim düşünürken yakaladım kendimi. Bu kılıkla, bu fotoğraf makinesiyle... Neden mutluluk yok? Aklıma o lastik parçaları, o kazandaki çorba geliyor; işte oradaydı mutluluk." Biz de anlamaya çalışıyorduk... Hani... Nerede yaşar bu mutluluk? Kamptaki hayatını hiçbir şeyle değişmezmiş... ondan asla vazgeçmezmiş... Bu onun gizli hazinesi, onun servetiymiş. On altıdan neredeyse otuz yaşına dek kampta yaşamış... Hesaplayın işte... Sordum ona: "Eğer hapse atmamış olsalardı?" Şakaya vurdu "Aptalın teki olur, kırmızı bir yarış arabasıyla gezerdim. Son modasından." Ama sonuçta... En sonunda... Hastanede yatarken... İlk kez ciddiyetle yanıt verdi bana: "Tiyatro gibiydi. Salondan güzel bir

masal görüyorsun; seçkin bir sahne, parlak oyuncular, gizemli bir ışık, ama kulise gittiğin zaman... Bir anda perdenin arkasına geçince; birtakım tahta parçaları, bezler, boyanmamış ve bırakılmış tümsekler... Votka şişeleri... Yiyecek artıkları... Masal yok. Karanlık... Pislik... Beni kulis arkasına götürdüler... Anlıyor musun?"

...Onu adi suçluların arasına atmışlar. Çocuk daha... Orada ne olduğunu hiç kimse asla bilemeyecek...

...Dile gelmez bir kuzey güzelliği! Dilsiz bir kar... ve gece bile kardan gelen ışık... Sen ise işe koşulmuş bir hayvansın. Seni doğaya atıyorlar, sonra gece vakti geri getiriyorlar. "Güzellikle işkence" dermiş o buna. En sevdiği deyiş: "Tanrı'nın çiçekleri ve ağaçları insanlardan daha iyiydi."

...Aşk konusuna gelince... Onun başına ilk kez nasıl geldiğine... Ormanda çalışıyorlarmış. Yanlarından bir kadın grubunu işe götürüyorlarmış. Kadınlar erkek görünce durmuşlar, kıpırdamamışlar yerlerinden. Nöbetçi amir bağırmış: "Haydi ileri! İleri!" Kadınlar duruyormuş. "İleri, aşağılıklar!" – "Müdür bey, bırakın erkeklere gidelim, dayanamayacağız daha fazla. Yoksa uluruz!!" – "Ne diyorsunuz? Delirmişsiniz siz! Şeytan girmiş içinize!" Kadınlar duruyorlarmış. "Hiçbir yere gitmiyoruz." Komutan: "Yarım saatiniz var. Dağılın!" Bir anda grup dağılmış. Ama vaktinde dönmüşler. Tam vaktinde. Mutlu dönmüşler. (*Susuyor.*) Nerede yaşayacaksın bu mutluluğu?

...Orada şiir yazarmış. Birisi kamp amirine ispiyonlamış: "Yazı yazıyor." Amir yanına çağırmış: "Bana şiirli bir aşk mektubu yaz." İsteyenin utandığını da hatırlıyor. Kamp amirinin aşkı Ural'da bir yerde yaşıyormuş.

...Eve üst ranzada dönmüş. Tren iki hafta yol almış. Bütün Rusya'yı dolanmış. Hep yukarıda yatıp durmuş, aşağıya inmeye korkmuş. Sigara içmeye geceleyin çıkarmış. Korku: Yol arkadaşları bir şeyler ikram edecek, o da gözyaşlarına boğulacak. Konuşacaklar. Onun kamptan olduğunu öğrenecekler... Onu babasının uzak akrabaları kabul etmiş. Küçük bir kızları var-

mış. Ona sarılmış, kız ağlamış. İçinde öyle bir şeyler olmuş... Delice yalnız bir adamdı... Benimle bile. Biliyorum: Benimle bile öyleydi...

Artık olanca gücüyle söylüyordu: "Benim bir ailem var." Her gün normal aile hayatına şaşırıyor, biraz da gururlanıyor bununla. Ama korku... Her şeye rağmen korku... Onsuz yaşanmıyor. Korku. Geceleri korkudan sırılsıklam uyanıyordu: Kitabı yazıp bitiremeyeceğinden (babası hakkında kitap yazıyordu), çeviri için yeni bir sipariş alamayacağında (Almancadan teknik çeviri), ailesine bakamayacağından. Ya gidersem... Önce korku, sonra bu korku yüzünden utanç. "Gleb, seni seviyorum. Eğer senin için bale yapmamı istersen, yaparım. Senin için her şeye hazırım." Kampta hayatta kalmış, ama günlük hayatta sıradan bir polis, arabasını durdurarak onu enfarktüs geçirecek hale getirebilir... Ya da bir kapıcı düdüğü bile... "Orada nasıl hayatta kaldın?" – "Beni çocukken çok sevdiler." Bizi aldığımız sevginin miktarı kurtarıyor, bu bizim dayanıklılık stokumuz. İşte... Sadece sevgi kurtarır bizi. Sevgi öyle bir vitamin ki, insan onsuz yaşayamaz, kanı çekilir, kalbi durur. Ben hemşire oldum... dadı oldum... aktris oldum... Onun için hepsi oldum.

Bana göre şansımız yaver gitmişti... Önemli bir zamandı... Perestroyka! Bir bayram havası vardı elbette. Bir yerlere doğru uçuyormuş gibiydik. Özgürlük kokusu vardı havada. "Gleb, bu senin zamanın! Her şeyi yazabilirsin. Yayınlayabilirsin." Her şeyden önce, onların zamanıydı... Altmışlıların zamanı... Onların zaferi. Onu mutlu gördüm: "Antikomünizmin zaferini de gördüm." En önemlisi onun hayal ettiği şey olmuştu: Komünizm yıkılmıştı. Şimdi Bolşevik anıtlarını ve Kızıl Meydan'daki Lenin mumyasını kaldırıyorlar, caddeler katil ve cellatların isimlerini taşımayacak... Umut zamanı! Altmışlılar; artık onlar hakkında kim ne derse desin, ben hepsini seviyorum. Naif miydiler Romantik miydiler? Evet!!! Bütün gün gazete okurdu Gleb. Sabahleyin evin yakınındaki Soyuz-

peçat* bayisine giderdi. Büyük bir alışveriş çantasıyla. Radyo dinler ve televizyon seyrederdi. Durmadan. O zamanlar herkes deli gibiydi. Öz-gür-lük! Bu sözcük bile sarhoş ederdi. Hepimiz *samizdat* ve *tamizdat*'la** büyümüştük. Sözle büyümüştük. Edebiyatla. Nasıl da konuşurduk! O zamanlar herkes iyi konuşurdu! Ben öğle ya da akşam yemeği hazırlardım, o da yanıma gazeteyle oturur ve bana okurdu: "Susan Sontag: 'Komünizm insani yüzü olan faşizmdir...' Bak bak, şunu da dinle..." Onunla okuduk Berdyayev'i... Hayek'i... Daha önce nasıl yaşamışız bu kitap ve gazeteler olmadan? Keşke daha önceden bilseydik... Her şey farklı olurdu... Jack London'un bu konuda bir hikâyesi var: Deli gömleğiyle de yaşanabilir, yalnızca küçülmek, sıkışmak ve alışmak gerekir. Hatta rüya bile görülebilir. Öyle yaşamıştık işte. Peki şimdi nasıl yaşayacağız? Bilmiyordum, nasıl? Ama iyi yaşayacağımızı hayal ediyordum. Hiç kuşku yoktu... Ölümünden sonra günlüğünde şöyle bir yazı buldum: "Çehov'u yeniden okuyorum... 'Çizmeci ve Karanlık Güç' hikâyesinde bir insan ruhunu şeytana mutluluk için satıyor. Nasıl bir mutluluk var çizmecinin hayalinde? Şöyle; yeni bir yelek ve çizmeyle gezmeye gitmek, şişman, iri göğüslü bir kadının yanına oturup tek eline et, diğer eline de çeyreklik ekmek şarabı almak. Daha başka bir şey gerekmez..." (*Düşünüyor.*) Şüpheleri vardı belli ki... ama yeni bir şeylere o kadar büyük arzu duyuyorduk ki. İyi ve aydınlık olana, çok adil olana. O kadar mutluyduk ki bütün gösteri ve mitinglere koşuyorduk. Ondan önce kalabalıktan korkardım ben. Kalabalıkçılıktan. Kalabalıklar itici gelirdi, bayram törenleri de. Bayraklar. Ama birdenbire hepsi hoşuma gitti... Etrafta tanıdık yüzler vardı... Bu yüzleri asla unutmayacağım! Özlüyorum o zamanları, biliyorum bir sürü insan da özlüyor. Onunla ilk turistik gezimiz yurtdışına oldu. Berlin'e. Rusça

*SSCB'de bütün basılı yayın organlarının dağıtımcısı.

**Samizdat: Yasaklanan yayınların el altından basılıp, çoğaltılması. Tamizdat: Yasaklanan yayınların yurtdışında basılıp SSCB'de dağıtılması.

konuştuğumuzu duyunca iki genç Alman grubumuzun yanına geldi: "Rus musunuz?" – "Evet." – "Perestroyka! Gorbi!" diye sarıldılar bize. Şimdi düşünüyorum: Nerede bu yüzler? Doksanlı yıllarda sokaklarda gördüğüm o güzel insanlar nerede? Hepsi birden gitti mi?

...Onun kansere yakalandığını öğrenince, bütün gece gözyaşlarıyla uzanıp bekledim, sabahleyin de onu görmeye hastaneye koştum. Sapsarı ve mutlu bir halde pervazda oturuyordu, ne zaman hayatında bir şey değişse mutlu olurdu. Kamp oldu, sürgün oldu, sonra özgürlük geldi, şimdi de başka bir şeyler vardı... Başka bir değişiklik olarak ölüm... "Ölecek olmamdan korkuyor musun?" – "Korkuyorum." – "Peki, öncelikle, sana hiçbir şey vaat etmedim. İkincisi, bu hemen olmayacak." – "Sahiden mi?" Her zamanki gibi inandım ona. Gözyaşlarımı silip kendimi yine ona yardım etmem gerektiğine inandırdım. Bir daha da ağlamadım... Sonuna kadar hiç ağlamadım... Sabahleyin koğuşa gidiyordum ve oradaki hayatımız böylece başlamış oluyordu; önce evde yaşıyorduk, şimdi de hastanede yaşıyoruz. Yarım yıl onkoloji merkezinde yaşadık...

Çok az okudu. Daha çok anlattı...

Onu ihbar edeni tanıyordu. Bir çocuk... Onunla Piyonerler Evi'nde aynı çalışma grubunda bulunmuştu. Ya çocuk kendisi yapmıştı ya da onu mektup yazmaya zorlamışlardı: Yoldaş Stalin'e küfretti, babasını, "halk düşmanı"nı savundu. Sorgu sırasında bu mektubu ona göstermişler. Gleb hayatı boyunca korktu... Muhbir onun bildiğini öğrenecek diye korktu... Muhbirinin engelli bir çocuğu olduğunu öğrendiği zaman ürktü; bu bir ceza mıydı? Hatta öyle oldu ki bir zamanlar yan yana yaşadık, sokakta sık sık karşılaştık. Dükkânda. Selamlaşırdık. Gleb öldü ve ben bunu ortak bir arkadaşımıza anlattım... İnanamadı: "N. mi? Olamaz, o Gleb hakkında hep çok iyi konuşurdu, çocukken arkadaş olduklarını söylerdi." Susmak gerektiğini anladım. İşte... İnsan için bu bilgi tehlikeli... O, bunu biliyordu... Kamptakiler bize pek sık gelmez-

lerdi, aramazdı onları. Eve geldikleri zaman, kendimi yabancı hissederdim, benim olmadığım bir yerden gelirlerdi. Onun hakkında benden çok şey bilirlerdi. Onun başka bir hayatı olduğunu anlardım... Bir kadının kendi yaşadığı aşağılanmalardan bahsedebileceğini, ama erkeğin yapamayacağını anladım. Kadın için itiraf etmek daha kolaydır, çünkü derinde bir yerde şiddete hazırdır, hatta işte üreme eyleminin kendini ele alalım... Her ay kadın hayata yeniden başlar... Bu çevrim... Doğanın kendisi ona yardım eder. Kamplarda kalmış kadınların birçoğu yalnızdır. Pek öyle bir çift görmedim, ikisinin de, adamın da kadının da oradan olduğu bir çift. Bir tür sır onları birleştirmiyor, ayırıyordu. Oradan arkadaşları bana "yavrucak" ismini takmıştı...

"Bizimle zaman geçirmek ilginç geliyor mu sana?" diye sormuştu Gleb misafirler gidince. "Ne biçim bir soru bu?" diyerek gücendim ben. "Biliyor musun, neden korkuyorum? Bu olay ilgi çekiciyken ağzımızda tıkaç vardı, şimdiyse her şeyi anlatabiliriz, ama artık çok geç. Sanki kimse dinlemiyor artık. Okumuyor. Yayıncılara kamplar hakkında yeni taslaklar götürüyorsun, onları geri veriyorlar okumadan: 'Yine Stalin ve Beriya mı? Ticari bir iş değil. Okur bıktı artık.'"

...Ölmeye alışkındı... bu küçük ölümden korkmuyordu... Çete liderleri onların ekmek tayınlarını satar, kumar oynarlarmış. Onlar da zift yemek zorunda kalırlarmış. Kara zift. Çoğu ölmüş, mideleri parçalanmış. O da yemeyi bırakmış, sadece su içmiş.

...Bir çocuk kaçmış... Özellikle kaçmış, vursunlar diye... Karda... Güneş altında... Apaçık görünüyormuş. Kafasından vurmuşlar, bir ipe bağlamışlar ve barakanın yanına asmışlar; ibreti alem için! Uzun süre orada durmuş... Bahara kadar...

...Seçim günü... Oy kullanma merkezinde konser var. Kamp korosu çıkıyor. Siyasiler, Vlasovcular,* fahişeler, cepçiler

*Bir Kızıl Ordu generali olan Andrey Vlasov, II. Dünya Savaşı sırasında ordusuyla birlikte Almanlara esir düşmüş ve bir süre sonra Almanlarla işbirliği yaparak Stalin'e karşı Rus Kurtuluş Ordusu'nu örgütlemiştir.

yan yana durup Stalin şarkısı söylüyor: "Stalin bizim bayrağımız! Stalin mutluluğumuz."

...Nakil sırasında bir kızla karşılaşmış. Kız ona sorgucunun onu bir anlaşma imzalamaya nasıl ikna ettiğini anlatmış: "Cehenneme gidiyorsun... Ama sen güzelsin, bir amirin hoşuna gidersin. Öyle kurtulursun."

...Bahar özellikle korkunçmuş. Bütün doğa değişiyor... Her şey yaşamaya başlıyor... Ama ne kadar mahkûmiyet süresi kalmış diye kimseye sorma. Baharda her süre – sonsuzluk! Kuşlar uçuyor, kimse başını kaldırmıyor. Göğe bakılmaz baharda...

Kapıda dönüp baktım, el salladı. Birkaç saat sonra dönüyorum, artık kendinde değil. Birisine "Bekle. Bekle," diyor. Sonra durdu, öylece yattı. Üç gün daha. Buna da alıştım. O orada yatıyor, ben burada yaşıyorum. İçeri benim için bir yatak getirip onunkinin yanına koydular. Neyse işte, üçüncü gün... Artık damarları bulmak çok zor... Damarları pıhtılar tıkıyor... Doktorlara her şeyi kesme izni vermeliyim, o acı duymayacak, işitmeyecek. Onunla tamamen baş başa kaldık. Ne aletler, ne doktor, ona artık kimse gelmeyecek. Yanına yattım. Soğuk. Yorganın altında ona sokuldum. Uyudum... Sonra uyandım, bir anda bana şöyle geldi: Kendi evimizde uyuyoruz, balkon açılmış... O hâlâ uyanmamış... Gözlerimi açmaya korkuyorum... Derken açtım ve her şeyi hatırladım... Hemen fark ettim... Ayağa kalktım, elimi yüzüne koydum: "Aaah..." Beni duydu. Ağrısı başladı... Ben de oturdum öyle... Elini tuttum, son kalp atışını işittim. Uzun süre öyle oturdum... Hemşireyi çağırdım, ona en sevdiği renkten, mavi bir gömlek giydirmeme yardım etti. Sordum ona: "Oturabilir miyim?" – "Evet, tabii. Korkmaz mısınız?" Neyden korkacağım? Onu tanıyordum... Çocuğunu tanıyan anne gibi... Sabahleyin iyice yakışıklı oldu... Yüzünden korku silinmişti, gerginlik gitmişti, hayatın bütün taşkınlığı dağılmıştı. Zarif, ışıklı yüz hatlarını gördüm. Doğulu bir prens yüzü. İşte o! Gerçekte böyleymiş işte! Onu böyle tanımamıştım.

Bir tek ricası vardı: "Tepeme dikilecek taşa mutlu biri olduğumu yaz. Beni sevdiklerini. Sevilmediğin zaman korkunç acı oluyor." (*Susuyor.*) Böyle kısa işte hayatımız... Bir an sadece! Akşamleyin yaşlı annemin bahçeye nasıl baktığını görüyorum... gözlerini...

Uzun süre sessizce oturuyor.

Yapamam... Onsuz yaşayamam... Bana yine kur yapmaya başladılar. Çiçekler veriyorlar.

Ertesi gün – beklenmedik bir telefon.

Bütün gece ağladım... Ağrıdan perişan oldum... Sürekli uzaklaşmaya çalışmış... gitmiş... ondan kaçmıştım. Zar zor hayatta kalmıştım... Ama dün yine oraya döndüm... Beni oraya döndürdünüz. Her yerim sargılıydı, o sargıları çözmeye başladım, ama hiçbir şey iyileşmemiş. O sargıların altında yeni bir derim olacak sanırdım, ama hiç böyle bir şey yok. Hiçbir şey iyileşmemiş. Hiçbir yere gitmemiş... Ne varsa hepsi aynı... Bunu birine vermeye korkuyorum. Kimse tutamaz. Sıradan ellerle tutulamaz bu...

Bir çocukluğun hikâyesi

Mariya Voyteşonok, yazar, 57 yaşında

Ben *osadnik*im. Sürgün bir Polonyalı *osadnik* subay ailesinde doğdum (osadnik – Lehçede "yerleşimci" yani 1921 yılındaki Sovyet-Leh savaşından sonra Doğu bölgesinde toprak alan kişi demek). 1939 yılında da (Molotov-Ribbentrop gizli protokolüyle) Batı Belarus SSCB'ye katıldı ve binlerce osadnik-kolonist, aileleriyle birlikte "tehlikeli siyasi unsur" (Beriya-Stalin yazışmalarından bir not) olarak Sibirya'ya sürüldü. Ama bu büyük bir hikâye, benimkiyse... küçük...

Kendi doğum günümü bilmiyorum... Yılını bile... Bana dair her şey yaklaşık. Hiçbir belge bulamadım. Ben hem varım hem de yok. Hiçbir şey hatırlamıyorum ve her şeyi hatırlıyorum. Annemin bana gebe olarak yola çıktığını düşünüyorum.

Neden? Çünkü lokomotif düdükleri beni hep telaşlandırıyor... Ve tren kokusu... Ve istasyonlardaki insan sesleri... İyi, kapalı bir trenle yolculuk edebilirim, ama yanımdan bir yük vagonu geçti mi, gözyaşlarına boğulurum. Sığırların konduğu vagonları görmeye, hayvanların inleyişini duymaya katlanamıyorum... Bizi bu vagonlarda taşıdılar. Ben daha yoktum. Ama vardım da. Rüyalarımda yüzler yok... Başı sonu belli hikâyeler yok... Bütün duyduklarım seslerden... ve kokulardan ibaret...

Altay bölgesi. Zmeinogorsk şehri, Zmeyevka nehri... Sürgünleri şehir dışında indirirlerdi. Gölün kıyısına. Toprağın üstünde yaşamaya başladık. Yere kazdığımız kulübelerde. Yeraltında doğdum ben, orada büyüdüm. Toprak benim için çocukluktan beri ev kokar. Tavan akar, bir toprak parçası kopar gelir, düşer ve bir şey sıçraya sıçraya bana doğru ilerler. Bu kurbağadır. Ama ben küçüğüm, daha bilmiyorum neyden korkmak gerektiğini. İki keçiyle birlikte uyuyorum, keçi "bezelyesinden" sıcak bir yastıkta... İlk sözüm "me-e-e" oluyor... "An" ya da "Anne" değil. Ablam Vladya keçilerin bizim gibi konuşmamasına nasıl şaşırdığımı hatırlıyor. Benim hayretimi. Bana eşit görünmüşlerdi. Dünya bir bütündü, bölünmemişti. Ben şimdi de aramızda bir fark görmüyorum, insanlarla hayvanlar arasında. Hep konuşuyorum onlarla... Onlar da beni anlıyorlar... Böcekler, örümcekler de... Onlar da yanımdaydı... Öyle renkli, öyle süslü böcekler. Oyuncaklarım. Baharda beraber güneşe çıkıyor, yerlerde yuvarlanıyor, yiyecek arıyorduk. Isınıyorduk. Kışın da ağaç gibi donup kalıyor, açlıktan kış uykusuna yatıyorduk. Kendi okulum var benim, bana sadece insanlar eğitim vermedi. Ağaçtan da, ottan da bir şeyler duydum. Hayatta en çok hayvanlar ilgimi çekti. Benim için o dünyadan ayrılmak... O kokulardan... Yapamam. İşte sonunda güneş! Yaz! Ben havalardayım... Etrafta kör edici bir güzellik ve kimse kimseye yiyecek hazırlamıyor. Ve yine her şey cıvıl cıvıl, renkler içinde. Her otun, yaprağın... çiçeğin... bütün köklerin... tatlarını deniyorum... Bir kere banotu ye-

dim, az kalsın ölüyordum. Bütün o tablolar belleğimde... Mavi Sakal dağını ve bu dağdaki mavi ışığı hatırlıyorum... Aydınlığı... Işık doğruca sol yandan, bayırdan aşağı geliyordu. Dümdüz aşağı iniyordu... Nasıl manzaralardı bunlar! Korkarım, benim yeteneğim yetmez bunları aktarmaya. Diriltmeye. Sözcükler, sadece duygu durumumuza bir eklenti. Hislerimize. Gelincikler, leylaklar, şakayıklar... Bütün bunlar gözlerimin önünde serpildi. Ayaklarımızın altında. Ya da başka bir tablo... Bir evin yanında oturuyorum. Duvarda bir güneş lekesi geziniyor... Türlü türlü renklerden... Sürekli değişiyor. Uzun süre oturuyorum orada. Eğer bu renkler olmasaydı, ben de herhalde, ölürdüm. Yaşayamazdım. Ne yerdik hatırlamıyorum... İnsanca bir yiyeceğimiz var mıydı...

Akşamleyin kara insanlar görürdüm yürüyen. Kara giysiler, kara yüzler. Sürgünler madenlerden dönüyordu... Hepsi de babama benziyordu. Babam beni seviyor muydu, bilmiyorum. Beni kimse sevdi mi?

Çok az hatıram var... Bana yetmiyorlar. Karanlıkta aranıyorum, oradan bir şeyler daha çıkarmaya çabalıyorum. Nadiren... çok nadiren, hatırlamadığım bir şeyi hatırlıyorum birdenbire. Acı şeyler, ama mutlu oluyorum yine de. O zamanlarda korkunç derecede mutlu oluyorum.

Kış hakkında hiçbir şey hatırlamıyorum... Kışın bütün gün kulübede otururdum. Gündüz geceye benzerdi. Hep alacakaranlıktı. Bir renk beneği bile yoktu... Bizde herhangi bir eşya var mıydı, çatal kaşık dışında? Giysimiz hiç yoktu... Giysi niyetine... etrafımıza paçavralar sarıyorduk. Üzerinde en ufak bir renk beneği bile yok. Ayakkabı... Ayakkabı niyetine ne vardı? Galoş... Hatırlıyorum galoşu... Benim de galoşum vardı, anneminkiler gibi büyük ve eski. Herhalde, annemin... İlk paltoyu yuvada verdiler, ilk gömleği de. Şapkayı. Hatırlıyorum: Karanlıkta zar zor görünüyor Vladya'nın yüzü... Günlerce yatıp öksürüyor, göğsünden hasta, tüberkülozu var. Bu sözcüğü biliyorum artık... Annem ağlamıyor... Annemin ağ-

ladığını hatırlamıyorum, az konuşurdu, sonra da, anlaşılan, tümden kesmişti konuşmayı. Öksürük durunca, Vladya bana sesleniyor: "Benim ardımdan tekrar et... Bu Puşkin." Tekrar ediyorum: "Ayaz ve güneş, mucizevi bir gün! Bir de sen düş görüyorsun, mucizevi dostum!" Kendi kendime kışı hayal ediyorum. Puşkin'deki gibi.

Sözcüklerin kölesiyim... Sözcüğe inanıyorum mutlak olarak... İnsandan, tanımadığım insandan da hep bir sözcük bekliyorum, hatta tanımadığım insandan daha çok bekliyorum. Tanımadığım insana hâlâ umut besleyebilirim. Sanki kendim bir şey söylemek istiyorum... Ve karar veriyorum... Hazırım. Birine bir şey anlatmaya başladığım zaman, sonra o yerde, bahsettiğim yerde, hiçbir şey bulamıyorum. Orada bir boşluk olunca, bu hatıraları kaybediyorum. Orada bir anda, bir çukur. Ve uzun süre beklemek gerekiyor dönsünler diye. Bu yüzden susuyorum. Her şeyi içimde işliyorum. Yolları, labirentleri, oyukları...

Bez parçaları... Nereden gelmişti bu parçalar bana? Rengârenk, bir sürüsü böğürtlen rengi. Birisi getirmişti onları bana. Bu parçalardan küçük insanlar diktim, kendi saçlarımı kesip onlara saçlar yaptım. Bunlar benim arkadaşlarım oldu... Kukla görmemiştim, hiçbir şey bilmiyordum kuklalar hakkında. Artık şehirde yaşıyorduk, ama evde değil, bodrumda. Bir kör pencere. Ama bir adresimiz bile olmuştu işte: Stalin Caddesi, 17 nolu bina. Başkaları gibi... Herkes gibi... bizim de adresimiz vardı. Orada bir kız çocuğuyla oynardım... Kız bodrumdan değildi, binadan geliyordu. Elbise ve bot giyerdi. Bense annemin galoşlarını... Bu bez parçalarını ona göstermek için getirdim, sokakta bana daha güzel görünürlerdi bodrumda olduğundan. Kız onları istedi benden, bir şeyle takas etmek istedi bu parçaları. Ben asla vermedim! Babası geldi: "Bu dilenciyle arkadaşlık kurma!" dedi. Beni aralarından attıklarını anlamıştım. Benim sessizce gitmem lazımdı, hemen gitmem lazımdı oradan. Elbette, bunlar yetişkin sözcükleri, bir çocu-

ğun değil. Ama his... O hissi hatırlıyorum... Öyle kötü oluyor ki insan, gücenme ya da kendine acıma bile olmuyor içinde, birdenbire çok ama çok özgür oluyorsun. Ama kendine acımıyorsun... Acıma olduğu zaman, insan biraz daha derinlemesine bakmamış, insanlardan uzaklaşmamış demektir. Eğer uzaklaşmışsa, insanlar ona hiç lazım değildir, ona kendi kendine olmak yeter. Ben çok derinlere baktım... Beni incitmek zordur. Çok nadir ağlarım. Bütün o sıradan musibetlere, kadınca gücenmelere güler geçerim... Benim için her şey şovdan ibarettir... Yaşam şovu... Ama bir çocuğun ağladığını duyarsam... Asla yanından geçip gitmem dilencinin... Asla geçip gitmem. O kokuyu hatırlıyorum, yoksulluk kokusunu... Birtakım dalgalar geliyor, onları hissedebiliyorum, ben hâlâ o dalgaları almaya ayarlıyım. Bu çocukluğumun kokusu. Benim kundağımın.

Vladya'yla yürüyorum... Tüylü bir şal taşıyoruz... Başka bir dünyaya ait güzel bir eşya. Sipariş. Vladya örgü örebiliyor, bu paralarla yaşıyoruz. Kadın paramızı verdi, sonra "Size birkaç çiçek keseyim," dedi. Nasıl, bize bir buket mi verecek? İki dilenci, duruyoruz orada, giysi yerine üzerimizde çuvalla... aç, üşümüş... Ve bize çiçek veriyorlar! Hep sadece ekmek düşünürdük, ama bu insan başka bir şey de düşünebileceğimizi tahmin etti. Kapatılmışsın, etrafına duvar örülmüş, ama sana bir delik açıyorlar... bir pencere açılıyor... Anlaşılıyor ki ekmek dışında... yemek dışında... bize bir buket çiçek de verilebilir! Yani, başkalarından farkımız yok. Biz... aynıyız... Bu, kuralın yıkılması demekti: "Haydi size çiçek keseyim." Toplamayacak, koparmayacak, kendi bahçesinden kesip getirecek. O andan itibaren... belki de bu benim anahtarım oldu... Bana bir anahtar verilmiş oldu... Bu beni tamamen değiştirdi... O buketi hatırlıyorum... Büyük bir kozmos buketi... Artık hep onları ekiyorum yazlıkta. (*Onun yazlığındaydık. Her tarafta ağaç ve çiçek vardı.*) Geçenlerde Sibirya'ya gittim... Zmeinogorsk şehrine... Döndüm oraya... Caddemizi aradım... evimizi... bod-

rumumuzu... Ama bina yoktu artık, binayı yıkmışlar. Herkese sordum: "Siz hatırlıyor musunuz?" diye. Bir ihtiyar hatırladı, evet dedi, bodrumda güzel bir kız yaşardı, hastaydı. İnsanlar daha çok güzelliği hatırlıyor, acıyı değil. Bize de buket vermelerinin sebebi Vladya'nın güzel olmasıydı.

Mezarlığa gittim... Kapıda pencereleri çivilenmiş bir nöbetçi kulübesi vardı. Uzun süre çaldım kapıyı. Bekçi çıktı, kördü... Bu neyin işaretiydi? "Sürgünleri nereye gömdüler acaba?" – "Haa... oraya..." diyerek elini aşağı yukarı salladı. Birileri beni uzak bir köşeye yönlendirdi... Orada sadece ot vardı... sadece ot... Geceleyin uyumadım, çünkü nefesim daraldı. Spazm geçirdim... Öyle bir his, sanki beni boğuyor birisi... Otelden istasyona kaçtım. Yürüyerek bütün ıssız şehri geçtim. İstasyon kapalıydı. Raylara oturdum ve sabaha kadar bekledim. Bir bayırda, bir delikanlıyla kız oturuyordu. Öpüştüler. Gün ağardı. Tren geldi. Boş bir vagon... Girdim: Ben ve deri ceketli, kafası tıraşlı, haydut gibi dört adam. Bana salatalık ve ekmek verdiler. "İskambil oynar mısın?" Korkmadım.

Geçenlerde hatırladım... Giderken... Troleybüsle giderken hatırladım... Vladya şarkı söylerdi: "Sevgilimin mezarını aradım / Ama bulmak kolay değil..."* Bu da, en sevdiği şarkıymış Stalin'in... Onu söyledikleri zaman, ağlarmış... Ben de hemen bırakmıştım bu şarkıyı sevmeyi. Vladya'ya arkadaşları gelir, onu dansa çağırırlardı. Bütün bunları hatırlıyorum... Altı yedi yaşındaydım... Külotlara lastik yerine tel geçirdiklerini görmüştüm. Kimse koparamasın diye... Çünkü orada hep sürgünler vardı... Mahkûmlar... Sık sık cinayet işliyorlardı. Aşkın ne olduğunu da daha o zamandan öğrenmiştim. Vladya'ya yakışıklı bir çocuk gelip gidiyordu hastalandığı zaman; hastalanmış, paçavralar içinde yatıyor, öksürüyordu. Ama adamın ona öyle bir bakışı vardı ki...

İçim acıyor, ama bu benim acım. Hiçbir yere kaçmıyorum

*Gürcüce "Suliko" şarkısı. Sözleri A. Tsereteli'ye müziği V. Tsereteli'ye aittir.

ondan... Her şeyi kabul ettiğimi, acıya minnettar olduğumu söyleyemem, bunun için başka bir sözcük lazım. Şimdi bulamıyorum onu. Biliyorum, bu durumdayken herkesten uzağım. Yalnızım. Acıyı ellerine almak, onu tümüyle sarmalamak ve onun içinden çıkmak, çıkarken de beraberinde bir şey götürmek. Bu öyle bir zafer ki sadece bunda anlam var. Ellerin boş değil... Başka türlü neden cehenneme atılayım?

İşte birisi beni pencereye götürüyor: "Bak, babanı götürüyorlar..." Yabancı bir kadın kızakla bir şeyler sürüklüyor. Birini ya da bir şeyi... Battaniyeye sarılmış ve iple bağlanmış... Sonra kız kardeşimle birlikte annemi gömdük. Yalnız kaldık. Vladya yürümekte zorlanıyordu, ayakları kötüleşmişti artık. Derisi kâğıt gibi soyuluyordu. Ona küçük bir şişe getirdiler. İlaç sandım onu, ama bir tür asitti. Zehir. "Korkma..." diyerek beni yanına çağırdı ve bu şişeyi verdi. Zehri beraber içmemizi istiyordu. Şişeyi aldım... Koşup onu sobaya attım. Cam patladı... Soba yanmıyordu, uzun süredir orada hiçbir şey pişmiyordu. Vladya ağladı: "Aynı babam gibisin." Birisi buldu bizi... Belki de onun arkadaşları? Vladya kendini bilmez halde yatıyordu... Onu hastaneye, beni çocuk yurduna. Babam... Onu hatırlamak istiyorum, ama ne kadar çabalarsam çabalayayım yüzünü göremiyorum, yüzü yok belleğimde. Sonra onu gördüm, gençti, teyzemdeki fotoğrafta. Sahiden... Ona benziyorum ben... Bu onunla bağlantı noktamız. Babam güzel bir köylü kadınıyla evlendi. Yoksul aileden biriyle. Onu hanımefendi yapmak istedi, ama annem hep başörtüsü takardı, onu kaşlarına kadar indirirdi. Hanımefendi değildi. Sibirya'da babam çok uzun yaşamadı bizimle... Başka bir kadına gitti... Ben de doğmuştum... Ben bir cezaydım! Lanettim! Kimsede beni sevecek güç yoktu. Annemde bile yoktu bu güç. Bu benim hücrelerime kadar işlemiş bir şey: onun çaresizliği, onun gücenmesi... ve sevgisizliği... Bana asla sevgi yetmez, hatta beni sevdikleri zaman, inanmıyorum, sürekli olarak kanıt istiyorum. İşaretler. Her gün görmem lazım o işaretleri. Her an.

Beni sevmek zordur... Biliyorum... (*Uzun süre susuyor.*) Hatıralarımı seviyorum... Hatıralarımı seviyorum, çünkü orada her şey canlı. Herkes var orada: Annem... babam... Vladya... Kesinlikle uzun bir masanın başına oturmam lazım benim. Beyaz örtülü. Yalnız yaşıyorum, ama mutfağımda büyük bir masa vardır. Belki, hepsi benimle beraberdir... Bazen yürürken birdenbire içlerinden birinin jestlerini taklit ederim. Kendiminkileri değil... Vladya'nın jestlerini... Ya da annemin... Ellerimiz birbirine dokunuyormuş gibi hissederim.

Ben yurttayken... Yurtta *osadnik* yetimler-öksüzler on dört yaşına kadar barındırılırdı, sonra madene gönderilirdi. On sekiz yaşında da tüberküloza yakalanırlardı... Tıpkı Vladya gibi... Bu kaderimizdi. Uzakta bir yerde, derdi Vladya, bir evimiz var. Ama çok uzakta. Orada kaldı Marılya Teyze, annemin kız kardeşi... Okuma yazması olmayan bir köylü. Gitmiş, etrafa sormuş soruşturmuş. Yabancı insanlar onun adına mektup yazmışlar. Şimdi de anlamıyorum... Nasıl oldu? Bunu nasıl başardı? Yurda emir geldi: Beni kız kardeşimle şu şu adrese gönderecekler. Belarus'a. İlk seferinde, Minsk'e kadar gidemedik, Moskova'da bizi trenden indirdiler. Her şey tekrarlandı: Vladya'nın ateşi çıktı, hastaneye yattı, ben de karantinaya. Oradan da dağıtım merkezine. Bodrumdaki yerimiz klor kokardı. Yabancı insanlar... Hep yabancı insanlar arasında yaşadım... Hayatım boyunca. Teyzem durmadan yazdı... yazdı... Yarım yıl sonra beni yurtta buldu. "Ev", "teyze" sözcüklerini tekrar duydum... Beni trene götürdüler... Karanlık bir vagon, sadece koridor aydınlatılmış. İnsan gölgeleri. Yanımda bir kadın öğretmen. Minsk'e kadar gittik ve Postavı'ya bilet aldık... Bütün bu isimleri biliyorum... Vladya rica etmişti: "Ezberle. Unutma: Bizim köyümüz Sovçino." Postavı'dan yürüyerek Gridka'ya gittik... Teyzemin köyüne... Köprünün yanında oturup dinlendik. O sırada bir komşu gece nöbetinden geldi bisikletle. Kim olduğumuzu sordu. Marıla Teyze'ye geldiğimizi söyledik. "Tamam," dedi adam, "dümdüz gidin." Herhalde,

teyzeme de haber vermişti bizi gördüğünü... Teyzem karşıdan bize doğru koştu... Onu görünce "Teyzem ne çok benziyor anneme," dedim. Hepsi bu.

Sıfır numara tıraşlı bir halde, annemin kardeşi Stah Dayı'nın kulübesindeki uzun bir sedirde oturuyorum. Kapı açık ve aralıktan gelip geçen insanlar görülüyor... Duruyorlar ve sessizce bana bakıyorlar... Tam bir tablo! Kimse birbiriyle konuşmuyor. Duruyor ve ağlıyorlar. Mutlak bir sessizlik, bütün köy gelmiş... Ve benim gözyaşı selimi gözyaşlarıyla örtüyorlar, her biri benimle ağlıyor. Hepsi de tanıyormuş babamı, hatta bazıları onun yanında çalışmış. Sonradan, birçok kez şunu duyuyorum: "Kolhozdayken çalışmamız karşılığında sadece birer çentik atarlardı, ama Antek (babam) bize her zaman ödeme yapardı." İşte benim mirasım bu. Evimiz bir kulübeden kolhozun merkez çiftliği haline gelmiş, köy Sovyeti şu vakte kadar hâlâ oradaymış. İnsanlar hakkında her şeyi biliyorum, hatta istemediğim kadar çok şey biliyorum. O gün, Kızıl Ordulular ailemizi boyunduruğa vurur ve istasyona götürürken, bu insanlar... Ajbeta Teyze... Yuzefa... Matey Amca... Evimizdeki her şeyi alıp kendi kulübelerine taşımışlar. Müştemilatları parçalarına ayırmışlar. Döşemelik tahtalarına varıncaya kadar. Taze bahçeyi kazmışlar. Elmalıkları. Teyzem koşup gelmiş... Sadece penceredeki saksıyı alabilmiş hatıra olarak... Bunları hatırlamak istemiyorum. Belleğimden kovuyorum. Köyün beni nasıl ağırladığını, el üstünde tuttuğunu hatırlıyorum. "Maneçka, bize gidelim, mantar pişirdik biz...", "Gel süt koyayım sana..." Geldiğimin ertesi günü bütün yüzüm sivilcelerle kaplanmıştı. Gözlerim yanıyordu. Gözkapaklarımı açamıyordum. Elimden tutup yüzümü yıkamaya götürdüler. İçimdeki her şey hastaydı benim, derken her şey etkisini kaybetmeye, yanıp gitmeye başladı, dünyaya başka gözlerle bakayım diye. O yaşamdan bu yaşama geçişimdi bu. Artık sokakta yürürken herkes beni durdurup "Nasıl bir kız bu! Ay, nasıl bir kız!" diyordu. Bu

sözler olmasa gözlerim buzdan çıkarılmış bir köpeğinkiler gibi olurdu. Bilmiyorum nasıl bakardım insanlara...

Teyzemle eniştem bir kulübede yaşıyordu. Evleri savaşta yanmıştı. Bir kulübe yapmışlar, kısa süreliğine diye düşünüp orada kalmışlardı. Samandan çatısı, küçük bir penceresi vardı. Bir köşesinde patatesçik (teyzemin sözü) –"patates" değil "patatesçik"– duruyordu, diğerinde de bir domuzcuk ciyakliyordu. Yerde tahta yoktu; toprağın üstü eğir ve samanla kaplıydı. Bir süre sonra Vladya'yı da buraya getirdiler. Bir süre yaşadı ve öldü. Evde öldüğüne sevindi. Son sözleri şöyle oldu: "Maneçka'ya ne olacak?"

Sevgi hakkında bildiğim her şeyi, teyzemin kulübesinde öğrendim...

"Küçük kuşum," derdi bana teyzem. "Cırcırböceğim... Arım..." Hep homurdanır, çekiştirirdim onu. İnanamazdım... Beni seviyorlardı! Seviyorlardı! Büyüyorsun ve sana sevgiyle bakıyorlar – ne büyük lüks. Bütün kemiklerin düzeliyor, kasların da öyle. Ona "Rus" ve "elma" dansları yapardım. Bana bu dansları sürgünde öğretmişlerdi... Şarkılar söylerdim... "Çuyski anayolunda / O yolda çok şoför var..."* "Öleceğim, başka toprakta gömüleceğim / Ağlayacak anacığım benim / Karım kendine başkasını bulacak / Ama annem, oğlunu hiçbir zaman..."** Gündüzleri koşup duruyorum çıplak ayaklarım morarana kadar, yara bere içinde kalana kadar, ayakkabımız hiç olmadı ki. Akşamleyin uyumaya gidiyorum, teyzem ayaklarıma geceliğinin eteklerini sarıyor, ısıtıyor. Beni kundaklıyor. Karnının yakınında bir yerde yatıyorsun... Rahimde gibi... Bu yüzden kötülük hatırlamıyorum... Kötülüğü unuttum... Uzak bir yerde kayboldu gözden... Sabahleyin teyzemin sesiyle uyanıyorum: "Krep yaptım. Yesene." – "Teyze, uyumak istiyorum." – "Yiyip uyursun." Yemeğin... böreklerin... benim için ilaç gibi olduğunu anlamıştı. Börekler ve sevgi. Vitalik enişte-

*Sözleri M. Miheyev'e,aittir, müziği ise halk şarkısı "Ah, Ohotsk Denizi"nin müziğidir.

**Sibirya halk şarkısı.

miz de çobandı, omzunda bir kırbaç ve uzun bir akağaç sopası taşırdı. Askeri ceket ve pantolonla gezerdi. Bize otlaktan "torba" getirirdi; içinde peynir de yağ da olurdu; ev sahiplerinin ona ikram ettiği her şey. Kutsal yoksulluk! Yoksulluğun onlar için hiç anlamı yoktu, hiç gücendirmezdi, hiç incitmezdi onları. Benim için nasıl da önemliydi bu... Değerliydi... Bir kız arkadaşım "Yeni araba için paramız yok..." diye yakınıyor, bir başkası "Hayat boyu hayal ettim, kendime bir kunduz kürkü alamadım..." diyor. Sanki bir pencerenin arkasından dinliyorum onları... Benim tek üzüldüğüm şey, artık kısa etek giyememem... (*Beraber gülüyoruz.*)

Teyzemin sıra dışı bir sesi vardı... Edith Piaf'ınki gibi etkileyiciydi... Onu düğünlere çağırırlardı şarkı söylesin diye. Ve biri öldüyse. Hep yanındaydım... Yanında koşardım... Hatırlıyorum... İşte tabutun yakınlarında duruyor... uzun süre duruyor... Bir anda herkesten ayrılıyor, daha yakına gidiyor. Ağır ağır yaklaşıyor... Kimsenin bu kişiye son sözleri söyleyemediğini görüyor. İnsanlar istiyor, ama yapamıyorlar. O zaman başlıyor: "Neredesin sen Aneçka, nereye gittin bizi bırakıp... ardında aydınlık gündüzü ve karanlık geceyi bırakıp gittin... Kim şimdi gezecek senin avlunda... Kim çocuklarını öpecek?.. Kim akşamleyin ineği karşılayacak..." Usul usul seçiyor sözcükleri... Hepsi gündelik, sade, abartılı değil. Hüzünlü. Bu sadelikte son bir gerçek var. Nihai. Sesi titriyor... Ve herkes onunla birlikte ağlamaya başlıyor. İneğin sağılmadığı, sarhoş kocanın evde yattığı unutulmuş artık. Yüzler değişiyor, kıpırdanmalar kesiliyor, yüzler ışıklanıyor. Herkes ağlıyor. Ben utanıyorum... Ve acıyorum teyzeme... Eve hasta dönüyor: "Ay Maneçka, başım ağrıyor." Ama teyzemin kalbi böyleydi... Okuldan koşup geliyorum... Küçük pencereden görüyorum, elinde parmak büyüklüğünde bir iğne... Teyzem yamalarımızı dikip şarkı söylüyor: "Alevi suyla söndürürsün / Aşkı söndüremezsin asla..."* Bu hatıralarla büyüleniyorum...

*"Mavi Gözler, Ölmeme İzin Vermeyin..." adlı anonim romans.

Bizim topraklardan... Bizim evimizden sadece taşlar kaldı. Ama onların sıcaklığını duyuyorum, beni kendilerine çekiyorlar. Oraya mezara gider gibi gidiyorum. Tarlada geceleyebilirim. Dikkatle geziyorum, adım atmaya korkuyorum. İnsan yok, ama yaşam var. Yaşamın uğultusu... Farklı farklı canlı varlıklar... Geziyorum ve içlerinden birinin evini yıkmaktan korkuyorum. Ben kendim de bir karınca gibi uygun bir yere kıvrılabilirim. Bende ev kültü var. Çiçekler büyüsün... Güzel olsun... Yurtta beni odaya, yaşayacağım odaya götürmüşlerdi, hatırlıyorum. Beyaz yataklar... Bakışlarımla arıyorum: Pencerenin kıyısındaki yatak dolu mu? Benim de bir kulübeciğim olacak mı? Nerede olacak evim diye aranıyorum.

Şimdi... Ne kadardır oturmuş bunu konuşuyoruz? Bu süre içinde gök gürledi... Komşu geldi... Telefon çaldı... Bütün bunlar etki etti bana, hepsine karşılık verdim. Kâğıttaysa sadece sözcükler kalıyor... Başka bir şey olmayacak: Komşu olmayacak, telefon sesleri de... Bunları anlatmadım, ama hepsi belleğimde yanıp söndü, varlardı. Yarın belki bütün her şeyi farklı anlatacağım. Sözcükler oldukları yerde kaldı, bense kalkıp daha ilerilere gideceğim. Bununla yaşamayı öğrendim. Yapabiliyorum. Gidiyorum, gidiyorum.

Kim verdi bana bunu? Bütün bunları... Tanrı mı verdi, insanlar mı? Tanrı verdiyse, kime vereceğini biliyormuş. Beni ıstırap büyüttü... Bu benim eserim... Benim duam. Kaç kez birine her şeyi anlatmak istedim. Bahsettim de. Ama kimse bana bir kez bile "Peki sonra ne oldu... sonra?" diye sormadı. Ama ben iyi olsun kötü olsun sürekli birileri gelsin diye bekledim, bilmiyorum, ama hep insanları bekledim. Hayatımın başından beri hep beni bulacak birini bekliyorum. Ve ona her şeyi anlatacağım... O da soracaktı: "Peki ya sonra ne oldu?" Şimdi konuşmaya başladılar: Sosyalizm suçlu... Stalin suçlu... Sanki Stalin'in tanrısal güçleri vardı. Herkesin kendi Tanrısı vardı. Neden sessiz kaldı? Teyzem... Köyümüz... Marya Petrovna Aristova'yı hatırlıyorum, bizim Vladya'yı Moskova'daki

hastanede ziyarete giden saygın bir öğretmen. Akrabamız falan değildi... Vladya'yı bize, köye o getirmişti, kollarında taşımıştı... Vladya artık hiç yürüyemiyordu... Marya Petrovna bana kalemler, şekerler gönderirdi. Mektuplar yazardı. Beni yıkayıp dezenfekte ettikleri yurtta da... yüksek bir oturma tahtasının üzerindeyim... Köpük içindeyim... Kayıp betona düşebilirim, bir yerlerimi kırabilirim. Kayıyorum... Düşüyorum... Yabancı bir kadın... Bir hemşire... Beni yakalayıp kucağına bastırıyor: "Sen benim civcivimsin."

Tanrı'yı gördüm ben.

ÖLDÜREN HERKESİN TANRIYA HİZMET ETTİĞİNE İNANDIĞI ZAMANA DAİR

Olga V.
Topograf
24 yaşında

– Sabah. Diz çökmüşüm... Yalvardım: "Tanrım! Şimdi yapabilirim! Şimdi ölmek istiyorum!" Sabah olmasına rağmen... Gün başlamasına rağmen...

Böyle güçlü bir arzu... Ölmek! Ve deniz kenarına gittim. Kumlara oturdum. Kendimi ölümden korkmamak gerekiyor diye ikna ettim. Ölmek; özgürlük... Deniz çarpıyor, çarpıyor kıyıya... Ve gece çöküyor, sonra yine sabah oluyor. İlk seferinde hiçbir şeye karar veremedim. Yürüdüm durdum. Kendi sesimi dinliyordum: "Tanrım, seni seviyorum! Tanrım..." *Sara bara bziya bzoy...** Abhazca bu... Etrafta ne çok renk, ses var... Bense ölmek istiyorum.

Ben Rusum. Abhazya'da doğdum ve uzun süre orada yaşadım. Suhumi'de. Yirmi iki yıl yaşadım orada. Doksan iki yılına kadar... Savaş başlayıncaya kadar. "Eğer su yanarsa, nasıl söndürülür?" der Abhazlar. Savaş hakkında böyle derler... İnsanlar aynı otobüsle gezer, aynı okullara gider, aynı kitapları okur, aynı ülkede yaşardı ve herkes Rusça öğrenirdi. Şimdi ise

*Seni seviyorum.

birbirlerini öldürüyorlar: Komşu komşuyu, sınıf arkadaşları birbirini öldürüyor. Erkek kardeş kız kardeşini öldürüyor! Hemen şurada savaşıyorlar, evlerinin hemen yanında... Ne kadar oldu ki? Bir yıl... iki yıl önce... kardeş gibi yaşardık, herkes Komsomol ve komünistti. Okul yıllığına yazmıştım: "Sonsuza dek kardeşiz...", "Kopmaz beraberlik..." İnsan öldürmek! Bu kahramanlık değil, hatta suç bile değil... Bu korkunç bir şey! Bunu gördüm... Anlayamıyorum... Anlamam imkânsız... Size Abhazya'yı anlatayım... Orayı çok severdim... (*Duruyor.*) Ve şimdi de seviyorum, her ne olursa olsun... Seviyorum... Her Abhaz evinin duvarında bir hançer asılıdır. Erkek çocuk doğunca, akrabaları ona altın bir hançer armağan eder. Hançerin yanında da duvarda şarap için bir boynuz asılı durur. Abhazlar boynuzu bardak gibi kullanıp onunla şarap içer, boynuz asla içindeki şarap sonuna dek içilmeden masaya konmaz. Abhaz geleneklerine göre masada misafirlerle geçirilen zaman yaşam süresinden sayılmaz, çünkü insan şarap içip mutlu olmuştur. Peki öldürerek geçirdiğin zaman neyden sayılır? Başkasına ateş ederken geçirdiğin... Ha, neyden? Şimdi sürekli ölümü düşünüyorum.

(*Fısıldamaya başlıyor.*) İkinci seferinde... kararımdan vazgeçmedim... Banyoya kapandım... Bütün tırnaklarım kırılmıştı, kan oturmuştu diplerine. Isırdım, tırmaladım duvarı, alçıyı, kireci, ama son anda yaşamak istedim. Ve ip koptu... Sonuçta, hayattayım, kendime dokunabiliyorum. Yine de... Onu düşünmekten kaçınamıyorum... Ölümü.

On altı yaşımdayken, babam öldü. O zamandan beri cenaze törenlerinden nefret ederim... O müzikten... Anlamıyorum, neden insanlar bu gösteriyi yapar? Tabutun başında oturdum, ancak o zaman anladım, bu benim babam değil, babam burada değil. Soğuk bir ceset vardı orada. Bir kabuk. On gün boyunca aynı rüyayı gördüm... Biri bana sesleniyordu... Hep yanına çağırıyordu... Bense anlamıyordum: Nereye gideyim? Kime gideyim? Yakınlarımı düşünmeye başladım... Birçoğunu

asla görmemiştim ve tanımıyordum, ben doğmadan önce ölmüşlerdi. Ama birdenbire kendi ninemi gördüm... Ninem çok ama çok önce ölmüştü, bizde fotoğrafları bile kalmamıştı, ama rüyamda tanıdım onu. Orada her şey başka türlüydü... Bir varlar gibi, bir yoklar gibi, hiçbir şeyle sınırlı değiller, bedenle sınırlı değiller, onları koruyan hiçbir şey yok. Sonra babamı gördüm... Babam hâlâ neşeliydi, hâlâ dünyadaki gibiydi, çok tanıdık geldi. Ama oradaki bütün diğer insanlar şey gibiydi... şey gibi... sanki onları tanıyormuşum da unutmuşum. Ölüm; bir başlangıç... Bir şeyin başlangıcı... Sadece neyin olduğunu bilmiyoruz... Düşünüp duruyorum. Bu esaretten kaçıp gitmek, saklanmak isterdim. Sabahleyin aynanın karşısında nasıl da dans ederdim: "Ben güzelim, ben gencim! Mutlu olacağım! Seveceğim!" diye...

Birincisi... Yakışıklı bir Rus genci... Nadir yakışıklılıkta! Abhazlar şöyle der: "Tam tohumluk erkek." Üzerine biraz toprak serpilmiş, spor ayakkabılı ve askeri üniformalı. Ertesi gün birisi ayakkabılarını çıkardı. İşte, ölmüştü... Ama sonra, oradan sonra ne var? Toprakta ne var? Ayaklarımızın altında... Tabanlarımızın altında... Orada, aşağıda ya da gökte... Ne var orada – gökte? Etrafta yaz havası, deniz uğulduyor. Ağustosböcekleri ötüşüyor. Annem beni dükkâna gönderdi. Adamı öldürdüler. Sokaklarda silah dolu kamyonlar dolanıyor, makineli tüfekleri ekmek gibi dağıtıyorlar. Mültecileri gördüm, bana mültecileri gösterdiler ve bu unutulmuş sözcüğü hatırladım. Kitaplardan hatırladım. Çok mülteci vardı: Kimi arabayla, kimi traktörle, kimi yürüyerek gelmişti. (*Susuyor.*) Gelin başka bir şeylerden konuşalım mı? Mesela, sinemadan... Sinemayı severim, ama Batı filmlerini severim. Neden mi? Orada hiçbir şey bizim hayatımıza benzemez. Orada kendime uygun bir şeyler uydurabilirim... Fantezi kurabilirim... Başka bir yüz takınırım, çünkü bıktım yüzümden. Bedenimden... Hatta ellerimden... Bana uymuyor bedenim, beni fazlasıyla sınırlıyor. Yine de bir bedenim var, hep aynı beden, bense farklı-

yım, değişiyorum... Kendi sözlerimi dinliyor ve bunu söylemiş olamam diye düşünüyorum, çünkü bu sözleri bilmiyorum ve aptalım ve tereyağlı ekmek seviyorum... Çünkü hâlâ âşık olamadım. Doğuramadım. Bunu da söylüyorum... Bilmiyorum: Neden? Nereden doluyor bütün bunlar içime? Sonraki... Genç bir Gürcü... Parkta yatıyordu. Orada bir yerde kumluk bir alan vardı, kumda yatıyordu o da. Yatıyor ve yukarılara bakıyordu... Kimse kovmamıştı onu, kimse uzun süre ilişmedi ona. Onu gördüğümde... bir yere kaçıp gitmem gerektiğini anlıyorum... Kaçmam lazım... Ama nereye kaçacağım? Kiliseye kaçtım... Kimse yoktu orada. Diz çöküp dua ettim herkes için. O zaman daha nasıl dua edeceğimi bilmiyordum, daha öğrenmemiştim O'nunla konuşmayı. (*Çantasını karıştırıyor.*) Nerede bu haplar... Almam lazım! Heyecanlanmamalıyım... Bütün bunlardan sonra hastalandım, beni psikiyatra götürdüler. Yolda gidiyorum... Ve birdenbire bağırmak istiyorum...

Nerede mi yaşamak isterdim? Çocuklukta yaşamak isterdim... Orada annemleydim, kuş yuvasında gibiydim. Kurtar... Kurtar Tanrım masumları ve körleri! Okulda savaş kitaplarını severdim. Savaş filmlerini. Savaşın güzel olduğunu hayal ederdim. Oranın parlak olduğunu... orada parlak bir hayatın olduğunu... Hatta erkek değil kız olduğuma üzülürdüm: Savaş olsa, beni savaşa çağırmayacaklar. Artık savaş kitapları okumuyorum. En iyilerini bile... Savaş hakkındaki kitaplar... hepsi bizi kandırıyor. Aslında, savaş pis ve korkunç bir şey. Artık emin değilim, onun hakkında yazmak mümkün mü? Bütün gerçeği yazmaktan bahsetmiyorum, ama genel olarak bir şeyler yazmak... Savaştan bahsetmek... Sonrasında nasıl mutlu olunur ki? Bilmiyorum... Perişanım... Annem sarılıyor: "Kızım, ne okuyorsun?" – "Şolohov'un *Vatan İçin Öldüler* kitabını. Savaş hakkında..." – "Neden okuyorsun bu kitapları? Hayat hakkında değiller ki kızım. Hayat bambaşka bir şey..." Annem aşkla ilgili kitapları severdi. Annem! Hatta şimdi bile bilmiyorum: Hayatta mı değil mi? (*Susuyor.*) Önceleri orada

yapamayacağımı sanırdım... Suhumi'de yaşayamayacağımı... Ama ben genel anlamda da yaşayamıyorum ki zaten. Aşk kitapları da kurtarmıyor beni. Gerçi aşk var, biliyorum var olduğunu. Biliyorum... (*İlk kez gülümsüyor.*)

Doksan iki yılının baharı... Komşularımız Vahtang ile Gunala: Adam Gürcü, kadın Abhaz; evlerini, eşyalarını sattılar, gitmeye hazırlandılar. Vedalaşmaya geldiler: "Savaş olacak. Rusya'ya gidin eğer orada bir yakınınız varsa." İnanmadık. Gürcüler hep Abhazlarla eğlenir, Abhazlar da Gürcüleri sevmez. Tabii ya... O-o! (*Gülüyor.*) "Bir Gürcü uzaya uçabilir mi?" – "Hayır." – "Neden?" – "Bütün Gürcüler gururdan ölür, bütün Abhazlar ise kıskançlıktan." "Neden Gürcüler bu kadar ufak tefek?" – "Gürcüler ufak tefek değil, Abhazların dağları çok yüksek." Birbirleriyle alay ederlerdi, ama beraber yaşarlardı. Üzüm bağlarının bakımını yaparlardı... Şarap yaparlardı... Abhazlarda şarapçılık bir din gibidir. Her toprak sahibinin kendi sırrı vardır... Mayıs geldi... Haziran... Plaj sezonu açıldı... İlk meyveler... Ne savaşı! Annemle savaşı hiç düşünmüyoruz, komposto pişirip reçel yapıyoruz. Her cumartesi pazara gidiyoruz. Abhaz pazarına! O kokular... Sesler... Şarap fıçıları ve mısır ekmekleri kokuyor, koyun peyniri, kızarmış kestane kokuyor. İnce bir tütün kokusu, ezilmiş tütün yapraklarından. Peynirler asılıyor... En sevdiğim peynir *matsoni*... Satıcılar Abhazca, Gürcüce, Rusça sesleniyor. Her dilde: "Vay-vay, tatlım benim. İstemiyorsan alma, ama bir tadına bak!" Haziran ayından beri şehirde ekmek bulunmuyordu. Annem o cumartesi un stoklamaya karar verdi... Otobüsle gidiyoruz, yanımıza bir ahbabımız çocuğuyla oturuyor. Çocuk oynuyor, sonra ağlamaya başlıyor, öyle yüksek sesle ağlıyor ki sanki biri onu çimdikliyor. Ahbabımız birdenbire soruyor: "Ateş mi ediyorlar? Dinlesenize: Kurşun sesi mi bunlar?" Delice bir soru! Pazara gidiyoruz, karşıda bir kalabalık, korkuyla kaçan insanlar. Tavuklar uçuyor... Tavşanlar yerlerde... Ördekler... Kimse hayvanları asla umursamıyor... Onların nasıl acı çektiğini... Ben

yaralı bir kediyi hatırlıyorum. Bir horoz nasıl bağırmıştı, kanadının altından tüyler fırlamıştı... Sahiden, ben normal değil miyim? Ben biraz çok düşünüyorum ölümü... Şimdi sadece onunla meşgulüm... Ve işte, çığlık! Bu çığlık... Tek bir insan değil, bütün bir kalabalık bağırıyor. Üniformasız ama silahlı birileri, makineli tüfeklerle kadınları kovalıyor, çantalarını, eşyalarını çekip alıyorlar: "Bırak bunu... Çıkar şunu..." "Haydut mu bunlar?" diye soruyor annem fısıltıyla. Otobüsten indik ve Rus askerlerini gördük. "Bu ne?" diye sordu annem onlara. "Ne o, anlayamadınız mı?" dedi teğmen. "Savaş." Annem tam korkak tavuktur, hemen bayılıp yığıldı yere. Onu bir iç avluya taşıdım. Evlerin birinden bize bir sürahi su getirdiler... Bir yerler bombalanıyor... Patlama sesleri... "Kadınlar! Kadınlar! Un lazım mı?" Bir un çuvalıyla genç bir delikanlı duruyor, üzerinde mavi bir önlük var, Gürcülerin giydiği türden, ama bu baştan aşağı beyaz, una bulanmış. Gülecek oldum, ama annem "Haydi alalım," dedi. "Belki bu gerçekten savaştır." Unu aldık ondan. Parayı verdik. Ondan hemen sonra yağma malı satın aldığımız kafamıza dank etti. Yağmacıdan almıştık.

Bu insanların arasında yaşıyordum... Onların alışkanlıklarını, dillerini biliyorum... Onları seviyorum. Peki nereden çıktı şu diğerleri? Bu kadar hızla! İnsanca olmayan bir hızla! Neredeymiş ki bütün bunlar? Nerede... Kim söyleyecek? Üzerimden altın haçımı çıkardım ve onu para kesesini de koyduğum un çuvalına sakladım. Yaşlı bir nine gibi... Her şeyi biliyordum zaten... Nereden mi? Unu... on kiloluk unu... evimize kadar ben taşıdım, tam beş kilometre. Sakin sakin yürüdüm... Beni o sırada öldürseler, ürkmeye zamanım olmazdı bile... İnsanlar... Çoğu plajdan gelenler... Panik ve gözyaşı içindeydi. Bense sakindim... Herhalde şoktaydım? En iyisi bağırmamdı... Herkes gibi bağırmak... Şimdi düşünüyorum bunu... Demiryolunun yanında dinlenmek için durdum. Raylarda genç çocuklar oturuyordu: Bazısının kafasında kara bir bant vardı, diğerlerinde beyaz. Hepsi de silahlıydı. Beni alaya alıp

şakalaştılar. Biraz ötelerinde bir kamyon vardı, kaportasından dumanlar yükseliyordu... Direksiyonda da öldürülmüş bir şoför oturuyordu. Beyaz gömlekli... Onu gördük! Görür görmez de bir mandalina bahçesinin içinden koşmaya başladık... Una bulanmıştım... "Çuvalı at! Bırak!" diye yalvardı annem. "Hayır anne, bırakmam. Savaş başlamış, evimizde hiçbir şey yok." İşte böyle manzaralar... Bize doğru karşıdan bir Jiguli geliyor... Sesleniyoruz. Araba yanımızdan geçerek gidiyor, ağır ağır, cenaze töreninde gibi. Ön koltukta bir adamla kız var, arka koltukta da bir kadın cesedi. Korkunç... Ama nedense daha önceden hayal ettiğimiz kadar korkunç değil... (*Susuyor.*) Ben hep bunu düşünmek istiyorum. Düşünmek ve düşünmek. Denizin kıyısında bir Jiguli daha var: Ön camı kırılmış... Bir kan gölü... Yerlerde kadın terlikleri... (*Susuyor.*) Elbette, hastayım ben... hastayım... Neden hiçbir şeyi unutmuyorum? (*Susuyor.*) Hemen! Hemen eve dönmek istedim, tanıdık bir yere. Bir yere kaçmak... Birdenbire bir uğultu... Ve tepemizde – savaş! Yeşil... askeri helikopterler... Yerde de... tankları gördüm, konvoy halinde değil tek tek ilerliyorlardı, tankların üstünde makineli tüfekli askerler vardı. Gürcü bayrakları asmışlardı. Konvoy dağınık bir şekilde ilerliyordu: Bazı tanklar hızla giderken, diğerleri küçük büfelerin önünde duraklıyordu. Askerler zırhlıdan atlıyor ve dipçiklerle kilitleri kırıyordu. Şampanya, şeker, kola, sigara alıyorlardı. Tankların arkasında İkarus marka bir otobüs vardı, şilte ve sandalye doluydu. Sandalyeler ne içindi?

Evde hemen televizyonun başına geçtik... Senfoni orkestrası çalıyordu. Savaş nerede? Televizyonda savaş gösterilmiyordu... Pazara gitmeden önce, konserve yapmak için domates, salatalık hazırlamıştım. Kavanozları kaynatmıştım. İşte dönünce de bu kavanozların kapaklarını sıkmaya koyuldum. Bir şeyler yapmam, bir şeylerle oyalanmam gerekiyordu. Akşamleyin de Meksika dizisi *Zenginler de Ağlar*'ı seyrettik. Aşk hakkındaydı.

Sabahleyin. Erkenden bir gümbürtüyle uyandık. Bizim

caddeden askeri araçlar geçiyordu. Herkes yola çıkmış seyrediyordu. Bir araba evimizin önünde durdu. Ekip Rustu. Paralı askerler olduğunu anladım. Anneme seslendiler: "Anne, su ver." Annem su ve elma getirdi. Suyu içtiler, ama elmaları almadılar. Sokakta bir ahbaba rastladım: "Nasılsın? Nerede seninkiler?" Yanımdan sanki hiç tanıdık değilmişiz gibi geçti. Peşinden koştum, omzundan tuttum: "Neyin var?" – "Hâlâ bir şey anlamadın mı? Benimle konuşman tehlikeli, benim kocam... benim kocam Gürcü." Bense... Bense hiç düşünmemiştim onun kocasının kim olduğunu; Abhaz mıdır Gürcü müdür? Ne fark eder benim için! İyi bir dost o. Onu var gücümle kucakladım! Geceleyin öz kardeşi ona gitmiş. Ve kocasını öldürmek istemiş. "Beni de öldür," demiş ona kız kardeşi. Biz kardeşiyle aynı okulda okumuştuk. Arkadaş olmuştuk. Şimdi onunla nasıl yüz yüze bakacağız, diye düşündüm. Ne diyeceğiz birbirimize?

Birkaç gün sonra bütün cadde Ahrik'i gömdük... Ahrik... Ünlü bir Abhaz çocuk. On dokuz yaşındaydı. Geceleyin kız arkadaşına gitmiş, sırtından bıçaklamışlar. Annesi tabutun arkasından gidiyor: Ağlıyor, dönüyor, gülüyor. Delirmiş. Bir ay önce herkes Sovyetti, şimdi Gürcü olmuştuk Abhaz olmuştuk... Abhaz – Gürcü... Rus... Komşu sokakta bir delikanlı daha yaşıyordu... Onu tanıyordum ama ismini bilmiyordum, yüzünü tanıyordum. Selamlaştık. Görünüşte normal bir genç. Uzun boylu, yakışıklı. Eski öğretmenini öldürmüştü; Gürcüydü adam, okulda Gürcüce öğretiyor diye öldürmüştü onu. Notuna "iki" vermişti. Nasıl olur? Anlayabiliyor musunuz bunları? Bütün Sovyet okullarında şöyle öğretirlerdi: İnsan insanın dostudur... dostu, yoldaşı, kardeşidir... Annem, bu olayı duyunca... gözleri ufaldı, sonra irileşti iyice... Tanrım kurtar masumları ve körleri! Saatlerce kilisede dizlerimin üstünde duruyorum. Tam bir sessizlik... Orası artık kalabalık oluyor, hepsi de aynı şeyi istiyor... (*Susuyor.*) Anladığınızı düşünüyor musunuz? Bunu yazabileceğinizi umuyor musunuz? Umuyor

musunuz? Evet... Neyse... Siz umut edin... Ben umut etmiyorum.

Geceleyin uyandım... Anneme sesleniyorum... Annem de açık gözlerle yatıyor: "Asla yaşlılıkta olduğum kadar mutlu olmamıştım. Ve birdenbire savaş geldi." Erkekler hep savaştan bahseder, silahı severler gençler de, yaşlılar da... Kadınlarsa aşkı hatırlar... Yaşlı kadınlar genç ve güzelken nasıl olduklarını anlatır. Kadınlar asla savaştan bahsetmez... Sadece kendi erkeklerine dua ederler... Annem komşulara gidiyor ve her seferinde ürkmüş bir halde dönüyor: "Gagra'da bir stadyum dolusu Gürcü yakmışlar." –"Anne!" – "Gürcülerin de Abhazları hadım ettiğini duydum." – "Anne!" – "Hayvanat bahçesini bombalamışlar... Geceleyin Gürcüler birini kovalıyormuş, Abhaz olduğunu sanmışlar. Onu yaralamışlar, bağırdığını duymuşlar. Sonra Abhazlar onu takip etmiş, Gürcü olduğunu sanıyorlarmış. Kovalamışlar, ateş etmişler. Sabaha doğru yaralının maymun olduğunu görmüşler. Hepsi, Gürcüler de Abhazlar da ateşkes ilan edip onu kurtarmaya çalışmışlar. Ama insan olsa öldüreceklermiş..." Anneme bir şey diyemedim. Herkes için dua ettim, yalvardım: "Zombiler gibi geziyorlar. Geziyor ve iyi bir iş yaptıklarına inanıyorlar. Ama makineli tüfek ve bıçakla iyilik yapılabilir mi? Eve gidiyorlar ve kimseyi bulamazlarsa, hayvanlara, mobilyalara ateş ediyorlar. Şehre gidiyorsun, kurşunlanmış memeleriyle bir inek yatıyor... Ateş edilmiş reçel kavanozları... Bazısı bu yana ateş ediyor, bazısı o yana. Onlara akıl fikir ver!" (*Susuyor.*) Televizyon artık göstermiyordu, sadece ses... Görüntüsüz... Moskova uzaklarda bir yerdeydi.

Kiliseye gittim... Orada konuştum... Konuştum... Sokakta kimi görsem durdurdum. Sonra kendi kendime konuşmaya başladım. Annem yanımda oturuyor, dinliyor ve bir bakıyorum uyumuş, o kadar yorulmuş ki dinlerken uyuyakalmış. Kayısı yıkarken uyuyakalıyor. Ben de kurulmuş gibi... anlatıyorum, anlatıyorum... Başkalarından duyduklarımı, kendi gör-

düklerimi... Bir Gürcünün... genç bir Gürcünün... makineli tüfeği atıp nasıl bağırdığını: "Nereye geldik!! Ben ölmeye geldim Vatan için, başkasının buzdolabını çalmaya değil! Neden başkasının evine girip onların buzdolabını alıyorsunuz? Gürcistan için ölmeye geldim ben..." Onu tutup uzaklaştırmışlar, kafasını okşamışlar götürürlerken. Başka bir Gürcü kalkmış kendisine ateş edenlerin üzerine yürümüş: "Abhaz kardeşler! Sizi öldürmek istemiyorum, siz de bana ateş etmeyin." Kendi yoldaşları sırtından vurmuşlar onu. Sonra bir de... Birisi, bir Rus ya da Gürcü, bilmiyorum, askeri arabanın altına atlamış el bombasıyla. Bir şeyler bağırmış. Kimse ne bağırdığını duymamış. Arabada yanmış Abhazlar... Onlar da bağırmış... (*Susuyor.*) Annem... annem... Annem evdeki bütün pervazlara çiçek koyardı. Beni kurtarmaya çalışıyordu... "Çiçeklere baksana kızım!" derdi bana. "Denize bak!" Nadir görülen bir annem vardır, böyle bir kalbi vardır işte... İtiraf etti bana: "Sabah erkenden uyandım, güneş yaprakların arasından süzülüyor... Ben de düşündüm: 'Şimdi gidip aynaya bakacağım, acaba kaç yaşındayım?'" Uykusuzluk çekiyor, ayakları ağrıyor, otuz yıl çimento fabrikasında usta olarak çalışmış, ama sabahleyin bilmiyor kaç yaşında olduğunu. Sonra kalkıyor, dişlerini fırçalıyor, kendini görüyor aynada; yaşlı bir kadın bakıyor ona aynadan... Kahvaltıyı hazırlamaya başlıyor ve unutuyor bunu. Ben de şarkı söylediğini duyuyorum... (*Gülümsüyor.*) Annem... Arkadaşım... Geçenlerde bir rüya gördüm: Bedenimden çıkmışım... Yükseklere uçuyorum... Çok güzel geliyor.

Artık hatırlamıyorum neyin önce olduğunu, neyin sonra. Hatırlamıyorum... İlk günlerde yağmacılar maskelerle gezerdi... Yüzlerine kara bezler sararlardı. Sonra çıkardılar maskeleri. Bir adam bir elinde kristal vazo, diğerinde makineli tüfek, sırtında da bir halıyla yürüyor. Televizyonları götürüyorlar, dikiş makinelerini... Kadın kürklerini... Yastıkları... Hiçbir şeyi ayırmadılar, yağmalanan evlerden çocuk oyuncaklarını bile aldılar... (*Fısıldamaya başlıyor.*) Şimdi bir dükkânda sıradan

bir bıçak görüyorum... Huzursuz oluyorum... Daha önce asla ölümü düşünmezdim. Okula giderdim, sonra da tıp okuluna. Okur ve âşık olurdum. Gece uyanıp hayal ediyorum. Ne zaman oldu bunlar? Çok eski... Artık o hayattan hiçbir şey hatırlamıyorum. Başka bir şey hatırlıyorum... Bir çocuğun kulaklarını kestiler Abhaz şarkıları dinlemesin diye. Genç bir delikanlının da... anlarsınız işte neresini kestiler... Hani... karısını gebe bırakamasın diye... Bir yerlerde nükleer roketler duruyor, uçaklar ve tanklar, ama insanı yine de bıçakla kesiyorlar. Yabayla deşiyor, baltayla parçalıyorlar... Neredeyse aklımı yitireceğim... Hiçbir şey anlamıyordum... Bizim sokaktaki bir kız... kendini asmış... Kız bir delikanlıyı seviyordu, ama çocuk başkasıyla evlendi. Onu gelinlikle gömdüler. Kimse inanmadı bunun nasıl olduğuna: Böyle bir zamanda aşktan ölünür mü? Tabii eğer ona tecavüz ettilerse... Sonya Teyze'yi hatırlıyorum, annemin arkadaşını... Geceleyin onun komşularını doğramışlardı... Arkadaşlık ettiği bir Gürcü ailesi. Ve iki küçük çocuğu. Günlerce yatakta kapalı gözlerle yatmıştı Sonya Teyze ve sokağa çıkmak istememişti: "Kızım benim, bundan sonra neden yaşayayım?" diye sormuştu bana. Ona kaşıkla çorba vermiştim, yutamıyordu.

Okulda bize silahlı insanları sevmeyi öğrettiler... Vatan'ı savunanları! Ama bunlar... öyle değildi... Savaş da bu değil... Bunların hepsi çocuk, makineli tüfekleri olan çocuklar. Canlıyken korkunçlar, ama ölüleri de çaresizce yatıyor ve onlara üzülüyor insan. Nasıl hayatta kaldım ben? Ben... ben... annemi düşünmeyi seviyorum. Geceleri nasıl uzun uzun saçlarını tarardı... "Bir gün," diye söz vermişti annem bana, "sana aşkı anlatacağım. Ama benim başımdan geçmiş gibi değil, başkasının başından geçmiş gibi anlatacağım." Babamla birbirlerine âşıktılar. Büyük bir aşk. Önce annemin başka bir erkeği varmış, bir gün ona bir gömlek ütülemiş, adam da yemek yiyormuş. Ve birden annem (bu sadece onun başından geçebilirdi) yüksek sesle şöyle demiş: "Senden çocuk doğurmayacağım."

Eşyalarını toplayıp gitmiş. Sonra da babamı bulmuş... Babam onun peşinden ayrılmazmış, saatlerce beklermiş sokakta, kışın kulakları donarmış. Gider bakarmış. Sonra, bir gün, babam onu öpmüş...

Savaştan önce öldü babam... Babamız kalp krizinden öldü. Akşamleyin televizyonun başına oturdu ve öldü. Sanki bir yere gitmiş gibi... "İşte kızım, sen büyüyünce..." Babamın benim için büyük planları vardı. Ve-ve-ve... (*Ağlıyor.*) Annemle ikimiz kaldık. Farelerden korkan annemle... Evde tek başına uyuyamayan. Savaş yüzünden başını yastıkla örten... Elimizde değerli ne varsa sattık: Televizyon, babamın altın tabakası, ki bizim için kutsaldı, uzun süre saklamışlardı onu, sonra benim altın haçım. Gitmeye karar verdik, ama Suhumi'den çıkmak için rüşvet vermek lazımdı. Asker de polis de istiyordu, çok para lazımdı! Tren gelmiyordu artık. Son gemiler de çoktan gitmişti, ambarıyla güvertesindeki kaçaklar fıçıdaki ringa balıkları gibi çırpınıyordu. Bizim paramız sadece bir bilete yeterdi... Tek yöne bir bilet... Moskova'ya kadar. Annemi almadan gitmek istemiyordum. Bir ay bana yalvardı: "Git kızım! Git!!" Hastaneye gitmek istiyordum... Yaralılara bakmak... (*Susuyor.*) Uçakta benim yanıma bir şey almama izin vermediler, sadece belgelerimin olduğu omuz çantası. Ne eşyalara ne de annemin böreklerine izin verdiler: "Anlayın, savaş durumu." Gümrükte benim yanımdan sivil giysili bir adam geçti, ama askerler ona "binbaşı yoldaş" diyordu, bavullarını taşıyorlardı, büyük karton kutulardaki eşyalarını. Şarap, mandalina dolu sandıklar taşıyorlardı. Ağladım... Yol boyunca ağladım... Bir kadın teselli etti beni, yanında iki çocuk vardı: Biri onundu, diğeri komşunundu. Açlıktan karınları şişmişti çocukların... Ben istemedim... Asla gitmek istemedim... Annem beni kopardı kendinden, zorla uçağa bindirdi. "Anne, nereye gideceğim?" – "Eve gideceksin. Rusya'ya."

Moskova! Moskova!.. İki hafta garda yaşadım. Benim gibiler... Biz, binlerceydik... Moskova'nın bütün garlarında;

Belarus, Savelovski, Kievski... Aileler, çocuklar, ihtiyarlar. Ermenistan'dan, Tacikistan'dan... Bakü'den... Banklarda, yerlerde yaşadık. Orada pişirip yedik. Orada silindik. Tuvaletlerde prizler vardı... Asansörün yanında da... Tasla su taşıdık, orada elektrikli ısıtıcılarla ısıttık. Makarnayı atıyorsun, sonra eti... Çorba hazır işte! Çocuklara buğday lapası! Sanki Moskova'daki bütün garlar konserve ve sıcak çorba kokuyordu. Pilav. Çocuk çişi ve kirli çocuk bezleri. Onları radyatörlerde, pencerelerde kurutuyorlardı. "Anne, nereye gideceğim?" – "Eve gideceksin. Rusya'ya." Ve işte evdeyim. Evde bizi kimse beklemiyordu. Karşılamadılar. Kimse bize ilgi göstermedi, kimse sormadı. Bugün bütün Moskova bir gar, büyük bir gar. Kervansaray. Hızla bitti paralar. İki kere tecavüz etmeye çalıştılar: İlkinde bir askerdi, ikincisinde bir polis. Polis geceleyin kaldırdı yerden: "Nerede belgelerin?" Beni "Polis" odasına sürüklemeye kalktı. Deli gibiydi gözleri... Nasıl da bağırdım! O da ürktü... "Manyak mısın nesin!" diye kaçtı. Gündüzleri şehirde geziyordum... Kızıl Meydan'da duruyordum... Geceleri de dükkânları geziyordum. Sürekli karnım açtı, bir keresinde kadının biri bana etli börek aldı. Ben istememiştim... O yiyordu, ben de nasıl yediğine bakıyordum... Bana acıdı. Sadece bir kez oldu... Ama bu "bir kez"i hayatım boyunca unutmadım. Çok yaşlı bir kadındı. Yoksuldu. Neresi olsa gitmek istiyordum... Garda oturmaktan iyiydi... Yemeği düşünmekten, annemi düşünmekten iyiydi. Böyle iki hafta geçti. (*Ağlıyor.*) Gardaki çöpte ekmek parçası bulmak mümkündü... Kemirilmiş tavuk kemiği... Babamın kız kardeşine gidinceye kadar böyle yaşadım, uzun süredir onun hakkında hiçbir haber almamıştık, hayatta mıydı değil miydi? Seksen yaşındaydı. Bende sadece telefon numarası vardı. Her gün aradım, kimse yanıt vermedi. Meğerse hastanede yatıyormuş. Bense öldüğünü sanmıştım.

Bir mucize olmuştu! Bekliyordum öylece... ve bir anda oldu... Halam benim için geldi. "Olga... sizi polis odasında Voronej'den gelen halanız bekliyor." Herkes kıpırdandı, ha-

reketlendi... Bütün gar: Kim? Kimi? Soyadı ne? İkimiz birden koştuk: Orada soyadı aynı, ama ismi farklı bir kız vardı. Duşanbe'den gelmişti. Gelenin onun halası olmadığını... onu almayacaklarını öğrenince nasıl da ağladı...

Voronej'de yaşıyorum şimdi... Her işi yapıyorum, ne iş olursa; restoranda bulaşıkçı, inşaatta bekçi, bir Azerbaycan manavında satıcı, tabii anca adam bana sarkıntılık edene kadar. Şimdi de topografım. Geçici aldılar tabii, çok yazık, çünkü ilginç bir iş. Tıp teknik okulundan aldığım diplomayı Moskova garından aldılar benden. Annemin bütün fotoğraflarını da. Halamla kiliseye gideriz. Ben dizlerimin üstüne çöker ve yalvarırım: "Tanrım! Hazırım artık! Hazırım artık ölmeye!" Her seferinde sorarım O'na: "Annem hayatta mı değil mi?" Teşekkürler... Teşekkürler, benden korkmadığınız için. Diğerleri gibi gözlerinizi kaçırmadığınız için. Dinlediğiniz için. Burada arkadaşım yok, kimse beni aramıyor. Konuşuyorum da konuşuyorum... Nasıl da yatıyorlardı... Genç, güzel... (*Yüzünde delice bir gülüş.*) Gözleri açık... İri açık gözler...

Yarım yıl sonra ondan bir mektup aldım: "Manastıra giriyorum. Yaşamak istiyorum. Herkes için dua edeceğim."

KÜÇÜK KIZIL BAYRAĞA VE BALTANIN GÜLÜMSEMESİNE DAİR

Anna M.
Mimar
59 yaşında

Anne

–A-a... ben... ben dayanamıyorum... En son hatırladığım şey, bir çığlık. Kimin? Bilmiyorum. Benim mi? Yoksa komşu mu bağırdı, merdiven sahanlığında gaz kokusunu duymuş. Polisi çağırmış. (*Kalkıp pencereye gidiyor.*) Sonbahar. Bir süre önce etraf sapsarıydı... Şimdi yağmurdan dolayı kapkara. Gündüzleri bile ışık uzaklarda bir yerde sanki. Sabahtan başlıyor karanlık. Evde bütün lambaları açıyorum ve bütün gün açık kalıyorlar. Bana ışık yetmiyor... (*Dönüp karşıma oturuyor.*)

Önce öldüğümü gördüm rüyamda. Çocukluğumda birçok kez görmüştüm insanların nasıl öldüğünü, ama sonra hepsini unuttum... (*Gözyaşlarını siliyor.*) Anlamıyorum, neden ağlıyorum ki? Her şeyi biliyorum... Hayatım hakkında her şeyi biliyorum... Rüyamda bir sürü kuş üzerimde dönüp duruyordu. Pencereye çarpıyorlardı. Uyandım ve sanki başımda biri duruyor gibi bir his. Birisi orada duruyordu. Dönmek istiyorum kim olduğunu görmek için... Ama bir korku, bir sezgi, bunu

yapmamam lazım. Kesinlikle olmaz! (*Susuyor.*) Ben başka bir şey... başka bir şey anlatmak istemiştim... Hemen bunu değil... Çocukluğumu sormuştunuz... (*Yüzünü elleriyle kapatıyor.*) İşte duyuyorum bile... Öksürükotunun tatlı kokusunu duyuyorum. Dağları görüyorum, köy kulesini, üzerindeki askeri; kışın koyun derisi yelekle, baharda kaputla duran askeri. Ve demir yataklar, bir sürü demir yatak, yan yana duruyorlar. Yan yana... Bana daha önce şöyle geliyordu: Eğer bunu birine anlatırsam, bir daha görmemek için ondan kaçmak isterim. Bunların hepsi öylesine benim ki... ve öylesine derinlere saklanmış... Asla tek başıma yaşamadım, Kazakistan'da kampta yaşadım, Karlag'dı* adı, kamptan sonra da sürgüne gittim. Çocuk yurdunda yaşadım, yurtta... Komünalkada... Hep bir sürü başka beden, başka göz vardı. Kendime ait evim ancak kırk yaşımda oldu. Kocamla bana iki odalı bir ev verdiler, çocuklarımız da büyümüştü artık. Alışkanlıkla komşulara gidiyordum, yurttaki gibi, ekmek tuz kibrit istiyordum, bu yüzden de sevmiyorlardı beni. Ama asla yalnız yaşamamıştım... Asla alışamadım... Üstelik hep mektup isterdim. Zarf beklerdim, zarf! Ve şimdi de bekliyorum... Bir arkadaşım bana yazıyor, İsrail'e kızının yanına gitti. Bana soruyor: Orada durum nasıl? Sosyalizmden sonra hayat nasıl... Nasıl hayatımız? Bildiğin bir caddede yürüyorsun: Fransız dükkânı, Alman, Leh... Başka dillerden bir sürü isim. Yabancı çoraplar, bluzlar, çizmeler... Bisküvi ve salam... Hiçbir yerde bizim olanı, Sovyet olanı bulamazsın. Şimdi her yerden aynı şeyi duyuyorum: Yaşam bir mücadele, güçlü zayıfı ezer, bu doğanın yasası. Bir boynuz bir de toynak çıkmalı vücudunda, bir de çelikten bir zırh, artık güçsüzlere kimsenin ihtiyacı yok! Her yer itiş kakış, sıkış tıkış. Bu faşizm, bu gamalı haç! Şok içindeyim... Çaresizlik içindeyim!! Bu benim değil. Benim değil! (*Susuyor.*) Eğer birisi olsaydı yanımda... Birisi olsaydı... Kocam mı? Benden ayrıldı. Ama ben onu seviyorum... (*Birden gülümsüyor.*) Onunla bir bahar-

*Karlag: Kazakistan'ın Karaganda şehrindeki çalışma kampı.

da evlenmiştik, kiraz ağacı çiçek açtığı ve leylaklar boy attığı sırada. Beni terk ettiğinde mevsim yine bahardı. Ama bazen geliyor... Rüyama giriyor ve bir türlü benimle vedalaşamıyor... Bir şeyler söyleyip duruyor. Gündüzleri de... sessizlikten sağır oluyorum. Kör oluyorum. Geçmişle ilişkim bir insanla ilişkim gibi, bir canlıyla ilişkim gibi... *Noviy Mir* [Yeni Dünya] dergisinde yayınlamışlardı ve herkes okumuştu Soljenitsin'in *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nü. Herkes sarsılmıştı! Ne çok konuşulmuştu! Ama anlamamıştım, neden bu kadar ilgi ve bu kadar hayret uyandırmıştı? Hepsi bildik, benim için kesinlikle normal şeylerdi: Mahkûmlar, kamp, ranza... Ve mıntıka.

Otuz yedide babamı tutuklamışlar, demiryolunda çalışıyormuş. Annem koşturmuş, uğraşmış, babamın suçlu olmadığını ve bunun bir hata olduğunu kanıtlamış. Beni de unutmuş. Unutmuş beni. Hatırladığı zaman da benden kurtulmaya çalışmış, ama çok geçmiş artık. Her tür pisliği denemiş... Sıcak su banyosu yapmış. Ve... bebek prematüre doğmuş. Ama hayatta kalmışım. Nedense defalarca hayatta kaldım. Defalarca! Bir süre sonra annemi de tutuklamışlar ve beni de onunla birlikte götürmüşler, çünkü çocuğu evde bırakmak mümkün değilmiş, dört aylıkmışım daha. Annem iki ablamı, babamın köydeki kız kardeşine zamanında göndermeyi başarmış, ama NKVD'den kâğıt gelmiş: Çocukları tekrar Smolensk'e götürün. Daha gardayken almışlar onları: "Çocuklar yurtta olacak. Belki bu sayede Komsomol olarak büyürler." Adresi bile vermemişler. Kızları evlendikten sonra bulduk, kendi çocukları vardı artık. Yıllar, yıllar sonra... Kampta üç yıl annemle birlikte yaşamışım. Annem küçük çocukların sık sık öldüğünü hatırlıyordu. Kışın ölenleri büyük fıçılara koyarlarmış ve ölenler bahara kadar orada yatarmış. Sıçanlar yermiş onları. Baharda gömerlermiş ancak... Yani onlardan ne kaldıysa onu... Üç yaşına girince çocukları annelerinden alır, çocuk kulübesine yerleştirirlerdi. Ben ancak dört yaşımdan sonrasını... yok, herhalde beş yaşımdan sonrasını hatırlıyorum; o da kesik ke-

sik... Sabahleyin tel örgülerden annelerimizi görürdük: Onları sayar ve işe götürürlerdi. Bölgeye götürürlerdi, orası bize yasaktı. "Sen neredensin küçük kız?" diye sordukları zaman "Mıntıkadan," derdim. "Mıntıkanın dışı" başka bir dünyaydı, anlaşılmaz, ürkütücü, bizim için var olmayan bir yerdi. Çöldü orası, kumlar, kuru otlar vardı. Bana çöl, her şeyin en ucu gibi geliyordu; bizimkinin dışında başka bir hayat yoktu. Askerlerimiz korurdu bizi, onlarla gurur duyardık. Kasketlerinde yıldızlar vardı... Benim bir arkadaşım vardı Rubik Tsirinski diye... Tellerin altındaki bir delikten alıp annemlere götürürdü beni. Herkesi yemekhaneye gitmek için sıraya sokarlardı, ama biz kapının arkasında saklanırdık. "Sen lapa sevmez misin?" diye sorardı Rubik. Ben hep yemek isterdim ve lapayı çok severdim, ama annemi görmek için her şeye razıydım. Annemlerin barakasına sürüne sürüne giderdik, baraka boş olurdu, annelerin hepsi işte olurdu. Bunu bilirdik, ama yine de giderdik, oradaki her şeyi koklardık. Demir yataklar, demir içme suyu fıçısı, zincirle bağlı bardak; bütün bunlar anne kokardı. Toprak... ve anne... kokardı... Bazen orada birilerinin annesini bulurduk, yataklara yatmış öksürüyor olurlardı. Birinin annesi kan öksürüyordu... Rubik bunun Tomoçka'nın annesi olduğunu söylemişti, Tomoçka en küçüğümüzdü. Bu anne kısa süre sonra öldü. Sonra da Tomoçka öldü, uzun süre düşündüm bunu: Tomoçka'nın öldüğünü kime söyleyebiliriz şimdi? Annesi de ölmüştü çünkü... (*Susuyor.*) Yıllarca, yıllarca sonra bunu hatırladım... Annem bana inanmadı: "Daha dört yaşındaydın o zaman." O zaman ona tahta tabanlı keten ayakkabılarla gezdiğini ve küçük küçük parçalardan büyük bir palto diktiğini anlattım. Yine şaşırdı ve ağlamaya başladı. Hatırlıyorum... Kavun parçasının kokusunu hatırlıyorum, annem bana getirmişti, düğme kadar bir şey, paçavraya sarılmış. Bir gün çocuklar beni kediyle oynamaya çağırmıştı, ama kedinin ne olduğunu bilmiyordum. Kediyi mıntıkanın dışından getirmişlerdi, mıntıkada yoktu kedi, hayatta kalmıyorlardı, çün-

kü yiyecek artığı kalmıyordu hiç, biz hepsini yiyorduk. Hep ayaklarımın altına, yere bakıyordum: Yiyecek bir şey bulabilir miyim, diye. Otları, kökleri yiyor, taşları yalıyorduk. Bir kediyi ağırlamayı çok istiyorduk, ama hiçbir şeyimiz yoktu ve onu yemekten sonra kendi tükürüğümüzle besledik; yedi. Yedi! Annemin bir gün bana şeker vermek istediğini hatırlıyorum. "Aneçka, al sana şeker!" diye seslenmişti tellerin arkasından. Nöbetçiler onu kovdular... Düştü... Uzun kara saçlarından tutup yerde sürüklediler... Korkmuştum, şeker nedir en ufak bir fikrim yoktu. Çocuklardan hiçbiri şekerin ne olduğunu bilmiyordu. Herkes ürktü ve beni saklamak gerektiğini anladılar, hemen ortalarına aldılar. Çocuklar beni hep ortaya alırdı: "Çünkü Aneçka düşüyor." (*Ağlıyor.*) Anlamıyorum, neden... ağlıyorum ki? Bense her şeyi... hayatım hakkında her şeyi biliyorum... Neyse işte... Unuttum, ne diyordum? Düşündüklerimi tamamlayamadım... Değil mi? Tamamlayamadım?

Korku tek değildi... Bir sürü korku vardı, irili ufaklı bir sürü korku. Büyümekten korkardık, beş yaşına geleceğiz diye korkardık. Beş yaşında, çocukları çocuk evine götürürlerdi, bilirdik bunun uzak bir yer olduğunu... Anneden uzak... Şimdi hatırladığım kadarıyla, beni beş nolu yerleşimdeki sekiz nolu çocuk evine götürdüler. Her şey numaralıydı, cadde yerine de hat vardı: birinci hat, ikinci hat... Bizi kamyona doldurup götürdüler. Anneler koştu, kamyonun arkasına tutundu, bağırdı, ağladı. Annelerin hep ağladığını, çocuklarınsa çok nadiren ağladığını hatırlıyorum. Kaprisli değildik, yaramazlık yapmazdık. Gülmezdik. Ağlamayı çocuk evindeyken öğrendim. Çocuk evinde bizi çok şiddetli döverlerdi. Bize şöyle derlerdi: "Sizi dövebilir, hatta öldürebiliriz, çünkü sizin anneleriniz bizim düşmanımız." Babalarımızı tanımadık. "Annen kötü senin!" Bunu bana tekrar tekrar söyleyen kadının yüzünü hatırlamıyorum. "Annem iyidir. Annem güzeldir." – "Senin annen kötü. Bizim düşmanımız o." "Öldürmek" sözcüğünü de o mu söylerdi hatırlamıyorum, ama böyle şeyler vardı... bu

türden sözcükler... Dehşete düşürücü bu türden sözler... Bu türden... Evet... Onları öğrenmekten bile korkardım. Bizim eğitmenimiz, öğretmenimiz yoktu, böyle sözleri duymamıştık, bizim komutanlarımız vardı. Komutanlar! Ellerinde hep uzun cetveller olurdu... Bir şey yaptık diye de döverlerdi... Öylesine de döverlerdi... Beni vücudumda delikler oluşana dek dövsünler isterdim, o zaman dövmeyi keserlerdi. Delik olmazdı bende, ama iltihaplı yaralar kaplardı bedenimi. Sevinirdim... Arkadaşım Oleçka'nın omurgasında metal destekler vardı, onu dövmezlerdi. Herkes kıskanırdı onu... (*Uzun süre pencereye bakıyor.*) Kimseye anlatmadım bunu. Korktum... Neyden korktum? Bilmiyorum... (*Düşünüyor.*) Geceyi severdik... Hemen gece olsun diye beklerdik. Kapkaranlık gece. Geceleyin yanımıza Frosya Teyze gelirdi, gece bekçisi. İyi kalpliydi, bize Alenuşka ile Kırmızı Şapkalı Kız masalını anlatırdı, cebinde yiyecek taşır ve ağlayan herkese bir parça verirdi. Bizde en çok Lileçka ağlardı, sabah akşam ağlardı. Hepimizin uyuzu vardı, şiş karınlarımız vardı, Lileçka'nınsa koltuk altında sivilceleri vardı, irinle patlarlardı. Çocukların birbirini ihbar ettiğini hatırlıyorum, teşvik edilirdi bu. En çok da Lileçka ihbar ederdi... Kazak iklimi kurudur; kışın kırk derece don olur, yazın kırk derece sıcak. Lileçka kışın öldü. Keşke otlar çıkıncaya dek yaşasaydı... Baharda olsa ölmezdi. Ölmezdi... (*Sözünü yarım bırakıp susuyor.*)

Bize öğrettiler... Her şeyden çok yoldaş Stalin'i sevmeyi öğrettiler bize. Hayatımızda ilk kez ona, Kremlin'e mektup yazdık. Şöyle oldu... Harfleri öğrenince, bize beyaz kâğıtlar dağıttılar ve o iyi, o en sevdiğimiz liderimize bize dikte ettikleri bir mektup yazdık. Onu çok seviyorduk, inanıyordum yanıt alacağımıza ve bize hediyeler göndereceğine. Bir sürü hediye! Portresine bakıyorduk ve bize yakışıklı görünüyordu. Yeryüzünün en yakışıklı kişisi! Hatta ömrümüzün ne kadarını yoldaş Stalin'in hayatının bir günü için feda edebileceğimizi konuşuyorduk. 1 Mayıs günü hepimize kızıl bayraklar verir-

lerdi, gidip mutlulukla sallardık onları. Çocukların en kısası bendim, en sonda dururdum hep ve bana bayrak kalmayacak diye kaygılanırdım. Aniden bitecek diye! Bize hep "Vatan sizin ananız! Vatan sizin ananız!" diyorlardı. Ama karşılaştığımız bütün büyüklere soruyorduk: "Annem nerede? Annem kim?" Kimse annelerimizi tanımıyordu... İlk anne, Rita Melnikovaya'ya geldi. Etkileyici bir sesi vardı. Bize büyülü bir ninni söyledi: "Uyu mutluluğum, uyu. / Evde ışıklar söndü... / Kapılar artık gıcırdamıyor / Fare sobanın ardında uyuyor..."* Böyle bir şarkı bilmiyorduk, onu hemen ezberledik. Yalvardık: Daha, daha. Şarkı söylemeyi ne zaman bıraktığını hatırlamıyorum, uyuyakalmışız. Bize annelerimizin iyi olduğunu, annelerimizin güzel olduğunu söyledi. Bütün annelerin güzel olduğunu... annelerimizin hepsinin bu şarkıyı söylediğini söyledi. Bekledik... Sonra korkunç bir hayal kırıklığı yaşadık; bize gerçeği söylememişti. Başka anneler geldi, güzel değildiler, hastaydılar, şarkı söyleyemiyorlardı. Bizse ağlıyorduk... İki gözümüz iki çeşme ağlıyorduk... Buluşmanın mutluluğundan değil, üzüntüden ağlıyorduk. O zamandan beri yalanı sevmem... Hayal kurmayı sevmem... Bizim yalanla teselli edilmememiz gerekirdi, kandırılmamız gerekirdi, "Senin annen hayatta, ölmedi," diye. Sonradan anlaşılacaktı ki... Güzel anne diye bir şey yok, hatta anne diye bir şey yok... Hayır, yok! Hepimiz çok sessizdik... Konuştuğumuzu hatırlamıyorum... Birbirimize sokulduğumuzu hatırlıyorum... Arkadaşım Valya Knorina bana dokunduğu anda onun ne düşündüğünü anlardım, çünkü hepimiz hep aynı şeyleri düşünürdük. Birbirimizin en samimi şeylerini biliyorduk: Kim gece yazar, kim rüyasında bağırır, kim horlar. Ben hep kaşıkla dişimi düzeltirdim. Bir odada kırk demir yatak vardı... Akşamleyin emir gelir: Avuçlarınızı yanağınızın altına koyun, hep birden sağ yanınıza. Bunu hep birlikte yapmak şarttır. Hep birlikte! Bu ortaklıktı, ister hay-

*Sözleri S. Sviridenko, müziği W. Mozart'a ait ninni.

vani olsun, ister böceksi olsun, ama beni böyle eğitmişlerdi. Bu vakte dek hep böyle oldum... (*O sırada yüzünü görmeyeyim diye pencereye doğru dönüyor.*) Geceleyin yatıyoruz ve ağlamaya başlıyoruz... Hep birlikte: "İyi anneler çoktan geldi bile..." Bir kız şöyle diyordu: "Annemi sevmiyorum! Neden bu kadar zamandır gelmiyor yanıma?" Ben de anneme gücenmiştim. Sabahleyin koro halinde şarkı söylüyorduk... (*O sırada şarkı söylemeye başlıyor.*) "Sabah tatlı bir ışıkla boyanıyor / Eski Kremlin'in duvarları. / Tan ışığıyla uyanıyor / Bütün Sovyet toprağı..."* Güzel şarkı. Benim için şimdi bile güzel.

1 Mayıs! Yeryüzündeki bütün bayramlardan daha çok severdik 1 Mayıs'ı. O gün bize yeni paltolar ve yeni giysiler verirlerdi. Bütün paltolar aynıydı, bütün giysiler de aynıydı. Onları sahiplenirsin, üzerlerinde çizikler yaparsın, bir ilmik ya da bir kesik olur senin olduğunu belli eden... Senin parçan olduğunu belli eden... Bize "Vatan," derlerdi, "ailemizdir, o bizi düşünür." 1 Mayıs sırasına girmeden önce avluya büyük kızıl bayrak getirilirdi. Trampetler çalınırdı. Bir keresinde bir mucize olmuştu! Bir general gelip tebrik etmişti bizi. Bizim için bütün erkekler ya asker ya subaydı, ama bu bir generaldi işte. Sırmalı pantolonu olan bir general. Arabaya nasıl binip de bize el salladığını görmek için yüksek bir pervaza tırmanmıştık. "Baba nedir bilmiyor musun?" diye sordu akşamleyin bana Valya Knorina. Bilmiyordum. O da bilmiyordu. (*Susuyor.*) Bizde bir Styopka vardı... Ellerini sanki birine sarılmış gibi kavuşturur, koridorda dönerdi. Kendi kendiyle dans ederdi. Bize gülünç gelirdi, ama o hiçbirimizle ilgilenmezdi. Bir sabah öldü, hastalanmadan öldü. Bir anda öldü. Uzun süre unutmadık onu... Babasının büyük bir asker olduğunu, çok büyük biri, hatta general olduğunu söylediler. Sonra benim koltuk altımda sivilceler belirdi, patlayan cinsten. Öyle hastalandım ki ağlayıp durdum. İgor Korolev dolabın içinde öptü beni. Beşinci sınıf-

*Sözleri V. Lebedev-Kumaç'a, bestesi Danil Pokrass'a ait "Mayıs Moskova'sı..." adlı Moskova şarkısı.

ta okuyorduk. İyileşmeye başladım. Hayatta kaldım... Tekrar! (*Çığlık atıyor sanki.*) Kimin ilgisini çekecek ki şimdi bunlar? Söyleyin bana, kimin? Çok uzun zamandır ne bir ilginçliği kaldı ne de yararı. Bir ülkemiz yok ve asla da olmayacak, biz de... yaşlı ve iticiyiz... Korkunç hatıralarımız ve rahatsız edici gözlerimiz var... Biz varız! Bugün ne kaldı bizim geçmişimizden peki? Sadece Stalin'in bu toprağa kan dökmesi, Kruşçev'in ona mısır dikmesi, Brejnev'e de herkesin gülmesi. Peki ya kahramanlarımız? Zoya Kosmodemyanovskaya için gazetelerde, çocukken menenjit geçirdikten sonra şizofren olduğunu ve ev yakmaya bayıldığını yazıyorlar. Ruh hastasıymış. Aleksandr Matrosov da sarhoş bir halde koşmuş Alman mermilerine, yoldaşlarını kurtarmamış. Pavel Korçagin de kahraman değilmiş... Sovyet zombileri! (*Biraz sakinleşiyor.*) Hâlâ hep kamp rüyaları görüyorum... Hâlâ sakin sakin bakamıyorum çoban köpeklerine... Askeri üniformalı kimi görsem korkuyorum... (*Gözyaşları arasında.*) Daha fazla yapamıyorum... Gazı açtım... Dört ocağı da açtım... Pencereleri kapatıp storları sıkıca indirdim. Hiçbir şey kalmamış artık... Yani... ölmekten korkmamı gerektirecek hiçbir şey yok. (*Susuyor.*) Beni bağlayacak bir şey... Mesela... Küçük oğlumun başının kokusu... Hatta penceremin altında bir ağaç bile yok... Çatılar... Çatılar... (*Susuyor.*) Masaya bir buket çiçek koydum... Radyoyu açtım... Ve en son olarak... Yattım... Yattım öylece yere... Ama aklımda uçuşan fikirlerin hepsi oraya dair, kampa... Ne olursa olsun, oraya... İşte kampın kapısından çıkıyorum... Demir kapılar, arkamdan dan diye kapanıyor. Özgürüm, beni özgür bıraktılar. Yürürken kendi kendime "Sakın dönüp bakma!" diyorum. Korkudan ölüyorum birisi beni yakalayıp geri götürecek diye. Dönmek gerekecek diye. Bir süre geçti ve yolda bir akağaç gördüm... Sıradan bir akağaç... Ona koştum, kucakladım onu, bütün bedenimle sarıldım, yanında da bir çalılık var, onu da kucakladım. İlk yıl o kadar mutluydum ki... Her şeyden mutlu oluyordum! (*Uzun süre susuyor.*) Komşum gaz kokusunu

almış... Polis kırdı kapıyı... Hastanede kendime geldim ve ilk aklıma gelen şey: Neredeyim ben? Yine mi kamptayım? Sanki farklı bir hayatım olamazmış, başka hiçbir şey yokmuş gibi. Önce sesler geldi geri... Sonra acı... Her şey acı veriyordu: Her hareket, nefes almak, elimi kıpırdatmak, gözlerimi açmak. Bütün dünya benim bedenimdi. Sonra dünya kıpırdandı ve yükseldi: Beyaz önlüğüyle hemşireyi gördüm... Beyaz tavanı... Kendime gelmem çok uzun sürdü. Yanımda bir kız can çekişiyordu, birkaç gün can çekişti, hortumlara bağlı yattı, ağzında da hortum vardı, bağıramıyordu bile. Nedense onu kurtaramadılar. Ben de hortumlara bakıp her şeyi ayrıntılarıyla hayal ettim: İşte şurada ben yatıyorum... Ben öldüm... Ama bilmiyorum öldüğümü ve artık var olmadığımı. Artık öteki taraftayım... (*Duruyor.*) Dinlemekten bıkmadınız mı? Hayır mı? Söyleyin bıktıysanız... Susabilirim...

Annem... Annem beni almaya ben altıncı sınıftayken geldi. On iki yıl kampta kalmıştı, üç yıl beraber olmuştuk, dokuz yıldır birbirimizden ayrıydık. Şimdi bizi köye göndereceklerdi ve beraber gitmemize izin vermişlerdi. Sabah vaktiydi... Avluda yürüyordum... Birisi bana seslendi: "Aneçka! Anyutoçka!" Kimse bana böyle seslenmezdi, kimse ismimle seslenmezdi. Siyah saçlı bir kadın gördüm ve bağırdım: "Anne!!" O da beni korkunç bir çığlıkla kucakladı: "Babacık!" Gençken babama çok benzerdim de. Mutluluk! Ne kadar farklı hisler, ne kadar büyük mutluluk! Birkaç gün yerimde duramadım mutluluktan, hiç böyle bir mutluluk yaşamamıştım. Ne kadar farklı hisler... Ama kısa süre sonra... çok kısa süre sonra annemle birbirimizi anlamadığımız anlaşıldı. Birbirimize yabancıydık. Ben, bizim o çok iyi hayatımızı yok etmek isteyen, görünmeyen düşmanlarla mücadele etmek için Komsomol'a katılmak istiyordum. Annemse bana bakıp ağlıyordu... susuyordu... Hep bir şeylerden korkuyordu. Karaganda'da bize belgeler verip Belovo şehrine sürgüne yolladılar. Omsk'un ötesinde uzakta bir yerdi burası. Sibirya'nın derinlerinde... Bir ayda

gittik oraya... Gittik, gittik, bekledik, tren değiştirip durduk. Yolumuzdaki her durakta oranın NKVD'sine haber vermemiz gerekiyordu ve onlar da bize sürekli daha ileri gitmemiz için emir veriyorlardı. Sınır hattına yerleşemezdik, savunma bölgelerinin, büyük şehirlerin yakınına yerleşemezdik, gidemeyeceğimiz yerlerin uzun bir listesi vardı. Hâlâ katlanamam evlerin akşam ışıklarını görmeye. Bizi geceleyin garlardan kovarlardı, biz de caddelerde yürürdük. Tipi, ayaz. Evlerde ışıklar yanardı, oralarda insanlar vardı, sıcak yerde yaşar, çay içerlerdi. Bizimse kapıyı çalmamız lazımdı... Çok korkunç bir şeydi bu... Kimse geceyi geçirmemiz için içeri almak istemezdi bizi... "Hapis kokuyoruz biz..." derdi annem. (*Ağlıyor. Ağladığını fark etmiyor bile.*) Belovo'daki "evde", yeraltında bir kulübede yaşamaya başladık. Sonra yine yeraltında yaşadık, ama kulübe artık bizimdi. Tüberküloza yakalandım, güçsüzlükten ayakta duramıyordum, korkunç biçimde öksürüyordum. Eylül... Bütün çocuklar okula gitmeye hazırlanıyordu, bense gidemiyordum. Beni hastaneye kaldırdılar. Hastanede sürekli birilerinin öldüğünü hatırlıyorum. Soneçka öldü... Vaneçka... Slavik... Ölülerden korkmuyordum, ama ölmek de istemiyordum. Çok güzel dikiş yapıyor, resim yapıyordum, hep övüyorlardı: "Ne kadar yetenekli kızsın. Seni okutmak lazım." Ben de düşünüyordum: O zaman neden ölmek zorundayım? Mucize eseri hayatta kaldım... Bir gün gözlerimi açtım: Komodinde bir buket papatya duruyor. Kimden gelmiş? Ama anladım hayatta kalacağımı... Hayatta kalacağım! Eve döndüm, yeraltına. Annem o sırada bir felç daha geçirmişti. Onu tanıyamadım... Yaşlı bir kadın gördüm. O gün hastaneye götürdüler onu da. Evde yiyecek bir şey bulamadım, kokusu bile yoktu. Bunu birine söylemeye utandım... Beni yerde buldular, zar zor nefes alıyordum. Birisi bir tas sıcak keçi sütü getirdi... Her şey, her şey, her şey... Kendim hakkında hatırladığım her şey... ölüp hayatta kalmalarımdan... sonra tekrar ölmelerimden ibaret. (*Yine pencereye yöneliyor.*) Biraz kendime geldim... Kızıl Haç

bilet aldı, beni trene bindirdiler. Doğum yerim Smolensk'e gönderdiler, yurda. Yani eve döndüm... (*Ağlıyor.*) Bilmiyorum neden... neden ağlıyorum? Her şeyi... Her şeyi... Hayatım hakkında her şeyi biliyorum oysa... Ve orada on altı yaşıma bastım... Arkadaşlarım oldu, oğlanlar bana kur yapmaya başladılar. (*Gülümsüyor.*) Yakışıklı çocuklar kur yapmaya başladı. Yetişkinler... Ama benim şöyle bir özelliğim vardı: Eğer biri benden hoşlanırsa, ürküyordum. Birinin ilgi göstermesi korkunç bir şey. Seni fark etmesi. Benimle çıkmak imkânsızdı, çünkü görüşmeye kız arkadaşımı da getiriyordum. Beni sinemaya davet ederlerse, tek başıma gitmiyordum. Müstakbel eşimle olan ilk görüşmemize de iki kız arkadaşımı götürmüştüm. Uzun süre unutmadı bunu...

Stalin'in öldüğü gün... Bütün yurt sıraya girdik, kızıl bayrak taşıdık. Cenaze töreni uzadıkça uzadı, ama biz "esas duruşta" sırada bekledik, altı ya da sekiz saat. Birisi baygınlık geçirdi... Ben ağladım... Annesiz yaşamak nedir biliyordum. Ama Stalin'siz nasıl yaşanır? Nasıl yaşanır... Nedense savaşın başlamasından korkmuştum. (*Ağlıyor.*) Anneciğim... Dört yıl sonra... artık mimarlık enstitüsünde okuyordum... Annem sürgünden döndü. Temelli dönmüştü artık. Tahta bir bavulla geldi, içinde çinko bir tencere (şimdi bende duruyor bu, atamıyorum), iki alüminyum kaşık ve bir yığın eskimiş uzun çorap. "Kötü bir ev kadınısın," diye hakaret ederdi bana annem. "Delik yamayamıyorsun." Yamayabiliyordum, ama o uzun çoraplardaki deliklerin, onun getirdiği çoraplardaki deliklerin asla yamanamayacağını anlamıştım. Hiçbir el hüneriyle yapılamazdı! Benim bursum vardı, on sekiz ruble, annemin de emekli maaşı, on dört ruble. Bizim için cennetti bu, istediğin kadar ekmek yersin, çaya da para kalır. Benim bir eşofmanım ve bir de basma elbisem vardı, ben dikmiştim. Sonbaharda ve kışın, üniversiteye eşofmanla gidiyordum. Bana... hani kendi açımdan... her şeyimiz varmış gibi geliyordu. Normal bir eve, normal bir ailenin arasına girdiğimde, öyle çakılır kalırdım, bu

kadar eşya niye diye. Bir sürü kaşık, çatal, fincan... En sıradan şeylerle kafam karışıyordu... Çok basit şeylerle... Mesela, bir insana neden iki çift ayakkabı gereksin ki? Hâlâ ilgilenmem eşyalarla, gündelik hayatla. Dün gelinim aradı: "Kahverengi ocak arıyorum." Tamirattan sonra mutfağa hep kahverengi şeyler doldurdu; mobilya, perde, kap kacak, ithal dergilerdeki gibi görünsün istiyor. Saatlerce telefonla konuşuyor. Evi reklamlar ve gazetelerle dolu, "satıyoruz-alıyoruz" yazan her yeri okuyor. "Bunu da istiyorum! Bunu da..." Daha önce herkeste sıradan mobilyalar vardı, o zamanlar genel olarak sade yaşanırdı. Ya şimdi? İnsan mideye döndü... İşkembeye... İstiyorum! İstiyorum! İstiyorum! (*El sallıyor.*) Oğluma çok seyrek gidiyorum... Orada her şey yeni ve pahalı. Ofis gibi. (*Susuyor.*) Yabancıyız biz... Yabancı akrabalar... (*Susuyor.*) Annemin gençliğini hatırlamak istiyorum. Ama genç halini hatırlamıyorum... Sadece hasta halini hatırlıyorum. Bir kez bile sarılmadık birbirimize, öpüşmedik, aramızda kibar sözler geçmedi. Hatırlamıyorum... Annelerimizi iki kez kaybettik: önce, bizi küçükken onlardan ayırdıkları zaman, ikincisinde de, yaşlılıklarında, biz artık yetişkinken yanımıza döndükleri zamanda. Çocukları onlara yabancı olmuştu... Çocukları onlara ihanet etmişti... Onları başka bir anne yetiştirmişti: "Vatan – sizin anneniz. Sizin anneniz..." – "Yavrum, nerede baban?" – "Hapiste hâlâ." – "Peki annen nerede?" – "O da hapiste." Anne ve babalarımızı sadece hapiste hayal ediyorduk. Uzak mı uzak bir yerlerde... Asla yanımızda değil... Bir ara annemden kaçıp yurda dönmek istedim. Nasıl olur! Nasıl... Gazete okumuyor ve gösterilere gitmiyordu, radyo dinlemiyordu. Benim kalbimi göğsümde delice coşturan şarkıları sevmiyordu... (*Sessizce şarkı söylüyor.*) "Düşmana da asla güvenme / Başını ona yaslama. / Sevgili başkentim / Altın renkli Moskova'm..."* Sokaklara fırlıyordum. Askeri geçit törenlerine gidiyordum, spor

*Sözleri M. Lisyanski ve S. Arganyan, müziği İ. Dunayevski'ye ait "Moskova'm Benim" adlı şarkı.

bayramlarını seviyordum. Hâlâ hatırlarım o uçuşu! Herkesle birlikte yürürsün, büyük bir şeyin bir parçası olursun... Dev bir şeyin... Orada mutluydum, annemle değildim. Ve bunu asla düzeltemem. Annem bir süre sonra öldü. Onu ancak ölüyken kucakladım, okşadım. Tabutunda yatıyordu ve içimde öyle bir şefkat hissettim ki! Öyle bir sevgi! Eski giysileriyle yatıyordu... Ne ayakkabısı, ne sandaletleri vardı, benimkiler de olmuyordu onun şişmiş ayaklarına. Ona o kadar çok hoş söz söyledim, öyle çok itirafta bulundum ki; duymuş mudur, duymamış mıdır onları? Öptüm öptüm onu. Onu sevdiğimi söyledim... (*Ağlıyor.*) Onu hâlâ yanımdaymış gibi hissettim... İnandım buna.

Mutfağa gidiyor. Biraz sonra sesleniyor bana: "Yemek hazır. Hep yalnız olurum, ama mümkünse biriyle birlikte yemek isterim."

Asla geriye dönmemek gerekir... Çünkü... Evet... Bense nasıl da koştum oraya! Nasıl istedim! Elli yıl... Elli yıl aynı yere döndüm durdum... Düşüncemde gece gündüz oradaydım...

Kış... Genellikle rüyalarım kış mevsiminde geçer... Sokakta öyle bir ayaz olur ki ne bir köpek ne bir kuş görünür. Cam gibi bir hava olur ve bacadan çıkan duman sütun gibi yükselir göğe. Ya da yaz sonunda otlar artık büyümeyi bırakmış, ağır bir tozla kaplanmış olur. Ben de... Ben de oraya gitmeye karar verdim işte. Artık Perestroyka zamanıydı. Gorbaçov... Mitingler... Herkes sokaklara çıkıyordu. Seviniyordu. Ne istersen yaz, ne istersen, nerede istersen, bağır. Öz-gür-lük! Öz-gür-lük! Bizi ilerde neler bekliyor olursa olsun, geçmiş nihayet sona ermişti. Başka bir şeyin beklentisi vardı... Ve sabırsızlık... Ve yine korku. Uzun süre sabahları radyoyu açmaya korktum: Ya her şey birdenbire sona erdiyse? Her şeyden vazgeçildiyse. Uzun süre inanmadım. Gece gelip stadyuma götürürler, diye düşündüm. Şili'de olduğu gibi... "Akıllılar" için bir stadyum yeter, geri kalanlar da susar. Ama öyle olmadı... Götürmediler... Gazetelerde Gulag mahkûmlarının hatıraları yayınlanmaya

başlandı. Fotoğrafları. Gözler! O insanların nasıl gözleri vardı! Sanki başka dünyadanmış gibi bakıyorlar... (*Susuyor.*) Ben de karar verdim: Gideceğim... Oraya gitmem lazım! Neden? Ben bile bilmiyorum... Ama yapmalıyım... İzin aldım... Bir hafta... iki hafta... Bir türlü karar veremedim, her türlü bahaneyi buldum: Dişçiye gitmem lazım, balkonun kapısı boyanmadı. Bir sürü saçmalık. Bir sabah... Bir sabah oldu bu... Balkon kapısını boyarken ken'di kendime şöyle dedim: "Yarın Karaganda'ya gidiyorum." İyi hatırlıyorum, yüksek sesle söyledim bunu ve gideceğimi anladım. Gidiyorum, hepsi bu!! Karaganda da ne? Yüzlerce kilometre boyunca uzanan temiz, çıplak bir bozkır, yazın kavrulan bir yer. Stalin zamanında o bozkıra onlarca kamp inşa edilmişti: Steplag, Karlag, Aljir... Pesçanlag... Yüz binlerce mahkûm getirmişlerdi... Sovyet köleleri. Stalin ölünce barakaları yıktılar, tel örgüleri kaldırdılar ve işte şehir. Karaganda şehri... Gidiyorum... Gidiyorum! Yol uzun... Trende bir kadınla tanıştım... Ukrayna'dan bir öğretmen. Babasının mezarını arıyordu ve Karaganda'ya ikinci kez gidiyordu: "Korkma," dedi bana. "Orada alışmışlar artık, yabancı birilerinin gelip taşlarla konuşmasına." Yanında babasının bir mektubu vardı, kamptan aldığı tek mektup: "...yine de kızıl bayraktan daha iyi bir şey yok..." Böyle bitiyordu... Bu sözlerle... (*Düşünüyor.*) Bu kadın... Babasının Leh casusu olduğuna dair bir kâğıda imza attığını anlattı. Sorgucu bir tabureyi ters çevirmiş, taburenin ayaklarından birine çivi çakmış ve üzerine babasını oturtup tam daire döndürmüş. Böyle kabullenmiş o da: "Peki, casusum ben." Sorgucu: "Kimin casususun?" Babası da sormuş: "Kimin casusları olur?" Alman ya da Leh diye seçenek sunmuşlar. "Leh yazın," demiş o da. Lehçe iki söz biliyormuş: "Dziękuję bardzo!" ve "wszystko jedno".* İki söz... Ben de... Babam hakkında hiçbir şey bilmiyorum... Bir keresinde annem söylemişti... Hapiste yaşadıklarından delirecek gibi olmuş. Orada sürekli şarkı söylemiş. Bizim kompartımanda

*"Çok teşekkür ederim" – "Bir şey değil." (Lehçe)

genç bir delikanlı da vardı. Bütün gece konuştuk. Ağladık... Sabahleyin bu delikanlı bize baktı ve dedi ki: "Korkunç! Tam bir polisiye!" Yaşı on sekiz yirmi. Tanrım! Ne çok şey yaşadık, ama kimseye anlatmadık. Birbirimize anlatıyoruz...

İşte Karaganda... Birisi şaka yapacak oldu: "İn-i-i-i-i-in! Eşyalarınızı alıp inin!" Kimi gülüyor, kimi ağlıyor. Gardayız... ilk duyulan şey: "Sürtük... orospu... muhbir..." Mahkûmların bildik dili. Bütün bu sözleri hatırladım hemen... Hemen! Ürperdim. İçten içe titrememi asla dindiremezdim, ne kadar çok kaldım orada, ne kadar çok içten içe titrettiler beni. Tabii şehri de tanıyamadım, ama hemen ardında, son binaların ardında, bildik manzara duruyordu. Her şeyi tanıdım... İşte kuru otlar ve beyaz toz... Ve gökte yükseklerde uçan kartal... Ve tanıdık köy isimleri; Volniy, Sangorodok... Hepsi de eskiden kamp merkezleriydi. Hatırlamam sanıyordum, ama hatırladım. Otobüste yanıma bir ihtiyar oturdu, oralı olmadığımı anladı: "Kimi arıyorsunuz?" – "Yani, işte..." dedim. "Burada kamp vardı..." – "Barakalar mı? Son iki yılda yıkıldılar. O kerpiç barakalardan insanlar kendilerine kulübeler, hamamlar yaptı. Toprağı yazlıklara paylaştırdılar. Bostanlar da kampın tel örgüsüyle çevrildi. Oğlumun da orada bir çiftliği var... Tabii, hoş değil... Patates tarlalarında, bahar gelince kar ve yağmur, kemikleri çıkarıyor dışarı. Kimse yadırgamıyor, çünkü alıştılar, bütün toprak taş gibi kemikle dolu. Bir kenara atıyorlar, çiğneyip eziyorlar. Üstüne basıyorlar. Alıştılar artık. Humusa bir dokundun yeter... şöyle bir parmaklarınla karıştır sadece..." Nefesim kesilmişti. Bayılacak gibi oldum. İhtiyar da pencereye döndü, gösterdi: "İşte orada, şu dükkânın ardında, mezarlık var. Hamamın arkasında da." Oturuyorum öylece, nefes alamıyorum. Ne bekliyordum ki? Burada piramitler mi bulacaktım! Şanlı Kurganlar mı olacaktı!? "Birinci hat... şimdi şu şu cadde... İkinci hattın ismiyse..." Pencereden baktım, gözyaşlarından göremedim dışarıyı. Duraklarda Kazak kadınlar salatalık, domates satıyorlar... Kovalarla kuru üzüm... "Daha yeni

topladık. Kendi bahçelerimizden." Tanrım! Tanrım... Söylemem lazım bunu... Yani... Nefes almakta fiziksel anlamda zorlanıyorum, bir şeyler oluyor göğsümde. Birkaç gün sonra bütün derim kurudu, tırnaklarım dökülmeye başladı. Bütün organizmamda bir şeyler oluyordu. Yere düşmek istiyorum. Ve bir daha kalkmamak. Bozkır... Bir deniz gibi... Yürüdüm yürüdüm ve sonunda düştüm... Küçük demir bir haçın yanına düşmüşüm, tepesine kadar toprağa gömülmüş. Bağırdım, histeri krizi geçirdim. Etrafta kimse yok... Tek tük kuşlar... (*Kısa bir soluklanmadan sonra.*) Bir otelde kaldım. Akşamleyin restoranda tam bir harala gürele var... Votka falan... Bir kere orada yemek yedim... Benim masamın arkasında iki adam tartışıyordu, bağıra çağıra tartışıyordu. Biri "Ben hâlâ komünistim. Sosyalizmi inşa etmemiz lazım. Magnitka ve Vorkuta olmasa kim durduracaktı Hitler'i?" diyordu. Diğeri: "Ben de buralı ihtiyarlarla konuştum... Hepsi de kamplarda çalışmış ya da işte hizmet etmiş... Artık ne dersen... Aşçılar, gardiyanlar, özel görevliler. Burada yapılacak başka bir iş yokmuş, ama bu gibi işler karnını çok güzel doyururmuş: maaş, tayın ve üniforma. Buna "iş" diyorlarmış. Kamp onlar için işmiş! Meslek! Sizse kalkmış birtakım suçlardan bahsediyorsunuz. Ruhtan ve günahtan. Orada yatanlar herhangi biri değildi, halktı. Onları hapse atanlar ve koruyanlar da halktı, bir yerden gelmiş, çağrılmış insanlar değil, aynı halktı. Kendi halkımız. Özümüz. Şimdi herkes mahkûm gömleği giydi. Herkes kurban. Bir tek Stalin suçlu. Ama düşünün bir... sıradan aritmetik... Milyonlarca mahkûmun takip edilmesi, tutuklanması, sorgulanması, bir yere tıkılması, bir adım ötede kurşuna dizilmesi gerekiyordu. Birilerinin bunu yapması gerekiyordu... Ve milyonlarca insan bulundu bunu yapacak olan..." Garson onlara bir şişe getirdi, sonra ikinciyi... Ben de dinledim... Dinledim! İçtiler ama sarhoş olmadılar. Ben... Felç olmuş gibi oturdum, bir yere gidemedim... İlki: "Bana söylediklerine göre, barakalar boş duruyormuş. Kapalıymış. Ama geceleri rüzgâr oradan çığ-

lıklar, inlemeler taşıyormuş..." İkincisi: "Mistiksin. Mitolojiye başlıyorsun. Bizim bütün sıkıntımız celladın da kurbanın da bizim içimizden çıkmış olması; bunların bir ve aynı kişiler olması." Sonra: "Stalin Rusya'yı tahta pulluklu haliyle aldı, ama atom bombalı halde bıraktı..." Üç gün üç gece gözümü kapatmadım. Gündüzleri bozkırda dolanıp durdum. Süründüm. Karanlık çökene kadar, ışıklar yanana kadar.

Bir keresinde bir adam beni arabasıyla şehre geri getirdi, elli yaşlarında, belki biraz daha fazla, benim gibi. Sarhoş olmuş. Konuşkan. "Mezarları mı arıyorsunuz? Anlıyorum, biz bir tür mezarlıkta yaşıyoruz. Ama biz... kısacası, geçmişi hatırlamayı sevmeyiz. Tabudur! İhtiyarlar öldü, bizim anne ve babalarımız; hayatta kalanlar ise susar. Stalin terbiyesi almışlardır, anlıyor musunuz? Gorbaçov, Yeltsin... Bu, şimdi böyle... Ama kim bilir yarın ne olacağını? Yolun nereye döneceğini..." Laf lafı açtı ve babasının "omzu kalabalık" bir subay olduğunu öğrendim. Kruşçev döneminde buradan gitmek istemiş ama izin vermemişler. Herkese devlet sırrını açıklamayacağına dair evrak imzalatmışlar: İçeri tıkılanlara da, içeri tıkanlara da. Gardiyanlık yapanlara da. Kimseye gitmek için izin verilmemiş, çünkü çok şey biliyorlarmış. Hatta mahkûm katarlarına eşlik edenlere bile izin vermediklerini duymuş. Belki burada savaşa katılmaktan kurtulmuşlarmış ama savaştan geri dönebilirlermiş, oysa buradan asla dönemezlermiş. Mıntıka... sistem... onları geri dönüşsüz bir şekilde yutmuş. Cezayı çekip bu lanet olası yerlerden gitmek ancak katil ve caniler için mümkünmüş. Haydutlar için. Diğerleri sonra yine beraber, bir evde, bir avluda yaşıyormuş. "Eh, bizim de hayatımız tenekeden işte!" diye tekrarlıyordu adam sürekli. Çocukluğundan bir olay hatırlıyordu... "Mahkûmlar" anlaşıp eski bir gardiyanı boğmuşlardı... Hayvan olduğu için... Sarhoşken kavgalar yaparlarmış, iki gruba ayrılıp birbirlerine girerlermiş. Babası deli gibi içermiş. İçer ve ağlarmış: "Anasını satayım! Bütün hayat dilsiz geçti. Küçücük bir çakıl taşıyız biz..." Gece. Bozkır.

İkimiz gidiyoruz, kurbanın kızı ve kimin oğlu desek... Cellatın mı? Küçük cellatın... Büyük cellatlar küçükleri olmadan gezmez asla. Onlara çok ihtiyaç vardır, kirli işi yapacak birilerine... Neyse, işte karşılaştık... Ne konuşacağız? Anne ve babalarımız hakkında hiç bilmediğimiz, ölene kadar sustukları şeyleri. Sırlarını da yanlarında götürdüklerini. Ama, besbelli, adamı etkilemiş, ciddi biçimde huzursuz etmiştim. Babasının asla balık yemediğini anlattı, çünkü balıklar da insanla beslenebilirmiş. Çıplak bir insanı denize at, birkaç ay sonra sadece çıplak kemikler kalırmış. Beyaz beyaz. Biliyordu bunu... Nereden? Babası ayıkken susarmış, sarhoşken de yemin edermiş yalnızca masa başında çalıştığına. Kendi ellerinin temiz olduğuna... Oğlunu buna inandırmak istiyormuş. Peki niye balık yemiyormuş? Balıktan bıkmışmış çünkü... Ölümünden sonra babasının birkaç yıl Ohotsk Denizi yakınında çalıştığına dair belgeler bulmuş. Orada da kamplar varmış... (*Susuyor.*) Sarhoş... Saçmalıyor... Ve bakıyor; bana bakar bakmaz ayılıyor hatta. Ayılıyor ve ürküyor. Ürktüğünü anlıyorum. Birden kötü bir şekilde bağırıyor... "Yeter ölüleri kazıp çıkardığınız," der gibi! "Yeter!" Anlamıştım... onların... çocukların... imzasını kimse almamıştı, ama onlar dillerini tutmaları gerektiğini anlamışlardı. Veda ederken elini uzattı. Elini sıkmadım... (*Ağlıyor.*)

Son güne kadar aradım, aradım... Son gün bana şöyle dediler: "Katerina Demçuk'a gidin. Doksan yaşlarındadır ihtiyar, her şeyi hatırlar." Beni götürüp orayı gösterdiler. Yüksek çatısı olan kerpiç bir ev gördüm. Kapısını çaldım... Kadın çıktı... Yaşlı mı yaşlı... Yarı kör. "Sizin çocuk evinde çalıştığınızı söylediler bana?" – "Öğretmendim." – "Bizim öğretmenimiz yoktu, komutanlarımız vardı." Hiçbir şey demedi. Gitti bir hortumla bahçeyi sulamaya başladı. Ben de duruyorum... Gitmiyorum... Gitmiyorum! O zaman isteksizce eve davet etti beni: Odada, ikona köşesinde, çarmıha gerilmiş bir İsa var. Sesini hatırladım... Yüzünü hatırlamadım, ama sesini... "Sizi

dövebilir, hatta öldürebiliriz, çünkü sizin anneleriniz bizim düşmanımız." Onu tanıdım! Yoksa tanımayı çok mu istiyordum? Soramazdım ama sordum: "Belki hatırlıyorsunuzdur beni? Belki..." – "Yo-yo... kimseyi hatırlamıyorum. Küçüktünüz siz, hepiniz kötü yetişmiştiniz. Biz de talimatlara göre hareket ettik." Çayı koydu, bisküvi getirdi... Oturup onun şikâyetlerini dinledim: Oğlu alkolikmiş, torunları içiyormuş. Kocası uzun süre önce ölmüş, emekli maaşı azmış. Sırtı ağrıyormuş. Yaşlılıkta hayat sıkıcıymış. İşte böyle! Düşündüm durdum: Demek böyle... Böyle... Böyle! Elli yıl sonra karşılaştık... Düşünmüştüm ki o... Kendi kendime hayal etmiştim ki... Ama karşılaştık da ne oldu? Benim de kocam yok, benim de emekli maaşım az. Benim de sırtım ağrıyor. Yaşlılık ve hepsi bu. (*Uzun süre susuyor.*)

Ertesi gün yola çıktım... Geriye ne kaldı? Hayret... ve gücenme... Ama bilmiyorum, kime? Bozkır rüyalarıma giriyor, kâh karlar altında, kâh kırmızı gelinciklerle kaplı. Barakaların durduğu yerde bir kafe var, başka bir yerde de yazlıklar. İnekler otluyor. Oraya geri dönmemem gerekirdi. Hayır! O kadar çok ağlıyoruz, acı çekiyoruz; peki neden? Neden bütün bunlar? Yirmi... elli yıl daha geçecek... ve bütün bunlar toza dönüşecek, hiç olmamış gibi. Tarih ders kitaplarında iki satırcık kalacak. Özet. Soljenitsin'in de Soljenitsin tarihinin de modası bile geçiyor. Daha önce *GULAG Takımadaları* yüzünden hapis yatılırdı. Gizlice okunurdu, daktilo kopyaları yapılırdı, elle kopyalanırdı. İnanıyordum... Binlerce insan okuyunca, her şeyin değişeceğine inanıyordum. İnsanlar pişman olacak, gözyaşı dökecek. Peki ne oldu? Masa başında gizlice yazılan her şey basıldı, gizlice düşünülen her şey söylendi. Peki ne oldu!? Kitaplar kitap raflarında duruyor, tozlanıyor. İnsanlar yanından geçip gidiyor... (*Susuyor.*) Biz varız... Aynı zamanda da yokuz... Daha önce yaşadığım sokaklar bile yok artık. Lenin Caddesi vardı eskiden. Artık her şey başka: insanlar, eşyalar, paralar. Yeni sözcükler. "Yoldaşlar" vardı, şimdi "beyler" var,

ama "beyler" bize pek oturmuyor. Herkes kendisinde soylu kökler arıyor. Moda bu oldu artık! Bir yerlerden yine knyaz ve kontlar bulunuyor. Daha önce işçi ve köylü olmakla övünülürdü. Şimdi herkes haç çıkarıyor ve oruç tutuyor. Ciddi ciddi soruluyor: Rusya'yı monarşi kurtarır mı kurtarmaz mı? On yedi yılında bütün üniversitelilerin güldüğü çarı seviyorlar. Yabancı oldu ülkem bana. Yabancı! Daha önce, misafirler toplanınca, kitaplardan, piyeslerden konuşurduk... Şimdiyse: Kim neyi satın almış? Döviz kuru ne? Ve fıkralar. Hiçbir şeye üzülmüyoruz, her şeye gülebiliyoruz. Her şey gülünç. "Baba, bu Stalin dedikleri kim?" – "Stalin liderimizdi." – "Ben liderler sadece vahşilerde olur sanıyordum." Ermeni radyosunda soruyorlar: "Stalin'den geriye ne kaldı?" Ermeni radyosu yanıt veriyor: "Stalin'den iki çift iç çamaşırı, bir çift çizme, birisi bayramlar için olan birkaç askeri ceket, dört ruble ve kırk kapik Sovyet parası kaldı. Bir de dev bir imparatorluk." İkinci soru: "Rus askeri nasıl Berlin'e kadar gitti?" – "Rus askeri geri çekilecek kadar cesur değildir."* Misafirliğe gitmeyi bıraktım. Sokağa da çok az çıkıyorum. Ne göreceğim orada? Mamon bayramı! Güç dışında hiçbir değer kalmadı. Ya ben? Yoksulum ben, hepimiz yoksuluz. Bütün kuşağım... Eski Sovyet insanları... Ne nakit var, ne taşınmaz. Eşyalarımız da Sovyet malı, kimse bir kapik vermez. Sermayemiz nerede? Elimizdeki tek şey yaşadığımız acılarımız. Benim elimde öğrenci defterlerinden koparılmış iki sayfaya yazılmış iki belge var: "...aklandı..." ve "bir suç delilinin olmaması sebebiyle... aklandı..." Babama ve anneme. Bir zamanlar... bir zamanlar oğlumla gurur duyardım... Askeri pilottu, Afganistan'da görev yaptı. Şimdi... pazarda ticaret yapıyor... Binbaşı. İki savaş madalyası var! Tezgâhtar!! Eskiden buna spekülatörlük denirdi, şimdi biznes deniyor. Polonya'ya votka, sigara, kayak yolluyor, ama oradan

*SSCB döneminde özellikle 1960-70'lerde önceleri yalnızca kulaktan kulağa yayılan, Perestroyka ile yayın organlarında rahatça anlatılan bir fıkra biçimi: "Ermeni radyosunda sormuşlar; Ermeni radyosu yanıt vermiş." Bu fıkra biçiminin radyodaki "sorun yanıtlayalım" programlarından çıktığı söylenir.

paçavra alıyor. Çöp! İtalya'ya kehribar yoluyor, oradan da banyo malzemesi alıyor: lavabo, musluk, lavabo pompası. Pöh! Ailemizin tarihinde satıcı yoktu! Küçümserdik onları! Varsın ben "Sovyet insanı" kalıntısı olayım... Ama al-sattan daha iyi...

İşte... size itiraf ediyorum... Daha önce insanları daha çok severdim... O insanlar... bizim insanlarımızdı... O ülkenin bütün tarihini yaşadım. Ama şimdikine aldırmıyorum, benim değil bu ülke. (*Yorulduğunu görüyorum. Ses cihazını kapatıyorum. Bana oğlunun telefon numarası olan bir kâğıt veriyor.*) İstemiştiniz... Oğlum da anlatır size... Onun da var... Onun da kendi tarihi var... Aramızda bir uçurum var biliyorum... Biliyorum... (*Gözyaşları arasında.*) Şimdi bırakın beni. Yalnız kalmak istiyorum.

Oğul

Uzun süre izin vermedi ses kayıt cihazını açmaya. Sonra beklenmedik bir şekilde kendi teklif etti: "Bunu kaydedin bakalım... Bu anlatacaklarım artık tarih sayılır çünkü, öyle aile çelişkileri, babalar ve oğullar falan değil. Soyadımı belirtmeyin. Korkmuyorum, ama hoş olmaz."

...Her şeyi biliyorsunuz... Ama... ölüm hakkında ne söyleyebiliriz ki? Akıl kârı sayılabilecek hiçbir şey... Vee... ee... ıı! Kesinlikle bilinmeyen bir his...

...Hâlâ severim Sovyet filmlerini, onlarda yeni filmlerde olmayan bir şey var. Bu "bir şeyi" de seviyorum. Çocukluktan beri severim. Ama nedir, söyleyemiyorum. Tarihle ilgilendim, çok okudum, o zaman herkes çok okurdu, ben de Çkalov ve Çelyuskinciler hakkında okudum... Gagarin ve Korolyev hakkında... Ama uzun süre bilmiyordum 37 yılını. Bir gün anneme sordum: "Bizim dedemiz nerede öldü?" Bayıldı bir anda. "Bir daha asla annene bunu sorma," dedi babam. Ekim çocuğuydum, Piyonerdim, buna inanıp inanmadığım önemli değildi. Belki de inanıyordum? Çok düşünmedim...

Komsomol. Ateş başında şarkı söylüyoruz: "Eğer dostun birden dönüşürse / ne dosta ve de ne düşmana..." Böyle böyle şeyler... (*Sigara içiyor.*) Hayalim mi? Asker olmayı hayal ederdim. Uçmayı! Prestijli, güzel bir şey. Bütün kızlar bir askerle evlenmeyi hayal ederdi. En sevdiğim yazar Kuprin'di. Subay! Kızıl üniforma... Kahramanca ölüm! Erkekçe âlemler. Dostluk. Bu etkileyici bir şeydi, gençlik heyecanına dönüşmüştü benim için. Anne babam da destekledi. Sovyet kitaplarıyla eğittiler beni: "İnsan yücedir." – "İnsan için olanaksız yoktur." – "İnsan! Ne mağrur bir tınlayışı var bu sözcüğün."* Var olmayan insanı anlattılar... Doğada olmayan... Hâlâ anlamıyorum, neden o sırada öyle çok idealist vardı? Şimdi kaybolup gittiler. Pepsi kuşağında ne idealizmi olacak? Pragmatikler. Askeri liseyi bitirip Kamçatka'da görev yaptım. Sınırda. Sadece kar ve çamların olduğu yerde. Ülkemde hiç sevmekten vazgeçmediğim tek şey; doğası. Manzara. Evet, bu! İki yıl sonra askeri akademiye gönderdiler; başarıyla bitirdim. Sıra sıra yıldızlar! Kariyer! Selama durarak top arabasıyla gömeceklerdi... (*Sesini yükselterek.*) Ya şimdi? Dekor değişikliği... Sovyet binbaşısından bir biznesmen çıktı. İtalyan tesisatı satıyorum... Biri bana bunu on yıl önce söyleseydi, o Nostradamus'u dövmeye bile kalkmazdım, gülüp geçerdim. Tam bir Sovyettim; parayı sevmek ayıptı, hayali sevmek lazımdı. (*Sigarasını içip susuyor.*) Yazık... Unutuyor insan çok şeyi... Unutuyor, çünkü çok hızlı olup bitiyor. Kaleydoskop gibi. Önce âşık oldum Gorbaçov'a, sonra hayal kırıklığına uğradım. Gösterilere gittim ve herkesle birlikte haykırdım: "Yeltsin – evet! Gorbaçov – hayır!" Bağırdım: "Kahrolsun Altıncı Madde!" Hatta afişleme bile yaptım. Konuşup okuyorduk, okuyup konuşuyorduk. Ne istiyorduk? Anne ve babamız her şeyi konuşup her şeyi okumak istiyordu. İnsancıl sosyalizmi yaşamak istiyorlardı... Ya gençler? Biz... Biz de özgürlüğü hayal ediyorduk. Ama neydi bu? Birtakım ku-

*Gorki'nin *Ayaktakımı Arasında* oyununun 4. Perdesinde geçen ünlü replik.

ramlar... Batıdaki gibi yaşamak istiyorduk. Onların müziğini dinlemek, onlar gibi giyinmek, dünyayı gezmek. "Değişiklik istiyoruz... değişiklik..." diye şarkı söylüyordu Viktor Tsoy. Nereye gittiğimizi anlamıyorduk. Herkes hayal kuruyordu... Gıda dükkânlarında sadece akağaç suyu ve marine lahana dolu üç litrelik fıçılar vardı. Deste deste taflan yaprağı. Karneyle makarna, yağ, büsküvi... tütün... Votka kuyruğunda cinayet çıkabilirdi! Ama yasaklı olan Platonov'u yayınlıyorlardı... Grossman'ı... Orduyu Afganistan'dan çıkardılar. Hayatta kalmıştım, hepimizin, oraya gidenlerin kahraman olduğunu sanıyordum. Vatan'a döndüm ama Vatan yoktu! Vatan yerine yeni bir ülke vardı, metelik vermiyordu bize! Ordu dağıldı, askerler karalanmaya, ihbar edilmeye başlandı. Katiller diyorlardı! Önceden koruyucu diyorlardı, katil demeye başladılar. Her şeyi bizim sırtımıza yüklediler: Afganistan'ı da, Vilnius'u da, Bakü'yü de. Bütün kanı. Akşamları şehirde askeri üniformayla gezmek tehlikeliydi, döverlerdi. İnsanlar kötüydü, çünkü ne yemek vardı, ne para. Kimse hiçbir şey anlamıyordu. Alayda uçaklar uçmuyordu, benzin yoktu. Ekipler yerde duruyordu, kart oynayıp votka içiyorduk. Subay maaşıyla on somun ekmek alınırdı. Bir arkadaş kendini vurdu... Sonra bir başkası... İnsanlar ordudan kaçıyor, bir yerlere dağılıyorlardı. Hepsinin bir ailesi var... Benim iki çocuğum, köpeğim ve bir de kedim... Nasıl yaşayacağız? Köpeğe et yerine peynir verdik, biz de haftalarca sadece lapa yedik. Bütün bunlar bellekten siliniyor... Evet, kaydetmek lazım, birileri daha hatırlasın diye. Subaylar... Geceleri yük vagonlarını boşaltıyor, bekçi olarak çalışıyorduk. Asfalt döküyorduk. Benimle birlikte doktora öğrencileri, doktorlar, cerrahlar çalışıyordu. Filarmoniden bir piyanist bile hatırlıyorum. Seramik döşemeyi ve zırhlı kapı takmayı bile öğrendim. İşte böyle, böyle... Biznes başladı... Kimi kompüter getirdi... Kimi blucin "kaynattı"... (*Gülüyor*) İki kişi el sıkışırlar, biri şarap satıcısı, diğeri alıcı. Biri para aramaya gider, diğeri şarabı nereden bulurum, diye düşünür.

Hem fıkra, hem gerçek. Bana da böyleleri gelirdi: Ayaklarında yırtık pırtık spor ayakkabılar, ama helikopter satmaya çalışırlar... (*Duraksıyor.*)

Ama hayatta kaldık! Hayatta kaldık... Ülke de hayatta kaldı! Ruh hakkında ne biliyoruz ki? Sadece var olduğunu. Benim... Dostlarımın... Bizim her şeyimiz normal gitti... Biri inşaat firması kurdu, diğeri gıda dükkânı; peynir, et, salam satıyor, başkası mobilya satıyor. Kiminin sermayesi yurtdışında, kiminin Girit'te evi var. Biri eski doktora öğrencisi, diğeri mühendis. Zeki, eğitimli insanlar. Gazetelerde on kiloluk altın zincir kolyesi olan "yeni Rus" tasvirleri yapıyorlar, arabasında altın tampon var, tekerlekleri de gümüşten. Hikâye! Başarılı bir biznesde her türden adam bulunur, sadece aptal adam olmaz. Neyse işte, biz de toplanıyoruz... Pahalı konyak getiriyoruz, ama votka içiyoruz. Votka içip sabaha doğru sarhoş sarhoş kucaklaşıyoruz ve Komsomol şarkıları söylüyoruz: "Komsomollar, gönüllüler... / Dostluğa inancımızla güçlüyüz..." Öğrenciyken "patates toplamaya" gidişlerimizi ve ordudaki günlerimizden gülünç olayları yâd ediyoruz. Kısacası, Sovyet zamanını yâd ediyoruz. Anlıyor musunuz? Konuşmalar hep şöyle sona eriyor: "Bugün kural kaide kalmadı. Bir Stalin lazım bize." Oysa, dediğim gibi, halimiz gayet iyi. Peki bu neyin nesi? Beni ele alalım... Benim için 7 Kasım hâlâ bayramdır. O gün büyük bir şeyin bayramını yaparım. Ona üzülürüm, hatta çok üzülürüm. Eğer dürüst olmak gerekirse... Bir yandan nostalji, diğer yandan korku. Herkes gitmek, ülkeden kaçmak istiyor. "Mangırları" toplayıp kaçmak. Ya çocuklarımız? Hepsi de muhasebecilik okumak istiyor. Ama onlara Stalin'i sorun... Kesinlikle kalakalırlar! Şaşırtıcı bir sahne... Oğluma okuması için Soljenitsin'i verdim, sürekli gülüyordu. Duyuyorum yahu! Gülüyor. Birinin üç gizli servisin ajanı olması gibi bir suçlama gülünçmüş artık. "Baba... Bir tane bile gramer bilen sorgucu yokmuş, her sözcükte imla hatası var. Hatta kurşuna dizmek tabiri bile yanlış yazılmış..." Beni ve annesini asla anlamıyor,

çünkü bir gün bile yaşamadı Sovyet ülkesinde. Ben... ve oğlum... ve annem... Hepimiz farklı ülkelerde yaşıyoruz, oysa bu ülkelerin hepsi Rusya. Ama korkunç bağlarla bağlıyız birbirimize. Korkunç! Herkes kendini kandırılmış hissediyor...

... Sosyalizm simya gibi. Simyacı fikri. İlerilere uçtu, ama bilinmeyen bir yere vardı. "Komünist partiye girmek için kime başvurmalıyım?" – "Psikiyatra." Ama onlar... Annem, babam... büyük ve değerli bir hayat yaşadıklarını ve inanmaya değer bir şeye inandıklarını duymak istediler. Ama ne duydular? Dört bir yandan, hayatlarının çiğ olduğunu, korkunç roket ve tankları dışında hiçbir şeyleri olmadığını duydular. Her düşmana saldırmaya hazırdılar. Saldırdılar da! Ama herhangi bir savaş olmayınca her şey çöktü. Kimse anlayamadı; niye? Bunu bir düşünmek lazım... Ama düşünmeyi öğretmediler bize. Herkes sadece korkuyu anlıyor... Korkudan bahsediyor... Bir yerde korkunun da sevginin bir biçimi olduğunu okumuştum. Herhalde bu sözler Stalin'indi... Bugün müzeler boş... Kiliselerse dolu, çünkü hepimize psikoterapi lazım. Psikoterapi seansları. Çumak ile Kaspirovski'nin bedeni mi iyileştirdiğini sanıyorsunuz? Onlar ruhu iyileştiriyorlar. Yüz binlerce insan televizyonun başına oturup hipnoz olmuş gibi onları dinliyor. Uyuşturucu bu! Korkunç bir yalnızlık hissi... Kenara atılmışlık... Herkeste, taksiciden ofisteki kâtibe, halk sanatçısından akademisyene dek herkeste. Herkes deli gibi yalnız. Böyle gidiyor işte... böyle... Hayat tümüyle değişti. Dünya artık başka türlü bölünmüş durumda: "Beyazlar" ve "Kızıllar" değil, hapiste yatanlar ve kaçanlar değil, Soljenitsin okuyanlar ve okumayanlar değil, satın alabilenler ve alamayanlar diye. Hoşunuza gitmedi mi? Gitmemiş... Besbelli... Benim de... hoşuma gitmiyor... Siz ve hatta ben... Biz romantiktik... Peki ya naif altmışlılar? O dürüst insanlar tarikatı... Komünizmin çökeceğine ve bu olur olmaz Rus halkının koşup özgürlüğü öğrenmeye başlayacağına inanıyorlardı, ama o, hayatı öğrenmeye atıldı. Hayatı! Her şeyi denemeye, yalamaya, tatmaya.

İşte lezzetli bir yemek, işte son moda bir kıyafet... Seyahat... Palmiyelerle çölü görmek istedi. Develeri... Yanmayı, yanıp kül olmayı değil, meşale ve baltayla sürekli bir yerlere koşmayı değil. Hayır, diğerleri gibi basitçe yaşamak istedi... Fransa ve Monako'da yaşayanlar gibi... Sonuçta başaramamak da mümkün! Toprak verdiler, ama alabilirler; ticarete izin verdiler, ama hapse atabilirler. Fabrikanı da alırlar elinden, dükkânını da. Bu korku matkap gibi dönüp duruyor kafada. Deliyor. Ne tarihi?! Çabucak para toplamak lazım. Kimse o kadar yüce bir şey düşünmüyor... Görkemli bir şey... Büyüklükten gına gelmiş artık! İnsanca bir şeyler istiyoruz. Normal. Sıradan... sıradan şeyler yani, anlasanıza! Yüce şeyleri sonra da hatırlayabilir insan... Votkayla... Uzaya ilk uçanlar... Dünyanın en iyi tanklarını yapanlar, ama çamaşır tozu ve tuvalet kâğıdı olmayanlar. Bu lanet olası helalar hep tıkanırdı! Plastik poşetleri balkonda kuruturduk. Evde videon olması kendine ait özel bir helikopterin olması gibiydi. Kot giyen bir delikanlı, kıskançlık değil, ama estetik bir ilgi uyandırırdı... Ne kadar egzotik! İşte bedeli bu! O roketlerin ve uzay gemilerinin bedeli bu. Büyük tarihin bedeli bu! (*Duraksıyor.*) Ne çok konuştum... Bugün herkes konuşmak istiyor, ama kimse birbirini işitmiyor...

...Hastanede... Annemin yanında bir kadın yatıyordu... Ben koğuşa gidince, önce bu kadını görürdüm. Bir keresinde kendi kızına bir şey söylemek istediğini, ama yapamadığını görmüştüm: m-ma... m-mu... Kocası geldi, kadın bu sefer onunla konuşmaya çalıştı, gene yapamadı. Bana döndü: m-ma... Bunun üzerine koltuk değneklerine uzanıp, anlıyor musunuz, onunla seruma vurmaya başladı. Yatağa vuruyordu... Hissetmiyordu vurduğunu... Kırdığını... Konuşmak istiyordu... Ama bugünlerde kiminle konuşabilirsin ki? Söyleyin bana kiminle? İnsan ıssızda yaşayamaz...

...Hayatım boyunca sevdim babamı... Annemden on beş yaş büyüktür, savaşa katılmıştır. Ama savaş onu başkaları gibi mahvetmedi, hayatının önemli bir olayı olmadı. Hâlâ ava gi-

der, balığa gider. Dansçıdır. İki kez evlendi, ikisinde de güzel kadınlarla. Çocukluk hatırası... Sinemaya gitmişiz, babam beni durduruyor: "Bak, ne güzel bir annemiz var!" Savaşa giden erkeklerde olan savaş böbürlenmeleri yoktu onda asla: "Ateş ettim. Vurup öldürdüm. Kıyma makinesinden çıkar gibi et saçıldı vücudundan." Babam ise masum şeyler hatırlardı. Aptalca şeyler. Mesela Zafer Günü bir arkadaşıyla köye kız bulmaya gitmişler ve iki Almanı esir almışlar. Almanlar köy tuvaletine girmişler, gırtlaklarına kadar bok çukuruna. Ateş etmeye değmez! Ne de olsa savaş bitmiş o zaman. Ateş etmekten gına gelmiş artık. Ama yakınlarına gitmek de imkânsızmış... Babam şanslıymış: savaşta öldürebilirlerdi, öldürememişler; savaşa kadar tutuklayabilirlerdi, tutuklamamışlar. Bir ağabeyi var, Vanya Amca. Onun başına başka türlü şeyler gelmiş. Yejov zamanında... Otuzlarda... Vorkuta civarındaki madenlere göndermişler. Yazışma hakkı olmadan on yıl. İş arkadaşlarından zulüm gören karısı beşinci kattan atlamış. Oğulları büyükannesinin yanında büyümüş. Ama Vanya Amca döndü... Bir eli çolaktı, dişleri yoktu ve ciğeri hastaydı döndüğünde. Yine fabrikasında, aynı işte çalışmaya başladı ve aynı odada, aynı masanın ardında oturdu... (*Yine sigara içiyor.*) Karşısında da onu ihbar eden kişi oturuyordu. Herkes biliyordu... Ve Vanya Amca da biliyordu ihbar edeni... Eskiden olduğu gibi beraber toplantılara ve gösterilere gidiyorlardı. *Pravda* gazetesini okuyorlardı, parti politikasını ve hükümeti savunuyorlardı. Bayramlarda votka içiyorlardı bir masada. Böyle şeyler işte... Bu bizdik! Bizim hayatımız! Biz böyleydik... Bir çalışma odasında oturan ve maaşını aynı muhasebe veznesinden alan bir Auschwitz celladıyla kurbanını düşünün. İkisi de aynı savaş madalyalarına sahip. Şimdi de aynı emekli maaşını alıyorlar... (*Susuyor.*) Vanya Amca'nın oğluyla arkadaşım. Soljenitsin okumuyor, evinde kamp hakkında tek bir kitap yok. Oğul babasını beklemişti, ama dönen adam başka biriydi. Bir insan kalıntısı... Çökmüş, ezik. Çabucak söndü gitti zaten. "İnsan

ne kadar korkabilir, sen bilmiyorsun," diyordu oğluna. "Bilmiyorsun..." Kendi gözleriyle görmüş, bir sorgucu, devasa bir herif, bir mahkûmun kafasını lazımlığa sokuyor ve boğuluncaya kadar orada tutuyor. Vanya Amca'yı da... Onu da çıplak halde tavandan sarkıtmışlar, burnuna, ağzına, ne kadar deliği varsa hepsine amonyak dökmüşler. Sorgucu onun kulağına işerken bağırıyormuş: "Sen akıllıları... akıllıları hatırla!" Vanya Amca da hatırlamış... Her şeyi imzalamış. Hatırlamasa, imzalamasa, kafasını lazımlığa sokarlarmış. Sonra hatırladıklarından bazısıyla karşılaşmış barakaların orada... "Kim ihbar etti?" diye sormuşlar. Kim ihbar etti? Kim... Ben yargıç değilim. Siz de değilsiniz. Vanya Amca'yı hücreye sedyeyle getirmişler, kandan ve sidikten sırılsıklammış. Kendi pisliğine bulanmış. Bilmiyorum ki insan nerede biter... Siz biliyor musunuz?

...Bizim ihtiyarlara yazık elbette... Stadyumlarda boş şişe topluyorlar, geceleyin metroda sigara satıyorlar. Çöpleri karıştırıyorlar. Ama bizim ihtiyarlar da masum değil... Korkunç bir fikir bu! Dehşet. Korkunç. (*Susuyor.*) Ama bunu asla annemle konuşamam... Denedim... Histeri krizi geçirdi!

Konuşmaya son vermek istiyor, ama nedense vazgeçiyor.

...Eğer bir yerde okusam ya da birinden duymuş olsam inanmazdım. Ama hayatta her şey oluyor... kötü bir polisiyeden fırlamış gibi... İvan D'yle buluşma... Soyadı lazım mı? Neden? Artık hayatta değil. Çocukları mı? Oğul, babadan sorumlu değildir – eski bir atasözü... Evet, çocukları, onlar da yaşlandı artık. Torunlar, torunların çocukları? Torunları bilmem, ama torunların çocukları... Onlar Lenin'in kim olduğunu bile bilmiyor... Lenin Dede unutulmuş. Artık bir anıt o. (*Duraksıyor.*) Neyse, onunla buluşmamıza gelecek olursak... Daha yeni teğmen olmuşum, evlenmeye hazırlanıyorum... Onun torunuyla. Nişan yüzüklerini aldık, gelinliği de aldık. Anna... Adı buydu... Güzel isim değil mi? (*Yeni bir sigara.*) Onun torunuydu... Tapılası torunu... Evdeki herkes Anna'ya şaka yollu "Abojaba" derdi. Ivan D uydurmuştu bunu... Tapı-

lan demekmiş... Ona benzerdi torunu, dış görünüşü çok ama çok benzerdi. Ben de normal bir Sovyet ailesinden geliyordum, bütün hayatın maaştan maaşa geçtiği bir aile, onlardaysa kristal avizeler, Çin seramikleri, halılar, Jiguli marka yeni arabalar. Hepsi de şık! Bizim ihtiyarın satmak istemediği bir de eski Volga vardı. Falan filan... Ben artık onlarda yaşıyordum, sabahları salonda gümüş fincanlarda çay içiyorduk. Büyük bir aileydi; damatlar, gelinler vardı... Bir damat profesördü. İhtiyar ona sinirlenince hep aynı şeyi söylerdi: "Böylelerine... bokunu yedirirdim..." Yani... alameti farikası işte... Ama o zaman ben anlamıyordum... Anlamıyordum! Sonra hatırladım... Sonra... Ona Piyonerler gelirdi, hatıralarını kayda alırlardı, müze için fotoğraflarını çekerlerdi. Benim zamanımda hastaydı artık, evde oturuyordu, daha önce okullarda konuşma yapıyormuş, başarılı öğrencilere kızıl fular takıyormuş. Saygıdeğer gazi. Her bayram posta kutusunda büyük bir tebrik kartı olurdu, her ay özel bir bakkaliye kolisi gelirdi. Bir keresinde onunla bu tayını almaya gitmiştim... Bir bodrumda vermişlerdi bize: bir baton salam, bir kutu marine edilmiş Bulgar salatalık ve domatesleri, ithal balık konserveleri, bir kutu Macar jambonu, yeşil bezelye, ciğer ezmesi... O sıralar bunların hepsi kıt mallar! Ayrıcalıklar! Bana hemen şöyle demişti: "Askerleri seviyorum ve 'ceketlilerden' nefret ediyorum." Pahalı av tüfeğini göstermişti: "Bunu sana bırakacağım." Büyük evin bütün duvarlarında geyik boynuzları vardı, kitap raflarında doldurulmuş hayvanlar duruyordu. Avcı ganimetleri. Tutkulu bir avcıydı, on yıldır Avcı ve Balıkçılar Derneği'ne başkanlık ediyordu. Başka? Savaş hakkında birçok şey anlatmıştı... "Savaşta uzak hedeflere ateş etmek, başka şey... Herkes ateş ediyor... Ama işte... Bir insanı kurşuna dizmeye götürmek başka şey. Adam üç metre ötende duruyor..." Hep böyle bir şeyler anlatırdı... Onunla hiç sıkılmazdım, severdim ihtiyarı.

Tatile çıkmıştım... Düğüne çok az kalmıştı. Yaz ortası. Büyük bir yazlıkta yaşıyorduk. Eski zamanlardan kalma bir

yazlık... Hükümetin verdiği dört yüz dönümlüklerden değil yani, şimdi çok iyi hatırlamıyorum, ama bir de ormanı vardı. Yaşlı çamlar. Büyük rütbelilere verirlerdi böyle yazlıklar. Özel hizmetlerinden ötürü. Akademisyenlere ve yazarlara. Ve işte ona... Uyanıyorsun; ihtiyar bahçeye çıkmış bile: "Bende köylü ruhu var. Tver'den Moskova'ya köylü çarıklarıyla yürüdüm." Akşamleyin genellikle terasta oturur, sigara içerdi. Benden gizlediği bir sırrı yoktu: Onu hastaneden ölecek diye bırakmışlardı, ameliyat edilemeyen bir akciğer kanseri vardı. Sigarayı bırakmamıştı. Hastaneden bir İncil'le gelmişti: "Hayatım boyunca maddeci oldum, ama ölmeden önce Tanrı'yı buldum." İncil'i ona hastaneye ağır hastaları ziyarete gelen rahibeler hediye etmişti. Büyüteçle okurdu. Öğle yemeğine kadar gazeteleri okurdu, yemekten sonra da askeri hatıraları. Büyük bir hatırat kütüphanesi vardı: Jukov, Rokossovski... Kendisi de geçmişi hatırlamayı severdi... Bizzat görmüştü Gorki ve Mayakovski'yi... Çelyuskinleri... Sık sık tekrarlardı: "Stalin'i sevmek ve 9 Mayıs bayramını kutlamak istiyor halk." Tartışırdım onunla: Perestroyka başladı... Rus demokrasisinin baharı... Ne çaylakmışım! Bir keresinde ikimiz kaldık, herkes şehre gitmişti. İki erkek boş bir yazlıkta Bir sürahi votka. "Tüküreyim doktorlara! Yaşayacağım kadar yaşadım." – "Doldurayım mı?" – "Doldur." Ve başladı. Hemen anlayamadım... Hemen aklıma gelmedi papaz lazım olduğu. Adam ölümü düşünüyor... Hemen anlayamadım ama... Önce o yıllar için olağan konuşmalar geçti aramızda: sosyalizm, Stalin, Buharin... Lenin'in politik vasiyeti, Stalin'in partiden sakladığı vasiyet... Duyduğumuz, gazetelerde olan her şeyi konuştuk. İçtik. Çok iyi içtik! Bir şeye terslendi: "Ufaklık! Tıfıl çocuk... Sen beni dinle! Bizim insanımıza özgürlük verilmez. Her şeyi mahveder!! Anladın mı!" Ve küfür. Rus dediğin başka bir Rusu küfretmeden ikna edemez. Küfrü çıkartıyorum. "Bunu kafana iyice sok." Ben... elbette... ben... Ben şoktayım! Şok!! Ama o iyice açılmıştı: "Kelepçe vurup ormana atacaksın bu haydutla-

rı. Kazmayı vereceksin ellerine. Korku lazım. Korku olmadan her an her şey yıkılabilir." (*Uzun bir suskunluk.*) Canavar dediğinin boynuzu ve toynağı olmalı sanıyoruz. Ama o, insan kılığında oturuyor karşında işte... Normal bir insan... Sümkürüyor... Acı çekiyor... Votka içiyor... Şöyle düşünüyorum... İlk kez o zaman düşündüm bunu... Hep kurbanlar kalkıp kanıt gösteriyor, ama cellatlar susuyor. Bir yere sıvışıyorlar, görünmez bir deliğe. Onların soyadları yok, sesleri yok. İz bırakmadan kayboluyorlar, onlar hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.

Doksanlar... O zamanlar cellatlar hâlâ hayattaydı... Ürküyorlardı... Gazetelerde akademisyen Vavilov'a işkence eden sorgucunun adı yayınlanmıştı. Ezberledim, Aleksandr Hvat. Birkaç isim daha yayınlandı. Arşivler açılıyor diye paniğe kapılmışlardı, "gizli" mührü kırılıyor diye. Kaçışıyorlardı. Kimse takibini yapmadı, özel bir istatistik yok, ama onlarca intihar oldu. Bütün ülkede. Hepsinin nedeni olarak imparatorluğun çöküşünü gösterdiler... Yoksullaşmasını... Ama hali vakti yerinde olan ihtiyarların da intihar ettiğini duyuyordum. Görünürde sebepsiz yere. Bir tek şey ortaktı; hepsi de gizli organların çalışanıydı. Kimisinin vicdanı ağır basmıştı, kimisi korkmuştu ailesi öğrenecek diye. Telaşlandılar. Panik anlarıydı. Etraflarında olup biteni anlayamamışlardı... Ve neden çevrelerinde bir vakum alanı açıldığını... Sadık köpekler! Hizmetkârlar! Hepsi ürkmemişti elbette... *Pravda* ya da *Ogonok*'ta, hafızam beni yanıltabilir, bir gardiyanın mektubunu yayınladılar. Bu korkmuyordu! Sibirya'da görev yaparken hangi hastalıklara yakalandığını yazmıştı, orada on beş yıl "halk düşmanlarına" nöbetçilik etmişmiş. Sağlığını koruyamamışmış... Ağır bir meslek bu, diye yakınıyordu: Yazın sivrisinekler ısırıp yara açıyor, kışın da ayaz vuruyormuş. Kaputçuk, hatırlıyorum, "kaputçuk" diye yazmıştı, zayıf askerlere kaputçuk veriliyormuş, yüksek amirler de kürkler ve sağlam çizmelerle geziyormuş. Şimdiyse, zamanında hakkından gelinmemiş düşmanlar kafalarını kaldırmışmış... Karşıdevrimmiş! Berbat bir mektuptu...

(*Duraksıyor.*) Eski mahkûmlar ona hemen yanıt verdiler... Artık korkmuyorlardı. Susmuyorlardı. Kampta mahkûmu çırılçıplak soyup ağaca bağladıklarını, böceklerin onu yirmi dört saat içinde yediğini, geriye sadece iskelet kaldığını yazdılar. Kışın kırk derece ayazda, günlük kotasını dolduramayan hasta insanı çıkarıp suyla ıslattıklarını. Onlarca buzdan heykelin de ibreti âlem için bahara kadar orada kaldığını... (*Duraksıyor.*) Kimse yargılanmadı! Kimse! Cellatlar saygın birer emekli olarak geçirdiler günlerini... Ne diyeyim? Kimseyi pişmanlığa davet etmeyin. Kendinize bir halk uydurmayın: "Nasıl olursa olsun, bizim halk iyidir," demeyin. Pişmanlığa kimse hazır değil. Büyük bir emektir bu pişmanlık. Ben mesela kiliseye gidiyorum, ama günah çıkartmaya karar veremedim. Benim için zor... İşin aslı, insan sadece kendi kendine acıyor. Başka kimseye değil. Öyle... İhtiyar taraçada koşuyordu... Bağırıyordu... Saçlarım dimdik olmuştu... Dimdik! Onun söylediklerinden. O sırada zaten bir sürü şey biliyordum... Şalamov'u okumuştum... Masanın üzerindeyse çiçek dolu bir vazo vardı, bir buket çiçek... Kesinlikle huzur dolu bir ortamdı. İşte bu tezat, her şeyin etkisini daha da artırıyordu. Korkunç ve merak uyandırıcı bir şeydi. Merakım, dürüstçe söyleyeyim, korkumdan daha büyüktü. İstiyorum... Hep çukurun içine bakmak istiyorum. Neden? Yapımız öyle.

"...Beni NKVD'de işe aldıkları zaman, çok gurur duydum. İlk maaşımla kendime güzel bir takım elbise aldım...

"...Şöyle bir iş... Neyle kıyaslanabilir? Savaşla kıyaslanabilir. Ama savaşta ben dinlenmiştim. Bir Almana ateş ediyorsun, o Almanca çığlık atıyor. Ama bunlar... Bunlar Rusça çığlık atıyordu... Kendi çığlığın gibi... Litvanyalılara, Polonyalılara ateş etmek daha kolay. Ama bunlar Rusça bağırıyor: 'Dangalaklar! Budalalar! Halledin hemen!' Hay..! Hepimiz kan içindeyiz... Ellerimizi kendi saçlarımıza siliyoruz... Bazen bize deri önlükler veriyorlardı... Böyle bir işti. Vazife. Gençsin... Perestroyka'ymış! Perestroyka! Laf ebelerine inanıyorsun... Bı-

rak bağırsınlar, 'Özgürlük! Özgürlük!' diye. Meydanlara koşsunlar... Balta olduğu yerde duruyor... Balta sahibinden uzun yaşar çünkü... Ezberledim bunu! Hay..!! Ben bir askerim! Bana söylediler, ben de gittim. Ateş ettim. Sana söylerler, sen de gidersin. Gi-de-cek-sin!! Düşmanları öldürdüm. Hainleri! Bir belge gelir: 'Azami derecede toplumsal korumaya'* mahkûm edilmiştir... Devlet kararı... Öyle bir iş, Tanrı kimseye vermesin! Öldüremezsen, düşüyor ve domuz gibi çığlık atıyor. Kan kusuyor... Gülen bir insana ateş etmek daha da tatsız. Ya delirmiştir ya da seni küçümsüyordur. Her tarafta bağırış çağırış, küfür kıyamet... Böyle bir işten önce yemek yenemez... Yiyemezdim... Hep içmek isterdim. Su! Su! Kafayı çektikten sonraki gibi... Hay..!! Vardiyanın sonuna doğru iki kova getirirlerdi bize: votka kovası ve kolonya kovası. Votkayı işten sonra getirirlerdi, işten önce değil. Bunu bir yerlerde okudun mu hiç? Yaa... gördün mü... Şimdilerde akıllarına gelen her şeyi yazıyorlar... Bir sürü şey döktürüyorlar... Kolonyayla kemerlerimize kadar silinirdik. Kan kokusu yakıcıdır, özel bir kokudur... Sperm kokusuna benzer biraz... Benim bir çoban köpeğim vardı, işten sonra yanıma yaklaşmazdı. Hay..!! Niye susuyorsun? Daha toysun, silah külah bilmiyorsun ki. Dinle! Nadiren olurdu... ama işte bazen adam öldürmeyi seven bir asker/subay çıkardı. Onu hemen idam taburundan alıp başka yere tayin ederlerdi. Böylelerini sevmezlerdi. Çok köylü vardı, benim gibi çok köylü vardı, köylüler şehirlilerden daha güçlü olur. Daha dayanıklı. Ölüme daha alışkın: Kimi ayı bıçaklamış, kimi keçi derisi yüzmüş, her gün bir tavuk boğazlamış. Ölüme alışman gerekir... Onu öğrenmen gerekir... İlk günlerde bakmaya giderdim... Askerler sadece idam sırasında bulunur ya da mahkûmlara eşlik ederdi. Bazen bir anda delirdikleri de olurdu. Dayanamazlardı. İnce iş... Tavşanı öldürmek, ona bile alışkanlık lazım, herkes yapamaz. Hay...! Adamı dizlerinin üstüne çökerteceksin; silahla kafasının sol tarafına ateş

* O dönemde ölüm cezası hükmüne böyle denmekteydi.

edeceksin... Sol kulağının oraya... Vardiyanın sonunda kolun kırbaç gibi asılı durur. Özellikle de işaretparmağın acır. Her yerde olduğu gibi bizde de bir kota vardı. Fabrikadaki gibi. Başlarda kotamızı dolduramadık. Tamamlamamız fiziksel olarak imkânsızdı. O zaman doktorlar çağrıldı. Heyet. Şöyle bir karar çıktı: Haftada iki kez bütün askerlere masaj yapılacak. Sağ ele ve işaretparmağına masaj. İşaretparmağına masaj yapmak şarttır, ateş ederken en büyük yük ona biner. Benim sağ kulağımda bir uğultu kaldı, çünkü sağ elle ateş ediyordum...

"...Bize 'partinin ve hükümetin özel görevlerinin yerine getirilmesi nedeniyle,' 'Lenin-Stalin'in partisinin misyonuna adanmışlığımız için belgeler verdiler. Özel kâğıda basılmış bu belgeler bende hâlâ duruyor, bir raf dolusu var. Yılda bir kez, beni ailemle birlikte iyi bir dinlenme tesisine gönderirlerdi. Enfes yiyecekler... Bol bol et... Tedavi... Karım işim hakkında hiçbir şey bilmezdi. Gizli, sorumluluk gerektiren bir iş, hepsi o kadar. Severek evlenmiştik...

"Savaş sırasında kurşundan tasarrufa gidildi. Eğer yakında deniz varsa... Mahkûmları bir mavnaya doldurursun, balık fıçısı gibi. Ambardan çığlık gelmez, vahşice bir yakarış gelir: 'Düşmana teslim olmaz gururlu "Varyag" / Kimse merhamet dilenmez...' Her birinin elleri telle bağlanır, ayaklarına da taş. Hava sakinse... Dümdüzse deniz... Dibe kadar inmelerini seyrederdik uzun süre... Ne diye öyle bakıyorsun? Süt kuzusu! Ne bakıyorsun?! Hay..!! Doldur bakalım! Böyle bir işti bizimki... Meslek... Sana anlayasın diye anlatıyorum: Bizim Sovyet iktidarı pahalıya mal oldu. Sakınmak lazım onu. Korumak! Akşamleyin geri dönersin; dönüş yolunda mavna boştur. Ölüm sessizliği. Herkeste tek bir fikir: Kıyıya çıkar çıkmaz bizi orada... Hay..!! Yatağımın altında yıllarca hazır tahta bir bavul durdu: yedek iç çamaşırı, diş fırçası, ustura. Yastığın altında bir tabanca... Alnıma kurşunu çakmaya hazırdım. O günlerde herkes böyle yaşıyordu. Hem asker, hem mareşal. O açıdan eşitlik vardı.

"...Savaş başladı... Hemen cepheye gitmek istedim. Savaşta ölmek o kadar korkunç değil. Bilirsin, Vatan için öleceksin. Her şey basit ve anlaşılır. Polonya'yı, Çekoslovakya'yı kurtardık... Hay..!! Berlin kıyısında savaş yolumu tamamladım. İki madalya ve nişanım var. Zafer! A... Sonra ne mi oldu... Zaferden sonra beni tutukladılar. Gizli polisteki listeler hazırdı... Çekist için iki yol vardı; düşmanın elinde ölmek ya da NKVD'nin elinde ölmek. Yedi yıl verdiler. Toplam yedi yıl hapis yattım. Hâlâ... Anlarsın ya... Hâlâ kamptaki gibi uyanıyorum; sabahın altısında. Niye hapse atıldım? Niye atıldığımı söylemediler. Niye!? Hay..!!"

Sinirle boş sigara paketini buruşturuyor.

Belki de yalan söylüyordu. Yok yok... Yalan söylemiyordu... Yalan söylüyormuş gibi durmuyordu... Sanmam. Sabahleyin bir bahane buldum, saçma sapan bir şey... Ve gittim. Kaçtım! Düğün bozuldu. Ya... Eveet... Ne düğünü? Artık dönemezdim o eve. Dönemezdim! Birliğime gittim. Gelin... O da anlayamadı, mektuplar yazdı... Acı çekti... Ben de çektim... Ama şimdi konumuz bu değil. Aşktan, sevgiden bahsetmiyoruz – o ayrı bir hikâye. Anlamak istiyorum... Siz de anlamak istiyorsunuz değil mi – Ne tür insanlardı bunlar? İstiyorsunuz değil mi? Ne de olsa... katil ilginç biridir, kim ne derse dersin katil sıradan olamaz. Onu çekici buluruz. Merak ederiz. Kötülük hipnotize edici bir şeydir... Hitler ve Stalin hakkında yüzlerce kitap var. Çocukluklarında nasılmışlar, aileleri, sevdikleri kadınlar... İçki ve sigaraları... Her ayrıntı ilgimizi çeker. Anlamak isteriz... Timur, Cengizhan; kim onlar? Kim? Ve onların milyonlarca kopyası... Küçük kopyalar... Onlar da korkunç şeyler yaptı ve sadece bazıları delirdi. Geri kalanlar normal şekilde yaşadı: Kadınlarla öpüştüler ve satranç oynadılar... Çocuklarına oyuncak aldılar... Her biri "O ben değilim" diye düşündü. Onları "işkence sehpasına" yatıran ve "beyinleri patlayana kadar" döven ben değilim, kadınların memelerine sivri kalem sokan ben değilim. Ben değilim bu, sistem. Hatta Stalin'in

kendisi... O bile şöyle dermiş: "Ben değil parti karar veriyor..." Oğluna şöyle öğretirmiş: "Sana göre ben Stalin'im. Ama hayır, Stalin o!" Bunu derken de duvardaki kendi portresini gösterirmiş. Kendisini değil, portresini! Bu arada, ölüm makinesi... hiç durmadan çalıştı... onlarca yıl... Dâhiyane bir mantığı vardı: Kurban – cellat ve sonunda cellat da kurban. Bunu sanki insan uydurmamış gibi... Tam da böylesi sadece doğada olur. Çark döner, ama suçlu yoktur. Yoktur! Herkes kendine acınsın ister. Herkes kurbandır. Herkes zincirin son halkasıdır. İşteee! Ben o zamanlar, gençtim işte, ürktüm, donup kaldım, bugün olsa daha çok soru sorardım ona. Bunu bilmem lazım... Neden? Korkuyorum... İnsanlar hakkında bunca şey öğrendikten sonra, kendimden korkuyorum. Korkuyorum. Ben sıradan bir insanım... Zayıfım... Ben hem kara, hem beyaz, hem sarı... hepsiyim... Sovyet okulunda bize insan kendiliğinden iyidir, mükemmeldir diye öğrettiler ve annem bugün bile insanı o korkunç koşulların korkunç hale getirdiğine inanıyor. Oysa insan iyiymiş! Ama... ama öyle değil... Öyle değil! Eveeeeeet... Hayatı boyunca insan iyiyle kötü arasında bocalar. Ya birinin memesine sivri kalemi sen batırırsın ya da sana batırırlar.. Seç! Hadi seç bakalım! Kaç yıl geçti... ama unutamıyorum... Nasıl da bağırmıştı: "Televizyon seyrediyorum, radyo dinliyorum. Yine zenginler ve yoksullar. Bazısı havyar yiyor, ada ve uçak satın alıyor, diğerleri beyaz ekmeği bulamıyor. Bu iş çok sürmez ama bizde! İnsanlar Stalin'i bir kez daha yüce diye anmaya başlayacak... Balta olduğu yere duruyor... Balta, sahibinden uzun yaşar çünkü... Sözlerimi bir kenara yazın... Sormuştun... (ben de sordum) İnsan ne kadar insan kalır, ne kadar dayanır? Yanıt vereyim sana: Arka tarafına bir Viyana sandalyesinin ayağı ya da çüküne bir şiş; insan diye bir şey kalmıyor. Ha-ha... İnsan diye bir şey kalmıyor... Bir çöp oluyor! Ha-ha..."

(*Artık vedalaşıyor.*) Neyse bütün tarihi silkelemiş olduk... Binlerce ifşaat, tonlarca gerçek. Geçmiş bazısı için bir sandık et ve bir fıçı kan, başkaları için büyük bir destan. Mutfaklarda

her gün birbirimizle kapışıyoruz. Ama yakında gençler büyüyecek... Stalin'in deyişiyle, yavru kurtlar... Yakında büyüyecekler...

Bir kez daha veda ediyor, ama o sırada yine konuşmaya başlıyor.

Geçenlerde internette amatör fotoğraflar gördüm... Sıradan savaş fotoğrafları, eğer oradakileri tanımazsan sıradan tabii. Auschwitz'den bir SS taburu... Subaylar ve erler. Bir sürü kız. Akşam toplantılarında, gezilerde fotoğraflar çektirmişler. Gençler, neşeliler. (*Duraksıyor.*) Peki bizim müzelerdeki Çekist fotoğrafları? Bir ara dikkatle bakın: Güzel... ve coşkulu yüzler görürsünüz... Bize uzun süre bu insanların aziz olduğunu öğrettiler...

Bu ülkeden gitmek isterdim ya da en azından çocuklarımı buradan kurtarmak isterdim. Gideceğiz. Balta, sahibinden uzun yaşar çünkü... Bu sözü aklıma yazdım...

Birkaç gün sonra bana telefon etti ve metnini yayınlamama izin vermedi. Neden? Açıklamayı reddetti. Sonra ailesiyle birlikte Kanada'ya göç ettiğini öğrendim. Onu on yıl sonra bir daha buldum ve yayına izin verdi bu kez. "Vaktinde kaçtığım için mutluyum," dedi. "Bir zamanlar Rusları her yerde severlerdi, şimdi yine korkuyorlar. Siz de korkmuyor musunuz?"

İKİNCİ KISIM
BOŞLUĞUN CAZİBESİ

Sokak Gürültüsünden Ve Mutfak Sohbetlerinden
(2002-2012)

Geçmiş Hakkında

– Yeltsin'in doksanları... Nasıl hatırlıyoruz onları? Şöyle: Mutlu zamanlar... Çılgın yıllar... Korkunç yıllar... Hayali demokrasi dönemi... Yıkıcı doksanlar... Altın çağ... Gerçek yüzünü gösterme zamanı... Kötü ve alçak zamanlar... Parlak zamanlar... Saldırgan... Fırtınalı... Benimdi bu dönem... Aynı zamanda da benim değildi!!!

– Harcadık biz doksanları! O zaman elimize geçen şans kolay kolay gelmez bir daha. '91'de her şey o kadar güzel başlamıştı ki! Asla unutmayacağım Beyaz Ev'in önünde yan yana durduğum insanların yüzlerini. Biz kazanmıştık, biz güçlüydük. Yaşamak istiyorduk. Özgürlüğün tadını almıştık. Ama şimdi... şimdi farklı düşünüyorum bu konuda... Ne kadar da naifmişiz! Mide bulandıracak derecede. Cesur, dürüst ve naif. Salam özgürlükten doğacak sanmıştık. Daha sonra olan her şeyden de biz suçluyuz... Yeltsin, elbette, sorumluluk sahibi, ama biz de öyle...

Bence her şey ekim ayında başladı. Doksan üçün ekim ayında... "Kanlı Ekim", "Kara Ekim", "GKÇP-2"... Böyle diyorlar ona... Rusya'nın yarısı ileri atılıyor, Rusya'nın yarısı geriye doğru çekiyordu. Gri sosyalizme doğru. Lanet olası *sovok*'a doğru. Sovyet iktidarı teslim olmadı. "Kızıl" meclis, başkana boyun eğmeyi reddetti. Buna o zaman böyle bakıyordum. Tver taraflarından bir yerden gelen kapıcı kadın, birçok kez

para yardımı yaptığımız, evde tamirat yaparken bütün mobilyalarımızı verdiğimiz kadın, o sabah, her şeyin başladığı sabah beni Yeltsin flamasıyla gördü ve "Günaydın!" demek yerine kinle "Yakında siz burjuvaların sonu gelecek," dedi ve dönüp gitti. Hiç beklemiyordum. Nereden bana karşı bu kadar nefretle dolmuştu? Ne için? Durum, '91'in aynısıydı. Televizyona bir baktım: Beyaz Ev yanıyor, tanklar ateş ediyor... Gökte izli mermiler... "Ostankino" televizyon merkezine baskın... Kara bereli General Makaşov bağırıyordu: "Bir daha belediye, melediye, zelediye başkanı olmayacak!" Ve nefret... Nefret... İç savaş havası vardı. Kanlı bir hava. Beyaz Ev'den General Rutskoy açıkça savaş çağrısı yapıyordu: "Pilotlar! Kardeşler! Kaldırın uçakları! Kremlin'i bombalayın! Haydutlar var orada!" Bir anda şehir savaş araçlarıyla dolmuştu. Kamuflajlı esrarengiz adamlar. O zaman Yegor Gaydar "Demokrasiye ve özgürlüğe değer veren Moskovalılara, bütün Rusyalılara" seslendi... Her şey doksan birdeki gibiydi.... Biz gittik... Ben gittim... Orada binlerce insan vardı... Bir yerlere doğru herkesle birlikte koştuğumu hatırlıyorum. Tökezlemiştim. Bir "Burjuvasız bir Rusya için!" pankartının üstüne düşmüştüm. Bir anda anlamıştım General Makaşov kazanacak olursa bizi bekleyen şeyi... Yaralı genç bir adam gördüm, yürüyemiyordu, onu sırtıma aldım. "Kimin tarafındasın?" diye sordu, "Yeltsin mi, Makaşov mu?" Makaşovcuydu o... Yani düşmandık. "Defol git!" diye küfretti. Başka? Hemen ayrılmıştık yine "Beyaz" ve "Kızıl" diye. Ambulansın yanında yatan onlarca yaralı vardı... Nedense şunu net bir şekilde hatırlıyorum, hepsinde eski püskü ayakkabılar vardı, sıradan insanlardı bunlar. Yoksul insanlar. Bana biri orada bir daha sordu: "Kimi taşıdın sen, bizden birini mi onlardan mı?" "Onlardan" olanları sıranın sonuna koyuyorlardı, asfaltta yatıyorlar ve kan kaybediyorlardı... "Ne diyorsunuz siz? Deli misiniz!" – "Ama bunlar bizim düşmanımız değil mi?" İnsanlara bu iki günün ardından bir şeyler oldu... Genel olarak havada bir şeyler değişti. Benim yanımda bambaşka insanlar

vardı, iki yıl önce Beyaz Ev'in önünde beraber durduğum insanlara benzemiyorlardı. Ellerinde sivri borular vardı... Gerçek makineli tüfekler vardı, bir kamyondan onları dağıtıyorlardı... Savaş! Her şey çok ciddiydi. Bir telefon kulübesinin yanına ölüleri yığmışlardı... Ve yine eski püskü ayakkabılar... Beyaz Ev'in biraz uzağında kafeler açıktı, orada her zamanki gibi bira içiliyordu. Balkonlara aylaklar çıkmıştı ve olan biteni tiyatro gibi seyrediyorlardı. Ve aynı esnada... gözümün önünde iki adam bir televizyonu Beyaz Ev'den kucaklamış çıkarıyordu, ceplerinden telefon ahizeleri sarkıyordu... Yağmacılara birisi neşeyle yukarıdan ateş ediyordu. Herhalde, keskin nişancılar. Ya yağmacılardan birini vuruyorlar ya da bir televizyonu... Caddelerde sürekli silah sesleri duyuluyordu... (*Susuyor.*) Her şey sona erip de eve dönünce öğrendim: Komşumuzun oğlunu öldürmüşlerdi. Yirmi yaşında bir çocuk. Barikatın diğer yanındaymış... Onunla mutfakta tartışmak ayrı, ona ateş etmek ayrı... Bu nasıl oldu? Bunu hiç istememiştim... Çünkü kalabalığın içinde... Kalabalık, bir canavardır, kalabalıktaki insan asla mutfakta oturup sohbet ettiğin insanla aynı değildir. Votka içtiğinle, çay içtiğinle aynı değildir. Artık hiçbir gösteriye gitmiyorum, oğlumu da göndermiyorum... (*Susuyor.*) Olup bitenleri hâlâ anlayamıyorum: Özgürlüğü mü savunmuştuk yoksa askeri darbeye mi katılmıştık? Şimdi kuşkularım var... Yüzlerce insan öldü... Akrabaları dışında kimse hatırlamıyor onları. "Kan üstüne dikilen şehir..."* (*Susuyor.*) Ya kazansaydı General Makaşov? Daha fazla kan dökülürdü. Rusya yerle bir olabilirdi. Bir yanıtım yok... 1993 yılına kadar Yeltsin'e inandım ben...

O zamanlar çocuklarım küçüktü, ama iyice büyüdüler artık. Hatta biri evlendi. Ben birkaç kez... Evet... Denedim... Onlara doksan biri anlatmak istedim... Doksan üçü... Hâlâ ilgilerini çekmiyor. Boş gözlerle bakıyorlar. Tek bir soruları

*"Ey kendi içinde kan dökerek yıkımını hazırlayan, putlar yaparak kendini kirleten kent." http://incil.info/kitap/Hezekiel/22

var: "Baba, neden doksanlarda sen de zengin olmadın, çok kolaymış o zaman?" Yani, sadece sakat ve aptal olanlar zengin olmamış gibi. Moron atalar... Mutfak iktidarsızları... Mitinglere koşuyorduk biz. Özgürlük kokusu almıştık, zeki insanlarsa petrolü ve gazı paylaşıyordu...

– Rus insanı kolayca sürüklenir. Komünizmin fikirleriyle sürüklendi bir zamanlar, ateşli bir şekilde, dinsel bir fanatizmle hayata geçirdi onları, sonra yoruldu, hayal kırıklığı yaşadı. Eski dünyadan uzaklaşmaya, onu ayaklarının altında ezmeye karar verdi. Bu o kadar Ruslara özgü bir şeydir ki – işe tekrar sıfırdan, kırık çamaşır teknesiyle başlamak.* Ve yeniden bize yeni gibi görünen fikirlerle sersemlemiş durumdayız. Kapitalizmin zaferi için, ileri! Batıdaki gibi yaşayacağız yakında! Pembe hayaller...

– Hayat daha iyi oldu.

– Ama bazılarına bin kat daha iyi oldu.

– Ben elli yaşındayım... Sovyet insanı olmamaya çalışıyorum, ama bu işte kötü sayılırım. Özel bir şirkette çalışıyorum ve patrondan nefret ediyorum. SSCB adlı yağlı böreğin paylaşılmasını, "özelleştirmeyi" kabul etmiyorum. Zenginleri sevmiyorum. Televizyonda kendi saraylarıyla, şarap mahzenleriyle böbürleniyorlar... İsterse süt dolu altın banyolarda yüzsün. Bunu bana neden gösteriyor? Bunlarla birlikte yaşayamıyorum. Üzülüyorum. Utanıyorum. Ben değişmeyeceğim. Uzun zaman yaşadım sosyalizmle. Bugün hayat daha iyi oldu, ama aynı zamanda daha itici.

– Hâlâ Sovyet iktidarına bu kadar çok insanın özlem duyuyor olmasına şaşıyorum.

– Sovyet insanlarıyla ne diye tartışalım? Onlar ölünceye kadar beklemek lazım sadece, sonra da her şeyi kendi bildiğimizce yapmak. İlk iş olarak Lenin'in mumyasını mozoleden

*Puşkin'in *Balıkçı ile Balığın Hikâyesi* adındaki ünlü manzum masalına atıfta bulunuluyor. Bu masalda balıkçının karısı, kendilerine ne dilerlerse veren balığa da hâkim olmak isteyince aynı balık tarafından cezalandırılır ve baştaki gibi çamaşır teknesiyle kalakalır.

çıkartmak lazım. Bu Asyalılık da ne! Mumya orada üzerimizdeki lanet gibi duruyor... Kötü bir büyü gibi.

– Sakin olun, yoldaşlar. Biliyorsunuz, artık SSCB hakkında iyi konuşanlar yirmi yıl öncesinden daha fazla. Geçenlerde Stalin'in mezarına gittim, orada bir çiçek dağı vardı. Kızıl karanfiller.

– Şeytan bilir kaç kişiyi öldürdüğünü, ama o bizim azamet çağımızdı.

– Şimdi olanları beğenmiyorum, heyecan duymuyorum. Ama "Sovyetleri" de istemiyorum. Geçmişi aramıyorum. Ne yazık ki, iyi bir şey de hatırlayamıyorum.

– Ben geri dönmek istiyorum. Sovyet salamı lazım değil bana, bana insanın insan olabildiği bir ülke lazım. Daha önce "sıradan insanlar" derdik, şimdi "avam" diyorlar. Farkı hissedebiliyor musunuz?

– Muhalif bir ailede büyüdüm... Muhalif bir mutfakta... Anne babam Saharovları tanırdı, *samizdat* dağıtırlardı. Onlarla birlikte ben de Vasili Grosman, Yevgeni Ginzburg, Dovlatov okudum... Svoboda* radyosunu dinledim. Doksan birde de, elbette, Beyaz Ev'in etrafındaki topluluktaydım, hayatımı feda etmeye hazırdım komünizm dönmesin diye. Arkadaşlarım arasında komünist yoktu. Komünizm bizim için terör demekti, GULAG demekti. Hücreler demekti. Onun öldüğünü düşündük. Sonsuza dek öldüğünü. Yirmi yıl geçti... Oğlumun odasına girince bir de baktım: Masasında Marx'ın *Kapital*'i duruyor, kitap rafında da Troçki'nin *Hayatım* kitabı var... Gözlerime inanamadım! Marx diriliyor mu? Ne bu saçmalık? Rüya mı kâbus mu? Oğlum üniversitede okuyor, bir sürü arkadaşı var, onların konuşmalarını dinlemeye başladım. Mutfakta çay içip *Komünist Parti Manifestosu*'nu tartışıyorlar... Marksizm yine yasal, trend, marka oldu. Che Guevera ve Lenin resimli tişörtler giyiyorlar. (*Çaresizce.*) Hiçbir şey kök salamamış. Her şey boşunaymış.

*Özgür Avrupa Radyosu. 1950 yılında kurulmuş, soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

– Ortamı yumuşatmak için size bir fıkra anlatayım... Devrim vakti. Kilisenin bir köşesinde Kızıl Ordululular içiyor, eğleniyor, diğer köşesinde de atları geviş getirip işiyor. Zangoç, papazın yanına koşuyor: "Peder, ne yapıyorlar bu kutsal tapınakta?" – "Bu sorun değil, yer içer giderler. Asıl onların torunları büyüyünce sorun olacak." İşte büyüdüler onlar da...

– Bizim için bir çıkış yolu var; sosyalizme dönmek, ama sadece Ortodoks sosyalizmine. Rusya İsa'sız yaşayamaz. Rus insanı için mutluluk asla büyük paralar demek olmadı. "Rus fikri" "Amerikan hayali"nden burada ayrılır.

– Rusya'ya demokrasi değil monarşi lazım. Güçlü ve adil bir çar. Tahtın ilk yasal hak sahibi Rus İmparatorluk Sarayı'nın Başı Büyük Knyaginya Mariya Vladimirovna'dır,* sonra da onun çocukları.

– Berezovski, Prens Henry'yi önerdi.

– Monarşi bir saçmalık! Rezil zamanlar!

– İnanmayanın günaha karşı kalbi güçsüz ve dayanaksız olur. Rus halkının Tanrı'nın hakikatini arayarak yenilenmesi lazım.

– Perestroyka'yı başlar başlamaz beğendim. Keşke biri o zaman söylemiş olsaydı ülkenin başkanının bir KGB görevlisi olacağını...

– Biz özgürlüğe hazır değildik...

– Özgürlük, eşitlik, kardeşlik... Bu sözcükler okyanus gibi kan döktü.

– Demokrasi! Rusya'da gülünç bir sözcük bu. Demokrat Putin; en kısa fıkra bu.

– Bu yirmi yılın ardından kendimiz hakkında çok şey öğrendik. Keşfettik. Stalin'in gizli kahramanımız olduğunu öğrendik. Stalin hakkında onlarca kitap ve film çıktı. İnsanlar okuyor, seyrediyor. Tartışıyor. Ülkenin yarısı Stalin'i hayal ediyor... Ülkenin yarısı Stalin'i hayal ediyorsa, onun çıkıp gel-

*1924 yılında İspanya'da kendini Rusya Çarı ilan eden Büyük Knyaz Kirill Vladimiroviç'in (Çar II. Nikolay'ın ağabeyi) torunu.

mesi gerekir, bundan kuşku duymayın. Kötü ölülerin hepsini cehennemden çekip çıkardılar: Beriya'yı, Yejov'u... Beriya hakkında onun yetenekli bir idareci olduğunu, aklanması gerektiğini yazdılar, çünkü Rus atom bombası onun emri altında yapılmış...

– Lanet olsun Çekistlere!

– Sırada kim var; yeni bir Gorbaçov mu yeni bir Stalin mi? Svastika da geri mi geliyor yoksa? "*Sieg heil!*"* Rusya dizlerinin üstünden kalktı. Tehlikeli bir an, çünkü Rusya hiç böyle uzun süre aşağılanmamıştı.

Şimdiye Dair

– Putin'li 2000'ler... Nasıldır bu 2000'ler peki? Kasvetli... Gri... Maço... Çekist... Cazibeli... Stabil... Egemenler... Ortodoks...

– Rusya her zaman imparatorluktu, hâlâ öyle ve gelecekte de olacak. Biz sadece büyük bir ülke değiliz, özel bir Rus uygarlığıyız biz. Bizim kendi yolumuz var.

– Batı şimdi de korkuyor Rusya'dan...

– Bizim doğal zenginliklerimiz herkese lazım, özellikle de Avrupa'ya. Ansiklopediyi açın: Petrol rezervinde dünyada yedinciyiz, gaz rezervinde ise Avrupa'da birinciyiz. Demir cevheri, uranyum hammaddesi, bakır, gümüş, nikel, kobalt rezervlerinde de ilk sıralardayız... Elmas, altın, gümüş, platinde de öyle... Mendeleyev'in bütün elementler tablosuna sahibiz. Bir Fransız bana şöyle demişti: "Neden bütün bunlar size ait, dünya ortak değil mi?"

– Her koşulda ben emperyalistim, evet. İmparatorlukta yaşamak istiyorum. Putin benim başkanım! Kendine liberal demek ayıp sayılıyor artık, tıpkı eskiden komünist demek nasıl ayıp olduysa. Meyhanede duyanlar gözünü şişirebilir.

– Yeltsin'den nefret ediyorum! Ona inanmıştık, ama o bizi

*(Alm.) Hitler'in "Yaşasın zafer!" anlamındaki ünlü selamlama sözü.

bilinmeyen bir yöne götürdü. Demokratik cennete falan da gelmedik. Eskisinden de korkunç bir yere geldik.

– Olay ne Yeltsin'de, ne Putin'de, olay bizim köle olmamızda. Köle ruhumuz var bizim! Köle kanımız! Şu "yeni Rus"a bir baksana... Bentley arabadan iniyor, cebi tıka basa para dolu, ama o bir köle. Yukarıda bir mafya babası oturuyor, "Gidin hepiniz ahıra!" diyor. Gidiyorlar.

– Televizyonda duydum... "Bir milyarın var mı?" diye sordu Bay Polonski. "Yok mu?! O zaman siktir git buradan!" Ben bay oligarkın siktir ettiği kişilerden biriyim. Sıradan bir ailem var: Babam ayyaş oldu, annem çocuk yuvasında üç kuruşa çalışıyor. Onlara göre biz çöpüz, hurdayız. Çeşitli grupların içine girip çıkıyorum. Yurtseverlerin, milliyetçilerin arasına... Dinliyorum. Gün gelecek ve birisi kesinlikle verecek elime tabancayı. Ben de alacağım.

– Kapitalizm bizde tutmuyor. Kapitalizm ruhu bize yabancı. Moskova'dan öteye geçmiyor. İklim öyle değil. İnsan da öyle değil. Rus insanı rasyonel değil, merkantalist de değil, son gömleğini çıkarıp verebilir, ama bazen de çalar. Vahşi ve işbilir olmaktan çok gözlemcidir, azla yetinmeye hazırdır. Tasarruf onun ideali değil, biriktirmekten sıkılır. Güçlü bir adalet duygusu vardır. Bu halk Bolşeviktir. Rus insanı sadece yaşamak istemez, bir şey için yaşamak ister. Büyük bir davaya katılmak ister. Bizde dürüst ve başarılı bir adam bulmak, bir aziz bulmaktan daha kolaydır. Rus klasiklerini okuyun...

– Neden, bizim insanlarımız yurtdışına gidince, orada normal bir şekilde kapitalist hayata uyum sağlıyorlar? Ama yurtta herkes "hükümran demokrasi"den, ayrı bir Rus uygarlığından ve "Rus hayatında kapitalizmin bir temeli olmadığından" bahsetmeyi seviyor.

– Bizde yanlış bir kapitalizm var...

– Farklı bir kapitalizme umut duymayı bırakın...

– Rusya'da kapitalizm var gibi, ama kapitalistler yok. Yeni Demidovlar, Morozovlar yok... Rus oligarkları kapitalist değil,

onlar sadece hırsız. Eski komünist ve Komsomollardan nasıl kapitalist çıksın? Hodorkovski'ye acımıyorum ben. Bırakın otursun hücrede. Sadece orada oturan tek kişinin o olmasına üzülüyorum. Benim doksanlarda yaşadıklarım için biri hesap vermeli. Ne var ne yok soydular. İşsiz bıraktılar. Kapitalist devrimciler: Gaydar, Demir Winnie Pooh... Kızıl Çubays... Doğabilimciler gibi canlı insanlar üzerinde deney yaptılar...

– Köye, annemin yanına gitmiştim. Komşular anlattı, biri geceleyin çiftçinin çiftliğini yakmış. İnsanları kurtarmışlar, ama hayvanlar yanmış. Köy iki gün içip kutlama yapmış. Siz de kalkmış "kapitalizm" diyorsunuz buna... Bizde kapitalizm zamanında yaşayan sosyalist insanlar var...

– Sosyalizm döneminde bize güneş altındaki yerlerin herkese yeteceğini vaat etmişlerdi. Şimdi başka bir şey söylüyorlar: Darwin'in yasalarına göre yaşarsak, o zaman bolluk olacak. Güçlüler için bolluk. Bense güçsüzlerdenim. Ben savaşçı değilim... Bir planım vardı, bu plana göre yaşamaya alışmıştım: okul, enstitü, aile. Kocamla bir kooperatif dairesi için biriktireceğiz, evden sonra da araba... Ama bu plan yerle bir oldu. Bizi kapitalizmin kucağına attılar... Ben mühendislik eğitimi aldım, proje enstitüsünde çalıştım, adı "kadın enstitüsü"ydü, çünkü orada sadece kadınlar olurdu. Oturur bütün gün evrak katlarsın, ben de işimi düzgün yapmayı severdim. Bütün hayatımı orada geçirdim. Sonra tasarruflar başladı... Erkeklere dokunmadılar, sayıları azdı, yalnız yaşayan annelere de dokunmadılar, emekliliğine bir-iki yıl kalanlara da dokunmadılar. Listeleri asınca kendi ismimi gördüm orada... Bundan sonra nasıl yaşayacağız? Perişan oldum. Bana Darwin'e göre yaşamayı öğretmediler.

Uzun zaman uzmanlığıma göre bir iş bulmayı ümit ettim. Bu anlamda idealisttim, hayattaki yerimi, değerimi bilmiyordum. Hâlâ bizim bölümdeki kızları özlüyorum, özellikle bizimkileri, muhabbetlerimizi. Bizde iş ikinci plandaydı, birinci planda olan şey iletişimdi, içten sohbetlerdi. Günde üç kez çay

içerdik, herkes kendi derdini anlatırdı. Bütün bayramları, bütün doğum günlerini kutlardık... Ama şimdi... işçi bulma kurumuna gidip duruyorum. Sonuç yok. Boya ustası, alçı ustası lazım... Enstitüde beraber okuduğumuz arkadaşım, o da bir biznesmenin evini temizliyor, köpeğini gezdiriyor... Hizmetçi yani. Önceleri ağlardı küçük düştüğü için, şimdi alıştı. Ama ben yapamam.

– Oyum komünistlere; bu kesin.

– Yine de normal bir insan Stalinistleri anlayamaz. Rusya'nın yüz yılı çöpe atıldı, ama onlar bağırıyor: Yaşasın Sovyet yamyamları!

– Rus komünistleri uzun zamandır komünist değil. Özel mülkiyet kavramı, ki bunu tanıdılar, komünist idealle uyuşmuyor. Onlar hakkında Marx'ın kendi yandaşlarına söylediği şeyi söyleyebilirim: "Benim bildiğim tek bir şey var, o da Marksist olmadığım." Daha da iyisini Heine söylemiş: "Ejder ektim, bit çıktı."

– Komünizm insanlığın geleceğidir. Alternatifi yok.

– Solovetsk kampının kapısında bir Bolşevik sloganı asılıydı: "Demir Yumrukla İnsanlığı Mutluluğa Götürüyoruz." İnsanlığın kurtuluşu için reçetelerden biri.

– Sokağa çıkıp bir şeyler yapmak için en ufak arzum yok. En iyisi hiçbir şey yapmamak. Ne iyilik, ne kötülük. Bugün iyilik olan, yarın kötülük oluyor.

– En korkunç insanlar bu idealistler...

– Vatan'ımı seviyorum ama burada yaşamayacağım. Burada istediğim gibi mutlu olamıyorum.

– Belki, aptalım ben... Ama gitmek istemiyorum, gidebileceğin halde istemiyorum.

– Ben de gitmeyeceğim. Rusya'da yaşamak daha neşeli. Bu hava yok Avrupa'da.

– Vatan'ı uzaklardan sevmek daha iyi...

– Rus olmak ayıp bugün...

– Anne ve babamız zafer kazananların ülkesinde yaşıyordu,

bizse Soğuk Savaş'ı kaybeden bir ülkede yaşıyoruz. Gururlanacak bir şey yok!

– Göç etmeye niyetim yok... Burada işim var. Kesin olarak söyleyebilirim ki, insan Rusya'da gayet güzel yaşayabilir, sadece politikaya bulaşmamak lazım. İfade özgürlüğü için yapılan, homofobiklere karşı yapılan bütün o mitingler, boşuna bence...

– Herkes devrimden bahsediyor... İşte Rublyovka tamamen boşaldı... Zenginler kaçıyor, sermayelerini yurtdışına kaçırıyorlar. Saraylarına kilit vuruyor, ilan veriyorlar: "Satılık..." Halkın kesinlikle kararlı olduğu hissediliyor. Ama kimse hiçbir şeyi gönüllü olarak vermez. O zaman Kalaşnikovlar konuşacak işte...

– Bazıları "Rusya Putin'in arkasında!" diye bağırıyor, bazıları "Putin'siz Rusya!" diye.

– Petrolün fiyatı düştüğü ya da petrole artık gerek kalmadığı zaman ne olacak?

– 7 Mayıs 2012. Televizyonda gösteriyorlar: Kremlin'deki görev devir teslimi için, tümüyle boşalmış bir şehirde Putin'in görkemli korteji ilerliyor. Ne bir insan var, ne bir araba. Örnek bir temizlik. Binlerce polis, asker ve OMON* görevlisi metro girişlerinde ve binaların ön kapılarında nöbet tutuyor. Moskovalılardan ve sonsuz Moskova trafiğinden temizlenmiş bir başkent. Ölü bir şehir.

Sahte bir çar!

Geleceğe Dair

Yüz yirmi yıl önce Dostoyevski Karamazov Kardeşler*'i tamamladı. Orada ebedi "Rus çocukları" hakkında yazmıştı, hep "'Tanrı var mı, ölümsüzlük var mı?' gibi dünyaya dair soruları"*

*Rus Özel Harekât Timi.

yorumlayan "Rus çocukları" hakkında... "Tanrı'ya inanmayanlar ise, sosyalizmden ve anarşizmden bahsederler, bütün insanlığın yeni bir aşamaya geçmesinden bahserler; tüm bunlardan sadece şeytan çıkar, aslında hep aynı sorular, ama sadece başka bir taraftan."

Devrim hayaleti yine geziyor Rusya'da. 10 Aralık 2011 günü Bolotnaya Meydanı'nda yüz bin kişilik bir miting düzenlendi. O zamandan beri protesto gösterilerinin ardı arkası kesilmiyor. "Rus çocukları" bugün neler söylüyorlar? Bu kez neyi seçecekler?

– Mitinglere gidiyorum, çünkü bizi aptal yerine koyduklarını yeter. Seçimleri geri verin, alçaklar! Bolotnaya Meydanı'nda yüz bin kişi ilk toplandığı zaman kimse bu kadar insanın gelmesini beklemiyordu. Sabrettik, sabrettik ve bir noktada artık yalanlar ve rezaletler bini aştı: Herkese yetti! Herkes haberlere bakıyor ya da internette haberleri okuyor. Politikadan bahsediyor. Muhalefette olmak moda oldu. Ama ben korkuyorum... Hepimiz anca gevezelik ediyoruz diye korkuyorum... Meydanda durmuşuz, bağırıyoruz ve odalarımıza dönüp internetin başına oturuyoruz. Tek bir şey kalıyor geriye: "Ne kadar da havalıydık!" Şöyle bir şey çıktı mesela karşıma: Sonraki bir miting için pankart yapmak, bildiri dağıtmak lazım olduğunda, herkes kaytarıp ortadan kayboldu.

– Eskiden politikadan uzak dururdum. Bana iş ve aile yeterdi, sokaklara çıkmanın yararsız olduğunu düşünürdüm. Küçük konuların teorisi daha çok çekerdi beni: Tedavisi olmayan hastalıklar hastanesinde çalıştım, yazın Moskova yakınlarında orman yangını çıktığı zaman, zarar görenlere gıda ve giyecek götürdüm. Değişik bir tecrübe oldu... Annemse sürekli televizyon başındaydı. Anlaşılan, geçmişte Çekistlerle yaptığı didişme ve mücadele yetmişti ona, hepsini anlatmıştı tekrar tekrar. İlk mitinge beraber gittik, annem yetmiş yaşındadır. Sinema oyuncusu. Her ihtimale karşı çiçek satın aldık. Çiçek taşıyan insanlara ateş edemezler diye.

– SSCB'de doğmadım ben. Bir şey hoşuma gitmezse, sokağa çıkıp protesto ediyorum. Uyumadan önce mutfağa geçip bunun gevezeliğini yapmıyorum.

– Devrimden korkuyorum... Şunu biliyorum: Bir Rus isyanı olacak, anlamsız ve yararsız bir şey. Ama evde oturmak da ayıp artık. Bana "yeni SSCB", "yenilenmiş SSCB", "hakiki SSCB" lazım değil. Benim açımdan kabul edilemez bir şey, iki kişi karşı karşıya oturacağız da beraber karar vereceğiz, "Bugün sen başkansın, yarın ben," diye. İnsanlar yer bunu. Biz sürü değiliz, biz halkız. Mitinglerde daha önce orada hiç görmediğim kimseleri görüyorum: Mücadelede katılaşmış altmışlılar, yetmişliler ve bir sürü öğrenci, şu aptal kutusunda bize itelemeye çalıştıkları hiçbir şeye yakın zamana kadar aldırış etmemiş öğrenciler... Mink kürklü kadınlar, mitinge Mercedes'le gelen genç çocuklar. Daha yakın zamana kadar para, mal, konfor peşindeydiler, ama anlaşılan bu yetmemiş. Bu artık yetmiyor. Bana da yetmiyor. Açlar değil, toklar yürüyor. Pankartlar... Halk yaratıcılığı... "Putin, kendin git!" – "Ben bu hıyarlara oy vermedim, ben diğer hıyarlara oy verdim!" Ben "Siz bizi tasavvur bile edemezsiniz" pankartını sevdim. Kremlin'i basmak gibi bir niyetimiz yoktu, sadece kim olduğumuzu ilan etmek istiyorduk. Giderken de "Tekrar geleceğiz" diye slogan attık.

– Ben Sovyet insanıyım, her şeyden korkuyorum. Daha on yıl önce kesinlikle çıkmazdım sokağa. Şimdiyse hiçbir mitingi kaçırmıyorum. Saharov Bulvarı'na da, Yeni Arbat'a da gittim. Beyaz Çember'e de.* Özgür olmayı öğreniyorum. Şimdi olduğum gibi, yani Sovyet olarak ölmek istemiyorum. Kendimden Sovyet kalıntılarını çıkarıp atıyorum...

– Mitinglere gidiyorum, çünkü kocam da oraya gidiyor...

– Genç bir insan değilim. Putin'siz bir Rusya'da ölmek istiyorum.

– Yahudileri, Çekistleri, eşcinselleri rahatsız ettiler...

*Putin karşıtlarının Moskova'da Sadovoe Koltso'da oluşturdukları çember.

– Ben solcuyum. Şuna inanıyorum: Barışçı yolla bir şey kazanmak imkânsız. Kana susadım! Kansız hiçbir iş olmaz bizde. Neden sokaklara çıkıyoruz? Ben Kremlin'e gireceğimiz anı bekliyorum. Bu artık bir oyun değil. Kremlin'i almak lazım, gidip şarkı söylemek değil. Emir versinler, dirgenle levyeyi alayım elime. Bekliyorum.

– Arkadaşlarımla birlikteyim... On yedi yaşındayım. Putin hakkında ne mi biliyorum? Onun judocu olduğunu, judoda sekizinci dan olduğunu biliyorum. Sanırım, onun hakkında bildiğim sadece bu...

– Che Guevara değilim ben, korkağım, ama bir mitingi bile kaçırmadım. Beni utandırmayacak bir ülkede yaşamak istiyorum.

– Benim böyle bir karakterim var, barikatlarda olmam lazım. Beni böyle yetiştirdiler. Babam gönüllü olarak gitti Spitak'taki depremden sonra tahliyeye.* O yüzden erken öldü. Enfarktüs. Çocukluğumdan beri babamla değil, onun fotoğraflarıyla yaşıyorum. Gitmek ya da gitmemek, herkes kendisi karar vermeli. Babam kendiliğinden gitti... Gitmeyebilirdi... Kız arkadaşım da benimle Bolotnaya Meydanı'na gitmek istedi, sonra telefon etti: "Küçük çocuğum var benim, anlıyorsundur." Benimse yaşlı annem var. Ben gidiyorum, o da Validol alıyor. Yine de gidiyorum...

– Çocuklarım benimle gurur duysun istiyorum...

– Kendime saygı duymak için bunu yapmam lazım...

– Bir şeyler yapmayı denemem lazım...

– Devrime inanıyorum... Devrim uzun ve ısrarlı bir çaba. 1905 yılındaki ilk Rus devrimi yıkımla sona erdi. On iki yıl sonraysa, 1917 yılında bütün çarlık rejimini yerle bir etti. Bizim de kendi devrimimiz olacak!

– Ben mitinge gidiyorum, ya sen?

*Ermenistan'da 1988 yılında yaşanan depremde, Spitak şehri tümüyle yerle bir olmuştu.

– Şahsen doksan birden yoruldum... doksan üçten de... Başka bir devrim daha istemiyorum! Birincisi, devrimler nadiren yumuşak olur, ikincisi bir tecrübem var: Kazansak bile, doksan birdeki gibi olacak. Coşku hızla sona erecek. Mücadeleden sonra yağmacılar gelecek. Gusinler, Beryezovskiler, Abramoviçler gelecek...

– Putin karşıtı mitinglere karşıyım. Gürültü patırtı genel olarak başkentte. Moskova ve Petersburg muhalefeti destekliyor, taşra Putin'i. Gerçekten o kadar kötü mü yaşıyoruz? Durumumuz eskisine göre daha iyi değil mi? Bunu kaybetme ihtimali çok korkunç bir şey. Doksanlarda nasıl sıkıntı çektiğimizi herkes hatırlıyor. Kimse yine her şeyi kırıp kan dökmek istemiyor.

– Putin rejiminin fanatiği değilim. "Çarcıktan" bıktım, değişen liderler istiyorum. Elbette, değişiklikler gerekli, ama devrim değil. Polise taş atılmasından da hoşlanmıyorum...

– Her şeyin parasını ABD Dışişleri Bakanlığı ödedi. Batılı kuklacılar. Bir kere onların reçeteleriyle Perestroyka yaptılar, ne sonuç çıktı? Bizi böyle bir çukura attılar! Bu mitinglere gitmiyorum, Putin'i destekleyen mitinglere gidiyorum! Güçlü Rusya'yı destekliyorum!

– Son yirmi yılda manzara birkaç kez tümüyle değişti. Sonuç ne? "Putin defol! Putin defol!" En son mantra bu. Bu gösterilere katılmıyorum. Hadi Putin gitti diyelim. Yeni bir otokrat gelip oturacak tahta. Nasıl çaldılarsa, yine çalacaklar. Mahvolmuş evler, sokağa atılmış ihtiyarlar, ikiyüzlü memurlar ve terbiyesiz trafik polisleri aynen kalacak... Rüşvet almak normal sayılacak... Eğer kendimiz değişmeyeceksek hükümeti değiştirmenin manası ne? Bizdeki hiçbir demokrasiye inanmıyorum. Doğu ülkesiyiz biz... Feodalizm var... Entelektüeller yerine papazlar...

– Kalabalığı sevmiyorum... Sürü... Kalabalık asla bir şeye karar veremez, bireyler karar verir. İktidar tepede parlak kişilikler olmasın diye elinden geleni yaptı. Muhalefette de Sa-

harov yok, Yeltsin yok. "Kar" devrimi* kendi kahramanlarını doğurmadı. Program nerede? Ne yapmaya toplanıyorlar? Gidiyor, bağırıyorlar... İşte Nemtsov... Navalniy...** Twitter'da yazıyorlar, Maldivler'e ya da Tayland'a tatile gittiklerini. Paris'i sevdiklerini. Bir düşünsenize, Lenin bin dokuz yüz on yedi yılında büyük bir gösteriden sonra İtalya'ya ya da Alpler'de kayak yapmaya gidecek...

– Mitinglere gitmiyorum, oy vermeye de gitmiyorum. Hayallerle yaşamıyorum...

– Farkında mısınız, sizin dışınızda da bir Rusya var. Sahalin'e kadar... Ve o Rusya da herhangi bir devrim istemiyor; ne "turuncu" devrim, ne "gül" devrimi, ne de "kar". Yetti artık devrim devrim! Vatan'a bir huzur verin!

– Yarın olacaklardan bana ne...

– Komünist ve milliyetçilerle aynı korteje katılmak istemiyorum... Nazilerle... Kukuletalı ve haçlı Ku-Klux-Klancılarla* yürüyüşe gider miydiniz? Bu yürüyüşün ne kadar önemli bir hedefi olursa olsun, gider miydiniz? Farklı Rusyalar hayal ediyoruz biz.

– Gitmiyorum... Kafama bir sopa indirirler diye korkuyorum...

– Mitinglere gitmek değil, dua etmek lazım. Tanrı bize Putin'i gönderdi...

– Penceremden bakınca devrim bayraklarını görmeyi sevmiyorum. Ben evrime inanıyorum... İnşa etmeye...

– Ben gitmiyorum... Politik şovlara gitmiyor oluşumu da haklı çıkarmaya çalışmayacağım. Ucuz gösterişler bu mitingler. Soljenitsin'in öğrettiği gibi, insan kendine göre yaşamalı, yalanlara göre değil. Bunu yapmadıkça bir milim bile ilerleyemeyiz. Daire çizip dururuz.

---

*2011'de Güney Osetya başkanlık seçimleri sırasında yaşanan olaylar için kullanılan bu söz, 2011 Aralık Duma seçimleri sonrasında yapılan Putin karşıtı mitingler için de kullanılmaya başlanmıştır.

**Rusya'da muhalefetin önemli isimlerinden Aleksey Navaliy ve Boris Nemtsov. Nemtsov 2015 yılında öldürüldü.

– Ben Vatan'ımı olduğu gibi seviyorum

– Hükümeti kendi ilgi alanlarım arasından çıkardım. Benim önceliklerim; ailem, dostlarım ve işim. İyi açıklayabildim mi?

– Yani sen yurttaş, halk düşmanı değil misin?

– Kesinlikle bir şey olacak. Hem de yakında. Devrim değilse bile, ozon kokusu duyuluyor. Herkes bekliyor: Kim, nerede, ne zaman?

– Daha yeni başladım normal yaşamaya. Bırakın yaşayayım!!

– Rusya uyuyor. Hayal kurmayın.

İÇ KISMI OLMAYAN ON HİKÂYE

ROMEO VE JULIET'E DAİR... AMA ONLARIN ADI MARGARİTA VE EBULFEZ

Margarita K.
Ermeni mülteci,
41 yaşında

– Oy! Ben bu konuda... İstemiyorum ben bu konuda konuşmayı... Benim bildiğim başka...

Hâlâ kollarımı başımın arkasına koyup uyurum, mutlu olduğum zamanların bir alışkanlığı. Öyle çok severdim yaşamayı! Ermeniyim ben, ama Bakü'de doğup büyüdüm. Deniz kıyısında. Deniz... Benim denizim! Oradan ayrıldım, ama denizi hâlâ seviyorum, insanlar ve diğer her şey beni hayal kırıklığına uğrattı, sadece denizi seviyorum ben. Onu sık sık rüyamda görüyorum; gri, kara, eflatun. Ve şimşekler! Şimşekler dalgalarla birlikte dans ediyor. Uzaklara bakmayı severdim, akşamleyin güneşin batmasını seyretmeyi severdim, akşama doğru güneş öyle kırmızı olur ki sanki tıs eder suya batarken. Bütün gün ısınan taşlar, sıcak kayalar, canlı gibidir. Denize gece gündüz bakmayı, akşamdan geceye bakmayı severdim. Geceleyin yarasalar belirirdi, onlardan çok korkardım. Cırcırböcekleri şarkı söylerdi. Gökyüzü yıldızla dolardı... Hiçbir yerde o kadar çok yıldız olmaz... Bakü, en sevdiğim şehir... En sevdiğim, ne olursa olsun! Rüyamda sık sık Vali Bahçesi'ne ve Nagorniy

Parkı'na gidiyorum... Kale duvarına tırmanıyorum... Ve her yerden deniz görünüyor; gemiler ve petrol kuleleri... Annemle birlikte çayhaneye gidip demli çay içmeyi severdik. (*Gözlerinde yaşlar.*) Annem Amerika'da. Ağlıyor ve beni özlüyor. Bense Moskova'dayım...

Bakü'de büyük bir evde yaşıyorduk... Büyük bir avlusu vardı, avluda dut ağacı vardı, sarı dut. Enfesti! Hep beraber yaşıyorduk, tek bir aile gibi; Azerbaycanlılar, Ruslar, Ermeniler, Ukraynalılar, Tatarlar... Klara Teyze, Sara Teyze... Abdulla, Ruben... En güzeli de Silva'ydı, uluslararası uçuşlarda hosteslik yapıyordu, İstanbul'a uçuyordu, kocası Elmir de taksiciydi. Kadın Ermeniydi, erkek Azerbaycanlı, ama kimse bunu düşünmüyordu bile, böyle konuşmalar hatırlamıyorum hiç. Dünyayı başka türlü bölerdik: İyi bir insan mı, kötü mü; açgözlü mü, müşfik mi? Komşu ve misafir. Hepimiz aynı köydendik. Aynı şehirden... Herkesin bir milliyeti vardı; herkes Sovyetti, herkes Rusça bilirdi.

Bizim en güzel, en sevilen bayramımız Nevruzdu. Nevruz Bayramı baharın geliş bayramıydı. Bütün yıl bayramı beklerdik, yedi gün kutlardık. Yedi gün bahçenin ve evin kapısı kapanmazdı... Gece gündüz kilitsiz, anahtarsız yaşardık... Ateşler yakılırdı... Çatılarda ve avlularda ateşler yakılırdı. Bütün şehirde ateşler olurdu! Alevlerin arasına kokulu bitkiler atılır ve mutluluk dilenirdi. "Sarılıgin sene, gırmızılıgin mene" – "Bütün sıkıntılarım sana, benim mutluluğum bana" denirdi. "Gırmızılıgin mene..." Herkes herkese giderdi; her yerde misafir olarak karşılanırdı, sütlü pilavlar ve tarçınlı ya da kakuleli demli çaylarla ağırlanırdı. Yedinci gün, bayramın asıl günü, herkes bir araya toplanırdı... Tek bir masaya... Herkes kendi masasını getirir ve avluda tek bir upuzun masa hazırlanırdı. Bu masada: Gürcü *hinkali*si, Ermeni *borak*isi ve *basturma*sı, Rus *blini*si, Tatar *eçpoçmak*ı, Ukrayna *varenka*sı ve Azerbaycan usulü kestaneli et bulunurdu... Klava Teyze kendi meşhur kürklü ringa balığını pişirir, Sara Teyze de içi doldurulmuş ba-

lık getirirdi. Şarap içilirdi, Ermeni konyağı içilirdi. Azerbaycan konyağı. Ermeni ve Azeri şarkıları söylenirdi. Rus "Katyuşa"sı söylenirdi: "Elmalar ve armutlar çiçek açtı... Nehrin üstündeki sis dağıldı..."* Sonunda tatlılara sıra gelirdi: *pahlava, şeker-çurek*... Benim için hâlâ bunlardan daha lezzetli bir şey yoktur! Tatlıların en iyisini de annem yapardı. "Ne var senin ellerinde Knarik! Ne kadar hafif bu pasta!" diye överdi hep komşular.

Annem, Zeynab'la arkadaştı. Zeynab'ın iki kızı ve Anar adlı bir oğlu vardı, Anar'la aynı okulda okumuştuk. "Kızını benim Anar'a vereceksin," diye gülerdi Zeynab, "akraba olacağız." (*Kendi kendine konuşuyor.*) Ağlamayacağım... Ağlamaya gerek yok... Derken Ermeni pogromları başladı... Ve Zeynab Teyze, iyi kalpli Zeynab Teyze, Anar'ıyla birlikte... Biz hepimiz kaçtık, iyi insanların evinde saklandık... Geceleyin evimizden buzdolabı ve televizyonu yağmalamışlar... Gaz ocağını ve yeni büfeyi almışlar... Bir keresinde Anar arkadaşlarıyla kocama rastlamış ve onu demir çubuklarla dövmüşler: "Ne biçim Azerbaycanlısın sen? Sen hainsin! Bir Ermeniyle yaşıyorsun, bizim düşmanımızla!" Beni arkadaşım evine alıp götürdü, onların tavan arasında yaşadım... Her gece tavan arası açılırdı, beni beslerlerdi; sonra yine yukarı çıkardım, girişe çivi çakarlardı. Sıkı sıkı çakarlardı çivileri. Bulurlarsa öldüreceklerdi! Oradan ak saçlarla çıktım... (*İyice sessizleşiyor.*) "Benim için ağlamanız gerekmez," diyorum başkalarına... Ama kendim gözyaşı döküyorum... Okulda severdim Anar'ı, yakışıklı çocuktu. Bir keresinde onunla öpüşmüştük hatta... "Kraliçe geliyor!" diye karşılardı beni okul kapısında. "Selam, kraliçe!"

O baharı hatırlıyorum... Elbette, hatırlanıyor, ama artık nadiren... sık sık değil... Bahaaaaar! Okulu bitirdim ve telgraf operatörü oldum. Merkezi postanede. İnsanlar vezneye geliyor: Bir kadın ağlıyor, annesi ölmüş; diğeri gülüyor, düğünü varmış. İyi ki doğdun! Nice nice yıllara! Telgraflar, telgraflar.

*Sözleri M İsakovski'ye ait, müziği anonim olan ünlü "Katyuşa" adlı şarkı.

Vladivostok, Ust-Kust, Aşkabad'ı arıyorum... Neşeli bir iş. Sıkıcı değil. Bir de aşkı bekliyorum... On sekiz yaşında insan hep aşkı bekler... Aşkın bir kez geleceğini ve onun aşk olduğunu hemen anlayacağımı düşünüyordum. Ama gülünç oldu, çok gülünç oldu. Onunla tanışma şeklimizden hoşlanmadım. Sabahleyin güvenliğin yanından geçerdim, beni hepsi tanırdı, kimse belge sormazdı: selam-selam; soru falan olmaz. Sonra bir gün: "Belgeleriniz lütfen." Donakaldım. Karşımda uzun boylu, yakışıklı bir genç duruyor ve yol vermiyor. "Her gün görüyorsunuz beni..." – "Belgeleriniz lütfen." O gün de belgelerimi evde unutmuşum, çantayı karıştırıyorum; hiçbir belge yok yanımda. Amirimi çağırdılar... Uyarı aldım... Ve nasıl da kızdım o adama! Ama o... Gece nöbetindeyim ve o yanında başka biriyle yanıma çay içmeye geldi. İşe bak! Reçelli börek getirmişler, artık öyle börekler yapmıyorlar, çok lezzetlidir, ama ısırmak çok zordur; asla reçelin hangi yönden çıkacağını bilemezsin. Kahkahalar atıyoruz! Ama ben onunla konuşmadım, gücenmiştim. Birkaç gün sonra beni işten sonra buldu: "Sinemaya bilet aldım, gelir misin?" Benim en sevdiğim komedi filmine, Vahtang Kikabidze'nin başrolde oynadığı *Mimino* filmine almış bilet,* on kez seyretmiştim filmi, bütün senaryoyu ezbere biliyordum. O da biliyormuş. Yürürken filmden repliklerle atışıp birbirimizi test ettik: "Sana çok akıllıca bir şey söyleyeceğim ama sakın gücenme." "Oradaki herkes tanıyorsa, bu ineği nasıl satacağım ben?" Ve... aşk başladı... Onun kuzeninin seraları vardı, çiçek satıyordu. Ebulfez her görüşmeye gül getirirdi, kırmızı ve beyaz güller... Güller, boyanmış gibi leylak rengi de olurdu bazen, ama gerçektiler. Hayal kurardım... Sık sık aşk hayalleri kurmuştum, ama kalbimin nasıl çarpacağını, göğsümden kopar gibi olacağını bilmezdim. Islak plajda kaldı mektuplarımız... Kumlarda... Büyük harflerle "Seni seviyorum!!!" yazıyorduk. On metre sonra bir daha: "Seni seviyorum!!!" O zamanlar şehrin her yerinde gazlı su

*1977 tarihli bir Sovyet komedi filmi.

veren otomatik makineler vardı, makinede de herkes için tek bir bardak olurdu. Silip içersin. Gideriz, bardak yok, sonraki makinede de bardak yok. Ama içmek istiyorum! O kadar çok şarkı söylemişiz, bağırmışız, gülmüşüz ki deniz kıyısında, susamışım. Başımızdan bir sürü büyülü olay geçti, inanılmaz olaylar, ama sonra bunlar kesildi. Ay, biliyorum bunu... Sahiden! "Ebulfez, su içmek istiyorum! Bir şeyler bul!" Bana bakıyor, ellerini göğe kaldırıyor ve uzun uzun bir şeyler söylüyor. Ve bir yerden... Otla kaplanmış çitlerin ve kapalı tezgâhların ardından sarhoş biri çıkıp bir bardak uzatıyor: "Güü-zee-lll kiyz; senden isirger miyim hiç?"

Bir de o günbatımı... Etrafta kimse yok bizden başka. Ve bir denizden gelen sis. Çıplak ayakla yürüyorum, asfaltın altından buhar gibi sis yükseliyor. Yine mucize gibi! Birdenbire güneş beliriyor! Işık... Aydınlık... Yazın ortasında gibi... Bir anda kuruyor yazlık elbisem, çiylerle ıslanmış elbisem. "Şu anda o kadar güzelsin ki!" Ya sen... Sen... (*Gözlerinde yaşlar.*) Başkalarına "Ağlamamak lazım," diyorum... Ama kendim... Her şeyi hatırlıyorum... Hatırlıyorum... Ama her seferinde sesler azalıyor, rüyalar azalıyor. O zamanlar hayal ederdim... Uçtuğumu hayal ederdi! Fakat... Olmadı! Bizim bir *happy end*'imiz olmadı: Beyaz gelinlik, Mendelsshon'un düğün marşı, balayı... Kısa süre sonra, çok kısa bir süre sonra... (*Duruyor.*) Bir şey söylemek istiyordum... Bir şey... En sıradan sözcükleri bile unutuyorum... Kısa süre sonra, çok kısa süre sonra, diyordum... İnsanlar beni bodrumlarına sakladılar, tavan aralarında yaşadım, kediye döndüm... Yarasaya... Keşke anlayabilseydiniz... Keşke... Keşke bilseydiniz ne kadar korkunç olduğunu geceleyin birinin bağırmasının. Yalnız bir çığlık. Geceleyin yalnız bir kuş bağırırsa, herkes korkuverir. Peki ya insan bağırırsa? Tek bir fikirle yaşıyordum: Seviyorum... Seviyorum ve bir daha seviyorum. Başka türlü yapamazdım, katlanamazdım. Nasıl katlanırım – ne büyük korku! Tavan arasından sadece gece iniyordum... Kalın storlar, yorgan gibi kalındı... Bir keresinde

tavan arası sabahleyin açıldı: "Çık hemen! Kurtuldun!" Şehre Rus ordusu girmişti...

Bunu düşünüyorum... Uyurken bile bunu düşünüyorum; ne zaman başladı bütün bunlar? Seksen sekiz yılı... Meydanda birtakım insanlar toplandı, hepsi de karalara bürünmüştü, dans edip şarkı söylüyorlardı. Bıçak ve hançerlerle dans ediyorlardı. Telgraf binası meydanın yanında, her şey gözlerimizin önünde oldu. Balkona çıkıp bakıyoruz. "Ne diye bağırıyorlar?" diye sordum. "Gâvurlara ölüm! Ölüm!" Uzun süre devam etti bu, çok uzun... Aylarca... Bizi pencerelerden kovmaya başladılar: "Kızlar, ortam tehlikeli. Yerinize oturun ve dikkatinizi dağıtmayın. Çalışın." Yemek arasında genellikle beraber çay içerdik, sonra birdenbire bir gün: Azerbaycanlılar bir masaya oturuyor, Ermeniler başka bir masaya. Bir anda, anlıyor musunuz? Hiçbir şey anlayamadım ben, hiç. Hâlâ aklım almıyordu. Âşıktım... Kendi hislerimle meşguldüm... "Kızlar! Ne oldu?" – "Duymadın mı? Müdür yakında burada sadece safkan Müslümanların çalışacağını söyledi." Ninem bin dokuz yüz on beş yılında Ermeni pogromunu yaşamıştı. Hatırlıyorum... Çocukken anlatırdı bana: "Ben senin kadar küçükken, babamı öldürdüler. Annemi de, teyze mi de. Bütün ailemizi..." Ninemin gözleri hep hüzün doluydu. "Komşularımız yaptı bunu. Ondan önce normal insanlardı, hatta iyi insanlardı. Bayramlarda aynı masaya otururduk..." Bütün bunların çok eskide kaldığını düşünmüştüm... Böyle bir şey şimdi olabilir miydi? Anneme sordum: "Anne, sen gördün mü; avludaki çocuklar savaşçılık oynamıyor, Ermeni kesmece oynuyorlar? Kim öğretti onlara?" – "Sus kızım. Komşular duyacak." Annem sürekli ağlıyordu. Oturup ağlıyordu. Çocuklar avluda içi doldurulmuş bir kuklayı sürüklüyor ve onu sopalarla, çocuk kılıçlarıyla dürtüyorlardı. "Kim bu?" diye sordum, annemin arkadaşı Zeynab'ın torunu Orhan'a. "Ermeni kocakarısı," dedi. "Onu öldürüyoruz. Rita Teyze, peki sen kimsin? Neden senin ismin Rusça?" İsmimi annem bulmuştu... Rusça

isimleri severdi ve hayatı boyunca Moskova'yı görmeyi hayal etmişti... Babam bizi bırakıp gitmişti, başka bir kadınla yaşıyordu, ama yine de babamdı. Gidip ona haber verdim: "Baba, evleniyorum!" – "İyi bir çocuk mu?" – "Çok. Ama adı Ebulfez..." Babam sustu, benim mutlu olmamı isterdi. Ama ben bir Müslümana âşık olmuştum... Onun başka bir Tanrısı vardı... Babam sustu. Ve sonra... Ebulfez bizim evimize geldi: "Seninle evlenmek istiyorum." – "Neden tek başına geldin, anneni babanı getirmedin? Akrabaların da yok?" – "Hepsi karşı çıkıyor, ama bana senden başka kimse lazım değil." Bana da... Bana da lazım değildi. Ne yapacaktık ki aşkımızla?

Dışımızda yaşananlar içimizdekiler gibi olmuyor... Olmuyor... Hiç olmuyor... Geceleyin korkunç bir sessizlik hüküm sürüyor şehirde... Ama nasıl bir şey bu, ben böyle yapamam ki. Bütün bunlar ne böyle, korkunç! Gündüzleri insanlar gülmüyor, şakalaşmıyor, çiçek almayı bırakmış. Eskiden kesinlikle çiçekli birileri olurdu sokakta. Şurada burada öpüşenler olurdu. Ama şimdi... Aynı insanlar yürüyor... Ama birbirlerine bakmıyorlar... Hepsinin üstünde, her şeyin üstünde asılı duran bir şey var... Bir beklenti...

Artık tam olarak hatırlayamıyorum... Günden güne değişiyordu her şey... Şimdi herkes biliyor Sumgait'i... Bakü'den Sumgait'e otuz kilometredir... Orada oldu ilk pogrom... İşyerinde bir kız vardı Sumgait'ten, iş bitimi herkes evlerine giderdi ama o postanede kalıyordu. Araç gereç odasında yatıyordu. Ağlaya ağlaya dolanıyor, sokağa bakmıyor bile, kimseyle konuşmuyor. Bir şey soruyorlar, susuyor. Ama konuştuğu zaman... Konuşmaya başladığı zaman... Onu dinlemek istemezdim... Duymak istemiyordum! Hiçbir şey duymak istemiyordum! Ne olursa olsun! Ne olursa olsun, bana ne! "Evine ne oldu?" – "Evi yağmaladılar." – "Annenle babana ne oldu?" – "Annemi avluya götürdüler, çırılçıplak soydular ve ateşe attılar! Hamile kız kardeşimi ateşin etrafında dans etmeye zorladılar... Öldürürken de, demir sopalarla karnından çocuğu çı-

karttılar..." – "Sus artık! Sus!" – "Babamı parçaladılar... Baltayla... Akrabalarım onu ancak ayakkabılarından tanıyabildi..." – "Sus! Yalvarırım!" – "Adamlar toplandı, genç, yaşlı adamlar, yirmi otuz kişi, Ermeni ailelerinin oturduğu evlere daldılar. Öldürüp tecavüz ettiler; kıza babasının önünde, kadına kocasının önünde..." – "Sus! Ağla en iyisi." Ama ağlamıyordu... Çok korkmuştu... "Otomobilleri yaktılar. Mezarlıkta Ermeni ailelerinin mezar taşlarını kırdılar... Ölülerden bile nefret ediyorlardı..." – "Sus! Böyle insanlar olabilir mi sahiden?!" Hepimiz ondan korkmaya başladık... Bu arada televizyonda, radyoda, gazetelerde... Sumgait hakkında tek kelime geçmiyor... Sadece söylentiler... Sonraları bana sordular: "Nasıl yaşadınız? Bütün olanlardan sonra nasıl yaşadınız?" Bahar geldi. Kadınlar hafif giysilerini giydi... Ne korkunç olaylar yaşanıyor ama etraf öyle güzel ki! Anlıyor musunuz? Bir de deniz.

Evlenmeye hazırlanıyordum... Annem rica etti: "Kızım, bir düşün." Babam susuyordu. Ebulfez'le sokakta yürüyoruz, kız kardeşleriyle karşılaşıyoruz: "Neden onun çirkin olduğunu söyledin? Baksana, ne kadar güzel bir kız." Aralarında bir şeyler fısıldaşıyorlar. Ebulfez! Ebulfez! Rica ediyorum: "Bırak düğün yapmadan evlenelim, düğün yapmayalım." – "Ne diyorsun? Bize göre insanın hayatında üç gün vardır: doğduğun gün, evlendiğin gün ve öldüğün gün." O düğünsüz yapamıyor, düğünsüz mutluluk olmazmış. Annesiyle babası kesin olarak karşı... Kesin olarak! Düğün için para da vermediler, hatta Ebulfez'in kendisinin çalışıp kazandığı paraları da vermediler. Fakat her şeyin usule uygun yapılması lazım... Eski geleneklere göre... Azerbaycan gelenekleri güzeldir, seviyorum onları... İlk önce erkek tarafı gelinin evine gelir, sadece ne diyecekleri dinlenir, ertesi gün de artık ret ya da kabul cevabı söylenir. O zaman şarap içilir. Gelinlik ve yüzük almak damadın işidir, onları gelinin evine kesinlikle sabah getirir... Ve güneşli bir gün olmalıdır... Çünkü mutluluğu kalması için ikna etmek gerekir, karanlık güçleri ise savuşturman. Gelin hediyeyi alır

ve damada teşekkür eder, herkesin önünde öpüşürler. Omuzlarında da beyaz şal olur, saflık simgesi. Düğün günü... Düğüne iki taraftan da bir sürü hediye gelir, bir hediye dağı olur, onları kırmızı kurdelelerle süslenmiş büyük tepsilere koyarlar. Yüzlerce rengârenk balon olur, birkaç gün gelinin evinin üstünde uçar bunlar, ne kadar yukarı uçarlarsa o kadar iyidir; aşkın güçlü ve karşılıklı olduğunu gösterir bu.

Benim düğünüm... bizim düğünümüz... Damadın ve gelinin evinden gelen bütün hediyeleri... benim annem aldı... Gelinlik de, altın yüzük de öyle... Masada, ilk kadeh kaldırmadan önce gelinin akrabalarının ayağa kalkıp gelini övmesi gerekir, damadın akrabalarının da damadı övmesi. Benim için dedem söz aldı, bitirdi ve Ebulfez'e sordu: "Peki senin için kim söz alacak?" – "Ben kendi adıma konuşacağım. Kızınızı seviyorum. Hayattan bile daha çok seviyorum." Böyle söyleyince herkesin hoşuna gitti. Eşiğimize bakır paralar döktüler, pirinç döktüler; mutluluk ve zenginlik için. Ve sonra... bir an gelir... düğünde bir an vardır, bir tarafın akrabalarının ayağa kalkıp diğer tarafın akrabalarına selam vermesi gerekir, onların da onlara. Ebulfez tek başına ayağa kalktı... Hiç akrabası yokmuş gibi... "Sana çocuk vereceğim, yalnız olmayacaksın," diye düşündüm. Yemin eder gibi. O ise biliyordu: Gençken çok ağır hastalanmıştım ve doktorlar hükümlerini vermişti: Doğurmak bana yasaktı. Ebulfez de kabul etmişti bunu, "Yeter ki beraber olalım," demişti. Ama ben... doğurmaya karar vermiştim. Gerekirse ben öleyim, ama çocuk kalsın.

Benim Bakü'm...

...Deniz... Deniz... Deniz...

...Güneş... Güneş... Güneş... Benim Bakü'm değil...

...Apartman girişlerinde kapı yok, kapıların olduğu boşluklar kalın naylonlarla kapatılmış...

...Yetişkin erkekler ya da ergenler... Korkudan anlayamadım... Dövüyorlar, çit kazıklarıyla öldürüyorlar bir kadını. (Şehirde bu kazıkları nereden bulmuşlar?) Kadın yerde yatıyor

tek ses etmeden. İnsanlar görüyor, başka bir sokağa sapıyorlar. Polis nerede? Polis kaybolmuş... Günlerce tek bir polis bile görmedim... Ebulfez'i ev sıkıyor. O iyi, çok iyi biri. Ama şu diğerleri nereden gelmiş ki... Şu sokaktakiler? Karşıdan bize doğru kanlar içinde bir adam koşuyor... Paltosu, elleri kan içinde... Elinde uzun bir mutfak bıçağı, sebze bıçağı... Coşkulu... hatta mutlu bir yüzü var... "Onu tanıyorum," dedi tanıdık bir kız, otobüs durağında beraber otobüs beklerken.

...İşte o zaman içimde bir şeyler kayboldu... Artık içimde hiç olmayan şeyler...

...Annem işten ayrıldı... Artık sokaklarda gezmek tehlikeli hale gelmişti, görür görmez tanıyorlardı onu. Ama beni tanıyamıyorlardı. Gerçi tek bir koşulla: Yanıma hiçbir belge almıyordum. Hiç! Ebulfez beni işten sonra alıyordu, beraber yürüyorduk, kimse benim Ermeni olduğumdan şüphelenmiyordu. Ama her an biri gelip "Kimliğini göster!" diyebilirdi. "Saklanın. Kaçın," diye uyarıyordu komşular, Rus nineler. Genç Ruslar kaçıyor, evlerini, kaliteli mobilyalarını bırakıyordu. Nineler kalmıştı geriye... iyi kalpli Rus nineler...

...Ben de gebeydim artık... Kalbimin altında bir bebek taşıyordum...

Bakü'de katliam birkaç hafta sürdü... Bazıları şu kadar diyor, diğerleri daha fazla diyor... Sadece Ermenileri öldürmediler, Ermenileri saklayanları da öldürdüler. Beni Azerbaycanlı bir dostum sakladı, kocasıyla çocukları. Bir gün... Yemin ediyorum! Bakü'ye gideceğim, kızımla gideceğim ve o eve gidip şöyle diyeceğim: "Bu senin ikinci annen, kızım." Kalın storları vardı... Palto gibi... Bu storlar... benim için özel olarak dikilmişti. Geceleyin tavan arasından çıkardım... Bir-iki saatliğine... Fısıltıyla konuşulurdu, benimle konuşmaları lazımdı. Herkes anlamıştı: Dilsiz kalmayayım diye, delirmeyeyim diye benimle konuşmaları lazımdı. Bebeğimi düşürmeyeyim ve geceleyin ulumayayım diye. Bir hayvan gibi ulumayayım diye.

Konuşmalarımızı hatırlıyorum, çok iyi hatırlıyorum. Bü-

tün gün tavan arasında oturur ve o konuşmaları aklımdan geçirirdim. Tek başınayım... İncecik bir gökyüzü şeridi... Çatlakların arasından...

"...Sokakta yaşlı Lazar'ı durdurup dövmeye başlamışlar... 'Yahudiyim ben,' demiş. Kimliğini gösterince bırakmışlar..."

"...Para için öldürüyorlar, öylece öldürüyorlar... Özellikle zengin Ermenilerin yaşadığı evleri arıyorlar..."

"...Bir evde herkesi öldürmüşler... Küçük kız çocuğu ağaca tırmanmış... Ona kuşa ateş eder gibi ateş etmişler... Geceleyin görmek zor, uzun süre vuramamışlar. Öfkelenmişler... Nişan almışlar. Sonunda kız ayaklarının dibine düşüvermiş..."

Arkadaşımın kocası ressamdı. Tablolarını severdim, kadın portreleri ve natürmortlar yapardı. Onun kitap raflarına gidip ciltlerin sırtlarına vurduğunu hatırlıyorum: "Hepsini yakmalı! Yakmalı! Artık kitaplara inanmıyorum! İyilik kazanacak sandık, böyle bir şey beklemedik! Dostoyevski tartışırdık... Evet, bu kahramanlar hep burada. Aramızda. Yanımızda!" Ne demek istediğini anlamazdım basit, sıradan bir kızdım. Üniversite okumamıştım. Sadece ağlayabiliyordum... ağlayıp gözyaşlarımı silebiliyordum. Uzun zaman dünyanın en iyi ülkesinde, dünyanın en iyi insanları arasında yaşadığıma inandım. Okulda bize öyle öğretmişlerdi. Ama o, allak bullak olmuş haldeydi, bunu çok ağır yaşıyordu. Beyin kanaması geçirdi, felç oldu... (*Duraksıyor.*) Susacağım biraz... Titriyorum... (*Birkaç dakika sonra devam ediyor.*) Rus ordusu şehre girdi. Artık eve dönebilirdim... Arkadaşımın kocasıysa yatıyordu, sadece tek kolunu biraz kıpırdatabiliyordu. Bana bu koluyla sarıldı: "Bütün gece seni düşündüm Rita, seni ve kendi hayatımı. Uzun yıllar boyunca... hayatım boyunca komünistlerle mücadele ettim. Ama şimdi kuşkularım var: Keşke o yaşlı mumyalar yönetseydi bizi, madalyalarını sıra sıra dizmiş o ihtiyarlar yönetseydi, biz de yurtdışına gidemeseydik, yasak kitapları okuyamasaydık ve Tanrıların yemeği pizzayı yemeseydik. Ama o küçük kız... O hayatta kalsaydı, kimse ona ateş etmeseydi... Kuş gibi... Sen de

tavan arasında oturmasaydın fare gibi..." Bir süre sonra öldü... Kısa süre sonra... O zaman çok kişi ölüyordu, iyi insanlar ölüyordu. Bütün bunlara katlanamıyorlardı.

Sokaklarda hep Rus askerleri vardı. Askeri teçhizat. Rus askerleri... daha çocuktu.. Gördükleri karşısında düşüp bayılıyorlardı...

Sekiz ay olmuştu gebeliğim... Yakında doğuracağım. Geceleyin kötü oluyorum, ambulansa telefon açıyoruz ama Ermeni soyadını duyunca telefonu kapatıyorlar. Doğumevine de almadılar, ne bizim yaşadığımız bölgedeki... ne başka yerdeki... Kimliği açar açmaz yer yok diyorlar. Yer yok! Hiçbir yerde yok, hiçbir şekilde yok, hiçbir şekilde. Annem yaşlı bir ebe buldu, bir Rus kadını, eskiden çocuk doğurturmuş... Çok eskiden... Şehrin kıyısında bir köyde bulmuştu onu. Adı Anna'ydı... Soyadını hatırlamıyorum. Haftada bir kez bizim eve geliyordu, beni muayene ediyor ve doğumun ağır olacağını söylüyordu. Kasılmalar gece başladı... Ebulfez taksi çevirmeye koştu, telefonla ulaşamamıştı çünkü. Taksici gelip beni gördü: "Ne o, Ermeni mi?" – "Benim karım." – "Hayır, gitmiyorum." Kocam ağladı. Cüzdanını çıkarıp paraları, bütün maaşını gösterdi: "Al... hepsi senin olsun... Karımla çocuğumu kurtar." Yola çıktık hep birlikte... Annem de bizimleydi. Anna'nın yaşadığı köye, çalıştığı hastaneye geldik, yarım gün çalışıyordu. Emekli maaşına destek olsun diye. O da bizi bekliyordu, beni hemen masaya yatırdılar. Uzun sürdü doğum... Yedi saat... İki kişi doğurduk: Ben ve Azerbaycanlı bir kadın; orada sadece bir yastık vardı, yastığı ona vermişlerdi, o yüzden başım aşağıda yatıyordum ben. Rahatsızdı, acı veriyordu... Annem kapıda bekliyordu. Onu sürekli oradan kovalamaya çalıştılar, ama o gitmedi. Ya bebeği çalarlarsa? Ha, ya çalarlarsa? Her şey olabilirdi... O zamanlar her şey olabilirdi... Bir kız doğurdum... Onu bir kere getirdiler bana, gösterdiler ve kucağıma vermediler. Diğer annelere (Azerbaycanlılara) çocuklarını veriyorlardı emzirsinler diye, ama bana vermediler. İki gün bekledim.

Sonra... duvara... duvara tutunup... çocukların yattığı odaya doğru emekledim. İçeride tek bir bebek yoktu, sadece benim kızım yatıyordu, kapıyla pencere de ardına dek açıktı. Ateşine baktım, yanıyordu, ateş gibi yanıyordu. Tam o sırada annem geldi... "Anne, çocuğu alıp gidelim. Hasta bu çocuk."

Kızım uzun süre hasta kaldı. Yaşlı bir doktor iyileştirdi onu, uzun zaman önce emekli olmuştu. Yahudiydi. Ama gelip Ermeni ailelere yardım ediyordu. "Ermenileri Ermeni diye öldürüyorlar, eskiden de Yahudileri Yahudi diye öldürürlerdi," dedi. Çok çok yaşlıydı. Kızıma İra adını koyduk... İrinka... Yine Rus ismi olsun, işe yarar, diye kararlaştırmıştık. Ebulfez çocuğu ilk kez kollarına aldığında ağladı. Hıçkıra hıçkıra... Mutluluktan... O günler de mutluluk da vardı. Mutluluğumuz! O sıralarda Ebulfez'in annesi hastalandı... Sık sık akrabalarına gitmeye başladı. Onlardan dönünce... sözcük bulamıyorum... Onlardan döndüğündeki hali... Bize yabancı, tanımadığımız biri gibi dönerdi. Ürküyordum elbette. Şehir mültecilerle doluydu, Ermenistan'dan kaçan Azeri ailelerdi bunlar. Elleri boş kaçmışlardı, eşyalarını alamadan, tıpkı Bakü'deki Ermeniler gibi. Ve aynı şeyleri anlatıyorlardı. Oy! Oy, hep aynı şeyi anlatıyorlardı. Azerbaycanlı pogromunun yapıldığı yeri, Hocalı'yı anlatıyorlardı... Orada da Ermeniler, Azerileri öldürmüştü, kadınları pencerelerden atmışlardı... Kafaları kesmişlerdi... Ölülerin üzerine işemişlerdi... Artık korku filmlerinden hiç korkmuyorum! O kadar çok şey gördüm ve dinledim ki... O kadar çok şey! Geceleri uyumuyor, düşünüp duruyordum, gitmek lazım diye. Kaçmak lazım diye! Böyle olmaz, böyle yapamayız. Kaçmak lazım... Unutmak için kaçmak... Kalırsam ölürdüm... Biliyorum, ölürdüm...

Önce annem kaçtı... Peşinden, babam ikinci ailesiyle kaçtı. Onların ardından da kızımla ben kaçtık. Sahte belgelerle kaçtık... Azerbaycanlı ismi taşıyan kimliklerle... Üç ay bilet alamamıştık. O kadar sıra vardı! Uçağa bindiğimizde, içeride yolcudan çok meyve sandığı ve çiçek dolu karton kutular

vardı. Ticaret! Ticaret artmıştı. Önümüzde genç Azerbaycanlılar oturuyordu, yol boyunca şarap içip konuştular, öldürmek istemedikleri için kaçıyorlardı. Savaşa gidip ölmek istemiyorlardı. Doksan bir yılı... Dağlık Karabağ'da topyekûn bir savaş sürüyordu. Bu çocuklar açıkça itiraf ediyorlardı: "Tankların altında kalmak istemiyoruz. Hazır değiliz." Moskova'da bizi eniştem karşıladı... "Ebulfez nerede?" – "Bir ay sonra gelecek." Akşamleyin akrabalar toplandı... Hepsi benden rica ettiler: "Sen konuş, lütfen konuş, korkma. Susanlar hastalanıyorlar." Bir ay sonra konuşmaya başladım, oysa artık konuşamayacağımı sanıyordum. Susacağımı ve öylece kalacağımı.

Bekledim... Bekledim... Bekledim... Ebulfez bir ay sonra gelmedi yanımıza... Yarım yıl sonra da gelmedi, yedi yıl sonra geldi. Yedi yıl sonra... Yedi... Kızım olmasaydı... hayatta kalamazdım ben... Kızım kurtardı beni. Onun sayesinde var gücümle tutundum. Hayatta kalmak için, incecik bir bağ bulmak lazım en azından... O kadar uzun bir bekleyişe dayanmak için... Öyle bir sabah... alelade bir sabah vakti... içeri girdi ve kızımla beni kucakladı. Sonra öylece durdu. Duruyor... Holde öylece duruyor... Bakıyorum, gözlerimin önünde ağır ağır düşüyor. Birkaç saniye sonra yerde öylece yatıyordu, paltosu ve şapkasıyla. Onu divana taşıdık, yatırdık. Çok ürkmüştük: Doktor çağırmak lazım ama nasıl? Moskova'da ikametimiz yok, tıbbi kaydımız yok. Kaçağız biz. Bunları düşünürken annem ağlıyordu... Kızım iri iri gözlerle köşede oturuyordu... Babasını beklemişti hep, sonra babası geldi ve öldü. O sırada Ebulfez açtı gözlerini: "Doktora gerek yok. Korkmayın. Tamam! Eve geldim." Şimdi ağlayacağım... ağlayacağım... (*Konuşmamız boyunca ilk kez ağlıyor.*) Nasıl ağlamayayım... Bir ay boyunca evde benim peşimde emekledi, ellerimi öptü, öptü: "Ne söylemek istiyorsun?" – "Seni seviyorum." – "Bunca yıl neredeydin?"

...Pasaportunu çalmışlar... Sonra ikincisini de... Hep akrabaları yapıyordu bunu...

...Kuzenleri Bakü'ye gelmiş... Onları Erivan'dan, dedelerinin

babalarının yaşadığı yerlerden kovmuşlar. Her akşam hikâyeler... İlla duyurmuşlar ona... Bir çocuğun derisini yüzmüşler, sonra da çocuğu ağaca asmışlar. Komşunun alnına kızgın demirle damga vurmuşlar... Şöyle yapmışlar... Böyle yapmışlar... "Sen nereye gidiyorsun?" – "Karıma." – "Düşmanımıza gidiyorsun yani. Kardeşimiz değilsin sen. Oğlumuz değilsin."

...Ona telefon ederdim... Bana "Evde yok," derlerdi. Ona da benim telefon edip yeniden evleneceğimi söylediğimi söylerlermiş. Telefon edip duruyordum. Ahizeyi kız kardeşi kaldırıyordu: "Unut bu telefon numarasını. Onun başka karısı var. Müslüman."

...Babam... Mutlu olmamı isterdi... Kimliğimi almış ve içine boşanma damgası vursunlar diye onu birilerine vermiş. Sahtecilik yani. Bir şey boyamışlar, çizmişler, düzeltmişler ve sonra orada bir delik açılmış. "Baba! Neden yaptın bunu? Bilmiyor musun, onu seviyorum!" – "Sen düşmanımızı seviyorsun." Pasaportum yırtılmış durumda... Artık işe yaramıyor...

...Shakespeare'in *Romeo ve Juliet*'ini okudum... İki aile arasındaki düşmanlık; Montague ve Capulet aileleri. Beni anlatıyor... Oradaki her sözü anladım...

Kızımı tanıyamıyordum. Gülmeye başlamıştı... Onu gördüğü ilk andan beri gülüyordu: "Baba! Babacığım!" Küçüktü... Önceleri bavuldan onun fotoğrafını çıkartır öperdi. Ama benim görmeyeceğim şekilde... Hani ben ağlamayayım diye...

Ve hikâyenin sonu da değil bu... Hepsi bu kadar mı sanıyorsunuz? Sonuna geldik? Ay yok, daha sona gelmedik...

...Burada da savaştaymışız gibi yaşıyoruz... Her yer yabancı. Deniz olsa beni iyileştirebilir. Deniz, deniz! Ama deniz yok yakında...

...Metroda yerleri sildim, tuvalet temizledim. İnşaatlarda tuğla taşıdım ve çimento kardım. Şimdi de bir restoranda bulaşıkçılık yapıyorum. Ebulfez zengin evlerinde tamirat yapıyor. İyi insanlar para veriyor, kötüler kandırıyor: "Defol buradan, *çuçmek*!" Yoksa polisi ararım." İzin belgemiz yok... Hiçbir

hakkımız yok... Bizim gibiler, çölde kum gibi. Yüz binlerce insan evlerinden kaçtı: Tacikler, Ermeniler, Azerbaycanlılar, Gürcüler, Çeçenler... Moskova'ya kaçtılar; SSCB'nin başkentine, ama burası başka bir devletin başkenti artık. Bizim devletimizi artık haritada bulmak imkânsız...

...Kızım bir yıl önce okulu bitirdi... "Anne... baba... Okumaya devam etmek istiyorum!" Kimliği yok... Kaçak yaşıyoruz. Bir ninenin evinde kalıyoruz, kadın oğlunun yanına gitti, tek odalık evini de bize kiraladı. Polis belge kontrolü için kapıyı çalıyor... Fare gibi saklanıyoruz. Yine fareler gibi yaşıyoruz. Bizi geriye postalayacaklar... Ama gerisi neresi ki? Nereye gidebiliriz ki? Yirmi dört saat içinde sınır dışı ederler isteseler! Rüşvet için paramız da yok... Başka bir ev de bulamadık hâlâ. Her yere ilanlar asmışlar: "Slav aileye ev kiralanır..." "Ortodoks Rus ailesine... kiralıyoruz. Lütfen başkaları başvurmasın..."

...Akşamleyin evden hiçbir yere çıkmıyoruz! Kocam ya da kızım geç kalacak olsa, hemen kediotu içiyorum. Kızımdan rica ediyorum: Kaşlarını boyama, parlak elbiseler giyme. Şurada bir Ermeni genci öldürdüler, orada bir Tacik kızı bıçakladılar... Azerbaycanlı bir kadını bıçakladılar... Daha önce hepimiz Sovyettik, ama şimdi yeni bir milliyetimiz var: "Kafkas uyruklu şahıs". Sabahleyin işe koşarak gidiyorum ve gençlerin yüzüne asla bakmıyorum; kara gözlerim, kara saçlarım var çünkü. Pazar günü, eğer ailecek sokağa çıkarsak, kendi semtimizde, evimizin yanında geziyoruz: "Anne, ben Arbat'a gitmek istiyorum. Kızıl Meydan'a kadar gidelim." – "Oraya gitmeyelim kızım. Orada dazlaklar var. Svastikalı. Onların Rusya'sı Ruslar için. Bize yer yok." (*Susuyor.*) Kimse bilmiyor kaç kez ölmek istediğimi.

...Kızım... Çocukluktan beri aynı şeyi duyuyor: "*Çuçumeçka*" ... "*Çurka*"*... Küçükken hiçbir şey anlamıyordu. Okuldan dönünce, onu öperdim o sözleri unutsun diye.

---

*Orta Asyalı!

**Eskiden beri kaba saba, kıt akıllı anlamına gelen, "hanzo" ya da "maganda" gibi argo sözler; yirminci yüzyıl sonunda Kafkasya kökenlileri küçümsemek için kullanılmaya başlanmıştır. "Haçi" sözcüğü de bu şekilde kullanılmaktadır.

Bakü'den kaçan bütün Ermeniler Amerika'ya gitti... Yabancı bir ülke onları kabul etti... Annem de gitti, babam da, bir sürü akrabamız da gitti. Amerikan elçiliğine gittim ben de. "Hikâyenizi anlatın," dediler bana. Aşk hikâyemi anlattım... Sustular, uzun süre sustular. Genç Amerikalılar, çok genç. Sonra aralarında konuşmaya başladılar: Pasaportu parçalanmış, zaten tuhaf bir olay, kocası yedi yıl niye gelmemiş? Kocası mı değil mi? Aşırı güzel ve tuhaf bir hikâye, inanmak zor. Böyle konuşuyorlardı. Biraz İngilizce biliyorum... Bana inanmadıklarını anladım. Ama benim aşkımdan başka kanıtım yok... Siz de bana inanmıyor musunuz?

"Ben inanıyorum..." diyorum. "Ben de sizinle aynı ülkede büyüdüm. İnanıyorum!" (*İkimiz de ağlıyoruz.*)

KOMÜNİZMDEN SONRA BİR ANDA BAŞKALAŞAN İNSANLARA DAİR

Lyudmila Malikova
Teknolog
47 yaşında

Kızının anlatımından

Herkesin aynı yaşadığı zamana dair

– Moskova'yı iyi biliyor musunuz? Kuntsevo bölgesi... Orada beş katlı bir binada yaşardık, orada evimiz vardı, üç odalı bir daire, ninemle beraber yaşamaya başlayınca bizim olmuştu. Dedem öldükten sonra ninem uzun süre tek başına yaşadı, ama elden ayaktan düşmeye başlayınca hep beraber yaşamamız gerektiğine karar verdik. Sevinmiştim, ninemi severdim. Onunla birlikte kır kayağına gider, satranç oynardık. Muhteşem bir nineydi! Babama gelince... Babam vardı, ama babam bizimle çok yaşamadı, ayyaş oldu, arkadaşlarıyla gece gündüz içmeye başladı, annem de ondan gitmesini istedi... Çocukluğumdan babamın bizim kapımıza geldiğini, bana hediyeler, şekerler ve meyveler getirdiğini hatırlıyorum; Hep en büyük portakalı, en büyük elmayı getirmeye çalışırdı. Beni şaşırtmak istiyordu: "Kapa gözlerini Yuleçka, haydi!!" Çok güzel gülerdi... Sonra babam ortadan kayboldu... Bizden sonra

beraber yaşadığı kadın –annemin bir arkadaşıydı– o da kovmuştu onu, bıkmıştı onun ayyaşlığından. Bilmiyorum hayatta mı değil mi, ama eğer hayatta olsaydı beni arardı.

On dört yaşıma kadar sorunsuz yaşadık. Perestroyka'ya kadar... Normal bir yaşamımız vardı, ta ki kapitalizm başlayıncaya dek, sonra televizyonda "piyasa" denmeye başlandı. Bunun ne olduğunu kimse pek anlamıyordu ve kimse de bir şey açıklayamıyordu. Her şey Stalin'le Lenin'e küfretmenin serbest olmasıyla başladı. Onlar hakkında kötü konuşanlar genelde gençlerdi, yaşlılarsa sessiz kalıyordu, troleybüste birinin komünistlere küfrettiğini duysalar hemen araçtan inerlerdi. Bizim okulda komünistlere karşı olan genç bir matematik öğretmeni vardı mesela, bir de yaşlı tarih öğretmeni vardı ve o komünistlerin yanındaydı. Ninem de evde "Artık komünistler yerine spekülatörler geldi," derdi. Annem onunla tartışırdı: "Hayır, güzel ve adil bir hayatımız olacak," derdi, gösterilere giderdi, Yeltsin'in konuşmalarını aynen tekrarlardı bize. Ama ninemizi bunlara inandırmak imkânsızdı: "Sosyalizmi muzla takas ettiler. Sakızla..." Tartışma sabahtan başlardı, sonra annem işe giderdi, akşamleyin tartışmaya devam ederlerdi. Yeltsin televizyona çıkınca, annem hemen "Ne büyük insan!" diye otururdu koltuğa, ninemse haç çıkarırdı: "Tanrı affetsin, suçu büyük." İliklerine kadar komünistti. Zuganov'a oy vermişti. Herkes kiliseye gidiyordu artık, ninem de gidiyordu, haç çıkarıp dua etmeye başlamıştı, ama sadece komünizme inanırdı... (*Susuyor.*) Bana savaştan bahsetmek hoşuna giderdi... On yedi yaşında gönüllü olarak gitmişti cepheye, orada âşık olmuştu dedem ona. Telefon operatörü olmayı hayal ediyormuş ninem, ama gönderildiği yerde aşçıya ihtiyaç var diye aşçı olmuş. Dedem de aşçıymış, sahra hastanesinde yaralılara yemek yapıyorlarmış. Sayıklayan yaralılar "Haydi! Haydi! İleri!" diye bağırırmış. Ninem bana bir sürü hikâye anlatmıştı, ama sadece parça parça bir şeyler hatırlıyorum... Hastanede hep kireç dolu bir kova olurmuş, haplar ve toz ilaçlar bitince bu kireçten

hap yaparlarmış, yaralılar küfretmesin ve onları koltuk değnekleriyle dövmesin diye... O zamanlar televizyon yokmuş ve kimse görmemişmiş Stalin'i, ama herkes Stalin'i görmek istermiş. Benim ninem de istermiş, ölene dek de ona tapındı zaten: "Eğer Stalin olmasaydı, biz Alman götü yalardık." Küfür de ederdi bunun üstüne. Annemse Stalin'i sevmezdi, ona "vahşi" ve "katil" derdi... Bu konuya o zamanlar çok fazla kafa yorduğumu söylersem yalan söylemiş olurum... Yaşayıp keyfime bakıyordum. İlk aşk...

Annem jeofizik bilimsel araştırma enstitüsünde sevk memuru olarak çalışıyordu. Arkadaş gibiydik. Onunla sırlarımı paylaşırdım, hatta genellikle annelere söylenmeyenleri bile. Annemle bunu yapmak mümkündü, hiç yetişkin gibi değildi. Abla gibiydi. Kitapları severdi... Müziği... Bunlarla yaşardı. Bizde işleri ninem idare ederdi... Annem benim çocukken pırlanta gibi olduğumu söylerdi, benden bir şey rica etmesi, beni ikna etmesi gerekmezmiş. Sahiden, anneme hayrandım... Ona benziyor olmak çok hoşuma gidiyor– zaman geçtikçe de benzerliğim artıyor. Neredeyse aynı insan gibiyiz. Bundan hoşlanıyorum... (*Susuyor.*) Çok zengin yaşamazdık, ama bir şekilde yaşardık. Etraftaki herkes bizim gibiydi. Hatta neşeliydik, anneme arkadaşları gelirdi, konuşurlardı, şarkılar söylerlerdi. Okucava'yı çocukluktan hatırlıyorum: "Yeryüzünde bir asker yaşardı / Yakışıklı ve saygın / ama bir oyuncaktı kendisi / kâğıttan bir askerdi..." Ninem masaya *blini*'ler koyar, lezzetli börekler pişirirdi. Anneme birçok erkek ilgi gösterirdi, ona çiçekler getirirlerdi, bana da dondurma alırlardı, hatta bir keresinde annem bana "Peki evlenebilir miyim?" diye sordu. İtiraz etmedim, çünkü annem güzeldi, ben de onun yalnız olmasından hoşlanmıyordum, mutlu bir anne istiyordum. Sokakta hep ilgi çekerdi, bir erkek dönüp bakar, sonra bir başkası bakardı. "Ne istiyor onlar?" diye sorardım küçükken. "Hadi gidelim! Gidelim!" diyerek gülerdi annem, özel bir gülüştü bu. Alışılmadık bir gülüş. Sahiden, biz iyiydik. Sonraları, bir ba-

şıma kaldığım dönemde, bizim sokağımıza gidip penceremize bakardım. Bir keresinde dayanamayıp bizim kapının zilini çaldım; orada artık bir Gürcü ailesi yaşıyordu. Herhalde, dilenci olduğumu sandılar, bana para ve biraz yiyecek vermeye çalıştılar. Ağlayarak kaçtım...

Bir süre sonra ninem hastalandı, tuhaf bir hastalığı vardı, sürekli yemek istiyordu, her beş dakikada bir merdivenlere çıkar ve onu aç bıraktığımızı haykırırdı. Tabakları kırardı... Annem onu özel bir kliniğe yerleştirebilirdi, ama kendisi bakmaya karar verdi, o da çok severdi ninemi. Sık sık albümden onun savaş fotoğraflarını çıkartır, onlara bakıp ağlardı. Fotoğraflarda genç bir kız vardı, nineme benzemeyen bir kız, ama bu bizim ninemizdi. Sanki başka biri gibiydi... Öyle gibiydi... Evet... Ölene kadar ninem gazete okudu, politikayla ilgilendi... Ama hastalandıktan sonra, komodininde tek bir kitap vardı: İncil... Bana seslenir ve okurdu: "Ve toprak küle döner, eskiden olduğu şeye, ruh da Tanrı'ya döner..."* Sürekli ölümü düşünürdü: "Bana artık çok ağır geliyor yavrum. Çok sıkıldım."

Bir tatil günüydü... Hepimiz evdeydik... Ninemin odasına baktım, artık kötü durumdaydı, daha çok yatıyordu, oturmuş pencereden dışarıya baktığını gördüm. Ona su verdim biraz. Bir süre geçti... Yine yanına gittim, seslendim, susuyordu, elini tuttum, eli soğuktu, gözleri açıktı ve yine pencereye bakıyordu. Daha önce hiç ölümü görmemiştim, ürktüm ve haykırdım. Annem koşup geldi, hemen ağlamaya başladı, ninemin gözlerini kapadı. Ambulans çağırmak gerekiyordu... Sahiden de hemen geldiler, ama doktor annemden hem ölüm belgesi için hem ninemi morga kaldırmak için para istedi: "Ne istiyorsunuz ki siz? Piyasa bu işte!" Evimizde hiç para yoktu... O sırada annemi işten çıkarmışlardı, iki aydır hâlâ iş arıyordu, ama hangi ilana gitse, orada uzun bir kuyruk oluyordu. Annem teknoloji enstitüsünü üstün başarıyla bitirmişti. Ama uzmanlığına uygun bir iş bulması söz konusu bile değildi,

* Vaiz Kitabı: 12:7.

enstitü diploması olanlar tezgâhtar, bulaşıkçı oluyordu. Ofis temizliyorlardı. Her şey farklıydı artık... Sokaklarda insanları tanıyamıyordum, sanki herkes kıyafet değiştirip grilere bürünmüştü. Renkli hiçbir şey yoktu. Böyle hatırlıyorum o zamanları... "Hep senin Yeltsin yüzünden... senin Gaydar yüzünden..." diye ağlıyordu ninem hayattayken. "Ne yaptı onlar bize? Az kaldı, çok az kaldı, her şey savaştaki gibi olacak." Annem susuyordu, beni şaşırtarak susuyordu annem. Evdeki her şeye sadece şu gözle bakıyorduk: Bunu satabilir miyiz? Satacak bir şey yoktu... Ninemin emekli maaşıyla yaşıyorduk. Sadece gri makarnayla* yaşıyorduk... Hayatı boyunca ninem beş bin ruble biriktirmişti, bankada saklıyordu; kendi deyişiyle "kara gün" ve cenaze için yeterdi. Ama bu para bir tramvay bileti parası haline gelmişti... Bir kutu kibrit parası... Herkesin parası bir günde buharlaştı. Halkı soydular... Ninem her şeyden çok onu plastik bir poşetin içinde ya da gazeteye sararak gömmelerinden korkuyordu. Tabut akıl almaz derecede pahalıydı ve herkes farklı farklı şekillerde gömülüyordu... Ninemin cephede hemşirelik yapmış olan arkadaşı Fenya Teyze'yi, kızı gazete kâğıdına sararak gömmüştü... Eski gazetelere sarmıştı... Madalyalar da öylece çukurun içine atıldı... Kızı sakattı, çöpleri karıştırıyordu... Bütün bunlar çok adaletsizdi! Arkadaşlarımla alışveriş mağazalarını gezer, orada salamlara bakardım. Işıl ışıl paketler vardı. Okulda da, külotlu çorabı olanlar ailelerinin parası bu çorapları almaya yetmeyenlerle alay ederdi. Benimle alay ederlerdi... (*Susuyor.*) Ama annem nineme söz vermişti onu bir tabutla gömeceğine. Yemin etmişti.

Doktor bizde para olmadığını gördü, dönüp gittiler. Ninemizi bize bıraktılar...

Bir hafta yaşadık ninemle... Annem onu günde birkaç kez permanganatla siliyor ve üzerini ıslak çarşafla örtüyordu. Bütün pencere ve vasistasları kapatıyor, kapıların altına ıslak battaniye sıkıştırıyordu. Tek başına yapıyordu bunları, ninemin

*Sadece su ve un kullanılarak yapılan yavan bir makarna.

odasına girmeye korkuyordum ben, hemen önünden mutfağa koşturup aynı hızla çıkıyordum. Kokuyordu... Artık kendini belli etmeye başlamıştı... Doğrusu, söylemesi ayıp ama, bize de yarıyordu bu: Hastalık sırasında ninem çok zayıflamıştı, bir deri bir kemik kalmıştı... Akrabaları aramaya başladık... Akrabalarımız vardı, Moskova'nın yarısıyla akrabaydık, ama birdenbire kimse kalmadı; bizden vazgeçmemişlerdi tabii; üç litrelik kabak, salatalık turşularıyla, reçelle geliyorlardı, ama kimse para teklif etmiyordu. Oturuyor, ağlaşıyor ve gidiyorlardı. Kimsede nakit para yoktu. Öyle sanıyorum yani... Annemin kuzenine fabrikadan maaşını konserve olarak ödüyorlardı, o da konserve getiriyordu. Elinden ne gelirse... O zamanlar normal sayılıyordu doğum gününde bir parça sabun, diş macunu hediye etmek... Bizim iyi komşularımız vardı, sahiden iyiydiler. Anya Teyze ile kocası... Eşyalarını toplamışlardı; anne ve babalarının yanına köye yerleşeceklerdi, çocuklarını önden göndermişlerdi, bize hiç gelemediler. Valya Teyze... Nasıl yardım edecekti ki hem kocası hem oğlu içerken? Annemin bir sürü arkadaşı vardı... Ama onların da evinde bir şey yoktu, sadece kitap vardı. Yarısı işsiz kalmıştı... Telefon sessizdi. İnsanlar bir anda başka oldu komünizmden sonra. Hepsi kapalı kapılar ardında yaşıyordu... (*Susuyor.*) Hayalim şuydu: Uyuyacağım, sabahleyin uyanacağım ve ninem hayatta olacak.

Haydutların sokaklarda gezdiği ve tabancalarını saklamaya bile zahmet etmedikleri zamanlara dair

Kimdi bunlar? Bir anda anlaşılmaz birtakım adamlar ortaya çıktı, her şeyi biliyorlardı sanki: "Sıkıntılarını biliyoruz. Size yardım edeceğiz." Bir yerlere telefon ettiler; hemen doktor geldi ve ölüm belgesini verdi, polis de geldi. Pahalı bir tabut satın aldılar ve çelenk yapıldı, bir sürü çiçek vardı, kaç çeşit çiçek varsa hepsi konmuştu oraya. Ninem onu Hovanski Mezarlığı'na gömmemizi istemişti, ama rüşvet vermeden ora-

ya girilmezdi; eski, ünlü bir mezarlıktı, ama bunu da hallettiler, bir peder getirdiler, o da dua etti. Her şey çok güzeldi. Annemle birlikte durmuş ağlıyorduk. Her şeyi İra Teyze ayarlamıştı, bu çetenin başıydı, yanında sürekli iriyarı birileri olurdu, onun korumaları. Bu çocuklardan biri Afganistan'da savaşmıştı ve nedense bu durum annemi sakinleştirdi; savaşa gitmiş olan ya da Stalin zamanında kampta kalmış olan birinin kötü olamayacağına inanıyordu: "Nasıl olur, öyle çok acı çekmiş ki!" Genel olarak, bizde insandan bela gelmez – onun inancı buydu işte, ninemin hikâyelerini hatırlardık, savaş sırasında insanların birbirini nasıl kurtardığına dair hikâyeleri. Sovyet insanları... (*Susuyor.*) Ama artık başka türlü vardı. Sovyet olmayan... Şimdi düşündüğüm şekliyle söylüyorum, o zamanki gibi değil... Bizi çetenin korumasına almışlardı, ama benim için onlar sadece amcalarla teyzelerdi; bizimle mutfakta çay içer, yanlarında şeker getirirlerdi. İra Teyze bizim dolabın bomboş olduğunu görünce yiyecek getirirdi, bana bir kot etek armağan etti, o zamanlar herkes tapardı kota! Belki bir ay böyle gidip geldiler, onlara alışmıştık, derken anneme bir teklifte bulundular: "Gelin sizin üç odalı evinizi satıp tek odalı bir ev satın alalım. Elinizde para olur." Annem kabul etti... Bir kafede çalışıyordu artık: Bulaşık yıkıyor, masaları siliyordu, ama kazandığı para felaket derecede yetersiz kalıyordu. Artık nereye taşınacağımızı, hangi bölgeye gideceğimizi konuşmaya başlamışlardı. Ben okul değiştirmek istemiyordum. Yakınlarda bir yer arıyorduk.

O sırada başka bir çete çıkıp geldi. Başlarında bir adam vardı... Volodya Amca... İra Teyze'yle aralarında bizim ev için mücadele etmeye başladılar. "Ne yapacaksınız tek odalıyı?" diye bağırdı anneme Volodya Amca. "Ben size Moskova yakınlarında bir ev satın alayım." İra Teyze eski bir Volkswagen'le geliyordu, Volodya Amca'ysa şık bir Mercedes'le. Onun gerçek bir tabancası vardı... Doksanlı yıllar... Çeteler geziyordu sokaklarda ve hatta tabancalarını saklamıyorlardı.

Herkes evine demir kapı taktırtma derdine düşmüştü. Bizim apartmanda bir gece bir esnafın kapısına geceleyin el bombalı bir çete gelmişti... Komşumuzun bir dükkânı vardı; boyanmış tahtalardan, kerestelerden yapılmış eğreti bir tezgâh; orada her şey satılıyordu; yiyecekler, kozmetik ürünleri, giysiler, votka. Ondan dolar istemişlerdi. Karısı vermek istememişti, o yüzden karnına sıcak ütüyü bastırmışlardı, kadın gebeydi... Kimse polisi aramadı, herkes biliyordu: Çetelerin çok parası vardı ve herkesi satın alabilirlerdi. Nedense insanlar saygı duymaya başlamışlardı bu çetelere. Kime şikâyet edeceksin zaten... Volodya Amca bizimle çay içmedi, annemi tehdit etti: "Eğer evi bana satmazsan, kızını alırım, bir daha göremezsin onu. Başına ne geldiğini de bilemezsin." Tanıdıklarımız beni sakladılar, birkaç gün okula gitmedim. Gece gündüz ağlıyordum, annem için korkuyordum. Komşular adamların iki kez beni almak için geldiklerini, beni aradıklarını görmüşlerdi. Anneme küfrediyorlardı. Sonunda annem teslim oldu...

Ertesi gün bizi hemen evden çıkarıp taşıdılar. Geceleyin geldiler: "Çabuk! Çabuk! Size bir ev bulana kadar başka bir yerde yaşayacaksınız." Yanlarında boya kutuları, duvar kâğıtları getirmişlerdi, tamirata başladılar hemen. "Gidin! Gidin!" Annem telaştan sadece belgelerini, ona doğum gününde hediye edilen ve en sevdiği Polonya parfümü Belki'yi ve sevdiği birkaç kitabı aldı, ben de ders kitaplarımla bir de yedek giysi aldım yanıma. Bizi bir arabaya tıktılar... Götürdüler, deyim yerindeyse, ıssız bir yere: Evde iki büyük yatak, bir masa ve sandalyeler vardı. Hiçbir yere gitmememizi ve pencereleri açmamamızı, yüksek sesle konuşmamamızı emrettiler sertçe. Sakın komşular duymasın! Anlaşılan o evde sürekli değişiyordu insanlar... Rezalet bir yer! Sırf temizleyip her yerini silmemiz birkaç gün sürdü. Sonra hatırlıyorum: Annemle bir ofiste oturuyoruz, bize matbu evraklar gösteriyorlar... Her şey yasaya uygun gibi... Bize şöyle diyorlar: "İşte şuraya imza atmanız lazım." Annem imzaladı, ama ben ağlamaya başladım, daha

önce kafama dank etmemişti, ama orada anladım: Şimdi bizi köye göndereceklerdi. Okulum için üzüldüm, bir daha göremeyeceğim arkadaşlarım için üzüldüm. Volodya Amca geldi: "Hemen imzalayın, yoksa çocuk yurduna gidersin, annen de her koşulda köye gider. Tek başına kalırsın." Birileri... hatırlıyorum, birileri vardı orada, polis de vardı... Hepsi susuyordu. Volodya Amca herkese rüşvet vermişti. Ben çocuktum... ne yapabilirdim... (*Susuyor.*)

Uzun süre sessizlik içinde yaşadım... Bütün bunlar sır, kötü, ama bir sır. Kimseye göstermek istemiyorum onu... Beni yurda nasıl getirdiklerini hatırlıyorum; bu çok daha sonra oldu tabii, annesiz kaldığım zaman; alıp bir odaya götürdüler: "İşte yatağın. İşte dolabın..." Donakaldım... Akşamleyin ateşim çıktı... Bütün bunlar bana bizim evimizi hatırlatmıştı... (*Susuyor.*) Yılbaşı zamanıydı... Çam süslenmiş... Herkes maskeler takmış... Dans edilecek... Dans mı? Ne dansı? Bütün bunları unutmuşum... (*Susuyor.*) Odada, benden başka dört kız daha yaşıyordu: İki kız kardeş, çok küçüktüler, sekiz ve on yaşlarında; bir de daha büyük iki kız vardı, biri Moskovalıydı, ciddi şekilde veremdi, diğeri de hırsızmış, ayakkabılarımı çaldı. Bu kız sokağa dönmek istiyordu... Ne diyordum? Hep beraber yaşadığımızı, gece gündüz birlikte olduğumuzu, ama birbirimize hiçbir şey anlatmadığımızı anlatıyordum... Hayır, anlatmak istemiyorduk. Uzun süre sustum... Kendi Jenka'mı bulunca konuştum... Ama bütün bunlar sonra... (*Susuyor.*)

Annemle hikâyemiz daha yeni başlamıştı... Evrakları imzaladıktan sonra, bizi Yaroslavl bölgesine götürdüler: "Uzak bir yer değil, size iyi bir ev bulacağız orada." Bizi kandırmışlardı... Ev değildi o, tek odası ve büyük bir Rus sobası olan eski bir kulübeydi, annem de ben de hayatımız boyunca bir kez bile görmemiştik böyle bir sobayı. Yakamadık. Kulübe yıkılmak üzereydi, nereye baksan her yer delikti. Annem şoka girmişti. Kulübeye girdi ve benim önümde diz çöktü, bana böyle bir hayat sunduğu için af diledi. Başını duvarlara vurdu...

(*Gözyaşları.*) Biraz paramız vardı, hemen bitti. Bahçelerde çalışıyorduk; kimi bir sepet patates veriyordu, kimi bir deste yumurta. O güzel "takas" sözcüğünü öğrenmiştik. Annem en sevdiği Belki parfümünü bir parça tereyağıyla değiştirmişti, ben ağır derecede üşütünce... Bunu yapmamasını söyledim, çünkü bize evimizi hatırlatacak çok az eşyamız vardı. Bunu hatırlıyorum... Bir keresinde bir çiftlik sahibi kadın bana acımış, bir kova süt vermişti, ben de korkmuş, eve bahçelerden geçerek gitmiştim, yolda karşılaştığım bir sütçü kız gülmüştü bana: "Sen neden saklanıyorsun? Köyün içinden gitsene. Buralarda herkes bir sürü çalıntı mal taşıyor zaten – üstelik sen o kovayı izinli almışsın. Çivilenmemiş olan her şeyi alıyorlardı, kolhoz başkanı herkesten çok almıştı. Arabalarla taşıyorlardı ona. Bize geldi... Teşvik etti: "Haydi benim çiftliğe gelin! Yoksa açlıktan öleceksiniz." Gidelim mi, gitmeyelim mi? Açlık baskın geldi. Süt sağmak için sabahın dördünde kalkmak lazımdı. Herkes uyurken. İnekleri sağardım, annem de kazanları yıkardı, ineklerden korkardı o, bense severdim inekleri. Her ineğin bir adı vardı... Dımka, Çeremuha... Benim baktığım otuz ineğim ve iki keçim vardı... El arabalarıyla saman taşınırdı, dize kadar pislik içinde. Çizmeden de yüksek. Süt dolu bidonları arabayla taşırdık... Kaç kilogramdı? (*Susuyor.*) Eğer bir inek havasızlıktan ya da yaş gübrelerin, çamurların içinde boğulursa bize süt ve etle ödeme yaparlardı. Sütçü kızlar erkekler kadar içerdi, annem de onlarla içmeye başladı. Aramız eskisi gibi değildi artık, yani arkadaşlık ediyorduk ama gitgide daha çok bağırıyordum ona. Güceniyordu. Bazen, eğer ruh hali iyiyse, bana şiir okurdu... En sevdiği Tsvetayeva'dan okurdu: "Kırmızı fırçayla / Külağacı yandı / Düştü yapraklar / Ben doğdum..." O zaman tanırdım eski annemi. Nadiren.

Artık kıştı. Bir anda ayaz geldi. O kulübede kışı atlatamazdık. Komşu bize acıdı ve para almadan Moskova'ya kadar götürdü bizi...

İnsanın sadece mağrur bir tınlayışa değil, farklı farklı seslere de sahip olduğu zamanlara dair

Sizinle konuştuk ve hatırlamaya korktuğum şeyler olduğunu unuttum... (*Susuyor.*) İnsanlara nasıl yaklaşıyorum? İnsanlar kötü de değil iyi de değil, insanlar her şey. Okulda Sovyet ders kitaplarına göre okudum ben, başkası yoktu, bize "İnsan! Ne mağrur bir tınlayışı var bu sözcüğün," diye öğrettiler. Ama insan, gururlu, mağrur bir sese sahip değil, farklı farklı seslere sahip. Ben de her şeyim, bende de her şeyden bir parça var... Ama eğer bir Tacik görürsem –şimdi onlar bizim yanımızda köle gibi, ikinci sınıflar– ve eğer vaktim varsa, durup onunla konuşuyorum. Param yok, ama onunla konuşuyorum. Bu insan... Bu benim insanım, benimle aynı durumda, herkese yabancı olmanın ne demek olduğunu biliyorum, tam olarak yalnız olursun o zaman. Ben de kapı eşiklerinde yaşadım, bodrumlarda yattım...

Önce annemin bir arkadaşı aldı bizi yanına, bizi iyi karşıladılar ve oradan hoşlandım. Tanıdık bir ortamdı: kitaplar, plaklar, duvarda Che Guevara portresi. Eskiden bizde olduğu gibi... Aynı kitaplar, aynı plaklar... Olya Teyze'nin oğlu yüksek lisans yapıyordu, gündüzleri kütüphaneden çıkmazdı, geceleri de istasyonda vagon boşaltıyordu. Yiyecek pek bir şey yoktu. Mutfakta bir çuval patates vardı, hepsi buydu. Patates yerdik; her gün bir somun ekmek. Bütün gün çay içerdik. Başka bir şey yoktu. Bir kilo et üç yüz yirmi rubleydi, Olya Teyze'nin maaşıysa yüz ruble, ilkokul öğretmeniydi. Herkes deli gibi sağa sola koşuşturuyordu, bir yerlerden ekstra para kazanmaya bakıyordu. Var gücümüzle çabalıyorduk... Mutfaktaki eski musluk bozuldu, tesisatçı çağrıldı, onlar da doktora öğrencileri çıktılar. Herkes gülüştü. Ninemizin dediği gibi, hüzün karın doyurmuyor... Dinlenme lüks sayılırdı o zamanlar, ancak çok az insan bu lüksü yaşayabilirdi... Olya Teyze tatilde Minsk'e giderdi, kız kardeşi oradaydı, üniversite öğretmeniydi. Yapay

kürkten yastık dikerlerdi, içini kırpıntıyla doldururlardı, ama yarısını boş bırakacak şekilde; sonra da yastıklar yola çıkmadan önce oraya yavru köpek sokuştururlardı, uyku hapı verip uyuturlardı köpekleri. Polonya'ya giderdi köpekler... Çoban köpeklerini böyle çıkarırlardı dışarı... Tavşanları da... Bitpazarlarında hep Rusça konuşulurdu... Termoslara çay yerine votka doldururlardı, bavullara iç çamaşırlarının altına çivi ve kilit saklarlardı... Olya Teyze eve lezzetli Polonya salamlarıyla dolu bir çantayla dönerdi. Baş döndürücü kokarlardı!

Moskova'da geceleyin silah, hatta patlama sesleri olurdu. Tezgâhlar, tezgâhlar... Her yerde tezgâhlar... Annem bir Azerbaycanlının yanında çalışmaya başlamıştı, adamın iki tezgâhı vardı; birinde meyve satılıyordu, diğerinde balık. "İş var, tatil yok. Dinlenmek yok." Ama işe bakın ki, annem satış yapmaktan çekiniyordu, utanıyordu bundan. Yapamıyordu işte! İlk gün en kötüsüymüş: Meyveleri dizmiş, ama kendisi ağacın arkasına saklanmış ve oradan seyretmiş. Şapkasını kulaklarına kadar indirmiş kimse onu tanımasın diye. Ertesi gün bir Çingene çocuğuna bir erik vermiş... Tezgâhların sahibi fark edince bağırmış. Para; merhamet ve utancı sevmez... Orada çok duramadı, satıcılık anneme uymadı... Bir çitin üzerinde şöyle bir ilan gördüm: "Yüksek eğitim almış temizlikçi aranıyor." Annem söylenen adrese gitti, onu işe aldılar. İyi bir ücret verdiler. Bir Amerikan fonuydu bu... Artık kendi kendimize bakabiliyorduk, böylece bir oda tuttuk; kaldığımız üç odalı evin ikinci odasını da Azeriler tutmuştu. Genç çocuklar. Sürekli bir şey alıp satıyorlardı. Biri benimle evlenmek istedi, Türkiye'ye götürmeyi vaat etti: "Seni kaçırırım. Bizde öyle bir gelenek var, gelini kaçırmak gerekir." Evde annemsiz olmak korkunç bir şeydi. Ama o çocuk bana meyveler, kuru kayısılar veriyordu... Evin sahibi haftalarca ara vermeden içerdi, kendini kaybedecek kadar içerdi: "Seni orospu! Seni sürtük!" Karısını tekmeleye tekmeleye döverdi... Ambulans kadını alıp götürürdü... Sonra adam geceleyin anneme sarkıntılığa başladı. Odamızın kapısını kırdı...

Yine sokakta kalmıştık...

Sokakta ve beş parasız... Çalıştığı fon kapandığı için annem rastgele işler bulmaya başladı. Kapı ağızlarında yaşıyorduk... Merdivenlerde... Bazı insanlar öylece geçip gidiyordu yanımızdan, bazıları bağırıyordu; hatta bizi sokağa kışkışlayanları da vardı... (*Susuyor.*) İnsanlar kötü değil, iyi değil. Her biri kendince... (*Susuyor.*) Sabahleyin yürüyerek gara gidiyorduk (metro paramız yoktu), oradaki tuvalette yıkanıyorduk. Siliniyorduk. Çamaşırlarımızı da yıkıyorduk... Yazın sorun yoktu, hava sıcakken her yerde yaşayabilirsin... Parktaki banklarda geçirirdik geceyi; sonbaharda yapraklar dökülürken, yaprakların üstünde uyumak da mümkündü, sıcak oluyordu. Uyku tulumunda yatar gibi. Belarus garında... Bunu iyi hatırlıyorum... Sık sık çok yaşlı bir kadınla karşılaşırdık, kasanın yanında oturur ve kendi kendiyle konuşurdu. Hep aynı hikâyeyi anlatırdı... Kurtlar savaş sırasında köylerine inmiş, erkeklerin orada olmadığını anlamışlar... Erkeklerin hepsi savaştaymış. Annemde biraz para varsa, ona verirdik. "Tanrı sizi korusun." Haç çıkarırdı bizim üzerimizde. Ninemizi hatırlardım ben de...

Bir gün annemi bir bankta bıraktım... Döndüğümde tek başına oturmuyordu, bir adam vardı yanında. Hoş bir adamdı. "Tanıştırayım," dedi annem. "Bu Vitya. O da Brodski'yi seviyor." Anlaşıldı. Gayet açık... Biri Brodski'yi seviyorsa, bu annem için parola gibidir, yani o adam bizden biridir. "*Arbat Çocukları*'nı nasıl okumaz? Ne vahşi bir insan! Ormandan kaçıp gelmiş! Yabancı, kesinlikle bizden değil." Böyle ayırırdı insanları, bundan vazgeçmemişti. Bense onunla gezdiğimiz bu iki yılda çok değişmiştim, yaşıma göre daha ciddi olmuştum hatta. Şunu anlamıştım: Annem bana yardım edemez, tam tersine benim ona destek olmam gerekir; bu hisse kapılmıştım. Böyle hissediyordum... Vitya Amca akıllıydı, anneme değil, bana sordu: "Ne dersin kızım, gidelim mi?" Bizi evine davet eti, iki odalı bir evi vardı. Eşyalarımızı hep yanımızda taşıyorduk, işte şu benim yıpranmış damalı çantalarla... Cen-

nete düşmüştük... Müzeye! Duvarda tablolar vardı, büyük bir kütüphane, eski bir komodin... Tavana kadar sarkaçlı bir saat... Sütun gibi! "Kızlar, daha rahat olun. Çıkarın üstünüzü." Utanıyorduk, yıpranmıştık artık... Garların kokusu... Kapı önlerinin kokusu. "Kızlar, daha rahat olun!" Çay içmeye oturduk. Vitya Amca kendinden bahsetti... Eskiden kuyumcuymuş, kendi atölyesi varmış. Bize alet dolu bavulunu gösterdi, yarı değerli taşlarla dolu keseler, gümüşten kalıplar... Her şey çok güzel, ilginç ve pahalıydı. Burada yaşayacağımıza inanamamıştık. Biz mucize olmuştu...

Tam bir aile olmuştuk. Yine okula gidiyordum. Vitya Amca çok iyiydi, bana taşlı bir yüzük yapmıştı. Ama yine aynı bela... O da içiyordu... Baca gibi de sigara içiyordu... İlk zamanlar annem ona itiraz etti, ama sonra beraber içmeye başladılar. Sahafa kitapları götürürlerdi, eski deri kapakların kokusunu hatırlıyorum... Vitya Amca'da nadir paralar da vardı... İçip televizyon seyrederlerdi. Siyasi programları. Vitya Amca felsefe yapardı. Benimle bir yetişkinmişim gibi konuşurdu... Sorardı: "Yuleçka, okulda komünizmden sonra ne öğretiyorlar? Sovyet edebiyatını ve Sovyet tarihini şimdi ne yapacağız, unutacak mıyız yani?" Doğrusunu söylemek gerekirse, olan bitenlerden çok az şey anlıyordum... İlginizi çekiyor mu bunlar? İşte... Bunlardan uzağım sanıyordum, ama bak... Hatırlıyor insan...

"...Rus hayatının kötü, sefil olması lazım, o zaman ruh yükseliyor, bu dünyaya ait olmadığını kavrıyor... Ne kadar çamurlu ve kanlı olursa, o kadar büyük oluyor onun sahası..."

"...Bizde modernleşme ancak içeri atma ve kurşuna dizmelerle mümkündür..."

"...Komünistler... Ne yapabilirler ki? Tekrar karneleri çıkartmak ve Magadan'daki kulübeleri tamir etmek..."

"...Normal insanlar bugün deli gibi görünüyor... Bu yeni yaşam tarzı, ben ve annem gibileri ıskartaya çıkarıyor."

"...Batıda yaşlı kapitalizm, bizdeyse taze, genç dişleri var... İktidarsa apaçık Bizanslı..."

Bir gece Vitya Amca'nın kalbi kötüleşti. Ambulans çağırdık. Hastaneye kadar dayanamadı. Ağır bir kalp krizi. Akrabaları geldi: "Peki siz kimsiniz? Nereden çıktınız böyle? Burada işiniz yok." Bir adam bağırdı: "Bu dilencileri kovun buradan! Hemen!" Oradan çıkarken çantalarımızı kontrol ettiler...

Sokaktayız...

Annemin kuzenine telefon ettik... Karısı aldı telefonu: "Gelsenize." Reçniy garından biraz uzakta, iki odalı bir "Kruşçevka"da oturuyorlardı, evli oğulları da yanlarındaydı. Gelin gebeydi. "Alena doğuruncaya kadar bizde kalırsınız," diye karar verildi. Annem için koridora bir çekyat kondu, ben de mutfaktaki eski divanda yatıyordum. Leşa Amca'ya arkadaşları gelirdi... Fabrikasından... Onlar sohbet ederken uyurdum. Her şey aynıydı: masada votka şişesi, iskambil kartları. Tabii, konuşmalar farklıydı...

"...Her şeyi heba ettik... Özgürlük... Nerede özgürlük, dingil? Ot yiyoruz, hem de yağsız..."

"...Yahudiler... çarı öldürdüler, Stalin'i de, Andropov'u da... Şimdi de liberalliği getirdiler! Hemen sıkmak lazım vidaları. Biz, Rusların imana tutunması lazım..."

"...Yeltsin Amerika'nın karşısında yerlerde sürünüyor... Yine de biz kazandık savaşı..."

"...Kiliseye gidiyorsun; orada herkes haç çıkarıyor falan ama taş gibi duruyorlar..."

"...Yakında işler kızışacak ve gayet neşeli olacak... Önce liberalleri sokak lambalarına asacağız, bize doksanlı yılları yaşattıkları için. Rusya'yı kurtarmak lazım..."

İki ay sonra gelin doğurdu. Bize yer yoktu artık.

Yine sokaklardaydık...

...Gar

...Kapı önü

...Gar

...Kapı önü...

Garda... Polis devriyeleri; yaşlısı var, genci var: Ya marş

marş sokağa, hem de kış vakti, ya da onunla birlikte ardiyeye... Orada bir paravanın arkasında özel bir köşe vardı... Küçük bir divan... Annem beni oraya çeken bir polisle kavga etmişti... Onu dövüp birkaç günlüğüne hapse attılar... (*Susuyor.*) Ben... sonra bir ara... çok fena üşüttüm. Düşündük durduk... Gitgide daha kötü oluyorum... Sonunda akrabalarımızın yanına gideyim diye karar verdik, annem de garda kalsın. Birkaç gün sonra bana telefon etti: "Buluşmamız lazım." Buluşunca şöyle dedi: "Burada bir kadınla tanıştım, bana yanında yaşamayı teklif etti. Yeterince yeri varmış. Kendi evi varmış. Alabino'da." – "Ben de seninle geleyim." – "Hayır, sen iyileş. Sonra gelirsin." Onu elektrikli trene bindirdim, pencere kenarına oturdu ve bana baktı, sanki uzun zamandır görmemiş gibi. Dayanamayıp trene bindim hemen: "Neyin var?" – "Aldırma." El salladım ona, gitti. Akşamleyin telefon geldi: "Yulya Borisovna Malikova'yla mı görüşüyoruz?" – "Benim, Malikova." – "Karakoldan arıyoruz. Söyler misiniz, Lyudmila Malikova neyiniz oluyor?" – "Annem." – "Anneniz tren altında kaldı. Alabino'da..."

Hep çok dikkatli davranırdı, tren geliyor mu gelmiyor mu diye bakardı... Çok korkardı... Trenin altında kalmaktan her şeyden çok korkardı. Yüz kere başını çevirirdi; geliyor mu, gelmiyor mu? İşte ortada... Böyle bir şey tesadüf olamaz... Talihsiz bir tesadüf olamaz... Bir şişe votka almış... Acı duymasın, korkmasın diye ve atlamış... Yorulmuştu... Basbayağı yorulmuştu... Böyle yaşamaktan yorulmuştu... "Kendi kendinden"... Bu benim değil, onun sözleri. Her sözünü hatırladım sonradan... (*Ağlıyor.*) Tren uzun süre sürüklemiş onu... Hastaneye götürmüşler, bir saat yoğun bakımda kalmış, ama kurtaramamışlar. Bana böyle söylediler... Onu sonra tabutta gördüm, giyinik bir halde. Her şey korkunçtu... Jenka'm da yoktu o zaman... Eğer küçük olsaydım, beni bırakmazdı. Asla bırakmazdı... Böyle bir şey olmazdı... Son günlerinde bana sık sık "Sen artık büyüdün," diyordu. "Artık büyüdün." Neden

büyüdüm ki? (*Ağlıyor.*) Tek başıma kaldım... Tek başıma yaşadım... (*Uzun bir sessizlikten sonra.*) Eğer bir çocuğum olursa, mutlu olmam lazım... Mutlu bir anne hatırlasın diye...

Jenka... Jenka beni kurtardı... Hep onu bekledim... Yurtta hayal kurardık: Burada yaşıyoruz, ama bu geçici, yakında herkes gibi yaşayacağız, ailemiz olacak; bir eş, çocuklar. Kendimize kek alacağız, bayramlarda değil, canımız ne zaman isterse o zaman. Hepimiz çok isterdik bunu... On yedi yaşındaydım... On yedi yaşına basmıştım... Müdür çağırdı: "Seni artık listeden çıkardılar." Ve sustu. On yedi yaşından sonra listeden çıkıp hayata atıldım. Git buradan! Ama gidecek yer yok. İş yok, hiçbir şey yok. Anne de yok... Nadya Teyze'ye telefon ettim: "Herhalde size geleceğim. Yurttan çıkartıyorlar beni." Nadya Teyze... Ya o olmasaydı... Kurtarıcı meleğim... Benim öz teyzem değildi, artık öz olanlardan da öz oldu ve komünalkadaki odasını bana miras bıraktı. Şimdi... evet... Bir zamanlar amcamla yaşıyordu, ama uzun zaman önce ölmüştü amcam, resmen karı koca değildiler, beraber yaşıyorlardı. Ama severek birlikte olduklarını biliyordum. Böyle bir insana gidilir... Eğer bir insan aşkı tanımışsa, onun yanına her zaman gidilebilir...

Nadya Teyze'nin hiç çocuğu olmamıştı, tek yaşamaya alışmıştı, biriyle yaşamak zor geliyordu ona. Korkunç bir durum! On altı metrekarelik bir oda. Çekyatta uyuyorum. Tabii, komşu konuşmaya başladı: "Gitmesi lazım." Polisi çağırdı. Nadya Teyze önlerine dikildi: "Peki nereye gidecek?" Herhalde, böyle bir yıl geçti... Sonra Nadya Teyze kendisi sordu: "İki ay içinde giderim demiştin, bir yıldır yanımda yaşıyorsun." Susuyorum ben... Ağlıyorum... O da susuyor... Ağlıyor... (*Susuyor.*) Bir yıl daha geçti... Bir şekilde alıştılar bana... Çok çabaladım... Komşu da alıştı... Marina Teyze kötü biri değildi, hayatı kötü geçmişti. İki kocası olmuş, dediğine göre ikisi de ayyaşlıktan gitmiş. Sık sık yeğeni geliyordu, onunla selamlaşıyorduk. Yakışıklı bir gençti. Ama sonra... Sonra şöyle bir şey oldu: Ben odada oturmuş kitap okuyordum, Marina Teyze geldi, elim-

den tutup beni mutfağa götürdü: "Haydi tanışın: işte bu Yulya, bu da Jenya. Şimdi marş marş gezmeye!" Jenka'yla buluşmaya başladık. Öpüştük. Ama ciddi bir şey yoktu. O şofördü, sık sık iş seyahatlerine gidiyordu. Bir keresinde dönmüş, ben yokum. Nerede? Ne oldu? Şey işte... uzun zamandır nöbetler geliyordu bana; nefessiz kalıyorum, güçsüzlükten yere düşüyorum falan... Nadya Teyze doktora gitmeye zorlamıştı, baktılar, multipl skleroz buldular. Siz, tabii, biliyorsunuzdur bunun ne olduğunu... İyileşmeyen bir hastalık... Sıkıntıdan oluyor, bende sıkıntıdan oldu. Annem için çok sıkıldım, üzüldüm. Çok. (*Susuyor.*) Teşhis koyup hastaneye yatırdılar. Jenka beni orada buldu ve ziyarete gelmeye başladı. Her gün geliyordu. Ya kırmızı elma getiriyor ya kayısı... Eskiden babamın yaptığı gibi... Mayıs ayıydı... Bir buket gülle geldi, ah çektim, böyle bir buket onun maaşının yarısı olmalı. Bayramlık takımını giymiş... "Benimle evlen." Suratımı astım. "İstemiyor musun?" Ne diyeyim? Onu kandıramam, onu kandırmak istemiyordum. Uzun zamandır âşıktım ona... "Seninle evlenmek istiyorum, ama gerçeği bilmen lazım, üçüncü grup sakatlık var bende. Yakında hamster gibi olacağım, kollarında taşımak zorunda kalacaksın beni." Hiçbir şey anlamadı, ama üzüldü. Ertesi gün gelip "Önemi yok," dedi. "Atlatırız." Hastaneden çıktım ve resmen evlendik. Beni annesinin yanına çağırdı. Annesi sıradan bir köylüydü. Hayatını tarlada geçirmişti. Evde bir tane bile kitap yoktu. Ama onların yanında olmak çok iyi geldi. Sakindi. Ben ona da her şeyi anlattım... "Boş ver yavrum," diyerek kucakladı beni. "Nerede aşk varsa, orada Tanrı var." (*Susuyor.*)

Şimdi var gücümle yaşamak istiyorum, çünkü Jenka'm var... Hatta çocuk yapmayı hayal ediyorum... Doktorlar karşı çıkıyor, ama istiyorum... Bizim de bir evimiz olsun istiyorum, hayat boyu bir ev hayal ettim. Yakında bir yasa çıkacakmış... Bu yasaya göre evimizi geri verebilirlermiş. Dilekçe verdim...

Bana benim gibi binlerce kişinin olduğunu söylediler, onların çoğuna yardımcı olacaklarmış, ama benimki karışık bir durummuş, evimizi üç kez satmışlar. Bizi soyan haydutlar da uzun zamandır mezarlıktaymış, birbirlerini vurmuşlar...

...Annemin yanına gittik. Mezar taşında portresi var, canlı gibi. Mezarını derleyip toparladık. Temizledik. Uzun süre durduk, ben bir yere ayrılamadım, bir ara bana gülümsüyormuş gibi geldi... Mutluymuş gibi... Ya da güneş öyle bir oyun oynadı.

MUTLULUĞA ÇOK BENZEYEN YALNIZLIĞA DAİR

Alisa Z-ler
Reklam müdürü
35 yaşında

Aslında başka bir hikâye için Petersburg'a gittim, ama bu hikâyeyle döndüm. Trende yol arkadaşımla sohbet etmiştim.

– Bir arkadaşım intihar etti... Güçlü, başarılı biriydi. Bir sürü hayranı, arkadaşı vardı. Hepimiz şoka girdik. İntihar – nedir intihar? Korkaklık mı, güç gösterisi mi? Radikal bir plan mı, yardım çağrısı mı, yoksa kendini feda etme mi? Çıkış... tuzak... idam... İstiyorum... Bunu neden yapmayacağımı anlatabilirim size...

Aşk mı? Onu düşünmüyorum bile... Bütün o güzel, parlak ve cıvıl cıvıl şeylere karşı değilim, ama on yıldır ilk kez sizsiniz herhalde, bana bu sözcüğü söyleyen. Yirmi birinci yüzyıl demek – para, seks ve silah demek, sizse kalkmış hislerden... Herkesin eli bol bol para görmeye başlamıştı. Benimse erkenden evlenmek, çocuk doğurmak gibi bir niyetim yoktu, hep kariyer sahibi olmak istemiştim, bu benim için öncelikliydi. Kendime değer vermişimdir hep, zamanıma ve hayatıma. Hem nereden çıkardınız erkeklerin aşkı aradığını? Aşkmış...

Erkekler kadınlara av gözüyle, savaş ganimeti gözüyle, kurban gözüyle, kendilerine de avcı gözüyle bakar. Asırlardır sınanmış kural böyledir. Kadınlarsa beyaz atlı prensi değil, çuvalı altın dolu olan birini arar. Hangi yaşta olursa olsun, bir prens... İsterse "moruk" olsun... Ne olacak? Dünya paranın peşinde! Ama ben kurban değilim, ben kendim avcıyım...

On yıl önce geldim Moskova'ya... Deli gibiydim, aktiftim, kendi kendime şöyle dedim: Ben mutlu olmak için doğmuşum, sadece zayıf insanlar acı çeker, mütevazılık da güçsüzlerin sığınağı. Rostovluyum ben... Anne babam okulda çalışıyor: Babam kimyacı, annem Rus dili ve edebiyatı öğretmeni. Öğrenciyken evlenmişler, babamın bir tane düzgün takım elbisesi varmış, bir yığın da fikri ve o zaman bir genç kızın başını döndürmeye yetermiş bunlar. Hâlâ sevinçle hatırlarlar uzun süre tek bir yatak çarşafı ve yastık takımıyla, bir çift ev terliğiyle yaşadıklarını. Geceleri birbirlerine uzun uzun Pasternak okurlarmış. Ezbere! Kulübede tatlı bir cennet! "İlk kar yağana kadar," diye gülerdim ben. "Hayal gücün yok senin," diye gücenirdi annem. Normal bir Sovyet ailemiz vardı: Sabahleyin tereyağlı karabuğday ya da makarna, yılda bir kez portakal – o da yılbaşında. Hâlâ kokularını hatırlıyorum. Şimdi değil, o zamanlar... bu başka bir hayatın kokusuydu... güzel bir yaşamın... Yazın tatil – Karadeniz'de. Soçi'deki "kamplara" gidilir, tek bir odada kalınır – dokuz metrekare. Ama bir şeylerle gururlanılır... bir şeylerle çok gururlanılır... El altından edinilen, gözün gibi koruduğun her kitapla gururlanılır, ne mutluluk! Bir de prömiyerler için bedava bilet (annemin arkadaşı tiyatroda çalışırdı). Tiyatro! Saygın topluluklarda sohbetler için ebedi bir konu... Şimdi yazıyorlar: Sovyetler büyük bir kampmış, komünist gettosuymuş. Yamyam dünyasıymış. Bense korkunç bir şey hatırlamıyorum... Naif olduğunu, o dünyanın çok naif ve saçma olduğunu hatırlıyorum. Böyle yaşanamayacağını en başından beri biliyordum! İstemiyordum!! Bu yüzden beni az kalsın okuldan atacaklardı. Ya! Yani... SSCB'de doğanlar – bu

teşhis... bu teşhis bir damgadır! Bizim ev idaresi derslerimiz vardı, erkekler nedense otomobil kullanmayı öğrenirdi, kızlar da köfte kızartmayı. Bu lanet köfteleri ben hep hafif yakardım. Öğretmen, ki aynı zamanda sınıf öğretimizdi, bana nutuk çekerdi: "Hiçbir şey yapamıyorsun! Evleneceksin, o zaman nasıl köfte yapacaksın kocana?" Hemen tepki verirdim: "Ben köfte kızartmayacağım. Benim hizmetçim olacak." Seksen yedi yılıydı... ben on üç yaşındaydım... Ne kapitalizmi, ne hizmetçisi?! Hâlâ sosyalizm vardı her yerde! Müdür, annemle babamı okula çağırdı, beni sınıftaki ortak toplantıda eleştirdiler, okul aile birliğinde Piyonerlikten çıkarmak istediler. Piyonerlik, Komsomolluk – bunlar ciddi şeylerdi. Hatta ağlamıştım... Oysa asla kafamda bir kafiye yoktu, sadece formüller vardı... Hiçbir kafiye yoktu... Evde tek başıma kalınca, annemin giysilerini, terlikleri giyer ve divana otururdum. *Anna Karenina*'yı okurdum. Sosyete baloları, uşaklar, sırmalı şeritler... aşk buluşmaları... Anna'nın kendini tren altına attığı ana dek geçen her şeye bayılırdım: Neden yapmıştı bunu? Güzeldi, zengindi... Aşk yüzünden mi? Tolstoy bile ikna edemezdi beni buna... Batı romanlarını daha çok severdim ben, orada sürtükleri severdim, şu güzel sürtükleri, erkeklerin intihar etmesine sebep olan, acı çektiren sürtükleri. Ayaklarına kapanılan. Karşılıksız bir aşk yüzünden en son on yedi yaşımda ağladım; bütün gece boyu, banyoda musluk açık olarak. Pasternak'ın şiirleriyle teselli etti annem... Hâlâ hatırlıyorum: "Kadın olmak büyük bir adım / Erkekleri delirtmekse bir kahramanlık." Kendi çocukluğumu da gençliğimi de sevmiyorum, sürekli bitmelerini bekledim. Ders kitaplarıma gömüldüm ve spor salonuna gittim. Herkesten daha hızlı, herkesten daha yükseğe, herkesten daha güçlü! Evdeyse sürekli Okucava'nın şarkılarıyla dolu kasetler çalardı: "El ele tutuşalım, dostlar..."* Hayır! Benim idealim bu değil.

Moskova'ya... Ah, Moskova! Onu hep bir rakip gibi gördüm, daha ilk andan itibaren bende sportif bir hırs uyandırdı.

*Bulat Okucava'nın "Dostların Birliği" şarkısı.

Benim şehrimdi burası! O çılgın ritim – o keyif! Uçacağım burada – kendi kanatlarımla! Cebimde iki yüz "yeşil" ve biraz "tahta".* Hepsi bu! Çılgın doksanlar... Annemle babama uzun zamandır maaş ödenmiyordu. Sefalet! Babam her gün kendini ve annemle beni ikna ediyordu: "Sabretmek lazım. Beklemek. Gaydar'a inanıyorum." Annemle babam gibi insanların aklına hiç gelmemişti kapitalizmin başladığı. Rus kapitalizminin başladığı... o genç ve kalın derili canavarın, hani 1917 yılında yere yıkılan canavarın... (*Düşünüyor.*) Bunu şimdi anlıyorlar mı acaba? Söylemek zor... Bir şeyden eminim ama: Kapitalizmi annemle babam sipariş etmedi. Bundan en ufak bir tereddüt yok. Bu sipariş benim, benim gibilerin, hapiste kalmak istemeyenlerin. Gençlerin, güçlülerin. Bizim için kapitalizm; ilginç bir şey... heyecanlı bir macera, risk... Sadece para değil. Bay Dolar değil! Şimdi size sırrımı vereceğim! Benim için kapitalizm hakkında, hayır Dreiser'in romanlarını değil, çağdaş kapitalizm hakkında bir şeyler okumak, GULAG ve Sovyet dönemi kıtlıkları hakkında, muhbirler hakkında bir şeyler okumaktan daha zevkli. Of! Of! Kutsal şeyleri ayağımın altına aldım. Anneme ve babama bunu söyleyemem. Bir kelime bile. Ne diyorsunuz! Babam Sovyet romantiği olarak kaldı. Doksan birin Ağustos ayı... Darbe!! Televizyonda sabahtan itibaren *Kuğu Gölü Balesi*'ni yayınladılar... ama tanklar Moskova'daydı, tıpkı Afrika gibi... Ve babam, onunla birlikte yedi kişi daha, bütün arkadaşları, işi gücü bırakıp doğruca başkente gittiler. Devrimi desteklemeye! Televizyonun başına oturdum... Yeltsin'i gördüm tankın üstünde. İmparatorluk yıkıldı... Bırak yıkılsın... Savaştan dönüşünü bekler gibi bekliyorduk babamı; tam bir kahraman gibi döndü! Hâlâ bununla yaşıyor bence. Bunca yılın ardından anlıyorum ki bu onun hayatındaki en önemli olaydı. Tıpkı dedemiz gibi... O da hayatı boyunca Stalingrad önünde Almanları nasıl yendiklerini anlatırdı. İmparatorluktan sonra babam için hayat sıkıcılaştı, ilginçliğini kay-

*Yeşil: Amerikan Doları. Tahta: Sovyet Rublesi.

betti, boşa yaşıyor artık. Onun kuşağı aslen bir hayal kırıklığı içinde... İki yönlü bir yenilgi hissi taşıyorlar; Kendi komünist fikirleri zeminini kaybetti ve sonrasında olanı anlamadıkları için de kabul edemiyorlar. Kapitalizm de olsa başka türlüsünü istiyorlardı, insan yüzlü ve sıcacık gülen bir kapitalizm. Onların değil bu dünya. Onlara yabancı. Ama bu tam benim dünyam! Benim! Sovyet insanlarını sadece 9 Mayıs günü gördüğüme memnunum... (*Susuyor.*)

Başkente otostop yaparak gittim; böylesi ucuzdu ve pencereden baktıkça öfkem artıyordu, Moskova'dan geri dönmeyeceğimi daha o zamandan biliyordum. Ne olursa olsun dönmeyecektim! Yolun her iki tarafında da pazar vardı... Çay servisleri, çiviler, bebekler satıyorlardı; insanlara maaş yerine mal veriyorlardı o zaman. Bir ütü ya da tavayı sosisle (et kombinelerinde maaş olarak sosis veriliyordu), şekerlemeyle, şekerle takas etmek mümkündü. Bir otobüs durağında şişman bir teyze oturuyordu, çocuk oyuncaklarını fişeklik gibi sarmıştı boynuna. Çizgi film gibiydi! Moskova'da yağmur serpiştiriyordu, ama yine de Vasiliy Blajenniy'in kubbelerini ve Kremlin'in duvarını görmek için Kızıl Meydan'a kadar yürüdüm; o iktidar, o güç ve ben de oradayım işte! Tam kalbinde! Seke seke yürüyordum, yola çıkmadan önce spor salonunda küçük ayak parmağımı incitmiştim, ama yine de yüksek topuklu ayakkabılarla en güzel elbisemi giymiştim. Elbette, kader, şanstan ibarettir, piyango bileti – ama iyi koku alırım ve de ne istediğimi bilirim. Evren asla bir şeyleri öylece... bedavaya vermez... "Al sana! Sana da!" diye bir şey yoktur. Çok istemek lazım önce. Ben de istiyordum! Annem bana ev yapımı börekler getirir ve babamla birlikte demokrasi mitinglerine nasıl gittiklerini anlatırdı. Karneyle aylık olarak kişi başına verilenler şunlardı: iki kilogram karabuğday, bir kilogram et ve iki yüz gram tereyağı. Kuyruklar, kuyruklar, kuyruklar ve avuçlarda numaralar. Hiç sevmiyorum *sovok* sözcüğünü!! Annem babam *sovok* değil, onlar romantik! Normal hayata atılmış anaokulu

çocukları. Onları anlamıyorum, ama seviyorum! Yaşamda hep tek başınaydım... yapayalnız... öyle kolay da olmadı... Ve kendimi sevmek için bir nedenim var! Özel öğretmensiz, parasız ve hamisiz MGU'ya, Moskova Devlet Üniversitesi'ne girdim. Gazetecilik fakültesine... İlk sınıfta bir arkadaşım bana âşık oldu ve sordu: "Sen de âşık mısın?" – "Kendime aşığım ben," diye yanıt verdim buna. Her şeyi kendim yapmıştım. Kendim! Sınıf arkadaşlarım ilginç değildi, dersler sıkıcıydı. Sovyet öğretmenleri Sovyet ders kitaplarıyla ders işliyordu. Etraftaysa artık Sovyet olmayan bir hayat vardı; vahşice, delice bir hayat! İlk kez ikinci el ithal arabalar belirmişti; ne heyecan! Puşkin Meydanı'nda ilk McDonald's açıldı... Polonya malı kozmetik malzemeleri... ve korkunç bir dedikodu, onun ölüler için olduğuna dair... Televizyonda ilk reklam – bir Türk çayının reklamı. Eskiden her şey griydi, şimdi parlak renkler, çekici tabelalar. Her şeyi istiyor insan! Her şeyi almak mümkün! Kim istersen olabilirsin: broker, kiralık katil, gay... Doksanlı yıllar... benim için mukaddes... unutulmaz yıllar... Laborantlar, haydutlar ve maceracılar zamanı! Sovyet olarak sadece eşyalar kalmıştı, insanların kafasında başka bir program vardı... Sağa sola koşturacaksın, çalışıp çabalayacaksın ve her şey senin olacak. Lenin de kim? Stalin de ne? Bunlar artık geride kaldı, önünde enfes bir hayat açılıyor: Bütün dünyayı görebilirsin, enfes bir evde yaşayabilirsin, şık arabalarla gezebilirsin, öğlen yemeğinde fil eti yiyebilirsin... Rusya'da gözler açılmıştı... Sokak ve partilerde her şey daha hızlı öğreniliyordu, ben de böylece açık öğretime girdim. Bir gazetede iş buldum. Sabah kalktığım anda hayatımı sevmeye başlıyordum.

Gözüm yukarılardaydı... hayatın yüksek basamaklarında... Pahalı restoranlara götürsünler de sonra beni kapı girişlerinde ya da saunalarda düzsünler diye bir hayalim olmamıştı hiç. Çok hayranım vardı... Yaşıtlarıma ilgi göstermiyordum, onlarla arkadaşlık edebilirdim, beraber kütüphaneye gidebilirdim. Gayriciddi ve tehlikesiz. Daha yaşlı ve başarılı, çoktan olgunlaşmış

erkekleri seviyordum ben. Onlarla olmak ilginç, eğlenceli ve yararlıydı. Banaysa... (*Gülüyor.*) Uzun süre üzerimde durdu o damga: iyi bir aileden gelen genç kız, çok kitaplı bir evden, evdeki en önemli şey de kitap rafı; bu yüzden bana yazar ve ressamlar ilgi gösteriyordu sadece. Tanınmamış dehalar. Ama hayatımı bir dehaya, öldükten sonra tanınacak ve gelecektekilerin üzerine titreyeceği birine adamaya niyetim yoktu. Bir de evdeki bütün o konuşmalar beni bıktırmıştı: komünizm, hayatın anlamı, başka insanların mutluluğu... Soljenitsin ve Saharov... Hayır, bunlar benim kahramanlarım değildi, annemin kahramanlarıydı bunlar. Okuyan ve Çehov'un *Martı*'sı gibi uçmayı hayal edenlerin yerine okumamış ama uçabilen kimseler gelmişti. Eski centilmence âdetler bir kenara bırakılmıştı; *samizdat*, mutfakta fısıldaşmalar. "Ne ayıp, tanklarımız Prag'a girmiş! Neyse ki Moskova'ya dönmüşler!" Bununla kimi etkileyebilirsin ki? *Samizdat* şiirleri yerine elmas yüzükler, pahalı marka giysiler göster bana... Arzuların devrimiydi bu! İsteklerin!! Hoşuma gidiyordu... bürokrat ve işadamlarını seviyordum, hâlâ da severim... Onların sözlükleri bana esin kaynağıydı: offshore, komisyon, barter. İnternet pazarlamacılığı, kreatif stratejiler... Yazı işlerinin planlama toplantısında editörümüz şöyle diyor mesela: "Kapitalistlere gerek var. Kapitalistleri yaratmaları için Yeltsin ve Gaydar yönetimine yardım edelim. Hemen!" Ben gençtim... güzeldim... Kapitalistlerle görüşme yapmaya beni gönderirlerdi: Nasıl böyle zengin oldular? İlk milyonlarını nasıl kazandılar? Sosyalist insanlar nasıl kapitalist oldu? Bunu yazmak lazımdı... Nedense "milyon" sözcüğü ele geçirmişti hayal gücünü. Milyon kazanmak! Rus insanının bir bakıma zengin olmak istememesine, hatta bundan korkmasına alışmıştık. Ne ister peki? O hep tek bir şey ister, başkasının zengin olmamasını. Ondan daha zengin olmamasını. Kadife ceketler, altın zincirler... bunlar hep filmlerde... dizilerde var... Benim karşılaştığım kişilerse çelik gibi güçlü bir mantığa ve çelik gibi bir pençeye sahipti. Sistemli düşünme yeteneğine

sahipti. Hepsi İngilizce öğrenmişti. İşletmecilik öğrenmişti. Akademisyen ve öğretim üyeleri ülkeden gidiyordu... fizikçiler de, edebiyatçılar da... Bunlar... bu yeni kahramanlarsa... hiçbir yere gitmek istemiyorlardı, Rusya'da yaşamayı seviyorlardı. Bu onların devriydi! Onların şansı! Zengin olmak istiyorlardı, her şeyi istiyorlardı. Hepsini!

Ve o sırada onunla karşılaştım... O adama âşık olduğum söylenebilir. Bir itiraf gibi geliyor kulağa... Değil mi? (*Gülüyor.*) Benden yirmi yaş büyüktü, bir ailesi ve iki oğlu vardı. Kıskanç bir karısı. Mikroskop altında bir hayat... Ama birbirimizi için deliriyorduk, nöbet geçirir gibiydi, öyle ki bana sabahleyin işte ağlamamak için iki tane Tazepam* hapı aldığını söylemişti. Ben de delice şeyler yapıyordum, bir tek paraşütle atlamadığım kalmıştı. Bütün bunlar oldu... böyle olur zaten... cicim aylarında böyle olur... Sonradan kim kimi aldatıyormuş, kim kimin peşindeymiş, kim neyi istiyormuş önemli değildir. Daha küçüktüm o zaman, yirmi iki yaşındaydım... Âşık olmuştum işte... âşık olmuştum... Şimdi anlıyorum ki aşk... o da kendine has bir ticaretmiş, herkes kendine göre bir risk alıyormuş. Yeni kombinasyonlara hazır olmak lazımmış... Her zaman! Artık çok az insanın aşktan dizlerinin bağı çözülüyor. Bütün güçler ileri doğru yapılacak sıçrayışlara ayrılıyor! Kariyere! Bizdeki genç kızlar sigara odasında dedikodu yapıyorlar ve eğer içlerinden biri bir erkeğe karşı gerçekten bir şeyler hissediyorsa, ona acıyorlar, aptal diyorlar. "Kapılmış adama." (*Gülüyor.*) Aptal! Ben de öyle mutlu bir aptaldım ki! Şoförünü yollamış, yoldan bir araba çevirmişiz, geceleyin şehirde benzin kokan bir Moskviç'le dolanıyoruz. Durmadan öpüşüyoruz. "Teşekkürler sana," derdi, "beni yüz yıl öncesine döndürdün." Flaş gibi patlıyordu her şey... flaş... Beni onun temposu sersemletmişti... Israrı... Geceleyin bir telefon: "Sabahleyin Paris'e uçuyoruz" ya da "Kanarya Adaları'na gidelim. Üç günüm

*Bir tür antidepresan.

var." Uçakta birinci sınıfta uçuyoruz, otelde en pahalı odadayız; ayaklarımızın altında camdan bir zemin, balıklar yüzüyor orada. Canlı bir köpekbalığı! Ama hayatım boyu başka bir şeyi hatırlayacağım ben... Moskova sokaklarındaki benzin kokan Moskviç'i hatırlayacağım. Ve... nasıl öpüştüğümüzü... nasıl delice öpüştüğümüzü... bana çeşmeden gökkuşağı çıkarmasını... Âşık olmuştum... (*Susuyor.*) Kendine de bayram yapmıştı hayatı. Kendine... kendi kendine, evet! Kırkıma gelince, belki onu anlarım... Öyle ya da böyle anlarım... Mesela saatleri sevmezdi, zamanın geçmesini sevmezdi, durduğu zaman severdi saatleri. Zamanla kendine has bir ilişkisi vardı... Bu işte! Evet... Kedilere bayılırım. Onları ağlamadıkları, kimse onların gözyaşlarını görmediği için severim. Beni biri sokakta görecek olsa, zengin ve mutlu biri diye düşünür! Her şeyim var; büyük bir ev, pahalı bir araba, İtalyan mobilyaları. Gurur duyduğum bir kızım. Hizmetçim de var, kendime köfte kızartmıyorum ve çamaşır yıkamıyorum, istediğim her şeyi satın alabilirim... ıvır zıvırdan dağlar... Ama tek başıma yaşıyorum. Ve tek başıma yaşamak istiyorum! Kimseyle kendimle anlaştığım gibi anlaşamıyorum, kendi kendimle konuşmayı seviyorum... her şeyden önce de kendim hakkında konuşmayı... Enfes bir arkadaşımdır kendime! Neler düşünüyorum... neler hissediyorum... Dün şuna nasıl bakıyordum, bugün nasıl bakıyorum? Maviyi severdim, şimdi leylağı seviyorum... Her birimizin içinde bir sürü şey olup bitiyor. İçimizde. Kendi kendimizle. Orada, içeride, koca bir kozmos var. Ama biz ona hemen hiç ilgi göstermiyoruz. Hep dışarıyla, yabancıyla ilgiliyiz... (*Gülüyor.*) Yalnızlık, özgürlüktür... Artık her gün seviniyorum özgür olduğuma: Telefon edecek mi, etmeyecek mi, gelecek mi, gelmeyecek mi? Bırakacak mı beni, bırakmayacak mı? Benden uzak olsun bunlar! Benim sorunum değiller artık! Korkmuyorum... yalnızlıktan korkmuyorum... Peki kimden... kimden korkuyorum? Dişçiden korkuyorum... (*Aniden patlıyor.*) İnsanlar aşktan bahsederken hep yalan söylüyor... paradan

bahsederken de öyle... Hep farklı farklı şekillerde yalan söylüyorlar. Benim canım yalan söylemek istemiyor... İstemiyor! (*Sakinleşiyor.*) Affedersiniz... Kusura bakmayın... Bu konuları uzun zamandır düşünmemiştim...

Hikâyenin devamı mı? En eski hikâye işte... Ben ondan çocuk istiyordum, gebe kalmıştım... Belki bu ürkütmüştür onu? Erkekler – hepsi korkak! İster serseri olsun ister oligark; hiç fark yok. Savaşa giderler, devrim yaparlar, ama aşkta ihanet ederler. Kadınlar daha güçlüdür: "Durdurur koşan atı bile / Yanan eve gözünü kırpmadan dalar."* "Erkek on dört yaşından büyük olmaz." Bu annemin bana verdiği ilk akıllıca öğüttü. Hatırlıyorum... şöyle olmuştu... Hamileliğimi ona bir iş gezisinden önce haber vermiştim, beni Donbass'a gönderiyorlardı. İş gezilerini de seviyordum, garların ve havaalanlarının kokusunu seviyordum. Dönünce ona anlatmak, beraber değerlendirmek güzel oluyordu. Şimdi anlıyorum, o bana sadece dünyayı göstermiyor, beni şaşırtmıyor ve beni nefes kesici butiklere götürüp hediyeler almıyordu, bana düşünmeyi de öğretiyordu. Bu onun amaçladığı bir şey değildi, kendi kendine olmuştu. Ona bakıyor, dinliyordum. Beraber olacağımızı düşündüğümde bile, kendimi sonsuza kadar birinin geniş sırtına dayayıp orada rahatça keyif sürmeyi düşünmüyordum. Keyif çatmayı düşünmüyordum! Benim hayata dair bir planım vardı. İşimi seviyordum, hızla kariyer yaptım. Çok gezdim... Ve işte o seferinde... bir madenci köyüne uçuyordum; korkunç bir hikâye, ama o zaman için tipik olduğunu söyleyebilirim: Başarılı madencilere bayramda teyp hediye etmişlerdi ve bir gece bütün bir madenci ailesini katletmişlerdi. Teypten başka bir şey de almamışlardı. Plastik, Japon malı bir teyp. Bir kutu sadece! Moskova'da lüks arabalar, süpermarketler vardı, ama Sadovoye Koltso'nun ardında teyp bir mucize olarak görülüyordu. Benim editörümün hayal ettiği yerli "kapitalistler" so-

*Nikolay Nekrasov'un "Ayaz Paşa Kol Geziyor" şiirinde Rus kadınını betimleyen dizeleri.

kaklarda makineli tüfekli korumalarla geziyordu. Tuvalete bile korumalarla gidiyorlardı. Orada burada kumarhaneler, pıtrak gibi her yerde. Birtakım özel restoranlar. Hep doksanlı yıllar işte... Onlar, evet... onlar... Üç gün iş seyahatindeydim. Döndüm, buluştuk. Önce sevindi, çocuğumuz olacak... yakında bir çocuğumuz olacak! İki oğlu vardı, kız istiyordu. Ama sözcükler... sözcükler... hiçbir anlamları yok, sözcüklerin arkasına saklanılır, onlarla korunmak mümkündür. Ama gözler! O gözleri... Gözlerinde korku belirmişti; bir karar vermek lazımdı, hayatını tamamen değiştirmesi lazımdı. Haberi alınca... bir an put kesildi... Tutuklaştı. Aaah! Hemen terk eden erkekler vardır, çorap ve gömlekleri çamaşır ipinden alıp bavula koyarak terk eden erkekler vardır... Bir de onun gibiler vardır... Canım cicim, öyle mi böyle mi yapalımcılar... "Ne istiyorsun? Söyle, ne yapmamı istiyorsun?" diye sordu bana. "Tek sözünle ayrılırım. Söyle yeter." Ona baktım...

Ona baktım ve parmaklarımın ucu buz kesti, onunla mutlu olamayacağımı anlamaya başlamıştım. Küçük ve aptaldım daha... Şimdi olsa onu avdaki kurt gibi boğardım, artık yırtıcı ve panter olabiliyorum. Çelik iple boğardım! Ama o zaman sadece acı çektim. Acı, bir danstır, onda jestler de vardır, ağlamak da, sakinleşme de. Balede olduğu gibi... Ama bir sır vardır, basit bir sır; mutsuz olmak hoş değildir... küçültücüdür... Bir kez daha hastanede özel bakımda yatıyordum. Sabah ona telefon ediyorum, beni gel al diyorum, öğleyin taburcu edecekler, ama o uykulu bir sesle "Yapamam," diyor. "Bugün yapamam." Ve aramıyor. O gün oğullarıyla İtalya'ya uçtu, dağlarda kaymaya. 31 Aralık... Ertesi gün yeni yıl. Bir taksi çağırdım... Şehir karla kaplıydı, karnımı tuta tuta kar yığınlarının arasından yürüdüm. Tek başıma yürüdüm. Yok, yanlış söyledim! İkimiz yürüdük, artık iki kişiydik çünkü. Kızımla... küçük kızımla ben... Benim küçük kızım! Taptığım kızım! Onu yeryüzündeki her şeyden daha çok sevmeye çoktan başlamıştım! Peki o adamı seviyor muydum? Hani şu masaldaki gibi:

Uzun süre mutlu yaşadılar ve aynı gün öldüler. Acı çektim, ama ölmedim. "Onsuz yaşayamam. O olmazsa ölürüm," demedim. Herhalde, öyle bir erkekle karşılaşmadım daha... bana böyle sözler söyletecek bir erkekle yani... Böyle işte! Böyle! Ama kaybetmeyi öğrendim, korkmuyorum kaybetmekten... (*Pencereden dışarı bakıyor.*) O zamandan beri büyük bir aşk hikâyem olmadı... Küçük aşklarım oldu hep... Kolayca seks yaparım, ama bu aynı şey değil, bu başka bir şey. Erkek kokusunu sevmem, aşk kokusunu değil, erkek kokusunu. Banyoya girince hemen anlarım oraya bir erkeğin geldiğini... ister en pahalı parfümü sürsün, ister en pahalı sigaraları içsin... İnsanın başka bir insanı yanında tutması için ne kadar çok çalışması gerektiğini düşündüğüm zaman korku sarar beni. Taş ocağında çalışmak gibidir bu! Kendini unutmak, kendinden vazgeçmek, kendini kendinden özgürleştirmek. Aşkta özgürlük yoktur. Hatta insan kafasındaki ideal kişiyi bulsa bile, bu kişi yanlış parfümü sürecektir, o kızarmış et sevecek ve sizin salatalarınıza gülecektir, oraya buraya çorap ve pantolonunu bırakacaktır. Hep acı çekmek gerekecektir. Acı çekmek mi?! Aşk yüzünden... bu kompozisyon yüzünden... Ben bu emeği vermek istemiyorum, kendi kendime güvenmek daha kolay. Erkeklerle en iyisi dost olmak, iş ilişkileri kurmak. Koketliği bile nadiren yapıyorum, üşeniyorum o maskeyi giyip oyuna katılmaya. Spa salonları, Fransız manikürü, İtalyan ojeleri. Makyaj. Boya kutusuna batmış gibi... Tanrım! Tanrım! Köyden, kasabadan gelen kızlar... Bütün Rusya'dan Moskova'ya akın ediyorlar! Moskova'ya! Orada zengin prensler bekliyor onları! Sindrella olmaktan çıkıp prenseslere dönüşeceklerini hayal ediyorlar. Masallar gerçek olsun istiyorlar! Mucizeler gerçeğe dönsün! Bense geçtim bunları... geride bıraktım artık... Sindrellaları anlıyorum, ama acıyorum onlara. Cehennemsiz cennet olmaz. Bir tek cennet olsunmuş... öyle şey olmaz... Ama hâlâ bunu bilmiyorlar... cehalet içindeler...

Yedi yıl geçti ayrıldığımızdan beri... Bana telefon ediyor,

hep nedense geceleyin arıyor. Her şeyi kötü gitmiş, çok para kaybetmiş... mutsuz olduğunu söylüyor... Bir genç kızla beraber olmuş, şimdi başkası varmış. Gel, buluşalım diyor... Neden? (*Susuyor.*) Uzun süre onun yokluğunu çektim, ışığı kapatır saatlerce karanlıkta otururdum. Kendimi zamanın içinde kaybederdim. (*Susuyor.*) Sonra... sonra sadece küçük aşklar oldu... Ama ben... ben asla parasız, varoştan gelen bir erkeğe âşık olamam. Gettodan, Harlem'den birine. Yoksulluk içinde büyümüş olan, "dilenci" kafası olan birine. Bunlar paraya o kadar değer verirler ki, onlara güvenemezsin. Yoksulları, ezilmiş ve aşağılanmışları sevmiyorum. Bütün bu Başmaçkin ve Opiskinler... büyük Rus edebiyatının kahramanları...* Onlara inanmıyorum! Ne yani? Ne eksikliğim varmış... formata girmiyor muyum? Bekleyin... Kimse bilmiyor bu dünyanın işleyişini... Erkeği parası için sevmem, sadece parası için beğenmem onu. Aslında başarılı erkeklerin tüm özelliklerini seviyorum; yürüyüşü, araba kullanması, konuşması, hareketleri; onun her şeyi başkadır. Her şeyi! Böylelerini seçerim... Bu yüzden de... (*Susuyor.*) Bana telefon ediyor işte... Mutlu değilmiş... Neyi görmemiş, neyi alamamış ki? O... ve arkadaşları... servetlerini çoktan yaptılar. Büyük paralar. Delice paralar! Ama bütün bu paralarla kendine mutluluk satın alamıyorsun, bu sözünü ettiğim aşkı alamıyorsun. Yoksul öğrenci ona sahip olabiliyor ona ama onlar olamıyor. İşte adaletsizlik! Ama onlara her şeyi yapabilirlermiş gibi geliyor: özel uçaklarla her ülkeye, futbol maçına, New York'a, istedikleri müzikalin prömiyerine uçuyorlar. Her şey ceplerine uygun! Yatağa en güzel modeli at, koca bir uçak dolusunu Courchevel'e götür! Hepimiz Gorki'yi daha okuldayken okuduk, bu tüccarların nasıl âlem yaptıklarını biliyoruz; aynaları kır, siyah havyar içinde yüz, kızları şampanyayla yıka. Ama hepsi bitti; sıkıldılar. Moskova'daki bir turizm firması böyle müşterilere özel eğlenceler sunuyor.

*Gogol'un *Palto*'su ile Dostoyevski'nin *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* romanından karakterler.

Mesela hapiste iki gün. Reklamda şöyle yazmışlar: "İki gün Hodorkovski olmak istemez misiniz?" Kafesli polis arabasında onları Vladimir şehrindeki en korkunç hapishaneye götürüyorlar – yani Vladimir Hapishanesi'ne; orada tutuklu elbisesi giydiriyorlar, avluda köpeklere kovalatıyorlar ve sopalarla dövüyorlar. Gerçek sopalarla! Hepsini içinde bok kovası olan pis, iğrenç kokulu bir hücreye konserve gibi tıkıştırıyorlar. Ve gidenler mutlu oluyor. Yeni hisler yaşıyorlar! Üç-beş bin dolara "evsizi" oynayabilirsiniz mesela; isteyenlerin giysisini değiştiriyor, makyaj yapıyor ve Moskova sokaklarında dolaştırıyorlar, onlar da yalvarıyor. Aslında, köşede hem kendi korumaları hem de tur firmasının korumaları nöbet tutuyor. Bütün ailenin oynayabileceği oyunlar bile var: Kadın orospu, koca pezevenk olacak. Bir hikâye biliyorum... Bir keresinde, Moskova'nın en zengin pastacısının mütevazı, Sovyet görünümlü karısı bir gecede en çok müşteriyi çekmiş. Koca da bundan mutlu olmuş! Turist reklamlarında yer almayan eğlenceler de var... Tümüyle gizli... Geceleyin canlı insan avı yapabilirsiniz. Zavallı bir berduşa binlik verirler; al bakalım, hem de "yeşil"! Hayatında böyle para görmemiştir! Yapman gereken tek şey hayvan gibi davranmak! Kurtulursan kader demektir, ama ateş ettiklerinde vurulursan, şanssızlık. Her şey dürüstçe! Küçük bir kızı bir geceliğine kiralayabilirsin... Fantezilerini, en karanlık fantezilerini, Marquis de Sade'ın bile hayal etmediği şeyleri özgürce uygula! Kan, gözyaşı ve sperm!! Buna da mutluluk deniyor... Rus usulü mutluluk; iki günlüğüne hapse girmek, sonra oradan çıkıp her şeyin aslında ne iyi olduğunu anlamak. Mükemmel olduğunu! Sadece araba, ev, yakut, milletvekilliği satın almıyorsun... insan hayatı da alıyorsun... Tanrı değilse bile tanrıcık oluyorsun... insanüstü oluyorsun! Tabii ya... Hepsi oluyorsun!! SSCB'de doğdu hepsi ve hepsi hâlâ oralı. Bu teşhisle doğmuşlar bir kere. Öyle... öyle naifti ki dünya... onlar iyi insan yapmayı hayal ettiler... Söz vermişlerdi: "Demir yumrukla götüreceğiz insanı mutluluğa..." Yeryüzü cennetine.

Annemle konuşmuştum... Okuldan ayrılmak istiyor: "Vestiyerci olacağım. Ya da bekçi." İşte çocuklara Soljenitsin'i anlatıyormuş... kahramanları ve dürüst insanları... Gözeri ışıl ışıl, ama çocuklarda öyle bir şey yokmuş. Annem eskiden onun sözleri karşısında çocukların gözlerinin ışıl ışıl olmasına alışmış, ama bugün çocuklar ona şöyle yanıt veriyor: "Sizin nasıl yaşadığınız bizim için ilginç, ama biz öyle yaşamak istemiyoruz. Biz büyük kahramanlıklar hayal etmiyoruz, sadece iyi yaşamak istiyoruz." Gogol'ün *Ölü Canlar*'ını okuyorlar. Bir alçağın hikâyesi... Bize okulda öyle öğrettiler... Bugünse okulda başka çocuklar var: "Neden alçakmış o? Çiçikov, tıpkı Mavrodi gibi, hiç yoktan bir piramit inşa etmiş. Tam bir ticari kafa!" Çiçikov onlara göre olumlu bir kahraman... (*Susuyor.*) Kızımı annem yetiştirmeyecek benim... İzin vermeyeceğim buna. Ona kalacak olsa, çocuğun sadece Sovyet çizgi filmleri seyretmesi lazımmış, çünkü onlar "insanca"ymış. Ama o çizgi filmi kapatıp sokağa çıkıyorsun. Bambaşka bir dünya var orada. "İyi ki yaşlandım artık," dedi annem. "Evde oturabilirim. Kendi kalemde." Eskiden hep genç kalmak isterdi: Salatalıktan maskeler yapardı, saçlarını papatyayla düzleştirirdi...

Gençken kaderimi değiştirmeyi, onu kışkırtmayı severdim. Şimdi hayır, artık yeter. Kızım büyüyor, geleceği düşünüyorum. Ama bu para demek! O parayı da kendim kazanmak istiyorum. Rica etmek, kimseden almak istemiyorum. İstemiyorum! Gazeteden reklam ajansına geçtim, daha çok maaş veriyorlar. İyi para. İnsanlar güzel yaşamak istiyor; bugün başımıza gelen en önemli şey bu. Herkesi bu heyecanlandırıyor. Televizyonu açın: Mitingleri gösteriyorlar... ama ancak birkaç on bin kişi var, fakat güzel bir İtalyan banyo tesisatını milyonlarca insan alıyor. Kim sorsanız, evini, binasını yeniliyor, tadilattan geçiriyor. Geziyor. Asla böyle değildi Rusya. Sadece malların değil, ihtiyaçların da reklamını yapıyoruz. Yeni ihtiyaçlar üretiyoruz; güzel yaşama ihtiyacı! Bu dönemi biz yönetiyoruz... Reklamcılık, Rus devriminin aynası... Benim ha-

yatım tıka basa dolu. Evlenmeyi düşünmüyorum... Arkadaşlarım var, hepsi de zengin insanlar. Biri petrolden "büyüdü," diğeri gübre işinden... Sohbet etmek için buluşuyoruz. Hep pahalı bir restoranda: mermerden bir hol, antika mobilyalar, duvarlarda pahalı tablolar... Rus soyluları havasındaki kapı görevlileri... Güzel bir dekorun içinde bulunmayı seviyorum. En yakın arkadaşım da tek başına yaşıyor ve evlenmek istemiyor, üç katlı villasında tek başına olmaktan hoşlanıyor: "Geceleri iki kişi uyu, ama yalnız yaşa." Gündüzleri bütün zihni Londra Metal Borsası'ndan rakamlarla dolu. Bakır, kurşun, nikel... Elinde üç cep telefonu var, otuz saniyede bir içlerinden biri çalıyor. Günde on üç-on beş saat çalışıyor. İzin ve tatil yok. Mutluluk? Mutluluk da ne? Dünya değişti artık... Şimdi yalnız insanlar başarılı ve mutlular, zayıf ya da başarısız değiller. Her şeyleri var: para, kariyer. Yalnızlık, bu da bir seçim. Ben hep yolda olmak istiyorum. Ben avcıyım, uysal bir av değil. Bu seçimi yapan benim. Yalnızlık mutluluğa çok benziyor... İtiraf gibi... Değil mi? (*Susuyor.*) Aslında size değil, kendime anlatmak istedim bütün bunları...

ONLARIN HEPSİNİ ÖLDÜRMEK ARZUSUNA DAİR, BİR DE BUNU İSTEMİŞ OLMAKTAN DUYULAN KORKUYA DAİR

Kseniya Zolotova
Öğrenci
22 yaşında

İlk buluşmamıza sadece annesi geldi. "Ksyuşa benimle gelmek istemedi," dedi. "Beni de vazgeçirmeye çalıştı: 'Anne, bize kimin ihtiyacı var ki? Onlara sadece bizim hislerimiz, bizim sözlerimiz lazım, biz kendimiz lazım değiliz onlara, çünkü onlar bizim yaşadıklarımızı yaşamadılar.'" Çok heyecanlanmıştı, hep gitmeye hazır gibiydi: "Bunları aklıma getirmek istemiyorum. Tekrar yaşamak acı veriyor," dedi ve anlatmaya başladı, üstelik anlatırken onu durdurmak imkânsızdı ama daha çok sustu. Onu nasıl teselli edebilirdim? Bir yandan "Heyecanlanma. Sakin ol," diyorum ama diğer yandan o korkunç günü hatırlamasını istiyorum: 6 Şubat 2004'ü, Moskova'da, Zamoskvoretskaya Hattı'nda Avtozavodskaya ile Paveletskaya metro istasyonları arasında yaşanan terör saldırısını. Bu patlamada 39 kişi ölmüş, 122 kişi de ağır yaralanmıştı.

Acıyla dolaşıp duruyorum, çemberler çiziyorum. Bu çemberleri yıkıp dışarı çıkamıyorum. Acıda her şey var; karanlık da, zafer de... Bazen acının insanlar arasında bir köprü olduğuna, gizli

bir bağ olduğuna inanıyorum, ama bazen de ümitsizliğe kapıldığımda bunun bir uçurum olduğunu düşünüyorum.

Bu iki saatlik görüşmeden bloknotumda birkaç not kaldı:

"...kurban olmak o kadar küçük düşürücü bir şey ki... düpedüz utanç verici. Kimseyle bunu konuşmak istemiyorum, herkes gibi olmak istiyorum, ama hep yalnız kalıyorum. Her yerde ağlayabilirim. Bazen şehirde yürüye yürüye ağlıyorum. Tanıdığım bir erkek bir gün şöyle dedi bana: 'Neden ağlıyorsun? Bu kadar güzelsin ama kalkmış ağlıyorsun.' Birincisi, güzellik hayatta asla yardımcı olmadı bana, ikincisi de bu güzelliği bir ihanet gibi görüyorum, içimde yaşadıklarıma karşılık gelmiyor..."

"...iki kızımız var – Ksyuşa ve Daşa. Mütevazı yaşardık, ama müzeye, tiyatroya çok giderdik, çok okurduk. Kızlar küçükken, babaları onlara masallar uydururdu. Hayatın kabalıklarından kurtulmak istiyorduk. Sanat kurtarır sanıyordum. Kurtarmadı..."

"...Apartmanda tek başına yaşayan yaşlı bir kadın var, kiliseye gider. Bir keresinde beni durdurdu, ben de beni teselli edecek sandım, ama benimle kötü bir edayla konuştu: 'Bu olay neden sizin başınıza geldi hiç düşündünüz mü? Sizin çocuklarınıza?' Neden... ne diye bana böyle söyledi ki? Pişmanlık duymuştur bence, sonradan pişman olmuştur... Ben kimseyi kandırmadım, kimseyi aldatmadım hayatımda. Yalnızca iki kere çocuk aldırdım, bu iki günah sadece... Biliyorum... Sokakta sık sık sadaka veriyorum, az da olsa, ne kadar verebilirsem. Kışın da kuşlara yem veriyorum..."

Bir sonraki seferde ikisi birden geldi – ana kız.

Anne

– Belki onlar birileri için kahramandırlar? Bir fikirleri var,

kendilerini mutlu hissediyorlar ölerek, cennete gideceklerini sanıyorlar. Ölümden de korkmuyorlar. Onlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum: "Terörist olduğu düşünülen kişinin robot resmi hazırlandı..." Hepsi bu. Onlar için biz hedefiz, kimse onlara açıklamamış benim kızımın hedef olmadığını, onsuz yaşayamayacak olan bir annesi olduğunu, ona âşık olan bir çocuk olduğunu. Sevilen bir insan nasıl öldürülür? Bence, bu iki kat suç. Savaşa gidin, dağa çıkın, orada birbirinize ateş edin, ama bana niye ediyorsunuz? Benim kızıma niye ediyorsunuz? Bizi huzurlu hayatımızın ortasında öldürüyorlar... (*Susuyor.*) Şimdi kendimden, düşüncelerimden korkuyorum. Bazen hepsini öldürmek istiyorum, sonra bunu istediğim için korkuyorum.

Bir zamanlar severdim Moskova metrosunu. Yeryüzünün en güzel yeriydi! Bir müzeydi! (*Susuyor.*) Patlamadan sonra... İnsanların metroya nasıl el ele girdiğini gördüm. Korku uzun süre geçmedi... Korkunçtu şehre gitmek, hemen tansiyonum çıkıyordu. Yolda hep şüphe çekici yolculara bakıyorduk. İşte de sadece bunu konuşuyorduk. Ne olacak bize Tanrım? Bir gün platformda duruyorum ve yanımda çocuk arabalı bir genç kız var, saçları kara, gözleri kara, Rus değil. Hangi milletten olduğunu bilmiyorum; Çeçen mi, Osetyalı mı? Kim? Kendimi tutamayıp çocuk arabasına baktım: Bebek var mı diye? Orada başka bir şey duruyor olmasın? Aynı vagona bineceğiz diye bütün keyfim kaçtı: "Hayır," diye düşünüyorum, "o buna binsin, ben sonraki trene binerim." Bir adam geldi yanıma: "Neden baktınız arabanın içine?" Ona gerçeği söyledim. "Sizin de aklınıza geldi demek."

...Kıvrılıp büzüşmüş zavallı bir kız görüyorum. Bu benim Ksyuşa'm. Neden burada tek başına? Bizsiz? Hayır, bu imkânsız, bu gerçek olamaz. Yastıkta kan var... "Ksyuşa! Ksyuşenka!" Beni işitmiyor. Hiçbir şey görmeyeyim, ürkmeyeyim diye kafasına bir şapka geçirmiş. Benim kızım! Çocuk doktoru olmayı hayal ederdi, ama şimdi işitmiyor, en güzel kızıydı sını-

fın... Ama şimdi... o küçük yüzü... Ne için? Yapış yapış, iğrenç bir şey sarmalıyor beni, bilincim parçalanıp tuz buz oluyor. Ayaklarım kıpırdamak istemiyor, güçten düşmüşler sanki, birileri koluma girip beni koğuştan çıkarıyor Doktor azarlıyor: "Kendinize gelin, yoksa bir daha kızınızın yanına giremezsiniz." Kendime geliyorum... Koğuşa dönüyorum... Kızım bana bakmıyor, sanki beni tanımıyor gibi yanımda bir yerlere bakıyor. Gözlerinde acı çeken bir hayvanın ifadesi var, katlanılmaz bir bakış. Hatta gördükten sonra yaşanmaz. Artık bir yerlere sakladı bu bakışını, bir zırh giydi üzerine, ama her şeyi içine atıyor. Bütün bunlar onun içine işledi. O da hep orada bir yerde, bizim olmadığımız yerde...

Bütün kat böyle kızlarla dolu... vagonda nasıl gidiyorlarsa, öyle yatırmışlar hastaneye... Bir sürü öğrenci, ilkokul çocuğu, üniversiteli. Bütün annelerin sokağa çıkacağını sanmıştım. Çocuklarıyla birlikte bütün annelerin. Binlerce olurduk o zaman. Şimdi biliyorum ki kızım benim için önemli sadece, sadece evine, sadece bize ait. İnsanlar dinliyorlar... üzülüyorlar... ama acı duymadan! Acı duymadan!

Hastaneden eve dönüp hissiz bir halde yatardım. Daşenka yanımdaydı, izin almıştı. Bir çocuk gibi başımı okşardı. Babası bağırıp çağırmadı, paniğe kapılmadı, ama sonra kalp krizi geçirdi. Cehenneme düştük... Yine ve ne için? Hayatım boyunca kızlarıma en iyi kitapları okudum, onları iyiliğin kötülükten güçlü olduğuna inandırdım, iyiliğin hep kazandığına. Ama hayat bu kitaplar gibi değil. "Annenin duası denizin dibinden bile ulaşır!" derler. Yalan! Ben bir hainim, onları çocukluklarındaki gibi koruyamadım, oysa bana güveniyorlardı. Eğer sevgim onları korumaya yetseydi, çocuklarıma ne bir bela bulaşırdı ne de bir hayal kırıklığı yaşarlardı.

Bir ameliyat... iki... üç! Ksyuşa'nın tek kulağı böyle duymaya başladı... sonra parmakları da işlemeye başladı... Hayatla ölüm arasındaki sınırda yaşadık, mucizeye duyduğumuz inançla adaletsizlik arasında. Hemşire olduğum halde, ben de

anladım ölüm hakkında ne kadar az şey bildiğimi. Defalarca görmüştüm onu aslında, ama sadece geçerken görmüştüm. Damlalığı koy, nabzını dinle... Herkes tıpçıların ölüm hakkında başkalarından daha çok şey bildiğini sanıyor, ama hiç de öyle değil. Bizde bir patolog vardı, artık emekliye ayrılıyordu. "Ölüm nedir?" diye sormuştu bana. (*Susuyor.*) Eski hayat beyaz bir lekeye dönüştü... Bir tek Ksyuşa'yı hatırlıyorum... En küçük ayrıntısına dek – ne kadar küçük, cesur, eğlenceliydi, büyük köpeklerden korkmazdı ve hep yaz olsun isterdi. Eve gelip de tıp fakültesini kazandığını söylerken nasıl da parlıyordu gözleri. Rüşvet vermeden, özel öğretmen tutmadan kazanmıştı hem de. Özel hocaların parasını ödeyemezdik, ailemizin gücü yoktu buna. Terör saldırısından bir-iki gün önce eski bir gazetede şöyle bir şey okumuştu: "Eğer metroda çok kötü bir durumla karşılaşırsınız, şunu şunu yapmanız gerekir..." Verilen talimatların ne olduğunu unuttum artık. İşte o olay meydana gelince, bilincini kaybetmeden hemen önce bu makaleyi hatırlamış Ksyuşa. Ayrıca o sabah... gidip çizmelerini tamirden almıştı, paltosunu giymiş ve çizmelerini ayağına geçirirken çizmeler uymamıştı ayağına... "Anne, senin çizmelerini giyeyim mi?" – "Giy." Numaralarımız aynıydı. Benim anne kalbim hiç uyarmadı beni... Onu durdurabilirdim... Ondan önce rüyalarımda büyük yıldızlar görüyordum, takımyıldızlar. Hiç kaygılanmadım... Bu benim suçum, bu suç beni perişan etti...

Eğer hastanede sabahlamaya izin verseler, orada yatıp herkesin annesi olurdum. Bazısı merdivenlerde oturup ağlardı... Birini kucaklamak, diğerinin yanında oturmak gerekirdi. Permli bir kız ağlıyordu, annesi uzaklardaydı çünkü. Diğerinin ayağı ezilmişti... Ayak, her şeyden değerliydi! Kendi çocuğununki ise her şeyden değerlidir! Kim suçlayabilir beni bununla?

İlk günlerde gazeteler çok şey yazdı terör saldırısı hakkında, televizyonda röportajlar yayınlandı. Ksyuşa yayınlanan fotoğrafını görünce, fırlatıp attı gazeteyi...

Kız

...Birçok şeyi hatırlamıyorum... Aklımda tutamıyorum! Tutmak istemiyorum! (*Annesi sarılıyor ona. Sakinleştiriyor.*)

...Yeraltında her şey çok daha korkunç. Artık çantamda hep bir fener taşıyorum...

...Ne bir ağlayış, ne bir çığlık duyuluyordu. Sessizlik vardı. Herkes yığın halinde yatıyordu... hayır, korkunç değildi... sonra fısıldaşmaya başladık. Bir anda oradan çıkmamız gerektiğini hatırladım, orada her şey kimyasallara bulanmıştı ve yanıyordu. Sırt çantamı arıyordum, oradaydı bütün ders özetlerim, cüzdanım... Şok... şok geçiriyordum... ağrı sızı hissetmiyordum...

...Bir kadın sesi duyuldu: "Seryoja! Seryoja!" Serjoya yanıt vermedi... Vagonda birkaç kişi, olmayacak pozisyonlarda oturuyordu. Bir erkek solucan gibi asılı kalmıştı tutunma yerine. O tarafa bakmaya korkuyordum...

...Yürüdüm, başım dönüyordu Dört bir yandan "Yardım edin! Yardım edin!" diye bağırıyorlardı. Önümde birisi uyurgezer gibi hareket ediyordu, ağır ağır öne gidiyor, geri geliyordu. Peşimizdekilerin hepsi bizi geçip gitti.

...Yukarıda iki kız koştu yanıma, bir bez koydular alnıma. Nedense çok üşüyordum. Bir tabure getirdiler, oturdum. Yolculardan kemer ve kravat istediklerini, onlarla insanların yaralarına turnike yaptıklarını gördüm. İstasyon görevlisi bir telefona bağırıyordu: "Ne istiyorsunuz? İnsanlar tünelden çıkıp ölüyor, platforma çıkıp ölüyor..." (*Susuyor.*) Neden bize acı çektiriyorsunuz? Annemi üzüyorsunuz. (*Susuyor.*) Herkes alıştı artık buna. Televizyonu açıyor, dinliyor, kahve içmeye gidiyorlar...

Anne

– Sovyet döneminin tam ortasında büyüdüm. En orta nok-

tasında. SSCB doğumluyum. Ama yeni Rusya... hâlâ anlayamıyorum onu. Hangisinin daha kötü olduğunu söyleyemem; şimdiki mi, SBKP tarihi mi? Aklımda bir Sovyet imgesi var, bir kalıp var, hayatımın yarısını sosyalizm altında geçirdim. İçime işledi. Yok edemem. Buna veda etmek de istiyor muyum, bilmiyorum. O sırada hayat kötüydü, şimdiyse korkunç. Sabahleyin etrafa dağılıyoruz: Biz işe gidiyoruz, kızlar okula, bütün gün birbirimiz için kaygılanıyoruz: "Senin orası nasıl? Kaçta gideceksin eve? Neye bineceksin?" Akşam hepimiz evde toplanıyoruz, ancak o zaman içim ferahlıyor ya da en azından bir nefes alıyorum. Her şeyden korkuyorum. Ürküyorum. Kızlar kızıyor: Anne, diyorlar, sen her şeyi abartıyorsun... Ben normalim, ama bu savunmaya, bu örtüye, yani evime ihtiyacım var. Babamı erken kaybettim, belki de bu yüzden böyle tedirginim, çünkü babam beni çok severdi. (*Susuyor.*) Babamız savaşa katılmıştı, iki kez tankı alev almıştı... Bütün savaşı sağ salim atlattı. Ama eve geldi, öldürdüler. Arka sokakta.

Biz Sovyet kitaplarıyla büyüdük, bambaşka okuttular bizi. Sizin için kıyas olsun diye örnek vereyim... O kitaplarda ilk Rus teröristleri kahraman olarak gösterilirdi. Azizler olarak. Sofya Perovskaya, Kibalçiç... Halk adına, kutsal dava adına öldürürlerdi. Çara bomba atarlardı. Bu genç insanlar genellikle soylular arasından, iyi ailelerden çıkardı... Bugün böyle insanların hâlâ var olmasına neden şaşırıyoruz? (*Susuyor.*) Ders kitaplarında Büyük Anayurt Savaşı anlatılırken, öğretmenimiz Belaruslu partizan Elena Mazanik'in kahramanlıklarından bahsederdi, Beyaz Rusya *Gauleiter*'i* Kube'yi öldürmüştü Mazanik, hamile karısıyla birlikte uyudukları yatağın altına bomba koyarak öldürmüştü.** Yan odada, paravanın arkasında

*Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin yerel şube başkanı. Bu bölge yöneticileri doğrudan Hitler'e bağlıydı.

**Wilhelm Kube (1887-1943): Nazi hareketinin Evanjelist anti-semit kanadında yer alıyordu, Rusya'nın işgal edilmesinden sonra 1941'de Minsk'te görevlendirildi. Buradaki katliamları hem eleştirdi, hem de katıldı. Suikast için bombayı Mazanik'in (1914-1996) yerleştirdiği kabul ediliyor, ama bu iş için görevlendirilmiş başkalarının da olabileceği konuşuluyor.

da, küçük çocukları vardı... Stalin şahsen ödüllendirmişti onu Kahramanlık Madalyası ile. Hayatının sonuna kadar okullara gitti ve kahramanlık derslerinde başarısını anlattı. Ne öğretmen... ne de... kimse... Kimse paravanın arkasında çocukların uyuduğunu söylemedi... Mazanik bu çocukların dadısıydı... (*Susuyor.*) Savaştan sonra vicdan sahibi insanlar savaşta yapmak zorunda kaldıkları şeyleri utançla hatırladılar. Babamız azap çekiyordu...

Avtozavodskaya'da bir çocuk kendini patlattı, bir intihar bombacısı. Çeçen bir çocuk. Anne babası sonradan onun çok kitap okuduğunu söyledi. Tolstoy'u sevdiğini. Savaşta büyümüştü: bombardımanlar, top atışları... Kardeşlerinin nasıl öldüğünü görmüştü. On dört yaşında da dağa çıkıp Hattap'a* katılmış işte. İntikam almak istemiş. Herhalde saf bir çocuktu, ateşli bir kalbi vardı... Gülüyorlardı ona: ha-ha... aptal ufaklık... Ama herkesten daha iyi ateş etmeyi ve el bombası atmayı öğrenmiş. Annesi onu bulup tekrar köye götürmüş, okulu bitirip seramik ustası olsun istemiş. Ama bir yıl sonra yine dağa kaçmış çocuk. Ona bomba patlatmayı öğretmişler, o da Moskova'ya gelmiş... (*Susuyor.*) Eğer para için yapsaydı, her şey anlaşılabilirdi, ama para için öldürmemiş. Bu çocuk kendini bir tankın altına atabilir veya bir doğumevini de patlatabilirdi...

Kimim ben? Kalabalıktan biriyiz... hep kalabalıkta... Hayatımız sıradan, kimsenin gözüne çarpmıyor, ama yaşamaya çabalıyoruz. Seviyoruz, acı çekiyoruz. Ama kimseye ilginç gelmiyor, kimse bunun için kitap yazmıyor. Kalabalık... kitle. Kimse bana hayatımı sormadı, bu yüzden konuştum sizinle. "Anne, içindekileri sakla," der benim kızım. Hep beni eğitirler. Gençler Sovyet dünyasından çok daha sert bir dünyada yaşıyor... (*Susuyor.*) Hayatın artık bize göre olmadığı, bizim gibilere göre olmadığı, o hayatın başka bir yerde olduğu gibi bir

*Suudi Arabistan doğumlu olan ve gerçek adı Samir Salih Abdullah Suvailem olan İbn-el Hattab, Çeçen savaşlarına katılmış en önemli liderlerden birisidir. 2002 yılında zehirlenerek öldürülmüştür.

duygu var içimde. Bir yerlerde... bir şeyler oluyor, ama bizim için değil hiçbiri... Pahalı dükkânlara gitmiyorum ben, utanıyorum: Orada güvenlik görevlileri var, bana küçümseyerek bakıyorlar, çünkü ben pazardan giyiniyorum. Çin mallarından. Metroya biniyorum, ölecek kadar korkuyorum, ama biniyorum. Zengin olanlar metroya binmiyor. Metro yoksullar için, herkes için değil, bizde yine knyazlar, boyarlar* ve bayağı halk ayrımı ortaya çıktı. En son bir kafeye ne zaman oturduğumu bile anımsamıyorum, artık cüzdanıma göre değil oralar. Tiyatro da lüks artık, oysa bir zamanlar tek bir prömiyeri kaçırmazdım. Üzücü... çok üzücü... Bu yeni dünyaya alınmadığımız için gri bir hayat yaşıyoruz. Kocam kütüphaneden çanta dolusu kitap getiriyor, eskiden kalan tek şey bu bize. Bir de hâlâ eski Moskova'yı gezebiliyoruz, sevdiğimiz yerleri – Yakimanka, Kitay-Gorod, Varvarka. Bizim zırhımız da bu, artık herkes kendine bir zırh buluyor. (*Susuyor.*) Bize öğretmişlerdi... Marx "Sermaye hırsızlıktır," diyordu. Kesinlikle hemfikirim.

Aşkı bilirdim... Bir insan beni seviyor muydu, sevmiyor muydu, hep hissetmişimdir. Sevdiğim kişiyle de aramızda sezgisel bir ilişki olur hep. Dilsiz bir ilişki. Şimdi ilk kocamı hatırladım... Sevdim mi? Evet. Çok mu? Delice. Yirmi yaşındaydım. Kafam hayallerle doluydu. Onun güzel ve yaşlı annesiyle yaşıyorduk, annesi beni kıskanıyordu: "Sen benim gençliğimdeki kadar güzelsin." Kocamın bana aldığı çiçekleri alıp kendi odasına götürüyordu. Sonradan anladım onu, belki de ancak şimdi anlayabildim, kendi kızlarımı nasıl sevdiğimi görünce anladım, insanın çocuğuyla nasıl yoğun bir ilişki kurabileceğini fark edince. Psikolog beni şuna inandırmak istiyor: "Çocuklara karşı aşırı sevginiz var. Böyle sevilmez." Ne yani, benim sevgim gayet normal... Sevgi işte! Hayatım... bu hayat benim... benim... Kimse reçetesini bilemez... (*Susuyor.*) İlk kocam beni severdi, ama onun bir felsefesi vardı: Tek bir

*Bir Rus soyluluk unvanı.

kadınla yaşanmaz, başkalarını da tanımak lazım. Çok düşündüm... çok ağladım... Sonunda da yaptım ve onu terk ettim. Küçük Ksyuşa'yla bir başımıza kaldık. İkinci koca... Benim için erkek kardeş gibiydi, ben de hep bir ağabeyim olsun diye hayal kurmuşumdur zaten. Ne yapacağımız bilemez haldeydim. Bana evlenme teklif ettiğinde onunla nasıl yaşayacağımızı bilmiyordum. Çocuk doğurmak için ev sevgi kokmalı. Ksyuşa'yla beni evine götürdü: "Bir deneyelim bakalım. Hoşlanmazsan, sizi geri götürürüm." Bir şekilde anlaştık, farklı farklı sevgiler var işte: Delice de oluyor, arkadaşlığa da benziyor. Dostça bir birlikteliğe. Böyle düşünmek hoşuma gidiyor, çünkü kocam çok iyi bir insan. İpekler içinde yaşamasam da ne olmuş...

Daşenka doğdu sonra... Çocuklarımızdan asla ayrılmadık, yazları hep beraber köye, Kaluga bölgesindeki ninemin yanına gittik. Orada bir dere vardı. Çayır ve orman. Ninem vişneli börekler pişirirdi, çocuklar şimdi bile hatırlar. Hiç denize gitmedik, ama bu bizim hayalimizdi. Bilindiği gibi, dürüst çalışarak çok para biriktiremez insan: Ben hemşireyim, kocam da radyoloji teknik enstitüsünde uzman. Ama kızlarımız biliyordu onları nasıl sevdiğimizi.

Birçokları Perestroyka'yı putlaştırıyor... Herkes bir şeyler umut ediyordu. Gorbaçov'u sevmek için bir nedenim yok. Dinlenme odasında yaptığımız konuşmaları hatırlıyorum. "Sosyalizm bitiyor, peki sonra ne olacak?" – "Kötü sosyalizm bitiyor, iyi sosyalizm başlayacak." Bekledik... gazeteleri okuduk... Bir süre sonra kocam işini kaybetti, enstitüleri kapandı. İşsizler bir deniz oldu, yüksek eğitim almış herkes. Büfeler belirdi, sonra süpermarketler, orada her şey vardı, tıpkı masallardaki gibi, ama alamazdın. Girersin ve çıkarsın. Sadece iki elmayla bir portakal alırdım çocuklar hasta olunca. Bunu nasıl kabulleneyim? Artık böyle olduğunu ve olacağını kabul etmek, mümkün mü? Kasada sırada duruyorum, önümde bir adam var alışveriş arabasıyla, arabanın içinde ananaslar, muz-

lar... Gururun kırılıyor. İnsanlar bundan yoruldu artık. Tanrı kimseyi SSCB'de doğup Rusya'da yaşamaya mecbur bırakmasın. (*Susuyor.*) Hayatta bir hayalim bile gerçekleşmedi...

Kızı yan odaya geçince, benimle fısıldayarak konuşuyor.

Kaç yıl oldu? Üç yıl geçti terör saldırısının üzerinden... hayır, daha çok oldu... Benim bir sırrım var... Kocamla aynı yatağa girmeyi, bir erkek elinin bana dokunmasını hayal bile edemiyorum. Bunca yıl kocamla aramızda hiçbir ilişki olmadı, ben hem karısıyım hem değilim, "Rahatlayacaksın," diye ikna etmeye çalışıyor beni. Bütün bunları bilen bir kız arkadaşım var, o da anlamıyor beni: "Güzelsin, seksisin. Aynada baksana kendine, ne kadar güzelsin. Bu saçlar..." Saçlarım doğuştan böyle, kendi güzelliğimi unuttum. Bir insan batınca su yutar ya, ben de öyle acı yuttum işte. Sanki vazgeçtim bedenimden ve bir tek ruhum kaldı geriye...

Kız

...Ölüler yatıyordu, ceplerinde hiç susmadan çalıyordu cep telefonları... Kimse gidip yanıt vermeye cesaret edemiyordu.

...Kan içinde bir kız yere oturmuştu, delikanlılardan biri ona çikolata uzattı...

...Montum yanmamıştı, ama tamamen erimişti. Doktor bana bakıp hemen "Sedyeye yatın," dedi. Karşı koydum: "Kendim yürüyüp ambulansa giderim." Bağırdı bana: "Yatın!" Arabada bilincimi kaybettim, yoğun bakımda kendime geldim...

...Neden mi susuyorum? Bir gençle çıkıyordum. Biz hatta... yani o bana yüzük hediye etmişti. Ben de ona başıma geleni anlattım... Belki bunun konuyla hiç alakası yoktur, ama ayrıldık işte. Dersimi almış oldum ben de, insanlara bir şey itiraf etmenin anlamsız olduğunu anladım. Seni havaya uçuruyorlar, sen hayatta kalıyorsun, daha korunmasız ve kırılgan oluyorsun. Sana kurban damgası vuruyorlar, ama sen istemiyorsun üzerinde bu damganın olmasını...

...Annemiz tiyatro seviyor, bazen ucuz bir bilet buluyor: "Ksyuşa, hadi tiyatroya gidelim," diyor. Ben reddediyorum, onlar babamla gidiyorlar. Tiyatro beni etkilemiyor artık...

Anne

– İnsan anlayamıyor başına bunların niye geldiğini, bu yüzden herkes gibi olmak istiyor. Saklanmak. Bütün bunlar hemen bırakılamıyor...

Bu intihar bombacısı çocuk... ve diğerleri... Dağdan inip yanımıza geliyorlar işte: "Bizi nasıl öldürdüklerini siz görmüyorsunuz. Biz de size aynısını yapıyoruz." (*Susuyor.*)

Düşünüyorum... Ne zaman mutlu olduğumu hatırlamak istiyorum... Hatırlamak zorundayım... Hayatımda sadece bir kez mutlu olmuştum, çocuklar küçükken...

Kapı çalıyor – Ksyuşa'nın arkadaşları... aldım mutfağa oturttum onları. Annemden öğrendiğim bir şey var: Önce misafirlerin karnını doyuracaksın. Bir ara gençler politika konuşmayı bırakmıştı, şimdi yine başladılar. Putin hakkında tartışmaya başladılar... "Putin Stalin'in klonu...", "Başımızdan gitmeyecek uzun süre...", "Bütün ülkenin üstüne çöktü...", "Bu gaz, bu petrol..." Soru şu: Stalin'i Stalin yapan kimdi? Suçun kimde olduğu konusu açıldı işte...

Sadece insanları öldürenleri, onlara işkence yapanları mı yargılamak lazım,

peki ya ihbarcıları...

çocukları "halk düşmanı" ailelerinden alıp onları kimsesizler yurduna gönderenleri...

tutukluları taşıyan şoförleri...

ya işkenceden sonra yerleri silen hademeleri...

tutukluları yük vagonlarıyla kuzeye gönderen demiryolu amirlerini...

kamptaki gardiyanların giydiği koyun derisi paltoları diken terzileri. İşlerini yapabilsinler diye onların dişlerini dolduran, kardiyogramlarını çeken doktorları...

birileri toplantılarda "Köpeklere, köpekçe ölüm!" diye bağırırken susanları?

Stalin'den bu sefer Çeçenistan'a geçildi... Yine aynı şey: Biri öldürüyor, bombaları patlatıyor; evet, onlar suçlu, peki ya fabrikalarda bombaları yapanlar, mermileri yapanlar, üniforma dikenler, askerlere ateş etmeyi öğretenler... onlara ödül verenler... Onlar da suçlu mu? (*Susuyor.*) Ksyuşa'yı eve kapatmak, bütün bu konuşmalardan uzağa bir yere götürmek isterdim. Gözleri dehşetten iri iri açılmış oturuyordu. Bana bakıyordu... (*Kızına dönüyor.*) Ksyuşa'cığım, ben suçlu değilim, babamız da suçlu değil, o şimdi matematik dersi veriyor. Ben de hemşireyim. Bizim hastaneye Çeçenistan'dan yaralı subaylarımızı getirirlerdi. Onları iyileştirirdik, sonra tabii geri dönerlerdi. Savaşa. İçlerinden çok azı dönmek istiyordu, çoğu açıkça söylerdi: "Savaşmak istemiyoruz." Hemşireyim ben, herkesi kurtarırım...

Diş ağrısı için haplar var, baş ağrısı için de var, benimki için yok. Psikolog bana bir program verdi: sabahları aç karnına yarım bardak sarı kantaron, yirmi damla alıç özü, otuz damla şakayık... Bütün gün belli. İçtim hepsini. Bir de Çinliye gittim... İşe yaramadı... (*Susuyor.*) Günlük işlerle uğraşıyorum delirmemek için. Rutin iyileştiriyor: Yıka, ovala, kurut...

Evimizin avlusunda yaşlı bir ıhlamur var... Bir gün yürürken –herhalde iki yıl oldu– hissediyorum ağacın çiçek açtığını. Kokuyu... Ondan önce hiçbir şey o kadar keskin değildi... öyle değildi... Renkler sönmüştü, renkler ve sesler... (*Susuyor.*)

Hastanede bir kadınla tanıştım, Ksyuşa gibi ikinci değil üçüncü vagonda gidiyormuş. Artık işe gitmeye başlamıştı ve her şeyi atlatmış gibiydi. Derken bir şey olmuş; kendini balkondan atmak istemiş, pencereden atlamış. Anne ve babası eve parmaklık yaptırmış, kafeste gibi yaşıyorlarmış. Gazla ölmeye çalışmış... Kocası terk edip gitmiş... Bilmiyorum şimdi nerelerde o kadın? Biri bir kez onu Avtozavodskaya istasyonunda görmüş. Peronda gezinip bağırıyormuş: "Sağ elinle üç

avuç toprak alıp mezara atalım. Alalım... atalım." Hastabakıcılar onu almaya gelene kadar bağırıp çağırmış.

Şimdi anlatacağımı da bana Ksyuşa anlatmıştı sanıyorum... Yanındaki adam çok yakın duruyormuş, hatta o kadar yakın duruyormuş ki uyarmak istemiş onu. Fırsat olmamış. Sonra anlaşıldı ki adam ona kalkan olmuş, Ksyuşa'cığa gelen bir sürü bomba parçası adama saplanmış. Hayatta kalmış mı kalmamış mı bilinmiyor. Sık sık aklıma geliyor... gözümün önünde duruyor sanki... Ama Ksyuşa hatırlamıyor... Nereden çıktı ki bu? Belki de kendi kendime uydurdum o adamı. Ama birisi kızımı kurtarmış işte...

İlacı biliyorum... Ksyuşa'nın mutlu olması gerekiyor. Onu sadece mutluluk iyileştirebilir. Böyle bir şey lazım... Alla Pugaçeva konserindeydik, bütün aile sever onu. Yanına gitmek ya da bir pusula göndermek istedim: "Kızım için söyleyin. Bunu sırf onun için söylediğinizi söyleyin." Kendini kraliçe hissetsin diye... onu havalara uçurmak için... Çünkü cehennemi gördü ve cenneti de görmesi lazım. Onun için dünya tekrar dengeye kavuşsun diye. Benim kuruntularım... hayallerim işte... (*Susuyor.*) Sevgimle hiçbir şey yapamadım ona. Kime mektup yazayım? Kimden rica edeyim? Siz Çeçen petrolünden para kazandınız, Rus kredilerinden de kazandınız, ben de bari onu bir yerlere götürebileyim. Keşke bir palmiye altında otursa, kaplumbağaları seyretse, o cehennemi unutmak için yapsa bunları. Gözlerinde hep cehennem var. Işık yok, ışık görmüyorum onlarda.

Kiliseye gitmeye başladım... İnanıyor muyum? Bilmem. Ama biriyle konuşmak istiyorum. Bir keresinde peder bir vaaz okudu, insanın yaşadığı büyük bir acıyla Tanrı'ya ya yaklaştığını ya da uzaklaştığını söyledi ve eğer Tanrı'dan uzaklaşırsa onu kınamanın mümkün olmadığını, bunun hoşnutsuzluktan, acıdan kaynaklandığını söyledi. Bunlar hep beni anlatıyor.

İnsanlara bakıyorum bir yandan, onlardan biriymişim gibi hissetmiyorum... Sanki ben artık insan değilmişim gibi

bakıyorum... Siz yazarsınız, beni anlarsınız; dilin içeride olup bitenle çok az ortak yanı var, daha önce içimde olan bitenle çok az irtibatım vardı. Artık madende yaşar gibi yaşıyorum... Endişelere kapılıyorum, düşünüyorum... Sürekli içimde bir şeyler altüst oluyor... "Anne, içini açma!!" Hayır, sevgili kızım, benim hislerimin, gözyaşlarımın öylece kaybolup gitmesini istemiyorum. İz bırakmadan, işaret bırakmadan. Beni artık en çok bu huzursuz ediyor. Yaşadığım şeyler – bunları sadece çocuklarıma bırakmak istemiyorum. Bunu başka birileriyle daha paylaşmak istiyorum, bir yerde durmasını ve isteyenin almasını istiyorum.

3 Eylül. Terör kurbanlarını anma günü. Moskova yasta. Sokaklarda bir sürü sakat var, kara giysiler içinde genç kadınlar. Anma mumları yanmış: Solyanka'da, Dubrovka'da Teatralnaya'da, Park Kulturı, Lubyanka, Avtozavodskaya, Rijskaya metrolarının yanında...

Ben de bu kalabalıktayım. Soruyorum, dinliyorum. Bununla nasıl yaşarız?

Başkentte 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006, 2010, 2011 yıllarında terör saldırıları gerçekleşti.

– İşe gidiyordum, vagon her zamanki gibi tıka basa doluydu. Patlamayı duymadım, ama nedense birdenbire portakal rengine büründü her şey, bedenim hissizleşti, elimi kaldırmak istedim, yapamadım. Felç geçirdiğimi sandım ve o sırada bilincimi kaybetmişim... Kendime geldiğim zaman bir de baktım, üzerimde birileri geziyor, rahatça, sanki ölüymüşüm gibi geziyor. Ürktüm ezecekler diye ve elimi kaldırdım. Birisi beni kaldırdı. Kan ve et; buydu manzara...

– Oğlum dört yaşında. Ona nasıl denir baban öldü diye? Anlıyor mu ki ölümün ne demek olduğunu? Babasının bizi terk ettiğini düşünecek diye korkuyorum. Baba şimdilik iş seyahatinde...

– Sık sık aklıma geliyor... Kan vermek isteyenler hastanenin yanında kuyruk olmuştu, yanlarında da portakal fileleri vardı. Perişan haldeki hemşirelere yalvarıyorlardı: "Benim meyvelerimi alıp birine verin. Söyleyin, başka ne lazım onlara?"

– İşyerinden kızlar geliyordu yanıma, müdür onlara bir araba tahsis etmiş. Ama kimseyi görmek istemiyordum...

– Savaş lazım bize, belki o zaman hakiki insanlar çıkar ortaya. Dedem her zaman hakiki insanlarla bir tek savaşta karşılaştığını söylemiştir hep. Şimdi iyilik çok az.

– İki yabancı kadın birbirini kucaklamış ağlıyordu yürüyen merdivenin yanında, yüzleri kan içindeydi, ama kan olduğunu anlamamıştım, gözyaşlarından boyaları akmış diye düşündüm. Akşamleyin bütün bunları bir defa da televizyonda seyrettim, işte o zaman anladım. Orada, oracıkta anlamamıştım, kana bakmış ve inanmamıştım.

– Önce metroya inebilir, cesurca vagona girebilirim diyorsun, ama bir-iki durak gidince soğuk terler döküyorsun. Trenin birkaç dakika tünelde kalması ise iyice korkunç oluyor. Dakikalar uzadıkça uzuyor, kalbin bir ipin ucunda sallanmaya başlıyor...

– Kafkasyalıların hepsi teröriste benziyor...

– Ne dersiniz: Çeçenistan'daki Rus askerleri suç işlemedi mi? Kardeşim oradaydı... Şanlı Rus ordusunu anlattı... Çeçen erkekleri hayvan gibi çukurlara dolduruyor, akrabalarından fidye istiyorlarmış. İşkence yapıyorlarmış... Yağma yapıyorlarmış... Çocuk alkolik oldu.

– Kendini Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na mı sattın? Provokatör! Kim Çeçenistan'ı Ruslar için getto haline getirdi? Ruslar işten kovuldu, evleri, arabaları alındı. Vermeyeni kesiyorlardı. Rus kızların sırf Rus oldukları için ırzlarına geçildi.

– Çeçenlerden nefret ediyorum! Biz olmasak, Ruslar olmasa, hâlâ dağlarda, mağaralarda oturuyor olurlardı. Çeçenleri savunan gazetecilerden de nefret ediyorum! Liberaller! (*Bana nefret dolu bir bakış atıyor – konuşmayı kaydediyorum.*)

– Rus askerlerini Büyük Anayurt Savaşı sırasında Alman askerlerini öldürmekten mahkemeye çıkarmışlar mıydı? Akla gelebilecek her şekilde öldürmüşlerdi onları. Partizanlar esir *Polizei*ları paramparça etmişti... Gazileri bir dinleyin...

– Birinci Çeçen Savaşı'nda, yani Yeltsin döneminde, televizyonda her şeyi dürüstçe gösterdiler. Çeçen kadınların nasıl ağladığını gördük. Rus annelerin köylere gidip, ortadan kaybolmuş ve kendilerinden haber alınamayan evlatlarını nasıl aradığını gördük. Kimse elini bile sürmemişti onlara. Şimdiki gibi bir nefret hiç olmamıştı, ne onlarda ne bizde.

– Eskiden bir tek Çeçenistan yanıyordu, şimdi bütün Kuzey Kafkasya. Her yere cami yapıyorlar.

– Jeopolitik bizim evimize de geldi . Rusya dağılıyor... Yakında imparatorluktan bir tek Moskova knyazlığı kalacak...

– Nefret ediyorum!!!

– Kimden?

– Herkesten!!

– Oğlum yedi saat daha yaşadı, sonra onu plastik bir torbaya atıp diğer cesetlerle birlikte otobüse koydular... Bize resmi tabutu getirdiler, iki de çelenk. Keresteden, karton gibi bir tabut, kaldırdıkları anda dağıldı. Çelenkler de ucuz, acınası şeyler. Her şeyi kendimiz almak zorunda kaldık. Devlet bize, biz fanilere aldırmıyor, lanet olsun bu devlete, bu boktan ülkeden gitmek istiyorum. Kocamla Kanada'ya gitmek için gerekli evrakları verdik.

– Eskiden Stalin öldürürdü, şimdi çeteler. Özgürlük mü bu?

– Benim kara saçlarım var, kara gözlerim... Rusum ben, Ortodoksum. Kız arkadaşımla metrodaydık. Polis bizi durdurdu, beni bir kenara çektiler: "Üstünü çıkar. Belgelerini göster," dediler. Arkadaşıma hiç aldırmadılar, sarışın çünkü. Annem "Saçlarını boya," diyor. Ama utanıyorum.

– Rus insanı şu üç ayağın üzerinde durur: "yok canım", "sanmam", "artık neyse ne". İlk zamanlarda herkes korkudan

şaşkın haldeydi, ama bir ay sonra metroda bir bankın altında şüpheli bir paket gördüm ve görevliyi polisi aramaya zar zor ikna edebildim.

– Taksici puştlar terör saldırısından sonra Domodedovo Havaalanı'nda taksi ücretlerine zam yaptılar. Acayip hem de. Herkes fırsatını kolluyor. Anasını satayım, indireceksin arabadan, suratını kaportaya vura vura bir güzel dağıtacaksın!

– Birileri kan havuzlarında yuvarlanıyor, diğerleri cep telefonuyla fotoğraflarını çekiyordu. Klik, klik. Hemen *Livejournal*'da fotoğrafları yayınladılar. Bu ofis sürüngenlerine eğlence lazımdı.

– Bugün onlar, yarın biz. Herkes susuyor, herkes kabul etmiş bunu.

– Kayıplarımıza dualarımızla elimizden geldiğince yardım etmeye çalışıyoruz. Tanrı'dan merhamet diliyoruz...

O sırada eğreti bir sahnenin üzerinde öğrenciler konser veriyor. Onları otobüslerle getirdiler. Yakına gidiyorum.

– Bin Ladin bana ilginç geliyor... El Kaide küresel bir proje...

– Bireysel terörü savunuyorum ben. Nokta atışı terör. Mesela polislere, bürokratlara karşı.

– Terör iyi mi kötü mü?

– Bugünlerde iyi diyorlar.

– Bıktım dikilmekten. Ne zaman bırakacaklar bizi?

– Güzel bir fıkra anlatayım... Teröristler İtalya'da turistik yerleri geziyormuş. Pisa Kulesi'ni görünce "Amatör işi!" diye gülmüşler.

– Terör bir ticaret.

kurban kesmekten farksız, tıpkı eski zamanlardaki gibi...

revaçta...

devrimden önceki ısınma devresi...

şahsi bir şey...

TIRPANLI KOCAKARI İLE GÜZEL KIZA DAİR

Aleksandr Laskoviç
Asker, girişimci, göçmen
21-30 yaşında

Ölüm aşka benzer

– Çocukken avluda bir ağaç vardı... Yaşlı bir akçaağaç... Onunla konuşurdum, arkadaşımdı benim. Dedem öldü çok ağladım. Bütün gün bağırıp durdum. Beş yaşındaydım ama anlamıştım öleceğimi, herkesin öleceğini. Beni bir korku aldı: Herkes benden önce ölecek ve tek başıma kalacağım. Vahşi bir yalnızlık. Annem bana acıdı, ama babam yanıma gelip "Sil gözyaşlarını," dedi. "Sen erkeksin. Erkekler ağlamaz." Ama ben hâlâ bilmiyordum, kimdim ben? Asla oğlan çocuğu olmaktan hoşlanmadım, "savaşçılık" oynamayı sevmezdim. Fakat kimse bana sormadı ne istediğimi... herkes benim yerime seçim yaptı... Annem bir kız istiyormuş, babamsa her zamanki gibi aldırmak.

Kendimi ilk kez asmak istediğimde yedi yaşındaydım. Çin tası yüzünden. Annem geniş bir Çin tasında reçel kaynatmış ve taburenin üstüne koymuştu. Ben de ağabeyimle birlikte kedimizi kovalıyordum. Muska, tasın üstünden bir gölge gibi

uçuverdi, biz ise takıldık... Annem gençti, babamsa askeri tatbikattaydı. Yerde bir reçel gölü... Annem asker karısı yazgısına ve dünyanın bir ucunda yaşamasına lanetler okuyor... Sahalin'de... Kışın kar on metreyi bulurdu, yazın da otlar annemin boyunu geçerdi. Babamın kemerini kapıp bizi sokağa kovaladı. "Anne, avluda yağmur var, samanlıktaki karıncalar da insanı ısırıyor." – "Defolun! Defolun! Hemen!!" Ağabeyim komşulara gitti, ben de kararlı bir şekilde kendimi asmaya gittim. Samanlığa girdim, sepette ipi buldum. Sabah olduğunda beni sallanmış görürsünüz, sizi şerefsizler, alın size! Birden kapı aralandı, Muska içeri girdi. Miyav miyav... Sevgili Muska! Bana acımaya gelmişsin. Ona sarıldım, kucaklaştık, sabaha kadar beraber oturduk.

Baba... Baba neydi? Gazete okur ve sigara içerdi. Politikadan sorumlu hava alay komutan yardımcısı. Bir askeri kasabadan diğerine taşınıp dururduk, lojmanlarda yaşardık. Uzun kerpiç barakalar, her yerde aynıydı. Hepsi ayakkabı cilası ve Şipr marka ucuz kolonya kokardı. Babam da böyle kokardı. Ben sekiz yaşındaydım, ağabeyim dokuz. Babam işten dönerdi. Kemeri, çizmeleri gıcırdardı. O sıralarda ağabeyimle görünmez olabilsek, gözden kaybolabilsek diye düşünürdük! Babam raftan Boris Polevoy'un *Gerçek İnsanın Hikâyesi* adlı kitabını alırdı; bizim evde Kutsal Kitap gibiydi bu. "Ee sonra neler oldu?" diye sorardı ağabeyime. "Uçak düştü. Aleksey Meresyev bir süre sürünerek uzaklaştı... Yaralıydı. Kirpi yedi... bir hendeğe yuvarlandı..." – "Ne hendeğiymiş o?" – "Beş tonluk bir bombadan kalan çukur," diyorum ben hemen. "Ne? Bu dün olmuştu." Babamın komutan sesinden ikimiz de tir tir titriyoruz. "Demek bugün okumadınız?" Sonraki manzara şöyle: Masanın çevresinde üç palyaço gibi koşuyoruz; biri iriyarı, ikisi küçük, bizim pantolonlar indirilmiş, babamın elinde kemer var. (*Durakstyor.*) Hepimiz filmlerle büyüdük değil mi? Sahne sahne görürüz dünyayı... Kitaplarla değil filmlerle büyüdük biz. Müziklerle... Babamın eve getirdiği ki-

taplar bende hâlâ alerji yapar. Bir anda ateşim çıkar birinin rafında *Gerçek İnsanın Hikâyesi* ya da *Genç Nöbetçi* kitaplarını görsem. Ah! Babam bizi tankın altına atmayı hayal ederdi... Hemen büyüyüp yetişkin olmamızı ve savaşa gönüllü olarak gitmemizi isterdi. Savaşsız bir dünya hayal edemezdi babam. Kahramanlar lazımdı! Kahraman da ancak savaşta olunurdu ve eğer orada birimizden biri Aleksey Meresyev gibi bacağını kaybetse, mutlu olacaktı. Hayatı boşa geçmemiş olacaktı... Her şey harika olacaktı! Başarıya erişmiş bir hayat! Eğer yeminimden dönecek olsam, çarpışma sırasında tereddüt edecek olsam da, verilecek hükmü kendi çıplak elleriyle infaz ederdi. Taras Bulba gibi! "Seni ben peydahladım, ben öldüreceğim." Babam bir ideale bağlıydı, insan değildi sanki. Vatan'ı gözü kapalı sevmek lazımdı. Kayıtsız şartsız! Ben bunu duydum çocukluğum boyunca. Hayat sadece Vatan'ı savunmak için verilmişti... Ama ben asla savaşa göre programlayamadım kendimi, barajdaki bir deliği tıkamak için kendimi feda etmek ya da bir bombanın üstüne kapanmak gibi bir şey yerleşmedi aklıma. Ölümü sevmedim... Uğurböceklerini ezerdim, Sahalin'de yazın kum gibi uğurböceği olur. Herkes gibi ezerdim onları. Bir gün korktum: Ne diye bu kadar çok küçük kanlı ceset yaratmıştım? Başka bir seferinde Muska bir sürü prematüre yavru doğurdu... Onları besledim, bakımlarını yaptım. Annem geldi: "Bunlar da ne, ölü mü?" O böyle söyledikten sonra öldüler. Ağlamak yok! "Erkekler ağlamaz." Babam bize asker kepleri hediye etmişti, tatil günleri askeri şarkıların olduğu plaklar çalardı. Ağabeyimle oturup dinlerdik, babamın yanaklarından "ketum erkek gözyaşları" süzülürdü. Sarhoş olduğu zaman, bize hep aynı hikâyeyi anlatırdı: "Kahraman"ı düşmanlar kuşatmış ve o da son kurşununa kadar ateş etmiş, son kurşunu da kendi kalbine saklamış... O noktada babam hep sinema perdesindeki bir oyuncu edasıyla yere devrilir ve ayağıyla tabureyi tekmeler, tabure de onunla birlikte düşerdi.

Gülünç olurdu bu. Babam kendine gelince gücenirdi: "Kahraman ölürken gülecek bir şey yoktur."

Ben ölmek istemiyordum... Çocukken ölümü düşünmekten çok korkardım... "Erkek hazır olmalı." "Vatan'a karşı kutsal görev"... "Ne? Kalaşnikov'u nasıl söküp takacağını öğrenmeyecek misin?" Hayır, babam için imkânsızdı bu. Utanç vericiydi! Ah! Nasıl da isterdim sütdişlerimi babamın çizmelerine geçirmeyi, çırpınırken onu ısırmayı. Komşunun oğlu Vitka'nın önünde neden çıplak popomu tokatlardı ki?! Bunu yaparken bir de "kız gibi" diye bağırırdı bana... Oysa ben ölüm dansı için doğmamıştım. Benim klasik bir Aşil topuğum vardı... bale yapmak istiyordum... Babamsa büyük bir fikre hizmet ediyordu. Sanki herkes beyin ameliyatı olmuştu, kıçlarında pantolon yoktu ama tüfekleri olduğu için övünüyorlardı... (*Duraksıyor.*) Büyüdük... çok oldu büyüyeli... Zavallı babam! Hayat bu sırada tür değiştirdi... Eskiden iyimser bir trajedi oynuyordu, şimdiyse komedi ve aksiyon filmleri oynuyor. Sürünüyor, sürünüyor, çam kozalağı kemiriyor... Tahmin edin bakalım, kimdir bu? Aleksey Meresyev. Babamın en sevdiği kahraman. "Bodrumda çocuklar Gestapoculuk oynuyordu / Vahşi işkenceler ettiler tesisatçı Potanov'a.."* Babamın fikrinden kalan şey bu... Peki ya babam? Artık yaşlı bir adam, yaşlılığa da hiç hazır değil. Her anının tadını çıkarması, göğü, ağaçları hayran hayran izlemesi gerek aslında. Keşke satranç oynasa ya da pul koleksiyonu yapsa... kibrit kutusu koleksiyonu yapsa... Oysa televizyonun başından kalkmıyor: meclis toplantıları, solcular, sağcılar, mitingler, gösteriler ve kızıl bayraklar. Babam da orada! Komünistleri destekliyor. Akşam yemeğine oturuyoruz... "Bizim zamanımız muhteşemdi!" diye ilk darbeyi indiriyor hemen ve yanıt bekliyor. Babama savaş

*1970'li yıllarda yaygınlaşan, fıkra özellikli, kafiyeli dörtlükler halinde dilden dile dolaşan anonim, komik ve sadist içerikli şiir türü. Kahraman genellikle küçük bir kız ya da küçük bir erkek çocuktur. Çoğu zaman kahraman dörtlüğün sonunda parçalanır, patlar, yok olur, ölür.

lazım, yoksa hayat anlamını kaybediyor. Barikatlar ve bayraklar istiyor! Onunla televizyonun başına oturuyoruz: Japon yapımı bir robot kumlardan paslı mayınları çıkartıyor... Bir tane... Sonra ikincisi... Bilim ve tekniğin zaferi! İnsan aklının! Ama babam memleketi için üzülüyor, bunun bizim teknolojimiz olmamasına üzülüyor. Ama o sırada... Röportajın sonunda robot beklenmedik bir hata yapıyor ve havaya uçuyor. Derler ya, kaçan bir istihkâmcı görürsen peşinden sen de kaçacaksın. Ama robotun böyle bir programı yok. Babam hayret içinde kalıyor: "İthal teknolojiyi böyle heba mı ediyorlar? Ne yani, yeterince adamımız yok mu bu iş için? Ölüme karşı da kendine özgü bir yaklaşımı var. Babam partinin ve hükümetin verdiği görevleri yerine getirmek için yaşamıştı. Hayatı çok ucuzdu.

Sahalin'de... Bir mezarlığın yanında oturuyorduk. Hemen her gün cenaze müziğini dinlerdim: Sarı bir tabut, köyden biri ölmüş demekti; kızıl kumaşa sarılı tabut ise bir pilot ölmüş demekti. Kızıl tabutlar daha çoktu. Her kızıl tabuttan sonra babam eve bir kaset getirirdi... Pilotlar da gelirdi... Masada filtresiz sigaraların çiğnenip atılmış, için için yanan dipleri olurdu, votka dolu bardaklar ışıldardı. Kaset çalınırdı: "Ben şu şu, uçuş numaram şu... motor durdu..." – "İkinci motoru deneyin." – "O da çalışmıyor." – "Sol motoru çalıştırmayı deneyin." – "Çalışmıyor..." – "Sağ..." – "Sağ da öyle..." – "Uçağı terk edin!" – "Fırlatma koltuğu çalışmıyor... Hay ananı!! Aahhhh... oooo..." Uzun bir zaman boyunca, ölümün akıl ermez bir yükseklikten düşmeye benzediğini düşündüm, aahhhh... oooo... Genç pilotlardan biri bir gün sordu bana: "Ufaklık, sen ne biliyorsun ölüm hakkında?" Şaşırdım. Bana hep biliyorum gibi gelirdi. Bizim sınıftan bir çocuğu gömmüştük... Ateş yakıp üzerine mermi atmıştı... Bom! İşte o... tabutta yatıyor ve sanki numara yapıyor, etrafındaki herkes ona bakıyor, ama o orada değil artık... Ben gözlerimi alamadım... Sanki ölümü hep biliyordum, bu bilgiyle doğmuştum sanki. Belki de eski-

den bir zamanlar ölmüştüm? Ya da annem, daha onun karnında yaşadığım sırada, pencerenin başında oturup mezarlığa nasıl götürdüklerini seyretmişti kızıl tabutları, sarı tabutları... Ölüm beni hipnotize etmişti sanki, gün boyunca onlarca kez düşünürdüm onu. Defalarca düşünürdüm. Ölüm; sarma sigaranın dibi, bitirilememiş ringa konservesi ve votka kokardı. O illa dişsiz, tırpanlı bir kocakarı mı olacak, belki de güzel bir kızdır? Ve ben de onu görürüm

On sekiz yaşındayım... Her şeyi istiyorum o zamanlar; kadın, içki, seyahat... gizemler, sırlar. Kendime farklı farklı hayatlar uydururdum, hayal ederdim. Ve tam o anda seni yakalayıp zaptederler işte... Of-oof! Hâlâ havaya karışıp gitmek, kimse beni bulamasın diye ortadan kaybolmak istiyorum. Hiçbir iz bırakmadan. Ormancı olup bir yere gitmek, pasaportsuz bir serseri olmak. Hep aynı rüyayı görüp dururum: Beni yine orduya alıyorlar, evrakları karıştırmışlar ve tekrar askere çağırıyorlar. Bağırıp itiraz ediyorum: "Ben askerliğimi yaptım hayvanlar! Bırakın beni!" Delireceğim! İğrenç bir rüya... (*Duraksıyor.*) Erkek çocuğu olmayı hiç istemedim... Asker olmak istemedim, savaş ilgimi çekmiyordu. Babamsa şöyle derdi: "Sonuçta erkek olman lazım. Kızlar senin iktidarsız olduğunu düşünür yoksa. Ordu hayat okuludur." Öldürmeyi öğrenmeye gitmek lazım... Bana olay şöyle görünüyordu: eskisi gibi davullar eşliğinde savaş, sıra sıra asker, iyi hazırlanmış cinayet silahları, alevli kurşunun ıslığı ve... parçalanmış kafalar, çıkmış gözler, parçalanmış kemikler... yaralıların çığlık ve iniltileri... Zafer kazananların bağrışları... daha iyi öldürebilenlerin... Öldür! Öldür! Okla, mermiyle, süngüyle ya da nükleer bombayla, ama ne olursa olsun öldür... başka bir insanı öldür... İstemiyordum. Orduda başka erkeklerin beni erkek yapacağını da biliyordum. Ya beni öldürecekler ya da ben birini öldüreceğim. Kardeşim aklı bir karış havada gitti, romantikti, ama askerden ürkek bir adam olarak döndü. Her sabah suratına tekme atıyorlarmış. Çünkü ranzanın alt katında yatıyormuş,

üst devresiyse yukarıda. Bütün yıl her gün ağzına tekme yemek! Mümkün mü öyle olduğun gibi kalmaya çalışmak? Peki insanı çırılçıplak soyarsan, onlara neler neler yaptırabilirsin biliyor musun? Çok şey... Mesela, kendi organlarını emdirirsin, herkes de güler. Gülmeyen de gider kendisi emer... Peki ya diş fırçasıyla, usturayla asker tuvaletini temizlemek zorunda kalmak? "Kedi yumurtalığı gibi ışıl ışıl olacak." Of-oof! Kimi insan et olmak istemez, kimi ise bunun için yaratılmıştır. Hamur gibi adamlar. Hayatta kalabilmek için bütün tutkumu toplamam gerektiğini anlamıştım. Spor kısmına yazıldım; hatha-yoga, karate. Vurmayı öğrendim; surata, bacak arasına. Omurga nasıl kırılır... Kibriti yaktım, avucuma koydum ve sönünceye kadar bekledim. Tabii dayanamadım... Ağladım. Hatırlıyorum... hatırlıyorum... (*Duraksıyor.*) Ejderha ormanda geziyormuş. Ayıyla karşılaşmış: "Ayı," demiş ejderha, "saat sekizde yemeğim var. Gel, seni yiyeceğim." Yola devam ediyor. Tilki geçiyormuş: "Tilki," demiş ejderha, "sabah yedide kahvaltım var. Gel, seni yiyeceğim." Yola devam etmiş. Bir tavşan sıçrıyormuş. "Dur, tavşan," demiş ejderha, "saat ikide öğle yemeğim var. Gel seni yiyeceğim." – "Bir sorum var," demiş tavşan. "Söyle." – "Gelmesem olur mu?" "Olur. Seni listeden siliyorum." Ama bu soruyu herkes soramaz...

Askere uğurlanışım... İki gün boyunca evde kızartmalar, haşlamalar, hamur işleri, fırın yemekleri. İki kasa votka alındı. Bütün akrabalar toplandı. "Bizi utandırma evlat!" diye kaldırdı ilk kadehi babam. Ve gerisi geldi... Of-oof! Bilinen metin: "Bir tecrübeden geçmek"... "şerefi korumak"... "erkeklik göstermek"... Sabahleyin askerlik şubesinin yanında mızıka, şarkılar ve plastik bardaklarla votka. Ama ben içmiyorum... "Hasta mısın?" İstasyona gönderilmeden önce şahsi eşyalar gözden geçiriliyor. Çantadan her şeyi çıkarttırdılar, çakı ve yiyeceklere el koydular. Evde biraz para vermişlerdi... Onları çorap ve külotların içine, derinlere saklamıştık. Of-oof! Vatan'ın müstakbel muhafızları... Otobüslere bindirdiler. Kızlar

el sallıyor, anneler ağlıyor. Yola çıktık! Vagon dolusu erkek. Bir surat bile kalmadı aklımda. Herkesin kafasını sıfıra vurdular ve giymemiz için paçavralar verdiler. Mahkûmlara benziyorduk. Sesler yükseldi: "Kırk tablet... İntihar girişimi... Askerlikten muafsın. Akıllı kalmak için aptal olmak lazım..." – "Vur bana! Vur! Bok herif deseler ne olacak, tüküreyim hepsine! Ben evde kalıp kızlarla oynaşacağım, sense tüfek alıp savaşçılık onamaya gidiyorsun." – "Evet gençler, spor ayakkabılarını çıkarıp çizmeleri giyelim, sonra da gidip Vatan'ı koruyalım." – "Cebi 'sağlam' olan orduya gitmez." Üç gün boyunca yol aldık. Yol boyunca herkes içti. Ama ben içmiyorum... "Zavallı! Ne yapacaksın orduda?" Yatak örtüsü falan hak getire, çoraplarımız ve giysilerimizle yattık, üstümüzde ne varsa. Geceleyin ayakkabıları çıkardık... Vay canına! Ne koku! Yüz erkek çizmeleri çıkartmış... Çorabını iki gün, üç gün değiştirmeyen var. Kendimi asmak ya da vurmak istedim. Tuvalete günde üç kez subaylar nezaretinde gidiyorsun. Daha çok istiyorsan, sabret. Tuvalet kapalı. İçeride kim ne yapar belli olmaz. Hem... evini de daha yeni bırakıp gelmişsin. Ama biri yine de geceleyin kendini asmayı başardı... Of-oof!

İnsan programlanabilir... Bunu kendisi istiyor. Bir-iki! Bir-iki! Ayağa!! Orduda insanı çok fazla yürütüp koştururlar. Hızlı ve uzaklara koşacaksın, koşamazsan sürün! Yüzlerce erkek bir arada olunca ne mi oluyor? Hayvan oluyorlar! Genç kurtlardan bir sürü! Hapiste ve orduda tek bir yasayla yaşanır. Kuralsızlık. Birinci emir: Asla güçsüzlere yardım etme. Güçsüze vur! Güçsüz itilir bir kenara... İkincisi: Arkadaş diye bir şey yoktur, herkes kendi başına. Geceleyin kimi inler, kimi homurdanır, kimi anasını çağırır, kimi yellenir... Ama kural herkes için aynıdır: "Ya ezersin ya ezilirsin." Her şey çok basit; iki kere iki dört eder. Peki neden ben bu kadar kitap okudum? Çehov'a inanmıştım... "Üzerindeki köle terini damla damla silerse, insan mükemmel olacaktır," diye yazmıştı, "ruhu, giysileri, düşünceleri de öyle." Ama tam tersi oluyor! Tam tersi!

Genellikle köle olmak istiyor insan, bunu seviyor. İnsandan insanı siliyorlar damla damla. Çavuş daha ilk gün açıklıyor sana hayvan olduğunu, ot olduğunu. "Yat! Kalk!" diye bağırıyor komutan. Herkes kalkıyor, biri yatıyor. "Yat! Kalk!" Asker hâlâ yatıyor. Çavuş önce sararıyor, sonra moraryor: "Ne yapıyorsun sen?" – "Hepsi boş..." – "Ne diyorsun sen?" "Tanrı bize şöyle emreder: Öldürmeyeceksin, öfkeye bile kapılmayacaksın..." Çavuş tabur komutanına gidiyor, komutan da güvenlik birimine gidiyor. Baptistmiş çocuk meğer. Peki orduya nasıl gelmiş ki?! Çocuğu herkesten ayırdılar, sonra bir yerlere gönderdiler. Korkunç derecede tehlikeli bir unsur! Savaş oyunu oynamak istemiyor...

Genç askerin eğitimi: Güzel bir asker yürüyüşü, yönetmeliği ezbere bilmek, Kalaşnikov'u gözleri kapalı söküp takmak... hem de suyun altında... Tanrı yoktur! Çavuş tanrıdır, çardır ve komutandır. Çavuş Valerian: "Balıklara bile eğitim verilebilir. Anladınız mı?" "Sıradayken marş öyle söylenmeli ki kıçınızdaki kaslar bile titremeli." "Toprağı ne kadar derin kazarsanız, o kadar az kişi ölür sizden." Folklor!! En büyük kâbus: Kersey çizmelerdi... Rus ordusu daha yeni değiştirdi çizmeleri, artık bot kullanıyorlar. Ben çizmeyle görev yaptım. Kersey çizmeyi parlatmak için önce ayakkabı cilasıyla silmek, sonra da yün bir bez parçasıyla ovalamak lazım. Kersey'le on kilometre kros koşu yapıyorsun. Sıcaklık otuz derece... Cehennem! En büyük ikinci kâbus: ayak sargısı... Kışlık ve yazlık iki türü vardı. Rus ordusu daha son zamanlarda vazgeçti sargıdan... yirmi birinci asırda... Onlar yüzünden kan içinde kalırdı ayaklarım. Sargıyı şöyle sararsın: Ayağın ucundan başlarsın ve her zaman "dışarı" doğru sararsın, içeri doğru değil. Sıra sıra dizilirsin. "Asker... neden tökezliyorsun? Dar çizme diye bir şey olmaz, çarpık ayak vardır." Herkes küfürlü konuşur, ama küfretmezler ama küfürlü konuşurlar, albayından erine kadar hep böyledir. Başka bir konuşma duymadım.

Hayatta kalmanın alfabesi: Asker her şeyi yapabilen bir

hayvandır... Ordu, süresi anayasa tarafından belirlenen bir hapistir... Anne, korkuyorum! Yeni er; "acemi"dir, "tıfıl"dır ve "solucan"dır. "Hey, tıfıl, çay getir." "Hey sen... gel de çizmelerimi temizle..." Hey, hey! "Hey sen, gururlu pezevenk!" Başlar eziyetler... Geceleyin, dördü tutar, ikisi vurur... Morluk bırakmadan dövmenin tekniğini de bilirler. İz bırakmadan. Mesela, ıslak havluyla... kaşıkla... Bir keresinde beni öyle bir hacamat ettiler ki, iki gün konuşamadım. Revirde bütün hastalıkların ilacı "antiseptik". Dövmekten bıkarlarsa kuru havluyla ya da çakmakla "tıraş ederler", bundan da bıkarlarsa bok yedirirler, bulaşık suyu içirirler. "Ellerinle al! O güzel elceğizlerinle al bakayım!" Hayvanlar! Garnizonda çıplak koşmaya da zorlayabilirler... dans etmeye de... Acemi erin hiçbir hakkı yoktur... Babam: "Sovyet ordusu, dünyanın en iyi ordusudur..."

Ve derken... Bir an gelir, küçük, aşağılık bir düşünce gelir aklına: Onların donlarını, ayak sargılarını yıkıyorum, ama gün gelecek ben yaptıracağım aynısını, benim donumu yıkayacaklar. Evdeyken kendimi saf ve temiz bulurdum, kimse benim kişiliğimi çökertemez, benim "ben"imi yenemez, diye düşünürdüm. Bu öncelerde kaldı ama. (*Duraksıyor.*) Hep yemek isterdim askerdeyken, özellikle de tatlı bir şeyler. Orduda herkes hırsızlık yapıyor, askere tahsis edilen yetmiş gramlık tayınların yerine otuz gramlık tayın veriyorlar. Bir keresinde bir hafta lapasız kaldık, birisi istasyonda tahıl vagonunu soymuş. Rüyamda kek görüyordum... üzümlü kekler... Patates soymanın ustası oldum. Virtüöz! Bir saat içinde üç kova patates soyabilirim. Askerlere öyle elden geçmiş değil, topraktan çıktığı gibi verirlerdi patatesi. Patates kabuklarının içinde oturursun... Hay si..! Mutfakta bir çavuş askere yaklaşıyor: "Üç kova patates soyacaksın." Asker: "Uzaya gidiyoruz ama patates soyma makinesi yapamamışlar mı?" Çavuş: "Orduda, asker, her şey var. Patates soyma makinesi de var, o da sensin. En son model." Asker yemekhanesi tam bir mucize... İki yıl boyunca lapa, ekşi kapuska, makarna ve savaş çıkarsa diye askeri depo-

larda saklanmış et çorbası. Kaç yıl kalmış depoda? Beş yıl, on yıl... Her şey beş litrelik kocaman portakal rengi tenekelerin içinden yağlı yağlı çıkarılırdı. Yılbaşında makarnalara koyulaştırılmış süt dökülürdü, tatlı niyetine! Çavuş Valerian "Pastayı evinizde yersiniz, isterseniz orospularınıza da ikram edersiniz..." derdi. Yönetmeliğe göre, ne çatal ne çay kaşığı verilirdi. Bir tek yemek kaşığı. Bir keresinde birisine evden bir çift çay geldi. Tanrım! Nasıl da mutlulukla oturup çayımızı karıştırmıştık. Sivil hayattan bir keyif! Sürekli domuz yerine konuyorsun, sonra birden bir çay kaşığı çıkıyor ortaya. Tanrım! Bir yerlerde bir evim var benim... Nöbetçi yüzbaşı dolanıyor... Bir bakıyor: "Ne? Ne bu böyle? Kim izin verdi size? Hemen temizleyin burayı bu pislikten!" Ne kaşığı! Asker insan değildir ki. Eşyadır... araçtır... öldürmek için silahtır... (*Durakstyor.*) Tezkere zamanı. Bizi... yirmi kişi vardık... otobüsle demiryolu istasyonuna götürüp bıraktılar: "Haydi bakalım, güle güle! Güle güle çocuklar! Sivilde mutluluklar." Öylece duruyoruz. Yarım saat geçti, duruyoruz hâlâ. Bir saat geçti... Duruyoruz! Etrafa bakınıyoruz. Bir emir bekliyoruz. Birisinin bize "Marş marş! Gişeye bilet almaya!" demesi lazım. Emir yok. Komutan momutan olmadığını anlayıncaya kadar ne kadar zaman geçti hiç hatırlamıyorum. Kendimiz karar verecektik. Vay vay! İki yılda kafayı yemişiz...

Beş kez intihar etmek istedim... Peki nasıl? Kendimi asarak mı? Kendi bokunda boğulacaksın, dilin dışarı fırlayacak... kimse boğazından geriye itmeyecek dilini... Bizi birliğe götürürlerken intihar eden o çocuk gibi aynı. Küfredecekler tabii... senin gibi askerler küfredecek arkandan... Peki kuleden atlamak? O zaman da kıyma olursun! Silahını alıp nöbetteyken kafana sıksan? Karpuz gibi dağılır. Anneme üzülürüm işte. Komutan rica etmişti: "Lütfen kendinizi vurmayın. İnsanı kayıttan düşmek, mühimmatı düşmekten daha kolay." Askerin hayatı silahtan ucuz. Kız arkadaşından mektup gelir... Orduda çok değerli bir şeydir bu. Ellerin titrer. Mektubu saklamak

yasaktır. Dolap kontrolü: "Karılarınız bizim karılarımız olacak. Siz nasılsa hâlâ askerde olacaksınız çay bardağı gibi dizili. Atın şu lüzumsuz kâğıtları tuvalete." Müsaade edilenler: tıraş bıçağı, tükenmezkalem ve defter. Tuvalete oturup son kez okursun: "Seviyorum... Öpüyorum..." Vay an..! Vatan bekçileri! Babandan gelen mektup: "Çeçenistan'da savaş var... Beni anlıyor musun!!" Baban evde kahraman bekliyor... Bir komutanımız vardı, Afganistan'da savaşmış, gönüllü yazılmış. Savaş onun kafasında ağır bir etki bırakmıştı. Hiçbir şey anlatmazdı, sadece "Afgan" fıkraları anlatırdı. Of-oof! Gülmekten yerlere yıkılırdık... Bir asker ağır yaralı bir arkadaşını yanında sürüklüyor, adam kan kaybediyor. Ölüyor. Yalvarıyor "Ateş et!" diye. "Daha fazla katlanamıyorum!" – "Kurşunum yok. Bitti." – "Satın al o zaman." – "Nereden alayım? Her taraf dağ, kimse yok." – "Ben satayım sana." (*Gülüyor.*) "Subay yoldaş, neden Afganistan'ı tercih ettiniz?" – "Binbaşı olmak istiyordum." – "Peki general?" – "Hayır, asla general olamayacağım, generalin kendi oğlu var." (*Duraksıyor.*) Kimse Çeçenistan'a gitmek istemiyordu. Bir tane bile gönüllü hatırlamıyorum... Babam rüyama girdi: "Yeminini ettin mi? Kızıl bayrak altında durdun: 'Canımdan aziz sayacağıma... emirlere uyacağıma... cesurca savunacağıma... Eğer bu ettiğim yemini bozacak olursam, beni en ağır cezaya çarptırsınlar... nefret ve horgörüyle karşılaşayım...'" Rüyamda hep bir yerlere kaçıyordum, ama o beni hedefe oturmuştu bir kere... hedefine almıştı...

Nöbettesin. Elinde silah. Kafanda tek bir fikir var; iki saniye sonra özgür olabilirsin. Kimse seni göremez bir daha. Puştlar da oraya ulaşamaz! Hiç kimse... Hiç kimse! Eğer bir sebep ararsan, annenin her zaman kız istemesinden başlayabilirsin, babanın da her zamanki gibi onun bebeği aldırmasını istemesinden. Çavuş da bok çuvalı olduğunu söylemiştir... Boşlukta bir delik... (*Duraksıyor.*) Subaylar da farklı farklıydı; biri entel havasındaydı, İngilizce bilirdi, ama aslında körkütük sarhoş gezerdi hepsi. Bayılana kadar içerler... Geceleyin bütün garni-

zonu kaldırıp koşmaya zorlarlar, askerler yere yığılıncaya dek. Subaylara çakal derdik. Kötü çakal... iyi çakal... (*Durakslyor.*) On kişinin bir kişiye tecavüz ettiğini kim anlatabilir size... (*Haince gülüyor.*) Bu ne oyun ne de edebiyat... (*Durakslyor.*) Kamyonla, hayvan gibi komutanın yazlığına götürürlerdi. Beton blok taşımaya... (*Haince gülüyor.*) Davulcu! Sovyetler Birliği marşını çalsana!

Asla kahraman olmak istemedim. Nefret ederim kahramanlardan! Kahramanın bir sürü kişiyi öldürmesi gerekir... ya da güzelce ölmesi... Düşmanı ne olursa olsun öldürmelisin: Önce savaş mühimmatını kullan, kurşun ve el bombası bitince de bıçakla, dipçikle, istihkâm küreğiyle devam et. Ya da dişlerinle parçala. Çavuş Valerian: "Bıçak kullanmayı öğrenin. El çok önemli bir şeydir, kesmekten ziyade delmek daha doğrudur... Tersten kavrayacaksın.... Öyle, evet... öyle... Elini kontrol et, arkasına geç... Karışık hareketlere kalkışma... Harika! Harika! Şimdi bıçağı burarak düşmanın elinden al... Evet... evet... Öldürdün onu. Harika! Öldürdün! 'Geber, puşt herif!' diye bağır. Niye susuyorsun?" (*Duruyor.*) Sürekli tekrarlarlar sana: Silah güzeldir... Ateş etmek gerçek erkek işidir... Hayvanlar üzerinde öldürmeyi öğrenirsin, bize özellikle sahipsiz köpekleri, kedileri getirirlerdi, sonra insan kanı görünce elin titremesin diye. Kasap gibi! Ben dayanamazdım... geceleri ağlardım... (*Durakslyor.*) Çocukken samuraycılık oynardık. Samurayın Japon usulü ölmesi gerekir, yüzükoyun düşüp bağırma hakkı yoktur. Ama ben hep bağırırdım... Beni oyuna almayı sevmezlerdi... (*Durakslyor.*) Çavuş Valerian: "Unutmayın... Makineli tüfek şöyle çalışır: Bir, iki, üç ve sen artık yoksun..." Lanet olsun hepinize! Bir, iki...

Ölüm aşka benziyor. Son anları – karanlık... korkunç ve çirkin bir kıvranış... Ölümden geri gelemezsin, ama aşktan geri gelebiliriz, kendimizi toparlayabiliriz. Olanları da hatırlayabiliriz sonra... Hiç boğuldunuz mu? Ben boğuldum... Ne kadar karşı koyarsan, o kadar azalır gücün. Boyun eğip dibe

kadar çökmelisin. Ve o zaman... Yaşamak istersen, suların göğünü yara yara yüzeye çıkarsın. Ama önce dibe kadar inmelisin.

Peki orası nasıl? Orada tünelin ucunda bir ışık yok... Melekleri de görmedim. Babam oturuyordu kızıl bir tabutun başında. Tabut boştu.

Çok az tanıdığımız aşka dair

Birkaç yıl sonra yeniden N şehrine geldim (kahramanımın ricasıyla şehrin ismini vermiyorum). Onunla telefonlaşıp buluştuk. Âşıktı, mutluydu ve aşktan bahsediyordu. Onun hayatındaki bu dönüşümü – hayatın edebiyata doğru geçirdiği o dönüşümü kaçırmamak için ses kayıt cihazını açmam gerektiği hemen aklıma gelmedi. Ben o dönüşüm anını hep yakalamaya çalışıyorum, özel ve genel her konuşmada dinleyip kulak veriyorum ona. Bazen o dikkatimi yitiriyorum gerçi, ama "bir parça edebiyat" her yerde her an parıldayabiliyor, hatta bazen hiç beklenmedik yerlerde oluyor bu. Tıpkı bu kez olduğu gibi. Oturup kahve içmek istemiştik sadece, ama hayat, hikâyenin gelişmesini istedi. İşte kaydedebildiklerim...

– Aşkı buldum... onu anlıyorum artık... Ondan önce aşkın, ateşi çıkmış iki aptaldan ibaret olduğunu sanırdım. Hezeyan olduğunu... Aşk hakkında çok az şey biliyoruz. Ve bu ipliğin ucunu tutup çekersen... Savaş ve aşk; bunlar aynı ateşten yapılmadır sanki, yani aynı kumaştan, aynı malzemeden. Otomatik silahlı bir adam ya da Elbrus Dağı'na tırmanan, zaferi elde edinceye kadar savaşan, sosyalist cenneti inşa eden insanlar – hepsi hep aynı hikâye, aynı manyetizma ve aynı elektrik. Anlıyor musunuz? İnsan bir şeyi yapamayabilir, bir şeyi alamayabilir ya da piyangoyu kazanamayabilir... Ama insan onun var olduğunu bilir ve bunu ister... Bir tek nasıl arayacağını bilemez. Nerede arayacağını...

Bu doğum gibi bir şeydir... Bir şokla başlar... (*Duraksıyor.*) Belki, bu sırrı açmamak gerekir? Korkmuyorsunuz değil mi?

İlk gün...

Bir arkadaşıma gitmişim, tanıdıklar toplanmış, holde paltomu çıkarıyorum, biri çıkıyor mutfaktan, geçmesine izin vermek lazım, dönüyorum; o! Bir anlığına kısa devre yaptım, sanki evde ışıkları söndürmüşler gibi. İşte hepsi bu. Genellikle heyecanlanmam, öyle dilim falan tutulmaz, ama orada öylece oturup kaldım, onu göremiyordum bile, yani ona bakmıyor değildim, uzun uzun baktım ona, ama bakışlarım onu delip geçiyordu, onun arkasında kalanları görüyordum sadece, tıpkı Tarkovski filmlerindeki gibi; bir sürahiden su dökülür, bu su fincanın kenarından hemen aşağı doğru akar, sonra fincanın içinde dönmeye başlar. Bunu tabii olduğundan uzun anlattım. Şimşek gibi olup bitti yoksa! O gün geri kalan her şeyi önemsiz kılan bir şey öğrendim ve özellikle, onu kurcalamamaya çalıştım... Ne için kurcalayayım ki? Ne olduysa oldu işte, hepsi bu. Bu kadar sağlam bir şeydi. Derken nişanlısı onu evine götürmek için dışarı çıktı, anladığım kadarıyla yakında düğünleri olacaktı, ama buna aldırmadım, eve gitmeye hazırlandım ve tek başıma değil, onunla döndüm, içimde yaşamaya başlamıştı bile. Aşk başlamıştı... Her şey birdenbire başka bir renge büründü, sesler güçlendi, çınıltılar güçlendi... Bunu kavramak mümkün değil. (*Duraksıyor.*) Yaklaşık olarak aktarıyorum sadece...

Sabahleyin onu bulmam gerektiği düşüncesiyle uyandım, ama ismini bilmiyordum, adresini, telefonunu da, ama olan olmuştu işte, hayatta önemli bir şey geçmişti başımdan. Bir insan bulmuştum. Sanki bir şey unutmuştum da işte şimdi hatırlıyordum... Anlıyor musunuz ne demek istediğimi? Anlamıyor musunuz? Bunun bir formülünü veremem... Yapay olur... Şu fikre alışmışızdır: Geleceği bilemeyiz, ancak olmuş olan şeyleri açıklayabiliriz. Olmuştur ya da olmamıştır... Benim içinse soru şu oldu: Yoksa hiçbir şey olmadı mı? Sadece

bir film makarası döndü ve sonra dönüşü durdu... Hayatımda bana hiç yaşanmamış gibi gelen anlar olduğunu biliyorum. Ama yaşanmıştı hepsi. Mesela birkaç kez âşık olmuştum... ya da âşık olduğumu düşünmüştüm... Bir sürü fotoğraf kaldı geriye. Ama hepsi de hafızamdan silindi gitti. Ama hiç silinmeyen şeyler var, yanına alman gereken şeyler. Geri kalanlara gelince... İnsan başına gelen her şeyi hatırlar mı ki?

İkinci gün...

Bir gül aldım. Param yoktu aslında, ama pazara gittim ve bulabildiğim en büyük gülü aldım. Sonra bir şey oldu... Nasıl açıklamalı bunu? Yanıma bir Çingene geldi: "Uzat elini canım, falına bakayım. Gözlerinde görüyorum her şeyi..." Kaçtım. Falıma neden baktırayım ki? Ben de biliyorum eşikte bir gizemin beni beklediğini. Bir sır, gizem, örtü... İlk keresinde evi şaşırdım; sarkık tişörtlü bir adam açtı kapıyı, sarhoştu, beni gülle görünce "Vaaayy!" diye kalakaldı. Bir üst kata çıktım... Kapı zincirinin arkasından örme şapka takmış tuhaf bir ihtiyar kadın bakıyor: "Lena, sana gelmişler." Sonra bize piyano çaldı, tiyatrodan bahsetti. Eski aktrismiş. Evde büyük bir kara kedi vardı, evin tiranı, nedense hiç sevmedi beni, bense kendimi sevdirmeye çabaladım... Büyük bir kara kedi... Bir gizem yaşanırken insan orada yokmuş gibi oluyor. Anlıyor musunuz neden bahsettiğimi? Kozmonot, oligark ya da kahraman olmak şart değil, mutlu olup sıradan iki odalı bir evde, ortak banyo kullanımlı elli metrekarelik bir yerde, eski Sovyet mobilyalarının ortasında da her şeyi yaşayabilirsiniz. Gecenin saat on ikisi ya da ikisi olmuş olmalı... Gitmem lazım, ama bu evden neden gitmem gerektiğini bilemiyorum. Nasıl desem, yaşadığım şey daha çok bir anıya benziyordu... Doğru sözcükleri bulmaya çalışıyorum... Hani sanki uzun süre önce unuttuğum şeyleri hatırlamaya başlamıştım da şimdi her şey geri geliyordu. Onlarla bütünleşiyordum. Şey gibi biraz... yani bana göre... bir keşiş hücresinde günlerce kalmış insan yaşar böyle şeyler. Dünya onun önünde sonsuz ayrıntısıyla açılır.

Tüm hatlarıyla. Yani sırrı, somut bir nesne gibi, mesela bir vazo gibi ele geçirilebilir oluyor, ama bunu anlamak için acı çekmek gerekiyor. Eğer acı yoksa nasıl anlayacaksın? Anlamak için acımalı bir yerin, acımalı...

...Kadınlar hakkında bana ilk kez bir şey söylendiği zaman, yedi yaşındaydım, arkadaşlarım söylemişti... Onlar da yedi yaşındaydı. Kendilerinin bilip de benim bilmediğimi öğrenince ne mutlu olmuşlardı, işte şimdi sana her şeyi anlatacağız gibilerinden. Sonra kumun üzerine şekiller çizmeye başlamışlardı...

...Kadının başka türlü bir varlık olduğunu on yedi yaşımda hissettim, hayır, kitaplardan öğrenmedim, tenimde hissettim, kendimden sonsuzluk kadar farklı bir şeyin çok yakınlarımda olmasının hissiydi bu, arada öyle büyük bir farklılık vardı ki, bunun başkalığı beni sarstı. Orada bir şey vardı, içinde, kadının içinde saklanmış bir şey, benim erişemediğim bir şey...

...Bir askeri garnizon hayal edin... Pazar günü. Hiçbir iş yok. İki yüz erkek, nefeslerini tutmuş, oturmuş, aerobik seyrediyorlar; ekranda daracık kostümler içinde kızlar var... Erkeklerse Maya Adası'nın putları gibi oturuyorlar. Televizyon bozulsa bu bir felaket olur, bunu yapanı kesin öldürürler. Anlıyor musunuz? Bütün bunlar aşka dair...

Üçüncü gün...

Sabahleyin kalkıyorum ve hiçbir yere koşturmam gerekmiyor, çünkü hatırlıyorum onun var olduğunu, onu bulduğumu. İçimden çıkıp gidiyor keder... Artık tek değilsin... Birdenbire bedenini buluyorsun... ellerini, dudaklarını... Pencerenin ardında gök ve ağaçlar beliriyor, nedense her şey yaklaşıyor, iç içe giriyoruz sanki. Rüyada olur böyle sadece... (*Duraksıyor.*) Akşam gazetesinin ilanıyla akla hayale sığmaz bir bölgede akla hayale sığmaz bir ev bulduk. Şehrin kıyısındaki yeni inşaatlarda. Avluda tatil günlerinde erkekler sabahtan akşama küfredip votkasına domino ve kâğıt oynuyorlar. Bir yıl sonra kızımız oldu... (*Duraksıyor.*) Şimdi ölümü anlatacağım... Dün bütün

şehir bir sınıf arkadaşımı gömdü; polis teğmeniydi... Tabutu Çeçenistan'dan getirmişlerdi ve açmadılar bile, annesine göstermediler. Ne getirmişlerdi oradan acaba? Top atışı ve o gibi şeyler yapıldı. Yaşasın kahramanlar! Oradaydım. Babam da benimleydi... Babamın gözleri ışıldıyordu... Anlıyor musunuz ne kastettiğimi? İnsan mutluluğa hazır değil, savaşa hazır, ayaza ve buza hazır. Benim üç aylık kızımdan başka mutlu insan da tanımadım... Hiç karşılaşmadım... Rus insanı mutluluğa hazırlanmıyor. (*Duraksıyor.*) Aklı başına olan herkes çocuklarını yurtdışına götürüyor. Birçok arkadaşım gitti... Bana İsrail'den, Kanada'dan telefon ediyorlar... Eskiden gitmeyi düşünmezdim. Gitmek... Gitmek... Kızım olunca düşünmeye başladım sadece. Sevdiğim kişileri korumak istiyorum. Babam beni bu yüzden asla affetmez. Biliyorum.

Chicago'da Rusça bir sohbet

Bir kez daha buluştuk, bu kez Chicago'da. Aile artık yeni evlerine yerleşmiş sayılırdı. Ruslardan oluşan bir topluluk vardı. Bir Rus masası kurulmuş ve ebedi Rus sorularıyla dolu bir Rusça sohbet başlamıştı: "Ne yapmalı?" ve "Kim suçlu?" sorularına bir tane daha eklenmişti: "Gitmeli mi gitmemeli mi?"

– Gittim, çünkü ürkmüştüm... Bizde her devrim; birbirini tepeleyerek başlar, Yahudileri ölesiye döverek sona erer. Moskova'da gerçek bir savaş vardı, her gün birilerini bombayla havaya uçuruyor, öldürüyorlardı. Akşamları sokağa, yanında saldırgan bir köpek olmadan çıkamazdın. Ben de özel olarak bir bull teriyer almıştım...

– Gorbaçov kafesi açtı, biz de dağıldık. Arkamda ne mi bıraktım? İki odalı boktan bir Kruşçev evi. Berduş maaşı alan bir doktor olmaktansa, iyi kazanan bir temizlikçi olmak daha iyi. Hepimiz SSCB'de büyüdük; okulda hurda metal toplayıp "Zafer Günü" şarkısını söylemeyi severdik. Biz adalet hak-

kında anlatılan masallarla, her şeyi "şu iyi, bu kötü" diye açık açık tanımlayan Sovyet çizgi filmleriyle büyüdük. Her şeyin eğrisinin doğrusunun gösterildiği bir dünya tasavvuruyla. Dedem Stalingrad'da Sovyet Vatan'ını, komünizmi savunurken öldü. Bense normal bir ülkede yaşamak istedim. Evde perdeler olsun, yastıklar olsun, kocam gelsin ve robdöşambrını giysin istedim. Benim Rus ruhum zayıf, üstelik çok da yok o ruhtan bende. Kalktım ABD'ye geldim. Kışın çilek yiyorum. Burada bol bol salam var ve hiç de bir şeyin simgesi falan değil...

– Doksanlarda her şey masal gibiydi, eğlenceliydi... Pencereden bakıyorsun, her köşede bir gösteri. Ama bir süre sonra masal gibi olmaktan, neşeli olmaktan çıktı. Serbest piyasa istiyormuşsunuz; alın! Kocamla ben mühendisiz, ama ülkenin yarısı mühendisti bizde. Bize hiç törenle, merasimle yaklaşmadılar: "Canınız cehenneme," dediler dosdoğru. Perestroyka'yı biz yapmıştık, komünizmi biz gömmüştük. Ama artık hiç kimseye lazım değildik. En iyisi hatırlamamak... Küçük kızım yemek yemek isterdi, ama evde hiçbir şey yoktu. Bütün şehirde ilanlar asılıydı; alınır... alınır... "Bir kilogram yemek alıyorum" – et değil, peynir değil, öylesine bir yemek. Bir kilo patates bulduğumuzda mutlu oluyorduk, pazarda posa satıyorlardı aynı savaştaki gibi. Komşumun kocasını evin girişinde kurşunladılar. Mal alıp satıyordu. Yarım gün yattı öyle, üzeri gazeteyle örtülü. Bir kan gölünün içinde. Televizyona bakıyorsun: Şurada bir bankacı öldürmüşler, başka bir yerde bir işadamını... Sonuçta bir hırsız çetesi her şeye sahip oldu. Yakında halk Rublevka'ya* yürüyecek. Baltalarla...

– Rublevka'ya orayı yıkmaya gitmeyecekler, pazarlarda içinde göçmen işçilerin yaşadığı karton kutulara saldırmaya gidecekler. Tacikleri, Moldavalıları öldürmeye başlayacaklar...

– Hiç şeyimde bile değil! Gebersin gitsin hepsi. Ben kendim için yaşayacağım...

*Moskova'nın batısında, doksanlı yıllarda zenginlerin yerleştiği, üst düzey yöneticilerin yazlıklarının olduğu bölge.

– Gorbaçov Foros'tan dönüp de sosyalizmden vazgeçmediğimizi söylediği zaman gitmeye karar verdim. O zaman bensiz yaparsınız! Sosyalizm yönetimi altında yaşamak istemiyorum! Sıkıcı bir hayattı o. Çocukluktan itibaren Ekim çocuğu, Piyoner ve Komsomol olacağımızı bilirdik. Alacağımız ilk maaş altmış rubleydi, sonra seksen, hayatın sonuna doğru da yüz yirmi... (*Gülüyor.*) Okulda 'Sınıf öğretmeni' korkuturdu: "Eğer Özgürlük radyosunu dinlerseniz asla Komsomol olamazsınız. Ya düşmanlarımız bunu öğrenirse?" En gülünç olanı da, onun şimdi İsrail'de yaşıyor olması...

– Bir zamanlar fikirlerle yanıp tutuşurdum, sıradan biri değildim. Gözlerim yaşarıyor şimdi... GKÇP!! Moskova'nın ortasında tanklar delice görünüyordu. Annemle babam iç savaş çıkarsa diye erzak stoklamak üzere yazlıktan geldiler. O çete! O cunta! Tankları meydanlara yolladıklarında başka bir şeye gerek olmayacağını düşündüler. İnsanların istediği tek şey yiyecek bir şeylerin bulunmasıymış da yiyecek varsa her şeye razıymışlar gibi. Ama halk sokaklara döküldü ama... Ülke uyanmıştı... Hepsi bir anda, bir saniyede oldu... Tohumun filiz vermesi gibi. (*Gülüyor.*) Annem uçarı bir insandır, hiçbir şeyi uzun uzun düşünmez. Kesinlikle uzaktır politikadan, tek bir ilkesi vardır: Hayat geçip gidiyor, mümkün olan her şeyi hemen o an yapmalı. Güzel, genç bir kadın. O bile elinde şemsiyesi Beyaz Ev'e gitmişti...

– Ha-ha-ha... Özgürlük yerine bize hisse senetleri verdiler. Öylece paylaştılar koca ülkeyi: petrol, gaz... Nasıl diyeceğimi bilmiyorum... Kimine simit, kimine de simidin ortası. Hisse senetlerini elde tutmak gerekliydi, ama bunu yapabilen az kişi vardı. Sosyalizm zamanında para kazanmayı öğrenmemiştik. Babam eve birtakım reklamlar getirirdi: "Moskova Gayrimenkulleri", "Petrol-Elmas-Yatırım", "Norilsk Nikel"... Annemle mutfakta tartışırlardı. Sonunda senetleri metrodaki bir tipe satmaya karar verdiler. Bana da bütün parayla son moda bir deri mont aldılar. O montla Amerika'ya gittim işte...

– Bizde hâlâ duruyor senetler. Otuz yıl sonra bir müzeye satarız...

– Bu ülkeden nasıl nefret ettiğimi aklınız almaz... Zafer Günü'nün geçit törenlerinden nefret ediyorum! Bıktım gri, aynı tip binalardan ve domates, salatalık bahçesine çevrilmiş balkonlardan... eski mobilyalardan...

– Çeçen savaşı başladı... Oğlum bir yıl sonra askere gidecek. Aç madenciler Moskova'ya gelip Kızıl Meydan'da kasklarını kırdılar. Kremlin'in yanında. İşlerin nereye varacağı belli değildi. Rusya'da çok değerli insanlar var, harika insanlar, ama orada yaşamak imkânsız. Çocuklarımız için kaçtık, onlar için hayatlarımızı feda ettik. Ama şimdi çocuklar büyüdü ve bizden korkunç derecede uzaklar...

– Eee... Rusça nasıl denir? Unutuyorum... Göçmenlik artık gayet normal. Rus insanı artık, nerede isterse, neresi ilgisini çekerse orada yaşıyor. İrkutsk'tan birileri Moskova'ya gidiyor, Moskova'dakiler de Londra'ya gidiyor. Bütün dünya bir kervansaray oluverdi...

– Gerçek yurtsever Rusya'nın sadece işgal edilmesini dileyebilir. Birinin gelip onu işgal etmesini...

– Ben yurtdışında çalıştım ve Moskova'ya döndüm... İki his belirmişti içimde: Tanıdığım bir dünyada yaşamak istiyordum, hani kendi evimde gezer gibi, kapalı gözlerle raftaki herhangi bir kitabı bulabileceğim bir yerde... Ama aynı zamanda da dünyaya karışmak için sınırsız bir arzu duyuyordum. Gideyim mi kalayım mı? Hiç karar veremiyordum. Doksan beş yılıydı... Şimdi gibi hatırlıyorum, Gorki caddesinde yürüyorum ve önümde yüksek sesle konuşuyor iki kadın... Onları anlamıyorum... Ama Rusça konuşuyorlar. Serseme döndüm! Öylece... taş gibi kaldım... Yeni birtakım sözler ve en önemlisi yabancı tonlamalarla konuşuyorlardı. Güney lehçesinden bir sürü ifade. Hatta farklı yüz ifadeleri... Sadece birkaç yıllığına ayrılmıştım ülkemden, ama hemen yabancı olmuştum. Çok hızlı geçiyordu o sıralar zaman, koşturuyordu sanki. Moskova

çamur içindeydi, hangi başkent ışıltısı! Her yerde çöp yığınları. Özgürlüğün çöpü: bira kutuları, parlak ambalajlar, portakal kabukları... Herkes muz yiyordu. Şimdi böyle şey yok. Doydular. Daha önce çok sevdiğim ve içinde kendimi gayet mutlu, gayet rahat hissettiğim şehrin artık var olmadığını hissettim. Gerçek Moskovalılar ya dehşetle evde oturuyor ya da taşınmış. Eski Moskova ortadan kaybolmuş. Yeni bir halk gelmiş. Hemen bavulumu toplayıp kaçmak istedim işte. Ağustos darbesi zamanında bile böyle bir korku yaşamamıştım. Darbe döneminde heyecandan başımdan dönüyordu! Kız arkadaşımla benim eski Jiguli'me atlayıp Beyaz Ev'e bildiriler götürüyoruz, onları enstitümüzde bastırıyoruz, bizde fotokopi makinesi vardı çünkü. Tankların yanından gidip geliyorduk falan. Gayet iyi hatırlıyorum, o tankların gövdelerinde yamalı yerler görmek beni şaşırtmıştı. Kare kare yamalar, hepsi de vidalanmış...

Bütün o yıllar boyunca, yani ben yokken, arkadaşlarım tam bir coşkuyla yaşamaya devam etmişti: Devrim yapmışlardı! Komünizm çökmüştü! Nedense hepsinde her şeyin iyi olacağı inancı vardı, çünkü Rusya'da eğitimli insan çoktu. Zengin bir ülkeydi. Ama Meksika da zengindi... Petrol ve gazla demokrasi satın alınmaz, onu muz ya da İsviçre çikolatası gibi getiremezsin. Cumhurbaşkanı emriyle ilan edemezsin... Özgür insanlar gerekir bunun için, ama onlar da yoktu işte. Şimdi de yok. Avrupa'da iki yüz yıldır demokrasinin bakımını yapıyorlar, çimlerin bakımını yapar gibi. Evde annem ağlıyordu: "Bak sen Stalin kötü diyorsun, ama biz onunla zafer kazandık. Sense Vatan'a ihanet etmek istiyorsun." Eski bir arkadaşım misafirliğe geldi. Mutfakta çay içiyoruz: "Ne olacak şimdi? Bütün komünistleri kurşuna dizmeden iyi bir şey çıkmaz buradan." Yine mi kan? Birkaç gün sonra vize için gerekli evrakları verdim ben de...

– Kocamla ayrılmıştık... Nafaka belirlenmişti ama o bir türlü ödemiyordu. Kızım özel üniversiteye girmişti, para yet-

miyordu. Arkadaşımın tanıdığı bir Amerikalı vardı, Rusya'da iş yapmaya başlamıştı. Ona sekreter lazımdı, ama öyle boylu poslu manken gibi birini değil, güveneceği birini istiyordu. Arkadaşım beni tavsiye etmiş. Adam bizim hayatımıza epey ilgi duyuyordu ama birçok şeyi anlamıyordu. "Neden bütün işadamlarınızın parlak ayakkabıları var?" – "Ne demek bu 'sakal atmak' ve 'her şey bağlandı, parası ödendi' gibi laflar?" Böyle sorular soruyordu. Ama büyük planları vardı: Rusya büyük bir pazar!! Onu fena şekilde batırdılar. Basit bir yöntemle. Onun için sözün anlamı büyüktü, ne derlerse inanıyordu. Çok para kaybetti ve eve dönmeye karar verdi. Beni gitmeden önce bir restorana davet etti, ben de vedalaşacağımızı falan sandım. Kadeh kaldırdı: "Haydi içelim, biliyor musun neye içiyoruz? Burada para kazanamadım, ama iyi bir Rus kadını tanıdım." Yedi yıldır birlikteyiz...

– Eskiden Brooklyn'de yaşardık... Her taraf Rusça konuşmalarla ve Rus dükkânlarıyla doluydu. Amerika'da bir Rus ebenin yardımıyla doğmak, Rus okulunda okumak, Rus patronun yanında çalışmak, Rus papaza günah çıkarttırmak mümkün... Dükkânlarda salam var: "Yeltsin", "Stalin", "Mikoyan" salamları... Hatta çikolata kaplı domuz yağı bile var...* Banklarda ihtiyarlar domino ve kâğıt oynuyorlar. Gorbaçov ve Yeltsin hakkında sonu gelmez konuşmalar yapılıyor. Stalinistler ve anti-Stalinistler var. Bir yerden geçerken "Stalin şart mıydı?" diye tartıştıklarını duyuyorsun. "Evet, şarttı." Bense küçüktüm daha Stalin'i öğrendiğimde. Beş yaşındaydım... Annemle otobüs durağında bekliyorduk, şimdi anlıyorum, KGB binasına yakın bir yerdeymişiz, yüksek sesle ağlıyorum. "Ağlama," diye yalvarıyor annem, "kötü insanlar bizi duyar, dedeni ve bir sürü iyi insanı alıp götüren kötü adamlar duyar seni." Sonra bana dedemi anlatmaya başlıyor... Annemin konuşacak birine ihtiyacı vardı... Stalin ölünce, kreşte bizi ağlamaya zor-

*Doksanlı yıllarda yaygın olarak anlatılan "Amerika'da her şey var, hatta çikolata kaplı domuz yağı bile" fıkrasına gönderme.

lamışlardı. Bir tek ben ağlamadım. Dedem kamptan döndü ve ninemin önünde diz çöktü, hep onun için uğraşıp durmuştu ninem.

– Şimdi Amerika'da genç Ruslar belirdi, Stalin portreli tişörtler giyiyorlar. Arabalarının kaportasına orak çekiç çiziyorlar. Zencilerden nefret ediyorlar...

– Biz Harkov'dan geldik... Oradan bakınca Amerika cennet gibi geliyordu. Mutluluk ülkesi. Geldiğimiz zaman ilk izlenimim şuydu; biz komünizmi inşa ettik, ama onu Amerikalılar hayata geçirmiş. Tanıdığım bir kız bizi indirimdeki bir mağazaya götürdü; kocamda da bende de birer kot pantolon vardı sadece, yeni kıyafetler almak lazımdı. Baktım: Etek üç dolar, kot beş... Komik rakamlar! Pizza kokusu... güzel kahve... Akşamleyin kocamla bir şişe Martini açıp Marlboro içiyoruz. Hayallerimiz gerçek oldu! Ama her şeye kırk yaşında sıfırdan başlamak gerekti. Hemen iki-üç basamak aşağı iniyorsun; rejisörmüşsün, aktrismişsin, Moskova'da üniversite bitirmişsin, bunları unutman lazım... Önce bir hastanede hademelik yaptım; lazımlıkları taşıdım, yerleri sildim. Dayanamadım. İki ihtiyarın köpeğini gezdirmeye başladım. Süpermarkette kasiyer olarak çalıştım... 9 Mayıs, benim için önemli bir bayramdı. Babam Berlin'e kadar gitmişti. Bunu anlattım... Yaşlı bir kasiyer "Biz kazandık savaşı, ama siz Ruslar da fena değildiniz. Bize yardım ettiniz," dedi. Okulda onlara öyle öğretmişler. Oturduğum yerden düşüyordum az kalsın şaşkınlıktan! Rusya hakkında ne biliyorlar? Ruslar bardak bardak votka içer, onlarda çok kar var...

– Salam almaya gittik, ama salam hayal ettiğimiz kadar ucuz değildi...

– Rusya'dan beyin olarak kaçıyoruz, ama kol gücü olarak geliyoruz buraya... Göçmen işçiler olarak... Annem Tacik kapıcılarının bütün akrabalarını Moskova'ya getirdiğini yazmış. Şimdi akrabaları ona çalışıyormuş, adam patron olmuş. Emir veriyormuş. Karısı sürekli gebe geziyormuş. Bayramlarında

koçları hemen avluda kapının önünde kesiyorlar. Moskovalıların penceresinin altında. Kebap yapıyorlar...

– Rasyonel biriyim ben. Bizim dedelerle ninelerin dillerindeki bütün o hassaslıklar, duygu gösterilerinden başka bir şey değil. Kendime Rusça kitap okumayı, internette Rus sitelerine bakmayı yasakladım. Rus olan her şeyi çıkarmak istiyorum içimden. Rus olmayı bırakmak istiyorum...

– Kocam Rusya'dan ayrılmayı çok istedi... Yanımızda on sandık Rusça kitap getirdik, çocuklar anadillerini unutmasın diye. Moskova'da, gümrükte sandıkları açtılar, antika eser aradılar, ama yanımızda Puşkin vardı, Gogol vardı... Gümrüktekiler çok güldüler... Şimdi de Mayak radyosunu açıp Rusça şarkılar dinliyorum...

– Rusya, benim Rusya'm... Canım Petersburg'um! Nasıl da dönmek istiyorum! Şimdi ağlayacağım... Yaşasın komünizm! Yaşasın yurdum! Buradaki patatesin tadı bile rezalet. Rus çikolatası ne kadar da güzeldi!

– Donunuzu eskisi gibi karneyle almak hoşunuza gidecek mi? Bilimsel komünizm dersini aldığımı ve sınavı verişimi hatırlıyorum da...

– Rusya'nın huş ağaçları... ağaçlar...

– Yeğenimin mükemmel İngilizcesi var. Bilgisayarcı. Bir yıl Amerika'da yaşayıp eve döndü. Rusya'nın artık daha ilginç olduğunu söylüyor...

– Ben de anlatayım... Artık orada da bir sürü kişi gayet iyi yaşıyor; iş, ev, araba hepsi var onlarda. Ama yine de korkuyorlar ve gelmek istiyorlar. İşlerine el koyabilirler, yok yere hapse atılabilirler... Akşam kapının önünde öldürülebilirler... Orada kimse yasalara göre yaşamıyor; ne yukarıda, ne aşağıda...

–Abramoviç ve Deripaska Rusya'sı... Lujkov Rusya'sı... Rusya bu mu sahiden? Bu gemi batıyor..."

– Çocuklar, Goa'da yaşamak... ama Rusya'da kazanmak lazım...

Balkona çıkıyorum. Orada da sigara eşliğinde aynı konuşmalar devam ediyor: "Rusya'dan bugün kaçanlar akıllı mı aptal mı?" Masada biri en sevdiğimiz Sovyet şarkısı, "Moskova Akşamları"nı söyleyince inanamadım: "Bahçede tek bir hışırtı bile yok, / Burada her şey sabaha kadar ölü. / Keşke bilseydiniz benim için ne kadar değerli / Moskova akşamları..." Odaya dönüyorum, artık herkes hep bir ağızdan söylüyor. Ben de katılıyorum.

*Sözleri M. Matusovski, bestesi V. Solovyev-Sedıy'e ait ünlü şarkı.

TANRININ KAPIMIZA BIRAKTIĞI BAŞKASININ ACISINA DAİR

Ravşan...
Göçmen işçi
27 yaşında

Gafhar Curayeva – Moskova'daki "Tacikistan" Fonu "Göçmenlik ve Hukuk" Merkezi Başkanı'nın anlatımından

"...Vatansız insan bahçesiz kalmış bülbüldür"

– Ölüm hakkında çok şey biliyorum. Bildiklerim delirtecek bir gün beni...

Beden, ruh için bir kap. Onun evi. Müslüman geleneklerine göre cenazenin olabildiğince çabuk gömülmesi gerekir, mümkünse hemen aynı gün, Allah ölenin ruhunu alır almaz. Ölen kişinin evinde çiviye beyaz bir kumaş parçası asılır, kırk gün asılı durur o kumaş orada. Ruh geceleyin uçar gelir ve bu kumaşın üzerine oturur. Akrabalarının seslerini dinler. Sevinir. Sonra geri uçar.

Ravşan... onu çok iyi hatırlıyorum... Sıradan bir hikâye... Yarım yıl maaş alamadı, dört çocuğu vardı Pamir'de, babası

ağır hastaydı. İnşaattaki ofise gelip avans istedi, reddettiler. Bardağı taşıran son damla. Verandaya çıktı ve bıçakla kendi gırtlağını kesti. Bana telefon ettiler... Morga gittim... Orada duruyordu olağanüstü güzel yüzü... Unutmak imkânsız. Onun yüzünü... Para toplandı. Benim için hâlâ bir muamma bu iç mekanizmanın nasıl çalıştığı: Kimsede bir kapik bile yok, ama biri ölürse, hemen gerekli para toplanıyor, yeter ki yurdunda gömülsün, kendi toprağında yatsın diye gönderiliyor. Yaban ellerde kalmasın diye. Cebinde son bir yüz rublesi var, hemen veriyor. Eve gitmek lazım desen vermez, çocuk hasta desen vermez, ama ölüm olunca, al diyor. Getirip o buruş buruş yüz rubleleri, o bir poşet dolusu yüz rubleyi bıraktılar. Ben de o paralarla Aeroflot'a gittim. Amire çıktım. Ruh kendisi uçup gidiyor eve, ama tabutu uçakla göndermek çok pahalı.

Masadan birtakım kâğıtlar alıyor. Okuyor.

...Polis göçmen işçilerin yaşadığı eve girdi; gebe bir kadınla kocası... Oturma izinleri yok diye karısının önünde adamı dövmeye başladılar. Kadının kanaması başladı, hem kendisi öldü hem de doğmamış...

...Moskova banliyösünde üç kişi kayboldu; iki erkek bir kız kardeş... Tacikistan'dan gelen akrabaları bizden yardım istediler. Çalıştıkları fırına telefon ettik. Önce bize "Onları tanımıyoruz," dediler. Sonra, telefona patron çıktı: "Evet, Tacikler çalışıyordu burada. Onlara üç aylık ödeme yaptım, hemen o gün kaçtılar. Nereye gittiler bilmiyorum." O zaman polise gittik. Üçünü de kürekle dövülüp ormana gömülmüş bir halde bulduk. Fırın sahibi fona telefon açıp tehdit etti: "Benim her yerde adamlarım var. Sizi de gömeceğim."

...İki genç Tacik inşaattan ambulansla hastaneye kaldırılmış... Bütün gece soğuk bir bekleme odasında yatmışlar, kimse gelmemiş yanlarına. Doktorlar hislerini saklamamışlar bile: "Kara kıçlılar, ne diye geldiniz buraya?"

...Özel tim geceleyin bir bodrumdan çöpçü olarak çalışan on beş Tacik çıkardı, hepsini karlara yatırdı ve dövmeye başla-

dı. Demirli botlarıyla üzerlerinde gezdiler. On beş yaşında bir çocuk öldü...

...Bir anne Rusya'dan ölü oğlunu teslim aldı. Çocuğun iç organları yoktu... Moskova karaborsasında insanda bulunan her şeyi satın almak mümkün; böbrek, akciğer, karaciğer, gözbebeği, kalp kapakçığı, deri...

Bunlar benim erkek ve kız kardeşlerim... Ben de Pamir'de doğdum. Dağlıyım. Bizde toprak, altın demektir, buğday çuvalla değil, takkeyle ölçülür, o kadar azdır. Dört bir yan yüksek dağlarla çevrilidir, insan yapımı olan her şey onların yanında çocuk işi gibi kalır. Oyuncak gibi. Orada ayakların toprakta, başın bulutlarda olur. O kadar yükseklerde olursun ki artık bu dünyada değilmişsin sanırsın. Deniz bambaşka bir şeydir, deniz çeker seni, dağlarsa korunma hissi verir, seni sararlar. Evin ikinci duvarları gibidirler. Tacikler savaşçı değildir, topraklarına düşman gelince dağlara çekilirler... (*Susuyor.*) En sevdiğim Tacik şarkısı terk edilen vatan toprağıyla ilgili bir ağıt. Ne zaman dinlesem hüngür hüngür ağlarım... Tacik için en korkunç şey Vatan'ını terk etmektir. Ondan uzakta yaşamak. Vatansız insan bahçesiz bülbül gibidir. Yıllardır Moskova'da yaşıyorum ben, ama hep yurdumdaymışım gibi hissettirecek şeyler var çevremde; dergide dağları görüyorum, o fotoğrafı hemen kesip duvara asıyorum; çiçeklenmiş kayısı ağaçları ile beyaz pamukların fotoğraflarını da aynı şekilde. Rüyamda sık sık pamuk topluyorum... Pamuk kozasını açarsın, kenarları çok sivri olur kozanın, içinde beyaz bir pamukçuk olur, yün gibi, ağırlığı yoktur sanki, onu elle ezmeden çıkarmak gerekir. Sabahleyin yorgun uyanıyorum... Moskova pazarlarında Tacik elması arıyorum, en tatlıları onlardır, Tacik üzümü de şekerden tatlıdır. Çocukken hayal ederdim, bir gün Rus ormanı, mantarı göreceğim diye... Gidip Rus insanlarını göreceğim diye. Ruhumun ikinci yarısı da bundan ibaret yani: Rus kulübesi, Rus sobası, Rus börekleri. (*Susuyor.*) Size hayatımı-

zı anlatıyorum... Kardeşlerimizi... Sizin için hepsi aynı surat; kara saçlı, pis, düşmansı. Anlaşılmaz bir dünyadan. Başkasının acısı, Tanrı getirip kapınıza bırakmış işte. Ancak onlar başka insanlarla, yabancılarla beraber yaşamaya geldiklerini anlamıyorlar, çünkü onların anne ve babaları SSCB'de yaşadı, Moskova hepsi için başkentti. Şimdi de onlara iş ve yatacak yer veriyorlar. Doğuda şöyle derler: "Su çektiğin kuyuya tükürme." Okulda bütün Tacik çocuklar iş için Rusya'ya gitmeyi hayal ediyor... Bilet almak için bütün kışlaktan borç alıyorlar. Rus gümrükçüler onlara sınırda soruyor: "Kime gidiyorsun?" – "Nina'ya.".. Onlar için bütün Rus kadınları Nina... Rusça okulda öğretilmiyor artık. Hepsi yanlarında namaz için seccadesini getiriyor...

Fonun merkezinde konuşuyoruz. Hepsi hepsi birkaç küçük oda. Telefonlar susmuyor.

İşte dün bir kızı kurtardım... Polis onu ormana götürürken araçtan beni aramak aklına gelmiş. Aramış, fısıldıyor: "Sokakta yakaladılar, şehir dışına götürüyorlar. Hepsi sarhoş." Aracın plakasını söyledi... Sarhoş oldukları için üstünü aramayı ve telefonunu almayı unutmuşlar. Kız daha yeni gelmiş Duşanbe'den... güzel bir kız... Ben de doğulu bir kadınım, daha küçükken öğretmişti annemle ninem bana erkeklerle nasıl konuşmam gerektiğini. "Ateş söndürmez ateşi, sadece bilgelik söndürür," derdi ninem. Polis karakoluna telefon ettim: "Bakın, tuhaf bir şeyler oluyor; sizin çocuklar bizim kızı olmayacak bir yere götürüyorlar, hepsi de sarhoş. Telefon edin onlara, bir günah işlemesinler. Arabanın plakasını da biliyoruz." Hattın diğer ucunda bir yığın küfür: "Bu '*çurka*lar', daha dün ağaçtan inmiş 'kara maymunlar', bunlarla boşuna zaman harcıyoruz!" – "Canım, beni dinle, ben de o 'kara maymunlar'danım... Ben senin annenim..." Sessizlik! Orada da bir insan var... Hep buna güveniyorum... Yavaş yavaş konuşmaya başladık. On beş dakika sonra araba geri döndü... Kızı geri getirdiler... Irzına geçebilir, onu öldürebilirlerdi. Kaç kez...

bu kızların parçalarını topladım ormanda... Anlıyor musunuz kim olduğumu? Simyacıyım ben... Sivil bir fonumuz var ama para yok, güç yok, iyi insanlar var sadece. Yardımcılarımız var. Yardım ediyor, çaresizleri kurtarıyoruz. Hiç beklenmedik şekilde sonuç alınıyor; kızgınlıktan, sezgilerden, doğuya özgü pohpohlamalardan, Rus merhametinden, "canım", "güzelim", "sen gerçek bir erkeksin, kesinlikle yardım edersin kadınlara" gibi yalın sözlerden. "Çocuklar," diyorum omzu apoletli sadistlere, "size inanıyorum. İnsan olduğunuza inanıyorum." Bir polis generaliyle uzun bir sohbetimiz olmuştu... Adam aptal değildi, mankafa değildi, entelektüel bir tipti. "Biliyorsunuzdur," dedim ona, "yanınızda gerçek bir Gestapo çalışıyor. Adam işkence ustası, herkes korkuyor ondan. Evsizler ve göçmen işçiler eline düşmeyegörsün, sakatlayıp atıyor." Onun korkup ürkeceğini, üniformasının onurunu savunmaya çalışacağını sanmıştım. Ama bana sırıtarak baktı: "Onun adını verin bana. Ne delikanlıymış! Onu terfi ettirelim, ödüllendirelim. Bize böyle kadrolar lazım. Ona ikramiye vereceğim." Nutkum tutuldu. Ama devam etti: "Size dürüstçe itiraf edeyim... Sizin için özellikle katlanılmaz koşullar yaratıyoruz ki hemen gidesiniz. Moskova'da iki milyon göçmen işçi var, şehir birdenbire kafamıza üşüşen bu kadar insanı kaldırmaz. Çok fazlasınız." (*Susuyor.*)

Moskova güzel şehir... Sizinle yürüdük Moskova'da ve siz hep "Moskova ne güzel olmuş! Tam bir Avrupa şehri!" diye bağırdınız. Ama ben bu güzelliği hissetmiyorum. Yürüyorum, yeni binalara bakınca hatırlıyorum: Orada iki Tacik öldü, iskeleden düştü... Şurada birini çimentoda boğdular... Kaç kapiğe çalıştıklarını da biliyorum. Herkes çullanıyor üzerlerine: memurlar, polisler, belediyeciler... Tacik kapıcılar otuz bin ruble maaşa imza atıyor, ama ellerine yedi bin geçiyor. Geri kalanı alıp paylaşıyorlar, çeşitli amirliklere dağıtıyorlar... amirlerin amirlerine... Yasalar işlemiyor, yasa yerine sopa ve güç hâkim. Küçük insan en savunmasız şey, ormandaki hayvan

bile daha iyi korunur. Sizde orman korur hayvanı, bizde de dağlar... (*Susuyor.*) Hayatımın büyük kısmını sosyalizm döneminde yaşadım, şimdi hatırlıyorum insanı ne kadar idealleştirdiğimizi, ben insan hakkında iyi düşünürdüm o zamanlar. Duşanbe'de Bilimler Akademisi'nde çalıştım. Sanat tarihiyle ilgilendim. Sanıyordum ki kitaplar... yani insanın kendi hakkında yazdığı şeyler, doğru... Hayır, doğrunun en ufak bir parçası bile değil bu... Uzun zamandır idealist değilim, çok şey biliyorum artık... Sık sık yanıma bir kız geliyor, hasta... Bizim ünlü bir kemancımız. Neden delirmiş olabilir? Belki de ona şöyle dedikleri için: "Keman çalıyormuşsunuz, ne yapacaksınız ki? İki dil biliyormuşsunuz, ne işinize yarayacak ki? Sizin işiniz süpürmek, toplamak. Siz burada kölesiniz." Bu kız artık keman çalamıyor. Her şeyi unutmuş.

Genç bir delikanlı var... Polis onu Moskova yakınlarında bir yerde yakalamış, parasını almış, ama para azmış. Sinirlenmişler. Ormana götürmüşler. Dövmüşler. Kış. Ayaz. Çırılçıplak soymuşlar... Ah ah... Bütün belgelerini yırtmışlar... Bütün bunları da o anlattı bana. "Nasıl kurtuldun?" diye soruyorum. "Öleceğimi sandım, karda çırılçıplak koştum. Sonra birden, masaldaki gibi bir kulübe gördüm. Penceresine vurdum, bir ihtiyar çıktı. O ihtiyar bana ısınayım diye gocuk verdi, çay içirdi ve reçel verdi. Giysi verdi. Ertesi gün de beni kasabaya götürüp, Moskova'ya kadar giden bir kamyona bindirdi."

O ihtiyar... o da Rusya...

Yan odadan sesleniyorlar: "Gavhar Kandilovna, size gelmişler." Dönene dek bekliyorum. Vaktim var, Moskova evlerinde duyduklarımı hatırlıyorum.

Moskova evlerinde

– Geldiler buraya... İyi kalpli Rus ruhu...

– Rus halkı hiç de iyi değildir. Bu büyük bir yanılgı. Merhametlidir, duygusaldır, ama iyi değildir. Bir kapıcıyı parçala-

dılar ve videoya aldılar. Bütün internet gördü. Linç mahkemesini kurmaya hazırlar. Pazarda on yedi göçmen işçiyi yaktılar, patronları onları konteynere kilitlemiş, mallarla birlikte, onları sadece insan hakları savunucuları savundu. Meslekleri herkesi savunmak olanlar yani. Genelde şöyle bakılıyor: "Bunlar öldü, yenileri gelir." Çehresiz, dilsiz... yabancılar...

– Bunlar köleler. Çağdaş köleler. Bütün varlıkları erkeklikleri ve spor ayakkabıları. Vatanlarındaki durum Moskova bodrumlarındakinden daha da kötü.

– Moskova'ya inen ayı kışı burada geçirmiş. Göçmen işçilerle beslenmiş durmuş. Sayıyla mı verdiler ki onları... Ha-ha-ha...

– SSCB çökene kadar tek bir aile gibi yaşardık... Bize böyle öğretmişlerdi politika derslerinde... O zamanlar "başkentin misafirleri" denirdi onlara, şimdi "*çurka*" ve "*haçi*" deniyor. Dedem anlatırdı, Özbeklerle beraber Stalingrad'da savaşmışlar. Sonsuza dek kardeş olacağımıza inanırlarmış!

– Beni şaşırtıyorsunuz... Kendileri ayrıldılar. Özgürlük istediler. Unuttunuz mu? Hatırlayın, doksanlarda Rusları keserlerdi. Soyarlar, zorbalık yaparlardı. Her yerden kovdular. Gece yarısı kapı çalar... Kırarlar kapıyı; kimi bıçakla, kimi silahla gelir: "Defol git toprağımızdan Rus hayvanı!" Toplanmak için beş dakikan vardır... Sonra da en yakın istasyona bedava transfer. Evlerinden ayaklarında terlikleriyle attılar insanları... İşte böyle oldu...

– Erkek ve kız kardeşlerimizin nasıl aşağılandığını unutmadık! "*Çurka*lara" ölüm! Rus ayısını uyandırmak zordur, ama uyanırsa, çok kan dökülür.

– Kafkasların burnunu Rus dipçiğiyle dağıttılar. Şimdi kim var sırada?

– Nefret ediyorum dazlaklardan! Bildikleri tek şey; onlara hiç zararı dokunmayan Tacikleri beysbol sopalarıyla ya da çekiçlerle ölesiye dövmek. Gösterilerde uluyorlar: "Rusya Ruslarındır, Moskova Moskovalıların." Annem Ukraynalı, babam

Moldovalı, anne tarafından ninem Rus. Ben kimim? Neye dayanarak Rusya'yı Rus olmayanlardan "temizlemek" istiyorlar?

– Damperli kamyon alacağına üç Tacik al, işini gör. Ha-ha-ha...

– Duşanbe'yi özlüyorum. Orada büyüdüm ben. Farsça öğrendim. Şairlerin dilini.

– "Tacikleri seviyorum" pankartıyla şehirde yürü bakalım. Bir anda suratını dağıtırlar.

– Yanımızda bir inşaat var. *Haçi*ler sağda solda geziyor orada. Sıçan gibiler. Onlar yüzünden geceleyin bakkala gitmeye korkuyorum. Ucuz bir cep telefonu için adam öldürürler...

– Hah-hah! Beni iki kez soydu bu Ruslar, kendi evimin önünde az kalsın öldürüyorlardı beni. Bıktım bu milletten.

– Peki siz ister miydiniz kızınızın bir göçmenle evlenmesini?

– Burası benim doğduğum şehir. Burası benim başkentim. Onlar buraya şeriatlarıyla geldi. Kurban bayramında penceremin altında koyun kesiyorlar. Kızıl Meydan'da da yapsınlar o zaman? Zavallı hayvanlar çığlık atıyor, kanları akıyor... Şehre gidiyorsun; orada... burada... asfaltta kırmızı göller... Oğlum var yanımda: "Anne, bu ne?" diye soruyor. O gün şehir "kararıyor". Bizim şehrimiz olmaktan çıkıyor. Yüz binlercesi bodrumlardan sokaklara dağılıyor... Polisler korkudan duvar dibinden yürüyor...

– Bir Tacikle arkadaşım. Adı Said. İlah gibi yakışıklı! Yurdunda doktormuş, burada inşaatta çalışıyor. Deli gibi âşık oldum ona. Ne yapmalı? Onunla parkta geziyoruz ya da şehir dışına çıkıyoruz, tanıdıklarımdan kimse görmesin diye. Annemle babamdan korkuyorum. Babam uyardı beni: "Seni bir 'karakafalı'yla görürsem ikinizi de vururum." Babam kim mi? Bir müzisyen... konservatuar mezunu...

– Eğer bir "karakafalı"yı bir kızla görürsem... yani bizimkilerden biriyle! Böylelerini hadım etmek lazım hadım.

– Neden nefret ediyorlar onlardan? Gözlerinin renginden,

burnunun biçiminden mi? Öylesine nefret ediyorlar işte, nedeni yok. Bizde herkes kesinlikle birinden nefret eder: komşudan, polisten, oligarklardan... aptal yankilerden... kim olursa! Havada nefretten bol şey yok... İnsanlara dokunamıyorsun bile.

"...gördüğüm halk isyanı beni hayat boyu ürküttü"

Yemek zamanı. Gavhar'la Tacik piyalasından çay içip sohbete devam ediyoruz.*

– Hatırladıklarım yüzünden aklımı kaçıracağım bir gün...

Doksan iki yılı... Hepimizin beklediği özgürlük yerine iç savaş başladı. Kulablılar Pamirlileri, Pamirliler Kulablıları öldürmeye başladı... Karateginler, Hissarlılar, Garmlılar; hepsi bölündü. Evlerin duvarlarına pankartlar asıldı: "Ruslar, elinizi çekin Tacikistan'dan!", "Komünistler, defolun Moskova'nıza!" Benim sevdiğim Duşanbe değildi bu artık... Şehrin sokaklarında elleri borulu ve taşlı kalabalıklar geziyordu... Son derece barışçı, sessiz sakin insanlar katile döndü. Daha dün dosttular, huzurlu huzurlu çay içiyorlardı çayhanede; bugünse gidip demir çubuklarla kadınların karnını parçalıyorlar... Dükkânları, mağazaları yağmalıyorlar. Pazara gittim... Akasyaların dallarında şapka ve elbiseler vardı, yerde ölüler yatıyordu, sıra sıra dizilmiş: insanlar, hayvanlar... (*Susuyor.*) Hatırlıyorum... Güzel bir sabahtı. Savaşı unutmuştum hatta. Her şey eskisi gibi olacaktı sanki. İşte elma ağacı çiçek açmış, kayısı da... Savaş yok. Pencereyi açtım ve orada kara bir kalabalık gördüm. Sessizce yürüyorlardı. Birden biri döndü ve göz göze geldik... Yoksuldu, o adamın bakışı bana her şeyi anlattı; işte ben senin güzel evine girip ne istersem yaparım, benim saatim geldi... O gözler bana bunu söylüyordu... dehşete kapıldım... Pencereden uzaklaştım, storları kapattım, birini, diğerini, koşup kapıdaki bütün kilitleri çevirdim ve en uzak odaya saklandım.

*Orta Asya'da yaygın olarak kullanılan geleneksel tas.

Adamın gözlerinde ateş vardı... Şeytanca bir şey vardı o kalabalıkta. Bunu hatırlamaktan korkuyorum... (*Ağlıyor.*)

Avluda bir Rus çocuğunu öldürdüklerini gördüm. Kimse çıkmadı dışarı, herkes pencereleri kapattı, üstümde bornozla fırladım dışarı: "Bırakın onu! Onu öldüreceksiniz!" Hareketsiz yatıyordu... Gittiler. Ama biraz sonra işini bitirmek için dönüp tekrar dövmeye başladılar, hepsi onun gibi delikanlılar. Çocuklar... bunlar çocuktu... Polise telefon ettim, kimi dövdüklerine bakıp gittiler. (*Susuyor.*) Geçenlerde, Moskova'da bir toplulukta şunu duydum: "Duşanbe'yi seviyorum. Ne kadar ilginç bir şehir! Bu şehirde sıkılıyorum." Bunu söyleyen Rusa minnettar kaldım. Bizi sevgi dışında hiçbir şey kurtaramaz. Kötü niyetli yalvarışları Allah dinlemez. Allah şöyle söyler: "Daha sonra kapayamayacağın kapıyı açma..." (*Duraksıyor.*) Bir arkadaşımızı öldürdüler... Şairdi. Tacikler şiiri sever, her evde en az bir-iki şiir kitabı vardır, şair kutsal kişidir bizde. Ona dokunulmaz. Öldürdüler! Öldürmeden önce ellerini kırdılar... Yazı yazdığı için... Bir süre sonra bir dostumuzu daha öldürdüler... Bedeninde bir tek morluk yok, tertemiz, ağzından vurmuşlar... Konuştuğu için... Bahardı. Hava güneşliydi, sıcaktı ama insanlar birbirlerini öldürüyorlardı... Dağlara gitmek istedim.

Herkes bir yerlere kaçıyordu. Canını kurtarmaya çalışıyordu. Arkadaşlarımız Amerika'da yaşıyordu. San Francisco'da. Yanlarına çağırdılar. Küçük bir ev kiralamışlardı orada. Çok güzeldi! Sessiz okyanus... Nereye baksan okyanus. Bütün gün kıyıya oturup ağlardım, hiçbir şey yapamadım. Savaştan çıkıp gelmiştim, insanlar bir kutu süt için öldürülüyordu orada... Kıyı boyunca yaşlı bir adam yürüyor, pantolonu sıvanmış, üzerinde parlak bir tişört. Yanımda durdu: "Neyin var?" – "Ülkemde savaş var. Kardeş kardeşi öldürüyor." – "Burada kal." Okyanusun ve güzelliklerin iyi geleceğini söyledi... Uzun süre teselli etti beni. Ben de ağladım. Nazik sözler üzerimde hep aynı etkiyi bırakırdı: Gözyaşlarım nehir gibi akardı, nazik

sözler duyunca daha da şiddetli ağlamaya başlardım, üstelik kendi yurdumda kurşunların ağlattığından daha da şiddetli. Akan kanın ağlattığından daha da şiddeti...

Ama Amerika'da yaşayamadım. Duşanbe'ye geri dönmek yanıp tutuşuyordum, yurduma dönmek tehlikeli olsa bile oraya yakın bir yerlerde olmak istiyordum. Moskova'ya gittik... Bir keresinde orada şair bir kadına misafirliğe gitmiştik. Sonu gelmez homurtular: Gorbaçov'un çenesi düşük... Yeltsin sarhoş... Halk öküz... Kaç kez dinlemiştim bunları? Binlerce kez! Ev sahibesi tabağımı alıp temizlemek istiyor, ama vermiyorum, tek bir tabaktan yiyebilirim her şeyi. Balığı da, böreği de. Savaştan geldim ben... Başka bir yazarın buzdolabı peynir ve salam dolu; Taciklerse unutmuş artık bunların ne olduğunu ve yine bütün gece sıkıcı homurdanmaları dinliyorum: İktidar kötü, demokratlar komünistlerden farksız... Rus kapitalizmi yamyam... Ama kimse bir şey yapmıyor. Herkes bekliyor işte devrim olsun diye. Mutfaktaki bu dertli insanları sevmiyorum. Onlardan biri değilim ben. Yaşanan halk isyanı, hani benim şahit olduğum isyan, beni o kadar korkuttu ki, özgürlük denen şeyin deneyimsiz ellerde ne anlama gelebileceğini biliyorum. Bu gevezelikler hep kanla biter. Savaş sizin evinize de gelebilecek olan kurttur... (*Susuyor.*)

İnternetteki o videoları gördünüz mü? Beni altüst etti o videolar. Bir hafta yataktan kalkamadım... Ah o videolar yok mu... İnsanları öldürüp bir de filme almışlar. Senaryoları varmış, rolleri yazmışlar... Gerçek bir film gibi... Bir tek seyirci eksik. Biz de seyrediyoruz işte... bizi zorluyorlar buna... İşte delikanlının teki sokakta gidiyor, bizden bir delikanlı, Tacik... Onu yanlarına çağırıyorlar, çocuk gidiyor, tutup yere deviriyorlar onu. Beysbol sopalarıyla dövüyorlar, çocuk önce yerde yuvarlanıyor, sonra kıpırtısız kalıyor. Onu bağlayıp bir arabanın bagajına atıyorlar. Ormanda bir ağaca bağlıyorlar. Filmi çeken kişinin de iyi bir sahne olsun diye uygun açı aradığını görüyorsun. Derken delikanlının kafasını kesiyorlar. Nereden

çıktı bu? Kafa kesmek... Bu bir doğu ritüeli. Ruslara özgü değil. Herhalde, Çeçenistan'dan devralınmış bir şey. Hatırlıyorum... Bir ara sadece tornavidalarla öldürdüler insanları, sonra yabalar ortaya çıktı, borular ve çekiçler geldi ardından... Öyle olunca ölümler hep vücudun yüzeyine alınan kaba darbelerle gerçekleşti. Şimdi de yeni bir moda var... (*Susuyor.*) Bu kez katiller bulundu. Onları yargılayacaklar. Hepsi de iyi aile çocukları. Bugün Tacikleri kesiyorlar, yarın zenginleri kesecekler ya da kim başka bir tanrıya dua ediyorsa onu. Savaş bir kurt... Kapımıza geldi artık...

Moskova bodrumlarında

Bir ev seçtik; Moskova'nın merkezinde bir "stalinka". Bu evleri Stalin zamanında Bolşevik elitler için yapmışlar, o yüzden onlara "stalinka" deniyor, şimdi çok gözdeler. Stalin tarzı: oymalı cepheler, rölyefler, sütunlar, üç-dört metre yüksekliğinde tavanlar. Eski liderlerin torunları yoksul düşerken, buraya "yeni Ruslar" taşınıyor. Avluda Bentley ve Ferrari markalı arabalar. Etraftaki binaların giriş katlarında pahalı butiklerin vitrinleri ışıl ışıl.

Yukarıda başka bir hayat var, yeraltında başka. Tanıdık bir gazeteciyle bodruma iniyoruz... Uzun süre paslı boruların ve küflü duvarların arasından geçiyoruz, zaman zaman yolda demir parmaklıklı kapılar çıkıyor karşımıza, üzerlerinde kilitler asılı, ayrıca mühürlenmişler, ama bütün bunlar sahte. Geçici şifreyle kapıyı tıklatırsan içeri girebiliyorsun. Bodrum hayat dolu. Uzun, aydınlatılmış bir koridor: Her iki tarafta odalar var; tahta duvarlar, kapı yerine rengârenk perdeler. Moskova bodrumları, Taciklerle Özbekler arasında bölüşülmüş. Biz Taciklerin arasındayız. Her odada on yedi ila yirmi kişi var. Komün hayatı. Birisi benim "rehberimi" tanıyor –o buraya ilk kez gelmiyor– ve bizi yanına çağırıyor. Odasına giriyoruz: Girişte bir ayakkabı dağı var, yanda da bebek arabaları. Köşede bir ocak, bir tüp, yanlarında bir masa ve sandalyeler, yakınlardaki bir çöpten getirilmişler. Odanın geri kalanı el yapımı ranzalarla dolu.

Akşam yemeği vakti. On kişi masanın başına oturmuş bile. Tanışıyoruz: Amir, Hurşid, Ali... Yaşça büyük olanlar Sovyet okulunda okumuş, şivesiz Rusça konuşuyorlar. Gençlerse dil bilmiyor. Sadece gülümsüyorlar.

Misafir ağırlamaktan mutlular.

– Birazdan bir şeyler yiyeceğiz. (*Eski bir öğretmen olan Amir bizi masaya oturtuyor, buranın büyüğü o.*) Tacik pilavını bir deneyin. Enfestir, müthiştir! Taciklerde gelenektir: Eğer evin yakınlarında biriyle karşılaşırsan, onu evine davet edip çay ikram etmek zorundasındır.

Ses kayıt cihazımı kullanamıyorum; korkuyorlar. Elle not alıyorum. Yazan insana duyulan o köylü saygısı yardımcı oluyor bana. Kışlaklardan gelmişler, diğerleri de dağdan inmiş. Ve bir anda dev bir megapole düşmüşler.

– Moskova güzel, iş çok. Ama yaşaması korkunç. Sokakta tek başıma yürüyorum... gündüz vakti hatta... Gençlerin yüzlerine bakamıyorum, öldürebilirler. Her gün dua etmen lazım...

– Trende üç kişi geldi yanıma... İşten dönüyordum. "Ne yapıyorsun burada?" – "Eve gidiyorum." – "Nerede evin? Kim çağırdı seni buraya?" Dövmeye başladılar. Dövüyor ve bağırıyorlar: "Rusya Ruslarındır! Yaşasın Rusya!" – "Çocuklar ne yapıyorsunuz? Allah her şeyi görür" – "Senin Allah'ın burada göremez. Bizim kendi Tanrımız var." Dişlerimi döktüler... kaburgamı kırdılar... Vagon tıka basa insan doluydu, sadece bir kız karşı koydu: "Bırakın onu! Size bir şey yapmadı o." – "Sana ne? Dövüyorsak *haçi* dövüyoruz."

– Raşid'i öldürdüler... Otuz kez bıçaklamışlar. Bana söylesene, neden otuz kez?

– Her şey Allah'tan... Yoksulu deve üstünde bile köpek ısırır.*

*Talihsizin başına her şey gelir anlamında bir Tacik atasözü.

– Babam Moskova'da okumuştu. Şimdi gece gündüz SSCB için ağlıyor. Benim de Moskova'da okuyacağımı hayal etmiş. Ama beni burada polis dövüyor, patron dövüyor... Kedi gibi bodrumda yaşıyorum.

– SSCB'ye üzülmüyorum ben... Kolya Amca, komşumuz... Rustu... Tacikçe bir şey söyleyince anneme bağırırdı: "Normal dille konuşsana. Toprak sizinse, iktidar bizim." Annem ağlardı.

– Dün gece bir rüya gördüm... Bizim sokakta yürüyorum, komşular selam veriyor: "Selamünaleyküm... Selamünaleyküm..." Kışlaklarımızda sadece kadınlar, yaşlılar ve çocuklar kaldı artık.

– Evde aldığım maaş ayda beş dolar... Karım, üç çocuk... Kışlaklarda yıllardır insanlar şeker görmedi...

– Kızıl Meydan'a hiç gitmedim. Lenin'i görmedim. Varsa yoksa iş! Kazma, kürek, el arabası. Bütün gün karpuz gibi su akıyor üzerimden.

– Bir binbaşıya evraklar için para ödedim: "Allah sana sağlık versin. Ne kadar iyi insansın!" Ama evraklar sahte çıktı. Hücreye attılar. Falakaya çektiler, sopalarla vurdular.

– Evrak yoksa insan da yoktur...

– Vatansız insan evsiz köpektir... Herkes canını sıkabilir. Polis günde on kez durduruyor: "Göster evraklarını." Şu evrak var, şu yok. Para vermezsen dövüyorlar.

– Biz kim miyiz? İnşaatçılar, hamallar, kapıcılar, bulaşıkçılar... Burada *menecır* olarak çalışmıyoruz...

– Annem para gönderdiğim için memnun. Bana güzel bir kız bulmuş, daha görmedim onu. Annem seçmiş. Gidince evleneceğim.

– Bütün yaz Moskova yakınında zengin birinin yanında çalıştım, sonunda bana para ödemediler: "Defol! Defol eti! Sana yemek verdim ya!"

– Eğer yüz koyunun varsa haklısındır. Hep haklısındır.

– Arkadaşım da patronundan çalışması karşılığında para

istemiş. Sonra polis uzun süre onun cesedini aradı. Ormana gömmüşler... Annesine tabutu geldi Rusya'dan...

– Bizi kovuyorlar... Moskova'yı kim temizleyecek peki? Avluları kim yıkayacak? Ruslar bize ödedikleri paraya parmağını kaldırmaz.

– Gözlerimi kapatınca görüyorum; dere akıyor, pamuklar çiçek açmış, pembe pembe çiçek açmış, bahçe gibi olmuş ortalık.

– Bizde de büyük bir savaş olduğunu biliyor musun? SSCB dağıldıktan sonra hemen ateş etmeye başladılar. Yalnızca makineli tüfeği olan iyi yaşıyordu. Okula gidiyordum... Giderken her gün iki-üç ceset görüyordum. Annem beni okula göndermemeye başladı. Evde oturup Hayyam okuyordum. Bizde herkes Hayyam'ı okur. Biliyor musun Hayyam'ı? Biliyorsan, benim kardeşimsin demek.

– İnanmayanları öldürdüler...

– Kim inanıyor, kim inanmıyor, o Allah'ın bileceği iş. Yargılayacak olan odur.

– Küçüktüm ben... Kimseyi vurmadım. Annem savaşa kadar nasıl yaşadığımızı anlatırdı: Aynı düğünde hem Tacikçe konuşulurmuş, hem Özbekçe, hem Rusça. İsteyen dua edermiş, isteyen etmezmiş. Söylesene abla, neden insanlar bu kadar çabuk öğrendiler birbirlerini öldürmeyi? Okulda hepsi okumuştu Hayyam'ı. Puşkin'i.

– Halk bir deve kervanı, kırbaçla güdülen...

– Rusça öğreniyorum... Dinleyin bakın: "guzel kij, ehmek, bara... batron kotü..."

– Beş yıldır Moskova'dayım ve bana kimse bir kere bile selam vermedi. Ruslara kendilerini "beyaz" hissedebilsinler diye lazım "siyahlar", kendilerini birinden yukarda görmek için.

– Nasıl her gecenin sabahı varsa, bütün kederlerin de sonu vardır.

– Bizim genç kızlar daha göz alıcı. Onları narla kıyaslamaları boşuna değil.

– Her şey Allah'tan...

Yeraltından yukarı çıkıyoruz. Artık farklı gözlerle bakıyorum Moskova'ya; onun güzelliği soğuk ve rahatsız edici geliyor bana. Moskova, senin için fark etmez, seni sevip sevmedikleri, değil mi?

KAHPE HAYAT VE BEYAZ VAZODAKİ YÜZ GRAM KÜLE DAİR

Tamara Suhovey
Garson
29 yaşında

– Hayat tam bir kahpe! Bana inan... Hayat hiç öyle güllük gülistanlık değil. Ömrüm boyunca gün yüzü görmedim ben. Hatırlamıyorum... Öldür istersen, hatırlamıyorum! Hem zehir içtim, hem kendimi astım. Üç kere intihar etmeyi denedim... En son da damarlarımı kestim... (*Sargılı kolunu gösteriyor.*) İşte burası... tam şurası... Kurtardılar beni, bir hafta uyumuşum. Sadece uyumuş, uyumuşum. Benim bünyem de böyle işte... Psikiyatr geldi... "Nasılsın şimdi?" diye sordu. "Konuş biraz, konuş hadi..." dedi. Tıpkı şimdi senin yaptığın gibi. Ne anlatayım ki? Ölüm beni korkutmuyor... Boşuna gelip oturdun buraya. Boşuna! (*Duvara doğru dönüp susuyor. Gitmek istiyorum, ama durduruyor beni.*) Tamam, dinle... Hepsi gerçek...

...Daha küçüktüm... Okuldan geldim, yattım, sabahleyin kalkamadım yataktan. Doktora götürdüler, teşhis koyamadı. O zaman bir kocakarı aradılar. Bize bir adres verdiler... Kocakarı iskambil kâğıtlarını açtı ve anneme şöyle dedi: "Eve git, kızının yattığı yastığı aç. Orada bir kravat parçası ve tavuk kemikleri bulacaksın. Kravatı yolun kıyısındaki haça as,

kemikleri de kara köpeğe ver. Kızın ayağa kalkıp yürüyecek. Kıza kötü büyü yapmışlar." Hayatımda iyi, güzel bir şey hiç olmadı... Bu damarları kesme işi aptallık, sadece yoruldum mücadele etmekten... Çocukluktan beri böyle yaşadık, buzdolabında sadece votka olurdu. Bizim köyde on iki yaşından sonra herkes içer. İyi votka pahalı, o yüzden ev yapımı içiliyor, kolonya içiliyor, cam temizlik sıvısı, aseton içiliyor. Ayakkabı cilasından, tutkaldan votka yapıyorlar. Genç erkekler ölüyor öyle votkalardan, zehirli tabii. Hatırlıyorum, komşumuz içip içip elma ağaçlarına ateş ederdi. Herkesi eve sokardı silah zoruyla... Dedem de yaşlanana kadar içti. Yetmiş yaşında bir akşamda iki şişe devirebilirdi. Bununla övünüyordu. Savaştan madalyayla dönmüş. Kahraman! Uzun süre asker paltosuyla gezmiş, içer, gezer, âlem yaparmış. Ninem de çalışırmış. Ama dedem kahramandı... Ninemi ölesiye döverdi, bacaklarına yapışırdım dövmesin diye. Bizi baltayla kovalamıştı... Komşuda geçirmiştik geceyi. Kulübede. Köpeği baltayla parçalamış. Dedemden sonra bütün erkeklerden nefret ettim. Tek başıma yaşamayı düşündüm.

Şehre geldim... Her şeyden korkardım: arabalardan, insanlardan. Ama herkes şehre gidiyordu, o yüzden ben de geldim. Ablam burada yaşıyordu, beni çağırdı: "Bir okula girersin, garson olursun. Sen güzel kızsın Tomka. Kendine asker bir koca bulursun. Pilot." Ha evet... pilotmuş! İlk erkeğim aksaktı, kısa boyluydu. Arkadaşlarım vazgeçirmeye çalıştılar: "Bunu ne yapacaksın? Kimler peşinde koşuyor?" Ama ben savaş filmlerini severdim, kadınlar erkeklerinin savaştan dönmesini beklerdi, nasıl dönerse dönsün; bacaksız, kolsuz, ama canlı. Ninem anlatmıştı: Bizim köye iki ayağı olmayan birini getirmişler, karısı onu avluda kucağında taşırmış. Ama o içer, kavga çıkarırmış. Bir hendeğe düşer, kadın gider onu oradan çıkarır, küvette yıkar, sonra temiz yatağa yatırır... Bunun aşk olduğunu sanırdım... Anlamıyorum bu aşk denen şeyin ne olduğunu... Ben de ona acırdım işte, şefkat gösterirdim. Evlenmeden üç çocuk

yaptık; bu arada içmeye başlamıştı, bıçakla tehdit ederdi beni. Yatakta yatmazdı... Yerlerde yuvarlanırdı... Pavlov'un köpeği gibi olmuştum: Kocam evdeyse, ben çocuklarla hemen çıkıyordum evden. Ne zaman bunları hatırlasam ağlarım... Ya da canı cehenneme derim işte. Hayatta hiç güzel bir şey gelmedi başıma, sadece sinemada oluyor öyle şeyler. Televizyonda. Neyse işte... oturup birileriyle beraber hayal kurarsın orada... güzel şeyler düşünürsün...

İkinci çocuğa gebeydim artık... Köyden bir telgraf geldi: "Cenazeye gel. Annen." Bir Çingene kısa süre önce garda falıma bakmıştı: "Seni uzun bir yol bekliyor. Babanı gömeceksin ve çok ağlayacaksın." İnanmamıştım. Babam sağlıklıydı, gayet huzurluydu. Annem içerdi, sabahtan başlardı, babamsa inekleri güderdi, patates pişirirdi, her şeyi kendisi yapardı. Çok severdi annemi, ona büyü yapmıştı annem, böyle şeyler bilirdi zaten, otlardan falan bir iksir kullanmıştı herhalde. Eve gittim... Tabutun başında oturup ağladım. Komşu kızı kulağıma fısıldadı: "Kocakarı amcayı demirle öldürdü, bana da susmamı söyledi. Çikolatalı şeker alacağını söyledi..." Midem bulandı, korkudan midem kalktı bir anda... dehşete düşmüştüm... Sonra kulübede kimse kalmayınca, herkes gidince, babamı soydum ve üzerinde morluk aradım. Morluk yoktu, sadece kafasında büyük bir kesik vardı. Anneme gösterdim, babamın odun kestiğini, seken bir odun parçasının gelip kafasına çarptığını söyledi. Bütün gece oturup ağladım... Oturdum ve babamın bana bir şey söylemek istediğini hissettim... Annem de gitmedi, bütün gece oradaydı, beni yalnız bırakmadı. Bir baktım, sabahleyin babamın kirpiklerinin altından kanlı bir gözyaşı akıyor. Önce bir gözünden, sonra ötekisinden. Gözyaşı döküyordu hayattaymış gibi... Korkunç! Kış vaktiydi. Mezarlıkta küskülerle çukur açtılar, toprağı ısıttılar; çukurda huş ağacı dallarıyla otomobil lastiklerinden bir ateş yaktılar. Köylüler bir koli votka istedi emekleri karşılığında. Babamı gömerlerken annem içiyordu. Neşeyle oturuyordu. Bense ağ-

lıyordum... Şimdi her şey için yağmur gibi ağlıyorum... Öz annem... beni o doğurdu... Bana en yakın insan olması gerekir... Ama ben gider gitmez evi satmış, sigorta alabilmek için ahırı yakmış... Sonra da yanımda yaşamak için şehre koştu. Hemen de kendine bir başkasını buldu... Hemen buldu... Adam da kendi oğluyla gelinini kovdu yanından, evi de annemin üzerine yaptı. Erkekleri baştan çıkarmayı bilirdi annem, bildiği bir şeyler vardı... Büyü yapardı onlara... (*Sargılı elini kucağında çocuk sallar gibi sallıyor.*) Bu arada benimki peşimden çekiçle koşardı, iki kere başımı yarmıştı. Cebinde bir votka şişesi, salatalık turşusu, çekip gitti. Nereye kaybolup gitti? Çocuklar aç... Bir tek patates yerdik, bayramda da sütlü ya da balıklı patates. Eve döndüğünde bir şey söylemeye kalk kolaysa; suratına bardak fırlatır, sandalyeyi duvara atar... Geceleyin hayvan gibi atlardı üzerime... Hayatta gün yüzü görmedim, birazcık bile. İşe giderim, dövülmüş, ağlamaktan yorgun bir halde, ama gülümsemek, kibar olmak lazım. Restoranın müdürü odasına çağırıyor beni: "Burada gözyaşların lazım değil bana. Benim karım da iki yıldır felçli yatıyor." Bunu dedikten sonra elini eteğimin altına atıyor...

Üvey babam iki yılı bile çıkaramadı... Bir gün annem telefon etti: "Gel... Cenazeye yardım et. Gel de onu krematoryuma götürelim beraber." Korkudan bayılacak gibi oldum. Kendimi topladım, gitmek lazım. Kafamda tek bir fikir vardı: Onu da mı öldürdü? Evde tek başına kalmak, içmek, gezmek için öldürmüştür. Ha? Şimdi de onu hemen krematoryuma göndermek istiyor. Yakmaya. Çocukları gelmeden... Adamın büyük oğlu binbaşı, Almanya'dan gelecek... ama bir avuç kül kalacak geriye... Beyaz bir vazoda yüz gram kül... Bütün bu sarsıntılar yüzünden âdetim kesildi, iki yıl hiç olmadı. Tekrar başlayınca, doktordan rica ettim: "Kadınca olan her şeyi kesip alın benden, bir ameliyat yapın, kadın olmak istemiyorum! Sevgili olmak istemiyorum! Ne kadın, ne anne olmak istiyorum!" Öz annem... beni doğurmuş... Onu sevmek isti-

yordum... Küçükken "Anneciğim, öpsene beni," derdim. Ama annem hep sarhoş olurdu... Babam da işe gidiyor, evde bir sürü sarhoş erkek. Birisi beni yatağa sürüklüyor... On bir yaşındayım... Anneme anlattım, bana bağırdı sadece. İçti... içti... İçti ve hayatı boyunca eğlendi. Sonra da ölüm vakti geldi işte! İstemiyordu. Asla ölmek istemiyordu. Elli dokuz yaşındaydı; bir göğsünü aldılar, bir buçuk ay sonra öbürünü de aldılar. Genç bir sevgilisi vardı, kendinden on beş yaş küçük bir sevgili bulmuştu. "Şifacı kadını çağırın," diyordu, "kurtarın beni!" Gitgide kötüleşti... Genç sevgilisi ona bakıyordu, altını temizliyor, yıkayıp paklıyordu. Ölmeyi hiç düşünmüyordu annem... "Ama eğer ölürsem," diyordu, "her şeyi o çocuğa bırakacağım. Evi de televizyonu da." Ablamla beni incitmek istiyordu... Kötüydü... Hayatı seviyordu. Hayata açtı. Onu kocakarıya götürdük, arabadan kucakta taşıdık. Kocakarı dua etti, kartları açtı: "Demek öyle?" diyerek masadan kalktı. "Götürün onu! Onu tedavi etmeyeceğim..." Annem bize bağırdı: "Çekilin. Onunla yalnız kalmak istiyorum..." Kocakarı "Durun!" dedi. Bizi bırakmadı... Kartlara baktı: "Onu tedavi etmeyeceğim. En az bir adamı mezara sokmuş. Hastalanınca da hemen kiliseye gidip iki mum yakmış..." – "Çocuklarımın sağlığı için..." dedi annem. "Seni rahat bıraksınlar diye," dedi kocakarı. "Çocuklarının ölmesini diledin. Onları Tanrı'ya verirsen, Tanrı da senin yaşamana izin verir diye düşündün." Bu sözlerden sonra bir daha asla annemle tek başıma kalmadım. Ürktüm. Zayıf olduğumu, beni yenebileceğini biliyordum... Ne zaman onu görmeye gitsem ablamı da yanıma aldım. Kızım bir şey yemek istediği zaman annem deliye dönüyordu; kendisi ölüyor, ama birisi yemek yiyor, birisi yaşamaya devam edecek diye. Yatağın üzerindeki yepyeni örtüyü, masa örtüsünü makasla parçaladı, o ölünce kimseye kalmasın diye. Bulabildiği bütün tabakları kırdı, ezdi, un ufak etti. Tuvalete götürmek imkânsızdı onu, özellikle yere, yatağa yapardı... Ben temizleyeyim diye... Biz yaşamaya devam edeceğiz için intikam alıyordu. Yürümeye,

konuşmaya devam edeceğiz diye. Herkesten nefret ediyordu! Bir kuş uçup penceresine konsa, onu bile öldürmeye kalkardı. Ama bahar mevsimiydi... Evi de birinci kattaydı... Her taraf leylak kokuyordu... Kokluyor, kokluyor, kokuyu alamıyor. "Bana avludan bir dal getir," dedi. Getirdim... Onu eline aldı, dal bir anda kurudu, yaprakları büzüştü. O zaman "Elini uzat da, tutayım," dedi. Ama o kocakarı beni uyarmıştı, kötülük yapan insanın ölümü uzun sürer, acı çeker diye. Ya tavanı parçalamak ya da evdeki bütün pencere camlarını çıkarmak lazımmış, ruhu başka türlü gitmezmiş, gövdesinden çıkmazmış. Elimi de hiçbir şekilde ona vermemem gerekirmiş; hastalığı bana geçermiş. "Ne yapacaksın elimi?" Susuyor, konuşmuyor. Artık iş bitmiş... Yine de bizimle konuşmuyor, gömülürken giyeceği giysinin yerini söylemiyor. Cenazesi için biriktirdiği paraların yerini söylemiyor. Geceleyin bizi yastıkla boğacağından korkuyordum. Her şey mümkün... Gözlerimi kapatıyorum ama yine de gizli gizli bakıyorum etrafa: Ruhu onu nasıl terk eder acaba? Nasıldır ki o... o ruh? Işık gibi mi olacak, bulut gibi mi? Türlü türlü şeyler söyleyip yazıyorlar, ama kimse bu ruhu bir kere bile görmemiş. Sabahleyin dükkâna koştum, komşusundan bize gelmesini istedim. Komşusu tuttu onun elini, o zaman öldü işte. Son anda anlaşılmaz bir şeyler haykırdı. Birini çağırdı... Birini ismiyle çağırdı... Kimi? Komşu hatırlayamadı. Bilmediği bir isimmiş. Ben yıkadım, giydirdim onu, bir eşya gibi, hissizce. Patates gibi. Duygu yoktu, duygularım bir yerlere saklanmıştı. Hepsi doğru... Arkadaşları geldi, telefonunu çaldılar... Bütün akrabalarımız geldi, ortanca kız kardeşimiz de geldi köyden. Annem yatıyordu... Kız kardeşim onun gözlerini açtı. "Neden ölmüş annemize dokunuyorsun?" – "Çocukken bize ne yaptığını hatırlar mısın? Bizi ağlatmayı severdi. Nefret ediyorum ondan."

Akrabalar toplanıp münakaşaya başladılar hemen... Eşyaları paylaşmaya geceleyin, daha annem tabutta yatarken başladılar. Kimisi televizyonu çekiştirdi, kimisi dikiş makinesini...

ölünün kulağından altın küpeleri aldılar... Para aradılar, bulamadılar. Oturup ağladım. Acımaya bile başlamıştım ona. Ertesi gün de cenaze yakıldı... Kül kabını köye götürmeye, o istemese de babamın yanına gömmeye karar verdiler. Annem bize onu babamın yanına gömmememizi tembihlemişti. Korkuyordu. Ya öteki dünya varsa? Ama bir yerde babamla karşılaşacaklar mutlaka... (*Duruyor.*) Gözyaşlarım azaldı artık... Artık her şeye bu kadar aldırışsız olmama şaşırıyorum. Ölüme de yaşama da. Kötü insanlara da iyilere de. Bana ne işte... Kader seni sevmemişse, kurtulamazsın elinden. Önceden belirlenmiş olandan kaçış yok. Mesela... Ablam, yani yanında yaşadığım kardeşim ikinci kez evlenip Kazakistan'a gitti. Onu severdim... ve içime bir şey doğdu... Kalbim "Onunla evlenmesin!" diyordu, nedense ikinci kocasını sevememiştim. "İyi biri. Ona acıyorum," demişti ablam. On sekiz yaşında hapse düşmüş, sarhoş kavgasında bir adamı öldürmüş. Beş yıl vermişler, üç yılda çıkmış. Bizim eve gidip gelmeye başladı, hediyeler getiriyordu. Annesi ablamla görüşüp ikna etmiş. Rica etmiş. Ona şöyle demiş: "Erkeklere hep bir dadı gerekir. İyi bir eş kocası için her zaman biraz annedir. Yalnız kalan erkek kurda döner... yerden yalayarak yer..." Ablam da inandı buna! Benim gibi acıyan cinstendir o da. "Benim sayemde iyi bir insan olacak," diyordu. Onlarla birlikte bütün gece annemin tabutunun başında oturdum. Hatta adam ablama karşı o kadar kibardı ki, kıskandım. On gün sonra bir telgraf geldi: "Toma Teyze, hemen gel. Annem öldü. Anya." Onun on bir yaşındaki kızıydı telgrafı gönderen. Bir mezar kapanmış, diğeri açılmıştı... (*Ağlıyor.*) Kocası sarhoşken çok kıskanırmış onu. Tekmelemiş, vücuduna çatal saplamış. Ölü halde tecavüz etmiş... İçki mi içmiş, ot mu içmiş... bilmiyorum... Sabahleyin işyerinde "Karım öldü," demiş, cenaze için para vermişler ona. Parayı alıp Anya'ya vermiş, kendi de gidip polise suçunu itiraf etmiş. Kız şimdi benimle oturuyor. Okumak istemiyor, kafasında bir şey var, hiçbir şeyi aklında tutamıyor. Ürkek... evden

çıkmaya korkuyor... Adama... Adama on yıl ceza vermişler, çıkıp kızın yanına gelecek. Babacık!

İlk kocamdan ayrıldım ve bir daha asla evime erkek girmeyecek diye düşündüm. İzin vermeyeceğim! Bıktım ağlamaktan, morluklarla gezmekten. Polis neye yarıyor ki? Bir kere gelirler arayınca, ikinci seferde "Bu sizin ailevi meseleniz," derler. Üst katta... bizimle aynı apartmanda yani... adam karısını öldürdü, o zaman siren çala çala geldiler, rapor tuttular, kelepçeyle götürdüler onu. Adam halbuki on yıldır işkence ediyordu karısına... (*Göğsünü yumrukluyor.*) Erkekleri sevmiyorum. Korkuyorum. Nasıl tekrar evlendiğimi anlamıyorum. Afganistan'dan dönmüştü, savaş bunalımındaydı, iki kez yaralanmıştı. Hava indirme! Şeritli gömleğini hâlâ çıkarmaz. Annesiyle karşımızdaki evde oturuyordu. Ortak avlumuz vardı. Çıkıp ya akordeonla oturur ya da teybi çalıştırır. Afgan şarkıları, acıklı şeyler... Ben de sık sık savaşı düşünürdüm... sürekli o kahrolası mantardan kokardım... atom mantarı... Gençlerin –gelin ve damatların– nikâh dairesinden sonra ellerinde çiçeklerle Sönmeyen Ateş'e koşmalarından hoşlanırdım. Severdim bunu! Çok gösterişli olurdu! Bir gün bankta yanına oturdum: "Nedir savaş?" – "Savaş, insanın gerçekten yaşamak istediği zamandır." Üzülüyordum ona. Babası yoktu, annesi de çocukluktan beri engelliydi. Babası olsa onu Afganistan'a yollamazlardı. Babası onu korur, rüşvet verir, başkaları ne yapıyorsa öyle yapardı. Ama o annesiyleydi... Evlerine gittim; bir yatak bir de sandalyeler, işte duvarda da bir Afgan madalyası asılı. Acıdım ona, ama kendimi düşünmedim. Beraber yaşamaya başladık. Bir havlu bir de kaşıkla geldi yanıma. Madalyasını getirdi. Bir de akordeonunu.

Kendi kendime uydurdum... onun kahraman olduğunu hayal ettim... bir vatan savunucusu... Ben kendim onu tahta çıkardım ve çocuklara onun çar olduğunu söyledim. Bir kahramanla birlikte yaşıyoruz! Askerlik görevini yapmıştı ve çok acı çekmişti. Onu koruyorum... kurtarıyorum... Rahibe

Teresa! Çok inanan bir insan değilim, tek bir şey istiyorum: "Tanrım, bağışla bizi." Aşk, bir tür yara... Birine acımakla başlıyor... eğer seversen acırsın... İlk sırada bu vardır... Rüyasında "koşardı" o: Ayaklarını hareket ettirmezdi pek, ama kasları kaçan bir insanınki gibi seğirirdi. Bazen bütün gece koşardı öyle. Geceleri bağırıyordu: "Duşarlar! Duşarlar!" (Bu "ruhlar" demekti, yani Afgan mücahitleri.) Komutanına, arkadaşlarına seslenirdi: "Yan taraftan dolanın!", "El bombalarını hazırlayın!", "Duman perdesi yapın..." Bir gün onu uyandırmaya kalktığım zaman, beni az kalsın öldürüyordu: "Kolya! Kolya! Uyan!" Sahiden... sahiden seviyordum onu... Bir sürü Afganca sözcük öğretti: *zindan*, *boçata*, *duval*... *barbuhayka*... "Hudo Hafez!" – "Hoşça kal Afganistan!" Bir yıl iyi yaşadık. Bu gerçek! Para getirdi eve, konserve et getirdi, en sevdiği yemekti bu. Afganistan'dan beri öyleymiş. Dağlara gidiyorlardı, konserve et ve votka getiriyorlardı. Bize ilkyardım yapmayı öğretmişti, hangi bitkiler yenir ve hayvanlar nasıl yakalanır. Kaplumbağanın etinin tatlı olduğunu söylerdi. "İnsanlara ateş ettin mi sen?" – "Orada seçme şansın yok: Ya vurursun ya da vurulursun." Acıları için onun her şeyini hoş gördüm... Kendim yüklendim bu kamburu...

Ama şimdi... Arkadaşları gece getirip kapının önüne bırakıyor. Saati yok, gömleği yok... Çıplak halde yatıyor yerde... Komşular telefon ediyor: "Onu alsana Tamara! Yoksa donup nalları dikecek havaya." Eve sürüklüyorum. Ağlıyor, bağırıyor, yerlerde yuvarlanıyor. Bir işte tutunamıyor: Özel güvenlik oldu, bekçi oldu... Sürekli ya içiyor ya da içmiyorsa ayılmaya çalışıyor. Elde avuçta ne varsa hepsini içkiye yatırdı.. Asla bilemezsin: Evde yiyecek bir şey olacak mı olmayacak mı? Ya beni dövüp hırpalıyor ya da televizyonun karşısına oturuyor. Komşunun kiracısı bir Ermeni... Bir gün bir şey söyledi, benimkinin hoşuma gitmedi hiç. Adamı hemen yere serdi, dişlerini döktü, burnunu kırdı. Doğuluları sevmiyor. Pazarda onunla gezmeye korkuyorum, orada Özbekler ve Azerbaycanlılar satış

yapıyor. En ufak bir şeyde parlayacak diye ödüm kopuyor... Bir lafı var: "Kalkan götü indiren biri mutlaka bulunur." Onunla hırlaşmak istemiyor kimse, indirim yapıyorlar, "Afgan gazisi... Delinin teki... Şeytan!!" Çocukları da dövüyor. En küçük oğlum onu severdi, eskiden ona yanaşmak istediğinde kocam çocuğu yastıkla boğardı. Artık o kapıyı açtığı zaman, çocuk hemen yatağa koşuyor ve uyur gibi yapıp gözlerini yumuyor onu dövmesin diye, bütün yastıkları da divanın altına saklıyor. Ben bir tek ağlıyorum ya da... ya da... (*Sargılı elini gösteriyor.*) Havacılar gününde... arkadaşları toplanıyor... hepsi de onun gibi şeritli gömleklerini giymiş... Deli gibi içiyorlar! İçlerinde ne varsa tuvalete çıkarıyorlar. Kafalarında bir sakatlık var hepsinin... Büyüklük hezeyanları: Biz savaştaydık! Güçlüyüz! İlk kez kadeh kaldırırken hep aynı şeyi söylüyorlar: "Bütün dünya pislik, bütün insanlar kahpe, güneş dediğin si....miş bir fener." Ve sabaha kadar hep böyle: "Şerefine..." "Sağlığına..." "Madalyana..." "Topuna ölüm!" Hayat diye bir şey söz konusu değil onlar için... Nedenini söyleyemem size, votkadan mı yoksa savaştan mı? Kurt gibi hainler! Kafkasyalılardan ve Yahudilerden nefret ediyorlar. Yahudilerden İsa'yı öldürdüler ve Lenin'in davasını mahvettiler diye nefret ediyorlar. Onların da evlerinde neşe yok: Uyan, yıkan, yemek ye! Can sıkıntısı! Şu anda çağır yeter! Hemen koşarlar Çeçenistan'a. Kahraman olmaya! Herkese, her şeye karşı hınç duyuyorlar; siyasetçilere de generallere de, oraya onlarla beraber gitmemiş olan herkese... Özellikle de onlara... öncelikle onlara... Hiçbir uzmanlığı yok çoğunun, benimkinin de yok. Hepsinin tek bir uzmanlığı var: silahla gezinmek. Hınçtan içtiklerini söylüyorlar... Oy-oy! Ve orada da içmişler, bunu saklamıyorlar: "Yüz gram votka içmeden asker zaferi görmez..." "Bizimkileri çöle bırak, iki saat sonra sarhoştur, ama su bulamamıştır..." Metil alkol içmişler, fren yağı içmişler... Ya sarhoş kafayla ya dumanlı kafayla dolaşır, önlerine gelen her şeyi yıkar dökerlermiş işte. Eve döndüklerinde kimi kendini astı, kimini kavgada kurşunladılar,

birini de sakatlayacak kadar dövmüşler... Biri kafayı yemiş, akıl hastanesine kapatmışlar... Bunlar da sadece benim bildiklerim. Kim bilir başka neler olmuştur... Kapitalistler, yani yeni Ruslar... onları kiralıyorlar, kendi aralarındaki hesabı onlara gördürüyorlar. Onlar da hiç sakınmadan ateş ediyorlar, hiç kimseye acımıyorlar. Karşılarında yirmi yaşında, deli gibi parası olan bir süt kuzusu varsa hiç acırlar mı ki? Bizimkilerin madalyaları var sadece. Sıtmaları var, hepatitleri var... Ona acırlar mı hiç? Kimseye acımıyorlar... Ateş etmek istiyorlar... Bunu kayda geçirme... Korkuyorum... Çok kısa konuşuyorlar: Kurşuna dizin! Çeçenistan'a gitmek istiyorlar, çünkü orada özgürler, üstelik orada Ruslar baskı altında... Karılarına kürk getirmeyi hayal ediyorlar. Altın kolyeler. Benimki de başvurdu gitmek için, ama sarhoş diye almadılar. Yeterince sağlıklı erkek var. Her gün duyduğum şey aynı: "Para ver." – "Vermem." – "Canın cehenneme, orospu!" İndiriyor yumruğu. Sonra da oturup ağlıyor. Boynuma sarılıyor: "Bırakma beni!" Uzun süre acıdım ona... (*Ağlıyor.*)

Alçağa acınır mı!.. Artık ona müsaade etmiyorum... Acımayı bıraktım! Kendi kusmuğunu kendi kaşığıyla yesin. Ne hali varsa görsün! Affet beni Tanrım, sahiden varsan eğer! Affet!

Akşam işten dönüyorum... Onun sesi. Çocuğa ders veriyor. Ben her şeyi ezbere biliyorum: "Dur! Unutma: Pencereye el bombası attın, hemen buraya koş. Yere yat. Başka sefere, sütunun arkasına..." Ooof of! "Dört saniye sonra merdivenlerdesin, tekme indiriyorsun kapıya, otomatik silahını sola alıyorsun. Biri düşüyor... İkincisi yan tarafa koşuyor... Üçüncüsü onu koruyor... Dur! Dur!!" Dur... (*Bağırıyor.*) Korkuyorum! Oğlumu nasıl kurtaracağım? Arkadaşıma koşuyorum... Diyor ki: "Senin kiliseye gitmen lazım. Dua et." Öteki de aldı şifacıya götürdü... Başka nereye gidebilirim ki? Kimse yok başka gidecek. Şifacı kadın çok yaşlı, Ölümsüz Koşçey* gibi. Benim

*Rus halk masallarında olağanüstü yeteneklere sahip olan Koşçey ancak bir iğnenin batırılmasıyla öldürülebilir ama iğne yumurtanın içinde, yumurta ördeğin içinde, ördek tavşanın, tavşan bir kutunun, kutu bir meşenin içindedir, meşe de uzak mı uzak bir adadadır.

ertesi gün gelmemi ve ona bir şişe votka getirmemi söylüyor. Bu şişeyle evde dolanıyor, üzerine doğru bir şeyler fısıldıyor, ellerini gezdiriyor üstünde ve şişeyi bana veriyor: "Bu votka okunmuş. İki gün içsin, üçüncü gün istemeyecek." Gerçekten de bir ay içmedi. Ama sonra yine başladı: Geceleyin salya sümük sarhoş geldi, mutfakta tencereleri devirdi, yiyecek bir şeyler arandı... Başka bir şifacı buldum... O falıma baktı kartlarla, bir fincan suya kurşun döktü. Basit dualar öğretti; tuza, bir çimdik kuma okuyorsun. Hiçbir işe yaramadı! Votkadan ve savaştan iyileşmek imkânsız... (*Sargılı elini sallıyor.*) Ah, nasıl da yoruldum! Kimseye acımıyorum... ne çocuklara, ne kendime... Annemi hiç anmıyorum, ama rüyama giriyor. Genç, neşeli hali. Hep genç ve gülüyor. Onu kovalıyorum... Kız kardeşimi de gördüm rüyamda, o ciddi, hep bana aynı şeyi soruyor: "Kendini lamba gibi kapatabilir misin sence?" (*Duruyor.*)

Hepsi doğru... Hayatta gün yüzü görmedim ben. Görmem de artık. Dün hastaneye gelip dedi ki: "Halıyı sattım. Çocuklar aç." Sevgili halım. Evimizdeki tek değerli eşya oydu... Bir o kalmıştı... Bütün yıl para biriktirmiştim onu almak için. Kapik kapik. Çok istemiştim o halıyı... Vietnam halısı... İçmek için satmış. İşyerinden kızlar koşup geldi: "Ah Tomka, hemen dön eve. Senin ufaklıktan bıkmış, dövüyormuş çocuğu. Büyük olanı da (kız kardeşimin kızı), on iki yaşına bastı... Bilirsin işte... Bir gün içecek ve..."

Gece yatıyorum, ama yumuyorum. Sonra bir çukura düşüyorum, bir yerlere uçuyorum. Sabahleyin nasıl uyanacağım belirsiz. Korkunç fikirlerim var...

Veda ederken beklenmedik biçimde sarılıyor bana.

Unutmabeni...

Bir yıl sonra bir intihar girişiminde daha bulundu. Bu kez başarılı oldu. Öğrendiğim kadarıyla, kocası hemen başka bir kadın bulmuş. Ona telefon ettim: "Acıyorum o adama," dedi. "Sevmiyorum, acıyorum. Tek sorun yine içmeye başlaması, ama bırakacağına söz verdi."

Daha sonra neler duyduğumu tahmin ettiniz mi?

ÖLÜLERDEN TİKSİNMEMEYE VE TOZUN SESSİZLİĞİNE DAİR

Olesya Nikolayevna
Polis
28 yaşında

Annenin anlatımından

– Yakında kendi hikâyelerimden öleceğim... Neden anlatıyorum ki? Hiçbir şekilde yardım edemezsiniz bana. Yazacaksın... yayımlayacaksın... İyi insanlar okuyup ağlar, ama kötüler... önemli insanlar... onlar okumaz. Onlara ne ki?

Defalarca anlattım bu hikâyeyi zaten...

23 Kasım 2006...

Televizyonda verdiler... Bütün komşular öğrendi. Şehir karıştı...

Torunum Nastenka'yla evdeydik. Televizyonumuz çalışmıyordu, epey eskidiği için uzun zamandır bozuktu. "Oleska gelecek, yenisini alırız" diye bekliyorduk. Temizlikle, çamaşırla oyalanıyorduk işte. Nedense pek neşeliydik o gün, gülüp duruyorduk. Annem geldi... Oleska'nın ninesi yani... Bostandan gelmişti: "Ay kızlar, siz nasıl neşelenmişsiniz böyle. Dikkat edin de sonra ağlamayın." İçim sıkıldı... Oleska nasıl acaba oralarda? Daha önceki gece telefonda konuşmuştuk,

bayramdı – Polis Bayramı. "MVD'ye* seçkin hizmetlerinden ötürü" madalya vermişlerdi ona. Tebrik ettik. "Ay, sizi nasıl da seviyorum," dedi. "Yakında görmek istiyorum vatan toprağımı." Emekli maaşımın yarısı telefona gidiyor, sesini duyarsam iki-üç gün daha rahat yaşıyorum. Bir sonraki telefona kadar... "Anne, ağlama," diye teselli ederdi beni. "Silah taşıyorum, ama ateş etmiyorum. Bir tarafta savaş var, diğer tarafta durum sakin. Sabahleyin mollanın şarkısını dinledim, onların duası böyleymiş. Burada dağlar canlı, ölü değil, doruklarına kadar ot ve ağaç var." Başka bir seferinde: "Anne, Çeçen toprakları hep petrol kaplı. Hangi bahçeyi kazsan petrol çıkıyor."

Neden oraya gönderdiler? Onlar orada Vatan için savaşmadılar, petrol kuyuları için savaştılar. Bir damla petrol artık bir damla kan ediyor...

Bir komşum koşup geldi... Bir saat sonra başkası... "Ne oluyor, niye geliyorlar?" diye düşündüm. Benimle işleri de yok. Gelip gidiyorlar. Televizyonda birkaç kez yayınlamışlar...

Sabaha kadar hiçbir şey öğrenemedik. Sabah oğlum telefon etti: "Anne, evde mi olacaksın?" – "Ne istiyorsun? Alışverişe çıkacaktım." – "Beni bekle. Sen Nastya'yı okula gönderince geleceğim." – "Evde oturacaktı bugün. Öksürüyor." – "Ateşi yoksa gitsin." İçim sıkıldı, çarpıntı tuttu birden. Buz gibi oldum. Nastenka çıkıp okula gitti, ben de balkona çıktım. Bir de baktım: Oğlum tek başına gelmiyor, gelini de almış. Artık bekleyemedim, iki dakika daha geçse delirecektim! Merdiven boşluğuna koşup bağırdım aşağı: "Oleska'ya bir şey mi oldu?" Nasıl da bağırmışım... öyle perişan bir sesle... Bana "Anne! Anne!" diye bağırdılar aşağıdan. Asansörden çıkıp dikildiler karşıma. Tek kelime etmeden. "O hastanede mi?" – "Hayır." Gözlerimin önünde her şey dönüyordu. Başım dönüyordu. Epey kötüleştim... Sonrasını çok az hatırlıyorum... Bir yerlerden bir sürü insan geldi... Bütün komşular kapıları açtı, beni

*İçişleri Bakanlığı.

yerden kaldırdılar, konuşup sakinleştirmeye çalıştılar. Bense yerlerde yuvarlanıp ayaklarına yapışıyorum onların, çizmelerini öpüyorum: "İyi insanlar... canlarım... Nastenka'sını bırakmış olamaz o... Güneşini bırakmış olamaz... Hayatının ışığını... Ah canlarım benim canlarıiiim..." Alnımı yere vuruyorum. İlk dakikalarda inanmıyorsun, sarılabileceğin her umuda sarılıyorsun. Ölmedi, sakat dönecek. Ayaksız... kör... Önemli değil, Nastenka'yla onun elinden tutacağız. En önemlisi hayatta olması! Birine yalvarmak istedim, diz çöküp kızımın geri dönmesi için yalvarmak.

Bir sürü, bir sürü insan... Ev yabancılarla dolu... İlaçlar içiriyorlar, yatıyorum, kalkıyorum, yine ambulansı arıyorlar. Savaş evime kadar gelmiş... Ama herkesin kendi hayatı var. Kimse başkasının acısını anlamıyor, Allah izin verirse sen kendi acını anlarsın ancak. Aah... Herkes uyuduğumu sanıyor, ama yatmış onları dinliyorum ben. Acılıyım, çok acılıyım...

"...Benim de iki oğlum var. Daha okuldalar. Rüşvetle onları askerlikten kurtarabilmek için para biriktiriyorum..."

"...Bizim halk sabırlıdır, bu kesin. İnsan ettir nihayetinde... savaş da bir iş..."

"...Bizim evin tamiratı çok ucuza geldi. İtalyan seramiklerini eski fiyatla önceden almamız iyi oldu. PVC pencere taktırdık. Çelik kapılar..."

"...Çocuklar durmadan büyüyor... Daha küçükken keyiflerini sürmek lazım..."

"Orada savaş, burada savaş... Her gün ateş ediyorlar. Patlatıyorlar. Otobüste gidiyorsun korkuyorsun, metroya binmeye korkuyorsun..."

"...Komşunun oğlu işsizdi. İçiyordu. Sözleşmeli almışlar. Bir yıl sonra Çeçenistan'dan bir çanta parayla döndü: Bir araba aldı, karısına kürk ve altın yüzük aldı. Ailesiyle Mısır'a gitti. Artık parasızsan sıfırsın. Ama nereden kazanacaksın onu?"

"...Çalıyorlar... Rusya'yı parça parça koparıyorlar... Büyük pastayı bölüşüyorlar!"

Şu pis savaş! Uzakta, uzaklarda bir yerdeydi... Ama sonra benim evime kadar geldi. Oleska'ya haçlı bir kolye vermiştim... Korumadı ama. (*Ağlıyor.*)

Bir gün sonra bizi çağırdılar... Sızıntı var... tabut ıslak... çarşafla sildik. Askeri yetkililer, "Hemen, hadi... hemen gömmek lazım," diyorlar. "Açmayın. Orada bir et peltesi var." Ama biz açtık. Hep bir hata olmuştur diye umut ediyorsun. Televizyonda verdiler; Olesya Nikolayeva... Yirmi bir yaşında..." Yaşı doğru değil. Bu başka bir Olesya mı acaba? Bizimki değildir belki. "Orada pelte var sadece..." Bize ölüm evrakı verdiler: "... beylik tabancasıyla kafasının sağ kısmından kendini kasten yaralama..." Bana ne evraktan falan! Ben kendim bakmak istiyorum, dokunmak istiyorum kızıma. Kendi ellerimle bakmak istiyorum. Açtıklarında yüzü canlıydı, güzeldi... ve sol yanındaki küçük delik... öyle küçük ki... hiç yok gibi... bir kurşunkalem girer anca. Yine yanlış yazmışlar ama, tıpkı yaşında olduğu gibi, delik sol tarafında, ama sağ tarafında diye yazmışlar. Ryazan'dan gelen polis birliğiyle gitmişti Çeçenistan'a, gömmemize de onun görev yaptığı polis birliğinden yardım ettiler. Arkadaşları. Hepsi de aynı şeyi söylüyordu: Nereden çıktı bu intihar? Bu intihar değil, kurşun iki-üç metre öteden gelmiş... Ona ateş mi edilmiş yani?! Ama yetkililerin acelesi vardı. Yardım ediyorlardı ama acele de ettirdiler. Onu gece geç vakit getirmişlerdi. Ama ertesi günün sabahında, saat on ikide, kızımı gömmüştük bile. Mezarlıkta... Aah ah... Ne çok gücüm vardı... İnsanda böyle bir güç olamaz... Tabutun kapağını çiviliyorlar, ama açıyorum, dişlerimle çivileri çıkarıyorum. Mezarlıkta yetkililer yoktu. Hepsi bize sırtını dönmüştü... Önce devlet dönmüştü... Sonra da kilise... Kilisede tören yapmak istemediler, kızım günahkârmış çünkü... Tanrı bu hatayı işlemiş bir ruhu yanına kabul etmezmiş... Nasıl olur... Nasıl almaz? Şimdi kiliseye gidiyorum... Mum dikiyorum... Bir kez pederin yanına gittim: "Tanrı sadece güzel ruhları mı seviyor? Bu doğruysa, O'na neden ihtiyacımız var ki?" Her şeyi anlat-

tım ona... Bu hikâyeyi defalarca anlattım zaten... (*Susuyor.*) Pederimiz genç biri... Ağladı: "Siz nasıl hayatta kaldınız, nasıl akıl hastanesine düşmediniz? Tanrım, ona göksel krallığını ver!" Benim kızım için dua etti... Ama insanlar ağızlarına geleni söylediler: Yok bir erkek yüzünden intihar etmiş, yok sarhoşluktan. Herkes oradan görev yapanların durmadan içtiğini bilir. Erkeklerin de kadınların da. Acım... Acım, içinde boğulmaya yetecek kadar çok.

Gideceği zaman bavulunu toplarken... Ben... ben her şeyi yere atmak, parçalamak istemiştim. Kendimi tutmak zorunda kaldım ama. Uyuyamıyordum. Bütün kemiklerim kırılmıştı sanki, sürekli ürperiyordu bedenin. Uyur uyumaz... birtakım rüyalar görüyorum... Sonsuz buz, sonsuz kış. Her şey gümüşi mavi renkte... Sanki Nastenka'yla suyun üstünde gidiyorlar ve kıyıya hiç ulaşamıyorlar. Bir tek su var etraflarında... Nastenka'yı hep görüyorum, ama Oleska hemen gözden kayboluyor... Uçup gidiyor, yok... Rüyamda bile ürküyorum: "Oleska! Oleska!" diye sesleniyorum. Ortaya çıkıyor. Ama canlı olarak değil, portre olarak... bir fotoğraf olarak... Sol yanında morluk var. Tam da kurşunun girdiği yerde... (*Susuyor.*) Ama çoktan çantasını toplamış işte... "Anne, ben gidiyorum. Raporumu yazdım bile." – "Sen tek başına çocuk bakıyorsun. Seni oraya göndermeye kimsenin hakkı yok." – "Eğer gitmezsem beni atarlar. Biliyorsun, bizde gönüllülük mecburidir. Ama ağlama sen... Orada artık çatışma yok, inşaat var. Ben de oraları koruyacağım. Mısır'a götüreceğim seni sonra, piramitleri göreceğiz." Bu onun hayaliydi. Annesini mutlu etmek istiyordu. Yoksul yaşıyorduk... kuruş kuruş... Şehre gidiyorsun, her taraf reklam: Araba al... kredi al... satın al! Sadece al! Her dükkânın ortasında bir masa, etrafında da bir-iki kredi görevlisi. Masanın önünde hep bir kuyruk. İnsanlar dilencilikten yoruldu, herkes yaşamak istiyor. Bir seferinde ailemin karnını nasıl doyuracağımı bilemiyordum, patates de bitmişti. Makarnalar da. Troleybüs biletine de yetmiyordu para. Teknik okuldan sonra

pedagoji enstitüsünde psikoloji okumaya başlamıştı kızım, bir yıl okudu, ama okul ücretini ödeyecek para bulamadık. Kaydını sildiler. Annemin emekli maaşı vardı yüz dolar, benimki de yüz dolar. Tepedekiler... Onlar petrol ve gazı pompalıyor... ama bize akmıyor dolarlar, onların cebine akıyor. Sıradan insanlar, bizim gibiler, dükkânlarda gezip sadece bakıyor, tıpkı müze gezer gibi. Radyoda da zararlı propaganda var sanki, halkı zorluyorlar illa zenginleri sevmeye! Zenginler kurtaracakmış bizi! İş veriyorlarmış... Nasıl tatil yaptıklarını, nasıl gezdiklerini gösteriyorlar... İş vereceklermiş!.. Onların nasıl dinlendiğini, neler yediğini gösteriyorlar... Havuzlu evlerde... Kendi bahçıvanları, kendi aşçılarıyla... Tıpkı eski soylular gibi... Çarlık zamanındaki eski soylular gibi... Akşam televizyon seyrediyorsun; bir sürü rezalet, sonra da dayanamayıp yatıyorsun. Eskiden bir sürü insan Yavlinski ve Nemtsov'a oy verirdi... Ben de aktivisttim, bütün seçimlere koşardım. Yurtseverdim! Nemtsov'u severdim, genç ve yakışıklıydı. Sonra herkes demokratların da iyi yaşamak istediğini gördü. Bizi unutmuşlardı. İnsan tozdan, külden başka bir şey değil... Toz zerreri... Şimdi halk yüzünü yine komünistlere döndü... Onlar varken kimsenin milyarı yoktu, herkeste biraz biraz olsa da para vardı, herkese yeterdi bu. Herkes kendini insan sayardı. Ben herkes gibiydim.

Sovyet insanıyım ben, annem de Sovyet insanı. Sosyalizmi ve komünizmi inşa ettik biz. Çocuklara şöyle öğretilirdi: Ticaret ayıptır ve mutluluk parada değildir. Onurlu olmak, hayatımızı Vatan uğruna feda etmek, bunlar en değerli şeylerimizdi. Hayatım boyunca Sovyet insanı olmaktan gurur duydum, ama şimdi utanıyorum, artık değersiz bir şey gibiyiz. Komünizmin idealleri vardı, şimdi kapitalizmin idealleri var: "Kimseye acıma, çünkü kimse sana acımaz." "Anne," derdi Oleska, "sen artık var olmayan bir ülkede yaşıyorsun. Hiçbir şekilde yardım edemezsin bana." Ne yaptılar bize böyle? Ne... (*Duruyor.*) O kadar çok şey söylemek istiyorum ki!

O kadar çok! Ama en önemlisi ne? Oleska öldükten sonra... Onun okul defterinde "Hayat nedir?" diye bir kompozisyon buldum. "Kendime ideal bir insan çiziyorum..." diye yazmıştı. "Hayatın amacı kendini yukarılara çıkartmaktır..." Ben öğretmedim bunu ona. (*Hıçkırıyor.*) Savaşa gitti... oysa fare bile öldüremezdi... Hiçbir şey olması gerektiği gibi değil, ama tam olarak neler olduğunu bilemiyorum. Benden saklıyorlar... (*Bağırıyor.*) Boş yere harcadılar kızımı. Böyle olmaz! Benim annem Büyük Anayurt Savaşı'nda on iki yaşındaymış, onları Sibirya'ya göndermişler. Çocuk olsalar bile... orada günde on altı saat fabrikada çalışmışlar... yetişkinler gibi tıpkı. Kuponla yemekhaneye gider, bir avuç makarna ve bir parça ekmek yerlermiş. Bir parça ekmek! Cephe için mühimmat üretiyorlarmış. Küçük olduklarından tezgâhların başında ölüyorlarmış. İnsanların o zaman birbirlerini neden öldürdüğünü anlıyormuş, ama şimdi neden öldürdüklerini anlamıyor. Kimse anlamıyor. Bu alçak bir savaş! Argun... Gudermes... Hankale...* İsimlerini duyar duymaz kapatıyorum televizyonu...

Elimde bir evrak: "...beylik tabancasıyla... kendini kasten yaralama..." Nastenka kaldı işte geriye... Daha dokuz yaşında Nastenka... Şimdi hem anneanneyim, hem anne. Hastayım, cerrahlar kesip biçti her yerimi. Üç ameliyat geçirdim. Sağlığım yok, hiç sağlığım yok, nereden olacak? Habarovsk bölgesinde büyüdüm ben. Tayga, tayga. Kulübelerde yaşardık. Portakalla muzu tablolarda görmüştük sadece. Makarna yerdik... Süt tozu ve makarna... bazen de konserve et... Annem savaştan sonra çağrılmıştı Uzak Doğu'ya, gençlere Kuzey'i sahiplenme çağrısı yapıldığı zaman. Cepheye çağırır gibi çağırmışlardı. Büyük inşaatlara sadece bizim gibi yoksullar giderdi. Parası arazisi olmayanlar. "Tayganın dumanı ve kokusu için"** – böyle diyordu şarkılar... kitaplar... ama biz açlıktan gitmiştik.

*Çeçenistan şehirleri.

**Söz ve bestesi Y. Kukin'e ait olan şarkı 1964'te yayınlanmış, özellikle Sibirya'da çalışanlar tarafından benimsenmiştir.

Açlık bizi zaferlere sürüklüyordu. Çabucak büyüdüm ve ben de inşaata gittim... Annemle BAM'ı inşa ettik. Baykal-Amur Magistral madalyam var benim de. (*Susuyor.*) Kışın ayazında eksi elli derecede, toprak metrelerce donardı. Beyaz tepeler. Öyle ki, karlar altındayken, güzel havalarda bile seçemezdin onları. Göremezdin. Tepelere bayılırdım. İnsanın bir büyük Vatan'ı, bir de küçük vatanı vardır. İşte oradaydı benim küçük vatanım. Kulübelerin duvarları inceydi, tuvalet dışarıdaydı... Ama gençlik işte! Geleceğe inanırdık, hep inandık... Hayat, sahiden de, her yıl iyiye gidiyordu; ama kimsede televizyon yoktu, kimsede! Sonra birdenbire ortaya çıktı televizyonlar. Kulübelerde yaşardık... Sonra birdenbire özel evler vermeye başladılar insanlar. Vaat ettiler: "Bu Sovyet kuşağı komünizm dönemini yaşayacak." Bu bendim... ben komünizm döneminde mi yaşayacaktım yani?! (*Gülüyor.*) Dışarıdan enstitüye girdim, ekonomi eğitimi aldım. Ders için para ödemek gerekmiyordu o zaman. Şimdi bana kim bedavaya bir şey öğretir? Bunun için Sovyet iktidarına minnettarım. Bölge idare komitesinin muhasebe bölümünde çalıştım. Kendime koyun kürkü aldım... güzel, kalın da bir şal... Kışın örtünüyorsun iyice, bir tek dışarıda kalan burnun donuyor. Denetlemeye kolhozlara giderdim, kolhozlarda samur, tilki, mink yetiştirirlerdi. Fena yaşamıyorduk. Anneme de bir kürk almıştım... Sonra bizde kapitalizmi ilan ettiler... Komünistlerin gideceğini ve her şeyin iyi olacağını vaat ettiler. Halkımız güvensizdir. Acılarla büyümüşüz. İnsanlar hemen kibrit ve tuz stoklamaya koştu. "Perestroyka" sözü insanın kulağına "savaş" gibi geliyordu. Gözümüzün önünde soymaya başladılar kolhozları... fabrikaları... Sonra da üç kuruşa aldılar. Hayatımızı vermiştik onları inşa etmek için, hepsi üç kuruşa gitti. Halka özelleştirme çeki verdiler... kandırdılar... Şimdi benim çekmecede duruyor hepsi. Oleska'nın ölüm evrakı... ve o kâğıtlar... Kapitalizm mi bu yani? Rus kapitalistlerine bakıyorum, hepsi Rus da değil, Ermeniler var, Ukraynalılar var. Devletten büyük krediler aldı-

lar ve parayı geri vermediler. Bu insanların gözleri parlıyordu. Mahkûmlarınki gibi. Karakteristiktir bu parıltı, çok iyi tanırım onu. Bizim oralarda her yer kamp ve tel örgüydü. Kuzeyi kim sahiplenmişti ki? Mahkûmlar ve biz, yoksullar. Proletarya. Ama o zamanlar kendimizi öyle görmüyorduk...

Annem karar verdi... Tek çıkış yolu vardı – Ryazan'a dönmek. Doğduğumuz yere. Sokakta ateş ediyorlardı. SSCB paylaşılmıştı. Koparıyorlar... alıyorlar... Haydutlar patron olmuştu, akıllılarsa aptal. Biz inşa ettik her şeyi ve bu haydutlara verdik... Nasıl oldu bu? Kendi evlerimizden elimiz boş çıktık. Onlara da fabrikaları bıraktık... madenleri... Trenle iki hafta yol gittik, yanımızda buzdolabı, kitaplar, mobilyalar, et makinesi, kap kacak getirdik... böyle şeyler... İki hafta pencereden seyrettim: Rus topraklarının ucu bucağı yok. Rus Anamız bir düzene sokulamayacak kadar "büyük ve bereketli." 1994'te oluyor bunlar... Yeltsin zamanında... Evde bizi ne bekliyordu peki? Öğretmenler Evi'nde Azerbaycanlılar para kazanıyordu; meyve satıyorlardı, köfte satıyorlardı. Moskova'da gardan Kremlin'e kadar pazardı her yer. Dilenciler peydahlanmıştı birden. Ama biz hepimiz Sovyet yurttaşıydık! Sovyet! Uzun süre utandık her şeyden. Rahatsız olduk.

...Bir keresinde şehir pazarında bir Çeçenle konuşuyordum... On beş yıldır savaş vardı ülkelerinde ve onlar da buraya kaçmıştı. Tüm Rusya'ya yayılıyorlar... farklı köşelere dağılıyorlar... Sözüm ona onlarla savaştayken bile... Rusya onlarla savaşırken... "özel operasyon" yürütürken... Bu nasıl savaş böyle? Sözünü ettiğim Çeçen genç biriydi: "Anacığım ben savaşmıyorum. Benim karım Rus." Bir hikâye duymuştum... size de anlatabilirim... Bir Çeçen kızı bir Rus pilota âşık olmuş. Pilot yakışıklı bir delikanlıymış. Birbirlerini beğenmişler, anlaşmışlar, adam onu ailesinden kaçırmış. Rusya'ya getirmiş. Evlenmişler. Her şey yoluna girmiş. Bir erkek çocukları olmuş. Ama kız ağlayıp duruyormuş, anne babası için üzülüyormuş. Onlara bir mektup yazmışlar: "Affedin bizi," demişler... "Bir-

birimizi seviyoruz." Rus kayınvalideden selam göndermişler. Meğer onca yıldır ağabeyleri bu Çeçen kızı arıyormuş; aileyi küçük düşürdüğü için, bir Rus ile evlendiği için, hem de onları bombalayan bir Rus ile evlendiği için öldürmek istiyorlarmış onu. Öldürmüşler de. Zarftaki adresi kolayca bulmuşlar... Bir ağabeyi onu bıçaklamış, sonra ikincisi de kızın cesedini eve götürmek için ortaya çıkmış. (*Susuyor.*) Bu rezil savaş... bu felaket... benim evime kadar geldi. Şimdi her şeyi topluyorum... ne bulursam okuyorum Çeçenistan hakkında. İnsanlara soruyorum... Oraya gitmek isterdim. Beni orada öldürmelerini isterdim. (*Ağlıyor.*) Çok mutlu olurdum. Bu olurdu benim anne mutluluğum... Bir kadın tanıyorum... Oğlunun botunu bile bulamadılar, bomba tam üzerine düşmüş. "Vatan'ının toprağında yatsaydı çok mutlu olurdum," dedi bana. "Bir parçası olsun..." Bu bile mutluluk olurmuş ona... "Anneciğim, senin oğlun var mı?" diye sordu o Çeçen bana. "Oğlum var, ama kızımı kaybettim Çeçenistan'da." – "Ruslar, size sormak istiyorum, bu savaş ne için? Bizi öldürüyorsunuz, sakatlıyorsunuz, sonra hastanelerinizde iyileştiriyorsunuz. Evlerimizi bombalıyor, onlara el koyuyorsunuz, sonra onları yeniden inşa ediyorsunuz. Rusya'nın bizim evimiz olduğunu söylüyorsunuz, ama ben her gün Çeçen suratım yüzünden polise rüşvet vermek zorundayım, beni ölesiye dövmesin diye. Soymasın diye. Buraya adam öldürmeye gelmediğimi ve evlerine saldırmayacağımı anlatıyorum onlara. Beni Grozni'de öldürebilirlerdi... ama burada da öldürebilirler..."

Kalbim çarptıkça... (*Umutsuzca.*) Arayacağım. Kızımı kimin öldürdüğünü bulmak istiyorum. Kimseye inanmıyorum.

Kristal kadehlerle birlikte evrak ve fotoğrafların durduğu dolabın kapısını açıyor. Alıp masaya yayıyor onları.

Kızım güzeldi... Okulda başarılıydı. Paten kaymayı severdi. Notları gayet iyiydi... Onuncu sınıfta Romka'ya âşık oldu... Tabii, Romka ondan yedi yaş büyük diye karşı çıktım. "Anne ya bu aşksa?" Delice seviyordu onu, adam onu hiç aramıyor-

du, hep o arıyordu... "Neden telefon ediyorsun?" – "Anne, ya bu aşksa?" Gözü Romka'dan başka bir şey görmüyordu. Annesini unutmuştu. Bugün mezuniyet balosu oldu, ertesi gün evlendiler. Çocukları olmuştu zaten. Romka içiyordu, küfrediyordu, o da yalnızca ağlıyordu. Nefret ediyordum adamdan. Kızımın üzerinde güzel bir şey görse parçalardı, kıskanırdı onu. Saçlarını tutup eline dolar, başını duvara vururdu. Kızım sabretti, sabretti... Annesini dinlememişti. Sonra... bir şekilde... bilmiyorum nasıl... bir şekilde kaçtı ondan. Nereye? Annesine... "Anne, kurtar beni!" Adam da kalkıp geldi bizimle yaşamaya. Geceleyin uyandım... hıçkırıklar duydum... Banyonun kapısını açtım, herif bıçakla tepesine dikilmiş... Tuttum bıçağı, ellerim parçalandı. Başka seferinde bir tabanca bulmuş, havalı tabancaydı herhalde, gerçek değildi. Oleska'yı uzaklaştırdım ondan, tabancayı bana doğrulttu: "Sussana artık sen!" Onlar ayrılıncaya kadar ağlayıp durdum. Kovdum adamı... (*Susuyor.*) Neyse işte... yarım yıl geçti geçmedi... Oleska işten dönünce, "Romka evlenmiş," dedi. "Nereden biliyorsun?" – "Beni arabayla eve bıraktı da." "E yani?" – "Hiç." Adam hemen evlenmiş. Ama bizimkinin çocukluk aşkı işte. Unutulmaz. (*Evraklar arasından bir kâğıt alıyor.*) Adli tıp uzmanı, "Başının sağ tarafına ateş etmiş," diye yazmış, ama delik sol tarafta. Küçücük bir delik... Belki de bu adam onu ölü halde görmedi bile? Ona böyle yazmasını emretmişlerdir. İyi para ödemişlerdir.

Umut ettim... Onun birliğinin dönmesini bekledim. Soracağım onlara, dedim... Davayı yeniden açtıracağım... Delik sol tarafta, ama sağ tarafta yazmışlar. Bilmem lazım... Kış olmuştu artık. Kar var. Eskiden severdim karı. Oleska'm da severdi, erkenden patenlerini hazırlar, yağlardı. Eskiden... çok eskidendi bu. İçim acıyor, acıyor... Pencereden bakıyorum: İnsanlar Noel'e hazırlanıyor, hediyelerle, oyuncaklarla sağa sola koşuyorlar. Çam ağaçları taşıyorlar. Benimse mutfağımda sürekli radyo açık. Radyo dinliyorum. Yerel haberleri. Bekli-

yorum. Derken sonunda geldi o haber: "Ryazan polisleri Çeçenistan'daki görevlerinden döndüler..." "Hemşerilerimiz askerlik vazifelerini onurla yerine getirdiler..." "Bizi utandırmadılar..." Orkestra, çiçekler. Ödüller ve pahalı hediyeler verildi. Kimisine televizyon, kimisine kol saati... Kahramanlar... Kahramanlar döndü! Oleska'yı hiç anmadılar, kimse hatırlamadı... Bekliyorum... radyoyu kulağıma yapıştırdım... Hatırlamaları lazım! Reklamlar başladı... çamaşır makinesi reklamı... (*Ağlıyor.*) Kızım iz bırakmadan kaybolup gitti. Olmaz böyle! Oleska... ilkti... şehirdeki ilk "Çeçenistan" tabutu... Bir ay sonra iki tabut daha getirdiler; bir kıdemli, bir de çok genç polis. Halk onlarla tiyatroda vedalaştı... Yesenin Şehir Tiyatrosu'nda. Polis konvoyu. Belediyeden, başkandan bir çelenk... Nutuklar. Kahramanlar meydanına gömdüler onları, Afganistan'dan gelen çocukların yattığı yere... şimdi de Çeçenistan'dan gelenleri gömüyorlar işte... Mezarlıkta iki yol var: Kahramanlar Yolu ve bir de herkesin Haydut Yolu dediği yer. Haydutlar aralarında çatışıyor, ateş ediyorlar. Perestroyka dediğin silahlı çatışmadan başka bir şey değil. Haydutlar mezarlıktaki en iyi yeri parsellemiş. Kırmızı ağaçtan, altın kaplamalı, elektronik klimalı tabutları var. Mezar taşı yerine de kurgan gibi şeyler dikiyorlar. Kahramanların anıtlarından devlet sorumlu, ama dürüst olmak gerekirse bu askerlerin mezar taşları oldukça mütevazı sayılır. Üstelik herkesin de olmuyor. Sözleşmeli askerlere bir şey yapmıyorlar. Bir anne askeri komutanlığa gitmiş, ona "Senin oğlun para için savaştı," demişler. Oleska'm... hepsinden ayrı bir yerde yatıyor, ne de olsa intihar etmiş bir kadın işte... Oof-of. (*Konuşamıyor.*) Bizim Nastenka... Annesinden ona bin beş yüz ruble maaş bağladılar, yani ayda elli dolar. Hak nerede? Adalet mi bu? Küçük bir maaş verdiler, niye? Çünkü annesi kahraman değil! Ama eğer annesi birini öldürseydi, el bombasıyla birilerini havaya uçursaydı, durum bambaşka olurdu... Fakat annesi kendi kendini öldürdü sadece, başka da kimseyi öldürmedi... O yüzden de kahraman değil! Bu bir çocuğa nasıl

açıklanır? Ona ne söyleyeyim? Bir gazetede Oleska'nın sözleriymiş gibi yazmışlar: "Kızım benim yüzümden utanmayacak..." Cenazeden sonraki günlerde... Nastenka uzakta öylece oturdu, sanki yokmuş gibi ya da nerede olduğunu bilmiyormuş gibi. Kimse ne yapacağını bilemedi... Ben söyledim ona: "Oleska... anneciğin yok artık..." Öylece durdu, sanki duymamış gibi; ben ağladım ama o ağlamadı. Ve sonra... ne zaman Oleska hakkında bir şeyler söylesem... beni duymuyor sanki. Uzun süre böyle devam etti, hatta öfkelenmeye başladım buna. Psikoloğa götürdüm onu. "Bu çocuk normal," dediler, "ama çok sarsılmış." Babasını görmeye gittik. Ona "Çocuğu alacak mısın?" diye sordum. "Nereye götüreceğim ki onu?" dedi. Onun orada başka bir ailesi, çocuğu var. "O zaman reddet." – "Nasıl olur? Benim de yaşlılığımda biri lazım. Biraz para..." Bizde babalar böyle... Ondan bize bir hayır yok. Bazen Olenka'nın arkadaşları ziyarete geliyor... Nastenka'nın doğum gününde aralarında para toplayıp bize veriyorlar. Bilgisayar da aldılar. Arkadaşları hatırlıyor.

Uzun süre telefon bekledim. Birlik geri dönmüştü; komutan da, oraya beraber gittiği çocuklar da dönmüştü. Telefon edecekler... Kesinlikle! Ama telefon susuyor... Ben de kendim aramaya başladım isimleri, telefon numaralarını. Birlik komutanı Klimkin... Gazetede onun adını okudum. Hepsinin adını! Bütün gazeteler onları yazıyordu: Rus bahadırları! Ryazan şövalyeleri. Hatta bir gazetede Klimkin'in makalesi vardı, görevlerini başarıyla ifa ettikleri için teşekkür ediyordu birliğine. "Vazifelerini onurla yerine getirdiler... Hatta şerefle..." Onun çalıştığı polis dairesine telefon ettim: "Lütfen, Binbaşı Klimkin'i çağırın." – "Kim arıyor?" – "Lyudmila Vasilyevna Nikolayevna... Olesa Nikolayevna'nın annesi..." – "Yerinde değil." "Meşgul." "İzinde." Sen komutansın... Sen gidip anneye olanı biteni anlatacaksın. Teselli edeceksin. Teşekkür edeceksin. Böyle biliyorum ben... (*Ağlıyor.*) Ağlıyorum, ama gözyaşlarım acı... Oleska'ya izin vermedim, gitmesini istemedim, ama an-

nem "Madem gerekli, bırak gitsin," dedi. "Gerekli!" Şimdi nefret ediyorum bu sözcükten! Artık ben eski ben değilim... Ne için seveyim ki Vatan'ımı? Bize demokrasinin herkese mutluluk getireceğini söylediler. Her yere adalet getireceğini. Her şeyin dürüst olacağını. Yalan bütün bunlar... İnsan tozdan, külden başka şey değil... kül zerresi... Dükkânlarda artık her şey var, bir tek bu değişti. Al! Her şeyi al! Sosyalizm zamanında bu yoktu. Elbette sıradan bir Sovyet kadınıyım ben... Kimse beni dinlemiyor, çünkü param yok. Param olsaydı başka türlü konuşurlardı. Benden korkarlardı... Yetkililer korkardı... Şimdi para iktidarda...

Oleska... giderken sevinçliydi: "Kormçaya'yla birlikte gidiyoruz." Beraber gittiler, birlikteki iki kadın. Olga Kormçaya... Vedalaşma sırasında onu garda görmüştüm. "Bu benim annem," demişti Oleska. Veda anıydı... Belki şimdi çok fazla bir önem veriyorum buna. Her şey olup bittikten sonra. Otobüsler yavaş yavaş yola çıkıyor. Ulusal marş çalınıyor, herkes ağlıyor. Bir kenarda duruyordum ben de, ama nedense karşı tarafa koştum; Oleska bana camın arkasından bir şeyler bağırmıştı, ben de dönüp yine oradan geçecekler diye anlamıştım. Diğer tarafa koşmuştum işte bir daha görmek için onu. El sallamak için. Ama dümdüz gittiler, onu göremedim. Kalbim sıkıştı. Çantasının sapı kopmuştu son anda... Belki de bunu şimdi ben uyduruyorum... Canımın içiydi o benim... (*Ağlıyor.*) Arayıp telefonunu buldum Kormçaya'nın... Telefon ettim: "Olesa'nın annesiyim ben... Sizinle görüşmek istiyorum." Uzun süre sustu, sonra biraz gücenmiş, biraz öfkeli bir sesle konuştu: "O kadar çok şey yaşadım ki... Ne zaman rahat bırakacaksınız beni!" Telefonu kapattı. Bir daha aradım: "Lütfen! Öğrenmem lazım... Yalvarıyorum!" – "Yeter bana acı çektirdiğini!" Bir daha aradım, belki bir ay sonra... Telefona annesi çıktı: "Kızım yok evde. Çeçenistan'a gitti." Yine mi! Çeçenistan'a mı!? Anlıyor musunuz, savaşta da insan kendini iyi hissedebilir. Herkes kendine göre... İnsan ölümü düşün-

mez, bugün ölmek korkunçtur, ama başka bir zaman önemli değildir. Hepsi de orada bulundukları altı ay için altmış bin ruble aldılar. İkinci el araba parası. Maaşları da ödendi. Oleska da gitmeden önce krediyle çamaşır makinesi almıştı... cep telefonu almıştı... "Gelince öderim," demişti. Şimdi biz ödüyoruz. Hangi parayla? Faturalar geliyor... katlayıp kenara koyuyoruz... Nastenka'nın eski spor ayakkabıları var, küçük geliyor artık, okuldan dönünce ağlıyor, parmakları ağrıyor çünkü. Annemle emekli maaşlarımızı üst üste koyuyoruz, koyuruz, paraları sayıyoruz, sayıyoruz, ama ay sonuna bir şey kalmıyor. Ölüyü geri çağıramıyorsun ki!..

Son anında iki kişi varmış yanında... İki tanık. Kontrol noktası... KN... İkiye iki buçuk metrelik bir kulübe. Gece nöbeti. Üç kişiymişler. Birincisi... "İşte geldi," diye anlattı telefonda, "iki-üç dakika konuştuk..." Ve sonra o gitmiş mi ne olmuş, ya bir şey lazımmış ya da biri çağırmış onu. Kapının ardından bir ses duymuş, hatta önce silah sesi gibi gelmemiş bu. Dönünce bir de bakmış kızım yatıyor yerde. Ruh hali mi? Ruh hali nasıl mıymış? İyiymiş gayet... morali normalmiş... "Merhaba." "Merhaba." Gülüşmüşler falan. Hi-hi... ha-ha... İkinci tanık... Ona da işyerinden telefon ettim... Özel görüşmeye gelmedi, beni de yanına bırakmadılar... Oleska tetiği çektiği sırada yanındaymış, ama anlatılan hikâyeye göre tam da o anda başka taraf dönmüş. Tam o saniyede... Kulübe hepsi hepsi ikiye iki buçuk metre bir yer, ama hiçbir şey görmemiş. İnanır mısınız buna? Zorladım onları: Söyleyin... bilmem lazım... Gidip de kimseye şikâyet etmeyeceğim. Söz veriyorum! Benden derilerini yüzecekmişim gibi kaçtılar. Onlara susmaları emredilmiş. Üniformalarını savunmaları. Ağızlarını dolarlarla doldurmuşlar... (*Hıçkırıyor.*) En başından beri, polis olduğu zamandan beri hiç hoşuma gitmedi bu iş: Oleska'm polis mi oluyor? Hiç hoşlanmadım! Hiç hoşlanmadım... Ama onun eğitimi... teknik liseden ve bir yıl da enstitüden ibaretti. Uzun süre iş bulamadı. Polis müdürlüğü ise onu hemen aldı. Ben

korktum... Polis demek biznes demek... mafya demek... Polislerden korkar insanlar, her ailede polisten zarar görmüş biri vardır. Bizim polisimiz işkence de yapar, sakat da bırakır. Onlardan çetecilerden korkar gibi korkarlar. Tanrı göstermesin! Gazetelerde okuyoruz: Tahkikat sırasında kayboldu... şurada zorbalık yaptılar... burada öldürdüler... Böyle şeyler... Sovyet zamanında asla olmazdı... Ne diyorsunuz? Olsaydı bile... Çok konuşulmazdı... yazılmazdı... Kendimizi güvende hissederdik. (*Düşünüyor.*) Polislerin yarısı savaş gördü. Ya Afganistan'da ya Çeçenistan'da. Öldürdüler. Psikolojileri bozuldu. Orada barışçı halkla da savaştılar. Şimdi savaşlar böyle; askerler sadece kendi aralarında savaşmıyor, sivillerle de savaşıyor. Sıradan insanlarla. Onlar için herkes düşman: erkekler, kadınlar, çocuklar. Dönünce de burada, kendi yurtlarında da, insanları dövüyorlar ve buna bir açıklama getirmeleri gerektiğinde şaşırıyorlar. Çeçenistan'da bir açıklama yapmaya gerek yoktu... "Anne," diye karşı çıkıyordu bana Olenka, "sen haksızsın. Her şey insana bağlı. Kadın polis güzel bir şey. Mavi gömlek, apoletler."

Gitmeden son akşam arkadaşları onunla vedalaşmaya gelmişti... Şimdi hatırlıyorum... her şeyi şimdi hatırlıyorum... Bütün gece konuşmuşlardı...

"...Rusya büyük bir ülke, ama musluğu olan bir gaz borusu değil..."

"...Kırım yok artık... verdiler... Çeçenistan savaşıyor... Tataristan kıpırdanıyor... Büyük bir ülkede yaşamak istiyorum ben. Bizim MİG uçakları Riga'ya gidecek..."

"...Rusya'nın burnunu sürtüyorlar! Çeçen çeteleriyse kahraman oldu... İnsan hakları mı?! Bir Rus evine otomatik silahlarla girmişler; ya öldürürüz ya da defolun gidin demişler. İyi bir Çeçen önce 'Defol!' deyip sonra öldürüyor, kötü olan hemen öldürüyor. Bavul, tren, Rusya. Çitlerde yazılar: 'Ev alma Maşa'dan, zaten bize kalacak ondan.' 'Ruslar sakın gitmeyin; bize köle lazım.'"

"..İki Rus askeriyle bir subay Çeçenlere esir düşmüş. Askerlerin kafasını kesmişler, subayı bırakmışlar: 'Git de kafayı ye,' demişler. Ben videokasetlerde gördüm... Kulak kesiyorlar, parmak koparıyorlar... Bodrumlarda köle Rus esirler var. Hayvan bunlar!"

"...Gideceğim! Düğün için para lazım bana. Evlenmek istiyorum. Kız güzel... çok beklemez..."

"...Bir arkadaşım var... Onunla orduda beraber görev yaptık. Grozni'de oturuyordu. Komşusu Çeçendi. Güzel bir gün, adam dönüp ona şöyle demiş: 'Rica ediyorum senden, kaç!' – 'Neden?' – 'Çünkü biz sizi yakında keseceğiz.' Oradaki üç katlı evlerini bırakmışlar, şimdi Saratov'da yurtta kalıyorlar. Hiçbir şey alıp getirememişler: 'Nasılsa Rusya,' diye bağırmış Çeçenler, 'Rusya size yenisini alır. Bunlar bizim!'"

"...Dizlerinin üstüne çöktü Rusya, ama daha yenilmedi. Biz Rus yurtseverleriyiz! Vatan'a borcumuzu ödeyeceğiz! Bir fıkra vardır: Asker ve subay yoldaşlar, eğer kendinizi Çeçenistan'da ispat ederseniz, Vatan sizi Yugoslavya'ya 'tatile' gönderecek. Avrupa'ya yani... Has....!"

Oğlum sabretti, sabretti sonunda dayanamadı. Bana kızmaya başladı: "Sonunda felç geçirmekten başka bir şey geçmeyecek eline!" Sanatoryuma yolladı beni. Zorla, hani nasıl denir, kavga dövüş. Orada bir kadınla arkadaş oldum, kızı yakın bir zamanda kürtaj sırasında ölmüş, beraber ağladık. Arkadaş olduk. Geçenlerde telefon ettim ona, ölmüş. Uyumuş ve ölmüş. Kederden öldüğünü biliyorum... Neden ben de ölmüyorum? Öldüğüme memnun olurum, ama ölmüyorum. (*Ağlıyor.*) Sanatoryumdan döndüm... "Kızım, bunlar seni hapse atacak," oldu annemin ilk sözü. "Gerçeği aramanı affetmiyorlar." Öyleydi... Ben şehirden ayrıldıktan sonra polisten aramışlar onu: "Yirmi dört saat içinde şu ofise gelin... Gelmezseniz cezası... on beş gün hapis." Annem ürkek bir insan, bizde herkes ürkektir zaten. Bana ürkek olmayan bir yaşlı bulsanıza. Üstelik sadece bu da değil... Gelip komşuma sormuşlar: Biz nasıl in-

sanlarmışız... Neler yapıyormuşuz... Oleska'yı soruşturmuşlar: Onu bir sarhoşla görmüşler mi, görmemişler mi? Ya narkotik... Polikliniklerden bizim tıbbi raporlarımızı istemişler. Kontrol etmişler: Psikiyatri kliniğine yatan biri olmuş mu? Benim ruhum incindi bunlardan! Öfkelendim! Aldım ahizeyi... Telefon ettim polise: "Annemi kim tehdit etti? Doksan küsur yaşında bu kadın... Hangi sorguya çağırıyorsunuz?" Bir gün sonra bana bir tebligat gönderdiler sonunda: "Şu şu makama... şu şu savcıya gelin..." Annemin iki gözü iki çeşme: "Seni hapse atacaklar." Ben artık hiçbir şeyden korkmuyorum. Canları cehenneme! İsterse Stalin kalksın mezarından! Yalvarıyorum mezarından kalkması için zaten! Dua ediyorum... Bir sürü yöneticimizi hapsedip kurşuna dizdirtsin. Bir sürü! Onlara acımıyorum. Onların ağlamasını istiyorum! (*Ağlıyor.*) O söylenen makama gittim... Savcının adı Fedin... Daha kapının eşiğinden bağırdım: "Benden ne istiyorsunuz? Kızımı daha yeni gömdüm... Yetmedi mi size?" – "Cahil bir kadınsınız. Nerede bulunduğunuzu anlamadınız galiba. Soruları burada biz sorarız..." Önce tek kişiydi. Sonra Oleskina'nın komutanını çağırdı... Klimkin'i... Sonunda görecektim onu! Geldi... "Kim öldürdü kızımı?" diye bağırdım ona. "Bana gerçeği söyleyin..." – "Sizin kızınız aptal... Deli!" Ay, dayanamam! Dayanamam. Adam kıpkırmızı kesildi, bağırdı bana, ayaklarını yere vurdu. Ay! Beni kışkırtmaya çalışıyorlardı... Benim kedi gibi tırmalayıp bağırmam için uğraştılar. Ben deliymişim de, kızım da öyle deliymiş gibilerinden. Amaçları ağzımı kapatmak... Ahhh...

Kalbim çarptığı sürece... gerçeği arayacağım... Korkmuyorum kimseden! Artık paçavra değilim, böcek değilim. Beni tekrar kutuya tıkamazlar. Bana tabutta getirdiler kızımı...

...Banliyö treninde gidiyordum... Karşıma bir adam oturdu: "Ne o anacığım, nereye? Gel tanışalım..." Kendini tanıttı: "Eski subay, eski girişimci, eski Yablokoculardan.* Şimdi işsi-

*1993 yılında kurulan Rusya Birleşik Demokrasi Partisi. Kurucuları olan Yavlinski-Boldırev-Lukin'in isimlerinin baş harflerinden dolayı Yabloko (Elma) olarak tanınmış, daha sonra bu isim kullanılmaya başlanmıştır.

zim." Bana biri ne derse desin ben kendi derdimi anlatırım: "Benim de kızım öldü Çeçenistan'da... Polisti..." – "Anlatın bana lütfen..." diye rica etti. Defalarca anlatmıştım... (*Susuyor.*) Dinledi ve sonra kendi hikâyesini anlattı:

"...Ben de orada bulundum. Sonra döndüm ve burada hayata tutunamadım. Kendimi bu sınırlara sığdıramadım. İşe almak istemiyorlar: 'Aa, Çeçenistan'dan mı geldiniz?' Başkalarından korkuyorum... Başka insanlar bezdiriyor beni... Çeçenistan'da savaşmış birini görürsem, kardeşim sayıyorum...

"...Orada yaşlı bir Çeçen oturmuş bize bakıyor: Bizim bütün araba terhis edilmiş erlerle dolu. Adam bakıyor ve düşünüyor: Gayet normal Rus gençleri, ama daha kısa süre önce makineli tüfekleri, havan topları vardı ellerinde... keskin nişancıydılar... Ceketlerimiz yeni, kotlarımız da. Nasıl aldık peki, hangi parayla? Burada, Çeçenistan'da kazandığımız parayla. Buradaki işimiz neydi peki? Savaş... Ateş etmek... Çocuklar ve güzel kadınlar da vuruluyor tabii. Ama askerin elinden silahını al, üstünü değiştir... sıradan bir traktörcüdür, otobüs şoförüdür, öğrencidir karşındaki...

"...Tel örgülerin arkasında yaşıyorduk... Etrafta kuleler ve mayınlı arazi. İyice kapalı bir dünya. Ceza kolonisi gibi. Çıkmak imkânsız, çıkarsan öldürürler hemen. İşgalcilere ölüm! Herkes içerdi, dilsiz hayvanlara dönene kadar içerlerdi. Gece gündüz yıkık evler görüyorsun, yağmalar oluyor, insanları öldürüyorlar. Senden de birdenbire böyle bir şey çıkıveriyor işte! Genişliyor her şey... Yapabileceğin her şeyin sınırı genişliyor... Birçok şeye izin verebilir hale geliyorsun... Sen sarhoş bir hayvansın ve elinde silah var. Kafanda da yalnızca erkekliğin vahşeti.

"...Cellatlık bu bizim yaptığımız, infazcılık... Bize söz verdiği parayı bile ödemeyen bir mafya için ölüyorduk. Bizi kandırmış bir mafya için. Ama ben ne burada ne de sokakta insan öldürdüm, savaşta öldürdüm. Bu çakalların tecavüz ettiği bir Rus kızı gördüm. Göğsünde sigara söndürmüşlerdi daha güçlü haykırsın diye...

"...Parayla geri döndüm oradan... Arkadaşlarla votka içtim, elden düşme bir Mercedes aldım..."

(*Artık silmiyor gözyaşlarını.*) Oleska'm da... Oleska'm da böyle bir yere düşmüştü işte! O iğrenç savaş... uzaklarda bir yerdeydi, ama artık evimde. İki yıldır... Kapıları çalıyorum, değişik yerlere gidiyorum. Savcıya yazıyorum... bölge, vilayet... Genel savcıya... (*Mektup yığınına bakıyor.*) Karşılık olarak da yanıt alıyorum işte... Dağ oldular artık! "Kızınızın ölümüyle ilgili olarak..." Ve hepsi yalan söylüyor: 13 Kasım gecesi öldü, diyorlar, aslında 11'in öldü; kan grubuna A diyorlar, oysa onun kan grubu B'ydi; bazılarında üniformalı olduğunu söylüyorlar, bazılarında sivil kıyafetli. Delik aslında sol şakağında, ama onlar sağ diye yazıyor... Devlet Duması'ndaki vekilimize bir dilekçe yazdım; ben seçmiştim onu, ona oy vermiştim. İktidarımıza inanıyordum. Ona ulaşmayı başardım. Duma'nın giriş katında duruyorum... Gözlerim fal taşı gibi açılıyor! Mücevher dükkânı karşımda: elmas taşlı altın yüzükler, altın ve gümüş Paskalya yumurtaları... bir de kolye uçları... Hayatım boyunca oradaki en küçük elmas yüzüğü alacak kadar para kazanmadım ben. Bir tek yüzük... Bizim vekillerimiz... halkın vekilleri... nereden bulmuşlar bu paraları? Benim çalışmalarım karşılığında aldığım bir yığın takdir belgem var... annemin de öyle... Onlarda ise Gazprom hisse senetleri var... Bizimkiler kâğıt, onlarınki para. (*Sinirle susuyor.*) Boşuna gitmişim oraya... boşuna ağlamışım... Stalin geri gelsin... Halk Stalin'i bekliyor! Benden kızımı alıp bir tabut verdiler. Islak bir tabut... Kimse de annesiyle konuşmak istemiyor... (*Ağlıyor.*) Şimdi kendim poliste çalışmak istiyorum... Olayı soruşturmak, suç raporu hazırlamak. Eğer bu bir intiharsa o zaman tabancada kan olur... elde barut olur... Artık hepsini biliyorum... Televizyon haberlerini sevmiyorum... Hep yalan! Ama suçla ilgili programlar... cinayetleri konu olan programlar falan... hiçbirini... hiçbirini kaçırmıyorum. Sabahları bazen kalkamıyorum

yataktan, elim ayağım tutmuyor... Sonra Oleska'yı hatırlıyorum... Hemen kalkıyorum ayağa...

Parçaları bir araya topladım... sözcük sözcük... Birisi sarhoşken gevezelik edecek sonuçta. Eh orada yetmiş kişi vardı, birisi tanıdıklarına fısıldayacak mutlaka. Bizim şehir küçüktür... Moskova gibi değildir... Artık sahneyi hayal edebiliyorum... orada neler olduğunu... Polis Bayramı için büyük bir içkili kutlama yapmışlar. Kendilerinden geçinceye kadar içmişler ve ortalığı velveleye vermişler. Keşke Oleska kendi arkadaşlarıyla gitseydi... kendi birliğinden olanlarla, başkalarıyla değil... Bunun yerine toplama birliğin arasına düşmüş. Trafik polislerinin arasına. Trafikçiler kraldır, parayla doludur cepleri. Silahla yol kesip ceza keserler. Herkes para öder onlara. Harika iş! Eğlenmeye bayılırlar... Öldürmek, içmek ve sevişmek; savaştaki üç mutluluk. Körkütük sarhoş olmuşlar... Vahşileşmişler... Dediklerine göre oradaki bütün kızlara tecavüz etmişler. Kendi birimlerinden kızlara. Oleska ya teslim olmamış ya da sonradan "Hepinize gününü göstereceğim," diye tehdit etmiş. Onlar da gitmesine izin vermemişler.

Başka şeyler de söylüyorlar... Kontrol noktasında durup arabaların geçişini sağlıyorlarmış. Orada para kazanmak için her yolu denerler. Neyse işte, birisi kaçakçılarla anlaşıyor, mal nedir ya da nereden gelir, nereye gider bilmiyorum. Ya uyuşturucu ya da öyle bir şey... Anlaşma çoktan yapılmış. Para alınmış falan. Niva marka bir araba geliyor... Hepsi Niva olduğunu biliyor... Ama Oleska direnmiş... nedense bu arabanın geçmesine izin vermemiş... Onlar da bu yüzden vurmuşlar kızımı. Büyük paralara engel oldu, birisinin engel oldu diye. Belli ki bu işe yüksek rütbeli biri de dahilmiş...

Annem de rüyasında Niva'yı görmüş... Geçen bir medyuma gittim... masaya şu fotoğrafı koydum... (*Gösteriyor.*) "Bir şey görüyorum," dedi kadın, "Niva gibi bir şey..."

...Bir kadınla konuştuk... Hemşireydi. Bilmiyorum nasıldı Çeçenistan'a gittiği zaman, belki neşeli biriydi. Ama şimdi

sinirli, benim gibi öfkeli. Artık çok insan var gücenmiş, susuyorlar, ama gücenmişler. Hepsi yeni bir hayat elde etmeyi hayal ediyordu, ama çok azı kazandı bunu, çok azına vurdu piyango... Kimse çukura düşmeye hazır değildi. Artık bu hınçla yaşıyor insanlar, çoğu gücenmiş. (*Susuyor.*) Belki Oleska dönse o da başka biri olarak dönecekti... Bir yabancı olarak... Off... (*Susuyor.*) Bu kadın benimle açıkça konuştu:

"...Romantik bulduğum için gittim ben! Uzun süre herkes güldü bana. Dürüst olmak gerekirse, mutsuz bir aşk yüzünden evi terk ettim. Hiç fark etmiyordu bana; Çeçenler mi beni öldürmüş, yoksa kederden mi ölmüşüm.

"...Hiç ceset görmeyen biri, onların sustuğunu sanır. Sessiz olduklarını. Ama sürekli ses duyarsın. Bir yerlerinden hava çıkar, kemikleri kıtırdar. Hışırtılar olur. Aklını kaçırabilirsin...

"...Orada içmeyen erkek de yoktu, adam vurmayan da. İçip ateş ediyorlar nereye canları çekerse. Neden peki? Kimsenin verecek bir cevabı yok.

"...Adam cerrahtı... Ben âşığız sanıyordum. Eve gitmeden önce beni uyardı: 'Ne telefon edeceksin ne de mektup yazacaksın. Eğer karımı aldatacaksam, güzel bir kadınla olur bu, yanımdayken karımla karşılaştığımda utanmayacağım biriyle.' Ben güzel değilim. Ama onunla üst üste üç günümüzü ameliyathanede geçirirdik. Şey gibi geliyordu bana... hani aramızda aşktan daha güçlü bir şey varmış gibi..."

"...Artık korkuyorum erkeklerden... Savaşa gidenlerle hiçbir şey yapamıyorum... Öküz hepsi! Öküz! Eve dönüş için toplanıyordum... şunu şunu yanımda götüreyim diyorum... teybi, halıyı... Hastane müdürü, 'Ben olsam her şeyi bırakırdım,' dedi. 'Savaşı yanımda eve götürmek istemem.' Ama biz savaşı eşyalarla değil, ruhumuzla vermiştik..."

Bize Oleska'nın eşyalarını verdiler: ceketi, eteği... Altın küpelerini, zincirini verdiler. Ceketin cebinde fındık fıstık ve iki de küçük çikolata vardı. Herhalde Noel için, eve göndermek üzere saklamış. İçim yandı, içim yandı...

Neyse, siz gerçeği yazın... Bu durumdan kim korkar ki? İktidar... Ama onlara erişemiyoruz bile... Bir tek şey kaldı bize: silah ve grev. Raylara yatmak. Ama lider yok... olsa insanlar çoktan ayaklanırdı... Bir Pugaçov yok! Eğer bana silah verirlerse, biliyorum kimi vuracağımı... (*Gazeteyi gösteriyor.*) Okudunuz mu? Çeçenistan'a turistik tur var. Askeri helikopterlerle gezdiriyor ve harap olmuş Grozni'yi, yanmış köyleri gösteriyorlar. Orada hem savaş hem inşaat var. Hem ateş ediyorlar hem inşa ediyorlar. Bir de gösteriyorlar. Biz hâlâ ağlıyoruz, birileriyse gözyaşlarımızı alıp satıyor. Korkumuzu alıp satıyor. Petrol gibi satıyorlar hem de.

Birkaç gün sonra yine buluşuyoruz.

Eskiden anlardım hayatımızı... nasıl yaşadığımızı... Ama şimdi anlamıyorum... hayır... anlamıyorum.

KURNAZ KARANLIĞA VE "BUNDAN ÇIKABİLECEK BAŞKA BİR YAŞAMA" DAİR

Elena Razduyeva
İşçi
37 yaşında

Bu hikâye için uzun süre bir "rehber", anlatıcı ya da muhatap bulamadım kendime – aslında insanların dünyalarında, insanların hayatlarında yolculuk ederken yardımlarını aldığım kişilere ne ad vereceğimi de bilmiyorum. Başta herkes reddetti: "Bu olay psikiyatrlık." "Anne kendi hasta fantezileri için üç çocuğunu terk etmiş, buna mahkemenin bakması lazım, bir yazarın değil." – "Peki ya Medea?" diye sordum. "Aşkı uğruna çocuklarını öldüren Medea ne olacak?" – "O bir mit, sizin elinizdekilerse gerçek insanlar." Ama sanatçılar dünyanın gerçeğinden kopmuş bir gettoda yaşamaz. Onlar da diğer herkes gibi özgürdür.

Sonra benim kahramanım hakkında (Fişka Film tarafından) Istırap *adında bir film çekildiğini öğrendim. Böylece filmin rejisörü İrina Vasilyevna'yla buluştuk. Sohbet ettik, filmi izledik, sonra durdurup yine sohbet ettik.*

*Yunan mitolojisine göre Kolhis kraliçesi.

Rejisör İrina Vasilyevna'nın anlatımından

– Bana ilk başta anlattıklarında hikâyeyi beğenmedim, ürktüm. Beni bunun aşk hakkında sarsıcı bir film olacağına, hemen çekmek gerektiğine ikna etmeye çalıştılar. Tam bir Rus hikâyesi! Kocasından üç çocuğu olan bir kadın, bir mahkûma, hem de bir "müebbetliğe", gaddarca işlenen bir cinayet yüzünden ömür boyu hapse mahkûm olmuş birine âşık olmuş, onun uğruna her şeyi, kocasını, çocuklarını, evini bir kenara bırakmış. Ama yine de bir şey bana engel oluyordu...

Rusya'da çok eskiden beri sevilir kürek mahkûmları; günahkârdırlar, ama çileketirler aynı zamanda. Onları yüreklendirmek gerekir, onlara teselli gerekir. Bütün bu merhamet kültürü, özellikle köylerde ve küçük şehirlerde, özenle korunmuştur. Orada sıradan kadınlar yaşar, internetleri yoktur, ama postayı kullanırlar. Eski yöntemle. Erkekler içer, kavga eder, onlar da geceleri oturup birbirlerine mektup yazarlar, o zarflarda hayatın hileden uzak tarihi ve her tür ıvır zıvır vardır; örgü örnekleri, tarifler ve sonunda da kesinlikle mahkûmların adresleri. Birinin kardeşi yatıyordur içeride, oradaki arkadaşlarıyla ilgili haber salmıştır dışarıya, birinin komşusu ya da sınıf arkadaşıdır içerideki. Adresler ağızdan ağıza yayılır... Çalmış, eğlenmiş, hapse girmiş çıkmış, yine girmiş. Sıradan bir hikâye! Köylerde erkeklerin yarısı ya girmiştir hapse ya da yatıyordur hâlâ. Biz Hıristiyanların da talihsizlere yardım etmesi gerekir. Bu gedikli mahkûmlarla, hatta katillerle evlenen kadınlar vardır. Bunun nasıl bir şey olduğunu size açıklayacak yüksek ölçülerim yok... Karmaşık bir şey... Ama erkekler bu kadınları beğenir. Genellikle kötü kaderli, kendini ortaya koyamamış kadınlardır bunlar. Yalnızdırlar. Bir anda birinin onlara ihtiyacı olur, onlar da göz kulak olacakları birini bulmuş olurlar. Hayatlarını değiştirmenin bir yöntemi haline gelir bu. Bir tür ilaç...

Sonuçta, filmi çekmeye gittik her şeye rağmen. Bizim bu

pragmatik çağımızda başka bir mantığa sahip olan insanların da var olduğunu anlatmak istiyordum. Onların nasıl savunmasız olduğunu... Kendi halkımız hakkında çok şey söylüyoruz. Bazıları onu idealleştiriyor, bazıları da onu öküz yerine koyuyor. *Sovok* diyor. Aslında tanımıyoruz onu. Aramızda bir uçurum var... Ben hep tarihi çekerim, tarihte her şey vardır. Orada hep iki temel şey vardır; aşk ve ölüm. Kaluga bölgesi bu dediğim yer, ıssız bir köy... Oraya gidiyoruz... Pencereden bakıyorum: Her şey sonsuz: tarlalar, orman, gök. Tepelerde kiliseler görünüyor. Güç ve huzur. Eskilerden bir şey. Gidiyoruz, gidiyoruz... Anayoldan çıkıp sıradan bir şoseye sapıyoruz... Ah! Rus yolları sıra dışıdır, bazılarından tank bile geçemez. Her üç metrede iki üç-çukur çıkıyor önüne, üstelik bu iyi bir yol sayılır. Yanlarda da köyler... Çitleri kırık dökük, yamuk yumuk kulübeler, sokaklarda tavuklar, köpekler dolanıyor. Alkolikler sabahın erken vaktinde kuyruk olmuş kapalı dükkânın önünde. O kadar bildik bir manzara ki inanın boğazına yumru oturuyor... Köyün merkezinde Lenin'in alçıdan heykeli her zaman durduğu yerde hâlâ duruyor... (*Susuyor.*) Bir zamanlar... inanması zor ama, bir zaman hepimiz böyleydik... Gorbaçov gelince mutluluktan deli gibi koştuk hepimiz. Hayal görüyorduk, fanteziler içindeydik. Mutfaklarda boşaltıyorduk içimizi. Yeni Rusya'yı istiyorduk... Yirmi yıl geçti o zamandan beri: Nereden çıkıp gelecekti ki bu Rusya? Hiç var olmadı ve olmayacak. Birisi çok doğru söylemişti: Beş yıl içinde her şey değişebilir Rusya'da, ama iki yüz yıl içinde hiçbir şey değişmez. Engin bir mekân, ama buna rağmen köle psikolojisi... Moskova mutfaklarında Rusya'yı değiştiremezsin. Çarlık arması geri geldi, ama Stalin'in marşı duruyor. Rus Moskova... kapitalist bir şehir... ama Rusya olduğu gibi Sovyet kaldı. Orada demokratlar hiç görünmedi, görseler parçalarlardı. Büyük çoğunluk karne ve lider istiyor. Ucuz sahte votka nehir gibi akıyor... (*Gülüyor.*) Sanırım sizinle biz "mutfak" kuşağındanız... Aşk hakkında konuşmaya başlanır, ama beş dakika sonra

Rusya'yı nasıl kurtaracağımızı tartışırken buluruz kendimizi. Rusya'nınsa bizimle alakası olmaz, o da kendi hayatını yaşar...

Sarhoş bir köylü, kahramanımızın yaşadığı yeri gösterdi. Kadın çıktı kulübesinden... Hemen ısındım ona. Masmavi gözler, düzgün bir duruş. Bir afet denebilir. Rus afeti! Böyle bir kadın, yoksul bir köylü kulübesinde de şık bir Moskova evinde de göz kamaştırır. Bir düşünün, kalkmış bir katilin karısı olmuş, adamı görmedik daha, müebbet hapis almış, verem. Kadın neden geldiğimizi duyunca gülüyor: "Bu da benim televizyon dizim olacak demek." Onu filme alacağımızı nasıl söylesem diye düşünüp durmuştum. Birdenbire kameradan korkmasın? Ama "O kadar aptalım ki her karşılaştığıma hikâyemi anlatıyorum," diyor bana. "Bazısı ağlıyor, bazısı da lanet ediyor. Eğer isterseniz, size de anlatayım..." Anlatıyor...

Aşka dair

Evlenme hazırlığım yoktu, ama hayal ediyordum elbette. On sekiz yaşındaydım. Peki ya o! O nasıl biri olacaktı? Bir gün bir rüya gördüm: Çayırdan nehre doğru yürüyorum; köyümüzün arka tarafında bir nehir vardır bizim; derken karşıma birdenbire uzun boylu, yakışıklı bir delikanlı çıkıyor. Elimden tutup şöyle diyor: "Benim karım sensin. Tanrı karşısında benim karımsın." Uyandım ve onu unutmamam lazım diye düşündüm... Onun yüzünü unutmamam lazım... Programlanmışım gibi hafızamda kaldı. Bir yıl geçti... iki yıl... Bu adamla hiç karşılaşmadım. Peşimde uzun süredir Leşa dolanıyordu, çizmeciydi. Evlenmek istedi. Ona onu sevmediğimi, rüyamda gördüğüm birine âşık olup onu beklediğimi dürüstçe söyledim. Bir gün onunla karşılaşacağımı, onunla bir gün karşılaşmamamın imkânsız olduğunu. Leşa güldü... Annemle babam da güldü... Beni evlenmem gerektiğine, aşkın sonradan geleceğine inandırdılar.

Niye gülümsüyorsunuz? Herkes gülmeli bana illa, biliyo-

rum... Eğer kalbini dinleyerek yaşarsan, normal olmuyorsun. Gerçeği söylüyorsun, sana inanmıyorlar; yalan söyleyince de hepsine inanıyorlar! Bir gün bahçede uğraşırken tanıdık bir delikanlı çıkageldi: "Hey, Petya, yahu geçende seni gördüm rüyamda." – "Ah hiç lüzumu yoktu bunun şimdi!" Kaçtı benden vebalıdan kaçar gibi. Ben herkes gibi değilim, uzak duruyorlar benden... Kimsenin beni beğenmesini istemiyorum, sağa sola ilgi göstermiyorum ve makyaj da yapmıyorum. Flört edemem. Sadece konuşabilirim. Bir ara manastıra girmek istedim, sonra manastıra gitmeden de rahibe olunabileceğini öğrendim. Evde bile olunuyormuş. Bu bir yaşam tarzıymış.

Evlendim. Tanrım, Alyoşa nasıl iyiydi, ne kadar güçlü, demiri alıp büküyor hemen. Nasıl da âşık oldum! Ona bir oğul doğurdum. Doğumdan sonra bir şey oldu bana, belki doğum sonrası şokudur, erkeklerden soğudum. Bir çocuğum var işte, bana ne erkekten? Kocamla konuşabiliyorum, yıkanmasına yardım ediyorum, ona yemek yapıyorum, yatağını hazırlıyorum, ama onunla olamıyorum... Bir erkekle beraber olacaksın illa... Çığlık attım! Histeri krizi geçirdim! İki yıl böyle acı çektik, oğlumu alıp evden çıkıp gittim. Gidecek yerim de yoktu. Annemle babam ölmüştü. Kız kardeşim Kamçatka'daydı... Yura adlı bir arkadaşım vardı, okuldan beri âşıktı bana, ama hiç aşkını itiraf etmemişti. Ben iriyarıydım, uzundum, o ufak tefekti, kısaydı epey benden. Çobanlık yapıyor ve kitap okuyordu. Türlü türlü hikâyeler bilirdi, ayrıca hemen çözerdi bulmacaları. Ona gittim: "Yura, seninle arkadaşız. Yanında yaşayabilir miyim? Senin evinde otururum, ama bana dokunmazsın. Lütfen, dokunma." O da "Peki," dedi.

Böyle yaşayıp gidiyorduk... Ben de kendi kendime düşünüyordum: Bu bana âşık, çok iyi davranıyor, hiçbir şey istemiyor benden, niye acı çektiriyorum adama? Onunla gidip nikâh kıydık resmi dairede. Kilisede evlenelim istiyordu o, işte ben de o zaman itiraf ettim kiliseye gidemeyeceğimi... Ve ona rüyamı anlattım, aşkımı beklediğimi anlattım... Yura da benimle

alay etti: "Çocuk gibisin. Mucizelere inanıyorsun. Ama kimse seni benim gibi sevemez." Ona iki erkek çocuğu doğurdum. On beş yıl onunla yaşadık ve on beş yıl el ele tutuştuk. İnsanlar şaşırıyordu... Birçokları aşksız yaşar, aşkı sadece televizyonda görür. Aşksız insan nedir ki? Susuz kalmış çiçek...

Bizde bir âdet vardır... Bekâr ve genç kadınlar hapishaneye mektup yazar. Benim bütün arkadaşlarım yapıyordu bunu, ben de yapıyordum... Okuldan beri yazardık... Böyle yüzlerce mektup yazdık ve yüzlerce yanıt aldık. O seferki de... her zamanki gibiydi. Postacı bağırdı: "Lenka, sana hapisten mektup var." Koştum... Mektubu aldım: Hapishane damgası, kapalı posta adresi. Birden kalbim küt küt atmaya başladı. Daha imzayı görür görmez, bana yakın biri olduğunu anladım, heyecandan okuyamıyordum. Ben bir hayalperestim, ama gerçekliği kavrayışım da iyidir. Aldığım ilk mektup değildi bu... Sade bir metindi: "Kardeşim, güzel sözlerin için teşekkür ederim... Elbette sen kardeşim değilsin, ama kardeş gibisin benim için..." Hemen aynı akşam yazdım: "Bana bir fotoğrafını gönder, yüzünü görmek istiyorum."

Yanıtla fotoğraf geldi. Bir baktım: Bu o delikanlı... rüyamda gördüğüm... Aşkım. Yirmi yıldır beklediğim. Kimseye açıklayamadım bunu, masal sayarlar. Kocama hemen itiraf ettim: "Aşkımı buldum." Ağladı. Yalvardı. İkna etmeye çalıştı: "Üç çocuğumuz var. Onları büyütmemiz lazım." Ben de ağladım: "Yura, iyi bir insan olduğunu biliyorum, senin yanında çocukların başına bir iş gelmez." Komşular... arkadaşlar... kız kardeşim... Hepsi beni kınadı. Artık yalnızım.

Gardan bilet aldım... Yanımda bir kadın vardı, sohbet ediyorduk. Bana "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. "Kocama." (Daha kocam değildi, ama olacaktı, biliyordum.) "Nerede kocan?" – "Hapiste." – "Ne yaptı?" – "Adam öldürdü." – "Aaa. Çok verdiler mi?" – "Müebbet." – "Aaa... yazık sana..." – "Üzülmeyin bana. Seviyorum onu."

Herkesin biri tarafından sevilmesi gerekir. Tek bir kişi ta-

rafından olsa bile. Aşk... Size anlatayım aşkın ne olduğunu... Veremliydi o, hapiste hep verem oluyorlar. Kötü yemekten, kederden. Köpek yağı vereme iyi gelir demişlerdi bana. Köyde aradım, sordum. Buldum. Sonra porsuk yağının daha iyi olduğunu öğrendim. Eczaneden aldım. Pahalı bir şey! Ona sigara, konserve et de lazım... Ekmek fabrikasında işe girdim, orada çiftliktekinden daha çok para veriyorlardı. Ağır bir işti. Eski sobalar yakıyorlar, üzerimizden her şeyi çıkarıp don sutyen giriyoruz içeri. Elli kiloluk un dolu çuvalları taşıyoruz, yüz kiloluk ekmek dolu tepsileri kaldırıyoruz. Ona her gün mektup yazıyorum. – İşte böyle... *diye devam ediyor İra Vasilyeva.* Ani kararlar veren bir insan... İçi kaynıyor, her şeyi bir anda istiyor. Her şeyi aşırı, sınırlardan taşıyor illa. Komşuları anlattı bana... Tacik kaçaklar geçmiş köyden, çok çocukları varmış, açmışlar, çıplakmışlar, onlara evde ne var ne yok, yatak, yastık, kaşık... hepsini vermiş... "Bizde çok var bunlardan, onlardaysa yok," demiş. Ama kendi kulübesinde bir masa, bir de sandalyeler var... Dilenci bile denebilir. Bahçeden besleniyorlar; patates, kabak. Süt içiyorlar. "Dert etmeyin," diye teselli etmiş kocasıyla çocuklarını, "sonbaharda yazlıkçılar gider, bize bir şeyler bırakırlar." Yazın orada Moskovalılar yaşıyor, sevilen bir yer, bir sürü sanatçı, ressam var, hepsi de şık evler almış. Yazlıkçıların ardından her şeyi topluyor köylüler, plastik poşetlere kadar hem de. Köy yoksul bir köy, yaşlılarla, alkoliklerle dolu... Bir olay daha olmuş... Arkadaşının çocuğu doğmuş, ama buzdolabı yokmuş. Lena kendininkini vermiş ona: "Benim çocuklar büyüdü, seninkiler küçük." Bu kadar! Al götür! Kendisinin hiçbir şeyi yok, ama ne verebilirse veriyor. Rus tipidir bu... Dostoyevski'nin anlattığı, Rus toprağı kadar cömert dediği tip. Sosyalizm onu değiştirmedi, kapitalizm de değiştirmiyor. Ne zenginlik, ne yoksulluk. Erkekler bakkalın yanında oturmuş, üç kişi. Ellerine bir şişe votka geçmiş. Neye içiyorlar peki? "Sivastopol Rus şehridir! Sivastopol bizim olacak!" Bir Rusun bir litre votka içip yine de küfelik olmamasıyla övü-

nüyorlar. Stalin'i hatırlatıyor biri, onun zamanında muzaffer olduklarını...

Bütün bunları filme çekmek istedim... Ama hiç istemediğim bir yere gider diye korkarak kendi kendime engel oldum... Oradaki her hayat bir Hollywood hikâyesi! Film için hazır bir konu. Mesela, onun arkadaşı İra... Matematik öğretmeniymiş eskiden, dilenci parası veriyorlar diye çıkmış okuldan. Üç çocuğu var. "Anneciğim," derlermiş, "ekmek fabrikasına gidelim. Ekmek kokusu alalım." Kimse görmesin diye gece giderlermiş. Şimdi İra ekmek fabrikasında çalışıyor Lena gibi, o da mutlu, çocuklar en azından ekmek yiyor. Hırsızlık yapıyorlar... Orada herkes hırsızlık yapıyor zaten, bu sayede yaşıyorlar. Korkunç bir hayat, insani değil, ruhları yaşıyor ama. Kadınların nelerden bahsettiğini bir duysaydınız... İnanamazdınız! Aşktan bahsediyorlar. Ekmeksiz yaşanabilir, ama aşksız yaşanamazmış, asla yaşanamazmış... Nokta! İra, Lena'ya mahkûmdan gelen mektupları okumuş ve o da alevlenmiş. Yakınlardaki bir hapishaneden bir yankesici bulmuş. Adam da çabucak çıkmış içerden... Sonra hikâye trajedi türünün yasalarına uygun olarak gelişmiş... Mezara kadar aşk yeminleri. Düğün. Sonra bu Tolya... ya da belki Tolyan'dı... içmeye başlamış. İra'nın da üç çocuğu var, iki de bu adamdan doğurmuş. Adam içip içip onu köyün içinde kovalıyor, sabahleyin de kendine gelince dövünüp af diliyor. Pişman oluyor. İra... O da bir afet! Zeki! Ama yine de erkeğimiz böyle bizim, hayvanların çarı...

Şimdi Yura'yı da anlatmak lazım size... Lena'nın kocasını... Köyde ona "okuyan çoban" diyorlar, ineklere çobanlık yapıp kitap okuyor. Yanında bir sürü Rus filozofunun kitabını gördüm. Onunla Gorbaçov ve Nikolay Fedorova'yı, Perestroyka ve insanın ölümsüzlüğünü konuşmak mümkün... Diğer erkekler içiyor, o da okuyor. Yura hayalperest... doğuştan düşünür... Lena gurur duyuyor onun bulmacaları şimşek gibi çözmesinden. Ama Yura ufak tefek... Çocukken çok hızlı büyüyormuş... Altıncı sınıftayken annesi onu Moskova'ya götür-

müş. Orada omurgasına talihsiz bir müdahalede bulunmuşlar iğneyle. Ve büyümesi tümden kesilmiş, boyu bir metre elli santim. Doğrusu yakışıklı bir adam. Ama karısının yanında cüce kalıyor. Filmde seyircilerin bunu fark etmemesi için çabaladık, kameramandan rica ettim: "Tanrı aşkına, bir şeyler bul!" Seyirciye sıradan bir çözüm vermenin âlemi yok, kadın cüceyi bırakıp yakışıklı Süpermen'e gitmiş diye. Sıradan bir kadın gibi! Yura'ysa... O bilge bir adam, mutluluğun birçok renginin olduğunu biliyor. Lena'nın her koşulda yanında olacağını biliyor, karısı olmasa bile arkadaşı olacak. Lena hapishaneden gelen mektuplarla kimin evine koşuyor? Onun... Mektupları beraber okuyorlar... Yura'nın kalbi sıkışıyor, ama dinliyor... Aşk uzun süre sabreder... aşk kıskanmaz... sinirlenmez ve kötülük düşünmez... Elbette her şey şimdi anlattığım kadar iyi değil... Yaşamları güllük gülistanlık değil... Yura kendini öldürmek de istemiş... alıp başını gitmek de... Kanlı canlı gerçek sahneler de yaşanmış. Ama Yura seviyor onu...

Tefekküre dair

– Hep sevdim Lena'yı... Okuldan beri. Sonra evlendi ve şehre taşındı. Ama sevmeye devam ettim onu.

Sabahtı... Annemle masaya geçmiş, çay içiyorduk. Pencereden bir baktım: Lena kucağında bebeğiyle geliyor. Anneme "Anne, bak Lena'm geldi. Bence sonsuza dek kalmaya geliyor," dedim. O günden beri mutlu ve neşeliyim. Hatta... yakışıklı oldum... Evlenince göğün yedinci katına çıktım mutluluktan. Hemen ertesi gün kaybettiğim nikâh yüzüğümüzü öpüp durdum. Çok güzel duruyordu parmağımda, ama çalışırken elimi silkeleyip eldivenlerimi çıkarmam gerekti, sonra geri takayım dediğimde yüzüğün kaybolduğunu gördüm. Aradım taradım ama bulamadım. Ama Lena takıyordu yüzüğünü, parmağına epey bol gelmesine rağmen, çıkarıncaya kadar hiç kaybetmedi onu...

Her yere beraber gidiyorduk... Böyle yaşıyorduk! Pınara beraber yürümeye bayılıyorduk, kovaları ben taşırdım, o da yanımdan yürürdü: "Gel biraz mırlayayım sana." Bunu dedikten sonra da bir şeyler anlatmaya başlardı... Paramız çok değildi, ama para paradır, mutluluk da mutluluk. Bahar gelince evimiz çiçekle dolar taşardı, önce ben getirirdim, sonra çocuklar büyüdü, beraber toplamaya başladık. Annelerini severdi hepsi. Anneleri mutluydu. Piyano çalardı (müzik okulunda okumuştu). Şarkı söylerdi. Masallar anlatırdı. Bir ara televizyonumuz vardı, hediye etmişlerdi. Çocuklar yapışırdı ekrana, onları televizyonun başından ayırmak imkânsızdı, biraz saldırganlaşır, yabancılaşırlardı. O da kalktı televizyonun üzerine su döktü. Televizyon yandı. "Çocuklar, siz çiçeklere, ağaçlara bakın daha iyi," dedi. "Annenizle babanızla konuşun." Çocuklar da gücenmediler buna, çünkü anneleri söylüyordu.

Boşanmamız... Hâkim sordu: "Neden ayrılıyorsunuz?" – "Hayata farklı bakıyoruz" – "Kocan içiyor mu? Dövüyor mu?" – "Ne içer ne döver. Hatta benim kocam harika bir insandır." – "Peki neden boşanıyorsunuz?" – "Aşk yok." – "Önemli bir neden değil bu." Düşünmemiz için bir yıl zaman verdi bize...

Köylüler güldüler bana. Evden kov onu, akıl hastanesine at, dediler... Nesi eksikmiş? Her insanın başına gelir işte. Hüzün, veba gibi çöker üzerimize. Trende gidersin, pencereden bakarsın, hüzün çöker üzerine. Etraf güzellikle doludur, gözünü alamazsın, ama gözyaşların akar ve ne yapacağını bilemezsin. Evet, Rus hüznü... Hatta insanın elinde her şey vardır, ama yine de bir şey yetmez. Bu şekilde yaşamaya devam eder. Her şeye katlanır. Ama o gelip "Yura," diyor, "sen çok iyisin, en iyi dostumsun. O hayatının yarısını hapiste geçirmiş olsa da bana lazım. Onu seviyorum. Gitmeme izin vermezsen ölürüm. Dıştan her şeyi yapmam gerektiği gibi yaparım, ama içim ölü gibi olur." Kader, böyle bir hain işte...

Bizi bırakıp gitti. Çocuklar çok özledi, çok ağladılar, özellikle de ufaklık. Bizim Matveyka... Annelerini bekleyip duru-

yorlar hâlâ. Ben de bekliyorum. Bize "Sadece piyanoyu satmayın," diye yazdı. Evdeki tek değerli şey o, anne ve babasından kalmış. Sevgili piyanosu... Bütün aile akşam başına oturur, o da çalardı... Onu para uğruna satabilir miyim ki? Beni hayatından çıkaramaz, çıkarsa da benden boşalan yeri dolduramaz, bu imkânsız. On beş yıl beraber yaşadık, çocuklarımız var. O iyi ama farklı biri. Dünyalı değil gibi... Uçarı o... uçarı... Bense dünyevi bir insanım. Buralardanım... yeryüzüne aidim...

Yerel gazetede bizden bahsettiler. Sonra televizyon çekimi için Moskova'ya çağırdılar. Orada oturuyorsun bir sahnedeymiş gibi ve kendini anlatıyorsun, salonda da seyirciler var. Sonra değerlendiriyorlar. Lena'ya herkes, özellikle de kadınlar "Manyak! Seksomanyak!" diye hakaret ettiler. Onu taşa tutmaya hazırlardı. "Patolojik bu, doğru değil." Bana sorulan sorularsa... Peş peşe nakavtlar... "Sizi çocuklarınızla bir başına bırakıp gitmiş bu sürtük, merhametinize değmez. Azizsiniz siz. Bütün Rus kadınları ayaklarınıza kapanır..." Yanıt vermek istedim... Söze başladım... Ama bana "Süremiz doldu," dediler. Ağladım. Herkes gücendiğim için, öfkeden ağlıyorum sandı. Ama böyle zeki, eğitimli, başkentte yaşayan insanların hiçbir şeyden anlamamasına ağlıyordum.

Onu ne kadar gerekirse bekleyeceğim. Ne kadar isterse... Başka bir kadın hayal edemiyorum yanımda. Ama bazen... birdenbire bir arzu belirdiği oluyor...

Köydeki konuşmalardan

– Lena melektir...

– Eskiden böylelerini ya gergiye sokarlardı ya da kaburgalarını kırarlardı...

– Zengin birine gitse anlaşılabilirdi. Zenginlerin hayatı daha ilginç olur. Ama haydutla ne işi var onun? Üstelik adam "müebbetlik". Yılda iki kez görüşme, hepsi bu. Bütün aşkları bundan ibaret.

– Romantik bir yapısı var. Bırakın bir denesin.

– Bizim kanımızda var, böyle talihsiz insanlara acırız. Katillere ve idamlıklara. İnsan öldürmüş, ama çocuk gibi gözleri var. Acıyor insan.

– Genel olarak erkeklere hiç inanmıyorum, bu mahkûmlara hele hiç. Hapiste sıkılıyorlar sadece. Eğlenecek bir şey arıyorlar. Aynı mektuptan çoğaltıyorlar; *beyaz boyunlu kuğum benim, seni hayal ediyorum, penceremdeki ışık*... Aptalın teki inanıp koşuyor onu kurtarmaya; boyundan büyük işlere giriyor, para gönderiyor. Bekliyor. Adam serbest kalınca kadının yanına yerleşiyor; yiyor, içiyor, paraları bitiriyor sonra da güzel bir havada ortalıktan kayboluyor. Bay! Bay!

– Kızlar amma büyük bir aşk bu ama! Tam filmlik!

– Katille evlenmiş, iyi kocayı da bırakmış. Üstelik çocukları da var... üç oğlan... Bileti alması bile güç, dünyanın öbür ucuna gitmesi gerek onu görmesi için, nereden bulacak bu paraları? Sürekli çocuklarının boğazından kesecek. Bakkala gidecek, hep bir ikilemde kalacak: Onlara ekmek alsın mı almasın mı?

– Kadın dediğin kocasından korkar... Beraber çıkacaklar çünkü İsa'nın karşısına. Yoksa... ne anlamı var ki evlenmenin? Ortak bir amacın yoksa neden uğraşacaksın ki?

– "Ben olmadan," der Tanrı, "yaratamazsınız." Bu kadınsa aklından bir şeyler uydurmaya çalışıyor. Kibir bu. Alçak gönüllülüğün olmadığı yerde, başka güçler olur. Bir cin var işin içinde.

– Onun manastıra gitmesi lazım, kendine kurtuluş yolu araması lazım. İnsanı ıstırap kurtarır. Istırabı araması lazım...

İra Vasilyeva'yla sohbetimiz devam ediyor:

– Onun yanında da sordum: "Lena, onunla yılda sadece iki görüşmen olacağını anlıyor musun?" – "Ne yapalım? Bana yeter. Hep düşüncelerimde olacak zaten. Hislerimde."

Kuzeye, onun yanına gitmesi için çok uzun bir yol kat etmesi gerek. Ognenniy Adası. On dördüncü yüzyılda Sergey

Radonejski'nin öğrencileri bu bölgeye gitmiş ve kuzey ormanlarını keşfe çıkmışlar. Koruluktan geçerken bir göl görmüşler, gölün ortasında da dil gibi alevler. Bu ruh onlara öyle görünmüş. Kayıklarla gölün ortasına toprak taşımışlar... Oraya bir ada yapmışlar ve üzerine de manastır inşa etmişler. Duvarların kalınlığı bir buçuk metre. O eski manastırda şimdi katiller hapishanesi var. "Müebbetlikler" hapishanesi. Her hücrenin kapısında suçlunun işleri suçların bir dökümü var: Anya'yı bıçakla kestiği için, altı yıl... Nastya'yı öldürdüğü için, on iki yıl... Okuyunca insanın nevri dönüyor ama içeri girince sıradan görünümlü bir adam seninle selamlaşıyor. Sigara istiyor, veriyorsun. "Dışarıda neler oluyor? Hava nasıl, burada onu bile bilmiyoruz." Hücrede yaşıyorlar. Etraf orman ve bataklık. Bir kişi bile kaçamamış şimdiye kadar...

Lena oraya ilk gittiğinde görüşme için izin alamayacağını hiç düşünmemiş. Bir pencereyi tıklatmış, kimliğini uzatmış, ama kimse dinlememiş bile onu: "Hapishane müdürü geliyor. Onunla konuşun." Müdürün yanına koşmuş: "Görüşme izni verir misiniz?" – "Kiminle?" – "Voloda Podbutski'nin yanına geldim." – "Burada sadece özel, tehlikeli suçluların bulunduğunu bilmiyor musunuz? Katı bir düzenimiz var: kürek mahkûmları için yılda üç günlük iki ziyaret, üç de iki saatlik kısa ziyaret. Sadece en yakın akrabalara izin veriyoruz: anne, eş, kız kardeş. Siz kimi oluyorsunuz?" – "Ben onu seviyorum." Besbelli klinik vaka. Müdür gitmek istiyor, ama kadın yakasına yapışıyor: "Anlamıyor musunuz? Onu seviyorum." – "Siz kesinlikle yabancı birisiniz onun için." – "O zaman izin verin bir bakayım ona." – "Ama nasıl, onu görmediniz mi?" Artık iyice gülünçleşiyor bu iş, nöbetçiler nasıl bu aptalı almış? Haha... Bir de kalkmış on sekiz yaşında gördüğü rüyayı anlatıyor, kocasından, üç çocuğundan bahsediyor, bu adamı hayatı boyunca sevdiğinden bahsediyor. Lena'nın samimiyeti ve saflığı her duvarı yıkar. İnsan onun yanındayken kendi hayatında bir şeylerin yanlış gittiği hissine kapılır; kendini kaba biri gibi his-

seder, sandığı kadar nazik biri olmadığını düşünür. Hapishane müdürü toy bir adam değil. İşinden dolayı her şeyi görmüş geçirmiş... Kendini Lena'nın yerine koyuyor: "Madem bu kadar uzaktan geldin, size altı saat görüşme izni vereceğim, ama yanınızda bir gardiyan da olacak" – "İsterse iki olsun! Onun dışında kimseyi görmem zaten..."

Bütün bu aşırı, abartılı halini boca ediyor Volodya'nın üzerine: "Ne kadar mutlu olduğumu anlıyor musun... Hayatım boyunca bekledim ve sonunda beraberiz." Elbette, buna hazır değil adam. Epeydir Baptist bir kadınla görüşüyor, onunla bir ilişkisi var. Tamam, bu ilişkide her şey ortada, kötü bir kadere sahip olan sıradan bir genç kadın söz konusu. Koca lazım kadına, kimliğine de kocası var diye damga. Buradaysa öyle bir heyecan, öyle bir heves var ki! Ama birisi seni böyle delicesine istediğinde elinde olmadan ürkersin tabii. Adamın kafası karışmış... "Sana yalvarıyorum," demiş Lena, "izin ver seninle evleneyim. Yanına gelmeme izin vermeleri için, seni görebilmek için. Başka bir şey istemiyorum." – "Ama sen evli değil misin?" – "Boşanacağım. Bir tek seni seviyorum." Yanında adamın mektuplarıyla dolu bir çanta var, çiçeklerle, resimlerle süslenmiş. Bir an bile ayrılamıyor onlardan. Bu mektuplar onun için mutluluğun zirvesi, çünkü hayatı boyunca mutlak olanı istemiş, mutlak da ancak mektup halinde, sadece kâğıtta tam olarak gerçekleşebilir. Yeryüzünde, yatakta bu yok. Mutlak orada bulunamaz. Başkalarıyla bağlantılı her şey: aile, çocuklar, hepsi bir tavizdir...

Sanki birisi yol gösteriyor ona... Nedir bu güç? Bu rüya nasıl bir rüya?

...Biz de gittik Ognenniy Adası'na. Bunun için bir sürü evrak ve yuvarlak mühürlü izin belgesi istediler. Telefon görüşmeleri. Sonunda vardık oraya... Volodya bizi şüpheyle karşıladı: "Bu tiyatro da ne?" Yıllarca yalnız, insanlardan uzak yaşamış. Kuşkucu olmuş, kimseye güvenmiyor. Yanımızda Lena'nın olması iyi oldu, uzanıp onun elini tuttu: "Volodya'cı-

ğım." Adam da pamuk gibi oldu. Hep beraber onu bize katılmaya ikna ettik, ama belki de kendisi çözmüştür, sonuçta zeki bir adam: Yirmi beş yılın ardından, mahkûmlar özel koşullar altında affedilebiliyor, işte eğer film çekilirse de adam bölgesel bir şöhret olacak ve bu da ona sonradan pekâlâ yardımcı olabilir... Orada herkes yaşamak istiyor... ölüm hakkında konuşmayı sevmiyorlar... Biz de bununla başladık...

Tanrı'ya dair

– Tek başıma oturmuş, infazı bekliyordum. Çok şey düşündüm... Dört duvar arasında kim yardım edebilir insana? Zaman diye bir şey yok, zaman bir soyutlama. Öyle derin bir boşluk hissine kapıldım ki... Derken bir gün buldum: "Eğer sen varsan, Tanrım, yardım et! Bırakma beni! Mucize istemiyorum senden, başıma gelen her şeyi anlamama yardım et." Diz çöktüm. Dua ettim. Tanrı uzun süre bekletmez O'na seslenen kimseyi...

Benim davamı okuyun, bir insan öldürdüm ben. On sekiz yaşındaydım. Okulu bitirmiştim, şiir yazıyordum. Moskova'ya okumaya gitmek istiyordum. Şiir eğitimi alacaktım. Annemle yaşıyorduk. Evde para yoktu, okumak için çalışmam lazımdı. Araba tamirhanesine girdim. Geceleri köyde danslar vardı... Güzel bir kıza âşık olmuştum. Delice âşık olmuştum. Danstan dönüyorduk... Kıştı... kar vardı... Evlerin pencerelerinde çam ağaçları belirmişti, yakında Noel olacaktı. Sarhoş değildim. Yürüyor, konuşuyorduk. Ha-ha... hi-hi... Bana sordu: "Gerçekten seviyor musun beni?" – "Hayattan çok seviyorum." – "Benim için ne yapabilirsin?" – "Senin için kendimi öldürebilirim." – "Kendini öldürürsün tabii. Peki benim için karşımıza çıkan ilk kişiyi öldürebilir misin?" Şaka mı yapıyordu... Sürtüklük mü yapıyordu... Hatırlamıyorum, yüzünü bile unuttum, bir kere bile yazmadı bana. "Öldürebilir misin?" Bunu söyledi ve güldü. Ben de kahramanım ya! Aşkımı

göstermem lazım. Çitten bir sopa söktüm... Gece. Karanlık. Durdum bekliyorum. O da bekliyor. Uzun süre kimse gelmedi, sonra karşıdan bir adam gelmeye başladı. Ben de kafasına indirdim sopayı. Pat! Bir kez vurdum, sonra bir daha... Düştü yere. Yerdeyken de vurdum. O sopayla... Meğerse öğretmenimizmiş...

Önce idam verdiler bana... Altı ay sonra tüm idam hükümlerini müebbede çevirdiler. Annem beni reddetti. Kız kardeşim bir kez yazdı, sonra bıraktı. Uzun zamandır tek başınayım... İşte şu hücrede kilit altında on yedi yıl oturdum. On yedi yıl! Mesela ağaç ya da herhangi bir hayvan, onlar zaman hakkında hiçbir şey bilmez. Onlar adına Tanrı düşünür. Ben de öyleyim işte... Uyudum, yedim, volta atmaya çıktım... Göğü parmaklıklar arkasından görüyorsun. Hücrede yatak, tabure, leğen, kaşık var... Diğerleri hatıralarla yaşıyor... Ben neyi hatırlayacağım ki? Hiçbir şeyim yok benim, yaşamayı beceremedim ki. Geriye bakınca orada sürekli karanlık görüyorum, ama bazen bir lamba yanar gibi oluyor. En çok annemi görüyorum... O da ya ocağın başında ya da mutfaktaki pencerenin yanında oluyor... Bunun ötesinde her yer karanlık...

İncil'i okumaya başladım... ve elimden bırakamadım... Beni çok sarstı. O'nunla konuştum: "Beni neden cezalandırdın?" İnsan Tanrı'ya mutluluğu için minnettar kalıyor, başına bir bela geldiğindeyse haykırıyor: "Neden, neden?" diye. Kendisine gönderilen eziyetin anlamını anlamaya çalışmıyor. Hayatını O'na teslim etmiyor...

Derken birdenbire Lena geldi... Geldi ve "Seni seviyorum," dedi. Önümde koca bir dünya açıldı... Kendim için her şeyi hayal edebildim... Aile, çocuklar... Mutlak bir karanlıktan çıkıp parlak ışığın içine düştüm... Işıkla çevrelendim... Doğru, anormal bir durum bu: Kocası var, üç çocuğu var, ama yabancı bir erkeğe aşkını itiraf ediyor, mektuplar yazıyor. Eğer kocasının yerinde olsaydım... Ben olsaydım! "Nesin sen, azize mi?" – "Aşk fedakârlık yapmadan olmaz. Öylesi nasıl bir aşk olur ki

zaten?" Bilmiyordum... Nereden bilebilirdim böyle kadınların var olduğunu? Hapiste nereden öğrenebilirim ki? Kadınlar arasında ya düzgün insanlar var ya da orospular var, hepsi bu, böyle düşünüyordum. Derken bir anda öyle bir kadın geliyor ki geceleyin gözünü kırpamıyorsun... Bu kadın geliyor ve ağlıyor, gülüyor. Ve her zaman güzel.

Bir süre sonra resmi nikâh yaptık. Sonra da gerçek kilise nikâhı yapmaya karar verdik... Hapishanede bir ibadet odası var. Kim bilir, belki bir kurtarıcı melek yüzünü bize doğru çeviriverir bir gün?

Lena'yla karşılaşmadan önce bütün kadınlardan nefret ederdim, aşkın hormonlardan ibaret olduğunu düşünürdüm. Bedenin arzusu olduğunu... Ama o bu sözcükten korkmuyor, sık sık kullanıyor: "Âşığım! Âşığım!" O zaman hiç kıpırdamadan oturuyorum. Bütün bunlar... nasıl söylesem... Ben mutluluğa alışkın değilim. Bazen ona inanıyorum. Bunun doğru olduğuna inanmak istiyorum; beni sevebilirler, benimle diğer insanlar arasındaki fark sadece onların kendilerinin iyi insanlar olduklarını düşünmesi. Ama insanlar kendilerini tanımıyorlar, gerçekte nasıl olduklarını bilseler dehşete kapılırlar oysa. Sizce ben hiç... hiç böyle bir şey yapabileceğimi... içimden bir hayvan çıkabileceğini düşünmüş müyümdür? Asla! İyi bir insan olduğumu düşünüyordum. Annem benim şiir defterlerimi yakmadıysa bir yerlerde saklamıştır, gidip bakın isterseniz. Ama başka zamanlarda... Korkuyorum... Çok uzun zaman yalnız kaldım, bu hale alıştım. Normal yaşam benden çok uzak. Kötü ve vahşi bir insan oldum... Neyden mi korkuyorum? Bizim hikâyemizin sadece bu filmde kalmasından korkuyorum, bana film lazım değil. Belki daha yeni yeni yaşamaya başladım işte... Çocuk istedik... Gebe kaldı. Ama sonra düşük yaptı. Tanrı bana günahlarımı hatırlattı...

Korkuyorum... Öyle korkuyorum ki kendimi öldürmek istiyorum... "Senden korkuyorum," diyor bana. Ama gitmiyor... İşte size film! İşte...

Hapishane konuşmalarından

– Rezalet! Rezalet! Hanımefendiyi psikoloğa göndermek lazım...

– Ben bu tür kadınları eskiden sadece kitaplarda okumuştum, Dekabristlerin kadınları olarak... Edebiyat! Ama gerçek hayatta... Lena benim gördüğüm tek kişi böyle. Gerçekten de başlangıçta inanmadım: "Belki de anormaldir?" dedim. Sonra içimde bir şeyler değişti... İsa'yı da deli sanmışlardı. Ama Lena herkesten daha normal!

– Bir keresinde bütün gece onun yüzünden uyuyamadım. Beni de böyle güçlü şekilde seven bir kadınımın var olduğunu hatırladım bir zamanlar...

– Bu onun çarmıhı. Onu almış taşıyor. Gerçek bir Rus kadını!

– Volodka'yı tanıyorum... Damadı yani! Benim gibi pisliğin teki. Lena için korkuyorum. Nikâhlanıp da tamam diyecek, sen nasıl istersen yaşa diyecek biri değil, onun karısı olmanın acısını çekecek. Zaten bu adam ona ne verebilir ki? Bizim birine bir şey vermemize imkân yok. Gözleri kanlı çocuklarız biz. Bizim yapabileceğimiz tek bir şey var, o da insanlardan bir şey almamak, böyle bir fedakârlığı kabul etmemek. Hayatın bütün anlamı bizim için artık almamaktan ibaret. Eğer alacaksan da, yine birini soyuyor olacaksın...

– Lena mutlu bir insan. Mutlu olmaktan da korkmuyor.

– İncil'deki gibi işte... Tanrı ne iyi ne adildir... O sevgidir...

– Peder bile... O bile gelip bana parmaklıkların arasından elini uzatıyor ve olabildiğince kısa tutuyor, pek dikkat etmiyor o, ama ben görüyorum. Her şey ortada, ellerimde kan var benim... Ama o katil karısı oldu, ona güvendi, onunla paylaşmak istiyor her şeyi. Artık her birimiz şöyle düşünüyoruz: "Demek ki her şey bitmiş değil." Eğer onu tanımamış olsaydım, benim için buraya katlanmak daha zor olurdu.

– Gelecekleri ne olacak? Ben hiç umut görmüyorum bu konuda...

– Dangalak herifler! Mucize nasıl olacak? Hayat beyaz yelkenli bir gemi değil. Çikolataya bulanmış bir bok yığını.

– Onun aradığı şeyi, onun ihtiyaç duyduğu şeyi, ona yeryüzünde kimse veremez, sadece Tanrı verir.

Hapiste evlendiler. Her şey Lena'nın hayal ettiği gibi oldu: mum ışıkları, altın yüzükler... Kilise korosu şarkı söyledi: "Ey İşaya, sevin..."

Peder: "Vladimir, özgür ve samimi arzun, kesin kararın, kendine eş olarak şu anda karşında duran Elena'yı almak mıdır?"

Damat: "Evet, sayın peder."

Peder: "Başka bir geline söz verdin mi?"

Damat: "Vermedim, sayın peder."

Peder: "Elena, senin özgür ve samimi arzun, kesin kararın, kendine koca olarak şu anda karşında duran Vladimir'i almak mıdır?"

Gelin: "Evet, sayın peder."

Peder: "Başka bir erkeğe söz verdin mi?"

Gelin: "Vermedim, sayın peder."

"Tanrım, onlara merhamet et..."

Bir yıl sonra İra Vasilyeva'yla yine buluştuk.

Onun hikâyesi

– Filmimizi televizyonda gösterdiler... Seyircilerden mektuplar geldi. Sevindim, ama... Yaşadığımız dünyada yanlış giden bir şeyler var. Fıkradaki gibi: İnsanoğlu çok iyi, ama insanlar kötü. Ezberledim şunları: "Ben hem ölüm cezasını savunuyorum, hem de insan dışkısından geri dönüşümle yararlanılmasını." "Sizin kahramanınız gibi canavarlar, o Süpermen-katiller, Kızıl

Meydan'da halkın önünde kurban edilmeli, aralarda da reklamlar gösterilmeli." "O adamlar organları için öldürülmeli... yeni ilaçlar ve kimyasallar için yapılan deneylerde hepsi kobay olarak kullanılmalı..." Ünlü sözlükçü Dal'ın sözlüğüne bakarsak, "dobrota" sözcüğü "dobrovat" sözcüğünden geliyor, yani berekette, *dobro*'da yaşamaktan..* Hayatın ancak o zaman saygın ve istikrarlı olabiliyor... Ama bizde bunlardan kalmadı artık. Kötülük Tanrı'dan gelmez. Aziz Antoniy Velikiy'in sözleriyle: "Tanrı kötülüğün suçlusu değildir. O insana akıl verdi, iyiyle kötüyü ayırma yeteneği verdi..." Doğru, ama başkaları da vardı... Şöyle enfes bir mektup da hatırlıyorum: "Filminizden sonra aşka inandım. Herhalde, Tanrı her şeye rağmen var..."

Belgesel denen şey bir entrikadır... Tuzaktır... Benim için belgesel türünün, deyim yerindeyse, içkin bir kusuru var: Film çekiliyor, bitiyor, ama hayat devam ediyor. Kahramanlarım uydurma değil, canlı, gerçek insanlar ve bana bağlı değiller; benim irademe, benim temsillerime ya da profesyonelliğime bağlı değiller, onların hayatlarındaki varlığım tesadüfi ve geçici. Onlar kadar özgür değilim. Keşke olabilseydim... O zaman hayatım boyunca tek bir kişiyi çekerdim. Ya da tek bir aileyi. Gün gün. İşte bir çocuğu elinden tutmuş götürüyorlar... yazlığa gidiyorlar... çay içip sohbet ediyorlar, bugün bir konu, yarın başka bir konu... tartışıyorlar... gazete alıyorlar... araba bozuluyor... yaz sona eriyor... biri ağlıyor... Bunun ortasındayız, ama birçok şey bizsiz oluyor. Bize rağmen oluyor. O anı yakalamak ya da zamanın belli bir parçasını gözlemlemek bana yetmiyor. Yetmiyor! Yapamıyorum... Kendimi koparamıyorum... Kahramanlarımla arkadaş oluyorum, onlara yazıyorum, telefon ediyorum. Buluşuyoruz. Uzun süre, "filme almaya" devam ediyorum belgesel malzememi, gözlerimin önünde yeni sahnelerin belirişini izliyorum. Bu türden "filme alınmış" onlarca görüntü var zihnimde.

Bunlardan biri de Lena Razdueva hakkında. Notlarla dolu bir defterim var. Bir tür film senaryosu, çekilmemiş bir filmin:

*Sırasıyla "iyilik", "iyilik yapmak" ve "iyi".

...Bunu yaptığı için acı çekiyor, ama yapmadan duramıyor.

...Gidip o adamın dava dosyasını okumaya birkaç yılda kara verebilmiş. Ama ürkmemiş: "Bu bir şeyi değiştirmeyecek, yine de seveceğim onu. Artık karısıyım onun Tanrı katında. Bir insan öldürmüş; öldürmüş çünkü o zaman ben yoktum yanında. Benim elinden tutup onu oradan çıkarmam lazım..."

...Ognenniy Adası'nda eski bir bölge savcısı yatıyor, biri muhasebeci, diğeri kasiyer olan iki kadını baltayla parçalamış ağabeyiyle birlikte. Kendisi hakkında bir kitap yazıyor. Hatta gezmeye bile çıkmıyor, gezerek harcanan vakte acıyor. Çok az bir para çalmışlar. Neden yapmışlar bu işi? Bilmiyor... Ya da karısıyla iki çocuğunu öldüren çilingir... Önceden elinde İngiliz anahtarından başka bir şey tutmamış, şimdi bütün hapishane onun yaptığı tablolarla kaplı. Her biri kendi iblisleriyle uğraşıyor, hepsi duygularını boşaltmak istiyor. Cinayet, kurbanlar için olduğu kadar katiller için de bir muamma aslında...

...Orada duyduğum bir konuşma... "Tanrı'nın var olduğunu düşünüyor musun?" – "Varsa, ölüm son olmamalı. Onun var olmasını istemiyorum."

...Onlarınki aşk mı peki? Volodya uzun boylu ve yakışıklı, Yura ise cüce... Hatta Lena bana Yuri'nin bir erkek olarak onu daha iyi tatmin ettiğini söyledi. O yüzden bence tek yapması gereken... Hani sonuçta kocası nasılsa öyle artık, kaderin sillesini yemiş. Lena onun elini tutmak zorunda...

...İlk zamanlarda köyde çocuklarıyla yaşıyordu. Yılda iki kez görüşmeye gidiyordu. Ama sonra Volodya ondan her şeyi bırakıp yanına gelmesini talep etmeye başladı: "Sen bana karşı değişiyorsun, hissediyorum bana karşı değiştiğini" – "Volodenka, çocukları nasıl bırakırım? Matveyka küçücük, fiziksel olarak hâlâ ihtiyacı var bana." – "Sen Hıristiyansın... Senin uysal olup kocanı dinlemen lazım." Karı başörtüsü bağlayıp hapishanenin yanında yaşıyor. İş yok, ama bölge kilisesindeki pedere sığınmış. Oranın temizliğini yapıyor. "Volodya da

yanımda hem... Duyuyorum... yanımda olduğunu hissediyorum.. 'Sen korkma,' diye yazıyorum ona, 'ben yanındayım...'" Yedi yıldır her gün yazıyor ona...

...Evlenir evlenmez Volodya ondan sürekli yetkililere mektup yazmasını talep etmeye başlamış: "Çok çocuklu bir baba o, onun çocuklarıyla ilgilenmesi için dışarı çıkması gerekir." Bu Volodya'nın özgür kalması için bir şans. Ama Lena da saf biri... Oturuyor yazmak için o mektupları, ama yazamıyor: "O bir adam öldürmüş. Bundan daha büyük bir günah yok." O zaman Volodya çıngar çıkarıyor işte. Başka bir kadın istediğini söylüyor. Daha zengin ve bağlantıları olan bir kadın. Bu azize onu bıktırmış artık...

...On sekiz yaşında girmiş hapse... O zamanlar Sovyetler Birliği ve Sovyet hayatı vardı. Sovyet insanları vardı. Sosyalizm vardı. Ülkenin ne halde olduğunu bilmiyor şu an. Eğer çıkarsa, bu yeni hayatta yapamaz! Çok ağır gelir; mesleği yok, akrabalar reddetmiş. O da öfkeli bir adam. Bir gün hapiste arkadaşıyla tartışmış ve az kalsın adamın gırtlağını deşecekmiş. Lena onu alıp insanlardan uzak bir yere götürmesi gerekeceğini anlıyor. Bir çiftlikte çalışacaklarını hayal ediyor. Ormanda. Onun deyişiyle, ağaçların ve dilsiz hayvanların arasında...

...Birkaç kez bana şöyle dedi: "Onun gözleri öyle soğuk, öyle boş ki. Bir gün beni öldürecek. Biliyorum, beni hangi gözlerle öldüreceğini." Ama oraya sürükleniyor, o uçuruma doğru sürükleniyor işte. Neden? Ben de kendi içimde benzer şeyler hissetmedim mi hiç? Karanlığa sürükleniveriyor insan...

...Son buluşmamızda, Lena'dan şunu duydum: "Yaşamak istemiyorum! Katlanamıyorum artık!" Komada gibiydi, ne canlı ne ölü...

Beraberce gidip Lena'yı görmeye karar vermiştik. Ama birdenbire ortadan kayboldu. Yanıt vermedi bir türlü. Artık uzak bir manastırda yaşadığı söylentileri geliyor. Uyuşturucu bağımlılarıyla, AIDS'lilerle birlikte... Orada birçokları sessizlik yemini ediyor.

KAHRAMANLIĞA VE SONRASINA DAİR

Tanya Kuleşova
Öğrenci
21 yaşında

Olayların tarihçesi

19 Aralık günü Beyaz Rusya'da cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. Kimse hilesiz bir seçim beklemiyordu, sonuç önceden belliydi: Ülkeyi on altı yıldır yöneten Cumhurbaşkanı Lukaşenko kazanacaktı seçimi. Dünya basını onunla alay ediyordu: "Patates Diktatörü", "Uysal Fino" diye, ama kendi halkı ona esir olmuş gibiydi. Avrupa'nın son diktatörü... Hitler'e olan sempatisini saklamıyordu. Hitler'i de uzun zaman kimse ciddiye almamış, insanlar ona "küçük onbaşı" ya da "Bohemyalı onbaşı" demişti.

O günün akşamında (Minsk'in başlıca meydanı olan) Ekim Meydanı'nda on binlerce kişi yürüdü ve düzmece seçimleri protesto etti. Göstericiler sonuçların geçersiz ilan edilmesini ve Lukaşenko'nun aday olmadığı yeni bir seçim yapılmasını talep ediyordu. Bu barışçı protestolar özel harekât ve özel tim tarafından şiddetle bastırıldı. Başkentin yakınındaki ormanlarda savaşa hazır bir ordu bekliyordu...

Toplam 700 gösterici tutuklandı, bunların arasında da do-

kunulmazlıkları hâlâ devam eden yedi eski cumhurbaşkanı adayı vardı...

Seçimlerden sonra Beyaz Rusya'nın gizli servisi gece gündüz çalışmaya başladı. Bütün ülkede siyasi baskılar başladı: tutuklamalar, sorgulamalar, evlerin, muhalif gazetelerin yazı işlerinin ve hukuk örgütlerinin ofislerinin aranması, bilgisayarlara ve diğer ofis malzemelerine el konması. Okrestino'daki hapishanede ve KGB tutuklama merkezinde hapsedilenlerin birçoğu "halk isyanı örgütleme" ve "hükümet darbesi girişimi" sebebiyle 4 ila 15 yıla varan hapis cezalarına çarptırıldılar. Bugün Beyaz Rusya iktidarı artık barışçı protesto eylemlerine katılmayı böyle sınıflandırmaktadır. Kovuşturmalardan ve diktatörlüğün güçlenmesinden kaygılanan yüzlerce insan ülkeden kaçıyor...

Aralık 2010-2011 Mart tarihli gazetelerden.

Duyguların tarihçesi

"...Eğlence için gitmiştik, ciddi bir şey değildi"

– Kendi adımı değil, ninemin adını söyleyeceğim size. Korkuyorum... elbette korkuyorum... Herkes birtakım kahramanlar bekliyor, ama ben kahraman değilim. Buna hiçbir zaman hazır olmadım zaten. Hapiste sadece annemi düşündüm, onun hasta kalbini. Ona ne olacak? Diyelim ki biz kazandık ve tarih kitapları da bunu yazdı... Ya yakınlarımızın gözyaşları? Onların acıları? Fikirler çok güçlü şeylerdir, korkunçlardır, çünkü onlarınki maddi olmayan bir güçtür, onu ölçmek imkânsızdır. Ağırlığı yoktur... Başka bir özdendir o... Bir şeyi annenden daha önemli hale getirebilme kapasitesine sahiptir. Seçim yapmaya zorlar seni. Ama hazır değilsindir... Artık biliyorum, KGB senin eşyalarını, kitaplarını karıştırdıktan... günlüğünü okuduktan sonra... odana girmek nasıl bir şey biliyorum... (*Susuyor.*) Bugün sizinle buluşmamıza gelme-

den önce hazırlanırken anneme telefon edip ünlü bir yazarla buluşacağımı söyledim, ağlamaya başladı: "Konuşma. Hiçbir şey anlatma," dedi. Beni tanımadıklarım destekliyor sadece; akrabalarım, yakınlarım desteklemiyor. Ama beni seviyorlar...

Mitingden önce... Akşam yurtta toplanıp tartışmıştık. Hayatı ve şu konuyu: Mitinge kim gidiyor, kim gitmiyor? Hatırlamamı istiyorsunuz, değil mi? Ne konuştuğumuzu? Şöyle şeylerdi işte...

– Gidecek misin?

– Gitmeyeceğim. Enstitüden atıp askere yollarlar. Elime makineliyi verip koştururlar.

– Beni de atarlarsa, babam beni hemen biriyle evlendirir.

– Bu kadar gevezelik yeter, bir şey yapmanın vakti geldi. Eğer herkes korkarsa...

– Che Guevara olmamı mı istiyorsun? (Bu benim eski erkek arkadaşımın sözü, onu da anlatacağım.)

– Bir nefes özgürlük...

– Ben gidiyorum, çünkü diktatörlüğün insafında yaşamak yetti artık bana. Bizi beyinsiz ineklere dönüştürüyorlar.

– Ama ben kahraman değilim. Eğitim almak, kitap okumak istiyorum.

– "Sovyet insanı" fıkrası var ya hani: Köpek gibi kızgın, balık gibi suskun.

– Ben küçük bir insanım, hiçbir şey bana bağlı değil. Asla oy kullanmıyorum.

– Ben devrimciyim... gideceğim... Devrim bir keyif!

– Peki senin devrimci ideallerin neler? Yeni aydınlık gelecek, kapitalizm mi sence? Yaşasın Latin Amerika devrimi!

– On altı yaşındayken anne babamı kınardım, sürekli bir şeyden korkarlardı, çünkü babamın kariyeri vardı. Onların aptal olduğunu düşünürdüm. Bizse her şeyi biliyorduk! Sokaklara çıkacağız! Söyleyeceğiz her şeyi! Artık ben de onlar gibi konformistim ama. Gerçek bir konformist. Darwin'in teorisine göre hayatta kalanlar güçlüler değil, çevrelerine daha

iyi uyum gösterenlerdir. Ortalama, hayatta kalır ve soy devam eder.

– Oraya gitmek aptal olmak demek, gitmemekse daha da kötü.

– Sizin gibi boş kafalı koyunlara kim devrimin ilerleme olduğunu söyledi. Ben evrimi savunuyorum.

– Beyazlar... Kızıllar... Hiçbiri umrumda değil benim.

– Ben devrimciyim...

– İşe yaramaz! Dazlak gençlerle dolu askeri araçlar gelecek ve sen de dipçiği yiyeceksin, hepsi bu. İktidarın çelik gibi olması lazım.

– Canı cehenneme, Yoldaş Mavzer'in.* Kimseye devrimci olacağım diye söz vermedim. Okulu bitirip ticarete atılmak istiyorum.

– Akıl alır gibi değil

– Korku bir hastalık...

Eğlence için gitmiştik, ciddi bir şey değildi. Güldük, şarkılar söyledik. Herkes çok seviyordu birbirini. Çok hoş bir ortam vardı. Kimisi pankartla yürüyordu, kimisi gitarla. Arkadaşlar cep telefonundan arayıp internette neler yazıldığını bildirdiler... Böyle öğrendik işte şehrin merkezindeki binaların avlularının asker ve polislerin müdahale araçlarıyla dolu olduğunu. Ordu şehre yürümeye başlamıştı... Buna inanan oldu inanmayan oldu, ruh halimizde bir dalgalanma yaşadık, ama kimsede korku yoktu. Birdenbire korkumuz uçup gitmişti. Ama önce, orada kaç kişi olduğumuz önemli... On binlerce! Çok farklı insanlar vardı. Asla bu kadar çok olmamıştık. Hatırlamıyorum hiç... İkincisi de, orada kendi evimizdeydik. Sonuçta burası bizim şehrimizdi. Bizim ülkemiz. Anayasada haklarımız yazıyor: toplantı, miting, gösteri, yürüyüş özgürlüğü... Konuşma özgürlüğü... Yasalar var! Korkmayan ilk ku-

*İlk kıtası "Konuşma sırası sende, Yoldaş Mavzer," dizesiyle biten, Mayakovski'nin yazdığı ünlü bir devrim şiirine atıf.

şak. Dövülmemiş. Vurulmamış. On beş gün hapse atarlarsa peki? Ne olacak ki! Al sana İnternete yazabileceğin bir konu. İktidarın bizim sürü olduğumuzu, kör kör çobanın peşinden gittiğimizi sanmasına izin vermemeliyiz! Beyinlerimiz yerine televizyonlarımız olduğunu sanmasınlar. Her ihtimale karşı yanıma bir fincan almıştım ben, çünkü önceden biliyordum: Hapisteki hücrede bir fincanı on kişi kullanıyor. Sırt çantama da kalın bir kazakla iki elma koymuştum ayrıca. Yürüyor ve birbirimizin fotoğrafını çekiyorduk, o günü sonradan hatırlamak için. Noel maskeleriyle, gülünç tavşan kulaklarıyla... Çin malı oyuncaklar. Noel yakında... Kar yağmış... Ne güzel bir gece! Bir tane sarhoş görmedim. Birinin elinde bir kutu bira görürlerse, hemen alıp döküyorlardı. Bir evin çatısında birini fark ettiler: "Keskin nişancı! Keskin nişancı!" Herkes bir anda hareketlendi. Tempo tuttular: "Haydi gelsene! Atla! Atla!" Böyle bir şamata. Eskiden politikadan hoşlanmazdım, hiç böyle şeyler hissedebileceğimi, onları benim de yaşayacağımı düşünmemiştim. Sadece müzik yoluyla deneyimlemiştim bunu daha önce. Müzik benim için her şey demek, vazgeçilmez bir şey benim için. Ama orada yaşadıklarım inanılmazdı. Yanımda bir kadın yürüyordu... Neden onun adını sormadım ki? Onun hakkında yazabilirdiniz aslında. Başka şeylerle ilgileniyordum ben, eğleniyordum, her şey o kadar yeniydi ki benim için. Bu sözünü ettiğim kadın oğluyla birlikte yürüyordu, on iki yaşında falandı herhalde oğlu da. Okul çocuğu. Polis albayı da onu gördü ve megafonla küfretmeye, ona kötü bir anne olduğunu söylemeye başladı. Deli, dedi kadına. Bunun üzerine herkes kadınla oğlunu alkışlamaya başladı. Çok spontane gelişti, kimse düşünmemişti bunu. Çok önemliydi... çok önemliydi bunu bilmek... Çünkü biz sürekli utanıyorduk. Ukraynalılar'ın *Meydan*'ı vardı, Gürcüler'in Gül Devrimi vardı. Ama bize gülüyorlardı: Minsk'e komünist başkent diyorlardı, Avrupa diktatörlüğünün son kalesi. Artık başka bir

hisle yaşıyorum ama: Biz yürüdük çünkü. Korkmadık. Bu en önemlisi... Bu çok önemli...

İşte duruyoruz: Bizler ve onlar. Burada bir topluluk, orada başka bir topluluk. Bu tuhaf bir manzara tabii... Bir tarafta pankartlar ve portreler var, diğeri kamuflajlı ve tam teçhizat, kalkanları var, copları var. Çam yarmaları! Geniş omuzlu herifler! Bizi dövecekler mi gerçekten? Beni dövecekler mi? Benim yaşıtlarım onlar, akranlarım, hayranlarım. Doğru söylüyorum! Aralarında köyden tanıdığım çocuklar var, elbette orada olacaklar. Minsk'e gidip de poliste iş bulan çok kişi vardır bizden: Kolka Latuşka, Alik Kaznaçeyev... Normal çocuklar işte. Tıpkı bizim gibiler, sadece üniformaları var. Üzerimize yürüyecekler mi gerçekten? İnanılır gibi değil... Ama bir şekilde... Güldük, eğlendik onlarla. Kızdırdık: "Ne o çocuklar, halkla mı savaşacaksınız?" Kar yağıyordu durmadan. Ve tam o sırada... Bir geçit töreninde duyulduğu gibi... Askeri bir emir duyuldu: "Dağıtın kalabalığı! Safları bozmayın!" Beynim bu gerçekliğe uyum sağlayamadı bir an, hemen anlayamıyor insan... Çünkü böyle bir şey olamaz... "Kalabalığı dağıtın..." Bir sessizlik anı. Ve kalkanların gürültüsü... ritmik bir kalkan gürültüsü... İlerliyorlar... Sıra sıra geliyorlar ve vahşi hayvanları kovalamaya çalışan avcılar gibi coplarını kalkanlarına vuruyorlar.. Yürüdüler, yürüdüler, yürüdüler. Asla bu kadar çok asker görmemiştim, sadece televizyonda görmüştüm böylesini. Sonra kendi köyümden çocuklardan öğrendim... Onlara "En korkuncu, gösterilerde hemşerinizi görmektir," demişler. Onları köpek gibi eğitiyorlar çünkü. (*Susuyor.*) Derken Çığlıklar... Ağlamalar... Çığlıklar: "Vuruyorlar! Vuruyorlar!" Vurduklarını gördüm. Üstelik coşkuyla vuruyorlardı. Hoşnutlukla. Hoşnutlukla vurduklarını unutmadım... İdman yapar gibi... Bir kız haykırışı: "Ne yapıyorsun canavar!" Tiz mi tiz bir ses. Anında kesildi. O kadar korkunçtu ki bir an gözlerimi kapadım. Üzerimde beyaz bir ceket, beyaz bir şapka vardı. Beyazlar içinde öylece duruyordum.

"Yüzükoyun kara yat, orospu!"

Polis arabası... Korkunç bir araba. İlk kez orada gördüm onu. Gözaltına alınanları sevk etmek için kullanılan özel, kapalı bir araç. Her tarafı çelik kaplı. "Yüzükoyun kara yat, orospu! Tek hareketinde öldürürüm!" Asfalta yattım... Tek başıma yatmıyorum, bizimkiler de hep orada... kafam bomboş... bir düşünce yok... Tek gerçek his, soğuk. Tekme ve coplarla bizi kaldırıp arabalara dolduruyorlar. En çok gençlere saldırıyorlar, onların bacak aralarına vurmaya çalışıyorlar:

"Yumurtalarını tekmele, yumurtalarını! Taşaklarını!" "Kemiklerini kır!" "İşet onları!" Dövüyor ve bu arada felsefe yapıyorlar: "Sikeyim devriminizi!" "Kaç dolara sattın Vatan'ı, piç?" O araçlar –ki ikiye beş metredir– yirmi kişi alır, ama bizden elliyi aşkın kişiyi doldurdular o aracın içine. Direnin kalp ve astım hastaları! "Pencereden bakma! Kafalar aşağı!" Küfür kâfir... Bizim gibi "Amerikalılara satılmış" "işe yaramaz dangalaklar" yüzünden bugünkü futbol maçını seyredememişler. Bütün gün kamyon kasalarında brandaların altında tıkılı kalmışlardı o gün. Poşetlere ve prezervatiflere işemişlerdi. O yüzden aç ve öfkeli bir halde çıktılar karşımıza. Belki de o kadar kötü insanlar değillerdir, ama cellat olarak çalışıyorlardı işte. Normalde çocuğa benziyorlar. Sistemin küçük vidaları. Dövmek dövmemek, onlar karar vermiyor, ama onlar dövüyor... Önce dövüyor, sonra düşünüyor, belki de düşünmüyor. (*Susuyor.*) Uzun bir yol gittik, önce ileri gidiyorlar, sonra dönüyorlar geri. Nereye? Tam bir bilinmez. Kapıyı açtıkları zaman, "Bizi nereye götürüyorsunuz?" diye sorduk. "Kuropatı'ya," dediler (Stalin'in baskı dönemi kurbanlarının toplu gömüldüğü yerin adı Kuropatı). Böyle sadistçe şakalar yapıyorlardı. Bizi uzun süre dolaştırdılar şehirde, çünkü bütün hapishaneler doluydu. Arabada sabahladık. Sokakta hava sıfırın altında yirmi derece, biz de demir bir sandığın içindeyiz işte. (*Susuyor.*) Onlardan nefret etmem lazım. Ama kimseden nefret etmek istemiyorum. Buna hazır değilim.

Gece boyunca nöbetçiler birkaç kez değişti. Yüzlerini hatırlamıyorum, ama hep aynıydı üniformaları. Ama biri vardı ki... şimdi sokakta görsem tanırım, gözlerinden tanırım hemen. Yaşlı değil genç değil, sıradan bir erkek, özel bir yanı yok. Ne yaptı? Arabanın kapısını ardına kadar açtı ve uzun süre açık tuttu, bizim soğuktan titrememiz hoşuna gidiyordu. Hepimizde anorak, ucuz çizmeler, sahte kürkler. Bize bakıyor ve gülüyordu. Böyle bir emir almamıştı, kendisi yaptı bunu. Kendi inisiyatifiyle. Başka bir polis de bana çikolata verdi ama: "Al şunu. Ne diye geldin bu meydana?" Bunu anlamak için Soljenitsin okumak lazım diyorlar. Okulda okurken, kütüphaneden *GULAG Takımadaları*'nı almıştım, ama o sırada anlamamıştım. Kalın ve gereksiz bir kitap. Elli sayfa okuyup bir kenara attım... Uzak mı uzak gelmişti, tıpkı Troya Savaşı gibi. Stalin eskimiş bir konuydu bizim için. Ben de, arkadaşlarım da onunla pek ilgilenmedik...

Nezarethanede insanın ilk yaşadığı... Çantandaki bütün eşyalarını masaya boşaltıyorlar. Ne mi hissediyorsun? Sanki giysilerini çıkarıp soyuyorlar... ki kelimenin gerçek anlamıyla da yapıyorlar bunu: "İç çamaşırını çıkar. Bacaklarını omuz genişliğinde aç. Eğil." Anüsümde ne arıyorlardı ki? Bize mahkûm gibi davrandılar. "Yüzünü duvara dön! Yere bak!" Sürekli yere bakmayı emrediyorlardı. Gözlerine bakmandan nefret ediyorlardı: "Yüzünü duvara dön! Sana yüzünü duvara dön dedim!" Her yerde düzen... tuvalete de düzenle gidiliyor: "Arka arkaya sıra olun." Bütün bunlara katlanmak için, araya bir bariyer koydum: Burada biz, orada onlar. Sorgu, sorgucu, kanıt... Sorguda: "'Suçumu tümüyle itiraf ediyorum,' diye yazıp imza atman lazım?" – "Neyle suçlanıyorum peki?" – "Sen mi! Anlamıyor musun? Kitlesel isyana katıldın..." – "Barışçı bir protesto eylemiydi." Baskılar başlıyor: okuldan atmak, annenin işten çağırılması. Böyle bir kızı varsa nasıl öğretmen olarak çalışıyormuş o? Annem! Sürekli annemi düşünüyordum... Bunu anladılar, o yüzden her sorgu aynı sözlerle başlıyordu: "Annen

ağlıyor..." "Annen hastanede..." Sonra yine: "İsim ver... Yanında kimler yürüyordu? Kimler bildiri dağıttı? İmzala... isim ver..." Kimsenin bunu öğrenmeyeceğini ve hemen eve gideceğimi vaat ediyorlar. Seçim yapmak lazım... "Hiçbir şey imzalamam." Geceleri ağlıyordum. Annem hastanede... (*Susuyor.*) Hain olmak kolay, çünkü anneni seviyorsun... Bilmiyorum, bir ay daha katlanabilir miydim? Güldüler: "Nesin sen, Zoya Kosmodemyanskaya mı?" Hepsi genç çocuklar, neşeliler. (*Susuyor.*) Korktum... Onlarla aynı dükkânlara giriyor, aynı kafeteryalara oturuyor, aynı metroda seyahat ediyoruz. Beraber yaşıyoruz. Sıradan yaşamda "bizler" ve "onlar" arasında kesin sınırlar yok. Nasıl tanıyacağız onları? (*Susuyor.*) Eskiden iyi bir dünyada yaşardım, o artık yok, olmayacak.

Hücrede tam bir ay... Bütün bu süre boyunca bir kez bile ayna yüzü görmedim. Küçük bir aynam vardı ama eşyalarımın aranmasından sonra çantamdan kayboldu. Cüzdanım ve nakit paramla birlikte. Hep su içmek istiyordum. Katlanılmaz bir susuzluk! Suyu sadece yemek zamanı veriyorlardı, geri kalan zamanlarda "Tuvaletten için," diyorlardı. İğrenç. Oysa kendileri Fanta içiyorlar. Suya kesinlikle doyamayacağım gibi geliyordu, dışarı çıktığımda bir buzdolabı dolusu maden suyu alacağım diye söz verdim kendime. Hepimiz kokuşmuştuk... Yıkanacak yer yok... Biri küçük bir parfüm şişesi buldu, elden ele geçirip kokladık. Bu sıradaysa bir yerlerde arkadaşlarımız kütüphanede oturmuş, ödevlerini kâğıda geçiriyorlar. Sınavlara giriyorlar. Nedense her tür saçmalık geliyor akla... Bir kez bile giymediğim yeni bir giysi... (*Gülüyor.*) Mutluluğu bir parça şeker gibi, bir parça sabun gibi ıvır zıvır şeylerin getirebildiğini öğrendim orada. Beş kişilik koğuşta, otuz iki metrekare yerde, on yedi kişi oturuyorduk. İki metrelik alanda yaşamayı öğrenmek lazımdı. Özellikle de geceleri zor oluyordu, nefes alınmıyordu. Uzun süre uyumadık. Konuştuk. İlk günlerde politikayı, sonra da sadece aşkı konuştuk:

Koğuştan Konuşmalar
"...Bunu gönüllü olarak yaptıklarını düşünmek istemiyorsun."

"...Hep aynı senaryo... Her şey etrafımda dönüp duruyor. Halk dediğin, sürüden farksız. Antilop sürüsü. İktidarsa aslan. Aslan, sürüden bir kurban seçip onu öldürüyor. Geri kalan antiloplarsa ot çiğnemeye devam ediyor, bir sonraki kurbanını seçmekte olan aslanı göz ucuyla izliyorlar, herkes rahat bir nefes alıyor aslan kurbanı ilan edince: 'Ben değilim! Ben değilim! Daha çok yaşayabilirim.'"

"...Devrimi müzede severdim... Romantik bir yapım var. Bir masalın içindeymişim gibi düşündüm. Kimse çağırmadı beni, kendim gittim meydana. Devrimin nasıl olduğunu görmek ilginç olacaktı. Bunun için kafama ve böğrüme cop yedim. Gençlik sokaklara çıkmıştı, bu "çocukların devrimi"ymiş, böyle ad verdiler. Şimdi de öyle diyorlar. Anne babalarımız evde kaldı. Mutfaklarda oturup bizim yürüyüşümüzü konuştular. Endişelendiler. Korkmuşlardı, ama bizim Sovyet dönemine dair hatıralarımız yoktu. Komünistleri sadece kitaplardan okumuştuk, herhangi bir korkumuz yoktu. Minsk'te iki milyon kişi yaşıyor, peki biz kaç kişiydik? En fazla otuz bin... Biz yürürken seyredenler bile daha çoktu: Balkonlara çıkmış, arabalardan korna çalıyor, destek veriyorlardı: "Haydi çocuklar!" Balkonunda birayla televizyonun karşısına tüneyenler her zaman daha fazladır ama. Çoğunluk böyledir... Yani sokaklarda sadece biz entelektüel romantikler olduğu sürece, bu bir devrim değildir..."

"...Korkuyla her şey durdurulur mu sanıyorsunuz? Polisle ve copla? Yanılıyorsunuz. Cellat ve kurban anlaşabilir. Komünist zamanlardan beri var bu bizde. Sessiz bir anlaşma var. Karşı eylem. Büyük pazarlık. İnsanlar her şeyi anlıyor, ama susuyorlar. Düzgün bir maaş almak istedikleri, yeni bir Audi almak ve Türkiye'de tatil yapmak istedikleri için susuyorlar.

Onlarla demokrasi, insan hakları konuşmaya çalış... Çin işkencesi! Sovyet zamanında yaşayanlar, hemen hatırlamaya başlıyor: 'Bizim çocuklarımız muzların Moskova'da yetiştiğini sanıyordu. Ama bakın şimdi... Yüz çeşit salam! Ne yapacaksınız özgürlüğü?' Sovyetler Birliği'ni bugün de isteyen çok kişi var, ama bol salam olması koşuluyla."

"...Ben tesadüfen düştüm buraya... Arkadaşlarla eğlencesine meydana çıktık, pankart ve balonların arasında takılmak istedik. Daha doğrusu... Orada bir adam hoşuma gitmişti. Normalde kayıtsız bir izleyiciyimdir. Politikadan uzak mı uzak yaşadım ben. İyilikle kötülüğün savaşı masalı bıktırdı artık..."

"...Bizi bir tür kulübeye kapattılar. Geceyi yüzüm pencereye dönük halde ayakta geçirdim. Sabahleyin: 'Dizlerinin üzerine çök!' dediler. Diz çöktük. 'Kalk! Eller yukarı,' diye emrettiler. Ellerimizi başımıza koyup yüz kişi kalktık. Bu sefer de 'Tek ayak üstünde dur,' dediler... Neden yaptılar bunu? Ne için? Onlara sorsan, yanıt veremezler. Birileri onlara izin vermişti... Kendilerini güçlü hissediyorlardı böyle yaparak... Bazı kızlar kusup bayıldı. Bizi ilk kez sorguya çağırdıkları zaman, sorgucu 'Yavrum, şimdi senin bütün deliklerini si...ceğim, sonra da mahkûmlara vereceğim,' deyinceye kadar gülüyordum. Soljenitsin okumamıştım ve sorgucu da sanırım okumamıştı onu. Ama her şeyi biliyorduk yine de..."

"...Beni sorgulayan polis okumuş biriydi, benimle aynı üniversiteyi bitirmişti. Aynı kitapları seviyorduk: Akunin, Umberto Eco... 'Nereden düştün başıma?' dedi. 'Ben rüşvet yiyen memurlarla ilgilenmeye alışığım. Kolaydır onlar! Nerede durduğunu bilirsin. Ama sizin gibiler...' İstemeden işini yaptı, utançla da olsa yaptı. Onun gibi binlerce insan var: memurlar, sorgucular, hâkimler. Biri dövüyor, biri gazetelerde yalan söylüyor, biri gözaltına alıp sorguya getiriyor. Stalin makinesinin çalışması için çok az şey lazım."

"Ailemizde eski bir defter duruyordu. Dedem çocukları ve torunları için hayat hikâyesini yazmış. Stalin zamanını nasıl

yaşadığını anlatmış. Onu hapse atıp işkence yapmışlar, kafasına gaz maskesi geçirip oksijeni kesmişler. Soyup demir çubukla ya da tahta sopayla anüsünü zorlamışlar... Onuncu sınıfta, annem defteri bana verince öğrendim: 'Sen büyüdün artık. Bilmen lazım.' Ama anlamamıştım, bunları neden bilmem gerektiğini?"

"...Eğer kamplar geri gelirse, gardiyan da bulunur. Sürüsüne bereket! Birini çok iyi hatırlıyorum! Gözlerinin içine baktım; normal bir adam, ama ağzından köpükler çıkıyor. Rüyada gibi hareket ediyorlar, transa geçmiş gibi. Sağa sola sallanıyorlar. Bir adam düştü yere, üstüne kalkanı attılar, sonra da kalkanın üstüne çıkıp dans ettiler. İriyarı hepsi... boylar iki metre... Seksen ya da yüz kilo her biri, savaş şeytanı gibi semirtmişler hepsini. Özel harekât ve özel tim; özel çocuklar bunlar gerçekten... Korkunç İvan'ın adamları gibi... Bunu gönüllü yaptıklarını düşünmek istemiyorum, var gücümle reddediyorum düşünmeyi. Tüm gücümle. Onların da geçinmesi lazım. Genç çocuklar işte... Okuldan çıkıp orduya katılmış hemen, bir şey görmemiş hayatta, ama üniversite öğretmeninden daha çok kazanıyor. Sonrası... sonrası hep aynı hikâye işte... şaşmaz... Verilen emri yerine getirdiklerini söyleyecekler, bu konuda hiçbir şey bilmediklerini söyleyecekler. Bugün bile binlerce bahane buluyorlar: 'Aileme nasıl bakacağım?' 'Yemin etmiştim.' 'İstesem bile çıkamazdım düzenden.' Her insan yapabilir bunu, en azından birçoğu..."

"...Sadece yirmi yaşındayım ben. Daha ne yaşayayım? Bence şehre gideceğim ve gözümü yerden ayırmaya korkacağım..."

"...Siz orada devrim yapıyorsunuz, bizse burada Sovyet iktidarında yaşıyoruz"

Bizi geceleyin bıraktılar. Gazeteciler, arkadaşlar, hapishanenin yanında bekliyordu hepsi, ama bizi bir arabaya doldurup şehir dışında bıraktılar. Beni Şabanı diye bir yerde bıraktılar. Kayalık bir yerin yanında, yeni inşaatların orada. Gerçekten

korkunçtu. Şaşkınlıkla durdum ve ışıklara doğru yürüdüm. Param yoktu, cep telefonumun pili çoktan bitmişti. Cüzdanımda sadece faturalar vardı, hepimize böyle faturalar vermişlerdi, hapiste yediklerimizi ödeyelim diye. Benim aylık harçlığım kadar bir tutar... Nasıl öderim onu bile bilmiyorum... Annemle zar zor geçiniyoruz zaten. Babam ben altıncı sınıftayken öldü, on iki yaşındaydım. Üvey babam maaşını içkiye yatırıyor zaten. Alkolik. Nefret ediyorum ondan, annemle hayatımızı mahvetti. Sürekli çalışmaya çabalıyorum; posta kutularına reklam dağıtıyorum, yazın tepsiyle meyve ya da dondurma satıyorum. Bu düşüncelerle yürüyordum işte... Köpekler koşuşturuyordu etrafta... Hiç insan yoktu görünürde... Yanımda bir taksi durunca deli gibi sevindim. Oturduğum yerin adresini söyledim. "Ama param yok," dedim. Taksici hemen anladı: "Haa, bir Dekabrist daha," dedi. [Bizi aralık yani *dekabr* ayında tutuklamışlardı]. "Bin haydi. Birini daha aldım eve götürdüm böyle. Neden sizi gece bırakıyorlar?" Konuşup durdu: "Felaket bütün bunlar! Felaket! 91'de Moskova'da okuyordum ve ben de gösterilere gidiyordum. Sizden daha çoktuk biz. Biz kazandık. Herkes şirket açıp zengin olacak sanıyorduk. Peki ne oldu? Komünistler zamanında mühendistim, şimdi direksiyon sallıyorum. Birtakım domuzu kovduk, yenileri geldi. Kara, gri, turuncu; hepsi aynı bunların. Bizde iktidar kimi olsa bozuyor. Gerçekçiyim ben. Sadece kendime ve aileme inanıyorum. Budalalar devrim yapmaya çalışırken, ben eşek gibi çalışıyorum. Bu ay kızlarıma ceket almam lazım, gelecek ay karıma çizme lazım. Sen de güzel bir kızsın. İyi bir genç bulup evlen." Şehre geldik. Müzik. Kahkahalar. Gençler dans ediyor. Şehir biz hiç yokmuşuz gibi yaşıyor.

Erkek arkadaşımla konuşmayı çok istiyordum. Sabırsızlanıyordum. Üç yıldır beraberdik. Planlar yapıyorduk. (*Susuyor.*) Bana mitingde olacağına söz vermişti, ama gelmedi. Açıklama bekliyordum. İti an çomağı hazırla, ben eve gelir gelmez koştura koştura geldi. Kızlar bizi odada yalnız bıraktı-

lar. Nasıl bir açıklama bekliyor muşum!? Gülünçmüş! "Aptalın teki"ymişim, "naif devricimlerin parlak bir örneği"ymişim. Beni uyarmışmış, unutmuş muyum? Bana değiştiremeyeceğim şeyler için heyecana kapılmamam gerektiği konusunda söylev verdi. Başkaları için yaşamamız gerektiğine inanan insanlar varmış, ama bu ona yabancı bir şeymiş, barikatlarda ölmek istemiyormuş. Bu onun işi değilmiş. Onun büyük bir hedefi varmış; kariyer. Çok para istiyormuş. Havuzlu bir ev. Yaşayıp gülmeye devam etmen lazımmış. Bugün bir sürü fırsat varmış... Dünyayı gezebilir, (pahalı bile olsa) akıl almaz seyahatlere çıkabilirmiş insanlar, (epey bir patlarmış ama) istersen saray bile alabilirmişsin, restoranda kendine kaplumbağa çorbası ısmarlayabilirmişsin... Yeter ki parasını öde. Para! Para! Fizik öğretmenimizin dediği gibi: "Sevgili öğrenciler! Unutmayın, para karar verir her şeye, diferansiyel denklemlere bile." Hayatın çıplak gerçeği. (*Susuyor.*) Peki idealler? Böyle şeyler yok mu? Belki siz bana bir şeyler söylersiniz? Ne de olsa kitap yazıyorsunuz... (*Susuyor.*) Genel üniversite toplantısında beni okuldan attılar. Hepsi "evet" oyu vermiş, sevdiğim yaşlı profesörüm dışında. Okuldan onu hemen o gün ambulansla hastaneye kaldırmışlar. Kimse yokken yurttaki arkadaşlarım teselli ettiler beni: "Gücenme lütfen, dekan tehdit etti bizi, sana karşı oy kullanmazsak bizi yurttan atarmış, öyle dedi." Ne büyük kahramanlar ama!

Eve bilet aldım. Şehirdeyken köyümü özlüyorum. Gerçi hangi köyü özlediğimi bilmiyorum, herhalde "çocukluk" köyümü özlüyorum. Babamın kovanlardan bal peteklerini alırken onu izlemem için beni yanında götürdüğü köyü. Başlangıçta dumanla doldururdu kovanların içlerini, arılar uçup gitsin de bizi sokamasın diye. Küçükken bu gülünç gelirdi... Arıların da kuş olduğunu sanırdım... (*Susuyor.*) Köyü hâlâ seviyor muyum? Yıllar geçse de insanlar burada hep aynı yaşıyorlar. Diz çöküp kendi bahçelerindeki patatesleri topluyorlar. Ev yapımı votka yapıyorlar. Akşamleyin ayık bir köylü bulmak

imkânsızdır, her gün içerler. Lukaşenko'ya oy verir ve Sovyetler Birliği'ne üzülürler. Yenilmez Sovyet ordusuna. Otobüste yanıma komşumuz oturdu. Sarhoştu. Politika konuşuyor: "Verseler demokrat canavarları kendi ellerimle öldürürdüm. Size az bile yaptılar. Yemin ediyorum! Kurşuna dizmek lazım sizi. Elim hiç titremezdi. Amerika ödüyor hepsinin parasını... Hillary Clinton... Ama biz güçlü bir halkız. Perestroyka'yı atlattık, devrimi de atlatırız. Zeki bir adamdan duydum, devrimi de Yahudiler ayarlamış." Bütün otobüs onu destekliyor: "Şimdikinden daha kötü olmamıştı hiç. Televizyonu açıyorsun, her yeri bombalıyor, ateş ediyorlar."

Sonunda eve geldim. Kapıyı açtım. Annem mutfakta oturmuş yıldız çiçeği saplarını temizliyordu, donmuş ve çürümüşler biraz, çünkü kaprislidirler. Soğuktan korkarlar. Yardım etmeye başladım. Çocukken olduğu gibi. "Ee başkentte siz neler yapıyorsunuz?" diye sordu önce annem. "Televizyonda bir insan denizi vardı, iktidara karşı bağırıyordu hepsi. Yüce tanrım! Dehşet! Savaş başladı diye çok korktuk: Bazılarının oğlu özel harekâtçı, diğerlerininki de öğrenci, meydana çıkmış bağırıyorlar. Gazeteler bunlar "terörist" diye, "haydut" diye yazıyor. Bizim insanlarımız gazetelere inanır. Sizde orada devrim olmuş ama bizde Sovyet iktidarı var." Ev sakinleştirici kediotu kokuyordu.

Köydeki havadisleri de hemen aldım... Geceleyin arabayla sivil kıyafetli iki adam gelip çiftçi Yurka Şved'i götürmüş, tıpkı 1937'de dedemi alıp götürdükleri gibi. Bütün evi aramışlar. Bilgisayarına el koymuşlar. Hemşire Anya N.'yi de Minsk'te mitinge katılıp bir muhalefet partisine kaydolduğu için işten atmışlar. Kadının küçük bir çocuğu var. Kocası içip dövmüş, muhalif diye! Minsk polisinde çalışan çocukların anneleri, oğullarının aldığı ikramiyeleri anlatıp böbürleniyormuş. Ne hediyeler getiriyormuş oğulları! (*Susuyor.*) Halkı ikiye böldüler... Ben dans etmek için kulübe gittim, bütün akşam kimse

beni dansa kaldırmadı. Çünkü... ben terörist olarak görülüyorum... Benden korkuyorlar...

"...kızıla da dönebilir"

Tesadüfen bir yıl sonra Moskova-Minsk treninde karşılaştık. Herkes çoktan uyumuştu, bizse sohbet ettik.

Moskova'da okuyorum şimdi. Arkadaşlarımla Moskova mitinglerine gidiyorum. Enfes bir şey! Orada gördüğüm insanların yüzlerini seviyorum. Minsk'te meydana çıktığımız zaman gördüğüm insan yüzlerini hatırlıyorum. Kendi şehrimi tanımamışım ben, insanları tanımamışım. Onlar başka insanlarmış. Evimi özlüyorum, burnumda tütüyor her şey.

Belarus trenine bindiğimde asla uyuyamıyorum. Yarı uykulu... yarı uyanık... Bir hapisteyim, bir yurttayım... Her şeyi tekrar hatırlıyorum... Erkek ve kadınların seslerini:

"...Jimnastik yaptırır gibi bacaklarımı kafamın üzerinden geçirdiler..."

"..İz kalmasın diye böbreklerimin üstüne kâğıt koydular ve su dolu plastik şişeyle dövdüler..."

"...Kafama plastik poşet ya da gaz maskesi geçiriyorlardı. Sonra da... Tahmin edersin, birkaç dakika sonra bilincimi kaybediyordum... Adamın evinde karısı ve çocukları da var. İyi bir adam. İyi bir baba..."

"...Vuruyorlar, vuruyorlar, vuruyorlar, vuruyorlar... çizmelerle, botlarla, spor ayakkabılarla..."

"...Onlara sadece paraşütle atlamayı, helikopterden sarkan bir ipten inmeyi mi öğretiyorlar sanıyorsun? Onları Stalin'in zamanındaki ders kitaplarına göre eğitiyorlar..."

"...Okulda bize 'Bunin okuyun, Tolstoy okuyun, bu kitaplar insanları kurtarır,' derlerdi. Kime soracağız: Neden böyle olmuyor da, anüse kapı kolu sokup kafaya plastik poşet geçirmek gibi şeyler oluyor?"

"...Maaşlarını iki-üç katına çıkarsalar... Korkarım ateş edecekler..."

"...Orduda silahları sevdiğimi anladım. Kitaplar arasında büyümüş bir profesör çocuğuyum ben, ama tabanca sahibi olmak istiyorum. Güzel bir eşya! Yüzlerce yıl içerisinde ele iyice uyum sağlamış. Elde tutması öyle hoş bir his ki. Onu çıkarıp temizlemeyi seviyorum. Yağlamayı. O kokuyu seviyorum."

"...Ne dersin, devrim olacak mı?"

"...Turuncu, kar üstündeki köpek çişinin rengidir. Ama kızıla da dönebilir..."

"...Geliyoruz..."

SIRADAN İNSANIN YORUMU

– Hatırlanacak ne var ki? Herkes gibi yaşıyorum. Perestroyka oldu... Gorbaçov... Postacı bahçe kapısını açtı: "Duydun mu, komünistler yokmuş artık?" – "Nasıl yokmuş?" – "Partiyi kapatmışlar." Kimse ateş etmedi, hiç. Şimdi diyorlar ki eskiden büyük bir kalemiz varmış ve artık yerle bir olmuş. Peki bende neler yerle bir oldu? Eskiden küçük bir evde her tür konfordan yoksun yaşıyordum –susuz, kanalizasyonsuz, gazsız– şimdi de öyle yaşıyorum. Hayatım boyunca dürüstçe çalıştım. Çalıştım çabaladım, ağır işlere alıştım. Ve ancak birkaç kapik kazandım hep. Makarnayla patates yerdik eskiden, şimdi de aynılarını yiyoruz. Hâlâ Sovyet kürkümü giyiyorum. Bizde burası hep kardır!

En iyi anım, evlendiğim gün. Birbirimize âşıktık. Nikâh dairesinden döndüğümüzde leylakların çiçek açmış olduğunu hatırlıyorum. Leylaklar çiçek açmıştı! İnanır mısınız, dallarında bülbüller şakıyordu... Öyle hatırlıyorum... Birkaç yıl mutlu mesut yaşadık, bir kızımız oldu... Sonra Vadik çok içmeye başladı ve votka yüzünden öldü. Gençti daha, kırk iki yaşındaydı. Ben de o zamandan beri tek başıma yaşıyorum. Kızım büyüdü, evlenip gitti.

Kışın bizde kar oluyor, bütün köy kar altında kalıyor, evler de arabalar da. Bazen haftalarca otobüs gelmiyor. Başkentte neler oluyor? Burayla Moskova'nın arası bin kilometre. Mos-

kova hayatını televizyondan görüyoruz, film gibi. Putin ve Alla Pugaçova'yı biliyorum... Ama diğer şeyleri hiç bilmiyorum... Mitinglermiş, gösterilermiş... Biz burada eskiden nasılsa öyle yaşıyoruz. Sosyalizm zamanında nasılsa kapitalizm zamanında da öyle. Bizim için "Beyazlar", "Kızıllar" aynı. Baharı beklemek önemli burada. Patates ekmek... (*Uzun süre susuyor.*) Altmış yaşındayım... Kiliseye gitmiyorum, ama biriyle konuşma ihtiyacı duyuyorum. Başka bir şeylerden konuşmak... Yaşlanmak istemediğimden, yaşlanmayı hiç istemediğimden konuşmak. Ölmek çok üzücü olacak. Benim leylaklarımı gördünüz mü? Geceleyin çıkıyorsun, hepsi ışıl ışıl. Durup seyrediyorum. Durun size de bir buket yapayım...

Kafesin biri, bir kuş aramaya çıktı...

F. Kafka

İKİNCİ EL ZAMAN

SVETLANA **ALEKSİYEVİÇ**

"2015 Nobel Edebiyat Ödülü'nün sahibi Svetlana Aleksiyeviç'in başyapıtı sayılan İkinci El Zaman, *Sovyetler Birliği'nin dağılışı ve yeni bir Rusya'nın ortaya çıkışı üzerine senfonik bir sözlü tarih çalışması..."*

İsveç Akademisi, Svetlana Aleksiyeviç'e Nobel Ödülü verdiğinde yazarın "yeni bir edebi tür" yarattığını belirtmiş, eserlerini de "duyguların ve ruhun bir tarihi" sözcükleriyle betimlemişti. Aleksiyeviç uzun bireysel monologları farklı seslerin duyulduğu bir kolaja dönüştüren özgün dokümanter tarzıyla, kendilerine nadiren konuşma fırsatı verilen, yaşantıları da çoğu zaman ülkenin resmi tarihine karışarak yitip giden sokaktaki insanların hikâyelerini kayıt altına alıyor.

İkinci El Zaman'da Aleksiyeviç, komünizmin çöküşünün kroniğini çıkartıyor. Rusya'nın sıradan insanları geçirdikleri son otuz yılı anlatarak bizlere Sovyetler Birliği'nin çöküş döneminde ve çöküşün ardından ortaya çıkan yeni Rusya'da yaşamanın nasıl bir tecrübe olduğunu gösteriyorlar. 1991-2012 dönemini kapsayan söyleşiler aracılığıyla, Aleksiyeviç bizleri propagandanın ve uydurma medya anlatımlarının ötesine taşıyor. Bunu yaparak da hem Rusya'nın hem de baskıya, teröre, açlığa, katliamlara dair, fakat aynı zamanda ülkelerinden duydukları gurura, gelecek umutlarına ve herkesin bir ütopya yaratmak için omuz omuza çalışıp mücadele verdiği inancına dair anılarını hâlâ taşıyan Rusların panoramik bir portresini çiziyor. Sonuç olarak da, bir zamanlar dünyanın üçte birini egemenliği altına alacak kadar güçlü bir fikrin ardından o topraklarda yaşamanın ayrıntılı bir dökümü çıkıyor karşımıza.

ISBN 978-605-4820-38-2
9 786054 820382
₺29

facebook.com/kafkakitap
twitter.com/kafkakitap
online alışveriş:
TIKLAYIN, ALIN... kitap365.com